

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Møteinnkalling

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Møtedato: 06.09.2021 kl. 09:30

Møtested: BUL-salen

Arkivsak: 19/04402

Mulige forfall meldes snarest til Grethe Ruud Hansen, gh563@kirken.no.

KRISTIANSAND S, 30.08.2021

Grethe Ruud Hansen
Sekretær

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Saksbehandler	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Grethe Ruud Hansen	421	19/04402-130	

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
54/21	Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	06.09.2021

Godkjenning av innkalling og saksliste 06.09.21

Vedlegg:

Timeplan 06.09.2021

Innkalling og saksliste Agder og Telemark bispedømmeråd 06.09.2021

Saksorientering

Skriv inn teksten her.

Forslag til vedtak

Innkalling og saksliste godkjennes.

Følgende saker behandles for lukkede dører: 56 – 59/21

AGDER OG TELEMARK BISPEDØMMERÅD

05/21 - Timeplan 6. september 2021

- Kl. 09:30** Per Gunnar åpner møtet med en andakt
- SAK ATBR 54/21 Godkjenning av innkalling og saksliste
- SAK ATBR 55/21 Godkjenning av protokoll fra 09.06.21
- SAK ATBR 56/21 Tilsetting sokneprest i Stathelle sokn u-off
Saksordfører: Odin
- SAK ATBR 57/21 Tilsetting sokneprest i Feda- og Fjotland sokn u-off
Saksordfører: Turid
- SAK ATBR 58/21 Tilsetting kapellan 70% i Porsgrunn sokn u-off
Saksordfører: Kathrine
- SAK ATBR 59/21 Tilsetting kapellan/menighetsprest i Moland sokn u-off
Saksordfører: Per Gunnar
- SAK ATBR 60/21 Økonomirapport pr 30.06.21
Saksordfører: Terje
- Kl 11.30 – 12.00** **Lunsj**
- SAK ATBR 61/21 Møteplan for Agder og Telemark bispedømmeråd 2022
Saksordfører: Kai Steffen
- SAK ATBR 62/21 Kirkens Nødhjelp, suppleringsvalg representantskapet
Saksordfører: Håkon
- SAK ATBR 63/21 Kommunikasjonsplan for Agder og Telemark
bispedømme – oppdatering
Saksordfører: Terje
- SAK ATBR 64/21 Høring om regler for valg av prest og lek kirkelig ansatt
Saksordfører: Stein

- SAK ATBR 65/21 Søknad om midlertidig endring fra kateket til menighetsprest i Greipstad og Finsland menighet
Saksordfører: Håkon
- SAK ATBR 66/21 Strategiplan 2022 – 2023
Saksordfører: Kai Steffen
- SAK ATBR 67/21 Høring - forslag til regulering av konverteringsterapi
Saksordfører: Odin
- SAK ATBR 68/21 Høring om endring i gravplassloven og gravplassforskriften
Saksordfører: Markus
- SAK ATBR 69/21 Status på kulturfeltet 2016 – 2021
Saksordfører: Stein
- SAK ATBR 70/21 Forespørsel om oppnevning av representant til styret i kirkelig kultursenter i Bø i Telemark
Saksordfører: Turid
- SAK ATBR 71/21 Eventuelt
- SAK ATBR 72/21 Referatsaker
1. Korrigerte tildelinger etter vedtak i Kirkerådet
 2. Søknad om dispensasjon fra utdanningskrav ved tilsetting av diakon i Vennesla – Behandling i Agder og Telemark bispedømmeråd AU
 3. Høring om kirkelig organisering: Müller-Nilsen-utvalgets utredning. Samhandling i en selvstendig folkekirke – ny organisering
 4. Opprettelse av kirkelige kultursentre svar på søknad
 5. Informasjonsmøte vedrørende høring om kirkelig organisering
- SAK ATBR 73/21 Orienteringssaker
1. Orientering fra biskopen
 2. Orientering fra bispedømmerådets medlemmer
 3. Orientering fra stiftsdirektøren

Slutt ca kl 16.00

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Møteinnkalling

Agder og Telemark bispedømmeråd

2020 - 2023

Møtedato: 06.09.2021 kl. 09:30 – 16.00

Møtested: BUL-salen

Arkivsak: 19/04402

Velkommen til bispedømmerådsmøte 6. september 2021.

Følgende saker behandles for lukkede dører: 56 – 59/21.

Odd Inge Rønning Uleberg møter fast for lek åpen folkekirke i høst, men har meldt forfall til dette møtet. Det har ikke lyktes å skaffe vara for han.

Under referatsaker ligger det en oversikt over de planlagte prostivis informasjonsmøtene angående kirkelig organisering. Det er fint om alle sjekker de oppsatte datoer, tanken er å gå gjennom og «fordele» deltakelse fra bispedømmerådet på disse i møtet.

La oss huske på bispedømmerådsmøtet i bønn!

Eventuelt forfall må meldes snarest på tlf 38105120 eller e-post gh563@kirken.no. Vararepresentanter møter etter nærmere beskjed fra møtesekretær.

SAKSLISTE

Godkjenning av innkalling og saksliste

54/21 19/04402-
130 Godkjenning av innkalling og saksliste 06.09.21

Godkjenning av protokoll

55/21 19/04402-
129 Godkjenning av protokoll fra 09.06.21

Tilsettingssaker

56/21 21/02486-13 Tilsetting sokneprest i Bamble prosti med Stathelle sokn som tjenestested - Unntatt etter offentlighetsloven Offl. § 25 første ledd

57/21	21/02423-11	Tilsetting sokneprest i Lister og Mandal prosti med Feda sokn og Fjotland sokn som tjenestested - Unntatt etter offentlighetsloven Offl. § 25 første ledd
58/21	21/02452-12	Tilsetting kapellan 70% i Skien prosti med Porsgrunn sokn som tjenestested - Unntatt etter offentlighetsloven Offl. § 25 første ledd
59/21	21/02571-7	Tilsetting kapellan/menighetsprest i Arendal prosti med Moland sokn som tjenestested - Unntatt etter offentlighetsloven Offl. § 25 første ledd

Saker til behandling

60/21	20/04598-15	Økonomirapport pr. 30.06.21
61/21	21/02368-1	Møteplan for Agder og Telemark bispedømmeråd 2022
62/21	19/04951-8	Kirkens nødhjelp, suppleringsvalg representantskapet.
63/21	21/02933-1	Kommunikasjonsplan for Agder og Telemark bispedømme, oppdatering
64/21	21/02507-2	Høring om regler for valg av prest og lek kirkelig tilsatt
65/21	21/02206-3	Søknad om midlertidig endring fra kateket til menighetsprest i Greipstad og Finstrand menighet
66/21	21/02958-1	Strategiplan 2022 - 2023
67/21	21/02693-2	Høring - forslag til regulering av konverteringsterapi
68/21	21/02730-2	Høring om endringer i gravplassloven og gravplassforskriften
69/21	21/03055-1	Status på kulturfeltet 2016 - 2021
70/21	21/02016-3	Forespørsel om oppnevning av representant til styret for kirkelig kultursenter i Bø i Telemark
71/21	18/01713-21	Eventuelt 06.09.21

Orienteringssaker

72/21	19/04887-46	Referatsaker 06.09.21
73/21	19/04887-45	Orienteringssaker 06.09.21

KRISTIANSAND S, 30.08.2021

Kai Steffen Østensen
Leder av bispedømmerådet

Aslak Wegge
stiftsdirektør

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Saksbehandler	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Grethe Ruud Hansen	421	19/04402-129	

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
55/21	Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	06.09.2021

Godkjenning av protokoll fra 09.06.21

Vedlegg:

Protokoll ATBR 09.06.21

Saksorientering

Skriv inn teksten her.

Forslag til vedtak

Protokollen fra 09.06.21 godkjennes som den er

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Møteprotokoll

Agder og Telemark bispedømmeråd

2020 - 2023

Møtedato: 09.06.2021 kl. 09:00 – 16:00

Møtested: Teams

Arkivsak: 19/04402

Til stede: Kai Steffen Østensen, leder
 Stein Reinertsen, biskop
 Markus Westermoen, nestleder
 Kathrine Tallaksen Skjerdal
 Per Gunnar Pedersen
 Håkon Kolstad Varhaug
 Terje Damman
 Turid T Håland
 Odin Adelsten Aunan Bohmann

Møtende
 varamedlemmer: Odd-Inge Rønning Uleberg

Forfall: Ingrid Cecilie Engel Sødal

Andre: Frode Fjeldbraaten, Pf, sak 38 – 43
 Ungdomsrådet v/Liv Reidun og Silje Marie, sak 47 - 48
 Årlig felles møte med prostene fra kl 14:30 – 16.00

Adm: Aslak Wegge, stiftsdirektør
 Bjarne Nordhagen
 Trine Syvertsen, sak 46 – 48
 Ole Jørgen Sagedal, sak 38 – 43
 Lars Ivar Bratsberg, sak 47- 48
 Tore Gullaksen, sak 50

Protokollfører: Grethe Ruud Hansen,

SAKSLISTE	Side
Godkjenning av innkalling og saksliste	
38/21 Godkjenning av innkalling og saksliste 09.06.21	3
Godkjenning av protokoll	
39/21 Godkjenning av protokoll fra 08.04.21	3
Tilsettingssaker	
40/21 Tilsetting studentprest ved Universitetet i Sørøst-Norge (USN) - Unntatt etter offentlighetsloven Offl. § 25 første ledd	4
41/21 Tilsetting sokneprest i Aust-Nedenes prosti med Åmli sokn som tjenestested, 2 g utlysning - Unntatt etter offentlighetsloven Offl. § 25 første ledd	5
Saker til behandling	
42/21 Økonomirapport pr. 31.03.21	6
43/21 Revidert delegasjonsreglement stiftsdirektør	6
44/21 Endring representanter bispedømmerådet	7
45/21 Administrasjonens oppfølging av tilsettingsrutiner	8
46/21 Høring om felles menighetsråd	9
47/21 Ungdomsdemokrati i Agder og Telemark bispedømme	9
48/21 Markering av 20 års jubileum for ungdomsdemokratiet i Den norske kirke	10
49/21 Oppfølging av kvinneprestundersøkelsen 2021	11
50/21 Rapport: Samhandling i en selvstendig folkekirke	12
51/21 Eventuelt 09.06.21	13
Orienteringssaker	
52/21 Referatsaker 09.06.21	14
53/21 Orienteringssaker 09.06.21	14

Sted, 11.06.2021

Grethe Ruud Hansen,
Sekretær

Godkjenning av innkalling og saksliste**38/21 Godkjenning av innkalling og saksliste 09.06.21**

Behandlet av	Møtedato	Saknr
1 Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	09.06.2021	38/21

Forslag til vedtak

Innkalling og saksliste godkjennes som de er
Følgende saker behandles for lukkede dører: 40 og 41.

Møtebehandling i Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023 09.06.2021:**Møtebehandling**

Saker meldt til Eventuelt:

1. Kai Steffen Østensen: Hvordan håndtere media ifbm saker unntatt offentlighet
2. Terje Damman: 70 års grense for ansatte i Dnk

Votering

Enstemmig i tråd med forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023s vedtak
Innkalling og saksliste godkjennes som de er

Følgende saker behandles for lukkede dører: 40 og 41.

Godkjenning av protokoll**39/21 Godkjenning av protokoll fra 08.04.21**

Behandlet av	Møtedato	Saknr
1 Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	09.06.2021	39/21

Forslag til vedtak

Protokollen fra 08.04.21 godkjennes som den er

Møtebehandling i Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023 09.06.2021:**Møtebehandling****Votering**

Enstemmig i tråd med forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023s vedtak

Protokollen fra 08.04.21 godkjennes som den er

Tilsettingssaker**40/21 Tilsetting studentprest ved Universitetet i Sørøst-Norge (USN)**

Unntatt etter offentlighetsloven Offl. § 25 første ledd

Behandlet av	Møtedato	Saknr
1 Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	09.06.2021	40/21

Forslag til vedtak

Som studentprest ved Universitetet i Sørøst-Norge (USN) tilsettes:

1. Kristian Gotehus Køhn

Møtebehandling i Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023 09.06.2021:**Møtebehandling**

Votering

Enstemmig i tråd med forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023s vedtak

Som studentprest ved Universitetet i Sørøst-Norge (USN) tilsettes:

1. Kristian Gotehus Køhn

41/21 Tilsetting sokneprest i Aust-Nedenes prosti med Åmli sokn som tjenestested, 2 g utlysning

Unntatt etter offentlighetsloven Offl. § 25 første ledd

Behandlet av	Møtedato	Saknr
1 Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	09.06.2021	41/21

Forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd støtter at biskopen tilsetter Jarle Bryne i et års-engasjement som sokneprest i Aust-Nedenes prosti med Åmli som tjenestested.

Møtebehandling i Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023 09.06.2021:**Møtebehandling****Votering**

Enstemmig i tråd med forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023s vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd støtter at biskopen tilsetter Jarle Bryne i et års-engasjement som sokneprest i Aust-Nedenes prosti med Åmli som tjenestested.

Saker til behandling**42/21 Økonomirapport pr. 31.03.21**

Behandlet av	Møtedato	Saknr
1 Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	09.06.2021	42/21

Forslag til vedtak

Bispedømmerådet tar økonomirapport for Agder og Telemark bispedømmeråd pr. 31.03.21 til orientering.

Møtebehandling i Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023 09.06.2021:**Møtebehandling****Votering**

Enstemmig i tråd med forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023s vedtak

Bispedømmerådet tar økonomirapport for Agder og Telemark bispedømmeråd pr. 31.03.21 til orientering.

43/21 Revidert delegasjonsreglement stiftsdirektør

Behandlet av	Møtedato	Saknr
1 Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	09.06.2021	43/21

Forslag til vedtak

Forslag til delegasjonsreglement fra bispedømmeråd til Stiftsdirektør datert 19.05.2021 vedtas.

Møtebehandling i Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023 09.06.2021:**Møtebehandling****Votering**

Enstemmig i tråd med forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023s vedtak

Forslag til delegasjonsreglement fra bispedømmeråd til Stiftsdirektør datert 19.05.2021 vedtas.

44/21 Endring representanter bispedømmerådet

Behandlet av	Møtedato	Saknr
1 Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	09.06.2021	44/21

Forslag til vedtak

Saken tas til orientering

Møtebehandling i Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023 09.06.2021:**Møtebehandling****Votering**

Enstemmig vedtatt i tråd med forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023s vedtak

Saken tas til orientering

45/21 Administrasjonens oppfølging av tilsettingsrutiner

Behandlet av	Møtedato	Saknr
1 Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	09.06.2021	45/21

Forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd drøftet saken i møte og godkjente administrasjonens konkretisering av hvilke prosedyrer og rutiner som skal være gjeldende i tilsettingssaker.

Møtebehandling i Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023 09.06.2021:

Møtebehandling

Terje Dammans forslag til tillegg i vedtaket:

Når det gjelder menighetsrådets uttalelse, legges Kirkerådets tolkning av 030621 til grunn.

Votering

Ved votering ble stiftsdirektørens forslag til vedtak enstemmig vedtatt

Ved votering ble Terje Dammans tilleggsforslag enstemmig vedtatt

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023s vedtak

1. Agder og Telemark bispedømmeråd drøftet saken i møte og godkjente administrasjonens konkretisering av hvilke prosedyrer og rutiner som skal være gjeldende i tilsettingssaker.
2. Når det gjelder menighetsrådets uttalelse legges Kirkerådets tolkning av 030621 til grunn.

46/21 Høring om felles menighetsråd

Behandlet av	Møtedato	Saknr
1 Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	09.06.2021	46/21

Forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd støtter de forslagene til endring som er skissert i høringsnotatet fra Kirkerådet, datert 19.april 2021.

Møtebehandling i Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023 09.06.2021:

Møtebehandling

Votering

Enstemmig i tråd med forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023s vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd støtter de forslagene til endring som er skissert i høringsnotatet fra Kirkerådet, datert 19.april 2021.

47/21 Ungdomsdemokrati i Agder og Telemark bispedømme

Behandlet av	Møtedato	Saknr
1 Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	09.06.2021	47/21

Forslag til vedtak

1. Agder og Telemark bispedømmeråd støtter Ungdomsrådet i at dagens form og gjennomføring av ungdomsdemokrati i vårt bispedømme videreføres.
2. Ungdomstinget i Agder og Telemark bispedømme avholdes som del av UT-konferansen.

Møtebehandling i Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023 09.06.2021:**Møtebehandling****Votering**

Enstemmig i tråd med forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023s vedtak

1. Agder og Telemark bispedømmeråd støtter Ungdomsrådet i at dagens form og gjennomføring av ungdomsdemokrati i vårt bispedømme videreføres.
2. Ungdomstinget i Agder og Telemark bispedømme avholdes som del av UT-konferansen.

48/21 Markering av 20 års jubileum for ungdomsdemokratiet i Den norske kirke

Behandlet av	Møtedato	Saknr
1 Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	09.06.2021	48/21

Forslag til vedtak

1. Agder og Telemark bispedømmeråd støtter at markering av jubileet for ungdomsdemokrati skjer i forbindelse med UT konferansen 2. oktober.
2. Agder og Telemark bispedømmeråd bekoster bløtkake og konfetti til konferansen i tråd med ønske fra Ungdomsrådet

Møtebehandling i Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023 09.06.2021:**Møtebehandling**

Votering

Enstemmig i tråd med forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023s vedtak

1. Agder og Telemark bispedømmeråd støtter at markering av jubileet for ungdomsdemokrati skjer i forbindelse med UT konferansen 2. oktober.
2. Agder og Telemark bispedømmeråd bekoster bløtkake og konfetti til konferansen i tråd med ønske fra Ungdomsrådet

49/21 Oppfølging av kvinneprestundersøkelsen 2021

Behandlet av	Møtedato	Saknr
1 Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	09.06.2021	49/21

Forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd drøftet saken i møtet og tok videre oppfølging av rapporten til orientering.

Møtebehandling i Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023 09.06.2021:

Møtebehandling

Odin Adelsten Aunan Bohmann foreslo følgende tillegg til vedtaket:

- *Bispedømmerådet ber om at rapporten sendes samtlige menighetsråd og fellesråd, og oppfordrer disse til å behandle rapportens tema.*

Kai Steffen Østensen foreslo følgende tillegg i vedtaket:

- *Det skal årlig rapporteres i bispedømmerådets årsrapport hvordan det jobbes med likestilling i virksomheten, status for likestilling og hvilke utfordringer som er i bispedømmet.*
- *Bispedømmerådet får en status i januar 2023 på hvordan arbeidet med å følge opp rapporten fungerer. Det legges frem som egen sak for rådet.*

Votering

Ved votering ble stiftsdirektørens forslag til vedtak enstemmig vedtatt

Ved votering ble Odin A A Bomanns forslag til tillegg i vedtaket enstemmig vedtatt

Ved votering ble Kai Steffen Østensens forslag til tillegg i vedtaket enstemmig vedtatt

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023s vedtak

1. Agder og Telemark bispedømmeråd drøftet saken i møtet og tok videre oppfølging av rapporten til orientering.
2. Bispedømmerådet ber om at rapporten sendes samtlige menighetsråd og fellesråd, og oppfordrer disse til å behandle rapportens tema
3. Det skal årlig rapporteres i bispedømmerådets årsrapport hvordan det jobbes med likestilling i virksomheten, status for likestilling og hvilke utfordringer som er i bispedømmet.
4. Bispedømmerådet får en status i januar 2023 på hvordan arbeidet med å følge opp rapporten fungerer. Det legges frem som egen sak for rådet.

50/21 Rapport: Samhandling i en selvstendig folkekirke

Behandlet av	Møtedato	Saknr
1 Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	09.06.2021	50/21

Forslag til vedtak

Saken ble drøftet i møte

Møtebehandling i Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023 09.06.2021:

Møtebehandling

Votering

Enstemmig vedtatt i forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023s vedtak

Saken ble drøftet i møte

51/21 Eventuelt 09.06.21

Behandlet av	Møtedato	Saknr
1 Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	09.06.2021	51/21

Forslag til vedtak**Møtebehandling i Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023 09.06.2021:****Møtebehandling**

1. 70 års grense for ansatte i Dnk
2. Hvordan håndtere media ifbm saker unntatt offentlighet

Votering**Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023s vedtak**

Sakene ble drøftet i møtet.

Bispedømmerådet ønsker sak ang bruk av prester over 70 år til behandling i rådet til høsten

Orienteringssaker**52/21 Referatsaker 09.06.21**

Behandlet av	Møtedato	Saknr
1 Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	09.06.2021	52/21

Forslag til vedtak

Sakene tas til orientering

Møtebehandling i Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023 09.06.2021:**Møtebehandling**

1. Årsrapport 2020 Agder og Telemark biskop og bispedømmeråd
2. Årsrapport for Den norske kirke 2020
3. Utlysning av kulturmidler til opprettelse av kirkelige kultursentre og formaliserte nettverk

Votering

Enstemmig vedtatt i tråd med forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023s vedtak

Sakene tas til orientering

53/21 Orienteringssaker 09.06.21

Behandlet av	Møtedato	Saknr
1 Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	09.06.2021	53/21

Forslag til vedtak

Sakene tas til orientering

Møtebehandling i Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023 09.06.2021:

Møtebehandling

1. Orientering fra biskopen
 - Mye kanseleringer fortsatt. Spennende hvordan høsten blir.
 - Statsforvaltningsetatsjefs møte. Hva kan kirken bidra med mot hatytringer?
 - Ordinasjoner 13 og 20. juni.
 - VTV – Veien til vigslet tjeneste – uke 25 på Sola. Bjørgvin, Stavanger og Agder og Telemark bispedømme
2. Orientering fra bispedømmerådets medlemmer

Kai Steffen Østensen:

- Mye møteaktivitet siste 2 mnd. Travelt.
- LHBT utvalget – erfaring opplæringsprosjekt. Oppfølging av rapporten. Ny plan for likestilling og mangfold. Kommer opp i Kirkerådet
- Kirkelig organisering – mye aktivitet ang saken
- Digitalt møte i Mellomkirkelig råd.

Kathrine Tallaksen Skjerdal:

- Avskjedsgudstjeneste for Ragnhild Lied i Lyngdal

Turid T Haaland:

- Kirkerådsmøte – mange viktige saker. Kirkelig org, rekruttering, hva skal prioriteres av satsingsområder videre etc
Mye å sette seg inn i. Krevende å møte nye folk/ukjente via skjerm.

3. Orientering fra stiftsdirektøren
 - Krevende å lede en digital hverdag - se alle ansatte på sine hjemmekontor.
 - Tilsatt 2 nye lønnsmedarbeider. Begynte 14. april rett på hjemmekontor. All opplæring digitalt.
 - Skulle vært sommeravslutning denne uka, ble utsatt til høsten.
 - Ansatt ny ungdomsrådgiver – Margot Tangen – ungdomsleder i Tveit sokn, etter Lars Ivar Bratsberg. Starter 1.9.21. Ungdomsrådet deltok i prioritering av søkerne og under intervjuene.
 - Soknepreststillingen i Lyngdal – Reidulf K Ljøkjell takket nei. Tilbudet gikk videre til innstilt nr 2; Sverre Elvin Lied. Han har takket ja.
 - Godtgjørelse for bispedømmerådet utbetales i juli
 - Arendsuka – Kirken tilstede med 2 kirkeskip. Samarbeid mellom Kirkerådet sentralt og vårt bispedømme. Mye bra program. Arrangement på den ene båten og publikumsarena på den andre

- Det er restmidler på diakonitilskudd. Lyses ut midler til enkeltprosjekter og fordeles administrativt.

Votering

Enstemmig vedtatt i tråd med forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023s vedtak

Sakene tas til orientering

Dette punktet på sakslisten er unntatt offentlighet.

Dette punktet på sakslisten er unntatt offentlighet.

Dette punktet på sakslisten er unntatt offentlighet.

Dette punktet på sakslisten er unntatt offentlighet.

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Saksbehandler	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Aslak Wegge	112	20/04598-15	

Saksordfører: Terje Damman

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
60/21	Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	06.09.2021

Økonomirapport pr. 30.06.21

Vedlegg:

Regnskap Agder og Telemark 06 2021 (002)

Saksorientering

Saken er skrevet på bakgrunn av regnskapsrapport mottatt fra Felles økonomienhet (FØ) pr. 30.06.21. Rapporten gir i tillegg til status prognose for utviklingen resten av året.

Regnskapsrapport

Totalt for hele driften har Agder og Telemark bispedømmeråd pr. 30.06.2021 et forbruk som er kr 2 734 000 lavere enn budsjettet. Det er 4,9 % av tildelingen til drift.

Mindreforbruket skyldes mindre reise- og kursaktivitet grunnet pandemien, noe lavere bemanning i administrasjonen i vår og forsinket utbetaling av lønnsoppgjøret.

Budsjettet er laget ut fra tildelt ramme for 2020 – jfr. endelig tildelingsbrev av 18.02.2020. I tillegg er det lagt inn kr 900 000 av tidligere års avsatte midler.

Mindreforbruket i regnskapet pr. 30.06.21 er målt mot periodisert budsjett på samme tid. Dette medfører noen avvik som skyldes avvikende periodiseringer mellom regnskap og budsjett

Administrasjon

Administrasjonsutgiftene er totalt på kr 5 776 000. Totalt er det benyttet kr 903 000 mindre enn budsjettet til administrasjonen. Det er 13,5 % lavere enn budsjettet.

Ved forrige rapportering 31.03 var mindreforbruket kr 687 000.

Regnskapet viser lønnsutgifter som er kr 462 000 lavere enn budsjettet.

Dette kommer av permisjon og vakanser i vår. Permisjonene er nå avsluttet. Fra 1. september er ungdomsrådgiverstillingen økt fra 50 % til 100 % stilling, og lønnsutgiftene blir derfor noe høyere i høst.

Det er budsjettet med lønnsoppgjør med virkning fra 01.05.2021. Forhandlingene er ikke gjennomført enda. Dette fører til forsinkelse i utbetalingen. Det gir en etterbetaling som er beregnet til å bli kr 75 000 for mai og juni.

Utgiftene til møter og kurs er kr 156 000 lavere enn budsjettet. Det er utbetalt kr 405 000 mindre enn budsjettet på reiser. På de andre driftspostene er det små avvik.

Prestetjenesten

Regnskapet for prestatjenesten er på kr 47 849 000. Det er kr 1 831 000 (3,7 %) lavere enn budsjettet.

Regnskapet viser et samlet mindreforbruk på lønn på kr 1 074 000. Det er 2,3 % av budsjettet beløp. Tar vi hensyn til budsjettet etterbetaling av lønn for lønnsoppgjøret, er lønnsutgiftene til prester bare kr 300 000 lavere enn budsjettet (0,65 % av budsjettet).

Reiseutgiftene ligger fortsatt langt under budsjett (kr 762 000). Andre driftsutgifter er nå nærmest i balanse med et merforbruk på kr 90 000.

Prognose driftsbudsjettet framover

Det ser ut til at aktiviteten kan gå som planlagt i høst. Lønnsutgiftene i juli og august følger budsjettet, og det er ingen signal nå om at lønnsutgiftene skal gå ned i høst.

Flere av aktivitetene som opprinnelig var planlagt «gjennom året» planlegges nå gjennomført i høstsemesteret og gir en forskjøvet belastning på regnskapet;

Forskjøvne kostnader som kommer 2. halvår på lønn;	
Økte lønnsutgifter administrasjonen høst	100 000
Forventet etterbetaling lønn mai-juni	750 000
Honorar bdr er periodisert på juni, ble utbetalt juli	45 000

Berammede større kurs, konferanser og samlinger ansatte høsten;	
Prostesamling 24.-26.08	75 000
Stabssamling 19.-21.09	75 000
Ut-konferansen (ungdomsting) 1.-3.10 (utsatt)	70 000
Samling kvinnelige prester 26.-27.10	100 000
Fagdager prester 27.-28.10	350 000
Personaltiltak prester i det enkelte prosti ved oppstart	150 000

Andre kostnader	
Oppgradering digitalt møteromsutstyr og solskjerming	100 000

I budsjettet for 2021 er det planlagt å benytte kr 900 000 av mindreforbruket fra 2020. Mindre aktivitet første halvår gjør at det ikke vil være nødvendig å bruke av tidligere års mindreforbruk.

Budsjetterte utgifter sammen med planlagte tiltak for høsten gir en forventning om at regnskapet vil kunne nærme tildelingen for 2021.

Dersom situasjonen utover høsten gjør at aktiviteten fortsatt blir lavere enn normalt vil det likevel kunne bli et nytt mindreforbruk. Dette vil da bli tema igjen på senere møte i bispedømmerådet. Felles økonomienhet (FØ) leverer neste økonomirapport til bispedømmene pr. 30.09.21. Denne legges fram for bdr i novembermøtet.

Tilskudd

Utbetaling av tilskuddsmidler er planlagt til perioden april til juli. Ved utgangen av juni var det utbetalt mer enn budsjettet. Dette skyldes at utbetalingene ikke følger periodiseringen i budsjettet.

Restmidler diakoni er utlyst med søknadsfrist 1. september. Det tas sikte på å utbetale også disse i løpet av september.

Tilskuddsmidlene for 2021 er planlagt utbetalt i sin helhet innen utgangen av året.

Budsjettjustering

Ved vedtak av budsjett for 2021 ble det vedtatt å disponere kr. 900.000.- av tidligere års mindreforbruk. Det betyr at budsjettets netto driftsramme er tilsvarende høyere enn tildelingen fra Kirkerådet. Det betyr også at i økonomirapporter vil resultatet være 900.000 kr mer «positivt» enn det behøver å være. Slik regnskapet ser ut nå vil det ikke være nødvendig å bruke dette i år. For at regnskapet ved årets slutt ikke skal vise tilsvarende «høyt» overskudd foreslås det å gjøre en budsjettjustering hvor man «tar ut» igjen dette beløpet. Driftsbudsjettet vil da ha en ramme som er lik tildelingen for 2021. Skulle det likevel vise seg at driften da skulle gå med et underskudd så vil merforbruket enkelt kunne inndeckes ved bruk av tidligere avsatte midler.

Forslag til vedtak

1. Bispedømmerådet tar økonomirapport for Agder og Telemark bispedømmeråd pr. 30.06.21 til orientering.
2. Bispedømmerådet vedtar en justering av budsjett for 2021 hvor disponering av tidligere års mindreforbruk med kr. 900.000.- tas ut. Budsjettet reduseres ved at posten for reiseutgifter reduseres tilsvarende. Netto driftsrammen på budsjettet settes lik tildelt ramme fra Kirkerådet.

Agder og Telemark bispedømmeråd

Regnskap pr. 30.06.2021

Driftsrapport	Rekneskap	Budsjett	Avvik	Årsbudsjett
31xx - Salgsinntekt avgiftsfri (varer og tjenester)	-74 000	-74 999	-999	-250 000
34xx - Tilskudd fra stat, fylker, kommuner, stiftelse samt gaveinntekte	-84 955	-10 002	74 953	-20 000
3xxx - Andre inntekter	-271 253	-435 471	-164 218	-662 940
Sum inntekter	-430 208	-520 472	-90 264	-932 940
500x - Faste stillinger (inkl. tillegg mm)	43 928 382	43 941 359	12 977	100 232 164
50xx - Diverse tillegg	1 572 277	1 897 837	325 560	3 215 433
51xx - Midlertidige stillinger, ekstrahjelp, honorarer mm	950 744	270 173	-680 571	604 673
53xx - Gruppeliv, honorarer og annen oppgavepliktig godtgjørelse	183 800	173 006	-10 794	355 625
540x - Arbeidsgiveravgift	6 076 121	6 261 812	185 691	14 125 962
58xx - Refusjon sykepenger, fødeselspenger mv	-1 943 648		1 943 648	
5999 - Refusjon lønnskostnader	-922 194	-1 180 000	-257 806	-3 540 000
59xx - Andre personalkostn (gaver, forsikring, tjenestedrakt mm)	-113 952	-97 202	16 750	35 600
Sum Lønn og godtgjørelser	49 731 530	51 266 985	1 535 455	115 029 457
60xx - Avskrivninger	77 638	57 000	-20 638	114 000
63xx - Leie lokaler, strøm, renhold mm	1 226 060	1 222 974	-3 086	2 445 940
64xx - Leie maskiner, inventar, datautstyr, transportmidler mv	31 916	25 002	-6 914	50 000
65xx - Inventar, driftsmateriale, datautstyr, programvare, rekvisita m	143 656	60 000	-83 656	120 000
66xx - Reparasjon og vedlikehold bygninger og utstyr	11 378		-11 378	
67xx - Honorar rådgivning, regnskap, revisjon og kjøp div. tjenester	5 865		-5 865	
6790 - Kjøp av andre fremmede tjenester	615 900	449 998	-165 902	840 500
6796 - Flytting	44 605	90 000	45 395	180 000
6797 - Annen bistand	901 477	663 000	-238 477	1 336 000
68xx - Kontorrekvisita, trykksaker, aviser, bøker, annonser mm	254 655	192 000	-62 655	384 000
68xx - Møter, kurs og seminarer mm	85 392	754 998	669 606	1 480 000
69xx - Telefon, porto mv	2 222	4 998	2 776	10 000
Sum andre driftskostnader (drift og mindre anskaffelser)	3 400 764	3 519 970	119 206	6 960 440
71xx - Bilgodtgjørelse, diett, reiser mm	882 478	2 049 498	1 167 020	4 099 000
74xx - Medlemskontingent og gaver	38 821	36 500	-2 321	44 000
77xx - Annen kostnad	1 591	6 025	4 434	27 044
Sum andre driftskostnader (reise, reklame, forsikring mm)	922 890	2 092 023	1 169 133	4 170 044
8xxx - Finansinntekter/kostnader, overføringer mv	-280		280	0
Sum Finanskostnader og overføringer	-280	0	280	0
Sum	53 624 696	56 358 506	2 733 810	125 227 002

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Saksbehandler	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Aslak Wegge	421	21/02368-1	

Saksordfører: Kai Steffen Østensen

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
61/21	Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	06.09.2021

Møteplan for Agder og Telemark bispedømmeråd 2022

Saksorientering

For administrasjon, biskop og råd er det gunstig å få på plass møtedatoene for 2022 for å kunne planlegge aktiviteter det kommende året. Ikke minst gjelder dette tidsplan for tilsettinger. For at bispedømmerådet skal være vedtaksdyktig må også biskopen være tilstede, og møteplan er derfor tilpasset biskopens kalender så langt denne er kjent.

Planen er satt opp med utgangspunkt i frekvens for møtene i 2021.

Møtene planlegges i tråd med tidligere praksis hovedsakelig gjennomført som fysiske møter på bispedømmets kontorer i Kristiansand. Det legges opp til at ett av møtene gjennomføres i Telemark. Det kan vurderes om noen av møtene skal kjøres digitalt dersom saksmengde/type saker tilsier dette.

Datoer som foreslås;

- Onsdag 12.01
- Mandag 28.02
- Onsdag 06.04
- (20.-25.04 – opprinnelig fastsatt Kirkemøte, blir trolig skjøvet til september)
- Onsdag 08.06
- Mandag 05.09
- **21.-26. september trolig nytt tidspunkt kirkemøte**
- Torsdag 27.10 (Telemark?)
- Mandag 05.12

Forslag til vedtak

Som møtedatoer for Agder og Telemark bispedømmeråd i 2022 fastsettes;

- Onsdag 12.01
- Mandag 28.02
- Onsdag 06.04
- Onsdag 08.06
- Mandag 05.09
- Torsdag 27.10
- Mandag 05.12

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Saksbehandler	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Aslak Wegge	410	19/04951-8	

Saksordfører: Håkon K Varhaug

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
62/21	Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	06.09.2021

Kirkens nødhjelp, suppleringsvalg representantskapet.

Vedlegg:

Vedtak ATBR, 27012020, Sak 12/20, Oppnevning av representant til Kirkens nødhjelps representantskap

Saksorientering

Bispedømmerådet oppnevnte i sitt møte 27.01.20, sak 12/20 representant og vararepresentant til Kirkens nødhjelps representantskap.

Følgende ble da oppnevnt

- Fast representant Aslak Wegge
- Vararepresentant; Ingvild Sommerfelt.

Kirkens nødhjelp har i epost 30.07.21 gjort oss oppmerksomme på at bispedømmerådet må oppnevne ny vararepresentant etter at Ingvild Sommerfelt har flyttet ut av bispedømmet, og dermed ikke lenger er valgbar.

Saken legges fram for bispedømmerådet uten forslag navn, da dette må avgjøres av rådet selv.

Forslag til vedtak

Som vararepresentant til Kirkens nødhjelps representantskap fra Agder og Telemark bispedømmeråd oppnevnes;

-

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

SAKS PROTOKOLL

Arkivsak-dok. 19/04951
Arkivkode
Saksbehandler Erling Jakobsen

Behandlet av	Møtedato	Saksnr.
1 Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	27.01.2020	12/20

Oppnevning av representant til Kirkens nødhjelps representantskap

**Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023 har behandlet saken i møte
27.01.2020 sak 12/20**

Møtebehandling

Omforent forslag framsatt i møtet.

Som representant fra Agder og Telemark bispedømmeråd til KN sitt representantskap oppnevnes;

1. Aslak Wegge

Som varerepresentant oppnevnes;

2. Ingvild Sommerfelt

Votering

Forslag framsatt i møtet - enstemmig vedtatt

Vedtak

Som representant fra Agder og Telemark bispedømmeråd til KN sitt representantskap oppnevnes;

1. Aslak Wegge

Som varerepresentant oppnevnes;

2. Ingvild Sommerfelt

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Saksbehandler	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Dag Kvarstein	530	21/02933-1	

Saksordfører: Terje Damman

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
63/21	Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	06.09.2021

Kommunikasjonsplan for Agder og Telemark bispedømme, oppdatering

Vedlegg:

Kommunikasjonsplan for Agder og Telemark bispedømme 2017

Saksorientering

Agder og Telemark bispedømmeråd vedtok en kommunikasjonsplan på sitt møte 27. februar 2017 (sak 13/17).

Denne planen skisserte innledningsvis dette som hensikten med planen:
 Hensikten med denne planen er å lage et verktøy for å strukturere og målrette vår informasjon og kommunikasjon. I en tid der mediebildet og kommunikasjonsmulighetene er i rask utvikling, er dette særlig viktig. At vi har en målrettet og gjennomtenkt kommunikasjon, er videre vesentlig nå som Den norske kirke skal være en selvstendig virksomhet, og ikke en del av staten. De som arbeider i kirken skal i tillegg fra 2020 kun forholde seg til én arbeidsgiver.

Det kreves i dag at organisasjoner og foretak er aktivt tilstede i den nye medievirkeligheten. Som verdiorganisasjon er det særlig viktig å være synlig som en motstemme mot alt som bryter ned. Vi skal være kirke i lokalsamfunnene og i kirkebyggene, men også på nettet.

Kommunikasjonsplanen omfatter følgende områder

1. Verdigrunnlaget for vår kommunikasjon - Hva ligger bak informasjonen?
2. Målgrupper for vår kommunikasjon - Hvem skal vi informere?
3. Aktuelle kommunikasjonskanaler - Hvordan skal vi kommunisere?
4. Innholdet i vår kommunikasjon - Hva skal vi informere om?
5. Ansvars- og rollefordeling for informasjonen - Hvem skal informere?

Agder og Telemark bispedømmeråd har i dag en rådgiverstilling hvor kommunikasjonsarbeidet inngår som en del av arbeidsoppgavene. Det anslås at det brukes ca. 20 prosents stillingsressurs til kommunikasjonsarbeid. Pr. i dag har tre

bispedømmer her i landet kommunikasjonsrådgiver i hel stilling. I tillegg har fire bispedømmer kommunikasjonsrådgiver i cirka halv stilling. Agder og Telemark bispedømme er blant de bispedømmer som har minst personalressurs på kommunikasjon. Stiftsdirektør ønsker å øke denne ressursen.

Planen legges nå fram for bispedømmerådet for oppdatering og revidering. Som et grunnlag for samtale om planens retning, vil vi antyde følgende aktuelle problemstillinger:

- Hvem skal planen gjelde for?
- Hva skal være bispedømmekontorets og bispedømmerådets rolle som kommunikatører i den nye kirkelige strukturen som skal tre i kraft om få år – der alle kirkelige tilsatte trolig skal ha samme arbeidsgiver?
- Styrking av felles intern kommunikasjon til alle kirkelige tilsatte. Den norske kirkes intranett, Kirkebakken, har potensiale til å bli alle kirkelige tilsattes intranett.
- Bruk av sosiale medier: Pr. i dag har biskopen en egen facebook-side og noen av rådgiverne har facebook-sider knyttet til sitt arbeidsfelt. Bispedømmekontoret som sådan har ikke egen facebook-side, men en webside som oppdateres jevnlig.
- Hvilke kommunikasjonskanaler skal brukes og hvilke målgrupper skal det satses på?
- Forankring av kommunikasjonsarbeidet i bispedømmekontorets ledelse
- Tilsetting av kommunikasjonsrådgiver.

Det foreslås følgende fremgangsmåte fram mot ferdig utarbeidet plan:

Saken drøftes på bispedømmerådsmøtet 6. september 2021 og innspill tas med videre i arbeidet med ny kommunikasjonsplan.

Stiftsdirektøren nedsetter en arbeidsgruppe for å arbeide med planen høsten 2021. Det er ønskelig at arbeidsgruppen har med en representant fra bispedømmerådet, samt en fra bispedømmets ledelse. Rådgiver med ansvar for kommunikasjon er gruppens sekretær.

Arbeidsgruppen bør ta sikte på å ferdigstille et forslag til ny kommunikasjonsplan i løpet av høsten 2021.

Forslag til vedtak

1. De innspill som kom fram i møtet tas med i det videre arbeidet med ny kommunikasjonsplan.
2. Fra bispedømmerådet oppnevnes _____ som representant i arbeidsgruppe.
3. Forslag til ny plan utarbeides av arbeidsgruppen i løpet av høsten 2021. Planforslaget legges så fram for bispedømmerådet for endelig behandling.

DEN NORSKE KIRKE
Agder og Telemark bispedømme

Kommunikasjonsplan

Denne kommunikasjonsplanen er utarbeidet av Agder og Telemark bispedømmekontor og gjelder for bispedømmerådet, biskopen og tilsatte i Agder og Telemark bispedømmeråd.

Bakgrunn og hensikt:

Hensikten med denne planen er å lage et verktøy for å strukturere og målrette vår informasjon og kommunikasjon. I en tid der mediebildet og kommunikasjonsmulighetene er i rask utvikling, er dette særlig viktig. At vi har en målrettet og gjennomtenkt kommunikasjon, er videre vesentlig nå som Den norske kirke skal være en selvstendig virksomhet, og ikke en del av staten. De som arbeider i kirken skal i tillegg fra 2020 kun forholde seg til én arbeidsgiver.

Det kreves i dag at organisasjoner og foretak er aktivt tilstede i den nye medievirkeligheten. Som verdiorganisasjon er det særlig viktig å være synlig som en motstemme mot alt som bryter ned. Vi skal være kirke i lokalsamfunnene og i kirkebyggene, men også på nettet.

Kommunikasjonsplanen vil omfatte følgende områder:

1. Verdigrunnlaget for vår kommunikasjon - Hva ligger bak informasjonen?
2. Målgrupper for vår kommunikasjon - Hvem skal vi informere?
3. Aktuelle kommunikasjonskanaler - Hvordan skal vi kommunisere?
4. Innholdet i vår kommunikasjon - Hva skal vi informere om?
5. Ansvars- og rollefordeling for informasjonen - Hvem skal informere?

1. Verdigrunnlaget for vår kommunikasjon - Hva ligger i bunnen av vår kommunikasjon?

Visjonsdokument for Den norske kirke

I 2014 ble det vedtatt et visjonsdokument for Den norske kirke, som Agder og Telemark bispedømmeråd sluttet seg til, med noen lokale tilpasninger. Det er naturlig at disse verdiene og målene også ligger under en kommunikasjonsplan. Innledningen til verdidokumentet lyder slik:

MER HIMMEL PÅ JORD

Kirken vitner i ord og gjerning om frelse, frihet og håp i Jesus Kristus ved å være bekjennende, åpen, tjenende og misjonerende.

- Bekjennende: Vi tilber og bekjenner troen på den treenige Gud sammen med den verdensvide kirken.
- Åpen: Vi er et fellesskap preget av likeverd, deltakelse og respekt for mangfold.

- Tjenende: Vi viser barmhjertighet, fremmer rettferdighet og verner om skaperverket.
- Misjonerende: Vi vitner om Jesus Kristus lokalt og globalt.

For perioden 2015-2018 er følgende satsingsområder vedtatt:

1. Gudstjenestelivet blomstrer
2. Flere søker dåp og trosopplæring
3. Folkekirken engasjerer seg i samfunnet
4. Flere får lyst til å arbeide i kirken

Bibelske kommunikasjonsstrategier

Vår kommunikasjon skal preges av et evangelisk og bibelsk menneskesyn.

- Kristi ord som grunnlag: *Hvordan kan de tro på en de ikke har hørt om? (...) Så kommer da troen av det budskapet en hører, og budskapet kommer av Kristi ord. Rom 10.*
- Å tale klart og tydelig: *Det jeg sier dere i mørket, skal dere tale i lyset; det dere får hvisket i øret, skal dere rope ut fra takene (Matt. 10)*
- Sannhet og kjærlighet som rettesnor: *Men vi skal være tro mot sannheten i kjærlighet (Ef. 4)*

Kommunikasjonsstrategi for Den norske kirke

Vi slutter oss til den gjeldende informasjonsplattformen for Den norske kirke og til retningslinjene for Den norske kirkes digitale satsing og medlemskommunikasjon vedtatt av kirkemøtet i 2017 (KM 12/17).

Ytringsfrihet og lojalitet

Ytringsfriheten er et prinsipp som skal prege vår organisasjon og gjelde for den enkelte tilsatte. Samtidig skal vi som tilsatte vise lojalitet overfor de mål som er satt for virksomheten. Det gjelder også når vi opptrer som privatpersoner. Vi må være bevisste på at vår kommunikasjon skjer i et spenningsfelt mellom ytringsfrihet og lojalitet. Den enkeltes integritet skal ivaretas, og vi skal samtidig ha respekt for den ansvarsfordelingen som gjelder for kommunikasjonen. Varslingsinstituttet skal respekteres dersom en tilsatt avdekker kritikkverdige forhold i virksomheten (jfr. Arbeidsmiljøloven § 2-4).

Oppsummering: Verdier og mål for vår kommunikasjon

Kirkens utgangspunkt er troen på den treenige Gud. Vi tror på en Gud som skaper, inkluderer og inspirerer gjennom Faderen, Sønnen og Ånden. Vi holder fram tro, håp og kjærlighet som sentrale verdier. Vi tror på Jesus Kristus som veien, sannheten og livet.

Med dette grunnlaget skal vår kommunikasjon preges av følgende verdier:

- Sannhet og relevans: Vi skal snakke sant om livet. Vår kommunikasjon skal være relevant, meningsfull og korrekt.
- Åpenhet og raushet: Vi skal ha et inkluderende språk som bygger fellesskap og skaper dialog. Vi skal som kontor være tilgjengelige og vår virksomhet skal være transparent.

- Tydelighet og troverdighet: Vi skal være tydelige på vårt verdi- og trosgrunnlag som en evangelisk-luthersk kirke, og vår virksomhet skal reflektere det
- Kreativitet og inspirasjon: Vår kommunikasjon skal skape engasjement og handling, og samtidig gi næring til tro og håp.

2. Målgrupper for vår kommunikasjon - Hvem skal vi informere?

Agder og Telemark bispedømmekontor er administrasjon for bispedømmerådet i tillegg til at biskopen og biskopens stab er lokalisert til kontoret. Vi har både arbeidsgiverfunksjoner og oppgaver som forvaltningsenhet og servicekontor overfor menigheter og medlemmer. Våre primære målgrupper vil være (i uprioritert rekkefølge):

- Tilsatte i kirken: Tilsatte i kirken skal ivaretas gjennom relevant og presis informasjon om rettigheter, plikter og endringer.
- Frivillige og tillitsvalgte i menighetene: Sammen med de tilsatte er det denne gruppen som er ryggraden i menighetslivet.
- Medlemmer av Den norske kirke: Vi har plikt til å informere og følge opp alle medlemmer av kirken.
- Mediene: Vi skal være imøtekommende overfor pressen og oppfylle offentlighetslovens bestemmelser, samt ha en gjennomtenkt mediehandtering.
- Offentligheten for øvrig: Vi skal aktivt formidle kirkens budskap og verdier i det offentlige rom. Alle som henvender seg til oss skal få svar og hjelp.

Hvilke målgrupper vi henvender oss til, vil også gi føringer for valg av kommunikasjonskanal, språklig stil og grafisk uttrykk.

Målform: Selv om Den norske kirke ikke lenger er en statskirke, har kirken forpliktet seg på å fortsatt forholde seg til «Lov om målbruk i offentlig tjeneste». Hovedregelen er at vi skal kommunisere på samme målform som avsender og mottaker bruker.

3. Aktuelle kommunikasjonsformer og kommunikasjonskanaler - Hvordan skal vi kommunisere?

Vår kommunikasjon er delt opp i kategorier etter målgrupper og funksjon:

Intern og ekstern kommunikasjon. Noe av informasjonen vår har primært relevans for tilsatte. Her bruker vi vårt intranett. Her må målet være at alle tilsatte i kirken tar dette i bruk slik at vi får én felles intern kommunikasjonskanal som fungerer samlendende på tvers av tidligere arbeidsgiverlinjer (bispedømmeråd, fellesråd, menighet). Annen informasjon kan også være interessant for tillitsvalgte og frivillige, men ha begrenset interesse for allmennheten. Derfor er det naturlig å skille mellom intern og ekstern kommunikasjon.

Den eksterne kommunikasjonen krever gjerne et annet språk der man unngår fagterminologi og internt kodespråk.

Enveis og toveis kommunikasjon: Tradisjonelt har medial kommunikasjon gått fra avsender til mottaker, men ikke tilbake til avsender. Toveis kommunikasjon er mer ressurskrevende, samtidig som den gir større muligheter for å bygge fellesskap og skape dialog. Mulighetene for valg av kommunikasjonskanaler er i dag langt mer omfattende enn for bare få år siden. I tillegg til trykte medier, epost og internett, har vi i dag en rekke sosiale medier som kan benyttes. Hvilke kanaler som brukes, styres i stor grad av målgruppen.

Kommunikasjonskanaler

Bispedømmekontoret og biskopen skal være til stede i aktuelle og relevante informasjonskanaler. Sosiale medier skal tas aktivt i bruk.

Her er noen aktuelle kommunikasjonskanaler sett i relasjon til målgruppe. Kanalenes relevans vil skifte over tid, og nye kanaler vil komme til:

Kommunikasjonskanal	Primære målgrupper	Internt/eksternt
Møter og kurs	Tilsatte, frivillige, tillitsvalgte i menighetene	Internt
Nettverksbygging ved personlige møter	Tilsatte i kirken, frivillige og andre samfunnsaktører	Internt og eksternt
Nettsider - internett	Offentligheten generelt	Eksternt
Nettsider – intranett	Tilsatte, frivillige, tillitsvalgte i menighetene	Internt
Epost-sendinger	Vi bruker epost primært for henviser til og minne om informasjon på internett og intranett	Internt
Epost-sendinger	I spesielle tilfeller sende pressemelding til media	Eksternt
Kronikker og innlegg i avis og debattforum	Offentligheten	Eksternt
Profilering / stands	Aktuelle steder her er utdanningsmesser, lærerstevne, fagdager, Arendalsuka, stiftsdager og alternativmesser.	Mest eksternt
Sosiale medier:	Toveis-kommunikasjon med offentligheten	Eksternt og internt
Face book	Offentligheten generelt	
Twitter	Pressen og opinionsledere	
Instagram/Snap chat	F. eks. konfirmanter	
LinkedIn	Potensielle tilsatte	
SMS/telefon	Enkelt personer/grupper	Internt
Brosjyrer og plakater o.l.	Utvalgte grupper	Eksternt/internt
Tradisjonell post/brev	Kun unntaksvis	Internt, eksternt
Publikasjon / magasin	Utvalgte grupper, f. eks. i forb. med kampanje, valg	Internt, eksternt
Årsmelding og plandokument	Tilsatte, frivillige, pressen og spesielt interesserte	Internt og eksternt

4. Innholdet i vår kommunikasjon - Hva skal vi informere om?

Vår virksomhet – aktiviteter og endringer:

- Biskopens virksomhet (f. eks. vigsling av tilsatte, bispevisitaser, reiser, vennskapsbispedømme)
- Bispedømmekontorets virksomhet (f.eks. fagområder, kurs, arrangementer)
- Menighetenes virksomhet (f.eks. prosjekter, arrangementer, personer)
- Den norske kirkes virksomhet (f. eks kirkevalg, endringer i organisasjonen, kirkeåret)

Våre verdier og standpunkter:

- Biskopens taler, foredrag og innlegg
- Bispedømmerådets vedtak som angår samfunnsdebatten og kirkepolitiske spørsmål
- Kirkens budskap og tro (møter, kurs, fagdager)

Vedtak og saksdokumenter:

Bispedømmerådets vedtak og saksdokumenter, biskopens vedtak

Søkerlister, tilsetninger, presentasjon av nytilsatte:

Gjelder søkere og tilsatte av Agder og Telemark bispedømmeråd (prester og administrasjon)

Postjournaler: Disse skal være tilgjengelig på våre nettsider og vi skal formidle informasjon i henhold til Offentlighetsloven og personvernbestemmelsene.

Informasjon om kontorets ansatte, oppgaver og tjenester / kontaktinfo: På våre nettsider

Informasjon om kirkes tjenestetilbud (dåp, konfirmasjon, bryllup, begravelse)

Informasjon om å jobbe i kirken (rekruttering)

Ressurser for tilsatte og menigheter (planer, regler, skjema, faglig materiell).

Kanal: intranett.

Faglig informasjon som er relevant for alle tilsatte i Agder og Telemark bispedømmeråd,

Kanal: intranett.

Kalender: Oversikt over relevante aktiviteter og tilbud (kurs, arrangementer, møter)

5. Ansvars- og rollefordeling i forhold til informasjonen - Hvem skal informere?

Et viktig delmål med en kommunikasjonsplan er å plassere ansvaret for kommunikasjonen i organisasjonen og gi føringer for mye ressurser som skal brukes på kommunikasjonen.

To av de tilsatte ved bispedømmekontoret har informasjonsoppgaver som en del av sin arbeidsbeskrivelse (rådgiver for kirkeliv og rådgiver for IT).

I tillegg ligger det informasjonsansvar i lederstillingene, både internt og eksternt. Biskopen er den som er mest ettertraktet som intervjuobjekt ved kontoret. Biskopen må støttes av øvrige ansatte i sitt kommunikasjonsarbeid. Her har informasjonsansvarlige og ledergruppen et spesielt ansvar. Alt som publiseres skal være kvalitetssikret.

Fordeling av informasjonsoppgaver og –ansvar:

- Biskopen er hovedansvarlig for kommunikasjonen om det teologiske og verdimessige, samt for offentlige uttalelser om ledelse av prestedtjenesten og om saker som vedrører tilsynet med menighetslivet. (Jfr. tjenesteordning for biskoper §§ 1 og 2).
- Stiftsdirektøren er hovedansvarlig for kommunikasjon om organisasjonen, samt for informasjon om det økonomiske og administrative.
- Lederen av bispedømmerådet uttaler seg om beslutninger tatt av bispedømmerådet.
- Avdelingsledere ved bispedømmekontoret har ansvar for saksopplysninger og vurderinger innenfor sitt fagområde, og kan be andre i avdelingen om å uttale seg/informere om dette.
- Rådgivere og konsulenter ved bispedømmekontoret kan gi saksopplysninger og vurderinger innenfor sitt fagfelt i forståelse med nærmeste overordnede.
- Proster og prester har informasjonsplikt etter offentlighetsloven og rett til å uttale seg om aktuelle spørsmål. De er samtidig forpliktet på ordinasjonsløfte, tjenesteordninger og personvernbestemmelser.
- Stiftsdirektøren er ansvarlig redaktør for nettsidene.
- En eller to av de tilsatte har det daglige redaktøransvaret for nettsidene og det daglige driftsansvaret for biskopens face book-side
- Det skal være en redaksjonsgruppe som kan bidra med innspill og vurdering av det som publiseres på internett og i sosiale medier
- Nettredaktør(ene) har publiseringsrettigheter på nettsidene. I tillegg har arkivansvarlig og sekretær for bispedømmerådet publiseringsrettigheter. Også andre kan publisere etter nærmere avtale.
- En av de tilsatte har et helhetlig informasjonsansvar som en del av sin stillingsbeskrivelse og tittel, og skal støtte opp om biskopens og stiftsdirektørens informasjonsbehov.
- Sentralbordfunksjonen skal være gjennomtenkt og godt organisert. Her utformes det en egen policy.

6.Datasikkerhet og sensitive opplysninger

- Sensitiv informasjon skal oppbevares, sendes og kommuniseres på en sikker måte slik at opplysninger ikke kommer på avveie. (Se også vedlegget Retningslinjer for håndtering og arkivering av informasjon).
- Vi skal respektere personvernet og de lover og regler som regulerer det. (Se også vedlegget Retningslinjer for sosiale medier)

Vedlegg/lenker til kommunikasjonsplanen:

- Retningslinjer for bruk av sosiale / elektroniske medier i Agder og Telemark bispedømme (foreligger)
- Visjonsdokument for Den norske kirke (foreligger)
- Informasjonsplattform for Den norske kirke (foreligger)
- Den norske kirkes digitale satsing og medlemskommunikasjon (Kirkemøtet 2017)
- Beredskapsplan for katastrofer og ulykker (foreligger- internt dokument)
- Håndtering av pressen (utkast foreligger – internt dokument)
- Policy for sentralbordfunksjonen (forslag foreligger – internt dokument)
- Plan for profilering av vår virksomhet (under utarbeidelse – internt dokument)
- Retningslinjer for oppbevaring og arkivering av informasjon (skal utarbeides)

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Saksbehandler	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Dag A. Kvarstein	400	21/02507-2	

Saksordfører: Stein Reinertsen

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
64/21	Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	06.09.2021

Kirkevalget 2023 – høring om regler for valg av prest og lek kirkelig tilsatt

Vedlegg:

Digitalt val av prest og lek kyrkjeleg - høringsnotat fra kirkerådet

Saksorientering

Bakgrunn

Det er egne valg på lek kirkelig representant og presterepresentant til bispedømmerådet/kirkemøtet i forbindelse med kirkevalget hvert 4. år. I disse valgene er det henholdsvis leke tilsatte i Den norske kirke og prester som har stemmerett.

Ved kirkevalget i 2019 var det en valgoppslutning blant stemmeberettigede prester i Agder og Telemark på 65 prosent (89 avgitte stemmer). Oppslutningen blant stemmeberettigede leke tilsatte var på 52 prosent (275 avgitte stemmer). Valget var et postvalg, det vil si at stemmeseddelen ble lagt i konvolutt og sendt i posten til valgrådet v/bispedømmekontoret eller levert på døren.

I foreliggende høringsnotat går kirkerådet inn for at det innføres digitalt valg av prest og lek kirkelig tilsatt som skal gjennomføres som preferansevalg. Også i 2019 var disse valgene preferansevalg. Det vil si at velgeren måtte prioritere minst én av kandidatene ved en markering på stemmeseddelen.

Høringsfrist er satt til 15. september.

Svar på høringsspørsmål

Høringsspørsmål 1: Støtter høringsinstansen forslaget om å skille ut reglene om valg av prest og lek kirkelig tilsatt fra kirkevalgreglene?

JA. I vår evalueringsrapport etter kirkevalget 2019 kom det blant annet fram at mange menigheter og fellesråd syntes valghåndboka var for omfattende og ugjennomtrengelig. Derfor støtter vi denne «oppryddingen».

Høringsspørsmål 2: Støtter høringsinstansen forslaget om at valg av prest og lek kirkelig tilsatt til bispedømmeråd og kirkemøte blir gjennomført som heldigitalt valg?

JA. Digitalt valg vil gjøre det enklere for de fleste å stemme og kan derfor gi høyere valgdeltakelse. Ved forrige valg måtte en stemmeseddel fylles ut og postlegges eller leveres fysisk på bispedømmekontoret. Ved digitalt valg vil dessuten problemet med feil utfylte stemmesedler kunne så å si elimineres ved at det ikke er mulig å sende inn stemmer med feil. Digitalt valg vil dessuten føre til mindre arbeid med opptelling.

Digitalt valg vil videre gjøre det mulig å sjekke alle som stemmer opp mot et elektronisk valgmanntall, og på den måten også sørge for at ingen uten stemmerett avlegger stemme. Ved valget i 2019 ble 24 stemmer fra tilsatte i Agder og Telemark forkastet fordi det ikke kunne godtgjøres at stemmeseddelen var innsendt av ansatte med stemmerett. Dette vil man kunne unngå med digitalt valg siden dette vil være direkte knyttet opp mot et valgmanntall.

Et ytterligere argument for digitalt valg, er at velgeren har en «angremulighet». Velgeren kan nemlig sende inn en ny stemmeseddel dersom vedkommende gjorde en feil ved den første innsendingen, eller dersom vedkommende skifter mening. Det er den siste innsendte stemmegivingen som vil telle, jfr. § 4-1 (7).

Ved digitalt valg er det viktig med grundig informasjon i god tid på forhånd slik at de som eventuelt ikke har Bank-ID eller annen verifiseringsløsning, kan få dette på plass.

Det kan tenkes at noen få velgere ikke har tilgang på datamaskin eller ikke ønsker å bruke en digital løsning. For å bøte på dette bør det også være mulig å stemme fra mobiltelefon, og det bør vurderes om det kan legges til rette for at man kan stemme fra en datamaskin på et kirkekontor. Uansett vil ulempen med digitale valg etter vår mening være mindre enn de fordelene som digitalt valg gir. Ikke minst vil digitalt valg har potensiale til økt valgdeltakelse.

3. Har høringsinstansen merknader til forslagene om beredskapsprosedyre og regler for omvalg ved ekstraordinære hendelser?

JA. Vi støtter at det må finnes en manuell reserveløsning dersom det oppstår tekniske problemer, eller omvalg ved ekstraordinære hendelser som for eksempel en pandemi. Vi vurderer det som tilstrekkelig utfra tidligere erfaringer at staben ved bispedømmekontoret har en beredskap for behandling av innkomne stemmesedler og telling av stemmer ved valg av prest og lek tilsatt.

4. Har høringsinstansen merknader til regelforslagene for preferansevalg eller flertallsvalg?

JA. Vi mener at digitalt preferansevalg er den valgformen som gir best uttrykk for velgerens ønsker. Valgformen passer svært godt sammen med en digitalisert gjennomføring da grensesnitt og digitale kontrollrutiner kan eliminere de ulempene som har vært knyttet til forståelse og kontroll av stemmegivningen.

For det første vil problemet med forkastede stemmer bli unngått fordi det i den digitale løsningen kan legges inn automatiske meldinger som gjør velgeren oppmerksom på at minst én av kandidatene må prioriteres. Dersom dette ikke gjøres, kan heller ikke stemmeseddelen sendes inn. Ved det ordinære kirkevalget i 2011, som var et manuelt preferansevalg, ble 9,2 prosent av stemmesedlene forkastet fordi velgeren ikke hadde prioritert noen av kandidatene. Dette kan altså unngås ved digital stemmegiving.

Videre innebærer preferansevalg at velgeren kan prioritere så mange kandidater som vedkommende ønsker på stemmeseddelen ved å sette et tall bak (1,2,3 etc.). Ved vanlig flertallsvalg vil nominasjonskomitéens forhåndsprioriteringer være mer utslagsgivende for det endelige resultatet.

5/6. Har høringsinstansen merknader til forslagene om nye frister/skjæringsdato?

JA. Vi støtter forslagene. De nye fristene er basert på erfaringer fra forrige valg og vil ventelig føre til en bedre prosess både når det gjelder informasjon og innsending av forslag til kandidater og innsending av listeforslag. Skjæringsdatoen for endringer i manntallet bør være 1. juni og ikke 30. juni, slik at det er mulig for fellesråd og bispedømmer å oppdatere manntallet før ferien og senest før valget starter 10. august.

7. Har høringsinstansen andre merknader til forslaget til regler?

JA. I §§ 2-1 og 2-2 punkt C foreslår vi at teksten blir endret fra «15 timer i uken» til «40 prosent stilling». Bakgrunnen er at folk som jobber i kirken og har helgearbeid som en fast del av arbeidsplanen, og dermed en arbeidsuke på 35,5 timer i hel stilling, med dagens regler ikke vil ha stemmerett i en 40 prosents stilling. Deres arbeidsuke utgjør 14,2 timer. En annen kirkelig tilsatt med 37,5 timers arbeidsuke i hel stilling, vil ha en arbeidsuke på 15 timer i en 40 prosents stilling. Dermed vil sistnevnte gruppe ha stemmerett. Denne forskjellen er uheldig og kan unngås ved å endre reglene slik at tilsatte med minst 40 prosents stilling får stemmerett.

Forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd vedtar den fremlagte høringsuttalelsen om regler for valg av prest og lek kirkelig tilsatt.

DEN NORSKE KYRKJA

Adresseinformasjon fylles inn ved ekspedering. Se mottakerliste nedenfor.

Dato: 21.06.2021

Vår ref: 21/02096-1

Dykkar ref:

Kyrkjevalet 2023: Høring om reglar for val av prest og lek kyrkjeleg tilsett

Før kyrkjevalet i 2023 må reglar for kyrkjeval bli vedatt på nytt. I denne høringa er paragrafane i kirkevalreglene som gjeld val av prest og lek kyrkjeleg tilsett samla i eit eige sett med reglar. Det blir foreslått å gå over til digitale val, elles blir det berre foreslått mindre endringar.

Høringa her gjeld reglane for val av prest og lek kyrkjeleg tilsett som vil gjelde i 2023. Høringa om kyrkjeleg organisering inneheld også spørsmål om valordning for prest og lek kyrkjeleg tilsett, men ei eventuell ny valordning i samband med ny kyrkjeleg organisering vil etter planen først gjelde frå kyrkjevalet i 2027.

Spørsmålet om preferanseval eller fleirtalsval ved val av prest og lek kyrkjeleg tilsett var på høring hausten 2020. På grunn av utsetting av Kyrkjemøtet i 2021 er dette ikkje avgjort. I forslaget til reglar er det presentert paragrafar for preferanseval og fleirtalsval. Om valet skal gjennomførast som preferanseval eller fleirtalsval er ikkje eit spørsmål i denne høringa. Det vil Kyrkjemøtet i 2021 ta stilling til basert på høringa som blei gjennomført i 2020. Kyrkjerådet har vedtatt å anbefale Kyrkjemøtet at ein held fram med preferanseval.

Det er foreslått at Kyrkjemøtet i 2022 blir flytta frå april til september. Ein del av arbeidet med planlegging av kyrkjevalet, særleg det å setje opp og teste digitalt valsystem, må skje før september 2022. Reglar for val av prest og lek kyrkjeleg tilsett blir difor sendt på høring no så reglane kan bli vedtatt på Kyrkjemøtet i 2021.

Denne høringa blir sendt til bispedømmeråda, Den norske kyrkja sitt ungdomsutval, KA og arbeidstakarorganisasjonane i KAs tariffområde. For å rekke å gjennomføre høring før Kyrkjemøtet i 2021 er denne høringa sendt ut administrativt. Det betyr at den ikkje har vore handsama i Kyrkjerådet.

Frist for å sende inn høringssvar er **15. september 2021**. Kyrkjerådet er kjent med at enkelte bispedøme kan ha vanskar med å nå denne fristen på grunn av møteplanen, og ber om at dei det gjeld tar kontakt med seniorrådgivar Margit Aas Onstein på mo244@kirken.no for å avtale frist for innsending.

Høyringsvara kan sendast inn elektronisk til post.kirkeradet@kirken.no. Alle kan gi høyringsfråsegn. Høyringsfråsegn er offentlege etter offentleglova og vil bli publisert på kyrkja.no.

Med helsing

Ingrid Vad Nilsen
Direktør

Ole Inge Bekkelund
Leiar juridisk seksjon

Dokumentet er elektronisk godkjend og har difor ingen signatur.

Vedlegg:

Høyringsnotat reglar prest og lek kyrkjeleg tilsett
Forslag til reglar for val av prest og lek kyrkjeleg tilsett

Mottakarar:

Agder og Telemark bispedømmeråd	Postboks 208	4662 KRISTIANSAND S
Borg bispedømmeråd	Bjarne Aasgt. 9	1606 FREDRIKSTAD
Bjergvin bispedømmeråd	Postboks 1960	5817 BERGEN
Hamar bispedømmeråd	Postboks 172	2302 HAMAR
Nidaros bispedømmeråd	Kongsgårdsgata 1a, Erkebispegården	7013 TRONDHEIM
Nord-Hålogaland bispedømmeråd	Postboks 790	9258 TROMSØ
Oslo bispedømmeråd	Postboks 9307 Grønland	0135 OSLO
Stavanger bispedømmeråd	Lagårdsveien 44	4010 STAVANGER
Sør-Hålogaland bispedømmeråd	Tolder Holmers vei 11	8003 BODØ
Tunsberg bispedømmeråd	Postboks 10 Kaldnes	3119 TØNSBERG
Møre bispedømmeråd	Moldetrappa 1	6415 MOLDE
KA - Kirkelig arbeidsgiverorganisasjon	Postboks 1034 Sentrum	0104 OSLO
Kirkelig Undervisningsforbund	Rådhusgata 1-3	0151 OSLO
Det Norske Diakonforbund	Rådhusgate 1-3	0151 OSLO
Fagforbundet Teologene	Boks 7003 St. Olavsplass	0130 OSLO
DELTA - Arbeidstakerorganisasjon		
Presteforeningen		
Creo	Postboks 9007, Grøland	0133 OSLO
Akademikerforbundet	Tollbugata 35	0157 Oslo
Arkitektenes fagforbund	PB 5899 Majorstuen	0308 Oslo
Econa	Postboks 1869 Vika	0124 Oslo
Fellesorganisasjonen	Pb 4693 Sofienberg	0506 Oslo
Forskerforbundet	Postboks 1025 Sentrum	0104 Oslo

Lederne	Storgata 25	0184 Oslo
Naturviterne	Keysers gate 5	0165 Oslo
NITO	Postboks 1636 Vika	0119 Oslo
Norges Juristforbund		
Norsk Lektorlag	MBE 326Postboks 1	0028 Oslo
	Youngstorget	
Norsk Sykepleierforbund	Postboks	0104 Oslo
	456Sentrum	
Parat	Postboks 9029	0133 Oslo
	Grønland	
Samfunnsviterne	Kristian Augusts gt. 9	0164 Oslo
Samfunnsøkonomene	Kr. Augustsgt. 9	0164 Oslo
Tekna	Postboks 2312 Solli	0201 Oslo
Utdanningsforbundet	Postboks 9191	0134 Oslo
	Grønland	
Den norske kirkes ungdomsutvalg		

DEN NORSKE KYRKJA

Kyrkerådet

Kyrkjevalet 2023 - høring om regler for val av prest og lek kyrkjeleg tilsett

Høringsnotat 21. juni 2021.

Innhald

Del 1: Bakgrunn	2
1.1 Innleiing.....	2
Del 2: Digitalt val	2
2.1 Dagens ordning.....	2
2.2 Forslag om digitalt val	3
2.3 Beredskap	4
Del 3: Regelverk.....	7
3.1 Preferanseval eller fleirtalsval	7
3.1.1 Valoppgjjer preferanseval	7
3.2 Fristar.....	8
3.2.1 Nominering.....	8
3.2.2 Innlevering av listeforslag	8
3.2.3 Supplerande nominasjon	8
3.2.4 Skjæringsdato	9
3.3 Andre paragrafar	9
Del 4: Økonomiske og administrative konsekvensar	10

Del 1: Bakgrunn

1.1 Innleiing

Til kyrkjevalet i 2023 er det nødvendig å vedta reglane for kyrkjeval på nytt på grunn av nytt heimelsgrunnlag etter vedtak om ny trossamfunnslov. I dette høringsnotatet blir det foreslått enkelte endringar i reglar for val av prest og lek kyrkjeleg tilsett til bispedømeråd og Kyrkjemøtet. Fyrst og fremst blir det foreslått å gå over til digitale val som normalordning.

Ved valet i 2019 var alle reglar for kyrkjeval samla i regler 16. april 2018 nr. 584 for valg av menighetsråd, bispedømmeråd og Kirkemøtet (kirkevalgreglene). No blir det foreslått å dele opp reglane, så reglar for val av sokneråd og val av leke til bispedømeråd og Kyrkjemøtet blir eit dokument, og dei andre vala til bispedømeråd og Kyrkjemøtet får eigne regel-dokument. Ein hovudgrunn til dette er for å gjere det tydeleg kva reglar som gjeld for dei som skal organisere valet lokalt. Viss reglar for val av prest og lek kyrkjeleg tilsett og andre mindre val blir skilt ut så blir dei ordinære kyrkjevalreglane mindre omfattande. Det gjer det også mogleg å få vedtatt reglane for val av prest og lek kyrkjeleg tilsett alt i 2021, noko som vil forenkle arbeidet, særleg med digitale val.

Ut over forslaget om at valet skal vere digitalt som normalordning, og tilhøyrande endringar i reglane for å gjennomføre det, er det lagt til grunn at det ikkje blir gjort større endringar i reglane i denne omgang. Det må likevel gjerast nokre endringar som følgjer av at reglane blir eit eget regelverk. Meir omfattande endringar som vil få betydning for kyrkjevalet i 2027 vil bli vurdert i samband med saka om kyrkjeleg organisering, medan regelverket som blir foreslått her vil gjelde kyrkjevalet 2023.

Høringsspørsmål:

1. Støttar høringsinstansen forslaget om å skilje ut reglane om val av prest og lek kyrkjeleg tilsett frå kirkevalgreglene?

Del 2: Digitalt val

2.1 Dagens ordning

Val av prest og lek kyrkjeleg tilsett blei i 2019 gjennomført som postval. Det vil seie at dei som hadde stemmerett kunne sende inn stemmesetelen sin til valrådet i bispedømet. Det var 2 475 personar som stemte ved val av lek kyrkjeleg tilsett og 972 personar som stemte ved val av prest.

Etter reglane skulle det sendast ut stemmesetel og kandidatpresentasjon til alle med stemmerett innan 15. juni. Mellom anna på grunn av manglande kontaktinformasjon blei dette løyst på ulike måtar. Ein del stader blei det sendt informasjon til kyrkjeverja, som blei bedt om å formidle vidare til dei lek kyrkjeleg tilsette. Nokre bispedøme la til rette for at tilsette kunne gjennomføre valet på samlingar i bispedømet. For at ei stemmegiving skulle bli godkjent måtte den kome inn til

valrådet innan kl. 17 dagen etter valdagen. Det var ein del stemmer som kom inn etter denne fristen.

Oppteljing og valoppgjer ved preferanseval er relativt komplisert. Ein skal registrere opp til fem tal per stemmesetel. I 2019 blei desse registrert manuelt i eit Excel-ark, og det gir eit potensiale for feil. I 2019 blei også valoppgjer gjort i Excel. Dette var sårbart sidan det kravde ein del manuelle operasjonar. Kyrkjerådet leigde inn ein ekstern konsulent for å kvalitetssikre valoppgjera.

2.2 Forslag om digitalt val

Kyrkjerådet har med heimel i kirkevalgreglene § 9-6 annet ledd vedtatt særskilte regler 4. desember 2020 nr. 3289 for digital forhåndsstemming. Desse reglane er utgangspunkt for forslag til reglar for digitalt val for prest og lek kyrkjeleg tilsett. Det blir arbeidd med å kjøpe eit system for digitale val. Digitalt val for val av prest og lek kyrkjeleg tilsett vil vere mogleg med dette systemet.

Ein kan sjå for seg tre alternativ for gjennomføring av valet:

1. Postval – som sist.
2. Kombinasjon av postval og digitalt val.
3. Heildigitalt val (med postval som beredskapsløysing viss det digitale valet ikkje lar seg gjennomføre)

Å halde fram med postval, som i dag, er vurdert å vere den dårlegaste løysinga. Det løyser ikkje utfordringane med utsending av materiell og innsending av stemmesetlar i tide. Det vil heller ikkje forenkle arbeidet med oppteljing og valoppgjer. Ein kombinasjon av postval og digitale val er heller ikkje vurdert som ei god løysing. Det vil krevje at ein både brukar ressursar på å legge til rette for digitale val, samstundes som ein må bruke ressursar på å handtere og telje fysiske stemmer. Det vil også vere ei utfordring å få samla resultatet av dei fysiske og dei digitale stemmene på ein sikker måte. Det vil måtte utarbeidast eit system for dette.

For dei som skal stemme vil det for dei aller fleste vere enklare å gjere dette digitalt. Ein kan stemme når som helst og kor som helst i perioden mellom 10. august og onsdagen før valdagen for val av leke. Viss valet blir gjennomført heildigital må alle som skal stemme ha tilgang til elektronisk pålogging på høgt tryggleiksnivå (nivå 4). Det vil for dei fleste seie Bank-ID. Same pålogging blir i dag brukt til medlemsregisteret og «Mi side» på kyrkja.no. Bank-ID får ein av banken sin og ein går ut frå at alle med stemmerett som prest eller lek kyrkjeleg tilsett kan få Bank-ID. Viss ein går ut med informasjon i god tid om at det blir digitalt val og at ein treng Bank-ID, så gir ein dei som ikkje allereie har dette sjansen til å skaffe seg det. I Europarådet si tilråding om gjennomføring av digitale val¹ står det at «Unless channels of remote e-voting are universally accessible, they shall be only an additional and optional means of voting». Fordi alle vaksne personar i Noreg kan få

¹ Recommendation CM/Rec(2017)5[1] of the Committee of Ministers to member States on standards for e-voting

Bank-ID er det vurdert at digitalt val er universelt tilgjengeleg for val av prest og lek kyrkjeleg tilsett.

Ei generell utfordring med digitale val er å sikre hemmelege val sidan det ikkje er nokon kontroll av at veljaren stemmer i einerom og utan å bli påverka. Dei same utfordringane gjeld ved postval, så det vil ikkje vere noko endring på dette for val av prest og lek kyrkjeleg tilsett ved å gå over til digitale val.

Tidlegare har stemmesetlar og informasjon om val av prest og lek kyrkjeleg tilsett blitt sendt ut i juni og fristen for innsending har vore dagen etter valdagen. Med digitalt val, som følger perioden for førehandsstemming for val av sokneråd og val av leke til bispedømeråd og Kyrkjemøtet, blir valperioden kortare. Fordi stemmene ikkje skal sendast i posten er det likevel ikkje vurdert som eit problem med kortare periode. Det kan også vere ein fordel at valet skjer i same periode som dei andre vala, fordi det då er meir merksemd om valet.

Systemet vil vere sånn at når dei som har stemmerett ved val av prest eller lek kyrkjeleg tilsett loggar seg på for å stemme ved soknerådsvalet vil dei automatisk få opp at dei også kan stemme ved val av prest og lek kyrkjeleg tilsett. Det kan gjere at fleire blir merksame på at dei har stemmerett ved eit av desse vala, eller at dei blir minna på å stemme ved desse vala. Det kan bidra til auke i valdeltakinga.

Ein annan fordel med digitale val er at det digitale valsystemet er universelt utforma. Det betyr at personar med nedsett funksjonsevne skal kunne delta i valet på like vilkår som alle andre. Systemet vil for eksempel vere konfigurert så det kan brukast med ulike skjermlesarar og det vil vere informasjon på teiknspråk. Det vil også vere mogleg å nytte ulike språk i valløysinga.

Digitalt val vil spare ressursar til teljing av stemmesetlar i bispedøma. Viss ein gjennomfører heildigitalt val kan også valoppgjeret gjerast i det digitale valsystemet. Dette systemet kan testast godt i forkant av valet og vil gi tryggleik for at menneskelege feil eller feil i Excel-ark ikkje gir feil i valoppgjeret.

Høyringsspørsmål:

2. Støttar høyringsinstansen forslaget om at val av prest og lek kyrkjeleg tilsett til bispedømeråd og Kyrkjemøtet blir gjennomført som heildigitalt val?

2.3 Beredskap

Om det blir vedtatt å gjennomføre digitalt val, kan det likevel kome ein situasjon der det ikkje er mogleg å gjennomføre digitalt val eller ikkje alle veljarane får deltatt i det digitale valet. Reglane bør difor ha ein paragraf som seier noko om korleis valet då skal gjennomførast. Dette er vanleg å ha beredskapsføresegner i valreglar. Det naturlege vil vere å gå tilbake til ordninga med postval, eventuelt ein kombinasjon av postval og digitalt val.

§ 6-1. Postvalg

- (1) Hvis digital stemmegiving ikke lar seg gjennomføre eller det har skjedd noe ekstraordinært som er egnet til å hindre en vesentlig del av velgerne fra å stemme, kan internettvalgstyret med alminnelig flertall vedta å åpne for postvalg.
- (2) Dersom det treffes vedtak etter første ledd og det på dette tidspunktet er avgitt internettstemmer, tar internettvalgstyret stilling til om disse skal forkastes.
- (3) Internettvalgstyret avgjør om postvalget skal være et supplement til det digitale valget, eller om det kommer i stedet for det digitale valget.
- (4) Vedtak om postvalg kan fattes bare så langt det er nødvendig for å sikre velgerne mulighet til å stemme. Internettvalgstyret fastsetter frist for når stemmen skal ha kommet inn til valgrådet. Denne fristen kan senest være 15. oktober.

For å sikre at alle veljarar får informasjon om at valet skal gjennomførast på denne måten, og at dei rekk å sende inn stemmesetelen, blir det foreslått ein heimel for å utsette fristen for innsending av stemmesetlane (§ 6-1 fjerde ledd). Dette kan for eksempel vere aktuelt i eit tilfelle der det digitale valet blir avlyst rett før det skulle starta 10. august. For å sikre at ein har valt nye medlemmer av råda i god tid før dei trer i funksjon blir det foreslått at datoen for innsending ikkje kan fastsetast til seinare enn 15. oktober. Det vil gi rom for ein ekstra månad etter valdagen, om det skulle vere nødvendig.

I forslaget er det internettvalstyret som har heimel til å avbryte det digitale valet og sette ein frist for innsending av poststemmer. Heimelen til å avbryte valet er allereie fastsett av Kyrkjerådet i særskilte regler for digital forhåndsstemming § 5 (3):

Internettvalgstyret kan, dersom en hendelse inntreffer som kan medføre at valget ikke kan gjennomføres i samsvar med regelverket, bestemme at velgerne ikke skal kunne avgi stemme over internett. Dersom det treffes slikt vedtak og det på dette tidspunktet er avgitt internettstemmer, tar internettvalgstyret stilling til om disse skal forkastes.

Det er fleire omsyn som er viktige når ein skal vurdere kva organ som kan fatte eit vedtak om å avbryte det digitale valet. Vallovutvalet skriv dette i NOU 2020: 6 side 325:

I vurderingen av hvem som skal kunne vedta å utsette eller forlenge valget eller at det skal holdes omvalg, er hensynet til å sikre beslutningen legitimitet og hensynet til en rask avgjørelse framtreddende. I tillegg står hensynet til å motvirke misbruk, eller mistanke om misbruk, sentralt.

Internettvalstyret vil ha den nødvendige kompetansen til å kunne avgjere om det digitale valet kan gjennomførast. Dei vil også ha møter ofte i perioden rett før og under den digitale valg gjennomføringa. Internettvalstyret er peika ut av Kyrkjerådet for å ha ansvar for gjennomføringa av det digitale valet og har heimel til å avbryte dette. Av omsyn til å raskt kunne starte opp ei alternativ valg gjennomføring er det naturleg at internettvalstyret også kan fastsette korleis dette skal gjennomførast, innanfor rammene reglane set.

Forslaget til § 6-1 andre og tredje ledd gir internettvalstyret heimel til å vurdere ulike løysingar i ein situasjon der det digitale valet må avbrytast eller har utfordringar. Det vil vere opp til internettvalstyret å vurdere om det digitale valet kan fortsette parallelt med at det blir opna for postval og kva som skjer med stemmer som allereie er kome inn i det digitale valsystemet. Kva som er rett løysing på desse spørsmåla vil vere avhengig av kva problem som har oppstått, og det vil difor vere opp til internettvalstyret å vurdere.

Postvalet kan gjennomførast omtrent på same måte som ved tidlegare val. §§ 6-2 og 6-3 er difor henta frå tilsvarande paragrafar i kirkevalgreglene. Her er det også peika på valrådet i bispedømet som ansvarleg for gjennomføringa av postval i ein situasjon der det digitale valet ikkje kan gjennomførast som planlagt. Det er vurdert som mest naturleg at dei får ansvar for dette sidan dette er val på bispedøme-nivå, og valråda i bispedøma tidlegare har hatt ansvar for desse vala.

I forslaget til reglar § 6-2 står det at valrådet skal kunngjere valet og gjere stemmesetlar tilgjengeleg. Det er altså ikkje regelfesta ei utsending av stemmesetlar og materiell fysisk til veljaren. Sidan dette valet skal skje raskare enn tidlegare er det vurdert at kunngjering og utsending av informasjon i ulike kanalar for internkommunikasjon vil vere nok. Det betyr at veljaren sjølv må skrive ut stemmesetelen.

Det er foreslått at stemmene skal sendast til valråda i bispedøma og at desse er ansvarlege for teljing av stemmene. Det betyr at valråda må ha ein beredskap på handsaming og teljing av stemmer viss det skulle bli aktuelt. Dette vil vere likt for veljaren som det har vore tidlegare val. Det er også argument som talar for at stemmene skal sendast til Kyrkjerådet sidan avgjerda om å gå over på postval blir tatt nasjonalt. Det er lettare å handtere stemmene fordelt over 11 bispedøme enn at alt skal samlast hos Kyrkjerådet. Det blir foreslått at teljing og valoppgjær skal skje innan ti dagar etter fristen for innsending. Det betyr at ein kan fordele arbeidet over fleire dagar. Ein vil også vite i god tid før dette at det blir gjennomført postval.

Forslaget til § 6-5 er ein paragraf om omval. Denne gir meir omfattande fullmakt enn § 6-1, fordi den gjeld alle typar ekstraordinære hendingar. Det er også meir inngripande å gjennomføre omval enn å opne for brevstemmer. Det er difor foreslått at det er Kyrkjerådet som sjølv skal kunne vedta omval etter denne paragrafen. Med den ordlyden som er foreslått kan ikkje Kyrkjerådet delegere avgjerdsrett etter denne paragrafen til andre. Denne paragrafen skil seg frå kirkevalgreglene § 15-2 som også opnar for omval i at ein her opnar for omval ved ulike ekstraordinære hendingar. I kirkevalgreglene § 15-2 er det snakk om omval i samband med ei klage.

§ 6-5. Omvalg ved ekstraordinære hendelser

- (1) Hvis det har skjedd noe ekstraordinært som har hindret en vesentlig del av velgerne fra å stemme, kan Kirkerådet selv bestemme at det skal holdes omvalg. Vedtak om omvalg kan fattes bare så langt det er nødvendig for å sikre velgerne mulighet til å stemme.
- (2) Kirkerådet kan gi nærmere bestemmelser om gjennomføring av omvalg etter første ledd.
- (3) Hvis det skal holdes omvalg etter første ledd, før det nye bispedømmerådet har trådt i funksjon, forlenges valgperioden for de sittende medlemmene inntil omvalget er endelig

godkjent. Hvis det skal holdes omvalg etter første ledd, etter at det nye bispedømmerådet har trådt i funksjon, blir de nyvalgte representantene sittende i vervet inntil omvalget er endelig godkjent.

Høyrings spørsmål:

3. Har høyringsinstansen merknader til forslaga om beredskapsprosedyre og reglar for omval ved ekstraordinære hendingar?

Del 3: Regelverk

Forslag til forskrift om regler for valg av prest og lek kirkelig tilsatt til medlem av bispedømmeråd og Kirkemøtet tar utgangspunkt i dei paragrafane i kirkevalgreglene som regulerer val av prest og lek kyrkjeleg tilsett. For å synleggjere samanhengen mellom dei tidlegare reglane og dei nye reglane er det laga eit regelspeil der dei ulike paragrafane er sett opp mot kvarandre. [Lenke til regelspeil.](#)

3.1 Preferanseval eller fleirtalsval

Kyrkjerådet foreslo i ei eiga høyring å gå over frå preferanseval til fleirtalsval ved val av prest og lek kyrkjeleg tilsett til bispedømmeråd og Kyrkjemøtet. Dette fekk ikkje støtte i høyringa, og Kyrkjerådet har difor vedtatt å anbefale Kyrkjemøtet at ein held fram med preferanseval. Sidan Kyrkjemøtet ikkje har hatt høve til å ta stilling til spørsmålet på prinsippnivå, slik det var planlagt, presenterer høyringsnotatet føresegner for to alternative valordningar, preferanseval og fleirtalsval. Høyringsinstansane kan kome med merknadar til regelforslag for begge ordningar.

Val av prest og lek kyrkjeleg tilsett til bispedømmeråd og Kyrkjemøtet blei gjennomført som preferanseval ved valet 2019. Det betyr at veljaren kunne rangere kandidatane med tal frå 1 til 5 i prioritert rekkefølge. Paragrafane for dette er henta frå dagens ordning i kirkevalgreglene. Kyrkjerådet tilrår dette alternativet.

Som alternativ til ordninga med preferanseval er det utarbeid reglar for ei ordning med fleirtalsval. Der vil veljaren kunne gi stemme til ein kandidat. Den kandidaten som får flest stemmer blir valt. Dette svarar til ordninga ved val av døvekyrkjelydane sin representant til Oslo bispedømmeråd og Kyrkjemøtet. Forslag til reglar for dette er difor henta frå tilsvarande reglar ved dette valet. Kyrkjerådet tilrår ikkje dette alternativet. I forslag til reglar er det tatt inn alternative føresegner i §§ 4-1 femte ledd, 5-1 sjetten ledd bokstav b og 5-3 første ledd.

3.1.1 Valoppgjjer preferanseval

Det skal kårast to varamedlemmer ved val av prest og lek kyrkjeleg tilsett. Ved valet i 2019 var det noko uklart i kirkevalgreglene om korleis kåring av vara ved preferanseval skulle skje. Kyrkjerådet sitt arbeidsutval fastsette i april 2019 utfyllande reglar for dette, men det var likevel rom for tolking som skapte usikkerheit i valoppgjjeret. Paragrafane frå dei utfyllande reglane er no tatt inn i det ordinære regelverket i § 5-3. For at det skal bli tydeleg korleis vara skal kårast trengs det nokre presiseringar i reglane for valoppgjjer. Det kan kome nokre mindre presiseringar av teknisk art i denne paragrafen før handsaming i Kyrkjemøtet.

Høyrings spørsmål

4. Har høyringsinstansen merknader til regelforslaga for preferanseval eller fleirtalsval?

3.2 Fristar

Det blir foreslått å endre ein del fristar for å forenkle arbeidet med førebuing av valet. Tilsvarande endringar vil bli foreslått i kirkevalgreglene til Kyrkjemøtet i 2022. Det vil vere fornuftig om det er samsvar mellom reglane ved dei ulike vala, men om reglane som er foreslått her ikkje blir innført for val av sokneråd og val av leke til bispedømeråd og Kyrkjemøtet vil det likevel vere mogleg å handtere ulike fristar.

3.2.1 Nominering

Etter reglane skal valrådet, sende ei oppmoding til prestar og lek kyrkjeleg tilsette om å foreslå kandidatar til vala. I 2019 var fristen for dette 1. januar i valåret. Det er vel få som arbeidet med utsendingar av denne typen i romjula. Det blir difor foreslått å flytte denne fristen til 15. desember i året før valåret. Då kan ein også flytte fristen for å sende inn forslag til kandidatar frå 1. mars til 1. februar. Det vil seie at prestar og lek kyrkjeleg tilsette vil ha om lag 15. dagar kortare frå siste frist for kunngjering til forslaga vil vere sendt inn. Men det vil gi nominasjonskomiteane like lang tid til å arbeide etter at forslaga er kome inn som i 2019. Ut over dette er det ikkje foreslått endringar i ordninga for nominasjon.

3.2.2 Innlevering av listeforslag

I 2019 var fristen for innlevering av listeforslag ved alle val 30. april og fristen for å godkjenne listeforslag fem dagar seinare. Erfaring frå valgjenomføringa var at dette var for kort tid til å gjennomføre eventuelle forhandlingar om listene og å få handsama listeforslaga i rådet. For å gi betre tid til dette arbeidet blir det foreslått å flytte fristen for innlevering av listeforslag ein månad tidlegare, til 31. mars. Denne fristen vil då bli same dato som ved offentlege val. På grunn av supplerande nominasjon og arbeidet som skal gjerast med trykking av stemmesetlar og konfigurering av system for digitalt val er det ikkje mogleg å flytte fristen for godkjenning av listeforslag seinare enn den var i 2019. Ut over dette er det ikkje foreslått endringar i ordninga for innlevering av listeforslag frå 2019.

3.2.3 Supplerande nominasjon

Fristen for supplerande nominasjon var 7. juni i 2019. For å ha lister klare i god nok tid til å kunne sette opp det digitale valsystemet blir det foreslått å flytte denne fristen til 12 den 15. mai. Sidan fristen for innlevering av listeforslag også er flytta tidlegare vil det likevel vere lenger tid mellom at listeforslaga blir kjent og at ein må levere forslag om alternative kandidatar. Det blir lagt til grunn at valrådet offentleggjer listeforslaga etter kvart som dei kjem inn. Valrådet avgjer om forslaga til supplerande nominasjon skal godkjennast innan 20. mai valåret. Ut over dette er det ikkje foreslått endringar i ordninga for supplerande nominasjon frå 2019.

3.2.4 Skjæringsdato

Skjæringsdato er den datoen manntalet blir låst og som avgjer kor ein har stemmerett. For val av prest og lek kyrkjeleg tilsett vil det seie at det er tilsettingshøve denne datoen som avgjer om ein har stemmerett som for eksempel prest eller ikkje. Ved valet i 2019 skjæringsdato for prest og lek kyrkjeleg tilsett fastsett til 3. juni 2019². På grunn av tolking av kirkevalgreglene § 2-9 andre ledd bokstav d og e kunne ein som starta eller slutta i ein jobb likevel bli tatt inn eller ut av manntalet fram til kort tid før valet. Dette viste seg vanskeleg å få til i praksis.

Av omsyn til at det skal vere føreseieleg for veljaren kor ho er registrert og for å forenkle arbeidet med manntalet blir det foreslått å sette ein skjæringsdato for manntalet for prest og lek kyrkjeleg tilsett den 1. juni. Det vil auke sjansen for at dei nødvendige oppdateringane er gjort i manntalet før valet startar 10. august. Eit anna alternativ er å sette datoen til 30. juni, som den er ved val av sokneråd. Det vil gjere kommunikasjonen noko enklare viss det er ein felles skjæringsdato. Men då er det berre månaden juli som er tilgjengeleg for å få oppdatert manntalet. Det blir arbeid med eit felles tilsettregister for Den norske kyrkja, men det er framleis usikkert kor mykje automatisert oppdatering som vil vere på plass før 2023. Sidan mange i sokn og fellesråd vil ha ferie i juli kan ein ikkje rekne med at det vil bli prioritert å oppdatere tilsettregister då. Ved å sette skjæringsdatoen til 1. juni kan ein ha eit oppdatert manntal klart før ein går i ferie, som då vil vere klart til valet startar 10. august. Forslag til ny regel avgrensar endringar som kan gjerast i manntalet til nokre få tilfelle, enten krav om retting av feil, oppdaga feil, klage eller dødsfall.

Høyringsspørsmål

5. Har høyringsinstansen merknader til forslaga om nye fristar?
6. Har høyringsinstansen merknader til forslaget om skjæringsdato?

3.3 Andre paragrafar

I §§ 2-1 og 2-2 er det tatt inn krav om medlemsskap i Den norske kyrkja for å ha stemmerett ved val av prest og lek kyrkjeleg tilsett. Dette følger allereie av anna regelverk, jf. trossamfunnsloven § 13 andre ledd, og er tatt inn her av pedagogiske omsyn.

I forslag til § 2-3 første ledd er det endra så det er Kyrkjerådet, i samarbeid med bispedømerådet, som er ansvarleg for manntal. Tidlegare var det bispedømerådet som hadde ansvar for dette. Grunne til denne endringa er at med eit nasjonalt register over tilsette og digitalt val er det føremålstenleg at Kyrkjerådet har ansvaret for manntalet. Prestar som ikkje er tilsett i Den norske kyrkja er ikkje registrert i eit register over tilsette og for det er naturleg at det er bispedømeråda som er ansvarlege for å ha oversikt over desse. Det er difor naturleg at regelen fastset eit samarbeid om manntalet.

² Brev frå Kyrkjerådet til bispedømeråda 20.12.2018.

I § 2-7 er det gjort nokre endringar i reglane for fritak frå val. Dette er regulert i kirkeordningen § 24 tredje ledd, jf. § 9 fjerde ledd og er tatt med her av pedagogiske omsyn

§ 2-7 Rett til å kreve fritak fra valg

(1) Rett til å kreve seg fritatt for valg som prest eller lek kirkelig tilsatt til bispedømmeråd og Kirkemøtet har den som avgir skriftlig erklæring om at vedkommende ikke ønsker å stille til valg på den aktuelle valglisten.

(2) Slik erklæring må settes frem innen den frist bispedømmerådet setter, ellers tapes retten til å strykes fra listeforslaget. Den som unnlater å kreve seg fritatt fra å stå på liste, kan ikke nekte å motta valg.

I forslag til §§ 3-2 andre ledd bokstav d og 3-3 tredje ledd er det tatt inn ei presisering av at underskrifter kan vere skanna. Dette var eit spørsmål som kom opp ved valgjennomføringa i 2019, og det blei då gitt rettleiing om at skanna underskrifter kunne godkjennast.

I § 7-4 er det tatt inn endringar i andre forskrifter. Her kan det kome mindre tekniske endringar seinare i prosessen som må rettast i samband med at ein vedtar desse nye reglane.

Høyrings spørsmål:

7. Har høyringsinstansen andre merknader til forslaget til reglar?

Del 4: Økonomiske og administrative konsekvensar

Det blir arbeidd med anskaffing av eit system for digital førehandsstemming. Her er det tatt inn opsjonar for valgjennomføring og valoppgjær for val av prest og lek kyrkjeleg tilsett. Det vil vere noko ekstra kostnad for å ta i bruk desse opsjonane, men det er vurdert å totalt sett vere billegare enn det det kostar å handtere desse vala i bispedøma i dag. Å få det digitale valsystemet til å handtere val av prest og lek kyrkjeleg tilsett vil krevje noko ekstra konfigurering og oppfølging.

Heildigitalt val vil spare arbeid på bispedømekontora, særleg med teljing av stemmesetlar. Det vil også spare pengar på utsending av materiell og innsending av stemmesetlar. Bispedøma må likevel ha beredskap for å kunne bemanne opp valarbeidet raskt viss det viser seg at ein må gjennomføre val av prest og lek kyrkjeleg tilsett som postval.

Valet mellom preferanseval og fleirtalsval vil ha økonomiske og administrative konsekvensar, men det er ikkje dekka her sidan det ikkje er spørsmål i denne høyringa.

Vedlegg: Forslag til regler

Forskrift om regler for valg av prest og lek kirkelig tilsatt til medlem av bispedømmeråd og Kirkemøtet

Hjemmel: Fastsettes av Kirkemøtet X. november 2021 med hjemmel i lov 24. april 2020 nr. 31 (trossamfunnsloven) § 12 annet ledd og kirkeordning 30. mars 2019 nr. 2307 for Den norske kirke § 7 tredje ledd, § 24 annet ledd og § 27.

Kapittel 1. Formål, virkeområde og definisjoner

§ 1-1. Reglens formål

Formålet med reglene er å legge forholdene til rette slik at prester og lek kirkelig tilsatte i Den norske kirke ved frie og hemmelige valg skal kunne velge sine representanter til bispedømmeråd og Kirkemøtet.

§ 1-2. Reglens virkeområde

Disse reglene gjelder ved valg av prest og lek kirkelig tilsatt til medlem av bispedømmeråd og Kirkemøtet.

§ 1-3. Definisjoner

Ved valg av prest og lek kirkelig tilsatt legges følgende definisjoner til grunn:

- a. Stemmeseddel: med stemmeseddel i kirkevalgreglene menes også elektronisk stemmeseddel.
- b. Digitalt valgssystem: systemet som brukes til internettstemmegivning.
- c. Autentisering: verifisering av identitet, slik at velgeren kan logge seg inn på digitalt valgssystem.
- d. Kryptering: å gjøre informasjon uleselig på en måte som gjør at informasjonen kun kan gjøres leselig om man har tilgang til en dekrypteringsnøkkel.
- e. Dekryptering: å gjøre kryptert informasjon leselig ved bruk av en dekrypteringsnøkkel.

Kapittel 2. Stemmerett, manntall og valgbarhet

§ 2-1. Stemmerett ved valg av prest til bispedømmeråd og Kirkemøtet

(1) Stemmerett ved valg av prest til bispedømmeråd og Kirkemøtet har prest i Den norske kirke som oppfyller følgende vilkår:

- a. vedkommende er tilsatt i en fast ordnet kirkelig prestestilling,
- b. vedkommende er medlem av Den norske kirke,
- c. vedkommende er ordinert prest og
- d. vedkommende har en stilling på minst 15 timer i uken.

(2) Med fast ordnet kirkelig prestestilling menes en stilling som er organisert som en prestestilling, hvor det inngår i stillingens oppgaver å forrette gudstjenester og kirkelige handlinger. Dette gjelder blant annet institusjonsprester, sykehusprester, studentprester, feltprester og menighetsprester. Det samme gjelder vikarprester tilsatt i et vikariat på minst ett år. Prestevikarer og ordinerte prester som ikke er i ordnet prestestilling faller utenom. Prest i Den norske kirke som er generalsekretær i en organisasjon tilknyttet Den norske kirke, har også stemmerett ved valg av prest.

(3) For å utøve stemmeretten må velgeren være innført i manntallet for prester på valgdagen.

(4) Stemmeretten utøves i det bispedømmet den stemmeberettigede er tilsatt. Døveprestene har forslags- og stemmerett ved valg av prest til Oslo bispedømmeråd.

(5) Ved permisjon med varighet under ett år vil vedkommende fortsatt ha stemmerett som prest, men det vil være den som vikarierer i stillingen, som deltar i valget av nominasjonskomité og som har forslagsrett, dersom vedkommende for øvrig oppfyller kravene.

§ 2-2. Stemmerett ved valg av lek kirkelig tilsatt til bispedømmeråd og Kirkemøtet

(1) Stemmerett ved valg av lek kirkelig tilsatte til bispedømmeråd og Kirkemøtet har tilsatt i Den norske kirke som oppfyller følgende vilkår:

- a. vedkommende er tilsatt av menighetsråd, fellesråd eller bispedømmeråd,
- b. vedkommende er medlem av Den norske kirke,
- c. vedkommende har ikke stemmerett som prest etter § 2-1 og
- d. vedkommende har en stilling på minst 15 timer i uken.

(2) For å utøve stemmeretten må velgeren være innført i manntallet for leke kirkelig tilsatte på valgdagen.

(3) Stemmeretten utøves i det bispedømmet den stemmeberettigede er tilsatt. Lek kirkelig tilsatt i døvemenighetene har forslags- og stemmerett ved valg av lek kirkelig tilsatt til Oslo bispedømmeråd.

(4) Ved permisjon med varighet under ett år vil vedkommende fortsatt ha stemmerett som lek kirkelig tilsatt, men det vil være den som vikarierer i stillingen, som deltar i valget av nominasjonskomité og som har forslagsrett, dersom vedkommende for øvrig oppfyller kravene.

§ 2-3. Manntall

(1) Kirkerådet, i samarbeid med bispedømmerådet, er ansvarlig for at et manntall over stemmeberettigede ved valg av prest og lek kirkelig tilsatt opprettes og oppdateres på grunnlag av opplysninger fra bispedømmerådet og kirkelige fellesråd.

(2) Kirkerådet sørger for at det blir utarbeidet et elektronisk manntall til bruk ved den elektroniske stemmegivningen. Velgeren får tilgang til å kontrollere egen manntallsoppføring via internett ved å autentisere seg i det digitale valsystemet.

(3) Det er ansettelsesforhold den 1. juni i valgåret som avgjør om man er stemmeberettiget som prest, lek kirkelig tilsatt eller lek.

(4) Oppdateringer i manntallet etter 1. juni kan bare skje på bakgrunn av følgende forhold:

- a. Krav om retting av feil, oppdaget feil eller klage.
- b. Ved dødsfall. Vedkommende strykes fra manntallet, med mindre vedkommende allerede har avgitt godkjent stemmegivning.

(5) Det skal ikke føres noen inn i eller ut av manntallet hvis vedkommende derved får stemmerett både som prest eller lek kirkelig tilsatt og som lek, eller ikke får stemmerett hverken som prest eller lek kirkelig tilsatt eller lek. I slike tilfeller skal ikke manntallet ved valg av prest eller lek kirkelig tilsatt oppdateres uten at manntallet ved valg av leke blir oppdatert tilsvarende.

(6) Velger skal ikke føres inn i manntallet dersom vedkommende er manntallsført som stemmeberettiget ved valg av leke til bispedømmeråd og Kirkemøtet og har avgitt forhåndsstemme til dette valget.

(7) Alle som mener at de selv eller andre feilaktig er innført eller utelatt fra manntallet, kan kreve at Kirkerådet retter feilen.

(8) Kirkerådet skal snarest sende melding til den som berøres av oppdateringer i manntallet som er foretatt på grunnlag av søknad om innføring og krav om retting.

§ 2-4. Valgbarhet ved valg av prest til bispedømmeråd og Kirkemøtet

- (1) Valgbar som prest til bispedømmeråd og Kirkemøtet er de som har stemmerett etter § 2-1 og ikke er utelukket eller fritatt.
- (2) Utelukket fra valg som prest til bispedømmeråd og Kirkemøtet er:
 - a. tilsatte ved bispedømmekontoret i en stilling på over 15 timer i uken og
 - b. tilsatte i Kirkerådet.
- (3) Om en person skal utelukkes fra valg avhenger av om vedkommende innehar stillingen på valgdagen.
- (4) Ved permisjon med varighet under ett år vil vedkommende fortsatt være valgbar, men det vil være varamedlemmet som fungerer som medlem i permisjonsperioden.

§ 2-5. Valgbarhet ved valg av lek kirkelig tilsatt til bispedømmeråd og Kirkemøtet

- (1) Valgbar som lek kirkelig tilsatt til bispedømmeråd og Kirkemøtet er de som har stemmerett etter § 2-2 som senest i det år det stemmes vil ha fylt 18 år og ikke er utelukket eller fritatt.
- (2) Utelukket fra valg som lek kirkelig tilsatt til bispedømmeråd og Kirkemøtet er:
 - a. tilsatte ved bispedømmekontoret i en stilling på over 15 timer i uken og
 - b. tilsatte i Kirkerådet.
- (3) Om en person skal utelukkes fra valg avhenger av om vedkommende innehar stillingen på valgdagen.
- (4) Ved permisjon med varighet under ett år vil vedkommende fortsatt være valgbar, men det vil være varamedlemmet som fungerer som medlem i permisjonsperioden.

§ 2-6. Tvilstilfelle

Kirkerådet avgjør i tvilstilfelle om og hvor en person har stemmerett og er valgbar.

§ 2-7. Rett til å kreve fritak fra valg

- (1) Rett til å kreve seg fritatt for valg som prest eller lek kirkelig tilsatt til bispedømmeråd og Kirkemøtet har den som avgir skriftlig erklæring om at vedkommende ikke ønsker å stille til valg på den aktuelle valglisten.
- (2) Slik erklæring må settes frem innen den frist bispedømmerådet setter, ellers tapes retten til å strykes fra listeforslaget. Den som unnlater å kreve seg fritatt fra å stå på liste, kan ikke nekte å motta valg.

Kapittel 3. Nominasjon og stemmegivning

§ 3-1. Nominasjon. Krav til listen. Stemmesedler.

- (1) Ved nominasjon til valg av prest gjelder følgende:
 - a. Valgrådet skal i samarbeid med prosten innkalle prestene i ordnet kirkelig stilling i hvert prosti til et møte hvor prestene velger en prest som medlem og en prest som varamedlem til nominasjonskomiteen for prestene. Det bør tilstrebtes representasjon av yngre prester samt at begge kjønn er representert.
 - b. Valgbare til nominasjonskomiteen er de som er valgbare ved valg av prest, jf. § 2-4. Medlemmer og varamedlemmer av bispedømmerådet er utelukket fra å være representert i nominasjonskomiteen.

- c. Valgrådet skal i god tid, senest 15. desember i året før valgåret, sende en oppfordring til prestene i ordnet kirkelig stilling i bispedømmet om innen 1. februar i valgåret å fremme forslag til prest som medlem av bispedømmerådet og Kirkemøtet. Valgrådet i Oslo bispedømme skal sende en oppfordring til samtlige prester i døvemenighetene om å fremme forslag til prest som medlem. De som foreslås, skal forespørres om de er villige til å la seg nominere.
- (2) Ved nominasjon til valg av lek kirkelig tilsatt gjelder følgende:
- a. Valgrådet skal i samarbeid med kirkevergen ved prostesetet innkalle de leke kirkelig tilsatte i hvert prosti til et møte hvor de leke kirkelig tilsatte velger et medlem og et varamedlem til nominasjonskomiteen for lek kirkelig tilsatte. Det bør tilstrebes representasjon av yngre leke kirkelig tilsatte samt at begge kjønn er representert.
- b. Der tungtveiende grunner tilsier at det ikke er mulig å gjennomføre valgmøte ved valg av lek kirkelig tilsatt, kan valgrådet gi dispensasjon. I slike tilfeller skal følgende prosedyre følges:
- i. Kirkevergen ved prostesetet sammenkaller én representant fra hver yrkesgruppe til et møte hvor det oppstilles én eller flere kandidater til nominasjonskomiteen. Representantene utpekes etter forslag fra de tillitsvalgte for yrkesgruppene. En bør forsøke å få med representanter for ulike sokn i prostiet.
- ii. Forslaget/forslagene sendes ut på avstemning blant de stemmeberettigede leke kirkelig tilsatte i prostiet. Avstemningen finner sted digitalt innen fristen for avholdelse av valgmøte.
- c. Valgbare til nominasjonskomiteen er de som er valgbare ved valg av lek kirkelig tilsatt, jf. § 2-5. Medlemmer og varamedlemmer av bispedømmerådet er utelukket fra å være representert i nominasjonskomiteen.
- d. Valgrådet skal i god tid, senest 15. desember i året før valgåret, sende en oppfordring til leke kirkelig tilsatte i bispedømmet om innen 1. februar i valgåret å fremme forslag til lek kirkelig tilsatt medlem av bispedømmerådet. Valgrådet i Oslo bispedømme skal sende en oppfordring til samtlige leke kirkelig tilsatte i døvemenighetene om å fremme slikt forslag. De som foreslås skal forespørres om de er villige til å la seg nominere.
- (3) Ved nominasjon til prest og til lek kirkelig tilsatt gjelder følgende felles bestemmelser:
- a. Nominasjonskomiteene velger selv sin leder. Etter utløpet av fristen innkalles nominasjonskomiteene til ett eller flere møter der den setter opp listeforslag med *fem kandidater*. Nominasjonskomiteene bestemmer selv sin voteringsordning. Uenighet avgjøres ved alminnelig flertall. I tillegg til de innkomne forslag kan nominasjonskomiteenes medlemmer fremme forslag om én kandidat hver.
- b. Nominasjonskomiteene bør tilstrebe bredde i kandidatenes syn på aktuelle kirkelige spørsmål og skal i forbindelse med nominasjonen innhente kandidatenes syn på slike spørsmål. Nominasjonskomiteene fastsetter selv hvilke spørsmål som skal forelegges kandidatene. Bare personer som er valgbare, kan oppføres på listeforslaget. Kandidatene spørres på forhånd om de er villige til å stå på listeforslaget.

§ 3-2. Krav til og behandling av listen

(1) Fristen for innlevering av nominasjonskomiteens listeforslag er kl. 12 den 30. mars i valgåret. Listeforslaget anses for innlevert når det er kommet inn til valgrådet.

(2) Listeforslaget må oppfylle følgende vilkår:

- a. Det må angi hvilket valg det gjelder.
- b. Det må angi hvilke kandidater som stiller til valg på listen. Medlemmer og varamedlemmer av nominasjonskomiteen kan ikke settes på listen. Kandidatene føres opp på listen i alfabetisk rekkefølge med angivelse av fullstendig navn, stilling, menighet og alder.
- c. Listeforslaget må inneholde
- i. minst 40 prosent kandidater av hvert kjønn,
 - ii. kandidater fra forskjellige distrikter og
 - iii. om mulig minst én kandidat under 30 år.

- d. Listeforslaget må være underskrevet av nominasjonskomiteens leder. Underskriften på listeforslaget kan være skannet.
- (3) Listeforslaget skal ikke inneholde annen type informasjon til velgerne enn det som fremgår av denne paragrafen.
- (4) Listeforslaget skal ha følgende vedlegg:
- En oversikt over kandidatenes fødselsdato.
 - Dersom en kandidat ikke tilfredsstiller krav for valgbarhet når listeforslaget innleveres, må det ligge ved en erklæring fra kandidaten om at vedkommende vil være valgbar på valgdagen.
 - En oversikt over kandidatene der disse blir nærmere presentert. Foruten de opplysninger som finnes på listeforslaget, tas det her med opplysninger om utdanning/yrke, verv i offisiell og kirkelig sammenheng og andre opplysninger som vil være av betydning for dem som skal avgi stemme. Kandidatene presenteres også med bilde. Det forutsettes at presentasjonen også omfatter hva kandidatene særlig vil arbeide for og ser som viktige satsingsområder, samt opplysninger om kandidatens syn på aktuelle kirkelige spørsmål.
- (5) Valgrådet avgjør innen 30. april i valgåret om forslag til valglister kan godkjennes.
- (6) Dersom et listeforslag ved innleveringen ikke oppfyller reglens krav, skal valgrådet gjennom forhandlinger med nominasjonskomiteens leder forsøke å bringe forslaget i samsvar med reglene.
- (7) Valgrådet skal underrette samtlige kandidater på listeforslaget om at de er satt opp på listeforslag og opplyse om adgangen til å søke om fritak.

§ 3-3. Supplerende nominasjon

- (1) Stemmeberettigede prester i bispedømmet, minst ti i antallet og med representasjon fra minst to prostier, kan fremme alternative kandidater i den supplerende nominasjonen ved valg av prest til bispedømmeråd og Kirkemøtet senest kl. 12 den 15. mai i valgåret.
- (2) Stemmeberettigede leke kirkelig tilsatte i bispedømmet, minst ti i antallet og med representasjon fra minst to prostier, kan fremme alternative kandidater i den supplerende nominasjonen ved valg av lek kirkelig tilsatt til bispedømmeråd og Kirkemøtet senest kl. 12 den 15. mai i valgåret.
- (3) Forslagsstillerne kan kun nominere én kandidat. Det må foreligge underskrift fra forslagsstillerne og det må oppgis en tillitsvalgt for forslagsstillerne. Underskriftene på forslaget kan være skannet. Det må også foreligge skriftlig bekreftelse fra kandidaten om at vedkommende er villig til å stille til valg.
- (4) Valgrådet avgjør om forslagene om supplerende nominasjon skal godkjennes og setter opp de endelige valglistene innen 20. mai i valgåret. Valgrådet sørger for at disse listene blir kunngjort innen 20. mai i valgåret.
- (5) Forslag til kandidater ved supplerende nominasjon skal føres opp på den endelige valglisten så sant de er kommet inn innen fristens utløp og vilkårene i annet og tredje ledd er oppfylt.

§ 3-4. Valgpresentasjon

Valgrådet utarbeider presentasjoner av kandidatene. Presentasjonen skal bygge på opplysningene gitt etter § 3-2 fjerde ledd bokstav c.

§ 3-5. Stemmesedler. Konfigurasjon.

- (1) Kirkerådet fastsetter stemmesedlens utforming.
- (2) Kirkerådet skal innen utgangen av juli i valgåret sørge for at installasjon og basiskonfigurasjon av det digitale valgsystemet er gjennomført korrekt.

(3) Kirkerådet skal i det digitale valgsystemet utarbeide elektroniske stemmesedler før forhåndsstemmegivningen starter. Det skal gå tydelig fram av stemmeseddelen at kandidatene er ordnet alfabetisk og ikke er rangert i prioritert rekkefølge.

Kapittel 4. Stemmegivningen

§ 4-1. Stemmegivningen

- (1) Velgere kan avgi stemme elektronisk over internett ved å logge seg på det digitale valgsystemet fra 10. august kl. 0900 til og med utgangen av onsdag før valgdagen.
- (2) Velgeren skal legitimere seg overfor det digitale valgsystemet gjennom autentiseringsløsningen.
- (3) Det skal brukes en identifiserings- og autentiseringsløsning for pålogging til det digitale valgsystemet på minimum sikkerhetsnivå 4.
- (4) Etter autentisering får velgeren tilgang til å avgi elektronisk stemme.

Alternativ A ved preferansevalg:	Alternativ B ved flertallsvalg
(5) <i>Velgeren kan gi uttrykk for sin rangering av kandidatene på stemmeseddelen ved å markere velgerens første preferanse med tallet én, andrepreferansen med tallet to osv. Velgeren skal rangere minst én kandidat. Velgeren kan rangere så mange av de nominerte kandidatene som velgeren ønsker. Andre endringer på stemmeseddelen teller ikke med ved valgoppgjøret.</i>	(5) <i>Velgeren avgir stemme ved å sette et kryss ved navnet til en av de nominerte kandidatene. Dersom det er satt kryss ved navnet til flere kandidater, tas det kun hensyn til det øverste krysset. Andre endringer på stemmeseddelen teller ikke med ved valgoppgjøret.</i>

- (6) En velger som har avgitt elektronisk stemme tidligere, kan stemme på nytt elektronisk over internett.
- (7) Dersom velgeren har avgitt flere elektroniske stemmegivninger, er det den sist avgitte stemmegivning som skal godkjennes.

Kapittel 5. Prøving av stemmegivninger og stemmesedler, opptelling, kandidatkåring, protokollering, m.m.

§ 5-1. Dekryptering. Prøving.

- (1) Etter at den digitale stemmegivningen er avsluttet, skal avgitte elektroniske stemmer dekrypteres. Før dekrypteringen skal de elektroniske stemmene klargjøres. Ved klargjøringen skal det gjøres korrigeringer for stemmer fra velgere som har stemt elektronisk flere ganger. Resterende elektroniske stemmer dekrypteres.
- (2) Dekryptering
 - a. Internettvalgstyret skal forestå dekryptering av de elektroniske stemmene.
 - b. For å sikre at ingen enkeltperson er i posisjon til å dekryptere stemmer, skal hver av medlemmene tildeles deler av nøkler, som må settes sammen med de andre medlemmenes deler for å dekryptere avgitte stemmegivninger.
 - c. Minimum tre medlemmer fra internettvalgstyret må tre sammen for å konstruere dekrypteringsnøkkelen.
- (3) Prøving av stemmegivninger avgitt elektronisk foretas ved klargjøring av stemmer før dekryptering etter § 5 (1).
- (4) En stemmegivning ved valg av prest og ved valg av lek kirkelig tilsatt skal godkjennes dersom:
 - a. velgeren er innført i manntallet,

- b. stemmegivningen inneholder tilstrekkelige opplysninger til å fastslå hvem velgeren er og
c. stemmegivningen er avgitt til rett tid.

(5) Velgerens stemmegivning er godkjent når vedkommende er krysset av i manntallet.

Alternativ A ved preferansevalg:	Alternativ B ved flertallsvalg:
<p>(6) En stemmeseddel ved valg av prest og lek kirkelig tilsatt skal godkjennes dersom:</p> <p>a. det fremgår hvilket valg stemmeseddelen gjelder og</p> <p>b. <i>det er rangert minst en kandidat på stemmeseddelen.</i></p>	<p>(6) En stemmeseddel ved valg av prest og lek kirkelig tilsatt skal godkjennes dersom:</p> <p>a. det fremgår hvilket valg stemmeseddelen gjelder og</p> <p>b. <i>det er oppført et navn på valgbar person i det respektive valget.</i></p>

§ 5-2. Opptelling av stemmesedler

(1) Internettvalgstyret er ansvarlig for opptellingen av stemmesedler til valg av prest og lek kirkelig tilsatt til bispedømmeråd og Kirkemøtet. Opptellingen foretas av de personer og på den måten internettvalgstyret har bestemt. Kandidat som er oppført på valgliste, kan ikke delta i opptellingen av vedkommende valg.

(2) Stemmesedlene skal telles opp i to omganger, ved en foreløpig og en endelig opptelling.

Alternativ A ved preferansevalg:	Alternativ B ved flertallsvalg:
<p>§ 5-3. Kandidatkåring</p> <p>(1) <i>Valget finner sted som preferansevalg.</i></p> <p>(2) <i>Før valgoppgjøret beregnes et valgtall slik: Antall godkjente stemmesedler telles. Summen av antallet godkjente stemmesedler divideres med antall medlemmer som skal velges pluss 1. Til svaret legges 0,01 og summen kalles valgtallet.</i></p> <p>(3) <i>Den som har fått flere førstestemmer enn halvparten av de godkjente stemmesedler, skal kåres til medlem. Har ingen kandidat fått et tilstrekkelig antall førstestemmer, strykes den kandidat som har færrest førstestemmer, og på de stemmesedler hvor den strøkne sto først, skal det telles opp hvem som har kommet frem på førsteplass. Dette regnes som førstestemmer som kommer i tillegg til førstestemmene fra første opptelling. Dette pågår til en kandidat er valgt etter annet punktum. Har to eller flere kandidater samme antall førstestemmer, avgjøres det ved loddtrekning hvem som skal strykes.</i></p> <p>(4) <i>Varamedlemmer velges én etter én. For hvert varamedlem som skal velges, gjennomføres et fullstendig valgoppgjør. Ved</i></p>	<p>§ 5-3. Kandidatkåring</p> <p>(1) <i>Valget finner sted som flertallsvalg. Den som har flest stemmer, skal kåres til medlem. Tilsvarende gjelder ved kåring av varamedlemmer.</i></p>

valg av første varamedlem beregnes valgtallet som om det skulle velges et medlem mer enn ved valg av det faste medlemmet. Ved valg av andre varamedlem beregnes valgtallet som om det skulle velges to medlemmer mer enn ved valg av det faste medlemmet.

(5) Avslutning av valgoppgjøret ved valg av varamedlemmer:

- a. Hvis det på noe tidspunkt i valgoppgjøret bare finnes én gjenstående kandidat, som ikke er valgt til ordinært medlem eller varamedlem i et tidligere valgoppgjør, erklæres denne kandidaten valgt til den aktuelle varaplassen, og valgoppgjøret avsluttes.*
- b. Straks en kandidat er erklært valgt, som ikke er valgt til ordinært medlem eller varamedlem i et tidligere valgoppgjør, avsluttes valgoppgjøret. Hvis mer enn én kandidat blir erklært valgt samtidig, utpekes den kandidaten som har høyest stemmetall til den aktuelle varaplassen. Ved likhet i stemmetall foretas avgjørelsen ved loddtrekning.*

(6) Valgrådet skal underrette det valgte medlemmet og varamedlemmene om utfallet av valget.

(2) Valgrådet skal underrette det valgte medlemmet og varamedlemmene om utfallet av valget.

§ 5-4. Protokollering av valg

(1) Valgrådet i bispedømmet skal føre protokoll i forbindelse med forberedelser og gjennomføring av valg. Bekreftet kopi av valgrådets protokoll ved valg av bispedømmeråd og Kirkemøtet sendes bispedømmerådet og Kirkerådet. Valgrådet skal meddele utfallet av stemmegivningen til bispedømmerådet. Bispedømmerådet fører resultatet inn i sin møtebok og kunngjør resultatet omgående.

(2) Internettvalgstyret skal protokollere resultatet fra opptellingen av internettstemmene. Resultatet skal fremgå per bispedømme. Protokollen skal underskrives av medlemmene i internettvalgstyret og gjøres tilgjengelig på kirkevalget.no.

(3) Kirkerådet skal sørge for at resultatene fra internettstemmegivningen blir tilgjengelige for allmennheten.

(4) Publisering av foreløpige resultater av avgitte elektroniske stemmer kan skje etter at stemmegivningen er avsluttet på valgdagen.

§ 5-5. Klage, omvalg, nytt valgoppgjør og suppleringsvalg

Kirkevalgreglene §§ 15-2, 15-3, 16-2 og 16-4 gjelder tilsvarende så langt det passer ved valg av prest og lek kirkelig tilsatt til bispedømmeråd og Kirkemøtet.

Kapittel 6. Beredskap

§ 6-1. Postvalg

- (1) Hvis digital stemmegiving ikke lar seg gjennomføre eller det har skjedd noe ekstraordinært som er egnet til å hindre en vesentlig del av velgerne fra å stemme, kan internettvalgstyret med alminnelig flertall vedta å åpne for postvalg.
- (2) Dersom det treffes vedtak etter første ledd og det på dette tidspunktet er avgitt internettstemmer, tar internettvalgstyret stilling til om disse skal forkastes.
- (3) Internettvalgstyret avgjør om postvalget skal være et supplement til det digitale valget, eller om det kommer i stedet for det digitale valget.
- (4) Vedtak om postvalg kan fattes bare så langt det er nødvendig for å sikre velgerne mulighet til å stemme. Internettvalgstyret fastsetter frist for når stemmen skal ha kommet inn til valgrådet. Denne fristen kan senest være 15. oktober.

§ 6-2. Gjennomføring av postvalg

Postvalg vedtatt etter § 6-1 første ledd gjennomføres på følgende måte:

- (1) Valgrådet skal sørge for at postvalget blir kunngjort og at stemmesedlene blir gjort tilgjengelig.
- (2) Fremgangsmåte ved stemmegivingen
 - a. Stemmeseddelen legges i nøytral stemmesedelkonvolutt som lukkes og sendes sammen med et følgeskriv i nøytral omslagskonvolutt direkte til valgrådet innen den fristen internettvalgstyret fastsetter.
 - b. Stemmesedler fra flere prester i en menighet kan legges sammen i en nøytral omslagskonvolutt. Det skal i følgeskrivet fremgå hvem som har stemt.
 - c. Stemmesedler fra leke kirkelig tilsatte i en menighet kan legges sammen i en nøytral omslagskonvolutt. Det skal i følgeskrivet fremgå hvem som har stemt.
 - d. Velgeren er selv ansvarlig for å avgi stemme på et tidspunkt som gjør at stemmen kommer inn til valgrådet innen den fristen internettvalgstyret fastsetter.

§ 6-3. Godkjenning av stemmegiving og stemmeseddel ved postvalg

- (1) Reglene i § 5-1 fjerde ledd gjelder ikke ved postvalg. I stedet gjelder at stemmegiving ved valg av prest og ved valg av lek kirkelig tilsatt skal godkjennes dersom:
 - a. velgeren er innført i manntallet,
 - b. stemmegivingen inneholder tilstrekkelige opplysninger til å fastslå hvem velgeren er,
 - c. stemmegivingen er avgitt til rett tid,
 - d. omslagskonvolutten ikke er åpnet eller forsøkt åpnet,
 - e. velgeren ikke allerede har avgitt godkjent stemmegiving og
 - f. stemmegivingen er kommet inn til valgrådet innen den fristen internettvalgstyret setter.
- (2) Velgerens stemmegiving er godkjent når vedkommende er krysset av i manntallet.
- (1) § 5-1 sjetten ledd gjelder ved godkjenning av stemmesedler avgitt ved postvalg.

§ 6-4. Opptelling av stemmesedler ved postvalg

Reglene i § 5-2 gjelder ikke ved postvalg. I stedet gjelder:

Valgrådet er ansvarlig for opptellingen av stemmesedler til valg av prest og lek kirkelig tilsatt til bispedømmeråd og Kirkemøtet. Opptellingen foretas av de personer og på den måten valgrådet har bestemt, i samsvar med de bestemmelser som følger av valgreglene. Kandidat som er oppført på valgliste, kan ikke delta i opptellingen av vedkommende valg.

- a. Stemmesedlene skal telles opp i to omganger, ved en foreløpig og en endelig opptelling.
- b. Stemmesedler det er tvil om kan godkjennes skal behandles før foreløpig opptelling.
- c. Foreløpig opptelling av stemmesedler skal starte så snart som mulig etter at stemmegivningen er avsluttet.
- d. Valgrådet skal gjennomføre endelig opptelling og valgoppgjør innen ti dager etter fristen for innsending av stemmegivinger.

§ 6-5. Omvalg ved ekstraordinære hendelser

- (1) Hvis det har skjedd noe ekstraordinært som har hindret en vesentlig del av velgerne fra å stemme, kan Kirkerådet selv bestemme at det skal holdes omvalg. Vedtak om omvalg kan fattes bare så langt det er nødvendig for å sikre velgerne mulighet til å stemme.
- (2) Kirkerådet kan gi nærmere bestemmelser om gjennomføring av omvalg etter første ledd.
- (3) Hvis det skal holdes omvalg etter første ledd, før det nye bispedømmerådet har trådt i funksjon, forlenges valgperioden for de sittende medlemmene inntil omvalget er endelig godkjent. Hvis det skal holdes omvalg etter første ledd, etter at det nye bispedømmerådet har trådt i funksjon, blir de nyvalgte representantene sittende i vervet inntil omvalget er endelig godkjent.

Kapittel 7. Forskjellige bestemmelser

§ 7-1. Beregning av frister

Bestemmelsene om beregning av frister i kirkevalgreglene § 17a gjelder tilsvarende for valg av prest og lek kirkelig tilsatt til medlem av bispedømmeråd og Kirkemøtet.

§ 7-2. Mindre endringer og utfyllende bestemmelser

- (1) Kirkerådet kan foreta mindre endringer i reglene.
- (2) Kirkerådet kan gi nærmere bestemmelser om gjennomføring av valget og utfylling av reglene.

§ 7-3. Ikrafttredelse

Reglene trer i kraft straks.

§ 7-4. Endringer i andre forskrifter

1. I forskrift 16. april 2018 nr. 584 gjøres følgende endringer:

§ 2-3 oppheves.

§ 2-4 oppheves.

Henvisningen til «§ 2-3 eller § 2-4» endres til «forskrift om regler for valg av prest og lek kirkelig tilsatt til bispedømmeråd og Kirkemøtet § 2-1 eller § 2-2» i § 2-2 (1) bokstav c.

§ 3-3 skal lyde:

§ 3-3. *Valgbarhet ved valg av prest til bispedømmeråd og Kirkemøtet*

Valgbarhet som prest følger av forskrift om regler for valg av prest og lek kirkelig tilsatt til bispedømmeråd og Kirkemøtet § 2-4.

§ 3-4 skal lyde:

§ 3-4. *Valgbarhet ved valg av lek kirkelig tilsatt til bispedømmeråd og Kirkemøtet*

Valgbarhet som lek kirkelig tilsatt følger av forskrift om regler for valg av prest og lek kirkelig tilsatt til bispedømmeråd og Kirkemøtet § 2-5.

Henvisningen til «§ 3-3» endres til «forskrift om regler for valg av prest og lek kirkelig tilsatt til bispedømmeråd og Kirkemøtet § 2-4» i §§ 3-2 (2) bokstav a, 3-5 (4) bokstav a og 3-6 (2) bokstav a.

Henvisningen til «§ 3-4» endres til «forskrift om regler for valg av prest og lek kirkelig tilsatt til bispedømmeråd og Kirkemøtet § 2-5» i §§ 3-2 (2) bokstav b og 3-6 (2) bokstav a.

Kapittel 11 oppheves.

§ 14-3 skal lyde:

§ 14-3. *Valgrådets godkjenning av stemmegivning i valg etter kapittel 12 og 13*

(1) En stemmegivning ved valg av representant for døvemenighetene og ved valg av sørsamisk representant skal godkjennes dersom:

- a. velgeren er innført i manntallet,
- b. stemmegivningen inneholder tilstrekkelige opplysninger til å fastslå hvem velgeren er,
- c. stemmegivningen er avgitt til rett tid,
- d. omslagskonvolutten ikke er åpnet eller forsøkt åpnet,
- e. velgeren ikke allerede har avgitt godkjent stemmegivning og
- f. stemmegivningen er kommet inn til valgrådet innen kl. 17 dagen etter valgdagen. For stemmegivninger ved valg av døvemenighetenes representant må stemmegivningen være kommet inn til valgrådet innen kl. 17 ti dager etter valgdagen.

(2) Velgerens stemmegivning er godkjent når vedkommende er krysset av i manntallet.

§ 14-5 første ledd oppheves. Nåværende § 14-5 annet ledd blir første ledd.

2. I forskrift 8. juni 2018 nr. 846 utfyllende regler til regler for valg av menighetsråd, bispedømmeråd og Kirkemøtet (kirkevalgreglene) gjøres følgende endringer:

§ 2 skal lyde: utfyllende regler til regler for valg av menighetsråd, bispedømmeråd og Kirkemøtet (kirkevalgreglene)

§ 2 skal lyde:

§ 2. *Valgpresentasjon ved valg av døvemenighetenes representant og sørsamisk representant til bispedømmeråd og Kirkemøtet*

Valgrådet utarbeider presentasjoner av kandidatene ved valg av *døvemenighetenes representant og sørsamisk representant* til bispedømmeråd og *Kirkemøtet*. Ved valg av døvemenighetens representant, skal presentasjonen bygge på opplysningene gitt etter kirkevalgreglene § 12-2 fjerde ledd bokstav c. Tilsvarende gjelder ved valg av sørsamisk representant, jf. kirkevalgreglene § 13-1 fjerde ledd.

§ 4 oppheves.

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Saksbehandler	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Aslak Wegge	210	21/02206-3	

Saksordfører: Håkon K Varhaug

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
65/21	Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	06.09.2021

Søknad om midlertidig endring fra kateket til menighetsprest i Greipstad og Finsland menighet

Vedlegg:

Søknad om midlertidig endring av kateket til menighetsprest.msg

Søknad om midlertidig endring fra kateket til menighetsprest Greipstad Finsland.pdf

Saksorientering

Søknad om stillingsendring fra kateket til menighetsprest i Greipstad og Finsland er oversendt Agder og Telemark bispedømme 3. juni i år. Spørsmålet gjelder på bruk av katekettilskudd til menighetsprest.

Bakgrunn

Kateketstillingen er finansiert av tilskuddsmidler som utbetales via Agder og Telemark bispedømmeråd. Greipstad/Finsland er en av til sammen 12 menigheter (11,8 årsverk) som mottar katekettilskudd i vårt bispedømme. Fullt tilskudd utgjør for 2021 kr. 715.000.-

Det ytes i dag tilskudd til 50% stillingen, øvrige 50% av stillingen er finansiert av Kristiansand kirkelige fellesråd. Bispedømmets tilskudd utgjør dermed for 2021 kr. 357.000.-

Tilskuddsmidlene som bispedømmet utdeler til kateketene kommer i bispedømmets rammetildeling som «tilskuddsmidler». Dette er altså midler som er øremerket for videre fordeling i tråd med tidligere inngåtte avtaler. Tilskuddsmidlene pleier få en årlig prisjustering, både til og fra bispedømmet, tilsvarende den generelle prisøkningen. Bispedømmet kan altså ikke velge å benytte disse midlene til andre formål, enn til videretildeling til menighetene i tråd med tidligere inngåtte avtaler.

I dette konkrete tilfellet dreier søknaden seg om en stilling hvor kateketen som innehar denne gjennom videre studier har kvalifisert seg som prest, og derfor også ønsker å kunne virke som prest.

Vurdering

Bispedømmerådet behandlet en liknende sak i sitt møte 10.03.20, sak 29/20. Det var da Froland menighet som søkte om muligheten til eventuelt å benytte katekettilskudd til menighetsprest ved nytutlysning. Bispedømmerådet sa den gang ja på visse vilkår. Ved

ansettelse i Froland valgte man likevel å tilsette kateket, slik at unntaket kom ikke til anvendelse.

Det ble i saken ang Froland pekt på at slik «fleksibilitet» ved bruk av «øremerkede» tilskuddsmidler var litt upløyd mark, men at det etter skille stat/kirke i større grad vurderes å være opp til Dnk selv hvordan rammetildelingen disponeres, og at det i større grad er opp til kirken selv å sette de ytre rammene for forvaltningen. Det vises til saksutredningen i sak 29/20.

Stiftsdirektørs vurdering er at det primære bak vedtak om tildeling av tilskudd til ulike formål, som for eksempel kateket, at det er konkrete oppgaver som søkes løst med å stille midler til rådighet. Menigheten argumenterer i sitt brev om at de oppgaver som er løst gjennom dagens kateket i praksis fortsatt vil bli løst av den samme personen som i dag innehar stillingen, selv om stilling blir endret til menighetsprest.

Kirkevergen har i sitt oversendelsesbrev av 3. juni bekreftet at de er positive til søknaden, og således godkjenner omdisponering av sin andel. Dette nettopp med begrunnelse i den spesielle situasjonen at det er snakk om å videreføre ansettelsesforholdet med den samme personen selv om stillingstittel blir endret. Det opplyses videre at saken er drøftet med de tillitsvalgte som er positive til søknaden. Domprosten anbefaler også søknaden.

Bispedømmerådet er i dette tilfellet kun tilskuddsgiver, mens tilsetting skjer lokalt. Slik er det alltid med kateketstillinger. Dersom stillingen endres til menighetsprest legges det her til grunn at arbeidsgiveransvaret fortsatt ligger lokalt.

Konklusjon

Selv om handlingsrommet her er noe uklart mener stiftsdirektør i dette tilfellet at man bør kunne imøtekomme ønsket fra Greipstad/Finsland. Risikoen oppleves som liten. Det foreslås imidlertid en del presiseringer som forutsetning for positivt vedtak:

- Formelt opprettholdes tilskuddet som katekettilskudd.
- Muligheten for å benytte tilskuddet til menighetsprest innvilges kun for nåværende person i stillingen.
- Størrelsen på tilskuddet følger satsen for kateket, dette selv om lønnskostnadene ved tilsetting av prest skulle bli høyere. Slik differanse dekkes ikke.
- Det forutsettes at dagens oppgaver ivaretatt av kateket fortsatt blir ivaretatt.

Forslag til vedtak

1. Agder og Telemark bispedømmeråd godkjenner søknad fra Kristiansand kirkelige fellesråd/Greipstad og Finsland menigheter om å få benytte katekettilskudd til menighetsprest. Tilsettingsforholdet videreføres lokalt.
2. Det stilles følgende vilkår:
 - Formelt opprettholdes tilskuddet som katekettilskudd.
 - Størrelsen på tilskuddet følger satsen for kateket, dette selv om lønnskostnadene ved tilsetting av prest skulle bli høyere. Slik differanse dekkes av menighetene/fellesrådet selv.
 - Det forutsettes at dagens oppgaver ivaretatt av kateket fortsatt blir ivaretatt.
 - Muligheten for å benytte tilskuddet til prest innvilges kun for nåværende person i stillingen. Ved fremtidig skifte av person i stillingen opphører tillatelsen til endring.

Denne filen er unntatt offentlighet.

Tittel: Søknad om midlertidig endring av kateket til menighetsprest.msg

Tilgangskode: Unntatt offentlighet

Paragraf: Offl. § 13 1. ledd, jf. fvl. § 13 1. ledd nr. 1

Denne filen er unntatt offentlighet.

Tittel: Søknad om midlertidig endring fra kateket til menighetsprest Greipstad Finsland.pdf

Tilgangskode: Unntatt offentlighet

Paragraf: Offl. § 13 1. ledd, jf. fvl. § 13 1. ledd nr. 1

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Saksbehandler	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Trine H Syvertsen	100	21/02958-1	

Saksordfører: Kai Steffen Østensen

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
66/21	Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	06.09.2021

Strategiplan 2022 - 2023

Vedlegg:

Kirkemøtet Visjonsdokument 19 - 21

A4_strategidokument_Borg

~ 21_00263-1 Agder_Den norske kirke_rapport januar 2021 956174_1_1

~ 20_00462-2 Medarbeiderundersøkelsen 2019 822261_1_1

Virksomhetsplan vedtatt 08.06.20

Saksorientering

I forbindelse med arbeidet med virksomhetsplan for 2020 - 2021 ble det i bispedømmerådets møte 8.6.2020 vedtatt i sak 52/20 – punkt 3:

Ved utarbeidelse av neste virksomhetsplan for 2021-2022 inkluderes bispedømmerådet i en egen workshop i god tid før planen endelig utarbeides. Bispedømmets medlemsundersøkelse og medarbeiderundersøkelse nyttiggjøres i planarbeidet.

Bispedømmerådet v/leder har bedt om å få en sak om innledende strategidiskusjon, med tanke på strategiarbeidet for 2022 – 2023.

En strategi handler om hva som skal gjøres mer enn hvordan det skal gjøres, og brukes gjerne om langsiktig planlegging generelt – for å oppnå bestemte mål. Når bispedømmerådet skal legge en strategi, så bør denne være tydelig på hva bispedømmet skal prioritere de neste årene – og formulert slik at det er enkelt å forstå.

Vedlagt er Kirkemøtet 2018 sitt dokument for 2019 – 2021 som et eksempel på en kort formulert strategiplan.

Borg bispedømmeråd er blant dem som vedtok sin egen plan i tråd med denne, gjeldende for samme periode. Deres plan er vedlagt.

Kanskje kan dette være en måte å gjøre det på for Agder og Telemark bispedømme, fremfor nåværende detaljerte plandokument?

Det bør i en strategidiskusjon tas stilling til

1. Hvor konkret skal en strategi være for å være målbar – eksempelvis bruk av statistikk?

2. Satsingsområder vedtatt av Kirkemøtet: Hvilke skal videreføres lokalt i bispedømmet?
3. I hvilken grad er satsingsområder for perioden 2019 – 2021 blitt satt litt på vent som følge av pandemien, og vil være naturlige å videreføre?
4. Er det andre enn bispedømmerådet som bør involveres i arbeidet – for eksempel prostene?

Kirkemøtet i november skal etter planen vedta en ny strategi for Den norske kirke. Det vil være naturlig at bispedømmets strategi reflekterer de overordnede strategiene som blir vedtatt der.

Tanken er at administrasjonen arbeider videre med innspill og at bispedømmerådet så får seg forelagt et forslag i sitt møte i januar hvor strategiplanen vedtas.

Forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd ber administrasjonen utarbeide et forslag til strategi for perioden 2022 – 23 basert på drøfting og innspill gitt i møtet.

DEN NORSKE KIRKE

- en evangelisk-luthersk folkekirke

Foto: Finn Falke Thorp

Mer himmel på jord

Kirken vitner i ord og gjerning om frelse, frihet og håp i Jesus Kristus ved å være

bekjennende

Vi tilber og bekjenner troen på den treenige Gud sammen med den verdensvide kirke.

åpen

Vi viser barmhjertighet, fremmer rettferdighet og respekter mangfold.

tjenende

Vi viser barmhjertighet, fremmer rettferdighet og verner om skaperverket.

misjonerende

Vi vitner om Jesus Kristus lokalt og globalt.

I perioden 2019–2021 skal vi arbeide for at:

1. Gudstjenestelivet blomstrer.
2. Flere søker dåp og trosopplæring.
3. Kunst- og kulturuttrykk er en del av kirkelivet.
4. Kirken engasjerer seg i samfunnet.
5. Flere finner sin plass i kirkelig arbeid.
6. Kirken skaper trygge rom.
7. Kirken har en demokratisk og velfungerende organisasjon.

1 Gudstjenestelivet blomstrer:

- Gudstjenesten gir et møte med det hellige, med Gud.
- Gudstjenesten er et åpent, deltakende og inkluderende fellesskap.
- Gudstjenesten knytter oss til den verdensvide kirke.
- Kirken har visler der vi feirer kjærligheten, og ber om Guds velgjelne over etteskapet.
- Kirken lar etterlatte møte omsorg og få oppleve en verdig gravferd.
- Kirken ivaretar og fornyer kirkemusikken.

2 Flere søker dåp og trosopplæring:

- Medlemmer i Den norske kirke bærer barna sine til dåpen.
- Alle døpte og tilhørende i alderen 0–18 år blir invitert til trosopplæring som gjør at de kjenner seg hjemme i kirken, og som gir kunnskap om kristen tro.
- Flere barn og unge deltar i barne- og ungdomsarbeid i menigheten og i de frivillige organisasjonene som er knyttet til kirken.
- Konfirmasjonstiden gir fellesskap og næring til tro og liv.
- Kirken legger til rette for mennesker med funksjonsnedsettelse.
- Aldersgruppen 18–30 år erfarer at kirken er relevant, livsnær og tilgjengelig.
- Kirken har trosopplæring for voksne.
- Kirken deler evangeliet gjennom ord, nærvær og handling, lokalt og globalt.
- Samisk kirkeliv er livskraftig og likeverdig og i stadig fornyelse og utvikling. Samisk språk og kultur blir ivarettatt i gudstjenestelivet og trosopplæringen.
- Kvensk språk og kultur blir ivarettatt i gudstjenestelivet og trosopplæringen.
- Tegnspråket og doves kultur blir ivarettatt i gudstjenestelivet og trosopplæringen.

3 Kunst- og kulturuttrykk er en del av kirkelivet:

- Kirken skaper rom for ulike uttrykk gjennom kunst og kultur, særlig for unge.
- Kirken arbeider målrettet med rekruttering innen kirkemusikk.
- Kirken er en relevant samarbeidspartner for kulturlivet ellers.
- Kirken som kulturarena er en bærebjelke i folkekirkens plass i samfunnet.
- Kirken er en aktiv forvalter av salmeskatten.

4 Kirken engasjerer seg i samfunnet:

- Kirken fremmer menneskeverd, fred, menneskerettigheter og vern om skaperverket.
- I samarbeid mellom menigheter og diakonale institusjoner fremmer kirken omsorg, rettferdighet og respekt.
- Kirken stimulerer mennesker til aktivt samfunnsengasjement.
- Kirken samarbeider med myndigheter, livssynssamfunn og ulike organisasjoner i sitt samfunnsoppdrag.
- Kirken er aktiv og synlig i media.
- Kirken styrker samarbeidet med skoler og barnehager.
- Kirken oppsøker og tilbyr fellesskap til de som er nye i Norge.
- Kirken fremmer religionstialog lokalt, regionalt og nasjonalt.

5 Flere finner sin plass i kirkelig arbeid:

- Kirken inspirerer til deltakelse i frivillig tjeneste.
- Kirken sikrer gode arbeidsforhold for sine frivillige og tilsatte.
- Kirken styrker rekruttering til kirkelig utdanning.
- Kirken medvirker til at flere søker kirkelige stillinger.

6 Kirken skaper trygge rom:

- Alle mennesker har ukrenkeleg verdi.
- Kirken deltar i arbeid mot undertrykkelse og alle former for vold og overgrep.
- Kirken fremmer språk for, og samtale om, grenser, makt og seksualitet.
- Kirken deltar i #metoo-bevegelsen, #torsdagerisvart og tilsvarende.

7 Kirken har en demokratisk og velfungerende organisasjon:

- Kirken har demokratiske ordninger som sikrer at den blir styrt i samsvar med sitt grunnlag og ønskene til kirkemedlemmene.
- Kirken styrker ungdomsdemokratiet, særlig lokalt og regionalt.
- Kirken utarbeider en kirkeordning som ivaretar både lokal tilknytning og helhetlig styring.

DEN NORSKE KIRKE

- EN EVANGELISK-LUTHERSK FOLKEKIRKE

Strategiplan for Den norske kirke i Borg 2019 – 2021 er en treårig konkretisering av visjonsdokument for Den norske kirke, vedtatt av Kirkemøtet i april 2018. Strategiplanen er vedtatt av Borg bispedømmeråd og er sentral for alle nivå i Den norske kirke i Borg. Strategiplanen vil i perioden være gjenstand for årlig evaluering gjennom årsstatistikker og som tema på møter i bispedømmet.

VISJON

Mer himmel på jord

MISJON/VERDIER:

Kirken vitner i ord og gjerning om frelse, frihet og håp i Jesus Kristus ved å være:

BEKJENNENDE:

Vi tilber og bekjenner troen på den treenige Gud sammen med den verdensvide kirken.

ÅPEN:

Vi er et fellesskap preget av likeverd, deltakelse, trygghet og respekt for mangfold.

TJENENDE:

Vi viser barmhjertighet, fremmer rettferdighet og verner om skaperverket.

MISJONERENDE:

Vi vitner om Jesus Kristus lokalt og globalt.

STRATEGISKE MÅL FOR DEN NORSKE KIRKE I BORG:

I perioden 2019–2021 vil vi at:

- 1. Flere deltar i og opplever gudstjenester og kirkelige handlinger som et inkluderende og trosstyrkende fellesskap.**
- 2. Flere søker dåp og deltar i trosopplæring.**
- 3. Den norske kirke er synlig i samfunnet, oppleves relevant og engasjerer seg i menneskers liv.**
- 4. Flere deltar i kirkens kunst- og kulturliv, og kirkens kunst- og kulturarbeid videreutvikles.**

STRATEGIER

1. STYRKE KVALITETEN PÅ AKTIVITETER OG TJENESTER NÅR KIRKEN MØTER MENNESKER

«På fruktene skal dere kjenne dem....Alt dere vil at andre skal gjøre mot dere, skal også dere gjøre mot dem» (Mat 7,16+7,12)

Kirken møter folk i avgjørende og viktige hendelser i deres liv, særlig ved dåp, konfirmasjon, vigslar og gravferd. I kirken vil kvalitet omfatte både et ønsket resultat og prosess. Kirkens møte med mennesker skal preges av kvaliteter som respekt, raushet og omsorg. Kvaliteten utvikles blant annet ved faglig og åndelig utvikling.

2. VIDEREUTVIKLE HELHETLIG OG MÅLRETTET KOMMUNIKASJON

«En stor folkemengde stimlet sammen da de hørte denne lyden...for hver enkelt hørte sitt eget morsmål bli talt» (Apg 2,6)

Kirkens budskap er godt nytt til menneskene. Kommunikasjon er grunnleggende i all kirkelig virksomhet. Målrettet kommunikasjon er planlagt i tråd med mottakers interesser, behov og forkunnskap. Helhetlig og målrettet kommunikasjon er avgjørende for at kirkens budskap når ut til medlemmer og mennesker i dagens mediesamfunn.

3. UTFORDRE MEDLEMMENE TIL Å BRUKE OG DELTA I LOKALKIRKEN

«..og vær selv levende stener som bygger opp til et åndelig hus» (1 Pet 2,5)

I et kirkelig demokrati skal alle dømte ha mulighet til å delta aktivt og være med å forme de kristne fellesskapene og rådene lokalt og nasjonalt. Frivillige er en bærebjelke i kirken. Skal kirken utføre sitt oppdrag, trengs mange frivillige og ansatte, og et godt samarbeid mellom ansatte og frivillige. Det er også viktig at kirkens medlemmer kan bruke kirkens rom og ressurser når man ønsker det.

4. UTVIKLE SAMARBEID MED LOKALE FORENINGER OG ORGANISASJONER

«Alt som er sant og edelt, (...) , alt som er til glede og alt som fortjener ros, legg vinn på det!» (Fil 4,8)

Mangfoldet av organisasjoner og foreninger lokalt (idrett, korps, danselag) skaper store muligheter for kirken både til å delta på andre arenaer og til å invitere andre inn i kirken. Gjennom samarbeid med lokale aktører kan tilhørigheten til kirken styrkes, og kirken oppleves mer relevant i folks liv. Kirken kan nå flere gjennom samarbeid enn ved å stå alene.

5. STYRKE SAMHANDLING MELLOM ANSATTE

«Vi har én kropp, men mange lemmer, alle med ulike oppgaver. På samme måte er vi alle én kropp i Kristus, men hver for oss er vi hverandres lemmer» (Rom 12,4-5)

I løpet av strategiperioden vil vi arbeide med organiseringen av kirken og delta i arbeidet med å utvikle en forenklet, kostnadseffektiv og tydelig ledelsesstruktur i Dnk. Vi vil styrke samarbeidet mellom ansatte, og videreutvikle kirken som arbeidsgiver og demokratisk organisasjon. Kirken skal være et attraktivt og tverrfaglig arbeidssted for ansatte.

6. KIRKEN SKAPER TRYGGE ROM

«Gud er vår tilflukt og vår styrke, en hjelp i nød og alltid nær.» (Sal 46,2)

For å ivareta deltagere på kirkelige arenaer og tiltak mot fysisk, psykisk og åndelig trakassering og overgrep, videreutvikles retningslinjer og opplæring. Møteplasser og kirkelige aktiviteter skal være inkluderende for alle mennesker i lokalsamfunnet og gi rom for menneskelig, kulturelt og åndelig mangfold. Ved alvorlige hendelser i lokalsamfunnet skal kirkene åpnes og kirkelig ansatte være tilgjengelig for samtaler.

DEN NORSKE KIRKE
Borg biskop og bispedømmeråd

Borg
bispedømme
50 år

Opinion:

AGDER BISPEDØMME

MEDLEMSUNDERSØKELSE FOR DEN NORSKE KIRKE 2020

RAPPORT JANUAR 2021

Prosjektinformasjon

OPPDRAGSGIVER

Den norske kirke, v/Kirkerådet
Kontaktperson: Ingeborg Dybvig

FORMÅL

Undersøkelse blant kirkens medlemmer om bl.a. holdninger og erfaringer knyttet til Den norske kirke.

GJENNOMFØRING

Datainnsamlingen er gjennomført i perioden 2-22.10.2020.

Ansvarlig konsulent i Opinion: Nora Clausen, 984 03 047, nora@opinion.no

METODE

Webundersøkelse i befolkningen, 15 år og eldre. Utvalget er trukket fra Norstat-panelet (som er Norges største representative befolkningspanel)

MÅLGRUPPE OG UTVALG

Målgruppe for undersøkelsen er medlemmer av Den norske kirke. Utvalget nasjonalt er et representativt befolkningsutvalg, totalt 4521 respondenter, hvorav 2988 er medlemmer.

Undersøkelsen i Agder har tilsvarende totalt 406 respondenter hvorav 258 er medlemmer i Den norske kirke. Feilmarginene ved n=258 er mellom $\pm 2,7$ og $\pm 6,1$ prosentpoeng.

Resultatene er vektet på kjønn, alder og geografi (bispedømmer).

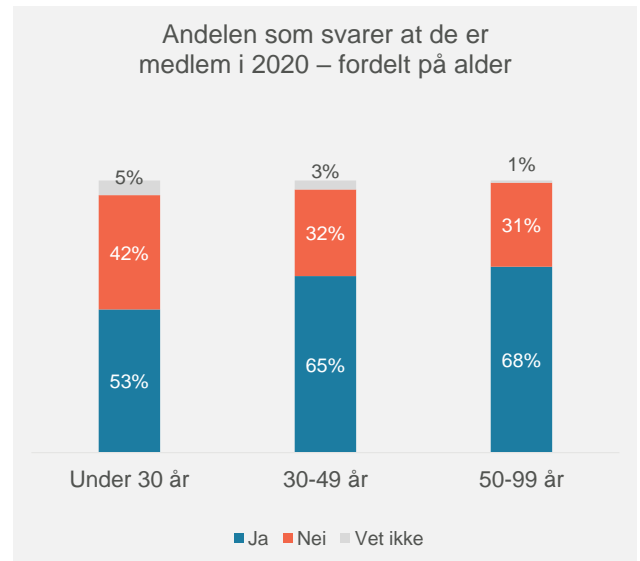
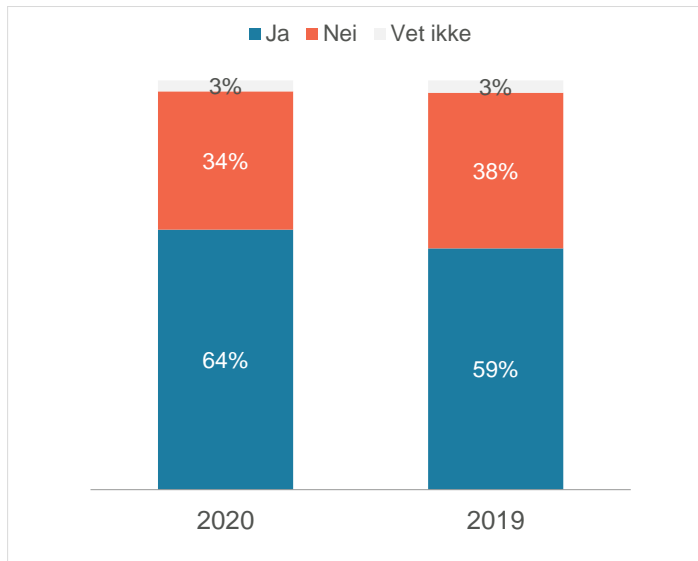

INNHold

4	MEDLEMSKAP OG SEGMENTERING
11	DELTADELSE
25	INFORMASJON OG KONTAKT MED KIRKEN
28	TRO
34	HOLDNINGER TIL LOKALKIRKEN/MENIGHETEN
36	OPPFATNINGER OM DEN NORSKE KIRKE
39	TRO I DET OFFENTLIG ROM
41	HOLDNING TIL KIRKEN SML. MED ANDRE SAMFUNNSAKTØRER

Nesten 2 av 3 i Agder bispedømme oppgir at de er medlem i Den norske kirke

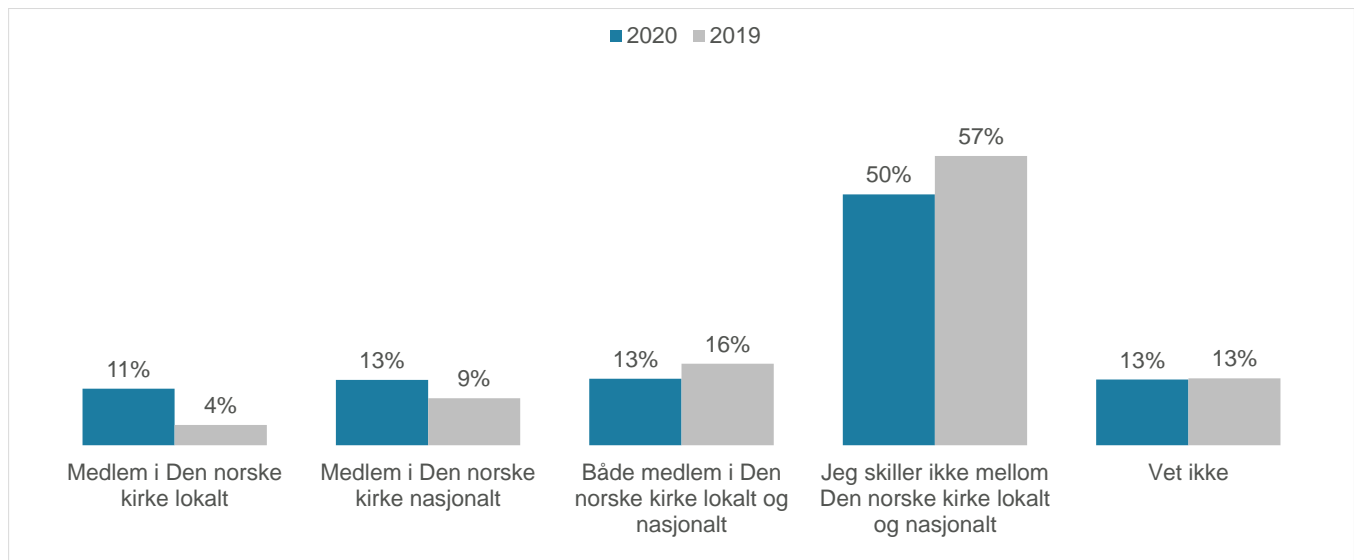

n= 406

? Er du medlem i Den norske kirke?

Halvparten av medlemmene skiller ikke mellom kirken lokalt og nasjonalt

n= 258

? Tenker du at du i hovedsak er:

Segmenteringsmodell

Medlemmene er delt inn i tre grupper, avhengig av tro og kirkebruk.

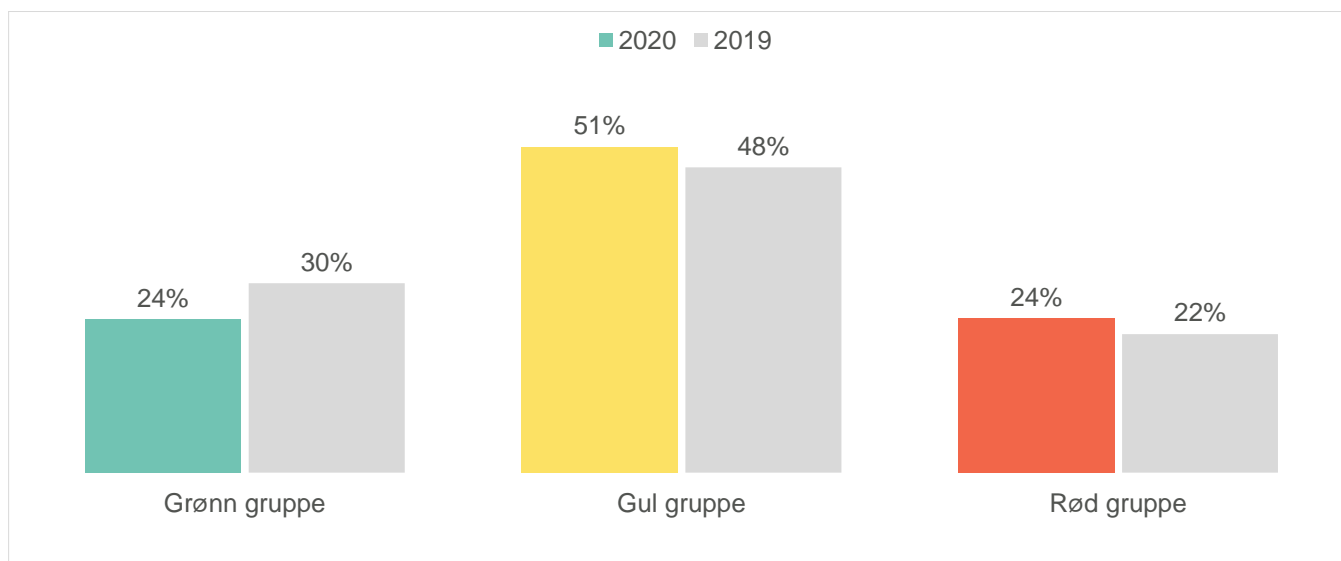
- **Rød gruppe:** Avvisende til tro, besøker sjelden eller aldri kirken.
- **Gul gruppe:** Åpen for tro og/eller besøker kirken flere ganger i året.
- **Grønn gruppe:** Troende, besøker kirken ofte.

• Merk at spørsmålet om deltakelse ble justert i 2020 sml. med 2019 for å fange opp og inkludere digital deltakelse – i lys av koronapandemien. Spørsmålet / segmentene er dermed ikke direkte sammenlignbare i 2020 vs. 2019.

Segmenteringsmodellen	DELTAGELSE (antall besøk siste 12 måneder)				
TRO PÅ GUD	Ingen	1	2-5	6-12	13 +
Jeg er så sikker som jeg kan være på at Gud ikke finnes					
Jeg tror ikke på Gud, men det kan være jeg tar feil					
Jeg tror av og til på Gud, og av og til tror jeg ikke på Gud					
Jeg tror på Gud, men jeg tviler					
Ja, jeg er så sikker som jeg kan være på at Gud finnes					

Segmentfordelingen blant medlemmene i Agder bispedømme

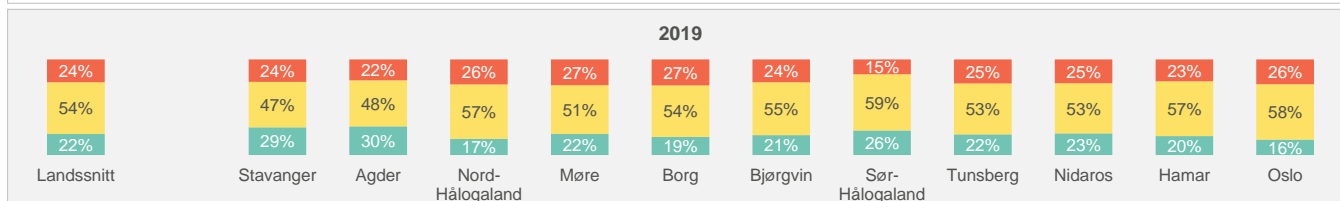
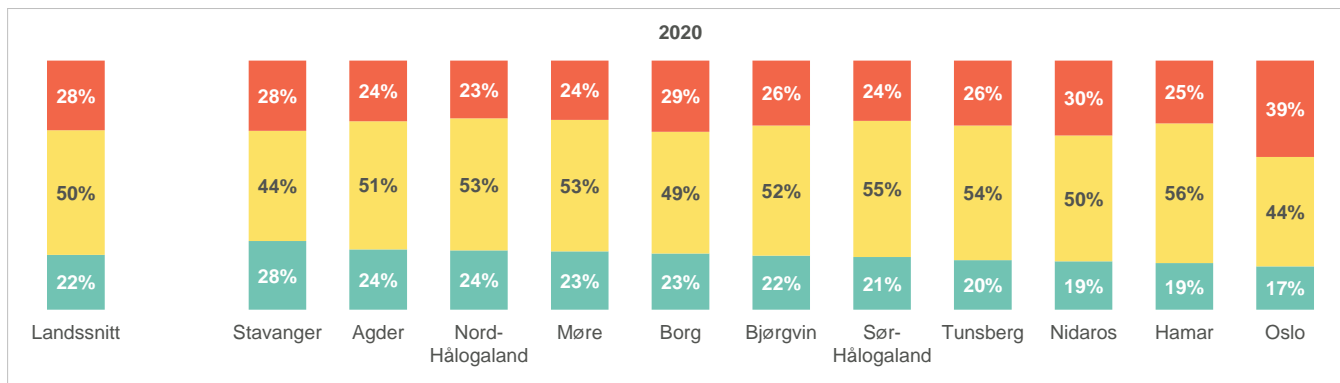

n= 258

? Segmentfordeling

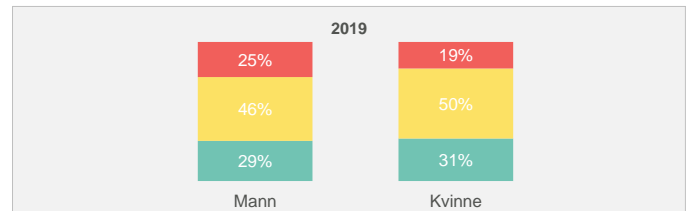
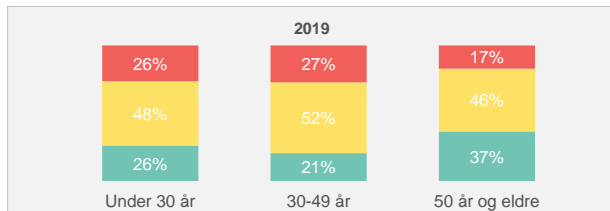
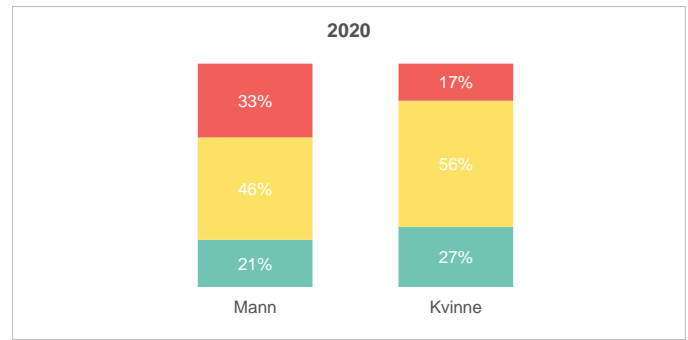
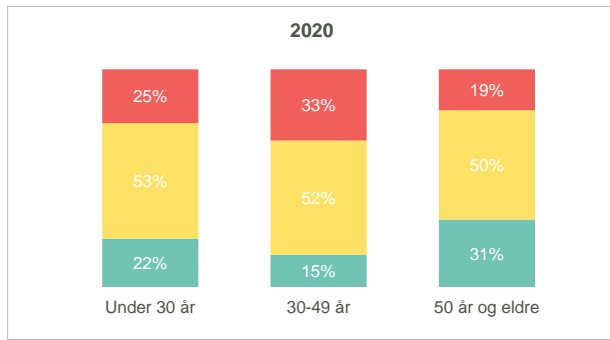
Segmentfordelingen – landssnitt og per bispedømmene

n= 2988 ? Segmentfordeling

Segmentfordelingen per aldersgruppe og kjønn i Agder

n= 258

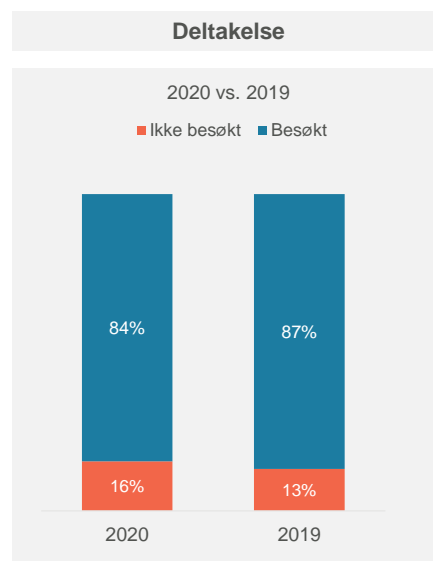
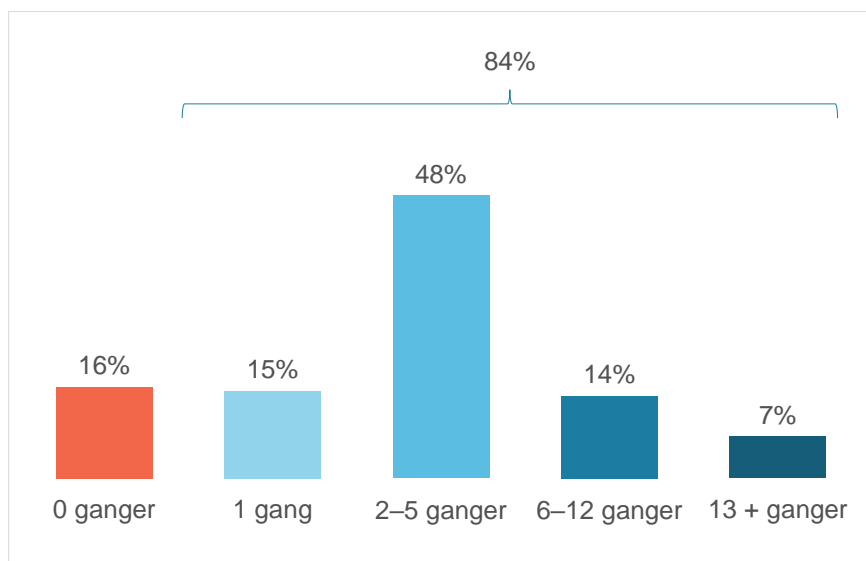
? Segmentfordeling

Deltagelse

Totalt 84 prosent av medlemmene i Agder har besøkt Den norske kirke i løpet av det siste året

n= 258

?

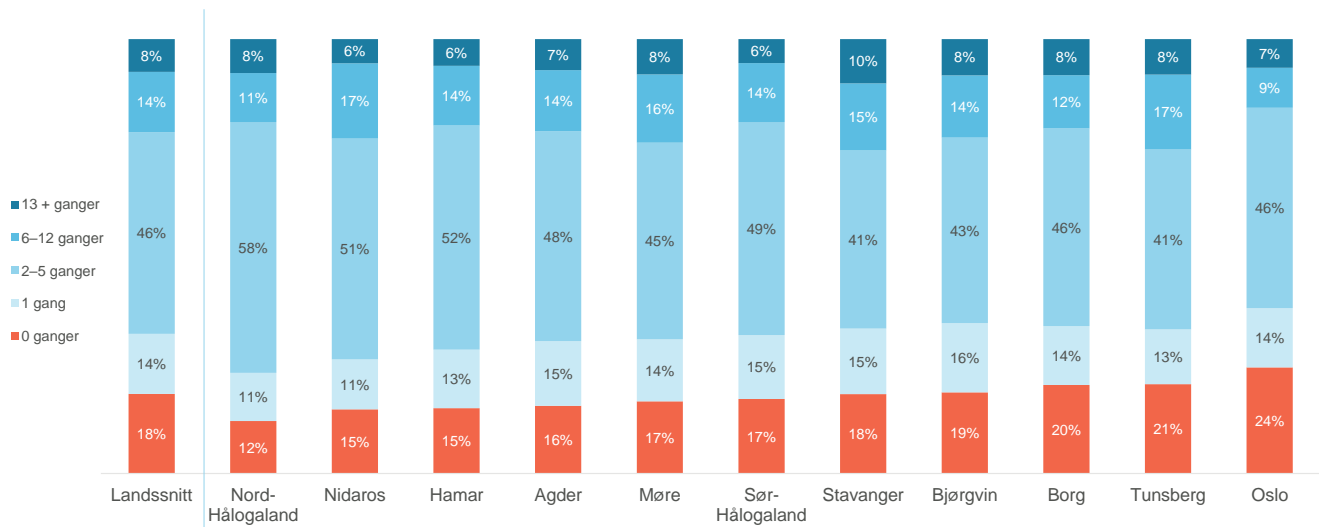
Hvor mange ganger har du besøkt Den norske kirke de siste 12 månedene? Regn med alle former for besøk, og både fysiske og digitale, slik som gudstjenester, konserter, kulturarrangement, korøvelser, besøk på kirkegård eller andre aktiviteter.

Merk at spørsmålsformuleringen er justert i 2020 for å fange opp og inkludere digital deltakelse – i lys av koronapandemien I 2019 var spørsmålet kun «Hvor mange ganger har du besøkt Den norske kirke de siste 12 månedene? – mens setningen «Regn med alle former for besøk, og både fysiske og digitale [...]» ble lagt til i 2020.

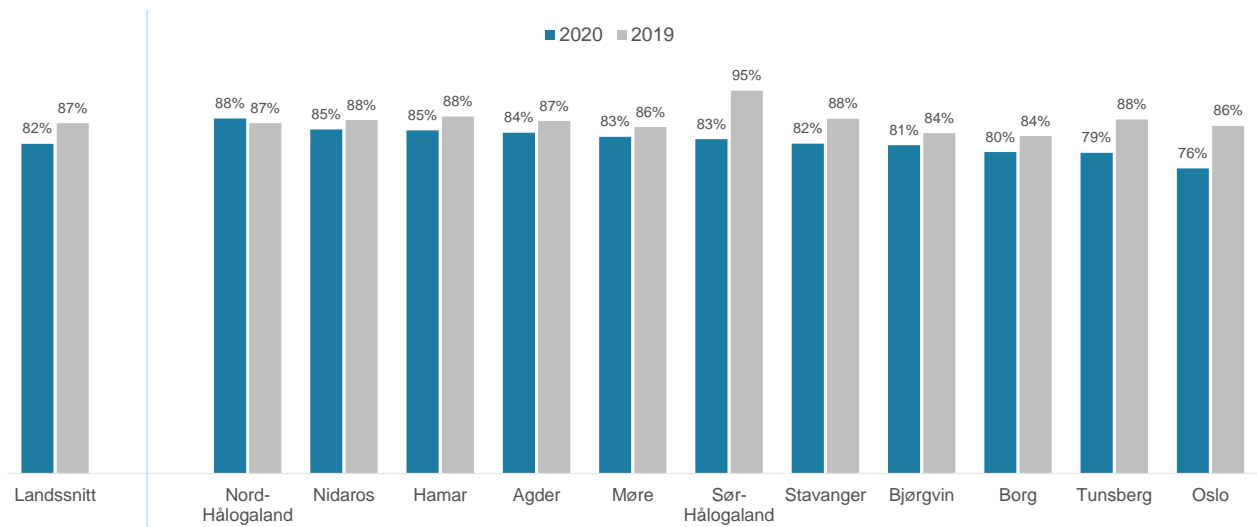

BESØKSFREKVENNS: Antall kirkebesøk, per bispedømme

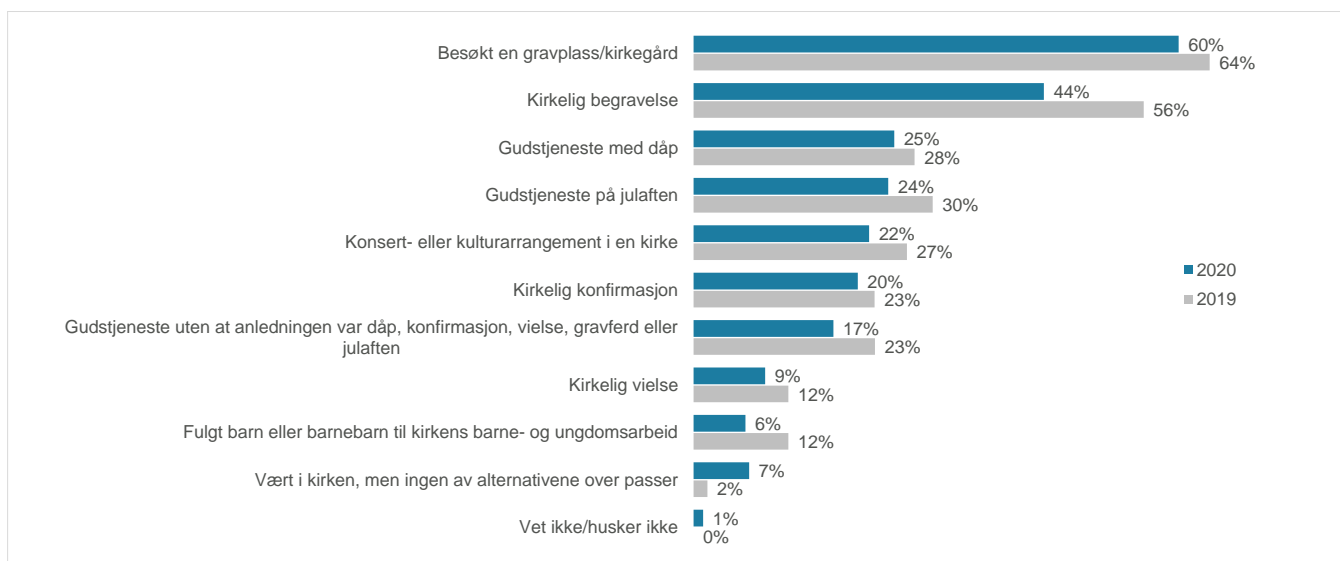

BESØKSFREKVENSENS 2020 vs. 2019: Andel av medlemmene som har besøkt kirken det siste året, per bispedømme

Så godt som alle medlemmene har vært med på «noe» knyttet til kirken siste året. Flest har vært på en gravplass/kirkegård.

n= 258/244

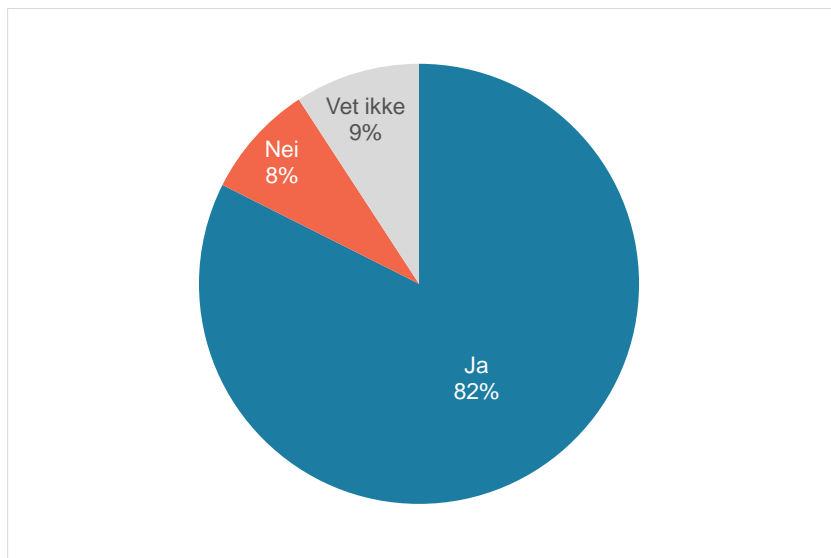

I løpet av de siste 12 månedene, har du deltatt på noe av følgende, enten fysisk og/eller digitalt (via nett)?

Merk at spørsmålsformuleringen er justert i 2020 til å inkludere digital deltakelse, og spørsmålet er derfor ikke direkte sammenlignbart med 2019, som var: «I løpet av de siste 12 månedene, har du deltatt på noe av følgende?»

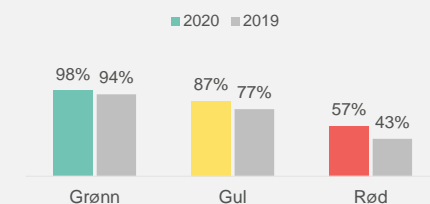

DÅP: 4 av 5 medlemmer ville døpt barnet (dersom de fikk et barn nå)

- 82 prosent av medlemmene i Agder bispedømme ville døpt barnet dersom de fikk barn nå.
- I 2019 sa 75 prosent ja på dette.
- Det er ikke store forskjeller knyttet til alder – og også 82 prosent av de under 30 år ville døpt et barn i dag.

Andel per segment som ville døpt barnet sitt

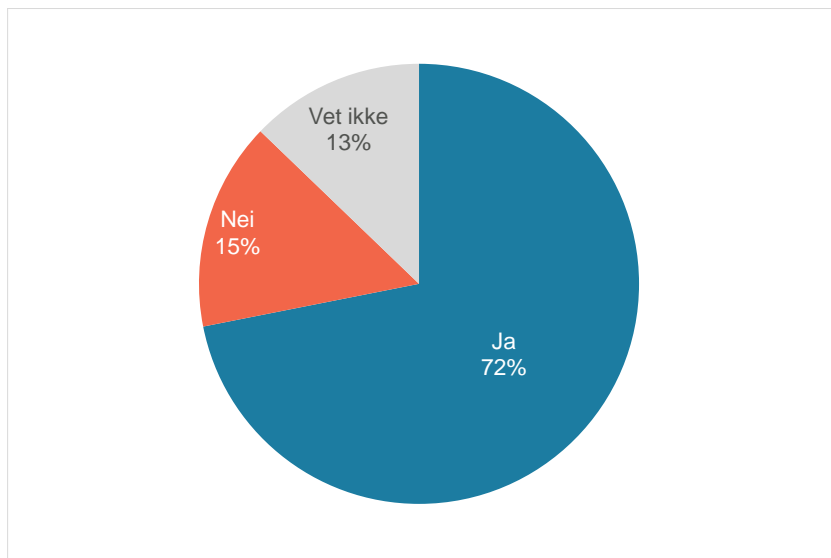

n= 258

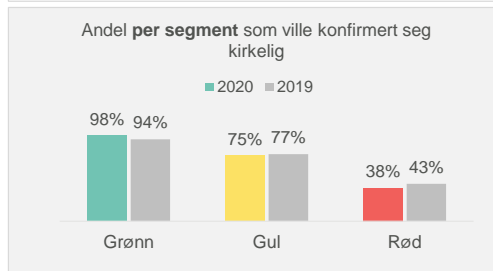
? Dersom du hadde fått et barn nå, ville du døpt barnet?

KONFIRMASJON: 7 av 10 medlemmer ville konfirmert seg kirkelig (dersom de skulle konfirmert seg nå)

- Totalt 72 prosent av medlemmene i Agder ville konfirmert seg kirkelig, dersom de skulle konfirmert seg nå.
- I 2019 oppga 65 prosent det samme.
- 75 prosent av de yngste under 30 år oppgir dette, mot i snitt 70 prosent blant alle over 30 år.

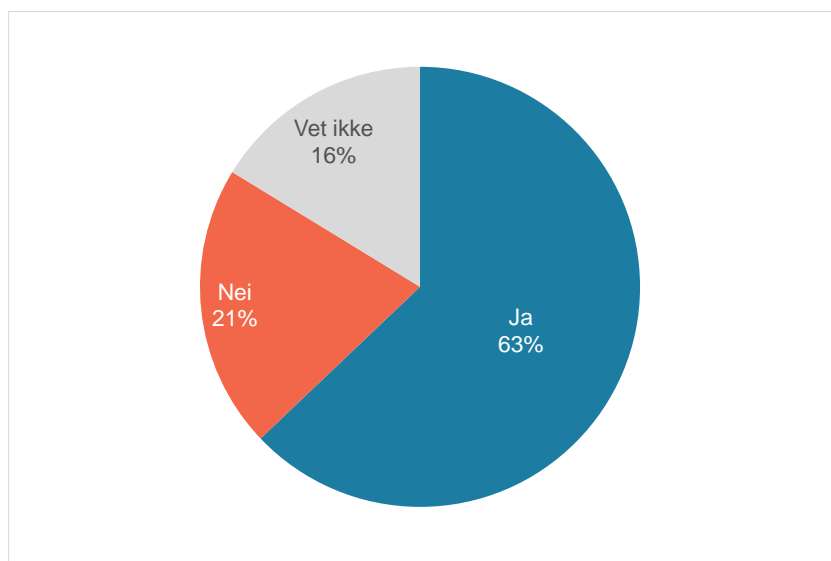

n= 258

? Dersom du skulle bli konfirmert nå, ville du valgt kirkelig konfirmasjon?

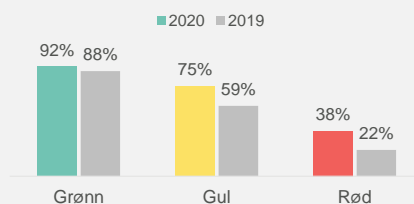

VIELSE: Over 6 av 10 medlemmer ville giftet seg i kirken (dersom de skulle giftet seg nå)

- Totalt 63 % av medlemmene ville giftet seg i kirken dersom de skulle giftet seg nå. Det er omtrent som i 2019, hvor 60 % svarte ja på dette.
- De yngre medlemmene under 30 år oppgir dette i størst grad (75 %), og andelen faller med alderen.

Andel per segment som ville valgt kirkelig vielse

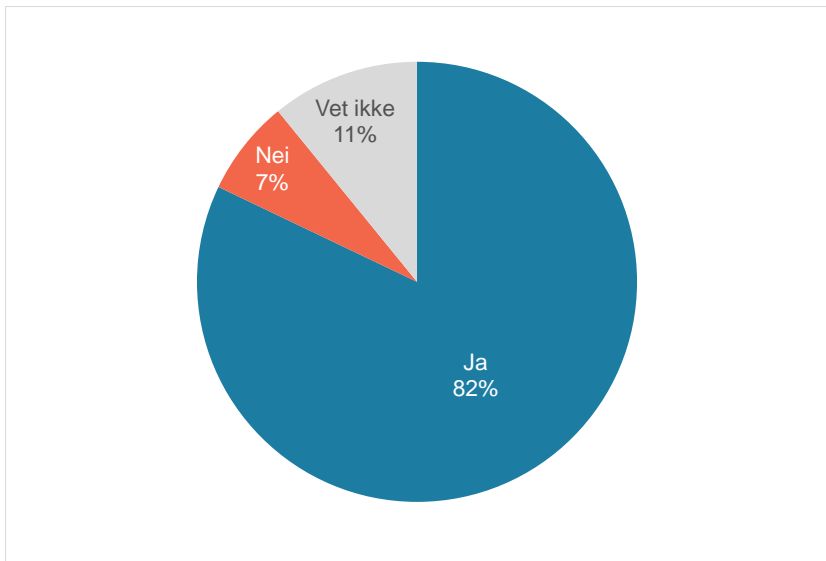

n= 258

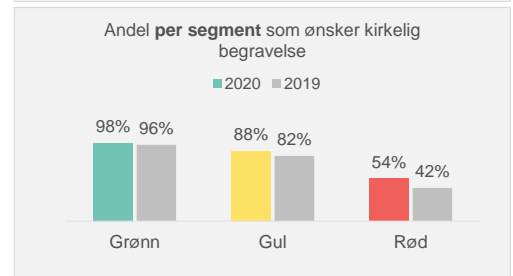
? Hvis du skulle giftet deg nå, ville du hatt en kirkelig vielse?

BEGRAVELSE: 8 av 10 medlemmer ønsker seg en kirkelig begravelse

- Totalt 82 prosent av medlemmene ønsker en kirkelig begravelse når de en gang skal gravlegges.
- Det er omtrent som i 2019 (78 prosent).
- De eldre over 60 år ønsker dette i aller størst grad (89 %) – og færrest blant de yngre under 30 år (75 %).

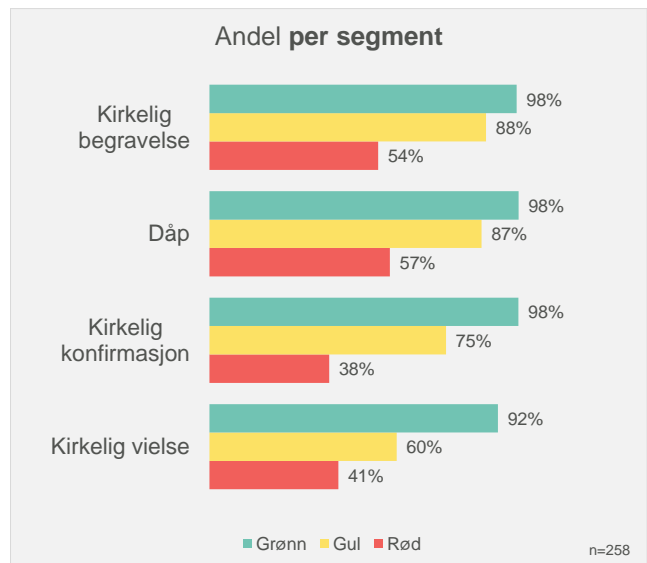
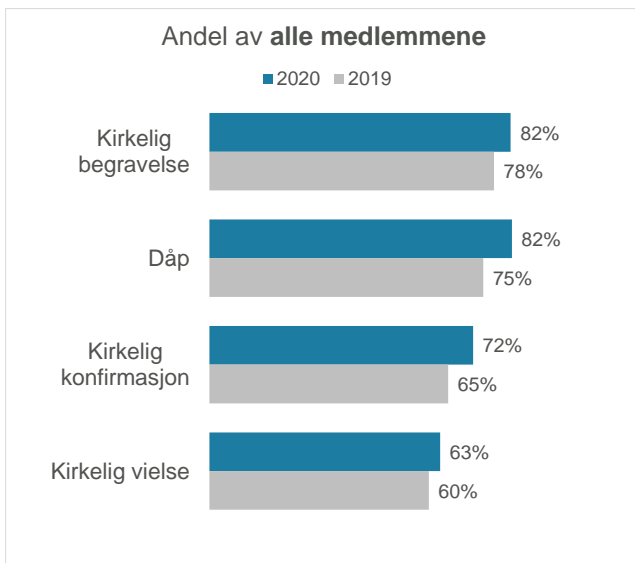

n= 258

? Når du en gang skal gravlegges, vil du ønske en kirkelig begravelse?

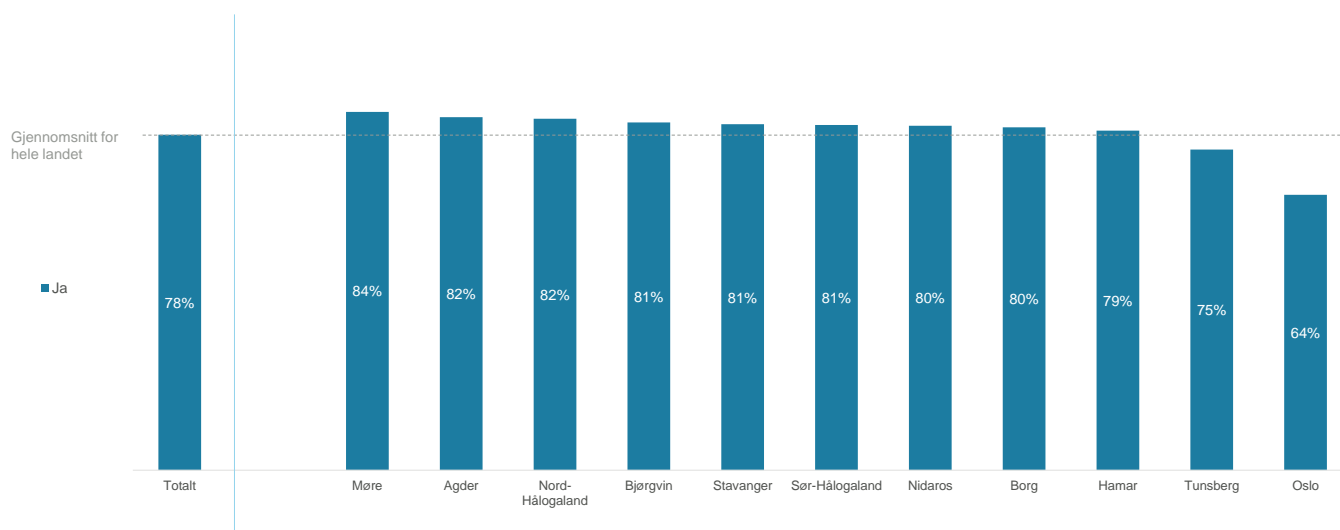

Sammenstilt: Andel som ville valgt dette (dersom det var aktuelt i dag)

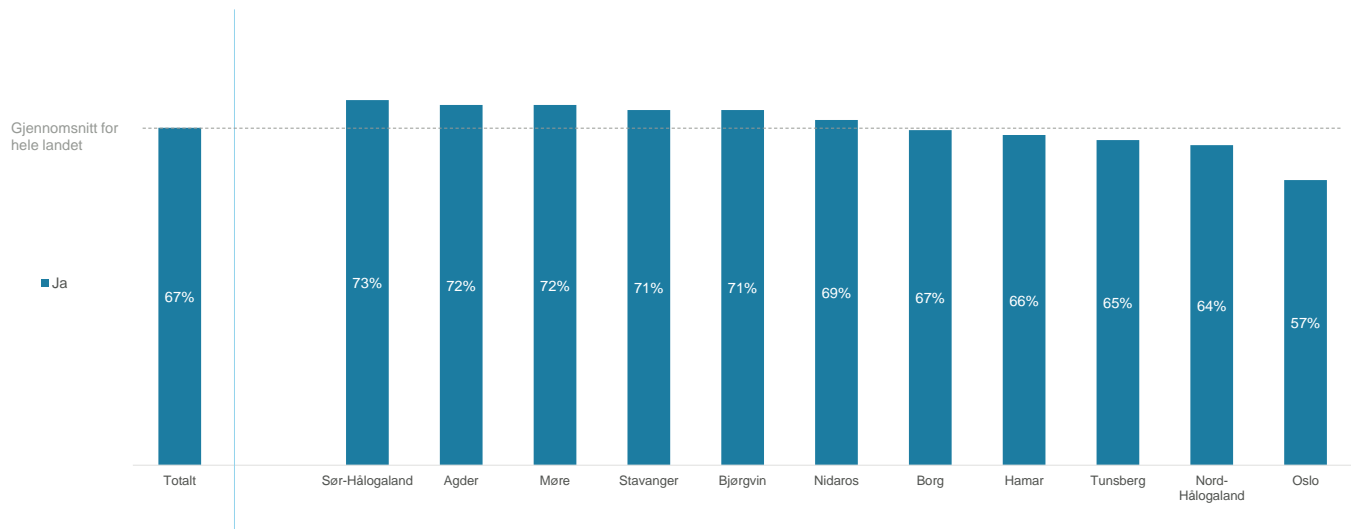

DÅP: Andel som ville valgt dette i dag. Landssnitt og per bispedømme

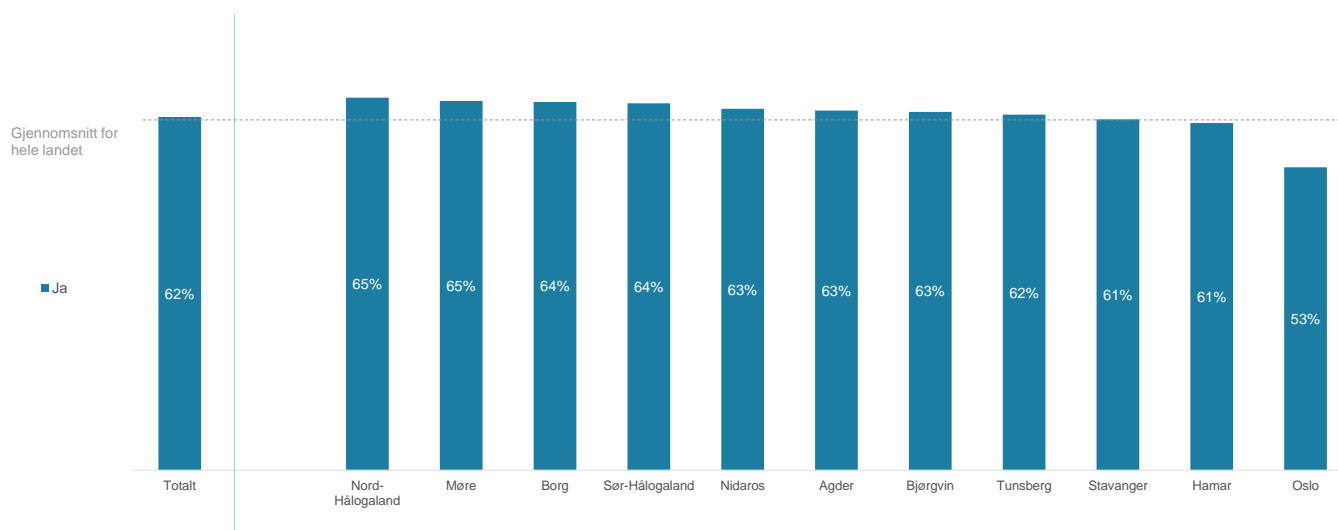

KIRKELIG KONFIRMASJON: Andel som ville valgt dette i dag. Landssnitt og per bispedømme

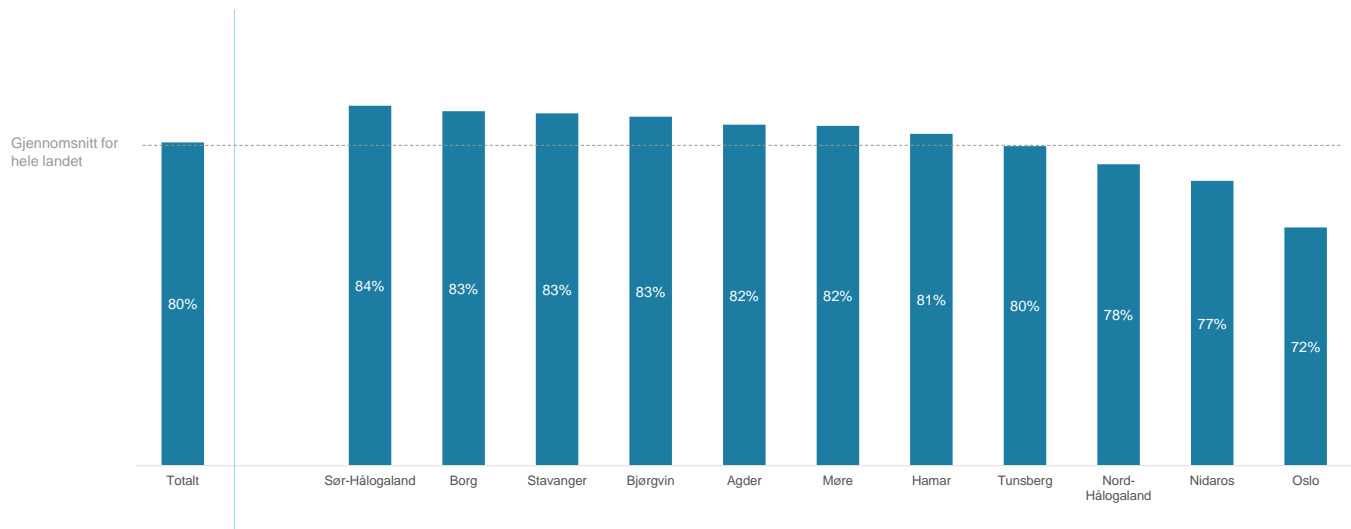

KIRKELIG VIELSE: Andel som ville valgt dette i dag. Landssnitt og per bispedømme

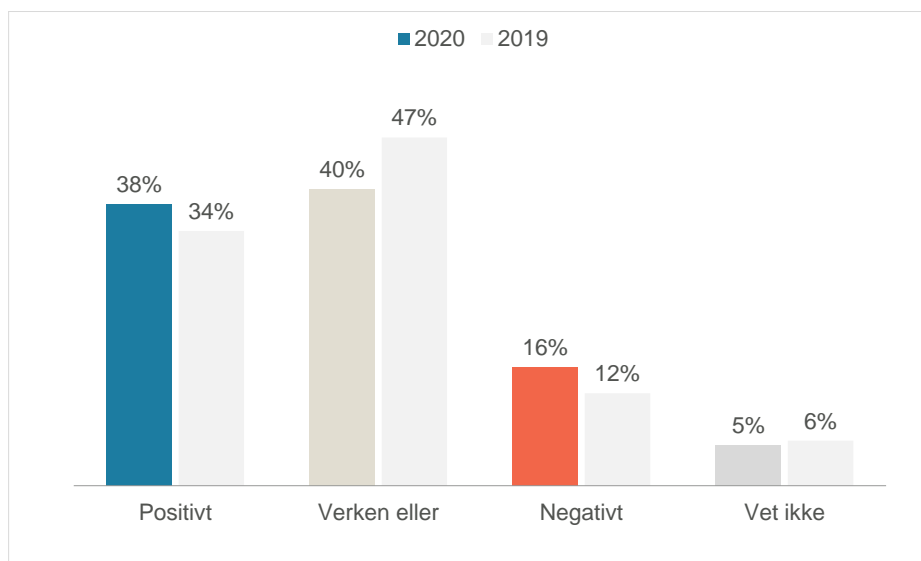
KIRKELIG BEGRAVELSE: Andel som ville valgt dette i dag. Landssnitt og per bispedømme

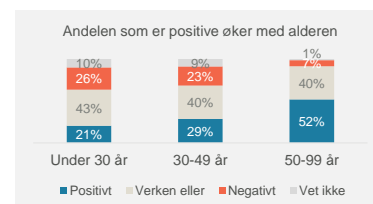

Informasjon og kontakt med kirken

Klart flere er positive enn negative til å få informasjon om kirkearrangement. Flest er nøytrale.

- 38 prosent av medlemmene ville reagert positivt dersom kirken sendte dem informasjon om ulike arrangement.
- 16 prosent ville reagert negativt (hvorav 5 prosent svært negativt).
- Flest ville verken reagert positivt eller negativt (40 %).
- Andelen positive øker med alderen, fra 21 % av de under 30 år, til 52 % av de over 50 år.

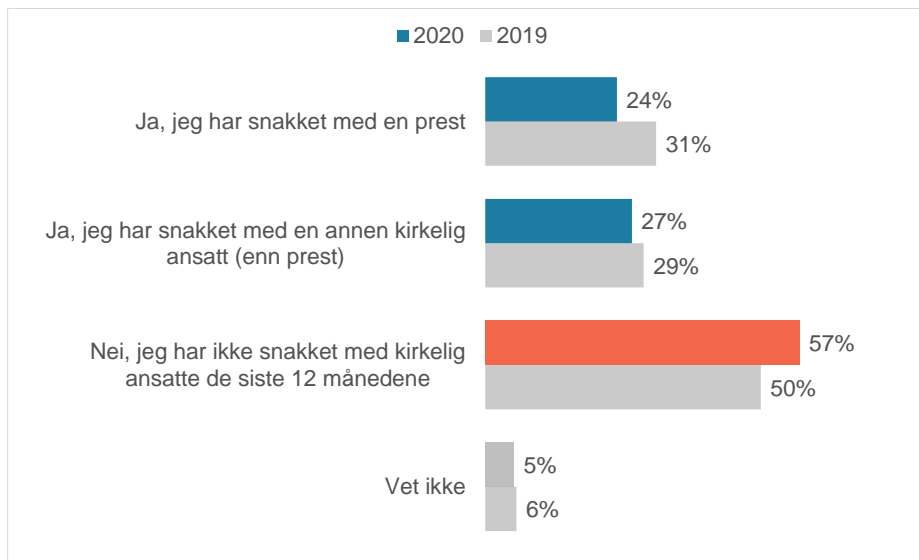

n= 258

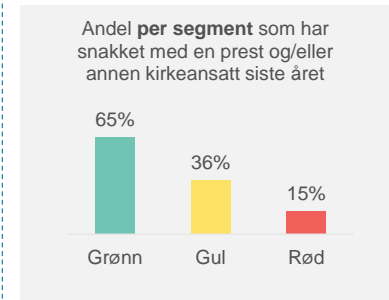
? Hvordan ville du reagert om Den norske kirke sendte deg informasjon om ulike arrangement?

Nærmere halvparten av medlemmene har snakket med en prest eller annen kirkelig ansatt siste året

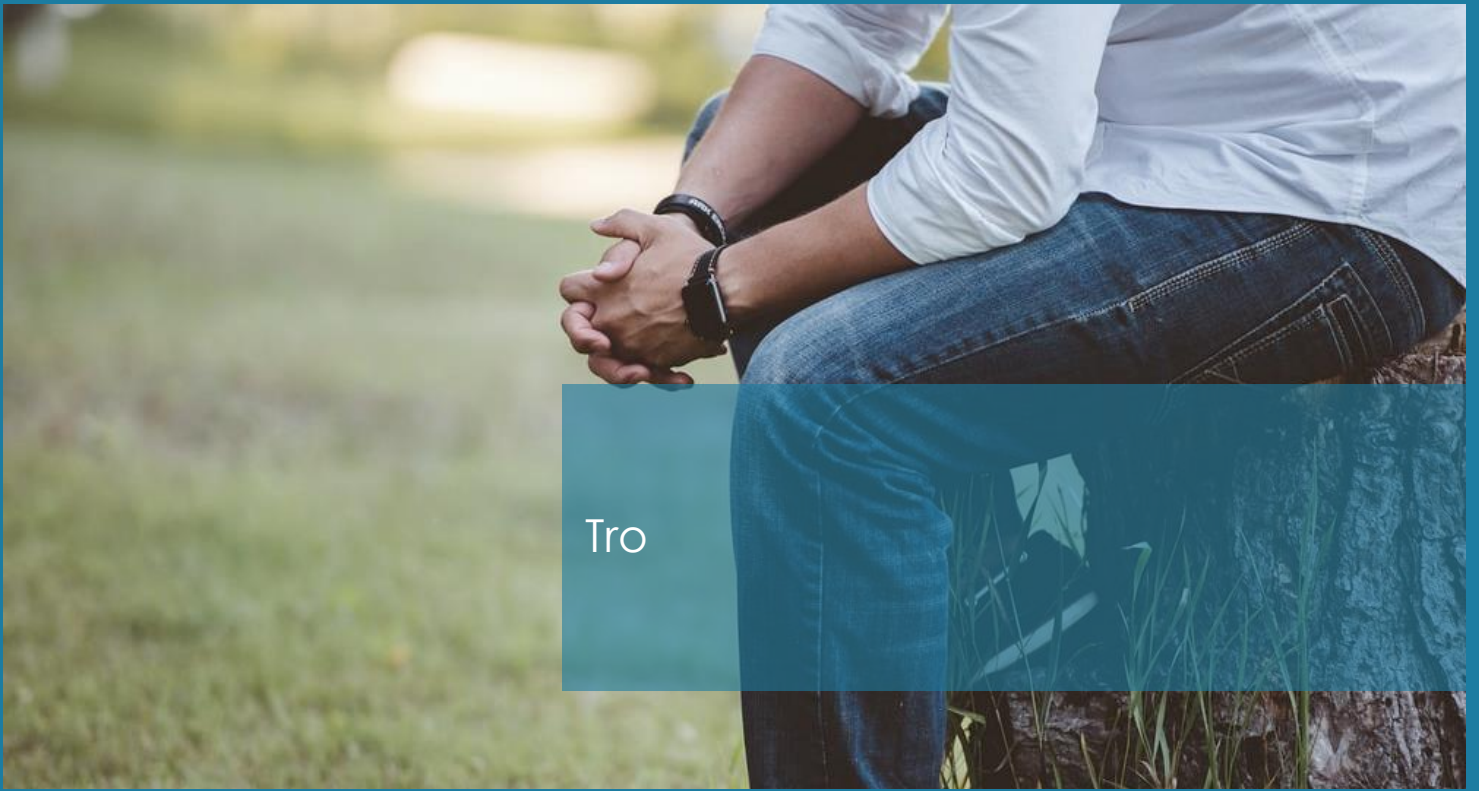
- Totalt har 38 prosent av medlemmene har snakket med en prest og/eller annen kirkelig ansatt siste året.

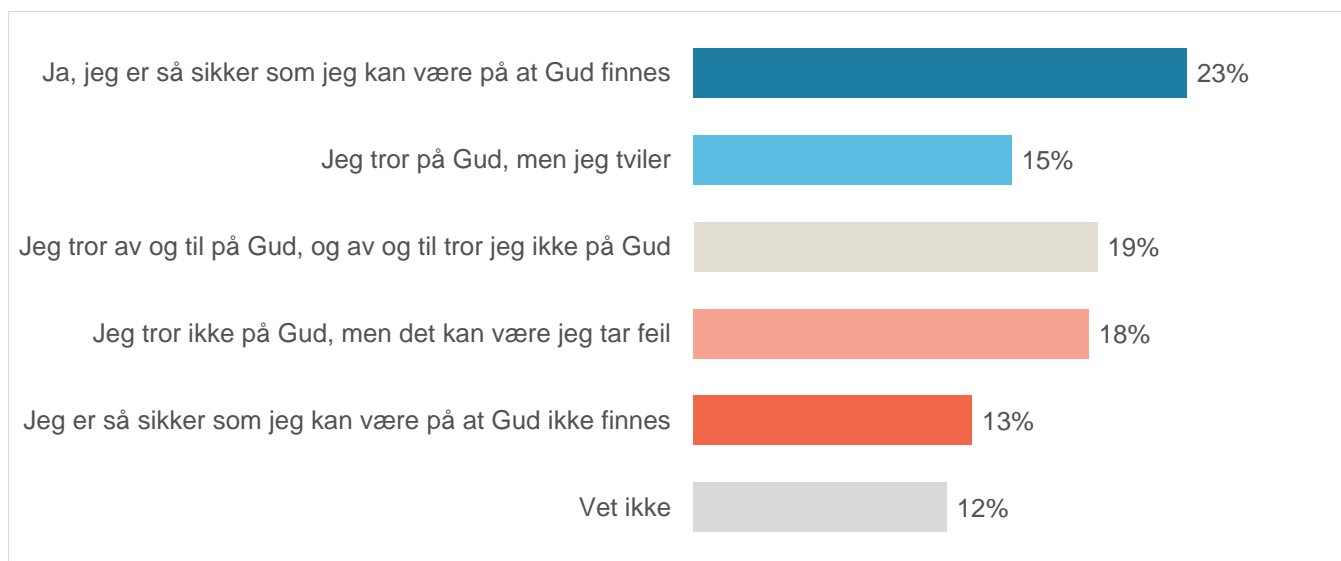
n= 258

? Har du i løpet av de siste 12 månedene snakket med kirkelig ansatte?

Tror du på Gud?

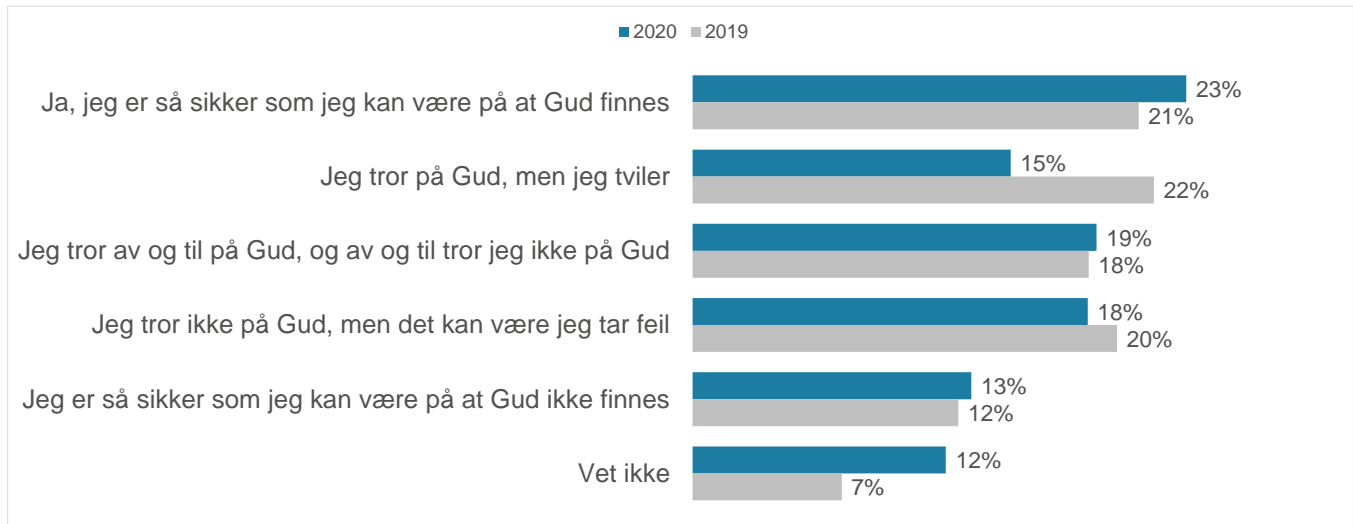
n= 258

? Tror du på Gud?

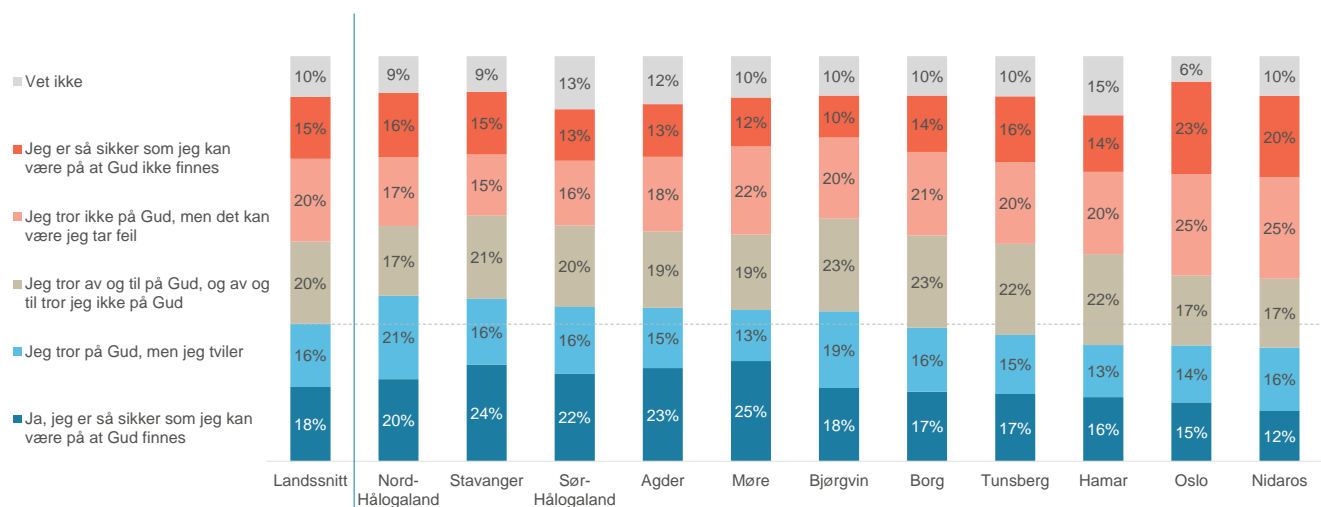

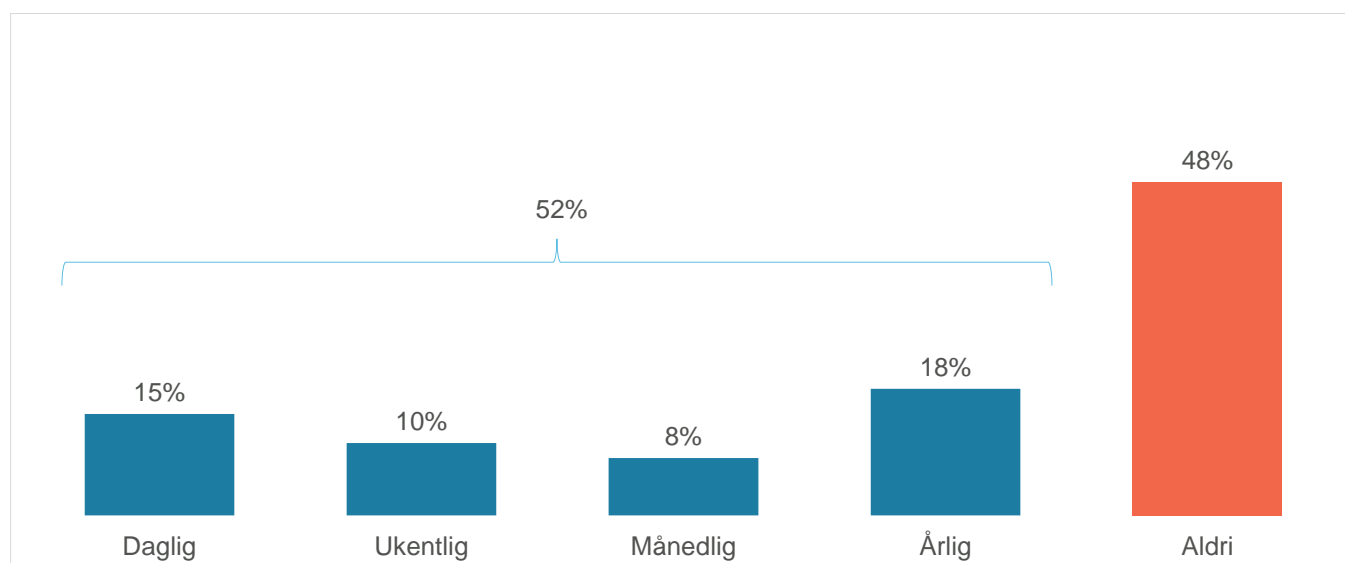
Tro på Gud - 2020 vs. 2019

TRO: Andel som tror på Gud. Landssnitt og per bispedømme

6 av 10 av medlemmene ber til Gud

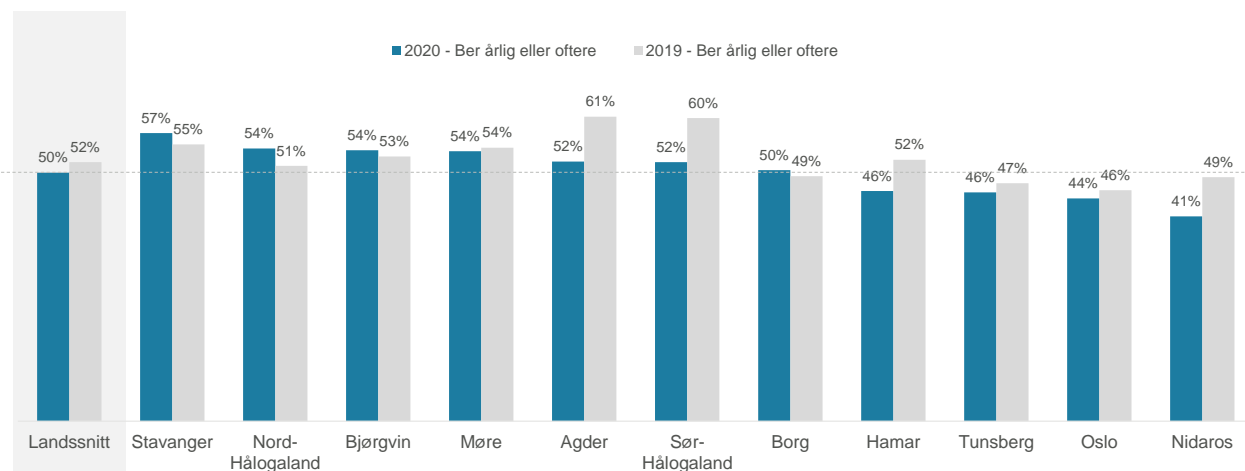

n= 258

? Ber du til Gud?

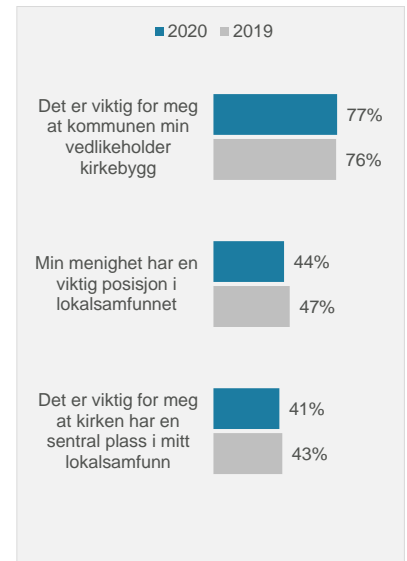
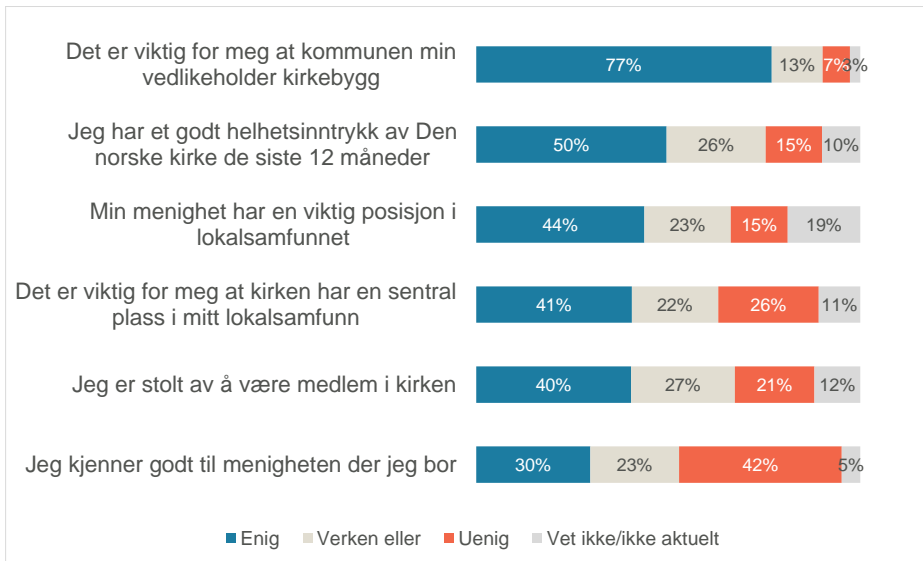

BØNN: Andel medlemmer som ber – per bispedømme

Holdninger til lokalkirken/menigheten

n= 258

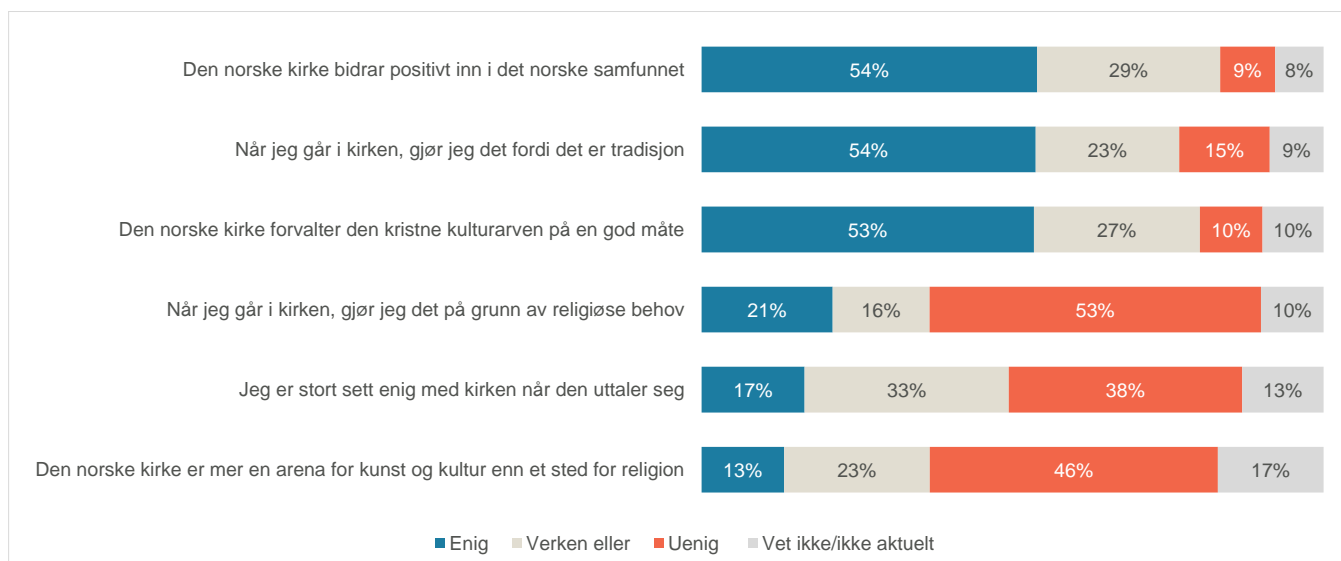
? Hvor enig eller uenig er du i følgende påstander:

Oppfatninger om Den norske kirke

Oppfatninger og behov knyttet til Den norske kirke

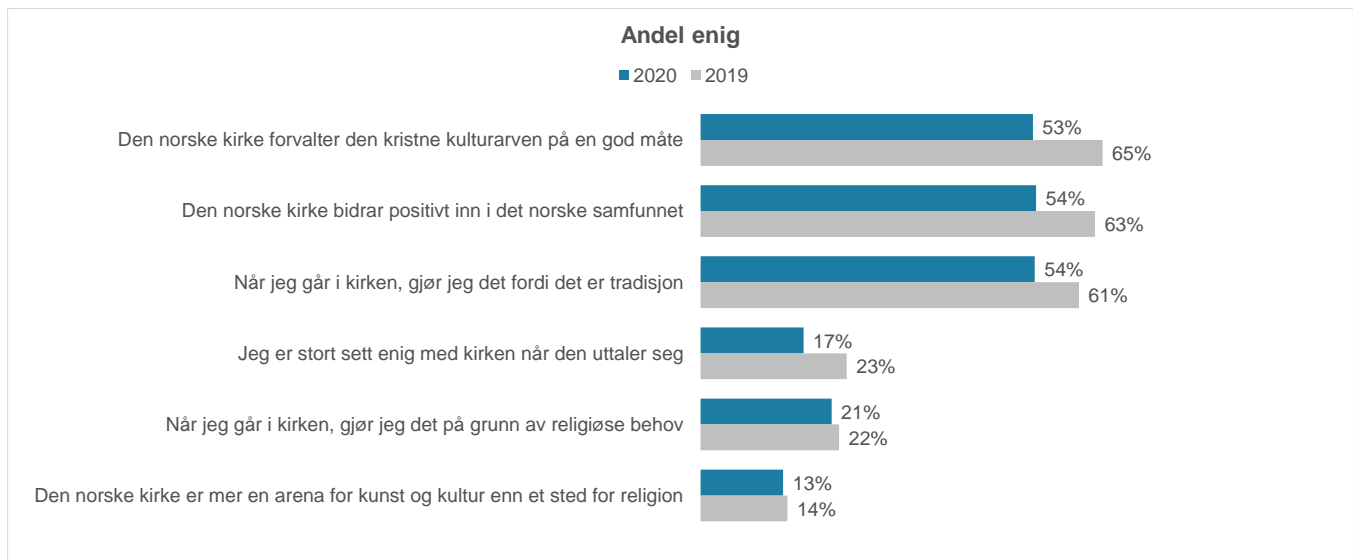

n= 258

? Hvor enig eller uenig er du i følgende påstander:

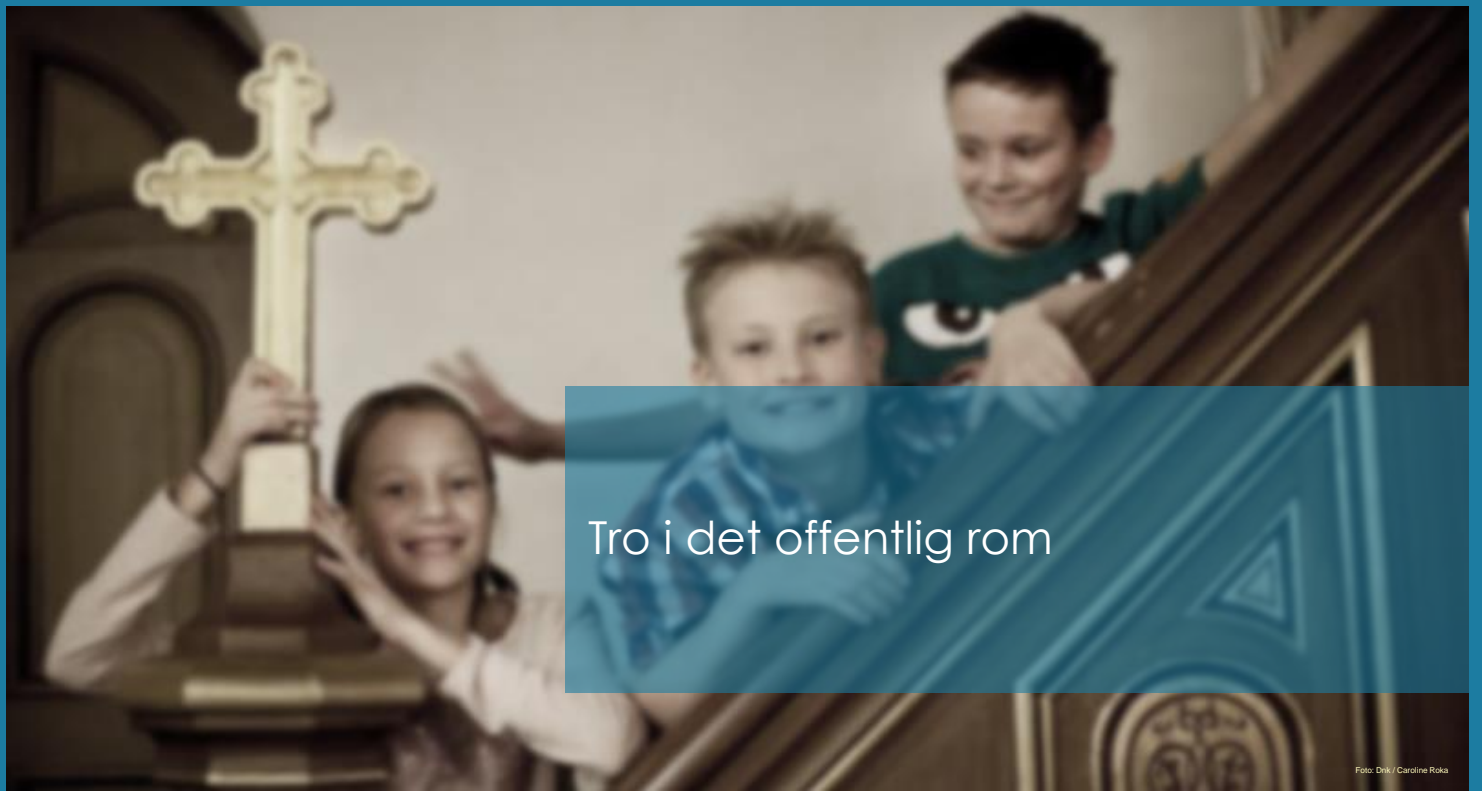
Oppfatninger og behov knyttet til Den norske kirken

n= 258

? Hvor enig eller uenig er du i følgende påstander:

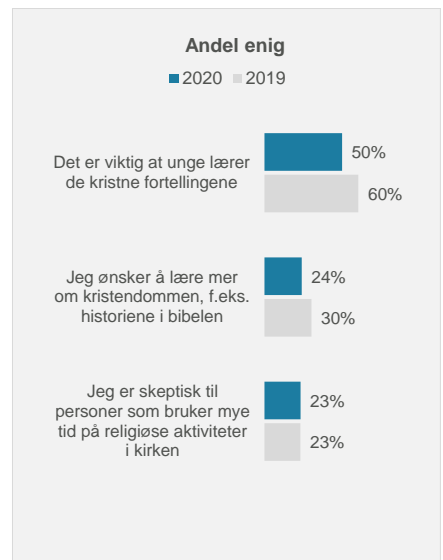
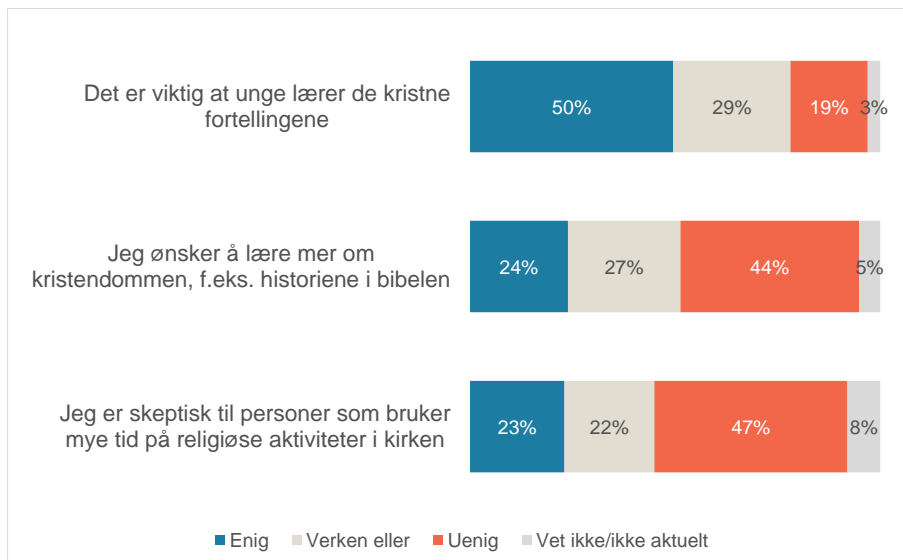

Tro i det offentlig rom

Foto: Drik / Caroline Roka

Tro i det offentlig rom

n= 258

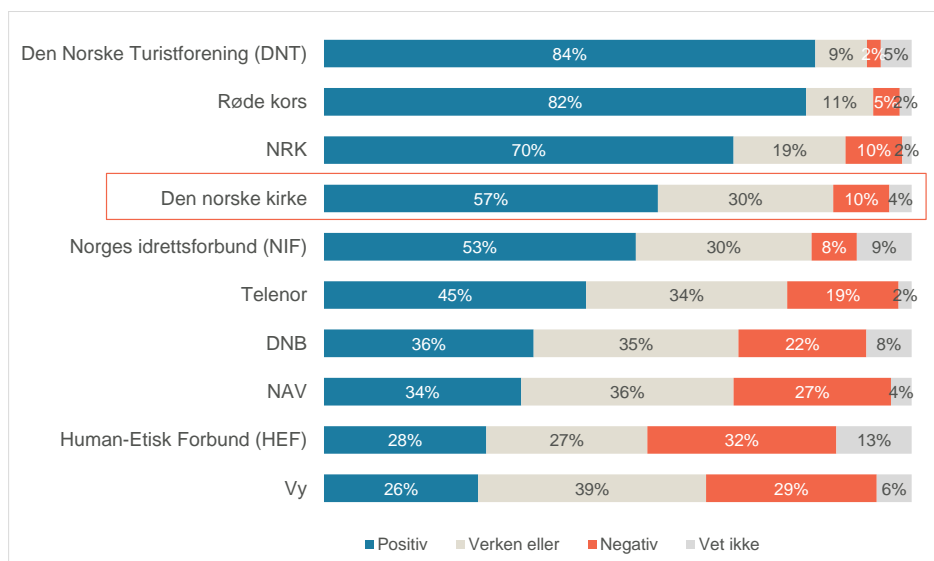
? Hvor enig eller uenig er du i følgende påstander:

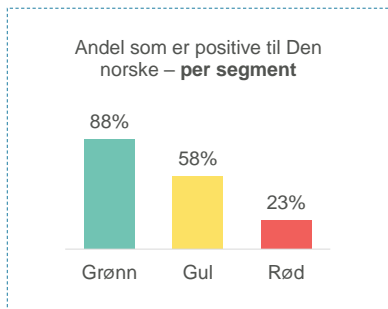

Holdning til kirken sml. med andre samfunnsaktører

57 prosent av medlemmene er positive til Den norske kirke. 28 prosent er nøytrale eller vet ikke, mens 7 prosent er negative.

- 57 prosent av medlemmene er positive til Den norske kirken. 34 prosent er nøytrale eller vet ikke, mens 10 prosent er negative.
- I 2019 var 65 prosent positive, 28 prosent nøytrale eller usikre og 7 prosent negative.

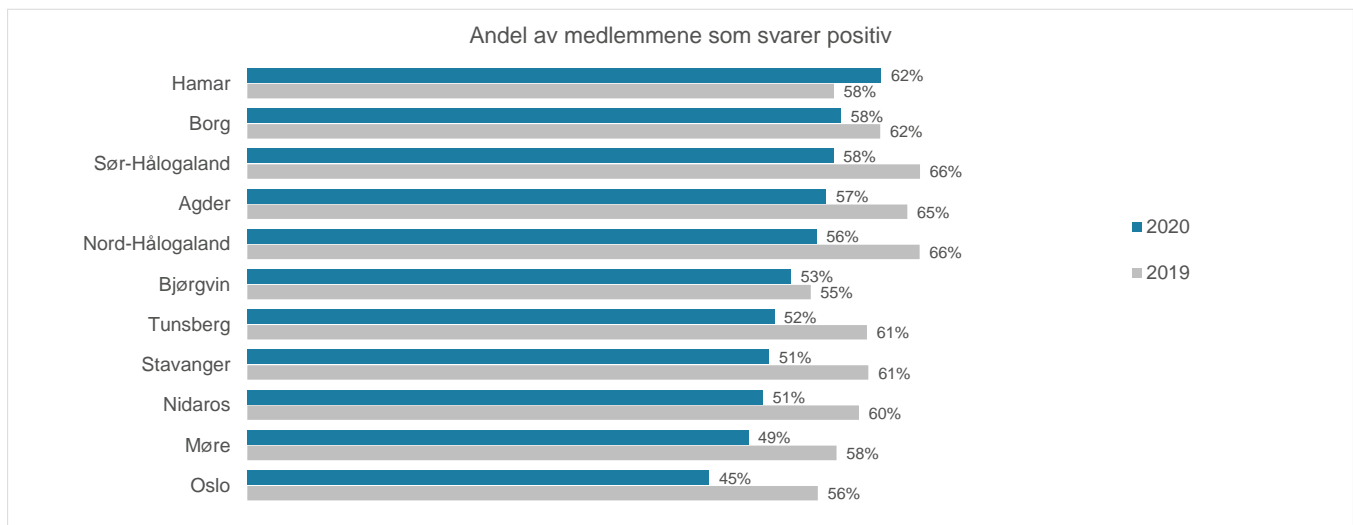

n= 258

? Hvor positiv eller negativ er du til følgende bedrifter, organisasjoner og institusjoner?

Holdning til Den norske kirke 2020 vs. 2019, per bispedømme

Opinion AS | Vulkan 16 | 0178 OSLO

www.opinion.no

hei@opinion.no

[@opinionoslo](https://twitter.com/opinionoslo)

Opinion:

1

Tilgang til rapport

Rapporten inneholder resultatene fra medarbeiderundersøkelsen. Rapporten baserer seg på svarene for den gruppen eller det området som fremgår på rapportens forside.

2

Forberedelse til dialog

Når du leser rapporten anbefaler vi at du forsøker å se etter sammenheng og systematikk i resultatene. Ta stilling til resultatene, kjenner du deg igjen, er dette som forventet? Vi anbefaler at du skriver ut rapporten og noterer i denne. Forbered deg til møtet og inviter medarbeidere til gjennomgang.

3

Dialog om mål og tiltak

Gruppen gjennomfører et møte hvor resultatene diskuteres for å identifisere relevante mønstre. Hva legger vi spesielt merke til? Hva blir vi overrasket over? Hva er viktig å holde ved like? Hvordan vil vi utvikle oss? Bli enig om de tema som bør diskuteres nærmere. Del tanker om mulige tiltak.

4

Utarbeide tiltaksplan

Formuler de tiltak dere har besluttet å gjennomføre i en kort og konkret tiltaksplan. Beskriv handlinger, ansvarlig person og tidsfrist. Husk at det ofte er de enkle tiltakene som blir gjennomført!

5

Oppfølging av tiltaksplanen

Sørg for å følge opp de avtalte tiltakene. Løft frem de tiltak som resulterer i ønskede endringer. Diskuter om det skal gjøres endringer i avtaler, dersom det viser seg behov for andre virkemidler for å nå de ønskede målene.

Rollen som leder

Som leder vil du ha hovedansvaret for at de lokale resultatene blir presentert for dine medarbeidere. For å skape et klima for åpen dialog er det viktig at du ikke er den første som kommer med dine fortolkninger, men lar medarbeiderne få rom til å reflektere og spille inn sine betraktninger.

Tiltak som virker

De gode tiltakene er de som blir gjennomført og dermed også får effekt. Det vil derfor ofte være bedre å lage enkle og gjennomførbare tiltak, enn å starte omfattende tiltaksprosesser. Jo mer spesifikk dere klarer å være i tiltaksutforming, jo større sjanse er det for at tiltaket blir gjennomført.

SPØRRESKJEMAMODELLEN

Spørsmålene i spørreskjemaet kan grupperes i tre temaområder (Jobbinnhold, Relasjonelle forhold og Strategiske forhold) og tre resultatvariabler (Engasjement, Gjennomføringsevne og Tilfredshet).

Under temaområdene er det 12 måleskalaer, satt sammen av 3 – 6 enkeltspørsmål som sammen gir en indikatorverdi. De tre resultatvariablene består av 2 – 6 spørsmål hver.

Indikatorerne er modellens uavhengige variabler, mens resultatvariablene er de tre avhengige variablene.

LESERVEILEDNING: INNHOLD OG FIGURER

På rapportens forsida fremgår antallet besvarelser rapporten bygger på, samt svarprosent. Resultatene er gruppert under den måleskalaen den tilhører, med måleskalaens samlede resultat øverst i figuren.

Resultatene blir presentert grafisk som gjennomsnitt. Gjennomsnittet kan variere fra 1 (Uenig) til 5 (Enig). Alle spørsmål er formulert slik at et høyt gjennomsnitt er uttrykk for noe positivt. Svaralternativet «Vet ikke» er ikke inkludert i svarfordelingen, men andelen vises på høyre side for figuren.

«Spredning» viser til hvor stor variasjon det er i besvarelsene, målt ved standardavvik (gjennomsnittlig spredning). Høy variasjon (Over 1,1) illustreres med en svart sirkel, og lav variasjon (0-0,5) illustreres ved sirkel med hvitt hull. For spredning mellom 0,5 -1,1 vil det ikke være noen illustrasjon under spredning.

«Sammenligning» vil på divisjon og enhetsnivå vise til sammenligning med virksomheten totalt. Positive forskjeller er markert med grønne piler, mens negative forskjeller er markert med oransje piler. Dersom det ikke er noen forskjell, vil det bli illustrert med lysegrå piler.

Historiske sammenligninger vil kun inngå i totalrapport, divisjonsrapporter samt enhetsrapporter vi hadde mulighet til å koble fra forrige undersøkelse.

SPØRSMÅLFOMULERINGER

A/B

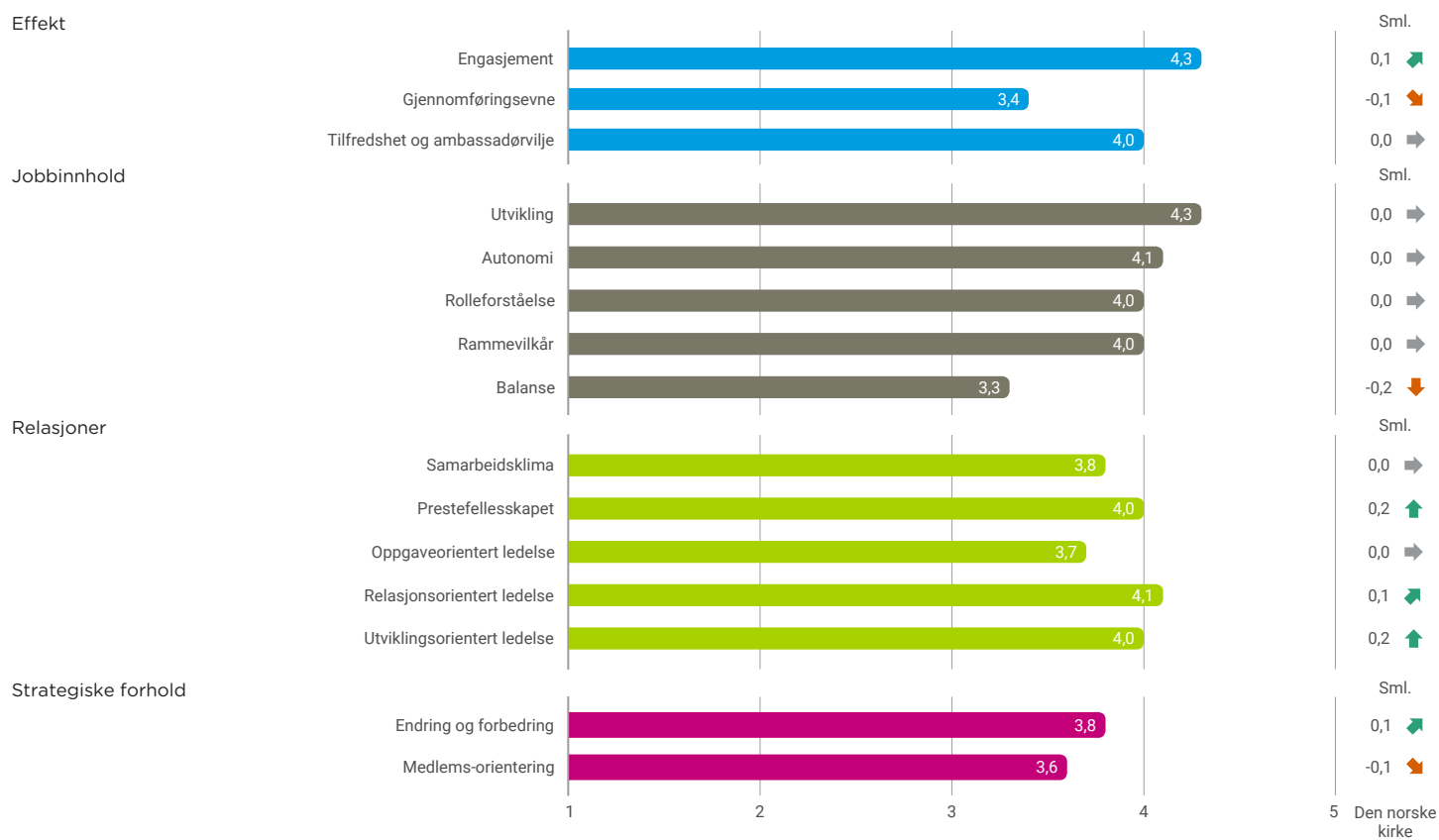
Spørsmål som omhandler de ansatte sine respektive enheter hadde ulike benevnelser i spørreskjemaet: «I stabsfellesskapet» i de lokale menighetene og for prostene, og «I min enhet» i bispedømmekontorene og i kirkerådet. I rapporten vil det fremkomme en fellesbetegnelse for dette med «I stabsfellesskapet/I min enhet».

Spørsmål knyttet til «Prestefellesskapet» har kun blitt sendt til prester og proster. Spørsmål knyttet til «Prestefellesskapet» vil ha en fellesbetegnelse «I mitt bispedømme/I mitt prosti» i spørsmålsformuleringen. Årsaken er at «I mitt bispedømme» har blitt sendt til prester, og «I mitt prosti» har blitt sendt til proster.

For spørsmål knyttet til ledelse, «Oppgaveorientert ledelse», «Relasjonsbasert ledelse» og «Utviklingsorientert ledelse», har de ansatte blitt bedt om å vurdere lederen med personalansvar.

HOVEDOMRÅDER

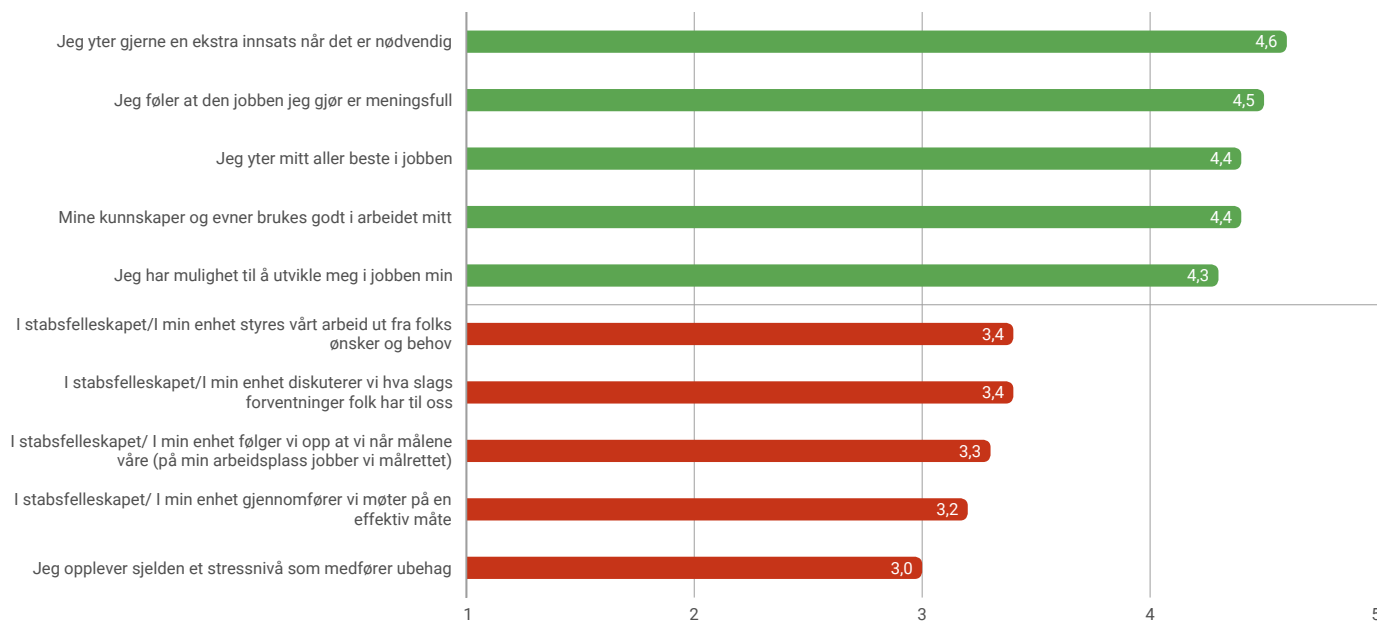
DEN NORSKE KIRKE

HØYESTE OG LAVESTE VURDERINGER

DEN NORSKE KIRKE

I figuren under vises de fem spørsmålene som fikk høyest resultat og de fem spørsmålene som fikk lavest resultat i årets medarbeiderundersøkelse. Grønt markerer spørsmålene med høyest resultat, mens rødt markerer spørsmålene med lavest resultat.

SAMMENLIGNING MOT VIRKSOMHETEN

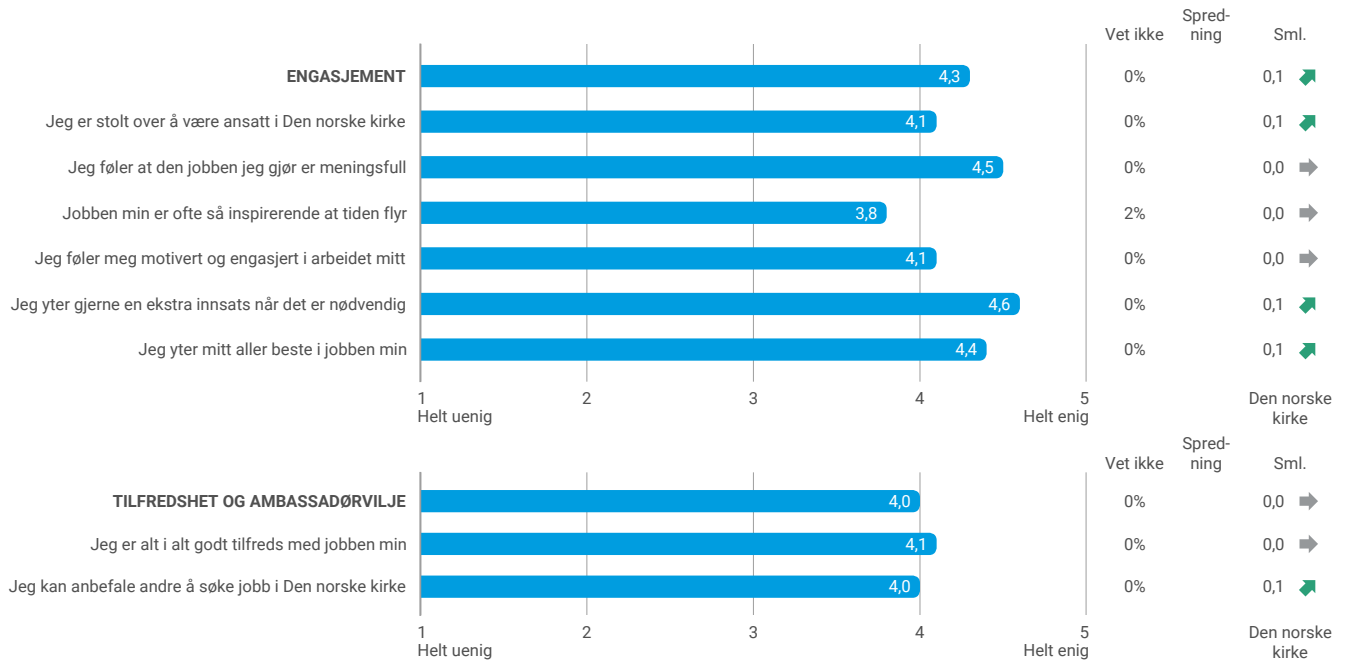
DEN NORSKE KIRKE

I figuren under vises de fem spørsmålene med størst positivt avvik og de fem spørsmålene med størst negativt sammenlignet med virksomheten totalt. Grønt markerer positive avvik og rødt markerer negative avvik. Der det er færre enn fem, skyldes det at det ikke finnes så mange avvik.

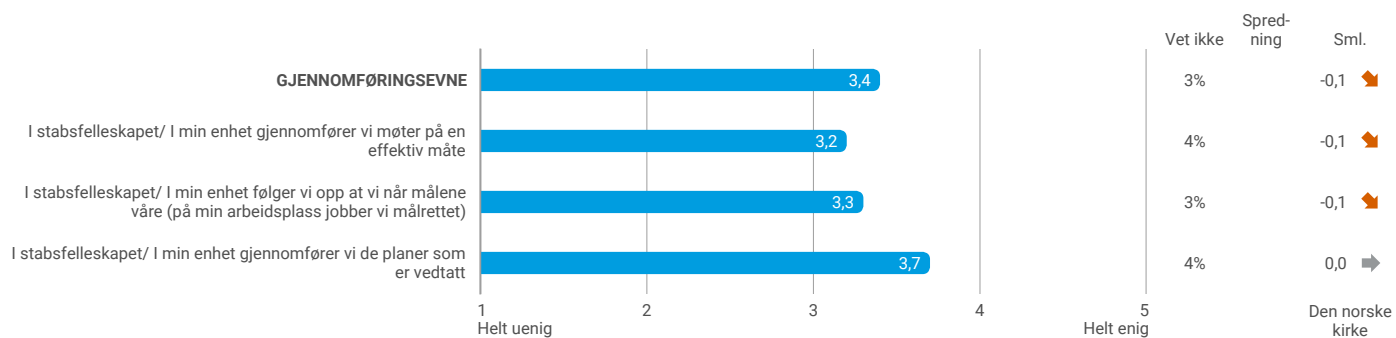
ENGASJEMENT, TILFREDSHET OG AMBASSADØRVILJE

DEN NORSKE KIRKE

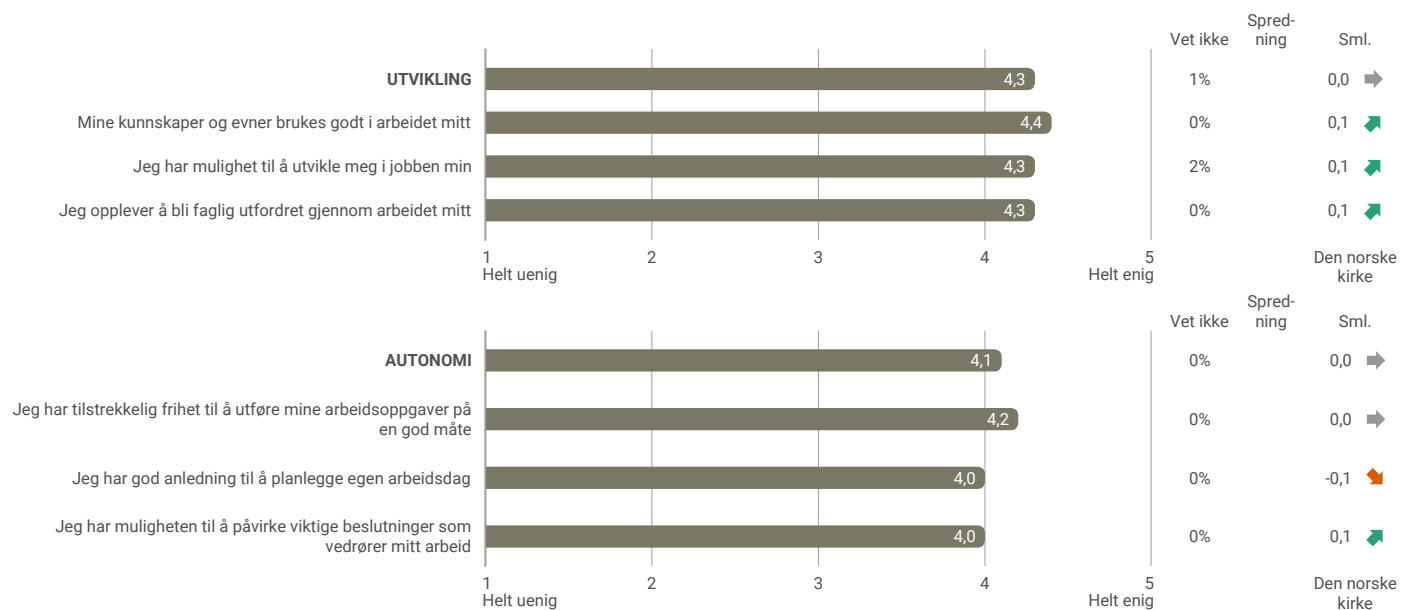
GJENNOMFØRINGSEVNE

DEN NORSKE KIRKE

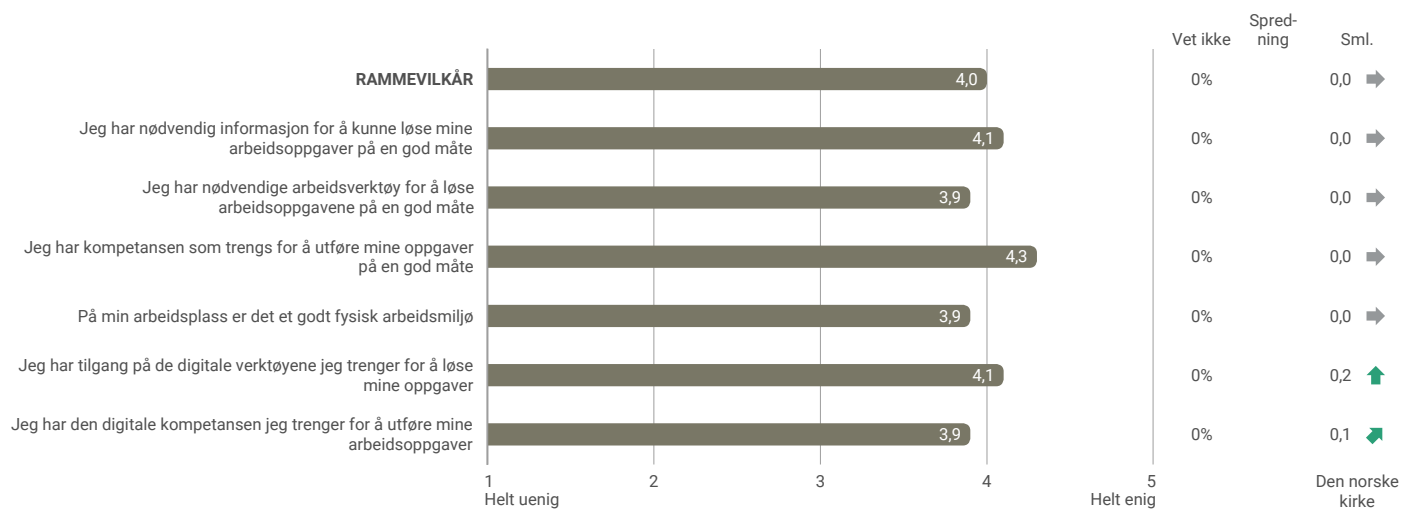
UTVIKLING OG AUTONOMI

DEN NORSKE KIRKE

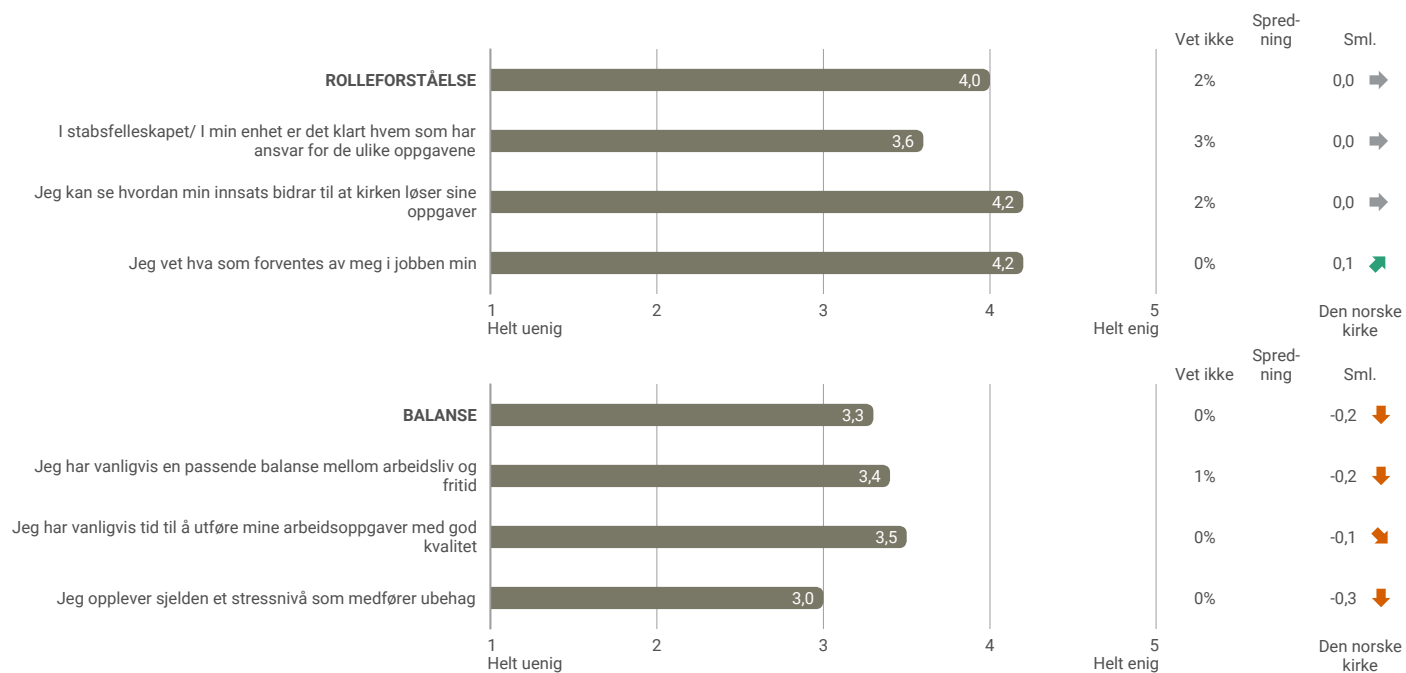
RAMMEVILKÅR

DEN NORSKE KIRKE

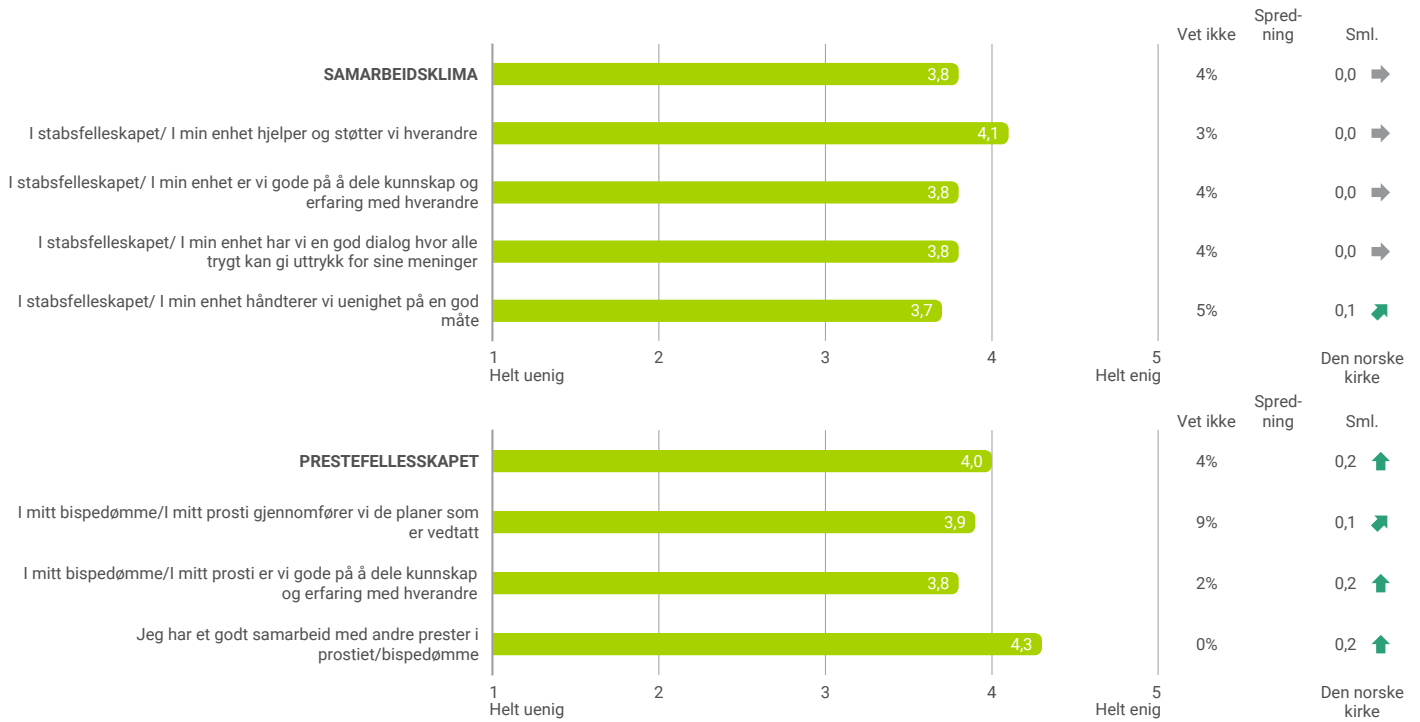
ROLLEFORSTÅELSE OG BALANSE

DEN NORSKE KIRKE

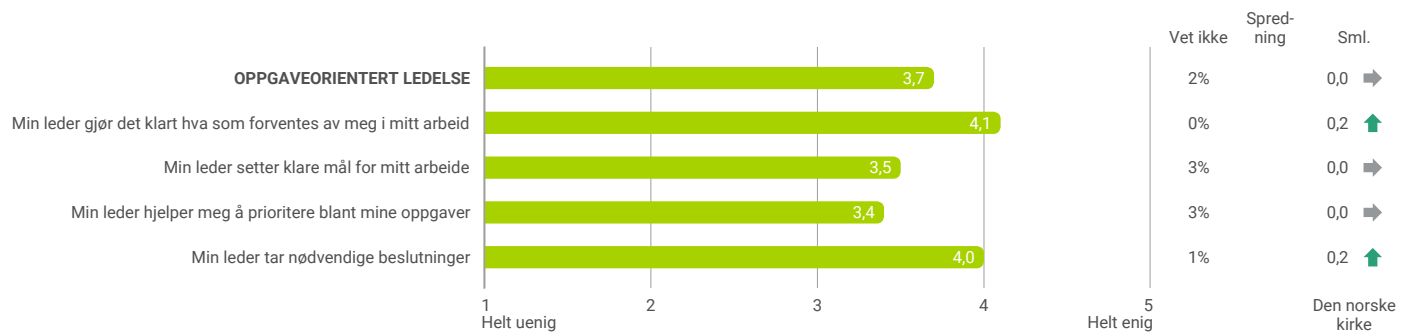
SAMARBEID

DEN NORSKE KIRKE

OPPGAVEORIENTERT LEDELSE

DEN NORSKE KIRKE

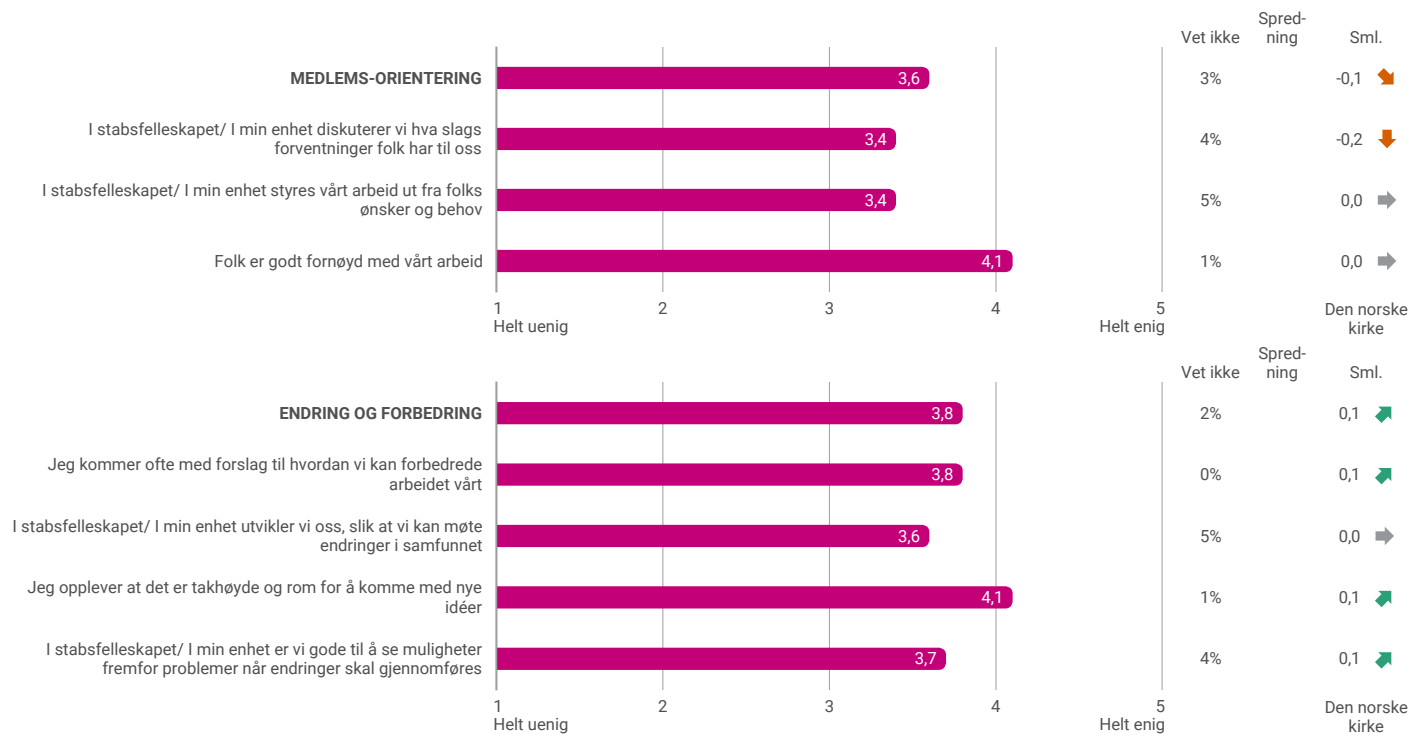
RELASJONS- OG UTVIKLINGSORIENTERT LEDELSE

DEN NORSKE KIRKE

MEDLEMSORIENTERING OG ENDRING

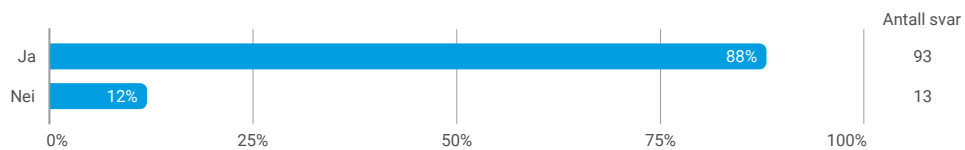
DEN NORSKE KIRKE

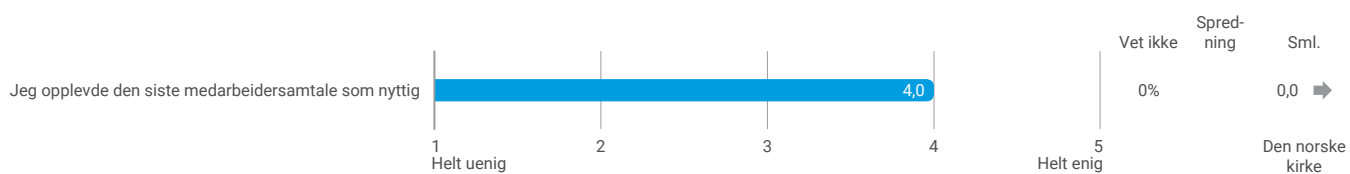
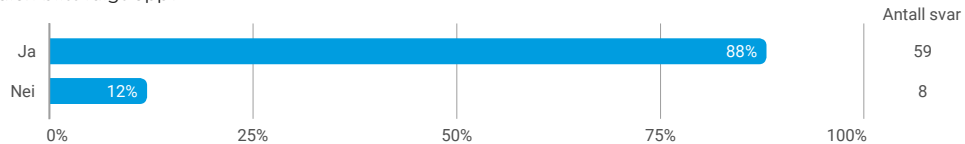
MEDARBEIDERSAMTALE

DEN NORSKE KIRKE

Har du hatt medarbeidersamtale med din nærmeste leder siste 12 mnd?

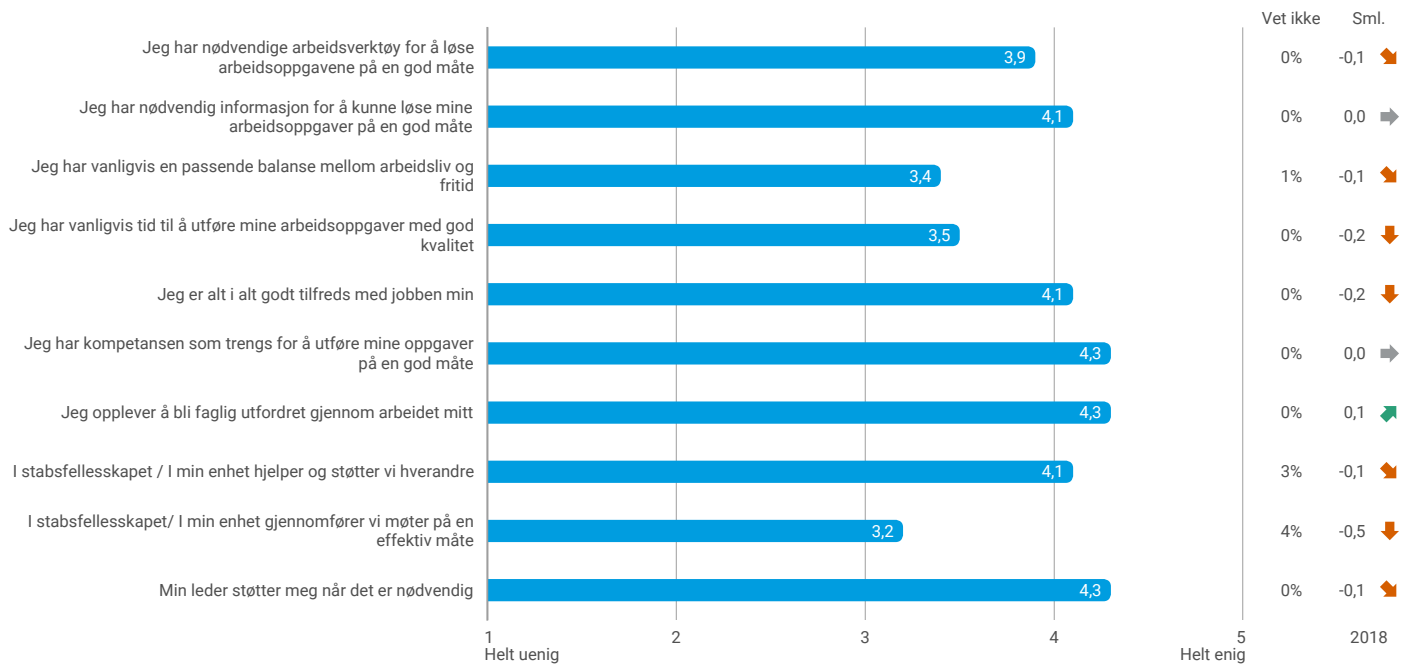
Har det dere ble enige om på medarbeidersamtalen blitt fulgt opp?

HISTORISK UTVIKLING

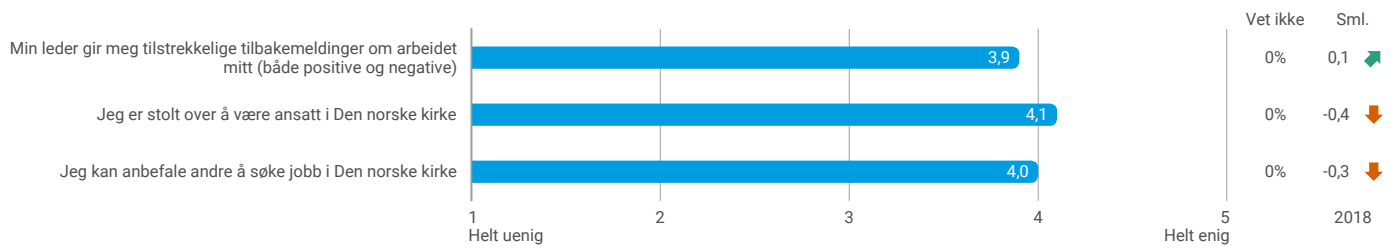
DEN NORSKE KIRKE

NB! Det har blitt utført store endringer i spørreskjemaet siden forrige undersøkelse. Analysen er basert på en subjektiv vurdering av spørsmål som har samme innhold, selv om det kan være noen forskjeller i ordlyden. I tillegg er svarprosenten høyere i årets undersøkelse, noe som bidrar til at undersøkelsene i 2018 og 2019 ikke er direkte sammenlignbare.

HISTORISK UTVIKLING

DEN NORSKE KIRKE

VIRKSOMHETSPLAN 2020-2021

AGDER OG TELEMARKE BISPEDØMMERÅD OG AGDER OG TELEMARKE BISKOP

Bispedømmets overordnede målsetting er å være en lokal forankret folkekirke i alle lokalsamfunn i Agder og Telemark. I alle sokn skal det avholdes gudstjenester og kirkelige handlinger, og det kristelig liv skal næres og styrkes. Gudstjenesteliv, trosopplæring, samfunnsengasjement og rekruttering er strategiske målområder.

Virksomhetsplan for Agder og Telemark bispedømmeråd og for Agder og Telemark biskop tar utgangspunkt i de hovedmål som her er beskrevet, erfaringer fra tidligere år, spesielle utfordringer man ser for 2020-2021 samt de til enhver tid gjeldende økonomiske betingelser virksomheten må forholde seg til.

Særlige utfordringer for 2020-2021

Regnskapstallene viser at de økonomiske ressursene blir utnyttet til fulle. Samtidig er de økonomiske rammene redusert og de vil reduseres ytterligere. En stram budsjettamme ligger således til grunn for utarbeidelsen av virksomhetsplanen.

Personalområdet

Mens tendensen for tidligere var at presteskaper i Agder og Telemark hadde en høy gjennomsnittsalder i forhold til resten av landet, har det gradvis skjedd en utvikling slik at alderssammensetningen nå speiler landsgjennomsnittet. Alderssammensetningen viser at det blir en økt avgang for alderspensjon i presteskaper de kommende årene. Søkere til stillinger er stort sett tilfredsstillende for vårt bispedømme, men vi merker oss at flere stillinger nå har én eller få kvalifiserte søkere. Bispedømmet har en langsiktig strategisk satsning, hvor nærkontakt med de ulike utdanningsinstitusjoner har vist seg formålstjenlig, samt god oppfølging av VTP/VTVT-studenter. Dette arbeidet anses enda viktigere fremover da stadig større årskull av prestene går over i pensjonistenes rekker. Likeledes vil arbeidet med å få prestene til å stå lenger i tjenesten være et viktig fokusområde. Videre vil det fortsatt være fokus på å rekruttere kvinner til preste- og lederstillinger.

Det menighetsrettede arbeidet

Årsrapportene for 2019 viser at den nedadgående tendensen for gudstjenestedeltakelse og dåp har snudd i Agder og Telemark bispedømme. Dette gjør oss optimistiske med tanke på virkningen av strategisk satsning. Statistikken viser også at det er store innbyrdes forskjeller mellom de ulike menighetene. Det er derfor behov for å vite mer om hvordan noen menigheter lykkes i å øke oppslutningen mens andre har tilbakegang.

Det er også viktig å trekke fram det menighetslivet som foregår mellom søndagens gudstjenester. Kirken har en oppgave i møte med dagens mediebilde av kirken, om å formidle kirkens virksomhet

gjennom uken. Hverdagskirken vil kanskje bli mer og mer viktig etter som weekendsamfunnet knyttet opp mot ferie og fritid vokser.

Fokuset på unge voksne uten barn må innarbeides i planen for neste år.

Strategisk mål 1: Gudstjenestelivet blomstrer

Den norske kirke feirer gudstjenester fordi vi er en bekjennende, åpen, tjenende, og misjonerende kirke som vil bringe mennesker til tro. Gudstjenestelivet vil aldri kunne blomstre uten evangelieforkynnelsen og sakramentsforvaltningen. Det siste tiåret er det en stabil nedgang i oppslutningen om gudstjenester og kirkelige handlinger av gudstjenestelig karakter (gravferd og vigsel). Målet er å snu denne trenden ved å jobbe kontinuerlig med gudstjenestens form og innhold. I tillegg har Agder og Telemark «Gudstjenesten i 100» som særlig satsingsområde, der målet er å ha gjennomsnittlig gudstjenestedeltakelse på 100 i bispedømmet.

Resultatmål	Risiko	Tiltak	Ansvar
Vekst i antall deltakere på gudstjeneste. Indikator: Gudstjenestedeltakelse	Høy gjennomsnittsalder på «faste gudstjenestedeltakere»	Satsingsområdet «Gudstjenesten i 100» med fokus på: -strategisk arbeid, kommunikasjon, langtidsplanlegging. Økt fokus på å nå unge og barnefamilier	Biskop/prost og Kirkeliv
	Manglende planlegging		
	Grunnordninger avviker og har dårligere kvalitet enn vedtatte liturgier	Følge opp revisjon av lokale grunnordninger, inkludert prostivise kurs	Biskop/prost og Kirkeliv
	Manglende faglig utvikling for kirkemusiker og prest	Fagdager, EVU, biskopens møte med kirkemusikere	Personal og Kirkeliv
	Trosopplæringen, ungdomsarbeidet og diakonien blir ikke en integrert del av gudstjenestelivet	Rådgivning, revisjon av trosopplæringsplaner, diakoniplaner og Ungdomskirken	Kirkeliv
Menighetene når ikke ut med informasjon og få ansatte har informasjon som spesifikt ansvarsområde		Delta i nasjonal satsing «Kirken på nett» I større grad prioritere fagfeltet informasjonsrådgivning	Kirkeliv

Flere velger kirkelig vigsel. Indikator: antall vigslar	Økt konkurranse fra livssynsnøytrale og humanistiske tilbud	Informasjon om kirkens tilbud, delta i nasjonal kampanje Kirken på nett	Kirkeliv
Oppslutningen om kirkelig gravferd holdes oppe. Indikator: antall gravferder	Kirkelige ansatte ikke godt nok kjent i lokalmiljøet	Rådgivning, fokus på relasjonsbygging	Prost, Personal
Flere menigheter inkluderer samisk språk i gudstjenestelivet. Indikator: Antall menigheter med samisk språk i gudstjenestelivet	Få lokale initiativ	Det utarbeides et gudstjenesteoppsett/oppsett for andakter med forslag til bønner, sanger/salmer og liturgiske ledd som sendes ut til alle menigheter i god tid før samisk nasjonaldag 6. februar. Domkirken, Skien og Trefoldighet kirker utfordres spesielt.	Kirkeliv

Strategisk mål 2: Flere søker dåp og trosopplæring

Oppslutningen om trosopplæringstiltakene er stabilt godt i bispedømmet, og oppslutningen om dåp var økende i 2019 etter flere år med jevn nedgang. Det kontinuerlige faglige og relasjonelle arbeidet i menighetene er avgjørende for at medlemmer og andre skal søke dåp og trosopplæring. Biskopens og bispedømmerådets viktigste oppgave for å nå dette strategiske målet, er å bidra til at det skapes levende menigheter der ansatte og frivillige har gode relasjoner i lokalmiljøet.

Dåp er hovedsatsingsområde både i Den norske kirke og Agder og Telemark bispedømme, og det blir et sentralt mål å fortsette den gledelige utviklingen i antall dåp i bispedømmet.

Resultatmål	Risiko	Tiltak	Ansvar
Oppslutning om dåp holdes oppe. Indikator: Antall døpte barn	Utdaterte nettsider	Delta i nasjonal kampanje om dåp og gjennomgang av menighetenes nettsider	Kirkeliv
	Ingen i menigheten har informasjon som ansvarsområde	Rådgivning og webinar	Kirkeliv
	For få gudstjenester tilgjengelig for dåp	Rådgivning og webinar	Kirkeliv
			Kirkeliv

	Lite fokus på dåp for ungdom og voksne. For lite fokus på betydningen av ansatte synlig i lokalmiljøet.	Informasjonskampanje og rådgivning	
Oppslutning om trosopplæringstiltakene er stabil Indikator: Deltakelse i utvalgte landsomfattende tiltak	Prest ikke tilstrekkelig involvert i trosopplæringen Høyt arbeidspress, lite faglig utvikling Manglende bevissthet om trosopplæringsplan	Fokus på trosopplæring i samtaler prost-prest og visitaser Rådgivning, fagdager, biskopens møte med undervisningsansatte Oppfølging, rådgivning og godkjenning av plan	Biskop Personal og Kirkeliv Kirkeliv
Oppslutningen om konfirmasjon holdes oppe. Indikator: Konfirmerte av dømte 15-åringer	Lite attraktive undervisningsformer Dårlig informasjon om konfirmasjonsåret i forkant. Mangel på kontinuerlig ungdomsarbeid kan redusere oppslutningen om konfirmasjon og ikke minst trosopplæringstiltakene etter konfirmasjon.	Overføre kunnskap om prosjektet «Ønsket og elsket» til andre steder i bispedømmet Rådgivning om variert undervisning, særskilt leirvirksomhet	Biskop/prost og kirkeliv Kirkeliv

Strategisk mål 3: Kunst- og kulturuttrykk er en del av kirkelivet

I kraft av å være en kulturåpen folkekirke er kunst- og kulturuttrykk en sentral og naturlig del av kirkelivet.

Resultatmål	Risiko	Tiltak	Ansvar
-------------	--------	--------	--------

Vekst i antall deltakere på konserter og kulturarrangement Indikator: Antall deltakere	Menighetene kjenner ikke til og/eller får ikke del i støtteordningene som finnes innen kultur og kirkemusikk.	Informasjon om støtteordninger og rådgivning i søknadsprosess.	Kirkeliv
Flere åpne kirker Indikator: Antall åpne kirker	Kirkene oppleves stengt utenom faste aktiviteter	Kartlegge menigheter som vil kunne tilby åpne kirker, særskilt i byer og nær pilegrims mål Delta i nasjonal kampanje i forkant av Allehelgen	Kirkeliv Kirkeliv

Strategisk mål 4: Kirken engasjerer seg i samfunnet

Dette strategiske målet innbefatter flere resultatmål enn de som er vedtatt av kirkemøtet for perioden.

Resultatmål	Risiko	Tiltak	Ansvar
Flere menigheter med diakonal betjening. Indikator: Andel menigheter med diakonal betjening	Sviktende kommuneøkonomi Eventuell nedgang i egenfinansiering grunnet økonomisk nedgang Manglende faglig påfyll	Rådgivning og dialog med ansatte i menighetene. Fokustema under besøk med kommunen ved visitas Rådgivning og kursing om givertjeneste/ gaveinntekter Fagdager, veiledning og oppmuntring av diakonansatte. Revisjon av diakoniplaner.	Kirkeliv og biskop Kirkeliv Kirkeliv
Flere menigheter tilbyr mangfold og fellesskap til nye i Norge Indikator: Antall menigheter med tilbud ifm integreringsarbeid	Manglende fokus på inkludering og tilrettelegging	Rådgivning og dialog med diakoner og andre ansatte Dialog og samarbeid med aktuelle organisasjoner	Personal og Kirkeliv Kirkeliv
Arbeid med religionsdialog styrkes.	Religionsdialog blir et lite prioritert område	Delta i nasjonalt forum Dialog med STL og FTL i bispedømmet om	Kirkeliv Kirkeliv

Indikator: antall fora for religionsdialog		lokale initiativ for økt fokus på religionsdialog Dialog- og økumeniske samtaler prioriteres på visitas	Biskop
Kirkens digitale nærvær øker. Indikator: Antall SoMe-kanaler. Antall følger pr kanal og poster pr uke pr kanal.	Den økte tilstedeværelsen på nett blir kun midlertidig under koronakrisen.	Rådgivning vedrørende menighetenes hjemmesider Delta i nasjonal satsing Erfaringsdeling om koronakrisen og veien videre	Kirkeliv Kirkeliv Biskop
Kirken er synlig på flere arenaer i det offentlige rom. Indikatorer: Antall artikkeltreff på "Dnk" i radio, TV, print, nettaviser. Antall frokostseminarer/ annet. Antall/omfang av rekkevidde og eksponering for de ulike sosiale mediene som benyttes.	For ensidig fokus på indrekirkelig arbeid/arrangement	Kronikker etc fra biskop Media kontaktes ifm visitas Utfordre proster/prester til å ta kontakt med lokalmedier	Biskop Biskop/prost Kirkeliv
Samarbeidet kirke-skole styrkes. Indikator: Antall barnehage- og skolegudstjenester	Forståelsen av at et livssynsnøytralt samfunn betyr fravær av religion i barnehage/skole	Spre informasjon om gode kirke-skole-tiltak Skole- og barnehagebesøk under visitas Dialog med rektorer og skoleiere Jevnlige kontakt med utdanningsdirektørene	Kirkeliv Biskop Biskop/Kirkeliv Biskop
Antall misjonsprosjekter opprettholdes og misjonsengasjementet styrkes. Indikator: Antall misjonsprosjekter og totalt innsamlede midler	Misjon blir lite prioritert blant råd og ansatte Koronakrisen retter et ensidig fokus mot menighetens egen økonomi	Innsamlingskampanje med fokus på menighetenes misjonsavtale Oppfølging av menighetsråd og utvalg	Kirkeliv Kirkeliv
Menighetenes miljøengasjement øker. Indikator:	Manglende prioritering blant andre gjøremål	Besøk i prostiene med fokus på Grønn menighet	Kirkeliv

Antall grønne menigheter	Manglende registrering av allerede gode tiltak og initiativ	Kontinuerlig rådgivning, dialog + besøk i prostiene	Kirkeliv
Kirken skaper trygge rom. Indikator: Deltakelse i arbeid mot undertrykking og alle former for vold og overgrep	Manglende fokusområde	Fremme arenaer for å samtale om grenser, makt og seksualitet	Kirkeliv

Strategisk mål 5: Flere finner sin plass i kirkelig arbeid

Resultatmål	Risiko	Tiltak	Ansvar
Rekruttering til vigslede stillinger styrkes Antall vigslinger	Kirken fremstår ikke som et relevant jobbmarked Manglende oppfølging av gruppen «second career»	Informasjonsturne Deltakelse på jobbmesser Delta i nasjonale kampanjer. Prioritere VTP/VTVT Oppfølging av aktuelle kandidater	Personal Personal og kirkeliv
Flere engasjeres til frivillig tjeneste i kirka. Indikator: antall frivillige	Færre blir i frivillig arbeid over tid Frivillige blir ikke tilstrekkelig verdsatt av ansatte/råd Bispedømmet og menighetene tar ikke hensyn til ulike frivillighetstyper	Webinar om frivillighet Prosjekt økte gaveinntekter Rådgivning Arbeide frem mot KM-sak om frivillighet	Kirkeliv Kirkeliv Kirkeliv
Kirkelige medarbeidere trives i jobben. Indikator: medarbeiderundersøkelsen	Høyt arbeidspress Samarbeid mellom arbeidsgiverlinjene i kirka	Oppfølging av medarbeiderundersøkelsen, fokus på to tiltak i hvert prosti Fokus på ABV Dialog med kirkevergene (kontaktmøter o.l)	Personal og prostene Personal Biskop, stiftsdirektør
Tilbud for unge i menighetene styrkes. Indikator: Antall deltakere på tilbud for 13-17 år/18-30 år.	Ungdomsarbeidet blir en «satellitt» i menighetene Få ungdom i hver enkelt menighet	Rådgivning og oppfølging av ungdomsarbeidere UT-konferansen	Kirkeliv Kirkeliv

Strategisk mål 6: Kirken har en demokratisk og velfungerende organisasjon

Resultatmålet for 2019-2021 har for Den norske fokus på kirkevalget som ikke er aktuelt i 2020/2021. Agder og Telemark bispedømmeråd og Agder og Telemark biskop har av den grunn andre resultatmål.

Resultatmål	Risiko	Tiltak	Ansvar
Styrke samhandlingen mellom ulike ledd i organisasjonen Indikator: Grad av samhandling	Manglende kommunikasjon mellom ulike organer og ledd i organisasjonen, som Bispedømmerådet, Menighet- og Fellestråd, og mellom Bispedømmerådet og Ungdomsrådet. Geistlige representant i menighetsråd eller fellestråd har uavklart rolleforståelse	Kontaktmøter og samlinger med kirkevergene Fellesmøte mellom BDR og Ungdomsrådet. Utarbeide enkel opplæring i rolleforståelse for prestene	Stiftsdirektør BDR og UR Personalavdelingen
Ungdomsdemokratiet styrkes	Få ungdom engasjert i kirkedemokrati	UT-konferansen	Kirkeliv

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Saksbehandler	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Trine H Syvertsen	004	21/02693-2	

Saksordfører: Odin A A Bohmann

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
67/21	Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	06.09.2021

Høring - forslag til regulering av konverteringsterapi

Vedlegg:

Høringsbrev - forslag til regulering av konverteringsterapi

Høringsnotat - forslag til regulering av konverteringsterapi

Uttalelse fra Justis- og beredskapsdepartementets lovavdeling

Saksorientering

Kulturdepartementet har sendt på høring lovforslaget om regulering av konverteringsterapi, med høringsfrist 15. oktober 2021. Høringen er sendt alle departementer, statsforvaltere, kommuner, trossamfunn, interesseorganisasjoner m.fl. Høringen er åpen for alle – også privatpersoner.

Innledningen i høringsnotatet fra Kulturdepartementet er følgende:

- Departementet foreslår at konverteringsterapi i loven skal defineres som "behandlingslignende handlinger som har som formål å få en annen til å endre eller fornekte [ev. undertrykke] sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet".
- Departementet foreslår at det skal være straffbart å utføre konverteringsterapi overfor barn under 16 år. Overfor denne persongruppen foreslår departementet at forbudet skal være absolutt. Departementet mener som utgangspunkt at et slikt absolutt forbud også skal gjelde der konverteringsterapi utføres overfor barn mellom 16 og 18 år, men har falt ned på å holde dette spørsmålet åpent i høringen.
- Når det gjelder konverteringsterapi som utføres overfor voksne (og ev. barn over 16 år), foreslår departementet at det skal være straffbart å utføre konverteringsterapi overfor disse dersom handlingen er begått uten samtykke eller under omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig.
- Videre foreslår departementet at det skal være straffbart å forlede eller ved utilbørlig press tvinge en annen til å motta konverteringsterapi i Norge eller i utlandet. Departementet holder det åpent i høringen om et forbud mot å medvirke til at et barn mottar konverteringsterapi i utlandet bør være mer vidtrekkende.

Kulturdepartementet spør særlig i sitt høringsnotat om synspunkter på følgende:

- legaldefinisjonen av konverteringsterapi, herunder definisjonens rekkevidde når det gjelder bønn, sjelesorg og religiøs veiledning
- om det bør være et absolutt forbud mot å utføre konverteringsterapi overfor barn mellom 16 og 18 år

- om et forbud mot å medvirke til at et barn mottar konverteringsterapi i utlandet bør være betinget av at det foreligger forledelse eller utilbørlig press eller om et slikt forbud bør være mer vidtrekkende
- om de foreslåtte straffebudene bør plasseres i straffeloven eller i en ny spesiallov
- om det bør foreslås et forbud mot å markedsføre konverteringsterapi, hvordan et slikt forbud eventuelt bør utformes og hvem som eventuelt bør håndheve et slikt forbud

Flere av de punktene som Kulturdepartementet ønsker synspunkter på er av en slik karakter at det er andre instanser som faglig sett er mer kompetente til å uttale seg om dem enn et bispedømmeråd. Det gjelder for eksempel de juridiske vurderingene rundt hvorvidt de foreslåtte straffebudene bør plasseres i straffeloven eller i en ny spesiallov.

Agder og Telemark bispedømmeråd bør imidlertid med stor frimodighet uttale seg om det som kan berøre det rent kirkelige, og i særdeleshet mulige utfordringer rundt grenseoppganger når det gjelder trosutøvelse.

Kulturdepartementet har levert et grundig notat der de ulike lovene som konverteringsterapi kan vurderes ut ifra er gjennomgått. Departementets vurderinger anses som godt begrunnet, samtidig som departementet er tydelige på at de ønsker innspill særlig på grenseoppganger mellom når en handling er å anse som en religiøs praksis i et trossamfunn, og når går en handling over til å være konverteringsterapi.

Departementet har beskrevet to områder der dette kan være særlig utydlig: Bønn og sjelesorg.

Departementets lovavdeling vurderer det slik i sin tolkning av «Lov om alternativ behandling av sykdom mv»: *Alminnelig religiøs virksomhet regnes ikke som alternativ behandling og faller utenfor loven. Dette gjelder aktiviteter som har sin hovedforankring i en tro og ritualer knyttet til denne. Dette gjelder også forbønn for lhbt-personer. Konverteringsterapi som skjer i religiøs sammenheng og som er religiøst begrunnet omfattes derimot ikke av lovens forbud. Slik behandling kan ikke sies å være helsesrelatert fordi den ikke har til hensikt å lindre eller behandle sykdom eller skade.*

Lovavdelingen viser til at det foreslåtte forbudet innebærer at det fremdeles vil være adgang til å gi uttrykk for og forsøke å overbevise andre om sin religiøse tro straffritt, herunder å gi uttrykk for sin tro eller forsøke å overbevise andre i spørsmål knyttet til seksuell orientering og kjønnsidentitet. (Høringsnotat s 22ff)

Kulturdepartementet ser at det kan være vanskelig å skille mellom rene sjelesørgeriske samtaler og/eller forbønn, og utøvelse av konverteringsterapi – og de ønsker innspill fra høringsinstansene på hvor grensene går, hvis mulig.

Det er forståelig at departementet synes dette kan være et vanskelig område, all den tid også trossamfunn vil kunne oppleve dette som et utfordrende område å gi klare svar på. Et lovforbud mot konverteringsterapi skal sørge for trygge rammer og sikre at ingen blir utsatt for forsøk på konvertering mot sin vilje, og samtidig trygge ansatte og frivillige i trossamfunn, der de har som oppgave for eksempel sjelesørgeriske samtaler.

Departementet er tydelige på viktigheten av å ivareta religions- og yringsfriheten, slik de formulerer det på side 51 i høringsnotatet: *Departementet vil understreke at et forbud mot å utføre konverteringsterapi ikke skal ramme samtaler om personers livssituasjon, herunder at en person har vanskeligheter med sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Det er et viktig hensyn at en regulering ikke skal føre til at psykologer, psykiatere, familierapeuter, prester, forbedere mv. blir redde for å innlate seg på en samtale med personer som har problemer med sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet.*

Presteforeningen har utarbeidet *Profesjonsetikk for prester*, som på en god måte understreker og sier noe om respekten for andre menneskers seksuelle orientering. Denne er sammen med Kulturdepartementets høringsnotat lagt til grunn for forslag til vedtak fra Agder og Telemark bispedømmeråd.

Kulturdepartementet har bedt om synspunkter på en rekke punkt i forbindelse med det nye lovforslaget.

Det er særlig det første punktet som kan berøre kirkens arbeid (legaldefinisjonen av konverteringsterapi, herunder definisjonens rekkevidde når det gjelder bønn, sjelesorg og religiøs veiledning).

Bufdirs kartlegging i 2020 antydnet at konverteringsterapi i Norge i hovedsak foregår i en religiøs kontekst og i nære relasjoner. Det er derfor viktig at kirken har en tydelig stemme her og tar avstand fra den uetiske og uforsvarlige praksisen som konverteringsterapi er. Studier fra andre land der konverteringsterapi synes å være mer utbredt, viser at konsekvensene av slik terapi kan være svært alvorlige for den psykiske helsen. Prester og andre ansatte i Den norske kirke har samtaler med mennesker om eksistensielle og trosmessige spørsmål. Slike sjelesørgeriske samtaler kan av og til komme inn på seksuell orientering. Norske presters profesjonsetikk utarbeidet av Presteforeningen understreker hvor viktig det er å ha respekt for andre menneskers seksuelle orientering: Presters praksis er særlig preget av møter med mennesker. Det enkelte menneske har ukrenkelig verdi uavhengig av handlinger og hendelser, funksjonsnivå, religion, kjønn, seksuell orientering, status eller andre egenskaper.

Det er særlig viktig å vise respekt for konfidentens integritet i samtaler med mennesker som strever med kjønnsinkongruens eller har blitt utsatt for utilbørlig press og hatefulle ytringer for sin seksuelle orientering. Det er også vesentlig at en sjelesørger holder seg til sin rolle som medvandrer i eksistensielle spørsmål, og overlater all behandling til profesjonelle og anerkjente terapeuter. Fortrolige samtaler om eksistensielle og trosmessige spørsmål har som formål at sjelesørgeren skal være en medvandrer i disse spørsmålene, ikke en behandler. Det kan imidlertid oppstå situasjoner i det sjelesørgeriske rom der det kan være vanskelig å se hvor grensen går mellom det rent sjelesørgeriske og at samtalen grenser til konverteringsterapi. Det er sjelesørgerens ansvar å sette en stopper dersom samtalen er i ferd med å dreies mot konverteringsterapi.

Trosfriheten settes høyt i Norge, og bør fortsatt fremheves som en selvsagt rettighet. Retten til å mene noe om at konvertering er mulig skal vi fortsatt forsvare, men som kirke tar vi sterkt avstand fra forsøk på å utøve konvertering i noen som helst form.

Forslag til vedtak

1. Agder og Telemark bispedømmeråd vurderer at Kulturdepartementets høringsnotat gir en grundig gjennomgang av blant annet relevant lovverk, og vurdering av ny lovtekst som godt begrunnet og gjennomarbeidet.
2. Agder og Telemark bispedømmeråd vurderer at flere av spørsmålene som stilles er mindre relevante for oss, og vil derfor ikke ta stilling til disse.
3. Agder og Telemark bispedømmeråd vil understreke viktigheten av at trosfriheten settes høyt i Norge, og denne bør fortsatt fremheves som en selvsagt rettighet. Retten til å mene at konvertering er mulig må forsvares, samtidig som det presiseres at vi tar sterkt avstand fra forsøk på å utøve konvertering i noen som helst form.

DET KONGELIGE
KULTURDEPARTEMENT

Ifølge liste

Deres ref

Vår ref

Dato

21/2930-

2. juli 2021

Høringsbrev – høringsnotat om regulering av konverteringsterapi

Kulturdepartementet sender med dette lovforslag om regulering av konverteringsterapi på høring med frist 15. oktober 2021.

Høringen er åpen for alle som ønsker å gi innspill, også de som ikke er på listen over høringsinstanser. Vi ber om at den enkelte høringsinstans viderefremmer informasjon om høringen til andre berørte underliggende organer, organisasjoner osv. Kulturdepartementet oppfordrer særlig Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn, Islamsk Råd Norge, Norges Kristne Råd og Muslimsk Dialognettverk til å videresende høringsbrevet til sine medlemmer.

For å avgi høringsuttalelse, gå til www.regjeringen.no/2862957. Benytt den digitale løsningen for å avgi høringsuttalelse ved å klikke på "Send inn høringssvar". Høringsuttalelser er offentlige etter offentlighetsloven og vil bli publisert på våre nettsider.

Kultur- og likestillingsministeren ønsker å invitere til et offentlig høringsmøte innen høringsfristen utløper. Nærmere informasjon om høringsmøtet blir tilgjengelig på regjeringen.no i begynnelsen av august 2021.

Med hilsen

Elisabeth Lier Haugseth (e.f)
ekspedisjonssjef

Anne Jorun Bolken Ballangrud
seniorrådgiver

Postadresse
Postboks 8030 Dep
0030 Oslo
postmottak@kud.dep.no

Kontoradresse
Grubbegata 1
www.kud.dep.no

Telefon*
22 24 90 90
Org.nr.
972 417 866

Avdeling
Avdeling for
likestilling,
diskriminering og
internasjonale saker

Dokumentet er elektronisk signert og har derfor ikke håndskrevne signaturer

Vedlegg:

Høringsinstanser

Høringsnotat om regulering av konverteringsterapi

Uttalelse fra Justis- og beredskapsdepartementets lovavdeling

Kulturdepartementet

Høringsnotat om regulering av konverteringsterapi

1	Innledning	5
2	Bakgrunn	6
3	Anbefalinger fra EU, FN og helseorganisasjoner.....	6
3.1	Anbefalinger fra EU-parlamentet og FN	6
3.2	Anbefalinger fra nasjonale og internasjonale helseorganisasjoner	8
4	Nærmere om konverteringsterapi og levekår og livskvalitet blant lhbtqi-personer	9
4.1	Hva er omfanget av konverteringsterapi?	9
4.1.1	Omfang i Norge.....	9
4.1.2	Omfang internasjonalt	10
4.2	Hvordan arter konverteringsterapi seg?	12
4.3	Hvilke konsekvenser har konverteringsterapi?	14
4.4	Levekår og livskvalitet blant lhbtqi-personer i Norge	15
4.4.1	Innledning.....	15
4.4.2	Psykisk helse	16
4.4.3	Vold og overgrep.....	16
4.4.4	Hatkriminalitet og hatefulle ytringer.....	17
5	Gjeldende rett	18
5.1	Innledning	18
5.2	Straffeloven.....	19
5.3	Helsepersonelloven	19
5.4	Lov om alternativ behandling av sykdom mv.....	21
5.5	Barneloven	23
5.6	Barnevernloven	23
5.7	Likestillings- og diskrimineringsloven	24
5.8	Markedsføringsloven	26
5.9	Trossamfunnsloven	27
6	Fremmed rett.....	28
6.1	Tyskland.....	28
6.1.1	Overordnet om den tyske loven om konverteringsbehandling.....	28
6.1.2	Den tyske lovens definisjon av konverteringsbehandling	29
6.1.3	Den tyske lovens forbud mot å utføre konverteringsbehandling	30

6.1.4	Den tyske lovens forbud mot å reklamere for, tilby og formidle konverteringsbehandling	31
6.1.5	Sanksjoner ved brudd på den tyske loven	32
6.2	Malta	33
6.3	Canada.....	33
6.4	Rettslig regulering i andre land på regionalt, provinsielt og delstatlig nivå ...	34
6.4.1	Spania	34
6.4.2	Canada	34
6.4.3	USA.....	34
6.4.4	Australia	35
7	Bør det å utføre konverteringsterapi forbys?	36
7.1	Er det behov for forbud mot å utføre konverteringsterapi utover eksisterende lovgivning?	36
7.2	Det menneskerettslige handlingsrommet.....	38
7.3	Kriminaliseringsspørsmålet – bør det å utføre konverteringsterapi straffes? ..	41
7.3.1	Skadefølgeprinsippet	41
7.3.2	Betydningen av personens samtykke for kriminaliseringsspørsmålet	42
7.3.3	Vil andre reaksjoner enn straff være tilstrekkelig?	43
8	Rekkevidden av et forbud mot å utføre konverteringsterapi	44
8.1	Bør uttrykket "konverteringsterapi" anvendes i loven?	44
8.2	Hvordan bør konverteringsterapi defineres i loven?.....	45
8.2.1	Hva menes med seksuell orientering og kjønnsidentitet?	45
8.2.2	Anerkjent helsefaglig behandling av kjønnsinkongruens mv.	47
8.2.3	Formålet med handlingen er avgjørende	47
8.2.4	"Endre" og "fornekte".....	47
8.2.5	Handlingen må være behandlingslignende	48
8.3	Hvilke personer bør beskyttes av et forbud mot konverteringsterapi?	54
8.3.1	Et forbud bør skille mellom barn og voksne	54
8.3.2	Konverteringsterapi overfor barn	55
8.3.3	Konverteringsterapi overfor voksne (ev. personer over 16 år)	61
8.4	Hvem bør et forbud mot å utføre konverteringsterapi rette seg mot?	66
8.5	Skyldkravet	67

8.6	Strafferammen.....	68
8.7	Foreldelse.....	68
9	Bør det å presse, forlede eller på annen måte medvirke til at en annen mottar konverteringsterapi kriminaliseres?	69
9.1	Handlinger som begås i Norge eller i utlandet overfor voksne.....	69
9.1.1	Er det behov for å kriminalisere slike handlinger?	69
9.1.2	Det menneskerettslige handlingsrommet	70
9.1.3	Rekkevidden av forbudet	70
9.1.4	Strafferamme og foreldelse	71
9.2	Handlinger som begås i Norge eller i utlandet overfor barn.....	71
9.2.1	Medvirkning til at barn mottar konverteringsterapi i Norge	71
9.2.2	Medvirkning til at et barn reiser til utlandet for å motta konverteringsterapi	72
9.2.3	Strafferammen for et eventuelt mer vidtgående medvirkningsforbud	73
10	Bør det å tilby eller markedsføre konverteringsterapi forbys?.....	74
11	Plassering av straffebudene	76
12	Økonomiske og administrative konsekvenser.....	77
13	Lovforslag	77
13.1	Alternativ 1 - endringer i straffeloven.....	77
13.2	Alternativ 2 - ny spesiallov:	78

1 Innledning

Kulturdepartementet sender med dette forslag til regulering av konverteringsterapi på høring. Regulering av konverteringsterapi medfører krevende avveininger. I noen sammenhenger kan det være vanskelig å definere hvor grensene skal gå mellom hva som skal være tillatt og ikke. Kulturdepartementet har en åpen holdning til om departementet har truffet godt i alle situasjoner, og ønsker gjennom høringen å motta tilbakemeldinger som kan bidra til å gjøre grensegangene så gode som mulig.

Departementet foreslår at konverteringsterapi i loven skal defineres som "behandlingslignende handlinger som har som formål å få en annen til å endre eller fornekte [ev. undertrykke] sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet".

Departementet foreslår at det skal være straffbart å utføre konverteringsterapi overfor barn under 16 år. Overfor denne persongruppen foreslår departementet at forbudet skal være absolutt. Departementet mener som utgangspunkt at et slikt absolutt forbud også skal gjelde der konverteringsterapi utføres overfor barn mellom 16 og 18 år, men har falt ned på å holde dette spørsmålet åpent i høringen.

Når det gjelder konverteringsterapi som utføres overfor voksne (og ev. barn over 16 år), foreslår departementet at det skal være straffbart å utføre konverteringsterapi overfor disse dersom handlingen er begått uten samtykke eller under omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig.

Videre foreslår departementet at det skal være straffbart å forlede eller ved utilbørlig press tvinge en annen til å motta konverteringsterapi i Norge eller i utlandet. Departementet holder det åpent i høringen om et forbud mot å medvirke til at et barn mottar konverteringsterapi i utlandet bør være mer vidtrekkende.

Departementet ber om høringsinstansenes syn på utforming av bestemmelsene.

Departementet ber særlig om høringsinstansenes syn på

- legaldefinisjonen av konverteringsterapi, herunder definisjonens rekkevidde når det gjelder bønn, sjelesorg og religiøs veiledning, se kapittel 8.2
- om det bør være et absolutt forbud mot å utføre konverteringsterapi overfor barn mellom 16 og 18 år, se kapittel 8.3.2.3
- om et forbud mot å medvirke til at et barn mottar konverteringsterapi i utlandet bør være betinget av at det foreligger forledelse eller utilbørlig press eller om et slikt forbud bør være mer vidtrekkende, se kapittel 9.2
- om de foreslåtte straffeбудene bør plasseres i straffeloven eller i en ny spesiallov, se kapittel 11
- om det bør foreslås et forbud mot å markedsføre konverteringsterapi, hvordan et slikt forbud eventuelt bør utformes og hvem som eventuelt bør håndheve et slikt forbud, se kapittel 10.

2 Bakgrunn

Det er et viktig mål for regjeringen å sikre lhbtqi-personers rettigheter, bidra til åpenhet og aktivt motarbeide diskriminering.

Høsten 2019 fikk konverteringsterapi stor oppmerksomhet i den offentlige debatten. Dette hadde blant annet sammenheng med VG TVs dokumentarserie Homoterapi og den etterfølgende behandlingen av to Dok. 8-forslag i Stortinget.¹ Representantforslagene fikk ikke flertall. Den 19. november 2019, i forkant av stortingsbehandlingen, sendte imidlertid daværende kultur- og likestillingsminister Trine Skei Grande et tilleggssvar på representantforslagene. I brevet skrev statsråden:

"I mine svar tok jeg ikke stilling til om det bør innføres et forbud mot konverteringsterapi/konversjonsterapi, eller om slik praksis er i strid med gjeldende lovverk. Som ansvarlig statsråd for likestillings- og diskrimineringsloven og LHBTIQ-politikken ønsker jeg allerede nå å signalisere at jeg vil igangsette en utredning om hvordan praksis som har til formål å endre personers seksuelle orientering eller kjønnsidentitet forholder seg til nasjonal lovgivning og menneskerettigheter, herunder diskrimineringsvern og trosfrihet.

Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget på egnet måte med oppfølging av disse spørsmålene og eventuell ytterligere lovendring for å forhindre denne type praksis, hvordan et slikt lovverk vil se ut og hvilke begrensninger som bør være i det."

På denne bakgrunn ble det satt ned en arbeidsgruppe med deltakere fra Kulturdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Barne- og familiedepartementet.

Den interdepartementale arbeidsgruppen har vurdert i hvilken utstrekning handlinger knyttet til konverteringsterapi er forbudt etter gjeldende lovgivning og om det er behov for ytterligere regulering. Lovavdelingen i Justis- og beredskapsdepartementet har utredet det menneskerettslige handlingsrommet for ytterligere regulering med utgangspunkt et forslag skissert av arbeidsgruppen, og som i det store og hele samsvarer med reguleringen Kulturdepartementet foreslår i dette høringsnotatet. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har på oppdrag fra Kulturdepartementet kartlagt forskningsresultater og annen kunnskap om konverteringsterapi.

3 Anbefalinger fra EU, FN og helseorganisasjoner

3.1 Anbefalinger fra EU-parlamentet og FN

I sin rapport til FNs menneskerettsråd fra mai 2020 anbefaler FNs uavhengige ekspert på beskyttelse mot vold og diskriminering på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet statene å forby slik praksis. Eksperten anbefaler statene å:

"(i) Clearly establishing, through appropriate legal or administrative means, a definition of prohibited practices of "conversion therapy", and ensuring that public funds are not used,

¹ Dokument 8:174 S (2018-2019) og Dokument 8:166 S (2018-2019).

directly or indirectly, to support them; (ii) Banning practices of “conversion therapy” from being advertised and carried out in health-care, religious, education, community, commercial or any other settings, public or private; (iii) Establishing a system of sanctions for non-compliance with the ban on practices of “conversion therapy”, commensurate with their gravity, including in particular, that claims should be promptly investigated and, if relevant, prosecuted and punished, under the parameters established under the international human rights obligations pertaining to the prohibition of torture and cruel, inhuman or degrading treatment or punishment; (iv) Creating monitoring, support and complaint mechanisms so that victims of practices of “conversion therapy” have access to all forms of reparations, including the right to rehabilitation, as well as legal assistance;”²

I 2015 leverte FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) en rapport til FNs menneskerettsråd om diskriminering og vold som skjer på bakgrunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet.³ I rapporten slår OHCHR fast at konverteringsterapi er uetisk, uvitenskapelig og ineffektivt, og at det i noen tilfeller må anses som tortur. FNs medlemsstater blir i rapporten oppfordret til å forby praksisen. Anbefalingen lyder slik:

"The High Commissioner recommends that States address violence by:

...

(g) Banning “conversion” therapy, involuntary treatment, forced sterilization and forced genital and anal examinations;”⁴

Også FNs barnekomite har i sin generelle kommentar nr. 20 fra 2016 om implementering av barns rettigheter i ungdomstiden oppfordret statene til å avskaffe slik praksis.⁵ I avsnitt 33 og 34 uttaler komiteen:

"33. Adolescents who are lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex commonly face persecution, including abuse and violence, stigmatization, discrimination, bullying, exclusion from education and training, as well as a lack of family and social support, or access to sexual and reproductive health services and information. In extreme cases, they face sexual assault, rape and even death. These experiences have been linked to low self-esteem, higher rates of depression, suicide and homelessness.

34. The Committee emphasizes the rights of all adolescents to freedom of expression and respect for their physical and psychological integrity, gender identity and emerging autonomy. It condemns the imposition of so-called «treatments» to try to change sexual orientation and forced surgeries or treatments on intersex adolescents. It urges States to eliminate such practices, repeal all laws criminalizing or otherwise discriminating against individuals on the basis of their sexual orientation, gender

² Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity. Practices of so-called “conversion therapy”. Human Rights Council, forty-fourth session, 15 June-3 July 2020, agenda item 3.

³ Human Rights Council, Twenty-ninth session, Discrimination and Violence against Individuals based on their Sexual Orientation and Gender Identity. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2015.

⁴ Avsnitt 78.

⁵ Committee of the Rights of the Child, General Comment No. 20 on the implementation of the rights of the child during adolescence, 2016.

identity or intersex status and adopt laws prohibiting discrimination on those grounds. States should also take effective action to protect all lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex adolescents from all forms of violence, discrimination or bullying by raising public awareness and implementing safety and support measures."

Konverteringsterapi har også blitt satt på dagsorden i EU. I 2018 vedtok EU-parlamentet en resolusjon om status for fundamentale rettigheter i EU, der medlemslandene ble oppfordret til å forby konverteringsterapi rettet mot lhbti-personer.⁶ I resolusjonen avsnitt 65 heter det at parlamentet

"Welcomes initiatives prohibiting LGBTI conversion therapies and banning the pathologisation of trans identities and urges all Member States to adopt similar measures that respect and uphold the right to gender identity and gender expression."

3.2 Anbefalinger fra nasjonale og internasjonale helseorganisasjoner

I 2013 kom World Medical Association (WMA) med en erklæring om naturlig variasjon i menneskelig seksualitet. I erklæringen fordømmer WMA praksisen med konverteringsterapi, og karakteriserer praksisen som et menneskerettighetsbrudd overfor den som blir utsatt og en alvorlig trussel for vedkommende sin helse. WMA understreker at konverteringsterapi ikke har noen medisinsk indikasjon, og at det er uetisk for leger å delta i slik praksis. I erklæringen etterlyser WMA sanksjoner og straff overfor de som bedriver konverteringsterapi.

I 2016 utstedte World Psychiatric Association (WPA) en erklæring om kjønnsidentitet og likekjønnet orientering, tiltrekning og atferd. I erklæringen slår WPA fast at de anser likekjønnet orientering, tiltrekning og atferd som normale variasjoner i menneskelig seksualitet. WPA understreker at behandling som søker å endre en persons seksuelle orientering er uetisk og mangler vitenskapelige bevis når det gjelder effektivitet. I tillegg advarer WPA mot de skadelige virkningene av slik praksis, og fremholder at praksisen gir grobunn for fordommer og diskriminering.

I en resolusjon vedtatt på årsmøtet til Norsk psykiatrisk forening i 2000 uttalte Norsk psykiatrisk forening og Norsk Psykologforening:

«Homofili er ingen sykdom eller sykkelig tilstand, og kan derfor ikke være gjenstand for behandling. En «behandling» hvis eneste hensikt er å endre seksuell legning fra homofil til heterofil må betraktes som etisk uforsvarlig, og hører ikke hjemme i helsevesenet. Homofile har, som alle andre, selvfølgelig krav på hjelp og terapi ut fra anerkjente retningslinjer, enten det er i forbindelse med sin seksualitet eller ikke.»⁷

⁶ European Parliament resolution on the situation of fundamental rights in the EU in 2016, 2018 (https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0056_EN.pdf).

⁷ St. Meld. Nr. 25 (2000-2001) Levekår og livskvalitet for lesbiske og homofile i Noreg kapittel 10.4 side 122.

I en uttalelse fra Norsk Psykologforening 2. desember 1996, som det er vist til i St.meld. nr. 25 (2000-2001) Levekår for lesbiske og homofile i Noreg, heter det følgende:

«Det er i dag ingen dokumentasjon på at terapi eller andre former for behandling kan «helbrede» lesbiske eller homofile fra sin seksuelle legning. Tvert imot er behandling av homofili sett på som kontraindisert da det som regel vil påføre den homofile større problemer i form av manglende selvrespekt, identitetsforstyrrelse med store muligheter for å utvikle alvorlige depressive tilstander.»⁸

Departementet vil for øvrig vise til at også Helsetilsynet har uttalt seg om "helbredelse" for homofili. I et brev fra Statens helsetilsyn til Sosial- og helsedepartementet av 1. februar 1999 skriver tilsynet:

«... mennesker som blir utsatt for forsøk på helbredelse for homofili, også kan oppleve negative konsekvenser, først og fremst ved at selvbilde og selvrespekt svekkes, men også ved at det kan ha direkte skadelige effekter dersom psykiatriske/psykologiske metoder benyttes av ikke-kyndige personer. Statens helsetilsyn finner derfor grunn til å understreke både at homofili ikke er en sykdom eller «tilstand» og derfor uaktuell for behandling, og at forsøk på behandling eller helbredelse kan ha negative effekter og vere [sic] direkte skadelig».⁹

4 Nærmere om konverteringsterapi og levekår og livskvalitet blant lhbtqiq-personer

4.1 Hva er omfanget av konverteringsterapi?

Det finnes lite forskningsbasert kunnskap om omfanget av konverteringsterapi i Norge. Kunnskapen vi har om denne praksisen i norsk sammenheng er primært basert på brukerkunnskap fra lhbtqi-organisasjoner og enkeltpersoner. Det er imidlertid gjort vitenskapelige studier i USA, Storbritannia og Canada som det er relevant å se hen til. I tillegg har den britiske regjeringen nylig publisert en rapport om tematikken, som kan ha overføringsverdi til Norge.

4.1.1 Omfang i Norge

Høsten 2020 gjennomførte Bufdir en mindre kartlegging av 13 aktørers kjennskap til konverteringsterapi i Norge.¹⁰ I kartleggingen ble konverteringsterapi definert som praksis

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ Aktørene som ble invitert til å delta i undersøkelsen er de samme som deltok på den åpne høringen om blant annet konverteringsterapi i Stortingets familie- og kulturkomité 5. november 2019. Aktørene som deltok i undersøkelsen er Stiftelsen MorFarBarn, Skeivt kristent nettverk, SNU – Seksualpolitisk nettverk for ungdom, Skeiv verden, Helseutvalget, FRI, Sex og samfunn, Skeiv verden, Helsestasjon for kjønn og seksualitet i Oslo kommune, Salam Norge, Til Helhet, Pasientorganisasjonen for kjønnsinkongruens og Skeiv ungdom. Journey Norge deltok på den åpne høringen, men mottok ikke undersøkelsen da Bufdir ikke lyktes å oppnå kontakt med dem.

eller handlinger som har til formål å endre noens seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, men ikke avgrenset nærmere.¹¹ Definisjonen er dermed mindre presis enn den definisjonen departementet foreslår i dette høringsnotatet, da departementet i høringsnotatet foreslår at konverteringsterapi skal defineres som "behandlingslignende handlinger som har som formål å få en annen til å fornekte [ev. undertrykke] sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet". Det må antas at det kan ha være noe ulike oppfatninger av hva som ligger i uttrykket konverteringsterapi blant ulike aktører. Kartleggingen er heller ingen vitenskapelig undersøkelse, og funnene må derfor tolkes med forsiktighet. Resultatene gir allikevel en indikasjon på at konverteringsterapi forekommer i Norge, også overfor barn.

11 av 13 aktører svarte at de, gjennom sitt arbeid, har møtt personer som har blitt utsatt for konverteringsterapi. Aktørene som svarte bekreftende på dette fikk et nytt spørsmål der de skulle komme med et anslag på antall utsatte de hadde møtt i løpet av de to siste årene. Mellom 5-10 personer og 31-50 personer var de vanligste anslagene. Seks aktører svarte også at de hadde kjennskap til at personer under 18 år hadde blitt utsatt for konverteringsterapi.

10 aktører svarte at formålet med konverteringsterapien var å endre seksuell orientering eller tiltrekning, mens 9 svarte at formålet hadde vært å endre kjønnsidentitet eller - uttrykk. Dette antyder at både personer som bryter med normer for seksualitet og personer som bryter med normer for kjønn kan være sårbare for å bli utsatt for konverteringsterapi i Norge.

Som nevnt innledningsvis, er det begrenset hva denne kartleggingen kan si oss når det gjelder det generelle omfanget av konverteringsterapi i Norge. Funnene bør derfor anses som brukerkunnskap som gir informasjon om at fenomenet eksisterer i Norge. Denne brukerkunnskapen er likevel bekymringsfull i seg selv, og underbygger behovet for å sette inn tiltak for å beskytte mennesker som blir eller står i fare for å bli utsatt for konverteringsterapi.

4.1.2 Omfang internasjonalt

I 2020 utformet Bufdir på oppdrag fra departementet en forenklet systematisk kunnskapsoversikt om konverteringsterapi, som oppsummerer vitenskapelige publikasjoner om tematikken. Flere av publikasjonene gir informasjon om omfang, både når det gjelder utsatte og utøvere. Publikasjonene er i hovedsak fra USA, med noen unntak fra Storbritannia og Canada. Flere er basert på større kvantitative studier av lhbt-befolkningen i USA, mens en del har færre respondenter og en kvalitativ tilnærming.

I en spørreundersøkelse gjennomført i 2011-2012 blant canadiske menn som tilhørte seksuelle minoriteter, oppga 3,5 % å ha blitt utsatt for konverteringsterapi (N = 8 388). Definisjonen av konverteringsterapi som er lagt til grunn i studien er

¹¹ Dette var i samråd med departementet, da departementet på denne tiden ikke hadde utformet forslag til legaldefinisjon.

«pseudovitenskapelig praksis som har som formål å undertrykke eller forhindre seksuell tiltrekning til personer av samme kjønn».¹² Undersøkelsen fant også at blant annet transmenn, menn med urfolksbakgrunn, menn med etnisk minoritetsbakgrunn og menn med lav inntekt var mer utsatt enn de øvrige respondentene.

En stor spørreundersøkelse fra 2015 blant transpersoner i USA belyser også at denne gruppen utsettes for konverteringsterapi.¹³ Begrepet blir i studien forstått som "psykologiske forsøk på å endre en persons kjønnsidentitet fra trans til cis¹⁴", utført av psykolog, rådgiver eller spirituell veileder. 13,5 % av respondentene oppga å ha blitt utsatt for konverteringsterapi i løpet av livet (N = 27 716). 5 % hadde blitt utsatt for dette i perioden 2010-2015.

Når det gjelder kartlegging av omfanget av utøvere, ble det gjennomført en undersøkelse om dette i 2002–2003 i Storbritannia. Utvalget var på 1 328 personer, og bestod av profesjonelle som jobber innen psykisk helse (psykologer, psykiatere, psykologiske rådgivere og psykoterapeuter). Konverteringsterapi er i kartleggingen definert som «behandling med formål om å redusere eller endre likekjønnet tiltrekning eller endre seksuell orientering». 4 % av respondentene oppga at de ville forsøkt å endre den seksuelle orienteringen til en pasient, dersom vedkommende selv ønsket det. 7 % hadde utført konverteringsterapi/assistert minst én pasient med å endre eller redusere «homofile eller lesbiske følelser». Av de som hadde utført konverteringsterapi, mente 72 % at behandlingen bør være tilgjengelig for de som ønsker å endre egen seksuelle orientering. I en liknende undersøkelse fra USA blant familieterapeuter oppga 3,5 % å ha utført konverteringsterapi overfor lhb-personer (N = 762). 19 % av respondentene svarte at de mente det var etisk forsvarlig å utføre konverteringsterapi, og at de var åpne for å praktisere dette i fremtiden.¹⁵ Definisjonen av praksisen som undersøkelsen legger til grunn, er at den har som formål å endre den seksuelle orienteringen til lhb-klienter til heterofil.

I tillegg til de vitenskapelige publikasjonene som inngår i kunnskapsoversikten utformet av Bufdir, gjennomførte britiske myndigheter en spørreundersøkelse i 2017 som det er relevant å trekke frem. Undersøkelsen handler om livssituasjonen til lhbt-personer, og

¹² Salway, T., m.fl., Prevalence of Exposure to Sexual Orientation Change Efforts and Associated Sociodemographic Characteristics and Psychosocial Health Outcomes among Canadian Sexual Minority Men. *The Canadian Journal of Psychiatry*. 2020, 65 (7).

¹³ Turban, J.L., m.fl., Psychological Attempts to Change a Person's Gender Identity from Transgender to Cisgender. Estimated Prevalence across US States, 2015. *American Journal of Public Health*. 2019, 109, side 1452-1454.

¹⁴ Cis/Cis-kjønnen viser her til personer som opplever samsvar mellom det kjønn vedkommende ble registrert som med ved fødselen og egen kjønnsidentitet. Trans/transkjønnet viser til personer som ikke opplever samsvar mellom egen kjønnsidentitet og det kjønnen vedkommende ble registrert som ved fødselen.

¹⁵ McGeorge, C.R., & Carlson, T.S., An Exploration of Family Therapists' Beliefs about the Ethics of Conversion Therapy. The Influence of Negative Beliefs and Clinical Competence with Lesbian, Gay, and Bisexual Clients. *Journal of Marital and Family Therapy*. 2015 41 (1), side 42-56.

inkluderte spørsmål om konverteringsterapi.¹⁶ 2 % av respondentene oppga å ha blitt utsatt for konverteringsterapi eller reparativ terapi som hadde som formål å «kurere» dem fra å være lhbt (N = 108 100). Ytterligere 5 % hadde fått tilbud om konverteringsterapi. Respondentene som var trans hadde i større grad blitt utsatt for eller fått tilbud om konverteringsterapi, sammenlignet med de ciskjønnede¹⁷ respondentene (henholdsvis 13 % og 7 %). Det var også stor variasjon når det gjaldt etnisk og religiøs bakgrunn og utsatthet. Personene som oppga å ha etnisk bakgrunn som svart/afrikansk/karibisk/svart britisk, asiatisk/asiatisk britisk eller «annen etnisk gruppe» rapporterte om langt større utsatthet enn de som oppga etnisiteten sin som hvit. En særlig stor andel av respondentene med muslimsk bakgrunn meldte om å ha blitt utsatt for eller fått tilbud om konverteringsterapi. De transkjønnede respondentene med etnisk minoritetsbakgrunn eller muslimsk bakgrunn rapporterte om en langt høyere grad av utsatthet, sammenlignet med de ciskjønnede respondentene i samme grupper.

4.2 Hvordan arter konverteringsterapi seg?

Ifølge kunnskapsoversikten Bufdir har utformet om utenlandske vitenskapelige publikasjoner, arter konverteringsterapien seg hovedsakelig som innsats rettet mot det psykiske/mentale hos den som forsøkes å reorienteres. Intervensjoner som fokuserer på det fysiske/kroppslige er mindre utbredt. Et unntak er en studie som anfører at intensjonelle barrierer i tilgang til kjønnsbekreftende behandling i noen tilfeller kan anses som konverteringsterapi.^{18,19} Terapien som beskrives i kunnskapsoversikten er i enkelte situasjoner selvpåført. Andre ganger er helsepersonell, sosialfaglig personell, religiøse rådgivere, foreldre/foresatte eller likepersoner involvert.

Basert på Bufdirs kartlegging av 13 aktørers kjennskap til konverteringsterapi i Norge, er det grunn til å anta at praksisen ikke foregår på samme måte i Norge som forskningen fra USA, Storbritannia og Canada beskriver. For eksempel viser den internasjonale forskningen at profesjonelle (herunder psykologer og annet helsepersonell) er blant utøverne av konverteringsterapi. Bufdirs kartlegging antyder at konverteringsterapi i Norge i hovedsak foregår i en religiøs kontekst (trossamfunn, religiøse organisasjoner og andre religiøse aktører) og i nære relasjoner (foreldre/foresatte og annen familie). Et mindretall oppgir kjennskap til at helsearbeidere, sosionomer, familierapeuter og lignende er utøvere. Mange av aktørene som deltok i kartleggingen oppgir at konverteringsterapien de kjenner til har skjedd gjennom en-til-en samtaler og

¹⁶ UK Government Equalities Office: National LGBT Survey. Research Report. Manchester 2018: UK Government Equalities Office.

¹⁷ Cis/Cis-kjønnnet viser her til personer som opplever samsvar mellom det kjønn vedkommende ble registrert som med ved fødselen og egen kjønnsidentitet.

¹⁸ Wright, T., m.fl., Conversion Therapies and Access to Transition-Related Healthcare in Transgender People. A Narrative Systematic Review. *BMJ Open*, 2018.

¹⁹ En slik forståelse av konverteringsterapi finnes også i Bufdirs nevnte kartlegging om konverteringsterapi i Norge.

gruppesamtaler. Det er også en god del som krysser av for leir/camp, sjelesorg og andre religiøse metoder (inkludert forbønn, ungdomsmøter i menighetene og resitering av religiøse tekster). I tillegg oppgir flere aktører at de kjenner til at konverteringsterapien har forekommet i utlandet, i regi av eller i samarbeid med en norsk aktør. På spørsmål om hvilke handlinger som har blitt brukt i forbindelse med konverteringsterapi, er det mange som krysser av for flere typer handlinger. Sosialt press, hatefulle, krenkende, eller ydmykende ytringer eller handlinger, utstøtelse eller utfrysing fra trossamfunnet, sykeliggjøring av seksuell orientering/kjønnsidentitet og forhindring av å leve ut/definere egen kjønnsidentitet går igjen i mange av svarene. Det er også en del som oppgir fysisk og psykisk vold, frihetsberøvelse og nektet kontakt med familie.

Departementet vil, som også nevnt i kapittel 4.1.1, understreke at definisjonen av konverteringsterapi som lå til grunn for denne kartleggingen er mindre presis enn den definisjonen departementet foreslår i dette høringsnotatet, da direktoratet tok utgangspunkt i en foreløpig definisjon gitt av departementet. I kartleggingen ble konverteringsterapi definert som praksis eller handlinger som har til formål å endre noens seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, mens konverteringsterapi i dette høringsnotatet defineres som "behandlingslignende handlinger som har som formål å få en annen til å endre eller fornekte [ev. undertrykke] sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet". Det må antas at det blant respondentene kan ha vært noe ulike oppfatninger av hva som ligger i uttrykket konverteringsterapi.

FNs uavhengige ekspert på seksuell orientering og kjønnsidentitet har, som omtalt i kapittel 3.1, utarbeidet en rapport om konverteringsterapi, som ble overlevert til FN's menneskerettsråd i 2020.²⁰ "Konverteringsterapi" blir i rapporten brukt som et paraplybegrep for å vise til en rekke ulike intervensjoner som har som formål å endre eller undertrykke noens seksuelle orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (lhb/ikke-heterofil til heterofil og trans/kjønnsidentitetsmangfoldig til cis²¹). I rapporten viser den uavhengige eksperten til forskning, kartlegginger og undersøkelser som underbygger at praksisen finner sted i alle regioner i verden. Noe av praksisen retter seg mot å endre seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk, mens annen innsats går ut på å "bistå" enkeltpersoner med å ikke handle basert på deres "likekjønnede begjær" ("act on their same-sex desires").²² Eksperten deler konverteringsterapi inn i tre ulike hovedformer: "psykoterapeutisk"²³, medisinsk og trosbasert. Basert på Bufdirs kartlegging

²⁰ Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity. Practices of so-called "conversion therapy". Human Rights Council, forty-fourth session, 15 June-3 July 2020, agenda item 3.

²¹ Se fotnote 17.

²² Avsnitt 37.

²³ Se avsnitt 42 følgende, der eksperten beskriver ulike former for handlinger som faller inn under kategorien "psychotherapy". Her nevnes blant annet "psychodynamic, behavioural, cognitive and interpersonal therapies", men også "aversion", oppfordringer om å masturbere mens man fantaserer om personer av motsatt kjønn og andre teknikker "trying to make patients' behaviour more stereotypically feminine or masculine or teaching heterosexual dating skills."

nevnt ovenfor, ser sistnevnte ut til å være mest aktuell i norsk kontekst. Noen av de trosbaserte formene som nevnes i rapporten fra FNs uavhengige ekspert er intervensjoner med fokus på "helbredelse", forbønn, konverteringsterapicamper, religiøs rådgivning, eksorsisme og press om å leve i sølibat. Rapporten trekker også frem at konverteringsterapi kan oppleves som et "bevegelig mål", i form av at utøvere kan benevne praksisen ulikt, alt etter hva som er formålstjenlig for å omgå reguleringer og forbud.

4.3 Hvilke konsekvenser har konverteringsterapi?

Bufdirs kartlegging av kjennskap til konverteringsterapi blant aktører i Norge hadde et hovedfokus på omfang og former, og inkluderte ikke spørsmål om aktørenes kjennskap til konsekvenser av praksisen. Det finnes imidlertid studier og kartlegginger fra Norge der det kommer frem at religiøs praksis som fordømmer, ikke aksepterer eller ikke anerkjenner skeive²⁴ har virket negativt på lhbt-personers levekår og livskvalitet.^{25,26,27}

I de vitenskapelige publikasjonene som inngår i kunnskapsoversikten utformet av Bufdir, er negativ innvirkning på psykisk helse den mest utbredte konsekvensen av konverteringsterapi. Studiene fra USA, Storbritannia og Canada rapporterer om økte nivåer av angst, depresjon, selvmordstanker og -forsøk blant lhbt-personer som har blitt utsatt for konverteringsterapi. Mange respondenter oppgir å ha negative følelser i etterkant, som skam og selvforakt, og konflikter eller brutt kontakt med familie og menighet. Flere studier tyder på at utsatthet er assosiert med misbruk av alkohol og illegale rusmidler. En rapport finner også at respondentene som hadde blitt utsatt for konverteringsterapi hadde lavere inntekt og utdanningsnivå enn de som ikke hadde opplevd det. Det er uklart om lavere inntekts- og utdanningsnivåer er en konsekvens av å ha blitt utsatt, eller om det (også) henger sammen med andre faktorer og levekårsvariabler.

Den nevnte rapporten fra FNs uavhengige ekspert på seksuell orientering og kjønnsidentitet til FNs menneskerettsråd inkluderer også omtale av konsekvenser.²⁸ I rapporten understreker eksperten at alle former for konverteringsterapi er ydmykende,

²⁴ «Skeive» viser til personer i undersøkelsene som har oppgitt at de har en homofil, lesbisk, bifil eller annen seksuell identitet.

²⁵ Stubberud, E., Prøitz, L. & Hamidiasl, H., *Den eneste skeive i bygda? Unge lhbt-personers bruk av kommunale helsetjenester*. Trondheim og Oslo 2018: KUN, Forskerkollektivet og Mental helse ungdom.

²⁶ Eggebø, H., Stubberud, E. & Karlstrøm, H., *Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge*. Bodø og Trondheim 2018: Nordlandsforskning.

²⁷ Eggebø, H., Stubberud, E. & Anderssen, N., *Skeive livsløp. En kvalitativ studie av levekår og sammensatte identiteter blant lhbt-personer i Norge*. Bodø 2019: Nordlandsforskning.

²⁸ Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity (2020). Practices of so-called "conversion therapy". Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity. Human Rights Council, forty-fourth session, 15 June-3 July 2020, agenda item 3.

nedsettende og diskriminerende, og i strid med det fundamentale prinsippet om at alle mennesker har et iboende og likestilt menneskeverd. Konsekvenser som trekkes frem på individnivå er lav selvfølelse, angst, depresjon, selvmordstanker og -forsøk, sosial isolasjon, selvhat, skam, skyldfølelse, vansker med intimitet, seksuell dysfunksjon og posttraumatisk stress. Barn og unge som utsettes kan også oppleve konsekvenser i form av skolefracfall, utvikling av høyrisikoatferd og rusmisbruk. Eksperten gjør oppmerksom på at langvarig utsettelse kan lede til kronisk stress, som er forbundet med en rekke negative helsekonsekvenser som magesår, spiseforstyrrelser, hudsykdommer og migrene. I tillegg til å trekke frem konsekvenser på individnivå, inkluderer rapporten flere poenger om de negative følgene på gruppe- og samfunnsnivå. Eksempelvis blir konverteringsterapi sett på som et brudd på den fysiske og psykiske integriteten, kjønnsidentiteten, autonomien og ytringsfriheten til alle barn og unge.

4.4 Levekår og livskvalitet blant lhbtqi-personer i Norge

4.4.1 Innledning

Mange lhbtqi-personer i Norge lever gode liv. Samtidig er det store variasjoner i levekår mellom ulike grupper som bryter med normer for kjønn og seksualitet, og det er også livsområder hvor gruppen i snitt opplever større utfordringer enn majoritetsbefolkningen. Utfordringer knyttet til levekår og livsbetingelser for lhbtqi-personer, og undergrupper av lhbtqi-personer, kan skyldes utenforskap, diskriminering og minoritetsstress.²⁹

SSBs befolkningsundersøkelse om livskvalitet fra 2020 viser at ikke-heterofile³⁰ er blant gruppene med lavest subjektiv livskvalitet i Norge.³¹ Levekårsundersøkelsen om lhbt-personer fra 2021, viser at lesbiske og homofile på mange indikatorer har tilsvarende levekår som heterofile, men at bifile menn og kvinner, og særlig transpersoner i snitt har langt større levekårsutfordringer enn henholdsvis lesbiske, homofile og heterofile, og cispersoner.³²

I tillegg til store forskjeller i levekår mellom lesbiske, homofile, bifile og transpersoner, kan personer med flere minoritetstilørigheter møte særskilte utfordringer. For eksempel utsettes flere skeive med innvandrerbakgrunn for både rasisme og homofobi og transfobi, og kombinasjoner av dette.³³ Lhbt-personer med samisk bakgrunn kan ha andre

²⁹ Med minoritetsstress menes her den tilleggsbelastning individer fra stigmatiserte grupper opplever å bli utsatt for på grunn av sin minoritetsposisjon.

³⁰ «Ikke-heterofile» viser til personer i undersøkelsen som har oppgitt at de har en homofil, lesbisk, bifil eller annen seksuell identitet.

³¹ Støren, K. S., Rønning, E., & Gram, K. H., *Livskvalitet i Norge 2020*. Oslo/Kongsvinger 2020: Statistisk sentralbyrå.

³² Anderssen, Eggebø, Stubberud og Holmelid, *Seksuell orientering, kjønns mangfold og levekår. Resultater fra spørreundersøkelsen 2020*. Universitetet i Bergen 2021: Bergen.

³³ Eggebø, H., Stubberud, E., & Karlstrøm, H. *Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge*. Bodø 2018: Nordlandsforskning.

opplevelser enn lhbt-personer uten andre minoritetstilhørigheter. Blant annet viser en undersøkelse blant unge lhbt-personer med samisk bakgrunn fra 2018 at viktigheten av religion og familie kan ha betydning for hvordan det er å stå fram som lhbt når man er samisk.³⁴ For skeive som vokser opp på bygda, kan det være mer utfordrende å leve åpent og knytte kontakt med andre i samme situasjon.³⁵

Det er mindre forskning om barn og unge enn voksne lhbtqi-personer, og lite forskning på situasjonen til lhbtqi-personer i religiøse miljøer. Det er også langt mindre kvantitativ forskning om levekårene og livskvaliteten til transpersoner og personer med variasjon i kroppslig kjønnsutvikling enn forskning om lhb-personer.

Mangelen på jevnlig representativ forskning og statistikk om levekårene, livsbetingelsene og livskvaliteten til lhbtqi-personer gjør det vanskelig å slå fast med sikkerhet om disse har blitt bedret over tid.

4.4.2 Psykisk helse

SSBs livskvalitetsundersøkelse fra 2020 viser at 36 % av skeive³⁶ har hatt symptomer på psykiske plager de siste 14 dagene, sammenlignet med 18 % for befolkningen i alt.³⁷ 38 % av skeive er lite tilfreds med egen psykisk helse, sammenlignet med 22 % i hele befolkningen. Bifile er den undergruppen der andelen som er lite tilfreds med psykisk helse er størst. Generelt skårer unge lavere enn eldre når det gjelder tilfredshet med psykisk helse. Denne tendensen gjelder også for skeive. I aldersgruppen 18-24 år er 54 % av skeive lite tilfreds med egen psykisk helse. Tilsvarende for den samme aldersgruppen i hele befolkningen er 34 %.

Levekårsundersøkelsen fra 2021 viser at transpersoner i større grad enn cispersoner er utsatt for psykiske helseplager.³⁸ Psykiske helseplager og ensomhet er også mer vanlig blant bifile enn blant heterofile, lesbiske og homofile. Når det gjelder selvmordsforsøk, er tallene for dette langt høyere blant lhbt-personer enn blant heterofile og cispersoner.

4.4.3 Vold og overgrep

Levekårsundersøkelsen fra 2021 viser at det gjennomgående er høyere andeler bifile som rapporterer om krenkelser, trusler og vold sammenliknet med heterofile, lesbiske og homofile. Blant kvinner er det lesbiske som er minst utsatt, mens bifile i mye større grad rapporterer å ha blitt både presset og tvunget til seksuelle handlinger. Blant menn er det bifile menn som i størst grad har opplevd seksuelle overgrep. Blant både binære og ikke-

³⁴ Stubberud, E., Prøitz, L., & Hamidiasl, H. *Den eneste skeive i bygda? Unge lhbt-personers bruk av kommunale helsetjenester*. Steigen 2018: KUN.

³⁵ Eggebø, H. Almli, M. & Bye, M. T., *Skeiv på bygda*. Steigen 2015: KUN.

³⁶ Se fotnote 24.

³⁷ Gram, K. H., *1 av 3 skeive lite tilfreds meg egen helse*. Statistisk sentralbyrå: Oslo-Kongsvinger 2021.

³⁸ Anderssen, Eggebø, Stubberud og Holmelid (2021).

binære transpersoner er det langt flere som oppgir at de har blitt presset eller tvunget til seksuelle handlinger enn blant cispersoner.³⁹

I en undersøkelse om levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn, oppgir 25 % av respondentene at de har blitt utsatt for en eller flere former for trusler og vold. I denne gruppen er det noe mer vanlig at vold eller trusler kommer fra nære personer (som partner, venner, familiemedlemmer og andre nærstående personer) som fra ukjente. Omtrent halvparten mente at volds- eller trusselepisodene hadde noe med kjønn eller seksuell orientering å gjøre, mens noen færre mente at innvandrerbakgrunn var årsaken. 25 % av respondentene oppga at de hadde blitt utsatt for voldtekt, og 45 % hadde opplevd å bli presset til seksuelle handlinger.⁴⁰

En kartlegging utført av Redd Barna i 2016 indikerer at lhbt-barn og unge er sårbare for vold og overgrep i familien.⁴¹ Noen opplever å bli kastet ut av hjemmet, avvisning eller fysisk eller psykisk vold fra familien.

I en nasjonal undersøkelse fra 2019 om ungdommers erfaringer med vold og overgrep i oppveksten, rapporterer de som ikke identifiserer seg selv som enten gutt eller jente mer volds- og overgrepserfaringer enn jevn gamle gutter og jenter.⁴² De er betydelig mer utsatt for alvorlig vold, mens de rapporterer tilnærmet like mye mindre alvorlig vold som de som definerer seg som jenter eller gutter. Psykisk vold, omsorgssvikt og seksuelle overgrep fra voksne rapporteres også mye hyppigere i gruppen som ikke definerer seg som gutt eller jente.⁴³

4.4.4 Hatkriminalitet og hatefulle ytringer

I 2020 ble det registrert 97 anmeldelser om hatkriminalitet på bakgrunn av seksuell orientering.⁴⁴⁴⁵ Dette er en nedgang fra 2019, da det ble registrert 122 anmeldelser om slike forhold.⁴⁶ I 2020 ble det registrert færre saker også om annen hatmotivert

³⁹ Anderssen, Eggebø, Stubberud og Holmelid (2021).

⁴⁰ Eggebø, H., Stubberud, E. & Karlstrøm, H., *Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge*. Bodø og Trondheim 2018.

⁴¹ Ingrid Egeland: *Rettane til LHBTI-barn i Noreg*. Oslo 2016: Redd Barna.

⁴² I studien var det 60 ungdommer (1 % av utvalget) som oppga at gutt/jente-inndelingen av kjønn ikke passet for dem.

⁴³ Hafstad, G. S. & Augusti E. M. (red.). *Ungdoms erfaring med vold og overgrep i oppveksten. En nasjonal undersøkelse av ungdom i alderen 12-16 år*. Oslo 2019: NKVTS.

⁴⁴ Kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet ble innlemmet som grunnlag i straffelovens hatkriminalitetsbestemmelser i 2021. Tallene for 2020 inkluderer ikke informasjon om anmeldelser basert på disse grunnlagene.

⁴⁵ Politidirektoratet, *STRASAK-rapporten. Anmeldt kriminalitet og politiets straffesaksbehandling*, Oslo 2021: Politidirektoratet.

⁴⁶ Politidirektoratet, *STRASAK-rapporten. Anmeldt kriminalitet og politiets straffesaksbehandling*. Oslo 2020: Politidirektoratet.

kriminalitet. I STRASAK-rapporten Anmeldt kriminalitet og politiets straffesaksbehandling 2020 pekes det på at det ikke er unaturlig at antallet anmeldelser går ned og stabiliserer seg etter en lang periode med sterk vekst. Samtidig påpekes det i rapporten at pandemien og iverksatte smitteverntiltak har påvirket omfang av arrangementer, aktiviteter og uteliv, noe som kan være en mulig forklaring på nedgangen.⁴⁷

Selv om det de senere årene har vært en økning i antall anmeldte saker om hatkriminalitet basert på seksuell orientering, er det antakelig fortsatt store mørketall.⁴⁸ I en undersøkelse fra 2019 kommer det frem at lhbt-personer er mer utsatt for nedsettende kommentarer, ytringer de opplever som hatefulle og konkrete trusler enn befolkningen ellers. 23 % av lhbt-personene oppgir at de har vært utsatt for hatefulle ytringer i løpet av det siste året, sammenlignet med 10 % i den øvrige befolkningen. 15 % av lhbt-personene svarer også at de har vært utsatt for konkrete trusler.⁴⁹ Forskning viser at det ikke bare er de som har opplevd hatkriminalitet og hatefulle ytringer som blir påvirket av det. Mange lhbt-personer har en bevissthet om å tilhøre en minoritet som er utsatt for diskriminering, marginalisering og hatkriminalitet, og kjenner på frykten for dette uten å nødvendigvis ha opplevd dette selv.⁵⁰

5 Gjeldende rett

5.1 Innledning

Norsk lovgivning inneholder ikke et eksplisitt forbud mot konverteringsterapi. I det følgende redegjør departementet for hvilke handlinger knyttet til konverteringsterapi som likevel kan rammes av gjeldende lovgivning.

Konverteringsterapi berører rettigheter som er nedfelt i Grunnloven og i menneskerettskonvensjoner som er inkorporert i norsk lov og som dermed gjelder som norsk lov. Disse rettighetene er grundig omtalt i Lovavdelingens uttalelse som er vedlagt høringsnotatet. Rettighetene omtales også i kapittel 7.2 og løpende i kapittel 8.

⁴⁷ Politidirektoratet, *STRASAK-rapporten. Anmeldt kriminalitet og politiets straffesaksbehandling*, Oslo 2021: Politidirektoratet.

⁴⁸ Politidirektoratet, *STRASAK-rapporten. Anmeldt kriminalitet og politiets straffesaksbehandling*. Oslo 2020: Politidirektoratet.

⁴⁹ Fladmore, N., Nadim M. & Roland S., *Erfaringer med hat-ytringer og hets blant LHBT-personer, andre minoritetsgrupper og den øvrige befolkningen*. Oslo 2019: Institutt for samfunnsforskning.

⁵⁰ Eggebø, H. & Stubberud E., *Hatefulle ytringer. Delrapport 2: Forskning på hat og diskriminering*. Oslo 2016: Institutt for samfunnsforskning.

5.2 Straffeloven

Å forsøke å få en annen til å endre, undertrykke eller fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet er ikke i seg selv straffbart. Straff kommer bare på tale dersom den som søker å påvirke, går til det skritt å begå en ellers straffbar handling.

Bestemmelser i lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven) som vil kunne ramme handlinger som kan tenkes benyttet i den hensikt å få andre til å endre eller, kanskje mer praktisk, undertrykke eller fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet er straffeloven § 185 om hatefulle ytringer, straffeloven § 186 om nektelse av adgang til en offentlig sammenkomst, § 251 om tvang, § 253 om tvangsekteskap, § 254 om frihetsberøvelse, § 266 om hensynsløs atferd, § 271 om voldslovbrudd og § 282 om mishandling i nære relasjoner. Det er vanskelig å se for seg at handlinger som rammes av disse bestemmelsene kan fremstå som "behandling" eller "terapi". Departementet antar derfor at slike handlinger bare rent unntaksvis vil kunne karakteriseres som "konverteringsterapi".

Departementet har ikke kjennskap til om straffbare handlinger eller andre ulovlige handlinger benyttes for å tvinge en person til å gjennomgå konverteringsterapi. Departementet utelukker imidlertid ikke at dette kan forekomme. Tvang straffes etter straffeloven § 251 med bot eller fengsel inntil 2 år, hvis forholdet ikke rammes av en strengere straffebestemmelse. Straffeloven § 251 rammer ikke "tvang" i form av sosialt press.

5.3 Helsepersonelloven

Lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell (helsepersonelloven) stiller krav om at helsehjelp skal være forsvarlig. Loven stiller også krav knyttet til markedsføringen av helse- og omsorgstjenester. Konverteringsterapi er ikke omtalt verken i lovtekst eller forarbeider. Det følger imidlertid av en fortolkning av de generelle reglene at konverteringsterapi som drives innenfor helse- og omsorgstjenesten vil være ulovlig.

Helsepersonellovens formål er å "bidra til sikkerhet for pasienter og kvalitet i helse- og omsorgstjenesten samt tillit til helsepersonell og helse- og omsorgstjenesten", jf. § 1.

Loven gjelder helsepersonell og virksomheter som yter helsehjelp. Med helsehjelp menes "enhver handling som har forebyggende, diagnostisk, behandlende, helsebevarende, rehabiliterende eller pleie- og omsorgsformål og som utføres av helsepersonell", jf. § 3.

Med helsepersonell menes personell med autorisasjon eller lisens etter helsepersonelloven § 48 a, for eksempel som lege eller psykolog. Loven gjelder handlinger som disse utfører i kraft av å være helsepersonell. Handlinger utført i private situasjoner, for eksempel som pårørende, vil i utgangspunktet falle utenfor loven. Men også slike tilfeller kan etter omstendighetene omfattes av loven. Også andre som yter helsehjelp i helse- og omsorgstjenesten eller i apotek, selv om de ikke har autorisasjon eller lisens, regnes som helsepersonell og omfattes dermed av loven.

Helsepersonelloven kan også gjelde for alternativ behandling (se nærmere i kapittel 5.4):

"Helsepersonelloven gjelder også når alternativ behandling utøves i helsetjenesten eller av autorisert helsepersonell. Dette gjelder selv om den alternative behandlingen innebærer bruk av metoder som i all vesentlighet vanligvis anvendes utenfor helse- og omsorgstjenesten. Dette følger av alternativ behandlingsloven § 2 femte ledd. Når autorisert helsepersonell yter alternativ behandling vil pasienten kunne ha forventninger om at de regler som gjelder for helsepersonell også gjelder for alternativ behandling. Det vil særlig være tilfelle der behandleren benytter helsepersonelltittelen eller fremhever sin bakgrunn som helsepersonell i markedsføringen." (rundskriv IS-8-2012)

Konverteringsterapi som utføres av helsepersonell, for eksempel som lege eller psykolog, må på denne bakgrunn regnes som helsehjelp som omfattes av helsepersonelloven. Loven gjelder derimot ikke når konverteringsterapi utføres utenfor helse- og omsorgstjenesten i kraft av for eksempel å være religiøs leder, åndelig veileder, coach eller forelder.

Helsepersonelloven § 4 stiller krav til helsepersonells utførelse av arbeidet. Helsehjelpen skal være faglig forsvarlig og omsorgsfull:

"Helsepersonell skal utføre sitt arbeid i samsvar med de krav til faglig forsvarlighet og omsorgsfull hjelp som kan forventes ut fra helsepersonellets kvalifikasjoner, arbeidets karakter og situasjonen for øvrig."

Dette forsvarlighetskravet gjelder for all helsehjelp som omfattes av helsepersonelloven. Helsepersonell som yter konverteringsterapi, må derfor vurderes opp mot dette kravet.

Forsvarlighetskravet er en såkalt rettslig standard. Begrepets innhold varierer derfor med faglig utvikling, verdioppfatninger og lignende. Kravet innebærer en plikt til å opptre i samsvar med de til enhver tid gjeldende faglige normer og lovbestemte krav til yrkesutøvelsen. I dette ligger blant annet en forventning om at nasjonale veiledere og retningslinjer følges. Helsepersonellets tittel, for eksempel som lege eller psykolog, setter rammer for hvilke metoder som kan brukes i helsehjelpen. Helsepersonellet skal holde seg til anerkjente og utprøvde metoder for helsehjelp og yrkesetikken innenfor sin profesjon. Behandlingens skadepotensial vil også være et moment i forsvarlighetsbedømmelsen.

Ut fra disse kriteriene vil konverteringsterapi ikke være i samsvar med forsvarlighetskravet.

Helsepersonells markedsføring av konverteringsterapi vil være i strid med helsepersonelloven § 13. Denne bestemmelsen setter vilkår for markedsføring av helse- og omsorgstjenester. Markedsføringen skal være forsvarlig, nøktern og saklig. Det er ikke lovlig å fremme udokumenterte påstander om effekten av behandlingen. Påstander om effekten av behandlingen må være vitenskapelig dokumenterbare. Det anses ikke som tilstrekkelig dokumentasjon på behandlingseffekt at tidligere pasienter har gitt uttalelser om effekten. Det er på denne bakgrunn forbudt for helsepersonell å tilby konverteringsterapi.

Statens helsetilsyn og statsforvalterne fører tilsyn med helsetjenestene, på bakgrunn av varsler og av eget tiltak. Brudd på forsvarlighetskravet og markedsføringsforbudet i helsepersonelloven kan gi grunnlag for reaksjoner mot helsepersonellet. Slike reaksjoner vil være advarsel, suspensjon, tilbakekalling eller begrensning av autorisasjon og i grove tilfeller straff (§§ 56 flg.).

5.4 Lov om alternativ behandling av sykdom mv.

Konverteringsterapi vil i noen tilfeller være forbudt etter lov 27. juni 2003 nr. 64 om alternativ behandling av sykdom (alternativ behandlingsloven). Siden konverteringsterapi ikke er omtalt verken i lovtekst eller forarbeider følger dette av en fortolkning av de generelle reglene i loven.

Loven gir et rammeverk for alternativ behandling i Norge. Dette rammeverket skal ivareta hensynet til pasientenes valgfrihet og sikkerhet, og legge til rette for en tilnærming mellom helsetjenesten og alternativ behandling basert på ryddighet og redelighet.⁵¹

Loven fastsetter begrensninger med hensyn til hva slags virksomhet alternative behandlere kan utøve. Hensynet til å ikke utsette pasienten for unødig risiko skal være overordnet. Loven fastsetter derfor at visse former for behandling skal utføres av helsepersonell. Dette gjelder medisinske inngrep eller behandling som kan medføre alvorlig helserisiko, behandling av allmennfarlige smittsomme sykdommer og behandling av alvorlige sykdommer og lidelser samt medisinske inngrep (jf. §§ 5, 6, 7 og 8).

Loven gjelder de som tilbyr eller utøver alternativ behandling:

"Med alternativ behandling menes helserelatert behandling som utøves utenfor helse- og omsorgstjenesten, og som ikke utøves av autorisert helsepersonell. Behandling som utøves i helse- og omsorgstjenesten eller av autorisert helsepersonell, omfattes likevel av begrepet alternativ behandling når det brukes metoder som i all vesentlighet anvendes utenfor helse- og omsorgstjenesten" (§ 2)

Hva slags behandling som omfattes av loven er nærmere forklart i Ot.prp. nr. 27 (2002–2003) kapittel 12.8.3.1. Det følger av forarbeidene at dette sikter til virksomhet som har til hensikt å lindre eller behandle sykdom eller skade, samtidig som virksomheten (normalt) ikke er en del av den helsehjelp som gis av helsepersonell innenfor den ordinære offentlige eller private helsetjeneste, for enkelthets skyld omtalt som "skolemedisin". Alternativ behandling kan karakteriseres som en sekkebenevnelse på et stort antall fagretninger med ulikt teoretisk og erfaringsbasert grunnlag, og ulik tilknytning til eller samarbeid med autorisert helsepersonell. Uttrykket «helserelatert behandling» sikter mot tjenester som gjelder forebygging, lindring eller kurering av sykdom, lidelse eller smerte. Dette gjelder uavhengig av om vedkommende anvender en terapiform eller sykdomsforståelse som i vanlig språkbruk vil omtales som alternativ behandling, alternativ medisin, naturterapi, komplementær behandling eller lignende. Også personer som tilbyr eller gir behandling uten å angi noen spesiell terapiform eller behandlingsfilosofi, omfattes av loven. Loven gjelder uavhengig av om behandlingen skjer ervervsmessig, mot vederlag, i en pågående virksomhet, jevnlig, i et visst omfang eller lignende.

Alminnelig religiøs virksomhet regnes ikke som alternativ behandling og faller utenfor loven. Dette gjelder aktiviteter som har sin hovedforankring i en tro og ritualer knyttet til denne. Dette gjelder også forbønn for lhbt-personer. Noen former for alternativ

⁵¹ Ot.prp nr. 27 (2002–2003) kapittel 1.

behandling kan ifølge forarbeidene inneholde elementer av livssyn, verdensbilde eller religiøs tro, men kan likevel fremstå som behandling i lovens forstand. Ved vurderingen av om man står overfor alminnelig religiøs aktivitet eller behandlingsvirksomhet, vil relevante momenter blant annet være hva som er grunnlaget for handlingen, i hvilken sammenheng handlingen finner sted, om det dreier seg om en profesjonell virksomhet, om det ytes vederlag, og i så fall vederlagets størrelse og form.

Konverteringsterapi som skjer utenfor en religiøs kontekst, må på denne bakgrunn regnes som alternativ behandling. Dette vil omfattes av loven og være forbudt fordi slik terapi kan føre til vesentlig helseskade. Konverteringsterapi som skjer i religiøs sammenheng og som er religiøst begrunnet omfattes derimot ikke av lovens forbud. Slik behandling kan ikke sies å være helserelatert fordi den ikke har til hensikt å lindre eller behandle sykdom eller skade.

Det følger av § 8 sjette ledd at "[d]en som tilbyr alternativ behandling, kan i sin markedsføring kun gi en nøktern og saklig beskrivelse av virksomhetens art". Det er gitt nærmere regler om markedsføringen i forskrift om markedsføring av alternativ behandling av sykdom. Av forskriften følger det at den som tilbyr alternativ behandling ikke kan benytte påstander i markedsføringen om at en behandlingsform har virkning mot konkrete sykdommer eller lidelser eller på andre måter utforme markedsføringen slik at den gir inntrykk av dette, jf. § 2 andre ledd. Videre følger det av § 2 tredje ledd at den som tilbyr alternativ behandling ikke kan markedsføre behandlingsformer eller behandling av sykdom eller lidelser som vedkommende i medhold av alternativ behandlingsloven eller annen lov ikke har lov til utføre.

Reglene gjelder annonsering og markedsføring av enhver art og i ethvert medium, jf. forskriften § 3. I departementets merknader til forskriften § 3 står det:

"Forskriften vil således for det første omfatte markedsføring som skjer i papirform, for eksempel ved oppføring i telefonkataloger, visittkort eller annet kontakt-/informasjonsmaterieell for en eller flere utøvere, særskilt utarbeidet reklamematerieell eller gjennom annonser i aviser, blader, tidsskrifter eller bransjeblad. Videre vil forskriften omfatte markedsføring som skjer i form av lyd- og bildereklame på tv eller radio. Også elektronisk formidlet markedsføring, for eksempel ved e-post eller ved markedsføring på Internett, vil være omfattet. Begrepet vil også omfatte ulike former for markedsføring ved hjelp av teletorgtjenester. Særlig i de tilfeller hvor det benyttes markedsføring på Internett, typisk ved opprettelse av egen hjemmeside eller ved bruk av e-post, vil vurderingen av markedsføringen også kunne omfatte de henvisninger/linker som er inntatt."

Brudd på lovens forbud kan straffes med bøter eller fengsel inntil tre måneder, jf. loven § 9. Ved særdeles skjerpene omstendigheter kan fengsel inntil to år anvendes. Ved vurderingen av om slike omstendigheter foreligger, skal det særlig legges vekt på om handlingen har medført døden eller alvorlig helseskade, om den har vært særlig smertefull eller psykisk belastende. Offentlig påtale finner sted hvis allmenne hensyn krever det eller etter begjæring fra Statens helsetilsyn.

5.5 Barneloven

Lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barneloven) gjelder forholdet mellom barn og foreldre og gjelder for alle familier. Foreldre tar avgjørelser om og for barna sine i kraft av at de har foreldreansvar. Barneloven § 30 inneholder regler om innholdet i foreldreansvaret som gjelder personlige forhold for barnet, og som får anvendelse når barnet er under 18 år. Barnet har krav på "omsut og omtanke" fra de som har foreldreansvaret, og foreldreansvaret skal utøves ut fra barnets interesser og behov, jf. første ledd. Barneloven § 31 gir barn rett til å medvirke til avgjørelser som gjelder dem selv, og foreldrene skal lytte til barnet før de tar avgjørelser om personlige forhold for barnet. De skal legge vekt på barnets mening etter alder og modenhet.

Barnet må ikke bli utsatt for vold eller på annen måte bli behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen blir utsatt for fare eller skade. Dette gjelder også når volden blir brukt som del av oppdragelsen av barnet. Bruk av "vald og skremmende eller plagsom framferd eller annen omsynslaus åtferd overfor barnet er forbode", jf. barneloven § 30 tredje ledd. Det følger av forarbeidene at "[f]orbudet omfatter alle måter å skade, skremme, ydmyke eller krenke barnet på uten bruk av fysisk makt, som er egnet til å gi barnet en følelse av frykt, avmakt, skyld, skam, mindreverd eller fortvilelse eller en grunnleggende følelse av ikke å være ønsket eller elsket", jf. Ot.prp. nr. 104 (2008–2009) kapittel 6.7. Følelsmessig manipulering og avvising er særlig nevnt. Barneloven inneholder ikke regler om straff og setter ikke selv straff for overtredelse av forbudene

5.6 Barnevernloven

Når barnevernstjenesten mottar en bekymringsmelding skal saken undersøkes dersom det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak, jf. lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven) § 4-3. Eventuelt skal det fremmes en begjæring om omsorgsovertakelse for fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker, jf. barnevernloven § 7-11. Fylkesnemnda kan treffe vedtak om å overta omsorgen for et barn. Dette kan skje for eksempel dersom det er alvorlige mangler ved den daglige omsorgen som barnet får, eller barnet blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet, se barnevernloven § 4-12 bokstav a og c. Dette vil også omfatte tilfeller hvor barnet utsettes for psykisk sjikane, trakassering, eller vedvarende mindre overgrep. Om konverteringsterapi vil omfattes av § 4-12, må vurderes konkret av fylkesnemnda i lys av omstendighetene og barnets situasjon.

Dersom situasjonen ikke er alvorlig nok for omsorgsovertakelse, kan foreldrene pålegges hjelpetiltak i form av kontroll- eller omsorgsendrende tiltak når vilkårene for dette er til stede, jf. barnevernloven § 4-4 tredje ledd. Hjelpetiltak kan også igangsettes med foreldrenes samtykke, jf. barnevernloven § 4-4 annet ledd.

Dersom det oppstår en akutt situasjon, og det er fare for at et barn blir vesentlig skadelidende ved å forbli i hjemmet, kan det fattes et midlertidig vedtak om omsorgsovertakelse. Både barnevernstjenesten og påtalemyndigheten kan treffe et slik vedtak, jf. barnevernsloven § 4-6 annet ledd.

5.7 Likestillings- og diskrimineringsloven

Enkelte handlinger knyttet til konverteringsterapi vil kunne rammes av lov 16. juni 2017 nr. 51 om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven). For at konverteringsterapi og handlinger knyttet til dette skal være i strid med likestillings- og diskrimineringsloven, må et forbud utledes av forbudet mot diskriminering og/eller trakassering på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet, jf. §§ 6 og 13. Konverteringsterapi er ikke omtalt i forarbeidene og det foreligger ingen praksis verken fra Diskrimineringsnemnda eller domstolene som berører spørsmål knyttet til konverteringsterapi. Likestillings- og diskrimineringslovens bestemmelser er utpreget skjønnsmessige og det er vanskelig å forskutere hvordan en konkret sak ville blitt vurdert av nemnda eller domstolene.

På bakgrunn av Bufdirs kartlegging, som er omtalt i kapittel 4 i dette høringsnotatet, er det grunn til å anta at konverteringsterapi i norsk sammenheng oftest skjer i religiøse kontekster og i nære relasjoner. Likestillings- og diskrimineringslovens diskriminerings- og trakasseringsforbud gjelder på alle samfunnsområder, men håndheves ikke i familieliv og andre rent personlige forhold.⁵² En sak som gjelder konverteringsterapi i for eksempel familieforhold vil derfor ikke bli behandlet av verken Diskrimineringsnemnda eller domstolene. Diskrimineringsnemndas og domstolenes kompetanse er ikke tilsvarende begrenset når det gjelder trossamfunn og andre religiøse organisasjoner.

Likestillings- og diskrimineringsloven § 6 forbyr direkte og indirekte forskjellsbehandling på grunn av blant annet seksuell orientering og kjønnsidentitet. Likestillings- og diskrimineringsloven § 9 første ledd åpner for at slik forskjellsbehandling kan være lovlig dersom forskjellsbehandlingen har et saklig formål (bokstav a), er nødvendig for å oppnå formålet (bokstav b) og den ikke er uforholdsmessig inngripende overfor den eller de som forskjellsbehandles (bokstav c). Også forskjellsbehandling som er religiøst begrunnet må oppfylle vilkårene i likestillings- og diskrimineringsloven § 9 for å være lovlig. I forarbeidene er det likevel lagt til grunn at retten til religionsfrihet gir trossamfunn en noe videre adgang til å forskjellsbehandle sammenlignet med andre virksomheter som ikke bygger på en religiøs lære. Det er også lagt til grunn at adgangen til å forskjellsbehandle er videre for trossamfunn, det vil si religiøs virksomhet som defineres som trossamfunn etter trossamfunnsloven § 1, enn for andre virksomheter som driver etter religiøse formål.⁵³ Likevel vil adgangen til forskjellsbehandling på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet som er religiøst begrunnet være snever.⁵⁴

⁵² Diskrimineringsombudsloven § 7 andre ledd og Prop. 10 L (2017–2018) kapittel 3.2 side 3.

⁵³ Ot.prp. nr. 79 (2008–2009) kapittel 6.1.3.3 side 42.

⁵⁴ Departementet har i forarbeidene lagt til grunn at diskrimineringsforbudet skal tolkes strengt også ved forskjellsbehandling på grunn av samlivsform. Departementets uttalelser knytter seg imidlertid til arbeidsliv, herunder ansettelse i trossamfunn. Adgangen til lovlig forskjellsbehandling på grunn av samlivsform utenfor arbeidslivet, som for eksempel i forbindelse med aktiviteter i et trossamfunn, er ikke omtalt.

For at et trossamfunns forskjellsbehandling skal være saklig, må forskjellsbehandlingens begrunnelse ha nær sammenheng med religionsutøvelsen, det vil si at den må ha nær sammenheng med praktiseringen av religionen.⁵⁵ Religiøse funksjoner og ritualer, som for eksempel forskjellsbehandling ved deltakelse i bønn eller gudstjeneste og ved utføring av rituelle oppgaver under gudstjenesten, vil ligge i kjernen av saklighetskravet.⁵⁶ At forskjellsbehandlingen er begrunnet i den religiøse læren, gir likevel ikke trossamfunnet full frihet til å forskjellsbehandle. Forarbeidene avgrensner blant annet mot handlinger som er begrunnet i fordommer mot homofile som ikke er religiøst forankret.⁵⁷ Forskjellsbehandlingen må også være nødvendig for religionsutøvelsen for at den skal være tillatt. Forskjellsbehandlingen vil bare anses som nødvendig dersom handlingsalternativene vil bryte med den religiøse læren. Når det gjelder konverteringsterapi, vil det måtte stilles spørsmål ved om en praksis som har som formål å endre noens seksuelle orientering eller kjønnsidentitet er nødvendig for at trossamfunnet skal leve i samsvar med den religiøse læren.

Likestillings- og diskrimineringsloven § 9 første ledd bokstav c krever i tillegg at forskjellsbehandlingen er forholdsmessig. I denne vurderingen må den virkningen forskjellsbehandlingen får i form av ulik stilling, reduserte rettigheter, begrensninger i religionsutøvelse mv., tillegges vekt og veies opp mot den betydning det har for tros- og livssynssamfunnet å fastholde sin praksis.⁵⁸ I forarbeidene har departementet uttalt at det i utgangspunktet bare er forhold som rammer den enkelte på en helt uakseptabel måte som kan bli ulovlig på grunn av dette vilkåret.⁵⁹ I Ot.prp. nr. 79 (2008–2009) kapittel 6.1.3.3 side 42:

"I ytterkanten har vi handlinger som krenker eller skader den enkeltes helse eller integritet, som for eksempel omskjæring av kvinner eller jenter. Slike handlinger kan ikke under noen omstendighet aksepteres selv om en religiøs overbevisning skulle bli påberopt."

Departementet vil være særlig tilbakeholden med å forskuttere hvorvidt nemnda eller domstolene ville kommet til at at konverteringsterapi som skjer ved genuint samtykke ville innebære forskjellsbehandling etter loven. Etter departementets syn er det imidlertid klarere at det å stille et uttrykkelig krav om at en person må gjennomgå konverteringsterapi for å delta i et felleskap eller på annen måte utøve press for å få en person til å gjennomgå konverteringsterapi, vil innebære direkte forskjellsbehandling på grunn av seksuell orientering eller kjønnsidentitet. Muligens vil det samme kunne gjelde også i andre situasjoner der den som gjennomgår konverteringsterapi ikke har gitt et genuint samtykke til dette eller der en person ikke har forutsetninger for å gi et samtykke.

⁵⁵ Ot.prp. nr. 79 (2008–2009) kapittel 6.1.3.3 side 40.

⁵⁶ Ot.prp. nr. 79 (2008–2009) kapittel 7.3.2 side 53.

⁵⁷ Ot.prp. nr. 79 (2008–2009) kapittel 6.1.3.3 side 41.

⁵⁸ Prop. 81 L (2016–2017) kapittel 14.2.5 side 121.

⁵⁹ Ot.prp. nr. 79 (2008–2009) kapittel 6.1.3.3 side 42.

Etter departementets vurdering vil slik forskjellsbehandling ikke oppfylle vilkårene i likestillings- og diskrimineringsloven § 9, og dermed være ulovlig. Uavhengig av om forskjellsbehandlingen skulle bli ansett som saklig eller nødvendig etter § 9 første ledd bokstav a og b vil en slik praksis neppe oppfylle vilkåret om forholdsmessighet, jf. bokstav c. Særlig dersom et trossamfunn eller en religiøs organisasjon setter som vilkår for medlemskap i trossamfunnet eller organisasjonen eller på annen måte utøver press mot en person for at denne skal endre sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, vil hensynet til beskyttelse for den enkelte måtte veie tyngre enn trossamfunnets eller organisasjonens religionsfrihet.

Konverteringsterapi som gjennomføres ved bruk av krenkende ord eller handlinger som retter seg direkte mot enkeltpersoner kan rammes av lovens trakasseringsforbud, jf. likestillings- og diskrimineringsloven § 13. Også sosial utstøtelse, utfrysing, fysisk og psykisk vold mv. kan rammes av lovens trakasseringsforbud.

En sak om brudd på likestillings- og diskrimineringsloven kan bringes inn for Diskrimineringsnemnda av en part, en med rettslig klageinteresse og av Likestillings- og diskrimineringsombudet. En sak om brudd på loven kan også bringes inn for de ordinære domstoler. Diskrimineringsnemnda kan treffe vedtak med pålegg om stansing, retting og andre tiltak som er nødvendig får å sikre at diskriminering, trakassering og instruks opphører og for å hindre gjentakelse, jf. diskrimineringsombudsloven § 11. Nemnda kan sette frist oppfyllelse av pålegget. Nemnda kan treffe vedtak om tvangsmulkt for å sikre gjennomføring av pålegg etter § 11 dersom fristen for å etterkomme pålegget er oversittet. Brudd på loven gir rett til oppreisning og erstatning, jf. § 38. Diskrimineringsnemnda har kompetanse til å gi erstatning i enkle saksforhold, jf. diskrimineringsombudsloven § 12 andre ledd. Nemndas kompetanse til å treffe vedtak om oppreisning gjelder kun i arbeidsforhold og ved arbeidsgivers valg og behandling av selvstendig næringsdrivende og innleide arbeidstakere, jf. § 12 første ledd.

5.8 Markedsføringsloven

Lov 9. januar 2009 nr. 2 om kontroll med markedsføring og avtalevilkår mv. (markedsføringsloven) forbyr villedende markedsføring og annen urimelig handelspraksis samt urimelige avtalevilkår, jf. §§ 6 følgende og § 22. I tillegg forbyr loven markedsføring som krenker allmenne etikk- og moraloppfatninger, som tar i bruk støtende virkemidler eller er i strid med likeverdet mellom kjønnene, jf. § 2. Et grunnvilkår for at en praksis skal omfattes av markedsføringsloven er at det må være utført av noen som utøver næringsvirksomhet, jf. §§ 1 og 5 bokstav b. Markedsføringsloven forbyr ikke visse tjenester eller produkter eller markedsføringen av disse som sådan, kun dersom selve markedsføringen skjer på en måte som er i strid med lovens regler. Det er en rekke ulike produkter og tjenester det er forbudt å markedsføre i Norge, men slike forbud gis i egne lover og forskrifter.

Markedsføringsloven håndheves av Forbrukertilsynet og for at Forbrukertilsynet skal kunne gripe inn, så må hensynet til forbrukerne som en gruppe tilsi dette, jf. § 35.

Det antas at mye av den virksomheten som defineres som konverteringsterapi utføres av organisasjoner og personer som ikke utøver næringsvirksomhet i markedsføringslovens forstand. Dersom tjenesten ytes mot betaling, vil imidlertid virksomheten omfattes av markedsføringslovens regler.

Markedsføres en gjensidig bebyrdende avtale om kjøp av konverteringsterapi så vil ikke selve tjenesten være i strid med markedsføringsloven, uavhengig av hvem tjenesten selges av og uavhengig av hvem tjenesten selges til.

Der konverteringsterapi selges som ledd i næringsvirksomhet, må handelspraksisen før og etter salget overholde reglene i markedsføringsloven. Her er noen tenkte eksempler som kan være i strid med markedsføringsloven:

- Det garanteres i markedsføringen av tjenesten at konverteringsterapien har effekt
- Konverteringsterapi markedsføres som en måte å unngå fortapelse eller familiens fordømmelse, særlig dersom dette rettes mot barn eller andre sårbare grupper
- Personer trues av den næringsdrivende til å inngå en avtale om konverteringsterapi

5.9 Trossamfunnsloven

Lov 24. april 2020 nr. 31 om tros- og livssynssamfunn (trossamfunnsloven) trådte i kraft 1. januar 2021. Loven inneholder ikke noe eksplisitt forbud mot konverteringsterapi, og konverteringsterapi er heller ikke omtalt i lovens forarbeider. Ifølge § 6 kan et tros- eller livssynssamfunn nektes tilskudd eller få tilskuddet avkortet dersom samfunnet, eller enkeltpersoner som opptrer på vegne av samfunnet, utøver vold eller tvang, fremsetter trusler, krenker barns rettigheter, bryter lovbestemte diskrimineringsforbud eller på andre måter alvorlig krenker andres rettigheter og friheter. Tilskudd kan også nektes eller avkortes dersom samfunnet oppfordrer eller gir støtte til slike krenkelser. I tillegg kan samfunnet nektes registrering etter trossamfunnsloven, eller registreringen kan trekkes tilbake, dersom ett eller flere av vilkårene for å nekte tilskudd i § 6 er oppfylt. Siden loven er ny, er det ikke etablert noen praksis etter bestemmelsen.

Basert på lovens ordlyd og forarbeider er det likevel klart at bestemmelsen kan gi grunnlag for å nekte et tros- eller livssynssamfunn tilskudd dersom det foreligger slike alvorlige forhold som bestemmelsen lister opp, herunder at samfunnet utøver en praksis som er krenkende mot andre fordi det for eksempel foreligger en form for press eller tvang mot én eller flere medlemmer eller andre som besøker trossamfunnet.

Dersom det er klart at et samfunn har presset et medlem eller en besøkende til å gjennomgå konverteringsterapi, med det formål å endre vedkommendes seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, vil en slik praksis sannsynligvis være i strid med diskrimineringsforbudet. Dermed vil det også være grunnlag for å nekte samfunnet tilskudd, jf. trossamfunnsloven § 6 første ledd. Samfunnet svarer dessuten både for handlinger det er direkte ansvarlig for, og for oppfordring eller støtte til slike handlinger, jf. siste punktum i § 6.

Det er statsforvalteren som er tilsynsmyndighet etter trossamfunnsloven. Det er ikke et krav at krenkelsene i § 6 er straffbare eller i strid med annen lovgivning for å kunne gi

grunnlag for å nekte tilskudd. Det betyr at slik praksis også kan gi grunnlag for å nekte tilskudd selv om det er uklart om praksisen samfunnet har, er i strid med annen lovgivning, eller det ikke er konkludert med lovbrudd, så fremt det er klart nok at praksisen er krenkende. At det eventuelt kan konstateres et lovbrudd, vil imidlertid kunne være et moment i vurderingen av om tilskudd skal nektes. Statsforvalteren står dermed fritt til å foreta selvstendige vurderinger etter § 6. Det må da vurderes konkret både om konverteringsterapi finner sted og om et trossamfunn kan holdes ansvarlig slik at det kan konstateres brudd på § 6.

De krenkelsene som er nevnt i § 6 første ledd forutsetter at det foreligger et alvorlig inngrep i andres rettigheter og friheter. Dersom en voksen person samtykker til å gjennomføre terapi med sikte på å endre seksuell orientering eller kjønnsidentitet, kan det stilles spørsmål ved om det i det hele tatt foreligger en krenkelse i medhold av § 6 første ledd. For at konverteringsterapi skal utgjøre en krenkelse som kan gi grunnlag for å nekte et trossamfunn tilskudd, synes det derfor å være en forutsetning at konverteringsterapien ikke er frivillig, slik at det foreligger en form for tvang eller press overfor vedkommende som trossamfunnet kan holdes ansvarlig for.

Dette kan etter omstendighetene vurderes annerledes dersom den som ønsker å gjennomføre slik terapi som nevnt over er et barn og særlig om barnet er under 15 år (religiøs myndighetsalder). Selv om også barn kan påberope seg trosfrihet og rett til privatliv, samt rett til å medvirke i spørsmål som angår dem, vil dette måtte avveies både mot foreldrenes rett til å ta avgjørelser på vegne av sine barn, og samfunnets rett og plikt til å beskytte barn.

Sanksjonsmulighetene etter trossamfunnsloven har noen begrensninger. For det første gjelder § 6 kun registrerte tros- og livssynssamfunn, det vil si at samfunn som ikke er registrerte etter trossamfunnsloven er unntatt statsforvalters mulighet for tilsyn og kontroll. For det andre svarer ikke trossamfunnet for *enhver* handling begått av personer som representerer samfunnet. Det må vurderes konkret om forholdet er av en slik karakter at det vil fremstå urimelig dersom det ikke får betydning også for samfunnet som sådan.

6 Fremmed rett

6.1 Tyskland

6.1.1 Overordnet om den tyske loven om konverteringsbehandling

Den tyske nasjonalforsamlingen vedtok i 2020 "Gesetz zum Schutz vor Konversionsbehandlungen" (lov om beskyttelse mot konverteringsbehandling). Formålet med loven er å beskytte personers selvbestemmelse og utviklingen av deres seksualitet og kjønn, personers fysiske integritet og retten til respekt.⁶⁰

⁶⁰ Gesentzentwurf der Bundesregierung side 12.

Loven § 1 regulerer lovens virkeområde og inneholder legaldefinisjonen av konverteringsbehandling. Konverteringsbehandling defineres som all behandling som har som formål å endre ("Veränderung") eller undertrykke ("Unterdrückung") seksuell orientering eller selvoppfattet kjønnsidentitet. Videre følger det av bestemmelsen at loven ikke gjelder for behandling av medisinsk anerkjente forstyrrelser knyttet til seksuell preferanse, og at loven heller ikke gjelder kirurgiske medisinske inngrep eller hormonbehandlinger som er rettet mot å uttrykke en persons selvopplevde kjønnsidentitet eller for å møte en persons ønske om et mer maskulint eller feminint fysisk utseende.

Loven § 2 forbyr å utføre konverteringsterapi overfor personer under 18 år, og under visse omstendigheter også overfor personer over 18 år. Det følger av loven § 5 at den som utfører konverteringsbehandling i strid med § 2 kan straffes med bot eller fengsel i inntil 1 år. Personer som handler i kraft av å være foresatte, foreldre eller av å ha annet omsorgsansvar ("die als Fürsorge- oder Erziehungsberichtigte) kan bare straffes dersom disse grovt bryter med sin omsorgsplikt.

Loven § 3 forbyr å reklamere, tilby og formidle konverteringsterapi. Ifølge loven § 6 kan brudd på forbudet mot å annonsere og tilby konverteringsbehandling straffes med bot på inntil 30 000 euro.

Loven § 4 gjelder etablering av en rådgivningstjeneste.

6.1.2 Den tyske lovens definisjon av konverteringsbehandling

Loven § 1 definerer konverteringsbehandling som all behandling som utføres overfor personer som har som formål å endre eller undertrykke seksuell orientering eller selvopplevd kjønnsidentitet.

Behandlingen må ha som spesifikt mål å endre eller undertrykke seksuell orientering eller selvopplevd kjønnsidentitet. Dette innebærer at handlingen må være utført overfor mennesker med det formål å oppnå en viss fysisk eller psykologisk effekt.⁶¹

Om en handling er konverteringsbehandling i lovens forstand, beror på en konkret vurdering. Ifølge lovens forarbeider vil fysisk påvirkning som for eksempel elektriske støt, bruk av medisiner og homeopatiske stoffer være handlinger som faller inn under lovens definisjon. Også handlinger som har som mål å oppnå psykologiske effekter kan etter omstendighetene omfattes. Sjelesørgeriske eller psykoterapeutiske samtaler om livssituasjonen til vedkommende, om holdninger til religiøsitet eller livssyn (Glaubensgebote) eller hvordan vedkommende skal håndtere sin egen seksuelle orientering utgjør ifølge forarbeidene som utgangspunkt ikke konverteringsbehandling i lovens forstand.⁶²

Det fremgår av forarbeidene at både fysiske og psykologiske påvirkninger må være av en viss alvorlighet for å kunne straffes etter loven § 5, se kapittel 6.1.5.

⁶¹ Ibid side 13.

⁶² Ibid side 13.

Det følger av § 1 andre ledd at loven ikke gjelder behandling av en person som har en medisinsk anerkjent "Störungen der Sexualpräferenz". I forarbeidene er dette forklart som forstyrrelser nevnt i F 65 i ICD-10, og det vises i denne forbindelse til at dette inkluderer fetisjisme, ekshibisjonisme og pedofili. Diagnosekriteriene fetisjisme (F 65.0), fetisjistisk transvestittisme (F 65.1), sadomasochisme (F 65.5) og multiple forstyrrelser i seksuelle objektvalg (F65.6) brukes imidlertid ikke i Norge.⁶³

Av § 1 tredje ledd følger det at loven ikke gjelder kirurgiske medisinske inngrep eller hormonbehandlinger som er rettet mot å uttrykke en persons selvopplevde kjønnsidentitet eller for å møte en persons ønske om et mer maskulint eller feminint fysisk utseende, dvs. kjønnsbekreftende behandling.

6.1.3 Den tyske lovens forbud mot å utføre konverteringsbehandling

6.1.3.1 Forbudet gjelder for alle som utfører konverteringsbehandling

Forbudet mot å utføre konverteringsbehandling gjelder enhver som utfører slike handlinger overfor personer som nevnt i loven § 2. Forbudet gjelder dermed både for helsepersonell, religiøse aktører, foreldre mv. Terskelen for å straffe foreldre mv. er imidlertid høyere enn den er for andre som utfører konverteringsterapi, da § 5 krever at handlingen i slike tilfeller må være grov for å kunne straffes, se kapittel 6.1.5.

6.1.3.2 Loven beskytter personer med særlig beskyttelsesbehov

Den tyske loven har ikke et generelt forbud mot å utføre konverteringsterapi, men er begrenset til å beskytte personer som lovgiver anser for å ha et særlig beskyttelsesbehov. Den tyske loven § 2 første ledd forbyr å utføre konverteringsbehandling på en person under 18 år uavhengig av om vedkommende har samtykket eller ikke.

Bestemmelsens andre ledd forbyr å utføre konverteringsbehandling på en person over 18 år, hvis personens samtykke til å ta imot slik behandling bygger på manglende vilje.⁶⁴

Personer under 18 år

Begrunnelsen for å beskytte personer under 18 år mot konverteringsbehandling er ifølge forarbeidene at personer under 18 år ikke kan vurdere betydningen og konsekvensene av et samtykke til slike handlinger på en adekvat måte. Det legges til grunn at de ikke er i en posisjon til å vurdere mangelen på effekt, skadene av slik behandling og hvordan dette påvirker deres seksuelle utvikling, kjønnsutvikling og selvbestemmelse. Det vises også til at barn og unge er i en fase der personlighet og identitet er i utvikling, at dette gjør dem sårbare for påvirkning og at det dermed er stor risiko for at konverteringsbehandling

⁶³ Disse forholdene omfattes uansett ikke av uttrykket "seksuell orientering", slik dette uttrykket brukes i norsk lovgivning, jf. Prop. 81 L (2016–2017) kapittel 11.9.5 side 96.

⁶⁴ § 2 andre ledd lyder: "Bei Personen, die zwar das 18. Lebensjahr vollendet haben, deren Einwilligung zur Durchführung der Konversionsbehandlung aber auf einem Willensmangel beruht, ist eine Konversionsbehandlung ebenfalls untersagt."

overfor denne persongruppen kan ha negative følger som psykologisk stress, angst, depresjon, selvmord, relasjonsproblemer, alkoholmisbruk, selvhat og homofobi.⁶⁵

Personer over 18 år

Forbudet mot å utføre konverteringsbehandling gjelder også handlinger som begås overfor personer over 18 dersom samtykket til denne personen er basert på manglende vilje ("deren Einwilligung zur Durchführung der Konversionsbehandlung aber auf einem Willensmangel beruht, ist eine Konversionsbehandlung ebenfalls untersagt").

I lovens forarbeider heter det at voksne som utgangspunkt anses å være i stand til å samtykke, men at samtykket må være informert og at det stilles høye krav til informasjon som gis, da slik behandling er uten dokumentert effekt og fordi slik behandling kan medføre betydelig helseskade.⁶⁶

Dersom en person villedes inn i konverteringsbehandling fordi det gis utilstrekkelig informasjon eller personen blir lurt til å tro at behandlingen har effekt, foreligger det ifølge forarbeidene ikke et gyldig samtykke. Det foreligger også mangel på intensjon dersom personen ikke har gitt samtykke eller mangler evnen til å gi samtykke.⁶⁷

6.1.4 Den tyske lovens forbud mot å reklamere for, tilby og formidle konverteringsbehandling

Den tyske regjeringen foreslo å forby å offentlig annonsere for konverteringsbehandling eller tilby eller formidle dette *offentlig*. Med offentlig sikttet regjeringen til en større krets av personer. Når det gjaldt personer under 18 år, foreslo regjeringen at dette skulle være forbudt uavhengig av om annonseringen, tilbudet eller formidlingen var offentlig. Regjeringens forslag til § 3 ble imidlertid ikke vedtatt av generalforsamlingen. Det følger av den vedtatte loven § 3 at det er forbudt å annonsere, tilby eller formidle konverteringsbehandling, uavhengig av om dette skjer offentlig eller ikke. Den endelige lovteksten skiller, i motsetning til regjeringens forslag, heller ikke mellom personer over og under 18 år. Forbudet gjelder også uavhengig av om handlingene er kommersielle. Endringen er begrunnet med at ikke-offentlig annonsering også kan nå mindreårige og at kun et generelt forbud beskytter mindreårige effektivt. I innstillingen fra helsekomiteen vises det også til stigmatiserings- og diskriminerings-effektene (minoritetsstress) som utløses ved å annonsere for, tilby og arrangere konverteringsbehandlinger.⁶⁸

⁶⁵ Gesentzentwurf der Bundesregierung side 15.

⁶⁶ Ibid side 15.

⁶⁷ Ibid side 16.

⁶⁸ Beschlussempfehlung und Bericht des Ausschusses für Gesundheit (14. Ausschuss).

6.1.5 Sanksjoner ved brudd på den tyske loven

6.1.5.1 Straff ved brudd på loven § 2

Brudd på loven § 2 medfører straff på inntil 1 år eller bot, jf. § 5 første ledd. Personer som handler i kraft av å være foresatte, foreldre eller av å ha annet omsorgsansvar ("die als Fürsorge- oder Erziehungsberichtigte handeln") straffes likevel ikke med mindre disse grovt bryter sin omsorgsplikt ("Fürsorge- oder Erziehungspflicht"), jf. 5 andre ledd, se nedenfor.

Straff for handlinger utført av andre enn personer er foresatte mv.

Ut fra lovens ordlyd ser det ut til at det ikke kreves kvalifiserte handlinger for at en handling skal kunne straffes etter første ledd, med mindre den som utfører handlingen er forpliktet til å yte omsorg for personen, herunder foreldre, eller verger. Av lovens forarbeider fremgår det likevel at ubetydelige inngrep i personers fysiske integritet eller selvbestemmelse ikke er straffbare. Terskelen for straffbarhet vil i alle tilfeller nås dersom handlingen etter en objektiv vurdering er egnet til å sette en person i fare for å få betydelig skade på sin fysiske eller psykologiske utvikling.⁶⁹

Straff for handlinger begått av foresatte mv.

Paragraf 5 andre ledd lyder:

"Absatz 1 ist nicht auf Personen anzuwenden, die als Fürsorge-oder Erziehungsberechtigte handeln, sofern sie durch die Tat nicht ihre Fürsorge-oder Erziehungspflicht gröblich verletzen."

Personer som handler i kraft av å være foresatte, foreldre eller av å ha annet omsorgsansvar for personen kan altså kun straffes dersom de grovt krenker deres omsorgsplikt. Forarbeidene nevner som eksempel at en foresatt bruker fysisk vold mot barnet, at barnet trues med utestengelse fra familien eller at det trues med at barnet ikke får økonomisk støtte om barnet ikke går gjennom konverteringsbehandling.⁷⁰

6.1.5.2 Sanksjoner ved brudd på loven § 3

Overtredelse av forbudet mot å annonsere, tilby og markedsføre konverteringsbehandling, medfører bot på opptil 30 000 euro. Dette er en administrativ reaksjon. Av forarbeidene følger det at denne reaksjonen anses som tilstrekkelig, siden disse handlingene skjer i forkant av selve konverteringsbehandlingen.⁷¹

⁶⁹ Gesetzentwurf der Bundesregierung side 18 ("Unerhebliche Beeinträchtigungen der Körperintegrität oder der sexuellen und geschlechtlichen Selbstbestimmung (zum Beispiel Besprengen einer Person mit Weihwasser) sind nicht strafbar nach § 5 Absatz 1. Die Strafbarkeitsschwelle ist jedenfalls dann überschritten, wenn die Behandlung objektiv geeignet ist, eine Person in die Gefahr zu bringen, in ihrer körperlichen oder psychischen Entwicklung erheblich geschädigt zu werden.").

⁷⁰ Ibid side 19.

⁷¹ Gesetzentwurf der Bundesregierung side 19.

Formidling av konverteringsterapi overfor mindreårige vil i henhold til tysk straffelovgivning være straffbar medvirkning til å utføre konverteringsterapi dersom formidlingen fører til at konverteringsterapi blir utført.⁷²

6.2 Malta

I 2016 ble Malta det første europeiske landet til å forby konverteringsterapi.

Loven definerer konverteringsterapi som behandling som har som formål å endre, undertrykke eller eliminere en persons seksuelle orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk. Det er presisert i loven at rådgivning om utforskning av ens egen identitet knyttet til seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk ikke anses som konverteringsterapi.

Det er nedfelt i loven at alle mennesker har en seksuell orientering, en kjønnsidentitet og et kjønnsuttrykk og at dette ikke skal anses som en forstyrrelse, sykdom, mangel, tilkortkommenhet eller funksjonshemming.

Loven forbyr *enhver person* å utføre konverteringsterapi på en sårbar person, utføre konverteringsterapi som skjer basert på ufrivillighet eller tvang og å reklamere for konverteringsterapi.

Når det gjelder sårbare personer, er det ikke et vilkår at konverteringsterapien som utføres må være ufrivillig eller tvungen. "Sårbare personer" er definert som personer under 16 år, personer som har en psykisk lidelse eller personer som av en domstol blir vurdert å være i særlig risiko grunnet personens alder, modenhet, helse, psykiske lidelse, avhengighetsforhold, psykiske tilstand og/eller emosjonelle tilstand.

Det er forbudt *for profesjonelle* å tilby eller utøve konverteringsterapi overfor enhver person samt å henvise enhver person videre til andre for å utføre konverteringsterapi. Her er det altså ikke et vilkår at konverteringsterapien må være ufrivillig, tvungen eller rettet mot sårbare personer for å kvalifisere som forbudt. "Profesjonelle" er definert som personer som har autorisasjon/lisens/offentlig godkjenning til å praktisere som omsorgsarbeidere, rådgivere, pedagoger, familieterapeuter, leger, patologer, psykologer, psykoterapeuter, psykiatere, sosionomer, lærere og/eller ungdomsarbeidere.

For privatpersoner er strafferammen bøter på opptil € 5000 og/eller fengsel opptil fem måneder. For profesjonelle er strafferammen bøter på opptil € 10 000 og/eller fengsel i opptil 1 år.

6.3 Canada

Den 22. juni 2021 vedtok det canadiske "House of Commons" å innta forbud mot konverteringsterapi i straffeloven (Bill C-6). Saken må imidlertid også passere Senatet, samt få "royal assent", før lovendring er endelig vedtatt.

⁷² Ibid.

Dersom lovforslaget blir endelig vedtatt, vil det for det første bli forbudt å forårsake at en person gjennomgår konverteringsterapi mot sin vilje og å forårsake at en person under 18 år gjennomgår konverteringsterapi, uavhengig om praksisen er villet eller ikke av vedkommende. I tillegg vil det bli forbudt å bidra til at en mindreårig fra Canada blir sendt til utlandet med formål om at den mindreårige skal gjennomgå konverteringsterapi.

Det vil også bli forbudt å promotere eller reklamere for tilbud om å utføre konverteringsterapi og motta finansiell eller annen materiell fordel ved å tilby konverteringsterapi. Strafferammen for overtredelse av dette forbudet er foreslått satt til 2 år.

Konverteringsterapi er i lovforslaget definert som praksis, behandling eller tjeneste som har som formål å endre en persons seksuelle orientering til heterofil, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk til ciskjønn, eller å undertrykke eller begrense ikke-heterofil tiltrekning eller seksuell atferd eller ikke-ciskjønn kjønnsuttrykk.

6.4 Rettslig regulering i andre land på regionalt, provinsielt og delstatlig nivå

6.4.1 Spania

I Spania har flere provinser og autonome regioner innført forbud mot konverteringsterapi, herunder Madrid (2016), Murcia (2016), Andalucía (2017), Valencia (2018) og Aragon (2018).

Madrid, Andalucía og Aragon forbyr alle medisinske, psykiatriske, psykologiske, religiøse eller andre intervensjoner som søker å endre en persons seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Valencia har et forbud mot metoder, programmer og terapi som søker å endre en persons seksuelle orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk. Murcia forbyr offentlig helsepersonell å utføre konverteringsterapi. Reguleringen omtaler kjønnsidentitet, men nevner ikke seksuell orientering eksplisitt.

Samtlige nevnte provinser og autonome regioner forbyr markedsføring av konverteringsterapi.

6.4.2 Canada

Provinsene Ontario (2015), Nova Scotia (2018) og Prince Edward Island (2019) har vedtatt reguleringer for å forhindre konverteringsterapi rettet mot seksuell orientering og kjønnsidentitet. Samtlige av de nevnte provinsene forbyr helsepersonell å tilby konverteringsterapi til mindreårige. I Nova Scotia er det i tillegg forbudt for personer som er i et tillits- eller autoritetsforhold til en mindreårig å utføre konverteringsterapi overfor vedkommende.

6.4.3 USA

Per juni 2021 har 20 delstater i USA samt District of Columbia og Puerto Rico forbud mot konverteringsterapi. Flere av lovene retter seg eksplisitt mot grunnlagene seksuell

orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, selv om selve lovtittelen ofte kun henviser til seksuell orientering. De fleste lovene forbyr profesjonelle å utføre konverteringsterapi og konverteringsterapi rettet mot mindreårige.

6.4.4 Australia

Tre av Australias delstater har siden 2020 vedtatt egne lover som forbyr konverteringsterapi.

Queenslands lovgivning⁷³, som ble vedtatt i 2020, gjelder kun helsepersonell, det vil si leger, sykepleiere, psykologer, rådgivere, naturopater og sosialarbeidere. I loven er konverteringsterapi definert som "practice that attempts to change or suppress a person's sexual orientation or gender identity." Loven lister opp flere eksempler på hva som anses som konverteringsterapi: å indusere kvalme, oppkast eller lammelse mens personen vises bilder av personer av samme kjønn, bruk av skam eller tvang for å skape aversjon mot likekjønnet attraksjon eller for å oppmuntre til kjønnskonform atferd, bruke andre teknikker som oppmuntrer til å tro at å være lesbisk, homofil, bifil, trans eller interkjønn er en mangel eller lidelse. Loven presiserer også hvilke handlinger utført av helsepersonell som ikke skal anses som konverteringsterapi: hjelpe og støtte en person som gjennomgår kjønnsbekreftende behandling, assistere en person som vurderer å gjennomgå kjønnsbekreftende behandling, hjelpe og støtte en person til å uttrykke en persons kjønnsidentitet, vise støtte og forståelse overfor en person og legge til rette for en persons mestringsevner, utvikling eller identitetsutforskning.

Straffen for å utføre konverteringsterapi er bøter eller fengsel inntil 18 måneder dersom handlingen utføres på en sårbar person, og ellers bøter eller fengsel i inntil 12 måneder. Sårbar person er definert som barn, personer som "has impaired capacity within the meaning of the Guardianship and Administration Act 2000 for making decisions about a particular service offered by a health service provider;" og person med "an impairment that is likely to significantly limit the person's ability to understand a particular service offered by a health service provider".

Australian Capital Territory (ACT) vedtok også lovgivning om konverteringsterapi i 2020.⁷⁴ I loven er konverteringsterapi definert som behandling eller annen praksis som har som formål eller påstått formål, å endre en persons seksualitet eller kjønnsidentitet. Loven har et videre anvendelsesområde enn Queenslands lovgivning, ved at loven ikke bare gjelder helsepersonell. Definisjonen er for øvrig avgrenset på lignende måte som i Queenslands lov, ved at blant annet det å hjelpe en person til å uttrykke sin persons kjønnsidentitet, fremme aksept, støtte og forståelse overfor en person og legge til rette for en persons mestringsevner, identitetsutforskning og identitetsutvikling og gi sosial støtte ikke anses som konverteringsterapi. Etter loven er det forbudt å utføre konverteringsterapi overfor barn og personer som "has impaired decision making ability in relation to a matter

⁷³ Health Legislation Amendment Act 2020 Part 5 Amendment of Public Health Act 2005.

⁷⁴ Sexuality and Gender Identity Conversion Practices Act.

relating to the person's health or welfare". Straffen er bøter eller fengsel i inntil 12 måneder. Loven rammer også det å ta en person ut av ACT for å gjennomføre konverteringsterapi.

I februar 2021 ble Change or Suppression (Conversion) Practices Prohibition Bill vedtatt av parlamentet i delstaten Victoria. I loven er "change or suppression practice" definert som praksis eller atferd rettet mot en person enten med eller uten samtykke på bakgrunn av denne personens seksuelle orientering eller kjønnsidentitet med det formål å endre eller undertrykke dennes seksuelle orientering eller kjønnsidentitet eller med det formål å "inducing the person to change or suppress their sexual orientation or gender identity." Definisjonen er, i likhet med Queenslands og ACTs lovgivning, avgrenset mot å det å assistere en person i forbindelse med kjønnsbekreftende behandling og støtte og hjelpe en person i deres utvikling og identitetsutforskning mv. Loven inneholder enkelte ikke-uttømmende eksempler på praksis som rammes av loven. Disse er "providing a psychiatry or psychotherapy consultation, treatment or therapy, or any other similar consultation, treatment or therapy", "carrying out a religious practice, including but not limited to, a prayer based practice, a deliverance practice or an exorcism" og "giving a person a referral for the purposes of a change or suppression practice being directed towards the person."

Straff for å ha vært involvert i praksis eller atferd som kan defineres som konverteringsterapi er betinget av at handlingen eller atferden har medført "serious injury" eller "injury" på den andre personen. Der handlingen eller atferden medfører "serious injury" er maksimumstraffen 10 år. Der handlingen eller atferden medfører "injury" er maksimumstraffen 5 år.

Loven rammer også det å ta en person ut av Victoria for å gjennomføre konverteringsterapi, samt markedsføring av konverteringsterapi.

7 Bør det å utføre konverteringsterapi forbys?

7.1 Er det behov for forbud mot å utføre konverteringsterapi utover eksisterende lovgivning?

Kunnskapen vi har om lhbt-personers psykiske helse gjennom levekårs- og livskvalitetsundersøkelser i Norge tilsier en spesiell årvåkenhet overfor denne gruppen. Det finnes ikke vitenskapelige bevis på at konverteringsterapi har effekt. Snarere viser flere utenlandske vitenskapelige undersøkelser at handlinger som har som formål å endre eller undertrykke/fornekte personers seksuelle orientering eller kjønnsidentitet kan ha store skadevirkninger for de som utsettes for dette. Forskningen viser at de vanligste negative konsekvensene er knyttet til psykisk helse. Lhbt-personer som har gjennomgått konverteringsterapi har større risiko for angst, depresjon, selvmordstanker og -forsøk. Mange oppgir negative følelser som skam og selvforakt og konflikter eller brutt kontakt med familie og menighet. Fagmiljøer innenfor psykiatri og psykologi både nasjonalt og internasjonalt har fordømt denne typen praksiser. Selv om det er lite kunnskap om

omfanget av og skadevirkningene av konverteringsterapi i norsk sammenheng, er det på bakgrunn av blant annet tilbakemeldinger fra sivilt samfunn god grunn til å gå ut fra at slike praksiser også foregår i Norge.

Det er ingen bestemmelser i eksisterende lovgivning som klart forbyr "behandling" som har som formål å få en annen å endre, undertrykke eller fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Selv om enkelte handlinger knyttet til konverteringsterapi allerede kan rammes av eksisterende lovgivning, er ikke dagens lovgivning egnet til å gi tilstrekkelig beskyttelse mot denne typen handlinger. Etter departementets vurdering er gjeldende lovgivning heller ikke utformet på en slik måte at den har en preventiv effekt.

I Bufdirs kartlegging av organisasjonenes kjennskap til konverteringsterapi i Norge, var organisasjonenes tilbakemelding at konverteringsterapi, etter det de kjenner til, som oftest finner sted i en religiøs kontekst (trossamfunn, religiøse organisasjoner og andre religiøse aktører) og i nære relasjoner (foreldre/foresatte og annen familie). Organisasjonene hadde i mindre grad kjennskap til at konverteringsterapi utøves av helsepersonell, sosionomer og familierapeuter. Et innfortolket forbud mot konverteringsterapi i helsepersonelloven og lov om alternativ behandling vil derfor ikke være godt egnet til å regulere konverteringsterapi i en norsk kontekst.

Straffeloven § 266 rammer hensynsløs adferd som forstyrrer en annen persons psykiske ro. Hensynsløs er en ganske sterk karakteristikk og vil ifølge forarbeidene bare ramme handlinger som er moralsk lastverdige.⁷⁵ Skyldkravet er forsett, og forsettet må, på vanlig måte, dekke alle elementer i gjerningsbeskrivelsen, også at handlingen har som følge at den annen freds blir krenket. Disse forholdene gjør at bestemmelsen er lite aktuell dersom en person forsøker å «hjelp» en annen til endre eller undertrykke sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet i den tro at dette vil være til vedkommendes beste og uten å forstå at handlingen vil kunne krenke vedkommendes fred. Barnelovens bestemmelser om foreldreansvar kan komme til anvendelse dersom f.eks. foreldre skader barnets psykiske helse. Som nevnt i kapittel 5.5 medfører imidlertid ikke brudd på barneloven § 30 straff.

Dersom konverteringsterapi utøves mot barn, kan barnevernloven komme til anvendelse. Om konverteringsterapi i hjemmet kan begrunne omsorgsovertakelse etter barnevernloven § 4-12, må vurderes konkret av fylkesnemnda i lys av omstendighetene og barnets situasjon, se kapittel 5.6.

Likestillings- og diskrimineringsloven vil kunne få anvendelse i enkelte tilfeller av konverteringsterapi, men loven er vagt utformet og utpreget skjønsmessig og det er derfor uklart hvilke handlinger knyttet til konverteringsterapi som rammes av den, se kapittel 5.7. Det er dessuten kun administrative reaksjoner knyttet til likestillings- og diskrimineringsloven. Videre skal verken domstolene eller nemnda håndheve lovens forbud i familielivet og andre rent personlige forhold. Disse begrensningene fører til at diskrimineringsvernet ikke nødvendigvis blir effektivt i denne type saker.

⁷⁵ Ot.prp. nr. 41 (1954) side 25.

For å sikre et lovverk som gir personer effektiv beskyttelse mot handlinger som har som formål å få en annen til å endre eller fornekte (ev. undertrykke) sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, mener departementet at slike handlinger bør reguleres uttrykkelig. En lovregulering vil gi et tydelig signal om at slik praksis ikke er akseptabel, ha en holdningsskapende effekt og vil i tillegg kunne ha pedagogiske og preventive virkninger gjennom å øke kunnskapen og bevisstheten om hva slags handlinger som er ulovlige. En uttrykkelig regulering kan også bidra til å skape klarhet og forutsigbarhet i vurderinger etter annet lovverk, herunder hva som kan være krenkelser av barns eller av andres rettigheter etter trossamfunnsloven § 6 om grunnlag for å nekte tilskudd til tros- og livssynsamfunn, se kapittel 5.9.

7.2 Det menneskerettslige handlingsrommet

Menneskerettighetene setter grenser for lovgivers adgang til å regulere borgernes handlinger. En regulering kan ikke eliminere andres grunnleggende menneskerettigheter. Regulering av konverteringsterapi reiser komplekse menneskerettslige problemstillinger.

Justisdepartementets lovavdeling har vurdert det menneskerettslige handlingsrommet for å regulere konverteringsterapi. Lovavdelingens uttalelse av 25. mars 2021 er vedlagt dette høringsnotatet.

Lovavdelingens vurdering tok utgangspunkt i et forbud som var skissert av en arbeidsgruppe bestående av representanter fra Helse- og omsorgsdepartementet, Barne- og familiedepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet og Kulturdepartementet. Lovavdelingens skulle utrede handlingsrommet for å forby det å utføre konverteringsterapi overfor en eller flere bestemte personer, å markedsføre konverteringsterapi overfor enhver og å fremsette konkrete tilbud om konverteringsterapi til en eller flere bestemte personer.

I det følgende gis en oppsummering av Lovavdelingens vurderinger knyttet til et forbud mot å *utføre* konverteringsterapi.⁷⁶ Lovavdelingens vurderinger og konklusjoner omtales nærmere i høringsnotatet kapittel 8.

Bestillingen som ble sendt til Lovavdelingen skisserte primært et strafferettslig forbud mot å utføre konverteringsterapi. Prinsipalt var det skissert et absolutt forbud mot å utføre konverteringsterapi på barn, det vil si personer under 18 år, og subsidiært et forbud som innebar at slike handlinger skulle være ulovlige dersom det foreligger omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig. Når det gjaldt personer over 18 år, ble Lovavdelingen bedt om å vurdere om det er anledning til å innføre et forbud mot konverteringsterapi som begås under omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig. Arbeidsgruppens skisserte forbud tilsvarer forbudet som foreslås i dette høringsnotatet, med unntak av at departementet her holder det åpent om det absolutte forbudet bør gjelde for barn frem til fylte 16 år eller frem til fylte 18 år. Departementet vil understreke at ikke alle avgrensninger og

⁷⁶ Oppsummeringen er hentet fra Lovavdelingens uttalelse punkt 2.2 side 6 følgende.

presiseringer knyttet til et forbud forelå på tidspunktet bestillingen ble gitt til Lovavdelingen.

Lovavdelingen har konkludert med at retten til den høyest oppnåelige helsestandard etter FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) artikkel 12 og FNs barnekonvensjon (BK) artikkel 24 ikke medfører noen plikt til å innføre et slikt forbud mot å utføre konverteringsterapi som skisseres i dette høringsnotatet, se nærmere punkt 3.3 og 3.4 i den vedlagte uttalelsen fra Lovavdelingen. Etter Lovavdelingens vurdering er heller ikke terskelen nådd for at staten har en positiv forpliktelse til å forby «konverteringsterapi» for å beskytte andres rett til privatliv og familieliv etter Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 8, se uttalelsen punkt 4.2.3.

I vurderingen av det menneskerettslige handlingsrommet er sentrale spørsmål om et forbud utgjør et forholdsmessig inngrep i retten til respekt for privatliv og familieliv, se uttalelsen punkt 4, retten til religionsfrihet, se uttalelsen punkt 5, og retten til ytringsfrihet, se uttalelsen punkt 6. Vurderingene av adgangen til å gjøre inngrep i ulike rettigheter er i hovedsak gjort med utgangspunkt i EMK og praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD), men Lovavdelingen vurderer også løpende forholdet til andre konvensjoner og Grunnloven.

Som Lovavdelingen har vist til i uttalelsen punkt 2.1 er forholdsmessighetsvurderingene preget av at det er tale om å balansere flere ulike hensyn som hver for seg kan være beskyttet av menneskerettighetene. Et forbud mot konverteringsterapi kan eksempelvis utgjøre et inngrep i retten til privatliv og retten til religionsfrihet, samtidig som inngrepet skal beskytte retten til en persons egen fysiske og psykiske helse og til å bestemme over sin egen seksuelle orientering og kjønnsidentitet, som også er beskyttet av menneskerettighetene. I et slikt tilfelle vil lovligheten av et nasjonalt inngrep bero på om reguleringen sikrer en rimelig balanse mellom de ulike rettighetene innenfor den vide skjønnsmarginen statene vil ha dersom de har gjennomført en grundig vurdering av de kryssende hensynene, se uttalelsen punkt 2.2.

Lovavdelingen legger til grunn for sin vurdering at det ikke foreligger konsensus blant Europarådets medlemsstater om behovet for å forby konverteringsterapi. Dette er ytterligere et moment som taler for at det primært bør være nasjonale myndigheter som foretar avveiningen mellom de kryssende rettighetene og hensynene i vurderingen av om «konverteringsterapi» kan forbyes og hvordan et eventuelt forbud bør utformes.

Lovavdelingen vurderer det dithen at det foreslåtte forbudet mot konverteringsterapi overfor voksne i tilstrekkelig grad balanserer retten til selvbestemmelse, religionsfrihet og ytringsfrihet for potensielle mottakere av «terapi» mot hensynet til å beskytte disses helse og rett til personlig utvikling og identitet og til å hindre diskriminering, se nærmere i uttalelsen punkt 4.3.2, 5.3.1.2 og 6.3.1. Forbudet vil derfor etter Lovavdelingens syn være innenfor den skjønnsmarginen statene har på dette området. Lovavdelingen har særlig vektlagt at utilbørlighetsbegrensningen medfører at forbudet ikke vil ramme tilfeller der det foreligger et klart samtykke til konverteringsterapi, og at retten til personlig autonomi derfor er ivaretatt. Derimot finner Lovavdelingen at det er mye som taler for at en alternativ regulering med et absolutt forbud mot konverteringsterapi også overfor personer

over 18 år, trolig er i strid med blant annet retten til respekt for privatliv og retten til religionsfrihet.

Etter Lovavdelingens syn taler hensynet til barnets beste for at et absolutt forbud mot konverteringsterapi overfor barn ikke er et uforholdsmessig inngrep i barns rett til respekt for sitt privatliv, rett til religionsfrihet og rett til ytringsfrihet. Lovavdelingen har imidlertid vært noe i tvil når det gjelder anvendelse av forbudet overfor barn som nærmer seg myndighetsalder. Forbudet vil overfor disse ungdommene kunne utgjøre et klarere inngrep i rettighetene, herunder ungdommenes autonomi på disse områdene, se uttalelsen punkt 4.3.3 og 5.3.1.3. Når Lovavdelingen har kommet til at et inngrep sannsynligvis vil være forholdsmessig også overfor denne gruppen, skyldes det blant annet at Lovavdelingen har lagt vekt på de betenkelige sidene ved konverteringsterapi, at ungdomstiden er en sårbar periode for unges utvikling av en egen identitet, inkludert identiteten knyttet til seksuell orientering og kjønn, og at ungdom kan være særlig utsatt for uheldig påvirkning som kan ha stor negativ innvirkning på psyken og selvbildet.

Det foreslåtte forbudet vil etter Lovavdelingens syn heller ikke innebære et uforholdsmessig inngrep overfor de som ønsker å utøve konverteringsterapi, se uttalelsen punkt 5.3.1.2 og 6.3.1. Lovavdelingen viser til at det foreslåtte forbudet innebærer at det fremdeles vil være adgang til å gi uttrykk for og forsøke å overbevise andre om sin religiøse tro straffritt, herunder å gi uttrykk for sin tro eller forsøke å overbevise andre i spørsmål knyttet til seksuell orientering og kjønnsidentitet (se høringsnotatet kapittel 8.2.5). Lovavdelingen bemerker at ytringer som vil rammes av et eventuelt forbud, ikke vil ligge i kjernen av det ytringsfriheten skal beskytte, nemlig det frie ordskiftet, samtidig som ytringene vil kunne gripe sterkt inn i andres rett til privatliv. Forbudet vil derfor, etter Lovavdelingens vurdering, være basert på en rimelig balansering av ulike kryssende rettigheter og hensyn.

Lovavdelingen finner at det foreslåtte forbudet heller ikke vil utgjøre et uforholdsmessig inngrep i foreldres rett til å oppdra sine barn i tråd med sin egen overbevisning.

Lovavdelingen finner at forbudet er basert på en rimelig balanse mellom foreldrenes rett til å oppdra sine barn og hensynet til barnets beste, herunder barns interesse i å utvikle sin egen identitet og ikke utsettes for handlinger som kan skade den psykiske utviklingen, se uttalelsen punkt 4.3.4 og 5.3.1.3.

Lovavdelingen understreker at ved vurderingen av forholdsmessigheten av forbud som medfører inngrep i konvensjonsfestede rettigheter, legger EMD gjennomgående vekt på hvor tyngende eventuelle sanksjoner vil være. I forbindelse med utformingen av et straffebud må det derfor sikres at strafferammene utformes slik at straffen ikke vil bli uforholdsmessig tyngende. Se for øvrig departementets vurdering og forslag i høringsnotatet kapittel 8.6.

7.3 Kriminaliseringsspørsmålet – bør det å utføre konverteringsterapi straffes?

7.3.1 Skadefølgeprinsippet

Lovgiver har gitt uttrykk for at atferd bare bør gjøres straffbar dersom den fører til skade eller fare for skade på interesser som bør vernes av samfunnet (skadefølgeprinsippet).⁷⁷

Som omtalt i kapittel 4.3 er det dokumentert i utenlandsk forskning at konverteringsterapi kan ha store skadevirkninger, også der slik "behandling" utføres av religiøse aktører og i nære relasjoner. Selv om forskning på dette området er utenlandsk, går departementet ut fra at "behandling" som har som formål å få personer til å endre eller fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet kan være skadelig også i norsk kontekst. Kunnskapen vi har om lhbt-personers psykiske helse gjennom norske levekårs- og livskvalitetsundersøkelser tilsier dessuten en spesiell årvåkenhet overfor denne gruppen.

Uttrykket "konverteringsterapi" har ikke et presist meningsinnhold, og brukes om en rekke ulike handlinger. Noen handlinger vil være mer alvorlige og ha større potensielle skadevirkninger enn andre. Et utslag av skadefølgeprinsippet er at et ønske om beskyttelse mot mildere former for psykisk eller fysisk ubehag, normalt ikke vil være tilstrekkelig for å kriminalisere en handling. I Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) kapittel 7.5.2.4 side 90 uttaler departementet:

"For fysisk ubehag må det trekkes en grense mot legemskrenkelser som bør være straffbare. (...) Det samme utgangspunktet gjør seg gjeldende for mindre alvorlige handlinger som påvirker den enkeltes psykiske integritet. Inntil en viss grense bør det å påføre andre psykisk ubehag gjennom atferd eller utsagn ikke sanksjoneres med straff. I slike tilfeller vil det sjelden være naturlig å tale om skade eller fare, og ubehag er uansett en lite målbar størrelse. Straff vil normalt være en uproporsjonal reaksjon. Skulle strafferettsapparatet ta seg av alle mellommenneskelige handlinger og ytringer som volder ubehag, ville det dessuten kunne foreta seg lite annet. De fleste ville nok også oppleve det som støtende om denne typen av handlinger og ytringer skulle bli en sak for statens maktapparat."

Skadefølgeprinsippet tilsier derfor at et straffebud bør avgrense mot handlinger med lite skadepotensial. Dette kan ivaretas gjennom en legaldefinisjon av konverteringsterapi som kun dekker situasjoner der det antas at handlingene har et skadepotensiale, se kapittel 8.2.5.

Barn antas å være mer sårbare enn voksne. En behandling som tar utgangspunkt i at barnets seksuelle orientering eller kjønnsidentitet bør korrigeres vil kunne ha stor innvirkning på barnets videre identitetsutvikling og selvfølelse. Det kan derfor være i tråd med skadefølgeprinsippet å ha en strengere regulering av konverteringsterapi overfor barn enn voksne.

Det vil være individuelle forskjeller i hvordan handlingene oppleves av den som utsettes for disse. Dette bør imidlertid ikke utelukke straff som reaksjon. For eksempel forbyr

⁷⁷ Se for eksempel Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) kapittel 7.5.1 og 7.5.2 side 88–92.

straffeloven § 295 det å skaffe seksuell omgang ved misbruk av overmaktsforhold, utnytting av noens psykiske utviklingshemming eller psykiske lidelse eller utnytting av person under 18 år i særlig sårbar situasjon. Vurderingene av om det foreligger misbruk eller utnytting vil være skjønnsmessig. Straff er imidlertid ikke betinget av at fornærmede har tatt skade av handlingene. Tilsvarende er det ikke et vilkår etter straffeloven § 298 om seksuelt krenkende atferd at handlingen har skadevirkninger. Bestemmelsen rammer blant annet blotting, uavhengig av hvordan fornærmede opplevde hendelsen.

Etter departementets vurdering står ikke skadefølgeprinsippet i veien for å kriminalisere den type handlinger departementet foreslår.

7.3.2 Betydningen av personens samtykke for kriminaliseringsspørsmålet

Enkelte vil kunne ha et sterkt ønske om å oppsøke konverteringsterapi. For eksempel antar departementet at enkelte vil kunne begrunne et slikt valg med at de ønsker å leve i samsvar med egen religiøs overbevisning. Konverteringsterapi vil kunne være skadelig også der personen mottar dette etter eget ønske. Lovavdelingen har konkludert med at et Norges menneskerettslige forpliktelser trolig vil være til hinder for et helt generelt og absolutt forbud som gjelder uavhengig av samtykke, se blant annet punkt 2.2 og 4.3.2 i uttalelsen.

Et slikt absolutt forbud ville i tillegg stått i et spenningsforhold til skadefølgeprinsippet. Skadefølgeprinsippet bygger på en grunntanke om at individene i størst mulig grad skal kunne handle fritt. Å få råde over seg selv regnes som et helt sentralt aspekt ved denne friheten. Et utslag av skadefølgeprinsippet er derfor at selvpåført skade eller fare for skade normalt ikke bør straffes. Det samme gjelder langt på vei skadevoldende handlinger som utføres med samtykke fra den som rammes, se Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) kapittel 7.5.2.5 side 91. At hensynet til individenes handlefrihet tilsier at skadevoldende handlinger utført med samtykke fra den som rammes ikke bør straffes kommer til syne i enkelte straffebud i dag. Blant annet følger det av straffeloven § 276 at straff etter straffeloven §§ 271 (kroppskrenkelse), 272 (grov kroppskrenkelse), 273 (kroppsskade) og 274 (grov kroppsskade) ikke kommer til anvendelse når den handlingen har rettet mot, har samtykket. Å innføre et straffesanksjonert forbud mot konverteringsterapi overfor personer som har gitt et reelt samtykke ville grepet sterkt inn i disse personenes frihet til å råde over seg selv.

Departementet mener imidlertid at det ikke bryter med menneskerettighetene eller skadefølgeprinsippet å kriminalisere konverteringsterapi, dersom omstendighetene rundt handlingen gjør den utilbørlig. Når det gjelder konverteringsterapi overfor voksne, mener departementet at dette først og fremst vil være tilfelle der utføreren har grunn til å tro at mottakeren ikke har et reelt ønske om å gjennomgå konverteringsterapi, for eksempel fordi samtykke er avgitt etter sterkt press eller ved misbruk av et avhengighetsforhold, se kapittel 8.3.3.2.

Når det gjelder barn, må hensynet til barnets beste i en del tilfeller gå foran hensynet til barnets selvbestemmelse. Barn er fortsatt i utvikling og har ikke de samme forutsetningene for å forstå konsekvensene av egne eller andres handlinger som voksne.

Dette reflekteres også i norsk lovgivning. For eksempel er den "helseerettslige myndighetsalder" 16 år etter pasient- og brukerrettighetsloven § 4-3. Barn under 16 år kan heller ikke gi straffriende samtykke til seksuell omgang og gutter under 18 år kan ikke samtykke til rituell omskjæring. Departementet mener derfor at kriminalisering av konverteringsterapi overfor barn kan forsvares, også der barnet har samtykket til handlingen.

7.3.3 Vil andre reaksjoner enn straff være tilstrekkelig?

Straff er det mest inngripende virkemidlet samfunnet har for å regulere atferd. En handling bør derfor bare gjøres straffbar dersom det ikke finnes andre reaksjoner eller at andre reaksjoner åpenbart ikke vil være tilstrekkelig.⁷⁸

Et alternativ til straff er at den som blir utsatt for konverteringsterapi får rett til erstatning og oppreisning, tilsvarende erstatning for ærekrenkelser etter skadeerstatningsloven § 3-6 a og erstatning ved brudd på likestillings- og diskrimineringsloven etter lovens § 38. Også en slik reaksjon vil kunne ha en holdningsskapende effekt på samme måte som et straffebud. Departementet mener imidlertid at det er grunn til å anta reguleringen vil bli mindre effektiv dersom den enkelte selv må bringe en sak inn for domstolene⁷⁹ for å få erstatning eller oppreisning. I saker som gjelder konverteringsterapi, vil ofte den som utsettes for dette, kunne være i en sårbar situasjon. Det kan for eksempel være vanskelig å selv identifisere at man utsettes for en handling som kan medføre skadevirkninger på kort eller lang sikt hvis man er i et miljø der slike praksiser aksepteres. Formålet med å forby konverteringsterapi er nettopp å beskytte de mest sårbare mot slike handlinger, inkludert barn. Etter departementets vurdering vil den avskrekkende effekten svekkes dersom regelverket i liten grad blir håndhevet.

Departementet mener pålegg om stansing, tilsvarende diskrimineringsombudsloven § 11, heller ikke vil ha den samme preventive effekten som et straffesanksjonert forbud.

Departementet har også vurdert om tilsyn kan være aktuelt som et alternativ til straff, men finner at heller ikke dette vil være tilstrekkelig effektivt for å beskytte personer mot konverteringsterapi. Konverteringsterapi foregår ofte i det skjulte, noe som gjør en tilsynsoppgave vanskelig. Slike praksiser tilbys ikke nødvendigvis av etablerte trossamfunn, det kan også tilbys av organisasjoner og enkeltpersoner uavhengig av trossamfunn og religiøse organisasjoner. Det er også vanskelig å se hvilket av de etablerte tilsynsorganene som kunne ført tilsyn med denne type praksis, og det anses ikke formålstjenlig å opprette et eget tilsyn for denne type saker. Likestillings- og diskrimineringsombudet er ikke et tilsynsorgan, og det er heller ikke naturlig å gi Likestillings- og diskrimineringsombudet mandat til å føre slikt tilsyn.

⁷⁸ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) kapittel 7.5.1 side 88 og kapittel 7.5.3.2 side 92–93.

⁷⁹ Diskrimineringsnemndas myndighet til å fatte vedtak om erstatning og oppreisning er begrenset, jf. diskrimineringsombudsloven § 12. Se også kapittel 5.7.

8 Rekkevidden av et forbud mot å utføre konverteringsterapi

8.1 Bør uttrykket "konverteringsterapi" anvendes i loven?

I både den offentlige debatten og internasjonale undersøkelser blir konverteringsterapi ofte omtalt som handlinger eller praksiser som har som formål å endre eller undertrykke personers seksuelle orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk.⁸⁰ I rapporten fra FN's uavhengige ekspert for beskyttelse mot vold og diskriminering på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet avsnitt 17, skriver ekspertene at uttrykket er et paraplybegrep:

"Conversion therapy" is used as an umbrella term to describe interventions of a wide-ranging nature, all of which are premised on the belief that a person's sexual orientation and gender identity, including gender expression, can and should be changed or suppressed when they do not fall under what other actors in a given setting and time perceive as the desirable norm, in particular when the person is lesbian, gay, bisexual, trans or gender diverse. Such practices are therefore consistently aimed at effecting a change from non-heterosexual to heterosexual and from trans or gender diverse to cisgender. Depending on the context, the term is used for a multitude of practices and methods, some of which are clandestine and therefore poorly documented."

Blant landene og delstater, provinser mv. som har innført egne lover eller bestemmelser om konverteringsterapi, er det brukt ulike benevnelser om praksisen. I den tyske loven brukes uttrykket "Konversionsbehandlung" i lovteksten, som kan oversettes til konverteringsbehandling på norsk. I den maltesiske loven anvendes uttrykket "conversion practices". I delstaten Victoria i Australia er slike handlinger benevnt som "change or suppression (conversion) practices". Den canadiske regjeringens lovforslag, som fortsatt er til behandling, inneholder uttrykket "conversion therapy".

Departementet ser at det kan være problematiske sider ved uttrykket "konverteringsterapi", blant annet fordi ordet "terapi" kan gi assosiasjoner til behandling av blant annet psykiske lidelser.⁸¹ Departementet tar sterk avstand fra holdninger om at det å bryte med normer for seksuell orientering og kjønnsidentitet er forbundet med sykdom. Samtidig mener departementet at "konverteringsterapi" etter hvert har blitt et innarbeidet uttrykk, og at det er mulig å benytte dette som et samlebegrep uten å

⁸⁰ I Bufdirs kartlegging av aktørers kjennskap til konverteringsterapi i Norge ble uttrykket brukt om "handlingene som har som formål å endre noens seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Informantene. ikke bl.a. spørsmål om de var kjent med at noen av følgende handlinger har blitt praktisert med formål om å endre noens seksuelle orientering eller kjønnsidentitet: fysisk vold, psykisk vold, sosialt press, hatefulle, krenkende, eller ydmykende handlinger rettet mot personen, frihetsberøvelse, utstøtelse eller utfrysing fra trossamfunnet, nektet kontakt med familie, tvangsekteskap, sykdeliggjøring av seksuelle orientering/kjønnsidentitet og hindring av å leve ut/definere egen kjønnsidentitet.

⁸¹ Se ILGA World, *Curbing Deception – A world survey on legal regulation of so-called "conversion therapies"*, 2020 side 17.

signalisere at handlingene det siktes til innebærer behandling av sykdom. Departementet mener derfor at det ikke vil være problematisk å anvende dette uttrykket i en lovtekst.

8.2 Hvordan bør konverteringsterapi defineres i loven?

Konverteringsterapi er ikke et uttrykk med et fastlagt innhold, og blant landene som har vedtatt selvstendige forbud mot konverteringsterapi, finner man ulike legaldefinisjoner. I den tyske loven defineres for eksempel "konverteringsbehandling" som all behandling som har som formål å endre eller undertrykke seksuell orientering eller selvopplevd kjønnsidentitet. Som påpekt i kapittel 6.1.2 er definisjonen utdypet i lovforarbeidene. I den maltesiske loven er "konverteringsterapi" definert som behandling ("treatment") som har som formål å endre, undertrykke eller eliminere en persons seksuelle orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. I lovgivningen til de australske delstatene, som er omtalt i kapittel 6.4.4, er definisjonene langt mer detaljerte.

Kravet i Grunnloven § 96 og EMK artikkel 7 om at straffeansvar må ha hjemmel i lov forstås slik at det straffbare forhold må beskrives med en presisjon som i rimelig grad gjør det mulig å forutse hvilken atferd som er straffbar, jf. blant annet HR-2016-2228-A avsnitt 30. Klarhetskravet stiller krav til utformingen av straffebudet, inkludert til legaldefinisjonen av uttrykket "konverteringsterapi".

Departementets vurdering er at konverteringsterapi i loven bør defineres som behandlingslignende handlinger som har som formål å få en annen til å endre eller fornekte (ev. undertrykke) sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Departementet vil ikke foreslå en definisjon som gir løsninger på konkrete beskrevne typetilfeller, da det er vanskelig å utforme en definisjon som klart avgrenser hvilke handlinger som omfattes. Departementet viser også til at det ikke er tradisjon med slik kasuistisk lovgivning i Norge. Det kan imidlertid være aktuelt å angi momenter som det særlig skal legges vekt på i vurderingen av om en handling er behandlingslignende i lovforslaget. Definisjonen må uansett utdypes i forarbeidene. I det følgende vil departementet utdype definisjonen nærmere.

8.2.1 Hva menes med seksuell orientering og kjønnsidentitet?

Internasjonal forskning viser for det første at konverteringsterapi brukes overfor personer som føler en seksuell tiltrekning mot personer av samme kjønn. Departementet mener derfor det er vesentlig at seksuell orientering omfattes av lovens legaldefinisjon.

Uttrykket seksuell orientering benyttes i dag i en rekke lover, inkludert straffeloven, likestillings- og diskrimineringsloven, lov 17. juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven), lov 26. mars 1999 nr. 17 om husleieavtaler (husleieloven), lov 6. juni 2003 nr. 39 om borettslag (borettslagsloven), lov 16. juni 2017 nr. 65 om eierseksjoner (eierseksjonsloven) og lov 6. juni 2003 nr. 38 om boligbyggelag (boligbyggelagsloven). Forarbeidene til de ovennevnte lovene viser til at seksuell

orientering peker på hvilket kjønn en persons kjærlighet og seksualitet er rettet mot, om det er personer av motsatt kjønn, av samme kjønn eller begge kjønn.⁸²

Seksuell orientering omfatter ifølge forarbeidene ikke særlige seksuelle handlinger eller særlige seksuelle preferanser som for eksempel fetisjisme eller sadomasochisme. Heller ikke aseksualitet omfattes. Fetisjisme, sadomasochisme og aseksualitet bør derfor heller ikke omfattes av legaldefinisjonen av konverteringsterapi.⁸³

Internasjonal forskning viser at ikke bare personer som har seksuell tiltrekning mot personer av samme kjønn utsettes for konverteringsterapi, men at også personer som bryter med normer for kjønn kan være sårbare for å bli utsatt for konverteringsterapi. Departementet mener derfor at lovens legaldefinisjon også må gi beskyttelse mot handlinger som har som formål å få personer til å endre eller fornekte sin kjønnsidentitet.

I likhet med seksuell orientering, benyttes kjønnsidentitet i en rekke lover i dag. I forarbeidene til disse lovene forklares kjønnsidentitet som hva slags kjønn en person føler og opplever seg selv som. Denne følelsen kan være i samsvar med eller bryte med kjønnnet personen ble registrert med ved fødselen.⁸⁴

Maltas forbud mot konverteringsterapi forbyr også behandling som tar sikte på å endre, undertrykke eller eliminere kjønnsuttrykk. Også enkelte regioner og delstater i ulike land har forbud mot konverteringsterapi som også omfatter slik behandling. Departementets foreløpige vurdering er at et norsk forbud ikke bør omfatte handlinger der siktemålet er å få en annen til å endre sitt kjønnsuttrykk. Med kjønnsuttrykk menes hvordan kjønnsidentiteten bevisst eller ubevisst uttrykkes eller oppfattes av andre, for eksempel med stemme, klær, kroppsspråk, sminke eller frisyre, jf. Prop. 88 L (2012–2013) kapittel 10.4.2. Etter departementets syn er det sentrale å sikre et vern mot konverteringsterapi som retter seg mot noens seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Fordi kjønnsuttrykket ofte er nært knyttet til kjønnsidentiteten, går departementet ut fra at det vil ha begrenset praktisk betydning om "kjønnsuttrykk" inkluderes i legaldefinisjonen eller ikke. Departementet antar at det er lite praktisk at en person tar i bruk behandlingslignende metoder for å få en transperson til å uttrykke seg på en mindre kjønnsoverskridende måte, uten at behandlingen samtidig tar sikte på få vedkommende til å endre eller fornekte sin kjønnsidentitet. Etter departementets syn vil det trolig kunne være vanskelig å forutse rekkevidden av et forbud dersom kjønnsuttrykk omfattes. En annen ulempe med å inkludere "kjønnsuttrykk" er at definisjonen etter sin ordlyd da kan omfatte handlinger som ikke er rettet mot lhbt-personer.

⁸² Se f.eks. Prop. 81 L (2016–2017) kapittel 30 side 313.

⁸³ Se f.eks. Prop. 81 L (2016–2017) kapittel 11.9.5 side 96.

⁸⁴ Se f.eks. Prop. 88 L (2012–2013) kapittel 16.1.2 side 110.

8.2.2 Anerkjent helsefaglig behandling av kjønnsinkongruens mv.

Et forbud mot konverteringsterapi skal ikke stenge for anerkjent helsefaglig behandling av kjønnsinkongruens. Slik behandling skal ikke anses som konverteringsterapi.

Den tyske loven har unntak for kirurgi og hormonbehandling som har som formål å uttrykke en persons selvbestemte kjønnsidentitet eller møte en persons ønske om en mer maskulin eller feminin fremtoning, jf. loven § 1. Slik behandling skal heller ikke omfattes av den norske definisjonen av konverteringsterapi. Samtaler mellom helsepersonell og en person for å finne ut hva som er kjønnsidentiteten til personen og hvordan pasienten skal kunne leve med denne omfattes heller ikke. Dette følger av at slike handlinger ikke har som formål å endre eller fornekte (ev. undertrykke) en persons seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, se kapittel 8.2.3.

Departementet foreslår på denne bakgrunn at det presiseres i loven at anerkjent helsefaglig behandling av kjønnsinkongruens, ikke anses som konverteringsterapi.

8.2.3 Formålet med handlingen er avgjørende

En handling bør kun være ulovlig dersom den som utfører handlingen har som motiv å få en annen til å endre eller fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Dette ligger også til grunn for den tyske loven om forbud mot konverteringsbehandling.

I mange tilfeller vil antakelig den som utfører handlingen være motivert av et ønske om å hjelpe personen. Slike tilfeller vil kunne rammes av forbudet så fremt de øvrige vilkårene er oppfylt.

At den handlendes formål er avgjørende for om en handling er straffbar, er ikke unikt i norsk lovgivning. En konsekvens av uskyldspresumpsjonen i strafferetten er at enhver rimelig tvil skal komme tiltalte til gode i straffesaker. I denne sammenhengen innebærer det at retten må finne det bevist utover enhver rimelig tvil at gjerningsperson har hatt som intensjon å forsøke å få en annen til å endre eller fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet.

8.2.4 "Endre" og "fornekte"

8.2.4.1 "Endre"

Departementet foreslår at handlinger som har som formål å få en annen til å "endre" sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet skal omfattes av forbudet. Med denne formuleringen sikter departementet til handlinger som tar sikte på å endre en persons identitet eller hvem personen tiltrekkes av, slik at personens kjønnsidentitet samsvarer med kjønnnet personen ble registrert med ved fødselen eller slik at vedkommende ikke lenger tiltrekkes av personer av samme kjønn eller av begge kjønn.

Både Tyskland og Maltas legaldefinisjoner inneholder uttrykket "endre". Også flere av provinsene og delstatene som har vedtatt forbud mot konverteringsterapi forbyr handlinger, praksiser mv. som har som formål å "endre" seksuell orientering og kjønnsidentitet (og ev. kjønnsuttrykk).

8.2.4.2 "Fornekte"

En streng fortolkning av "å endre" kan medføre at et forbud begrenses til tilfeller der formålet er at mottakeren faktisk "omvendes" fra homofil, lesbisk eller bifil til heterofil eller får en kjønnsidentitet som samsvarer med kjønnnet personen ble registrert med ved fødsel. I så fall vil handlinger der formål er å få en person til å fornekte eller undertrykke sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet kunne falle utenfor en regulering. Slike handlinger kan være like inngripende som handlinger som har som formål å "endre" en persons seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Departementet foreslår derfor at også handlinger som har som formål å få en annen til å "fornekte", eller eventuelt "undertrykke", sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet bør omfattes. De fleste andre land som har forbud mot konverteringsterapi anvender uttrykket "undertrykke". Malta har i tillegg anvendt uttrykket "eliminate", som kan oversettes med å utsette.

Departementet heller mot at "fornekte" er et bedre uttrykk enn "undertrykke" og "utslette", men ber om høringsinstansenes syn på dette. Etter departementets syn signaliserer "fornekte" bedre at kjernen i forbudet skal være å beskytte den enkelte mot praksis som har som formål å få personen til å påvirke en annens "indre liv". Etter departementets syn vil det muligens være en risiko for at uttrykket "undertrykke" kan skape en uriktig forventning om forbudets rekkevidde, særlig i situasjoner der omgivelsene rundt personen forsøker å legge begrensninger på dennes valg av partner eller hindre en person i å ha seksuelt samkvem. Departementet viser til at også heterofile og personer som har en kjønnsidentitet som samsvarer med kjønnnet de ble registrert med ved fødsel kan leve under slike begrensninger. For eksempel er det flere trosretninger som innfortolker et krav om seksuell avholdenhet før ekteskap. Departementet vil likevel presisere at et forbud ikke skal avgrense mot *behandlingslignende* handlinger som har som formål å få en person til å skjule, underkommunisere eller på annen måte avstå fra å vedkjenne seg sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Slike handlinger kan etter omstendighetene omfattes, såfremt handlingene er behandlingslignende, se kapittel 8.2.5.

8.2.5 Handlingen må være behandlingslignende

8.2.5.1 *Et forbud mot å utføre konverteringsterapi skal ikke gi et generelt vern mot sosialt press og sosiale sanksjoner knyttet til seksuell orientering og kjønnsidentitet*

Lhbt-personer kan oppleve sosialt press fra enkeltpersoner og miljøet de befinner seg i. For eksempel vil enkelte kunne oppleve uttalt eller mer subtilt press knyttet til seksualitet, hvordan de bør uttrykke sin identitet, hvem de bør innlede et forhold til og hvem de bør omgås. Selv om slikt sosialt press kan begrense den enkeltes livsutfoldelse, være skadelig for den enkelte psykiske helse og forstyrre identitetsutvikling, er det ikke slike former for press et forbud mot konverteringsterapi er ment å ramme. Å oppleve sosialt press og negative sosiale sanksjoner knyttet til seksualitet og samliv er ikke unikt for lhbt-personer. Også heterofile personer i enkelte miljøer opplever å leve med strenge føringer knyttet til seksualitet, hvordan de skal oppføre og uttrykke seg, hvem de kan omgås og hvem de kan innlede et forhold til. Selv om det neppe er tvil om at lhbt-personer møter særlige barrierer i en slik sammenheng, mener departementet at et forbud mot konverteringsterapi ikke kan

favne så vidt at det dekker alle former for negativ sosial kontroll overfor lhbt-personer. Et forbud mot å utføre konverteringsterapi er ment å gjelde for situasjoner der gjerningspersonen på ulike måter forsøker å "behandle" en person for å forsøke å få personen til å endre eller fornekte (ev. undertrykke) sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet.

Blant landene, provinsene og delstatene som har vedtatt forbud mot konverteringsterapi varierer det i hvilken grad dette kommer uttrykkelig frem i lovteksten. I den tyske loven § 1 er uttrykket "Behandlung" brukt, mens for eksempel delstaten Victoria i Australia forbyr "change and suppression practices". I loven til Victoria er det presisert at slik praksis blant annet inkluderer "providing a psychiatry or psychotherapy consultation, treatment or therapy, or any other similar consultation, treatment or therapy; (b) carrying out a religious practice, including but not limited to, a prayer based practice, a deliverance practice or an exorcism; (c) giving a person a referral for the purposes of a change or suppression practice being directed towards the person." I det canadiske lovforslaget fremgår det at konverteringsterapi skal forstås som "*practice, treatment or service designed to change a person's sexual orientation to heterosexual, to change a person's gender identity or gender expression to cisgender or to repress or reduce non-heterosexual attraction or sexual behaviour or non-cisgender gender expression.*"

Etter departementets syn må det komme til uttrykk i lovteksten at det kun er handlinger som innebærer en intervensjon eller forsøk på intervensjon av et visst omfang som skal rammes. Uten en slik avgrensning vil et forbud kunne forstås som svært vidtrekkende og for lite presist, særlig tatt i betraktning at et forbud også skal ramme det å få en annen til å "fornekte" eller eventuelt "undertrykke" sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet.

Departementet har vurdert om *behandling* eller *terapi* kan være egnede uttrykk i lovteksten. Departementet ser imidlertid at uttrykkene kan være problematiske, da uttrykkene løsrevet fra ordet "konvertering" gjerne knyttes til helsehjelp for å behandle sykdom eller skade.

Departementet mener behandlingslignende handlinger kan være et uttrykk som kan beskrive de handlinger departementet ønsker å ramme. Departementet ber imidlertid om høringsinstansenes innspill på om dette er et egnet uttrykk til å fange opp de situasjonene departementet her søker å regulere, jf. kapittel 8.2.5.2-8.2.5.4.

8.2.5.2 Hva betyr det at handlingen må være "behandlingslignende"?

Som det fremgår av kapittel 8.3, foreslår departementet et absolutt forbud mot behandlingslignende handlinger som har som formål å få personer under 18, ev. 16 år, til å endre eller fornekte (ev. undertrykke) sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. For denne personkretsen, vil vilkåret "behandlingslignende handlinger" trekke opp grensene for forbudet. Når det gjelder voksne, og ev. barn under 16 år, foreslår departementet at slike handlinger kun skal være ulovlige dersom mottakeren ikke har samtykket eller det foreligger andre omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig.

"Behandlingslignende" har ikke et klart meningsinnhold. Etter departementets vurdering vil uttrykket – i kombinasjon med momenter som listes opp og utdypes i lovforarbeidene –

likevel gi rimelig veiledning om hva som er straffbart, slik at bestemmelsene er tilstrekkelig presise til å oppfylle klarhetskravet som er innfortolket i Grunnloven § 96 og EMK artikkel 7.

Med behandlingslignende sikter departementet, som nevnt, til situasjoner der det foreligger en form for intervensjon eller forsøk på intervensjon, enten psykisk eller fysisk, av et visst omfang. Det er altså ikke avgrenset til handlinger som skjer i et terapirum eller til annen bestemt sammenheng. Departementet mener også det er grunn til å være varsom med å avgrense mot visse handlinger eller situasjoner.

Hvorvidt en handling er behandlingslignende vil bero på en helhetsvurdering. Det gjør det også etter den tyske loven. Departementet antar at følgende momenter vil være særlig relevante i vurderingen av om en handling er behandlingslignende: handlingens karakter, om handlingen er systematisk og gjentakende, hvilken påvirkningskraft den som utfører handlingen har og om handlingen kan være skadelig for en mottakers psykiske helse. Departementet oppfordrer høringsinstansene til å kommentere denne momentlisten. Hensynet til forutberegnelighet taler etter departementets vurdering for at momentene bør fremgå av lovteksten, men departementet ber likevel om høringsinstansenes syn også på dette. Departementet vil presisere at disse momentene ikke er uttømmende.

Dersom en person tar i bruk teknikker som minner om teknikker som benyttes ved behandling av psykiske lidelser (f.eks. ved kognitiv adferdsterapi eller narrativ terapi), taler dette med styrke for at handlingen er behandlingslignende. Tildeling av medisiner/legemidler (f.eks. steroider eller hormoner) og lignende, vil klart anses som behandlingslignende handlinger.

Utenfor de ovennevnte tilfellene, er det krevende å trekke opp en klar grense mellom hva som vil være tillatt og ikke. Dette kan særlig være krevende ved samtaler, bønn og håndspåleggelse, se kapittel 8.2.5.3.

I vurderingen av om en handling er behandlingslignende vil som nevnt et moment være om det dreier seg om handlinger som har en systematisk eller gjentakende karakter. At en handling er systematisk og gjentakende vil likevel i seg selv ikke være tilstrekkelig. Det må foretas en helhetsvurdering av situasjonen der også andre momenter trekkes inn.

Enkeltstående handlinger må antas å ikke innebære en like stor intervensjon i den enkeltes identitet som gjentakende handlinger. Departementet vil likevel ikke avgrense helt mot enkeltstående handlinger. For at enkeltstående handlinger skal rammes, vil det imidlertid som utgangspunkt kreves at handlingen er mer inngripende og at den har en større intensitet enn ved gjentakende handlinger. Utdeling av medisiner bør for eksempel rammes, selv om medisinerne foreskrives en gang. Også påstått demonutdrivelse (eksorsisme), som ifølge utenlandsk forskning blir brukt som virkemiddel i konverteringsterapi,⁸⁵ vil etter omstendighetene kunne anses som en behandlingslignende handling selv om dette skulle være en enkeltstående handling.

⁸⁵ Se Beckstead, A.L. Can We Change Sexual Orientation? *Archives of Sexual Behavior*, 2012, 37 (6), side 855-990.

For at handlingen skal være behandlingslignende må det være mulig å identifisere hvem handlingen er rettet mot. Behandlingslignende handlinger som er rettet mot en ubestemt krets av personer, for eksempel gjennom kanaler som Youtube, Snapchat, TikTok e.l., vil derfor falle utenfor. Dersom ytringen eller handlingen fremstår som at den er rettet mot en ubestemt krets av personer, mens gjerningspersonen har forsett om å bruke dette som et virkemiddel overfor en eller flere konkrete enkeltpersoner for å få disse til å endre eller fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, vil handlingen likevel kunne være behandlingslignende. For eksempel kan dette være aktuelt dersom en Youtube-video brukes for å "behandle" enkeltpersoner i en organisasjon. Hvorvidt en ytring eller handling er fremsatt mot en eller flere konkrete enkeltpersoner må imidlertid vurderes i den enkelte situasjon. En subjektiv opplevelse av at en ytring eller flere ytringer er rettet mot en selv vil ikke være tilstrekkelig til at straffebudet får anvendelse. Departementet vil bemerke at å for eksempel "tagge" enkeltpersoner i et innlegg i video som legges ut på sosiale medier ikke innebærer at en handling er behandlingslignende.

At handlingen må være rettet mot identifiserbare personer kan likevel ikke forstås slik at kun en-til-en-"behandling" rammes. En slik avgrensning ville gjøre det enkelt å omgå et forbud. Etter departementets syn bør derfor også større arrangementer som har som formål å få deltakerne til å endre eller fornekte sin seksuelle orientering kunne anses som en behandlingslignende handling.

8.2.5.3 Nærmere om når sjelesorg, religiøs veiledning, religiøse handlinger og samtaler kan være behandlingslignende

Bufdirs kartlegging av organisasjonenes kjennskap til konverteringsterapi i Norge, viser at flere organisasjoner opplyser at det de anser som konverteringsterapi ofte finner sted innenfor rammene av samtaler og sjelesorg, se kapittel 4.2. Det må understrekes at det i denne kartleggingen ble lagt en mindre presis definisjon av konverteringsterapi til grunn enn den som er foreslått i lovforslaget, og at det kan ha vært noe ulike oppfatninger om hvordan uttrykket konverteringsterapi skal forstås blant ulike aktører. Uansett er det grunn til å anta at konverteringsterapi typisk skjer innenfor rammen av samtaler. I en del tilfeller vil grensen mellom sjelesorg og religiøs veiledning på den ene siden og handlinger som er "behandlingslignende" på den andre siden kunne være flytende. Departementet ser at denne grensedragningen er vanskelig og ber derfor nedenfor om innspill fra høringsinstansene på om, og eventuelt hvordan, grensedragningene kan og bør presiseres ytterligere. Det er nødvendig å ta hensyn til myndighetenes menneskerettslige handlingsrom slik dette er vurdert av Lovavdelingen i den vedlagte uttalelsen. Uttrykket "konverteringsterapi" kan derfor ikke gis et for bredt nedslagsfelt.

Departementet vil understreke at et forbud mot å utføre konverteringsterapi ikke skal ramme samtaler om personers livssituasjon, herunder at en person har vanskeligheter med sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Det er et viktig hensyn at en regulering ikke skal føre til at psykologer, psykiatere, familieterapeuter, prester, forbedere mv. blir redde for å innlate seg på en samtale med personer som har problemer med sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Departementet viser til at heller ikke i den tyske lovgivningen blir sjelesørgeriske eller psykoterapeutiske samtaler om livssituasjonen til vedkommende, om holdninger til religiøsitet eller livssyn (Glaubensgebote) eller hvordan

vedkommende skal håndtere sin egen seksuelle orientering definert som konverteringsbehandling, se kapittel 6.1.2. Et forbud kan heller ikke ramme gruppesamtaler der lhbt-personer, som ut fra egne overbevisningsgrunner har valgt å leve som enslige eller ikke i tråd med egen kjønnsidentitet, møtes for å diskutere felles utfordringer og støtte hverandre.

For at et forbud ikke skal gripe uforholdsmessig inn i religions- og ytringsfriheten, kan et forbud videre ikke ramme rene samtaler og veiledning der en forelder, religiøs leder, sjelesørger eller annen gir uttrykk for sin, og eventuelt trossamfunnets, religiøse overbevisning knyttet til aksepterte seksuelle handlinger eller kjønnsidentitet. Det samme gjelder det å formidle en tro på at endring av seksuell orientering er mulig kan heller ikke forbys. Et forbud kan heller ikke være til hinder for at lhbt-personer går til andre, for å få bekreftet eller styrket en overbevisning om at likekjønnet samliv eller transkjønnethet strider mot Guds vilje. Departementet viser til Lovavdelingens uttalelse side 38 der Lovavdelingen skriver:

"For den som gjennom et eventuelt forbud vil hindres i å utøve "konverteringsterapi", er det også sentralt at forbudet ikke griper inn i adgangen til å kunne gi uttrykk for personlig religiøs overbevisning, heller ikke der det gis uttrykk for at det er noe galt ved å ha eller uttrykke en bestemt seksuell orientering eller kjønnsidentitet"

I slike situasjoner vil det altså ikke foreligge en behandlingslignende handling som har som formål å få en person til å endre eller fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Dersom samtalene derimot dreier fra å være samtaler eller veiledning der personen gir uttrykk for sin religiøse overbevisning og sine standpunkter og over til en form der vedkommende går aktivt inn overfor den enkelte med det formål at denne skal endre eller fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, vil samtalen eller veiledningen kunne være behandlingslignende. Departementet vil bemerke at dersom mottakeren er en voksen (ev. person over 16 år), må handlingen skje uten samtykke eller under andre omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig for å kunne straffes, se kapittel 8.3.3.

For at samtalen skal være behandlingslignende må utgangspunktet være at det gjøres systematiske forsøk på å påvirke en person, og som utgangspunkt må det kreves at samtalene er gjentakende og kan være skadelig for en mottakers psykiske helse. Dersom det legges strategier for at en person skal endre eller fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, for eksempel ved at personen følger et flerstegs program, vil dette være i et moment som taler for at samtalene er behandlingslignende, se for øvrig kapittel 8.2.5.2.

Departementet understreker at rene meningsytringer eller ytringer som kun formidler et religiøst budskap ikke skal rammes av et forbud mot konverteringsterapi, selv om ytringene kan være sterkt ubehagelige for noen. Hensynet til ytringsfrihet og tanke- og trosfriheten taler med styrke imot å innføre et straffesanksjonert forbud mot ytringer som ikke rammes av forbudet mot hatefulle ytringer i straffeloven § 185.

Forbudet mot konverteringsterapi retter seg mot handlinger foretatt av et individ overfor et annet. Bønn, som er kommunikasjon mellom et troende individ og høyere makter, vil i

utgangspunktet ikke rammes av forbudet mot konverteringsterapi. Det kan imidlertid ikke utelukkes at helheten i en situasjon gjør at bønner får en form som må betraktes som konverteringsterapi. I tilfeller der bønner skjer i påhør av og rettet mot en lhbt-person på en så inngripende måte at bønner får et behandlingslignende preg og kan være skadelig for personens psykiske helse, kan handlingen etter en konkret helhetsvurdering omfattes av den foreslåtte reguleringen. Departementet viser til at heller ikke Tyskland eksplisitt unntar bønn fra sitt forbud.

Av hensyn til religionsfriheten skal imidlertid forbudet anvendes med varsomhet i tilfeller der bønn brukes som virkemiddel for å forsøke å få en annen til å endre eller fornekte (evt. undertrykke) sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Begrensninger i handlinger som kan være en integrert del av individets religionsutøvelse, kan bli uforholdsmessige inngrep som bryter med Norges menneskerettslige forpliktelser.

8.2.5.4 Nærmere om hvorvidt krav om seksuell avholdenhet mv. kan være behandlingslignende

Noen trossamfunn baserer seg på teologiske tolkninger som innebærer at likekjønnet seksualitet ikke er akseptert og opererer med et skille mellom seksuell orientering (identitet) og det å inngå likekjønnede relasjoner (praksis).

Situasjoner der en person utestenges fra et trossamfunn eller annet sosialt fellesskap fordi vedkommende har et seksuelt forhold til en av samme kjønn eller fordi vedkommende har en kjønnsidentitet som avviker fra det kjønn vedkommende er registrert med ved fødselen, vil kunne innebære diskriminering etter likestillings- og diskrimineringsloven, men ligger i seg selv ikke innenfor det et forbud mot konverteringsterapi skal beskytte mot. Et forbud mot konverteringsterapi skal ramme behandlingslignende handlinger. Et religiøst påbud eller krav om at personer må leve seksuelt avholdende eller ikke leve i likekjønnet parforhold for å ta del i et sosialt fellesskap er ikke alene å anse som en behandlingslignende handling. På tilsvarende måte vil heller ikke en streng formaning fra foreldre om at barnet ikke skal ha kjæreste av samme kjønn, i seg selv være en behandlingslignende handling.

Dersom det imidlertid utføres handlinger som har et klart behandlingspreg, se kapittel 8.2.5.2-8.2.5.3, for å få en person til å endre eller fornekte (ev. undertrykke) sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, slik at personen kan leve seksuelt avholdende, bør det kunne rammes av et forbud, selv om intensjonen med behandlingen er at personen skal leve i seksuell avholdenhet i tråd med den teologiske tolkningen. Departementet legger til grunn at behandlingslignende handlinger som har som formål å få en annen til å endre eller fornekte sin seksuelle orientering kan være potensielt skadelige uavhengig av hvilken begrunnelse som ligger bak. Departementet vil imidlertid også i denne sammenhengen bemerke når det gjelder voksne (og ev. barn over 16 år), må handlingen i tillegg være utilbørlig for å være straffbar. Straffebudet vil dermed ikke være til hinder for at en voksen samtykkende person kan motta behandling for å fornekte følelsene sine, se kapittel 8.3.3.2.

Som omtalt i kapittel 8.2.5.3 vil det å samtale med en person for å vise støtte for at det å leve i seksuell avholdenhet er i tråd med den religiøse overbevisningen, ikke anses som en

behandlingslignende handling som har som formål å få en annen til å endre eller fornekte sin seksuelle orientering. Å samtale med en person om vanskeligheter knyttet til å leve i seksuell avholdenhet og gi råd om hvordan hverdagen kan bli enklere å håndtere, vil som et klart utgangspunkt heller ikke anses som en behandlingslignende handling.

Å avgjøre hva som er ulovlige framstøt for å få en person til å fornekte sin identitet og indre liv vil være krevende. Departementet vil oppfordre høringsinstansene til å gi innspill knyttet til denne grensedragningen. Departementet vil imidlertid presisere at gråsoner ikke kan unngås, og at noen av grensedragningene vil måtte trekkes gjennom rettspraksis.

8.3 Hvilke personer bør beskyttes av et forbud mot konverteringsterapi?

8.3.1 Et forbud bør skille mellom barn og voksne

Som omtalt i kapittel 7.2, mener departementet at et absolutt forbud mot konverteringsterapi, uavhengig av alder og andre omstendigheter, vanskelig kan forsvares. En regulering som begrenser voksnes adgang til frivillig å oppsøke slike praksiser, vil kunne innebære et uforholdsmessig inngrep i disse personenes grunnleggende menneskerettigheter, særlig retten til privatliv etter Grunnloven § 102 og EMK artikkel 8, se Lovavdelingens uttalelse punkt 4.3.2 side 23. Se også høringsnotatet kapittel 8.3.3.1 der departementet går nærmere inn på denne problemstillingen. Et slikt vidtrekkende straffebud vil også stå i et spenningsforhold til kriminaliseringsprinsippene, se kapittel 7.3.

Departementet mener derfor at et absolutt straffebud kun kan ramme handlinger som rettes mot personer med et særlig beskyttelsesbehov. Etter departementets syn gjelder dette i første rekke barn, se kapittel 8.3.2 nedenfor. Departementet ser imidlertid at også voksne kan ha et visst behov for beskyttelse mot denne type handlinger. Departementet foreslår derfor at straffebudet også skal beskytte voksne dersom det ikke er gitt samtykke til handlingen eller det foreligger omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig, se kapittel 8.3.3.2 nedenfor. Departementet holder det åpent i høringen om barn mellom 16 og 18 år skal omfattes av et absolutt forbud, se kapittel 8.3.2.3 nedenfor.

Verken Malta eller Tyskland har absolutte forbud mot konverteringsterapi. Maltas lovgivning rammer konverteringsterapi som blir utført overfor det som omtales som "sårbare personer". "Sårbare personer" er definert som personer under 16 år, personer som har en psykisk lidelse eller personer som av en domstol blir vurdert å være i særlig risiko grunnet personens alder, modenhet, helse, psykiske lidelse, avhengighetsforhold, psykiske tilstand og/eller emosjonelle tilstand. Andre beskyttes mot å ufrivillig bli usatt for konverteringsterapi eller å bli påtvunget konverteringsterapi. Tysklands lovgivning

beskytter personer under 18 år mot konverteringsbehandling, samt personer over 18 år hvis personens samtykke til å ta imot slik behandling bygger på manglende vilje.⁸⁶

8.3.2 Konverteringsterapi overfor barn

8.3.2.1 Et forbud mot å utføre konverteringsterapi overfor barn bør være absolutt
Etter departementets vurdering er det særlig viktig å beskytte barn mot den type påvirkning som konverteringsterapi innebærer. Unge som bryter med samfunnets normer for kjønn og seksualitet kan være mer sårbare for psykiske helseplager enn andre.⁸⁷

Barn er en sammensatt gruppe, men overordnet viser forskning at barn har ikke de samme forutsetninger for å treffe overveide beslutninger som voksne. Et barn vil ikke på samme måte som en voksen ha forutsetninger til å forstå og reflektere over informasjon som gis, stå imot press eller sette seg inn i hvilke konsekvenser konverteringsterapi kan ha. Forskning viser at barns grunnleggende kognitive funksjoner som er grunnlag for komplekse tankeprosesser på høyt nivå vanligvis når et voksnivå i ungdomstiden, nærmere bestemt ved ca. 16-årsalder. Før dette vil barnet altså ikke ha utviklet evnen til å tenke logisk på samme måte som en voksen. Evnen til selvkontroll og til å vurdere konsekvenser av handlinger utvikles for de fleste i alderen 13 til 16 år. Barns evne til selvbeherskelse i følelsesmessige situasjoner (psykososial modenhet) når som regel voksnivå først i 20-årene.⁸⁸ Barn har med andre ord begrenset kompetanse til å samtykke selv på grunn av alder, og det er derfor nødvendig å gi barn et særskilt vern mot å bli utsatt for konverteringsterapi.

Departementets utgangspunkt er at et barns samtykke til å gjennomgå konverteringsterapi ikke bør fritta den som utfører konverteringsterapien for straff og at forbudet mot å utføre konverteringsterapi på barn bør være absolutt. Dette innebærer at forbudet ikke bør avgrenses til konverteringsterapi som begås uten samtykke eller under andre omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig, slik departementet foreslår når det gjelder konverteringsterapi overfor voksne. Utgangspunktet er at det å utføre konverteringsterapi overfor barn alltid vil være utilbørlig. Hensynet til presisjon og forutberegnelighet taler for at dette fremgår uttrykkelig av lovteksten. Et absolutt forbud som omfatter barn som nærmer seg myndighetsalder, reiser imidlertid enkelte særskilte problemstillinger, blant annet av menneskerettslig art, se kapittel 8.3.2.2. og 8.3.2.3. Departementet ber på denne

⁸⁶ § 2 andre ledd lyder: "Bei Personen, die zwar das 18. Lebensjahr vollendet haben, deren Einwilligung zur Durchführung der Konversionsbehandlung aber auf einem Willensmangel beruht, ist eine Konversionsbehandlung ebenfalls untersagt."

⁸⁷ Anderssen, Eggebø, Stubberud og Holmelid (2021) og Gram, K. H., *1 av 3 skeive lite tilfreds meg egen helse*. Statistisk sentralbyrå: Oslo-Kongsvinger 2021.

⁸⁸ Steinberg, I.G m.fl. , Adolescents' cognitive capacity reaches adult levels prior to their psychosocial maturity: Evidence for a "maturity gap" in a multinational, cross-sectional sample. *Law and Human Behavior*. 2019, 43 (1), side 69–85. Se også Grønning, Husabø og Jacobsen, *Frihet, forbrytelse og straff*, Bergen 2019 side 493 med videre henvisninger.

bakgrunn om høringsinstansenes tilbakemeldinger på om aldersgrensen for det absolutte forbudet bør settes ved 16 eller 18 år.

8.3.2.2 *Menneskerettighetene er ikke til hinder for et absolutt forbud mot å utføre konverteringsterapi på barn*

Lovavdelingen har vurdert hvorvidt menneskerettighetene er til hinder for et absolutt forbud mot å utføre konverteringsterapi på barn, jf. den vedlagte uttalelsen. Når det gjelder yngre barn, er det Lovavdelingens klare syn at menneskerettighetene ikke er til hinder for et absolutt forbud. Når det gjelder barn som nærmer seg myndighetsalder, uttrykker Lovavdelingen noe tvil, men konkluderer med at et absolutt forbud sannsynligvis vil være forholdsmessig også overfor denne gruppen.

Lovavdelingen skriver følgende på side 25 i uttalelsen:

"Gruppen «personer under 18 år» favner svært ulike tilfeller, fra små barn som ikke har noe grunnlag for å forstå hva «konverteringsterapi» er, til personer som nærmer seg myndighetsalder og som kan tenkes å ha like veloverveide oppfatninger som personer over 18 år. For den siste gruppen kan derfor et absolutt forbud gripe sterkere inn i retten til privatliv, særlig dersom vedkommende har et klart ønske om å få gjennomført «konverteringsterapi».

Barn har, i likhet med voksne, rett til å utvikle og bestemme over sin egen identitet, jf. EMK artikkel 8, som gjelder «enhver», BK artikkel 16 om barns rett til respekt for sitt privatliv og BK artikkel 8 om barns rett til å bevare sin identitet. Seksuell orientering og kjønnsidentitet er også viktige aspekter ved barns identitet. At barn er sårbare og i utvikling, tilsier imidlertid en særlig årvåkenhet overfor praksiser som vil kunne skade deres psykiske helse og begrense deres utvikling av en egen identitet. Barns rett til utvikling er nedfelt i BK artikkel 6 nr. 2 og Grunnloven § 104 tredje ledd.

Det følger av BK artikkel 12 at barns synspunkter skal tillegges vekt i samsvar med deres alder og modenhet. Det kan ikke forventes at yngre barn forstår konsekvensene av «konverteringsterapi» og kan gi et informert samtykke til å delta i praksisen. Eldre barn har bedre forutsetninger for å forstå hva «konverteringsterapi» innebærer og hvilke konsekvenser en slik praksis kan tenkes å ha, noe som kan tale for at barn som nærmer seg myndighetsalderen, selv bør få ta stilling til om de ønsker å motta «konverteringsterapi». BK artikkel 12 må imidlertid tolkes i lys av BK artikkel 3 nr. 1, som fastsetter at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som berører barn, jf. også den i hovedsak tilsvarende bestemmelsen i Grunnloven § 104 andre ledd.

Barnekomiteen har i generell kommentar nr. 14 (2013) om hensynet til barnets beste gitt uttrykk for at et barns identitet er et moment som skal tas hensyn til ved bedømmelsen av hva som er til barnets beste. Seksuell orientering er en del av et barns identitet som må respekteres, samtidig som religion og kulturell tilhørighet også er en del av barns identitet. Komiteen uttaler imidlertid at «although preservation of religious and cultural values and traditions as part of the identity of the child must be taken into consideration, practices that are inconsistent or incompatible with the rights established in the Convention are not in the child's best interests» (avsnitt 57). I tillegg inngår «the safety and integrity of the child» i vurderingen av barnets beste (avsnitt 74). Vi antar at det kan legges til grunn at ungdomstiden er en sårbar periode for barns utvikling av en egen identitet, inkludert identiteten knyttet til seksuell orientering, kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet, og at barn kan være særlig utsatt for påvirkning som kan ha negativ innflytelse på psyken og selvbildet i denne perioden. Etter vårt syn trekker hensynet til barnets beste i retning av at et absolutt

forbud mot «konverteringsterapi» overfor barn, ikke er et uforholdsmessig inngrep i barns rett til respekt for sitt privatliv.

I generell kommentar nr. 20 (2016) om implementering av barns rettigheter i ungdomstiden, som berører flere av barnekonvensjonens bestemmelser, uttaler barnekomiteen seg blant annet om særlige hensyn statene bør vektlegge i saker som gjelder homofile, biseksuelle, transseksuelle og interseksuelle ungdommer, se avsnitt 33 og 34:

«33. Adolescents who are lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex commonly face persecution, including abuse and violence, stigmatization, discrimination, bullying, exclusion from education and training, as well as a lack of family and social support, or access to sexual and reproductive health services and information. In extreme cases, they face sexual assault, rape and even death. These experiences have been linked to low self-esteem, higher rates of depression, suicide and homelessness.

34. The Committee emphasizes the rights of all adolescents to freedom of expression and respect for their physical and psychological integrity, gender identity and emerging autonomy. It condemns the imposition of so-called «treatments» to try to change sexual orientation and forced surgeries or treatments on intersex adolescents. It urges States to eliminate such practices, repeal all laws criminalizing or otherwise discriminating against individuals on the basis of their sexual orientation, gender identity or intersex status and adopt laws prohibiting discrimination on those grounds. States should also take effective action to protect all lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex adolescents from all forms of violence, discrimination or bullying by raising public awareness and implementing safety and support measures.»

Det kan være uklart om komiteen med uttalelsene hvor den fordømmer «konverteringsterapi» overfor ungdommer og oppfordrer statene til å avskaffe slik praksis, har ment å gi uttrykk for et syn på tolkningen av konvensjonen, jf. redegjørelsen i punkt 2.1 for generelle kommentarers vekt. Etter vårt syn kan uttalelsen likevel tas til inntekt for at barnekomiteen anerkjenner behovet for statlig inngripen for å sikre barns rett til fysisk og moralsk integritet, kjønnsidentitet og selvbestemmelse. Dette taler igjen for at det skisserte forbudet ikke er et uforholdsmessig inngrep i ungdommers rett til privatliv.

EMD har i tillegg uttalt at det skal mindre til for å etablere en positiv plikt for staten til å gripe inn i retten til privatliv dersom inngrepet er ment å sikre barn eller andre sårbare grupper, se blant annet Z m.fl. mot Storbritannia avsnitt 73, Söderman mot Sverige avsnitt 81 og M.P m.fl. mot Bulgaria avsnitt 108. Dette taler også for at staten har en større adgang til å gripe inn i retten til privatliv i tilfeller der det foreligger risiko for at et barns psykiske helse blir negativt påvirket. Vi viser også til de ovennevnte uttalelsene fra EMD i Pretty mot Storbritannia avsnitt 72, 74 og 76, som underbygger at staten har adgang til å se hen til sårbarheten til en gruppe som helhet ved regulering av skadelige aktiviteter."

Lovavdelingen finner at et absolutt forbud mot konverteringsterapi gir foreldre betydelig rom til å oppdra barn i henhold til egen tro eller overbevisning, dersom forbudet utformes som forslått i dette høringsnotatet. Lovavdelingen viser til at det foreslåtte forbudet for det første innebærer at handlingen må ha som formål å "få en annen til å endre eller undertrykke/fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet" for å være forbudt, og at religiøs påvirkning av mer generell karakter derfor ikke rammes av forbudet. Foreldres formidling av oppfatninger om at det er galt å ha eller uttrykke en bestemt seksuell orientering eller kjønnsidentitet faller også utenfor. For det andre inntre det foreslåtte forbudet kun i tilfeller der det begås "behandlingslignende" handlinger. Lovavdelingen

finner på denne bakgrunn at et absolutt forbud mot konverteringsterapi overfor barn er innenfor den skjønnsmarginen staten har for å gripe inn i retten til familieliv, jf. blant annet Grunnloven § 102 og EMK artikkel 8.

Lovavdelingen finner at et absolutt forbud mot å utføre konverteringsterapi mot barn heller ikke vil være et uforholdsmessig inngrep i retten til religionsfrihet, se Lovavdelingens uttalelse punkt 5.3.1.3. I vurderingen har Lovavdelingen lagt til grunn at forbudet ikke rammer det å uttrykke personlig religiøs overbevisning, og at samtaler om religion, seksuell orientering og kjønn blant annet må ha en «systematisk karakter» for å omfattes av forbudet.

Lovavdelingen finner at et absolutt forbud mot å utføre konverteringsterapi på barn vil være et forholdsmessig inngrep i retten til ytringsfrihet, se uttalelsen punkt 6.3.

Lovavdelingen har imidlertid uttrykt noe tvil om et absolutt forbud mot konverteringsterapi vil være et uforholdsmessig inngrep i de eldste ungdommenes rett til respekt for privatliv. På side 27 i uttalelsen skriver Lovavdelingen:

"Vi har vært noe i tvil om et absolutt forbud mot konverteringsterapi vil være et forholdsmessig inngrep i de eldste ungdommenes rett til respekt for sitt privatliv, men finner at inngrepet sannsynligvis vil være forholdsmessig også overfor denne gruppen. Vi har særlig lagt vekt på de betenkelige sidene ved «konverteringsterapi», at ungdomstiden er en sårbar periode for unges utvikling av en egen identitet, inkludert identiteten knyttet til seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, og at ungdom kan være særlig utsatt for uheldig påvirkning som kan ha stor negativ innvirkning på psyken og selvbildet. Disse særlige hensynene tilsier etter vår vurdering at det overfor eldre ungdom, i motsetning til for voksne, vil være forholdsmessig å innføre et forbud som også vil ramme tilfeller hvor det foreligger samtykke til «terapien»."

Lovavdelingen har altså konkludert med at et absolutt forbud som omfatter også barn som nærmer seg myndighetsalder *mest sannsynlig* vil være forholdsmessig, og dermed innenfor den skjønnsmarginen EMK gir statene.

8.3.2.3 Bør barn som nærmer seg myndighetsalder være omfattet av et absolutt forbud?

Fordi det er noe usikkerhet knyttet til ivaretagelsen av menneskerettslige forpliktelser når det gjelder det absolutte forbudets anvendelse i situasjoner der barnet nærmer seg myndighetsalder, ønsker departementet å holde dette spørsmålet åpent i høringen. Departementet ber derfor om høringsinstansenes tilbakemelding på om barn som nærmer seg myndighetsalderen bør beskyttes gjennom et absolutt forbud, eller om denne persongruppen i stedet bør vernes av det samme forbudet som foreslås for voksne. Dette forbudet er ikke absolutt, men er begrenset til å gjelde tilfeller der konverteringsterapi utføres uten samtykke eller under andre omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig.

Departementet mener at enkelte av de argumentene som peker i retning av at staten har anledning til å innføre et absolutt forbud mot konverteringsterapi overfor barn, og som Lovavdelingen har vist til i sin uttalelse, samtidig er argumenter for at dette handlingsrommet bør benyttes, slik at forbudet bør være absolutt.

Lovavdelingen har i sin uttalelse lagt vekt på at "ungdomstiden en sårbar periode for unges utvikling av en egen identitet, inkludert identiteten knyttet til seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, og at ungdom kan være særlig utsatt for uheldig påvirkning som kan ha stor negativ innvirkning på psyken og selvbildet." Departementet slutter seg til dette og viser til at dette også har støtte i forskningen. Omfangsstudier fra USA viser at en betydelig andel av de som gjennomgår konverteringsterapi gjør dette i ungdomstiden.⁸⁹ En amerikansk studie viste at respondentene som hadde gjennomgått konverteringsterapi i barndommen eller ungdomstiden hadde høyere sannsynlighet enn andre for å oppleve depresjon, selvmordstanker, selvmordsforsøk, lavere utdanningsnivå og lavere inntekt i alderen 21-25 år.⁹⁰ Etter departementets syn tilsier de ovennevnte forholdene at behovet for å bli vernet mot konverteringsterapi kan være spesielt stort for barn i som nærmer seg myndighetsalder. Departementet viser også til at FNs barnekomite i sin generelle kommentar om barns rettigheter i ungdomstiden, som også er omtalt i Lovavdelingens uttalelse, har anbefalt statene å avskaffe konverteringsterapi.

På den annen side vil eldre barn generelt sett ha bedre forutsetninger enn yngre barn for å forstå hva konverteringsterapi innebærer og for å kunne forutse konsekvenser av å gjennomgå dette. Lovavdelingen skriver i sin uttalelse at dette kan tale for at "barn som nærmer seg myndighetsalderen, selv bør få ta stilling til om de ønsker å motta konverteringsterapi." Departementet vil også påpeke at det kan være store individuelle forskjeller i ungdomsårene når det gjelder modenhet og evne til å ta veloverveide beslutninger. For eksempel vil en svært moden ungdom på 17 år kunne ha vel så gode forutsetninger for å forstå omfanget og konsekvensene av en handling som en mindre moden person på 19 år. Dette kan tale for at et forbud bør åpne for en viss fleksibilitet. En samtykke/utløbbarhetsvurdering vil gi rom for å balansere ungdoms selvbestemmelse mot deres behov for beskyttelse i det konkrete tilfellet.

Det finnes flere lover som fastsetter en lavere aldersgrense enn 18 år for barns rett til selvbestemmelse. Det følger blant annet av trossamfunnsloven § 2 at barn fra fylte 15 år fritt kan bestemme innmelding i og utmelding av tros- og livssynssamfunn. Dette omtales gjerne som den religiøse myndighetsalderen. Lovavdelingen har drøftet parallellen til denne aldersgrensen i sin uttalelse på side 38 og 39, der avdelingen uttaler:

"Bestemmelsen må forstås som et uttrykk for at samfunnet oppfatter de eldste ungdommene som modne nok til å ta stilling til tros- eller livssynsmessig tilhørighet. I Prop. 130 L (2018–2019) på side 141-142 utales følgende om bestemmelsen:

«Spørsmålet om aldersgrense her handler på den ene siden om at barnet ikke skal behøve å ta stilling til religiøs tilhørighet før det er modent nok. På den andre siden handler det om å respektere barns religionsfrihet, slik at barnet skal ha anledning til å ta stilling. Departementet er enig i Ståsett-utvalgets utgangspunkt om at barn selv bør få velge sin religion eller sitt livssyn så

⁸⁹ Se Mallory, C., m.fl.. Conversion Therapy and LGBT Youth Update. 2019.

<https://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/Conversion-Therapy-LGBT-Youth-Update-June-2019.pdf>.

⁹⁰ Ryan, C. m.fl.) Parent Initiated Sexual Orientation Change Efforts with LGBT Adolescents: Implications for Young Mental Health and Adjustment. *Journal of Homosexuality*. 2020, 67(2), side 159-173.

snart det er i stand til å gjøre seg opp en mening om denne typen spørsmål. Barn utvikler seg forskjellig, og en aldersgrense for når barnet er modent nok, vil naturlig nok ikke passe på alle. Samtidig vil en aldersgrense, holdt sammen med foreldrenes omsorgsplikt, i alle fall til en viss grad kunne beskytte barn mot skadelige forhold.»

Lovavdelingen mener imidlertid at dette ikke tilsier at et barn ved fylte 15 år "må ha adgang til å foreta alle valg som kan avledes fra en religiøs overbevisning. Et forbud mot konverteringsterapi griper heller ikke inn i barnets rett til å velge hvilken religion det ønsker å etterleve eller om det skal ha en religiøs overbevisning overhodet."

Departementet slutter seg til dette. At den religiøse myndighetsalderen er satt til 15 år, tilsier altså ikke at aldersgrensen bør settes til 15 år når det gjelder konverteringsterapi.

En aldersgrense det kan være mer naturlig å se hen til, og som også drøftes av Lovavdelingen i deres uttalelse, er den helserettslige myndighetsalderen. Det følger av pasient- og brukerrettighetsloven § 4-3 at den helserettslige myndighetsalderen som hovedregel er 16 år. Dette innebærer at barn mellom 16 og 18 år i utgangspunktet har rett til å samtykke til helsehjelp og til å nekte å ta imot helsehjelp. Aldersgrensen på 16 år er likevel ikke absolutt. Det følger av pasient- og brukerrettighetsloven § 4-3 første ledd bokstav b at unntak kan gjøres dersom tiltakets art taler for det eller annen aldersgrense følger av lov. I Ot.prp. nr. 12 (1998–1999) på s. 84-85 uttales følgende om hva som omfattes av unntaket for «tiltakets art»:

«16-årsgrensen kan suspenderes i visse tilfeller. For det første etter «tiltakets art». Det kan tenkes personlige helseanliggender som bør ligge under en normalt utviklet ungdoms rådighetssfære også før fylte 16 år. Det kan også tenkes eksempler på avgjørelser som ikke bør kunne tas før myndighetsalder er oppnådd, f.eks deltakelse i forskningsprosjekter eller eksperimentell behandling, smertefull eller risikofylt behandling og behandling som er irreversibel, bl.a. plastisk kirurgi.»

I tråd med dette er aldersgrensen for barnets selvbestemmelse ved rituell omskjæring for gutter for eksempel satt til 18 år, jf. lov om rituell omskjæring av gutter § 8 første ledd. Departementet vurderte om aldersgrensen for selvbestemmelse burde settes til 16 år, og viste til at det kan hevdes at gutter som har fylt 16 år normalt vil ha nådd en slik modenhet at de selv bør kunne bestemme om rituell omskjæring bør gjennomføres. Departementet falt imidlertid ned på at inngrepets permanente karakter og skadepotensiale tilsa at aldersgrensen skulle settes til 18 år. Departementet valgte derfor å sette aldersgrensen for selvbestemmelse ved 18 år, og la dermed definisjonen av barn i FNs barnekonvensjon til grunn.

Departementet legger til grunn at også konverteringsterapi kan ha et stort skadepotensiale. Selv om konverteringsterapi ikke er et irreversibelt fysisk inngrep på samme måte som omskjæring, kan konverteringsterapi gi varige psykiske belastninger. I sin uttalelse har Lovavdelingen uttalt følgende om parallellen til den den helserettslige myndighetsalderen på side 26:

"Etter vårt syn er spørsmålet om de eldste ungdommene bør ha adgang til å samtykke til «konverteringsterapi», ikke sammenlignbart med adgangen til å samtykke til ordinær helsehjelp. «Konverteringsterapi» bygger ikke på et medisinskfaglig eller psykologfaglig grunnlag. Det er derfor, etter vårt syn, minst like stor grunn til å begrense

selvbestemmelsesretten til ungdommer ved valg om «konverteringsterapi» som ved valg om deltakelse i forskningsprosjekter, eksperimentell behandling og smertefull eller risikofylt behandling.

Selv om den helserettslige myndighetsalderen i visse tilfeller kan innebære at 16-17-åringer kan la være å samtykke til behandling og dermed utsette seg selv for skade eller fare, foretas et slikt valg innenfor en annen ramme enn valg om å motta «konverteringsterapi». For eksempel antar vi at pasienten før valget om ikke å motta behandling tas, normalt vil ha fått informasjon og råd fra helsepersonell om konsekvensene av å motta eller ikke å motta behandling mv. En 16-åring som velger ikke å motta helsehjelp, vil dermed normalt ha et annet og bedre informasjonsgrunnlag for beslutningen enn en 16-åring som velger å motta «konverteringsterapi».

Departementet er enig i disse betraktningene. Etter departementets syn er det etter dette sterke grunner som taler for at aldersgrensen for et absolutt forbud bør settes til 18 år. Fordi det er noe usikkerhet knyttet til det menneskerettslige handlingsrommet, vil departementet likevel be om høringsinstansenes tilbakemelding på om det er behov for et straffebud som gir større fleksibilitet når det gjelder konverteringsterapi som utføres overfor eldre ungdommer. Om barn som nærmer seg myndighetsalder bare skal beskyttes mot konverteringsterapi dersom det ikke foreligger samtykke eller det foreligger andre omstendigheter som gjøre behandlingen utilbørlig, bør terskelen for å anse "behandlingen" som utilbørlig ikke være høy i disse sakene. Etter departementets syn, bør vilkåret om utilbørlighet forstås som en sikkerhetsventil for å ivareta barnets rettigheter. Som utgangspunkt skal det å utføre konverteringsterapi overfor barn mellom 16 og 18 år anses som utilbørlig, med mindre det ikke er noen tvil om at barnet har forstått rekkevidden av å samtykke og barnet gjennomgår handlingen på bakgrunn av egen reell vilje.

Dersom aldersgrensen skal settes til under 18 år, mener departementet at aldersgrensen ikke bør settes lavere enn til 16 år. Som vist til i kapittel 8.3.2.1, har barn først ved ca. 16-årsalder utviklet evner til å ta veloverveide beslutninger på lik linje som en voksen.

8.3.3 Konverteringsterapi overfor voksne (ev. personer over 16 år)

8.3.3.1 Et forbud mot å utføre konverteringsterapi overfor voksne kan ikke være absolutt

Lovavdelingens uttalelse viser at et forbud som også rammer tilfeller der en person over 18 år klart samtykker til konverteringsterapi, vanskelig kan anses som et forholdsmessig inngrep i personens selvbestemmelse. På denne bakgrunn mener departementet det ikke er aktuelt å innføre et absolutt forbud mot å utføre konverteringsterapi overfor voksne.

Departementet viser til uttalelsen side 22 der det står:

"Selv om staten forfølger et beskyttelsesverdig formål, er det ikke nødvendigvis adgang til å forby enhver praksis som har til formål å få en person til endre eller undertrykke/fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Individets rett til å begrense disse aspektene ved egen identitet må også respekteres. I Christine Goodwin mot Storbritannia uttalte EMD blant følgende (avsnitt 90):

«[T]he very essence of the Convention is respect for human dignity and human freedom. Under Article 8 of the Convention in particular, where the notion of personal autonomy is an important principle underlying the interpretation of its guarantees, protection is

given to the personal sphere of each individual, including the right to establish details of their identity as individual human beings.»

Staten er forpliktet til å finne en balanse mellom respekten for individets rett til selvbestemmelse og formålene inngrepet skal ivareta, herunder hensynet til å beskytte helsen. Dette gjelder selv om «konverteringsterapi» i visse tilfeller kan medføre risiko for skade.

I Laskey m.fl. mot Storbritannia, saksnr. 21627/93, 21628/93 og 21974/93, 19. februar 1997 ble staten innrømmet en vid skjønnsmargin ved avveiningen mellom hensynet til offentlig helse og individets rett til selvbestemmelse. Spørsmålet i saken var om straffeforfølgelse av voksne som frivillig deltok i seksuelle handlinger som påførte deltakerne skader, utgjorde en krenkelse av artikkel 8. Deltakerne hadde blitt påført betydelige, men ikke varige skader. Det var ikke omtvistet at partene hadde samtykket til skadene. EMD uttalte at det i et slikt tilfelle lå innenfor statens skjønnsmargin å avgjøre grensen for hvilke fysiske skader som ved samtykke kunne påføres straffritt.

Pretty mot Storbritannia omhandlet også avveiningen mellom personlig autonomi og samfunnets adgang til å regulere handlinger som anses som skadelige. Pretty hevdet at et forbud mot assistert selvmord blant annet krenket hennes rett til privatliv etter artikkel 8. EMD kom frem til at et slikt forbud ikke var i strid med konvensjonen. EMD uttalte blant annet at jo større skadepotensial en handling har, jo større grunn er det til å la hensynet til personlig autonomi vike, se avsnitt 74.

Bruk av vold eller grove integritetskrenkelser for å endre eller påvirke en persons seksuelle orientering eller kjønnsidentitet vil som nevnt i punkt 3.3 ovenfor rammes av andre lovbestemmelser enn et forbud mot «konverteringsterapi». Når det gjelder skadepotensialet ved «konverteringsterapi», viser vi til forutsetningene vi la til grunn i punkt 3.2. Det er imidlertid grunn til å tro at både skadepotensialet og eventuelle skaders karakter ved «konverteringsterapi», i alle fall som et utgangspunkt, vil skille seg fra dommene nevnt ovenfor. Dette innebærer etter vår vurdering at staten i større grad må respektere individets selvbestemmelsesrett ved regulering av «konverteringsterapi». Vi finner på denne bakgrunn at i tilfeller hvor en person klart samtykker til «konverteringsterapi», vil det vanskelig kunne anses forholdsmessig å gripe inn i personens rett til selvbestemmelse av hensyn til å beskytte vedkommende mot eventuell psykisk skade. Et eventuelt absolutt forbud kan også ha til formål å sikre at ingen utsettes for «konverteringsterapi» mot sin vilje, og således ivareta hensynet til andres rettigheter og friheter. En slik innretning av forbudet vil imidlertid være problematisk i lys av at kravet til forholdsmessighet innebærer at det ikke skal benyttes mer inngripende virkemidler enn nødvendig, idet forbudet da vil ramme langt bredere enn formålet tilsier. Så lenge det er mulig å utforme forbudet slik at det i større grad treffer de situasjonene hvor det er behov for beskyttelse, vil ikke et absolutt forbud være forholdsmessig."

Et absolutt forbud mot å utføre konverteringsterapi overfor voksne vil som omtalt i kapittel 7.3 også stå i et spenningsforhold til skadefølgeprinsippet. Heller ikke andre land som har regulert konverteringsterapi har absolutte forbud mot å utføre konverteringsterapi overfor voksne. Departementet foreslår derfor, i likhet med blant annet den tyske og maltesiske loven, at et forbud mot å utføre konverteringsterapi overfor voksne avgrenses til å gjelde i situasjoner der det foreligger kvalifiserende omstendigheter rundt handlingen.

Departementet foreslår at dette kommer til uttrykk i loven ved at forbudet gjelder der handlingen er utført *uten samtykke* eller det foreligger andre omstendigheter som gjør handlingen *utilbørlig*.

8.3.3.2 Samtykke og "andre omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig" *Samtykke*

Et forbud kan ikke ramme situasjoner der det foreligger et klart og informert samtykke fra den som mottar konverteringsterapi.

Det bør ikke knyttes formkrav til samtykket. Et samtykke kan skje i ord eller gjennom konkludent atferd og må foreligge i gjerningsøyeblikket. Et samtykke kan altså når som helst trekkes tilbake. Dersom en person i etterkant angrer på å ha samtykket til konverteringsterapi, vil behandlingen ikke rammes av et forbud såfremt vedkommende var innforstått med hva det ble gitt samtykke til.

Som påpekt i kapittel 8.3.2 foreslår departementet at personer under 18 år (ev. 16 år) ikke kan gi et gyldig samtykke til konverteringsterapi. Utover dette stilles det ikke spesifiserte habilitetskrav til den som samtykker. På samme måte som ved samtykke til voldslovbrudd vil et samtykke imidlertid bare frita for straff dersom fornærmede har forutsetninger for å forstå rekkevidden av handlingen.

Å utføre konverteringsterapi overfor en person som ikke har samtykket vil, slik departementet ser det, alltid være utilbørlig. Departementet mener imidlertid at pedagogiske hensyn taler for at dette bør sies i klartekst i lovforslaget.

Omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig

Det kan ikke utelukkes at konverteringsterapi etter omstendighetene kan anses som utilbørlig selv om det foreligger samtykke. For å sikre at menneskerettslige forpliktelser ivaretas, vil imidlertid terskelen for at konverteringsterapi kan bli ansett som utilbørlig overfor en voksen person som har samtykket være høy.

Vilkåret "utilbørlig" gir ikke i seg selv en tydelig anvisning på hvor grensen mellom det lovlige og ulovlige skal ligge, men gir anvisning på at det skal foretas en helhetsvurdering og en avveining mellom ulike interesser og rettigheter. Vilkårets innhold kan dermed endres i takt med samfunnsutviklingen, noe som etter departementets syn kan være særlig aktuelt på dette området.

Departementet ser for seg at relevante momenter i helhetsvurderingen blant annet vil være om samtykket har kommet i stand på grunn av press, misbruk av avhengighets-, tillits- og maktforhold, forledelse eller forhold som påvirker mottakerens evne til å forstå hva vedkommende har samtykket til. Fornærmedes alder og modenhet vil også være momenter av betydning. Departementet vil understreke at listen over momenter ikke er uttømmende.

Momentene som inngår i utilbørlighetsvurderingen vil i stor grad sammenfalle med momenter som i henhold til strafferettslig litteratur inngår i vurderingen av om det er gitt et straffebefriende samtykke til en handling, gjerne omtalt som et «reelt», «genuint» eller «fritt» samtykke. Hensynet til klarhet og forutsigbarhet taler imidlertid, etter departementets syn, for at de sentrale momentene angis i lovteksten, i stedet for at

lovteksten, som i Tyskland, bare gir uttrykk for at konverteringsterapi overfor voksne er forbudt dersom samtykke ikke er et uttrykk for personens vilje («auf einem Willensmangel beruht»).

Med press sikter departementet til situasjoner der det foreligger et element av tvang, men der tvangen ikke er kvalifisert nok til å falle inn under straffeloven § 251 om tvang eller § 253 om trusler. Blant annet vil dette momentet favne om situasjoner der det brukes virkemidler som sosial utestengning eller trusler om dette for å få en person til å gjennomgå konverteringsterapi. En handling vil som det klare utgangspunkt være utilbørlig dersom gjerningspersonen forteller vedkommende at vedkommende ikke vil være velkommen i et sosialt fellesskap av stor betydning for den enkelte om vedkommende ikke gjennomgår konverteringsterapi. Departementet vil understreke at en følelse av å ikke være velkommen, ikke er tilstrekkelig i denne sammenhengen. Departementet bemerker også at trossamfunn unntaksvis har en viss adgang til å forskjellsbehandle på religiøst grunnlag, blant annet på grunn av seksuell orientering (samlivsform), der dette strider med trossamfunnets religiøse lære. Adgangen er begrenset og gjelder kun ved ansettelser til stillinger og utnevning av verv, der disse rollene utgjør en del av trossamfunnets virksomhet og er direkte knyttet til religionsutøvelsen. Tilfeller hvor den som mottar konverteringsterapi utsettes for religiøst begrunnet forskjellsbehandling, som er tillatt etter likestillings- og diskrimineringslovgivningen, vil ikke i seg selv innebære at konverteringsterapien må anses for å være utilbørlig. Det samme gjelder der et medlem i et trossamfunn velger å motta konverteringsterapi fordi trossamfunnet setter kriterier for medlemskap i tråd med religionsfriheten, forsamlingsfriheten og foreningsfriheten, og dette innebærer eksklusjon av medlemmer som bryter kriteriene. Dersom en slik adgang til å kunne forskjellsbehandle og ekskludere brukes som et virkemiddel for å presse noen til å gjennomgå konverteringsterapi, vil dette likevel stille seg annerledes.

Misbruk av avhengighets-, tillits- og maktforhold vil være et tungtveiende argument for å anse konverteringsterapi som utilbørlig. Ved konverteringsterapi vil det imidlertid trolig ofte være et asymmetrisk forhold mellom den som utfører og den som mottar konverteringsterapi. Et slikt asymmetrisk forhold vil ikke alene tilsi at handlingen er utilbørlig. Dersom en religiøs leder eller annen tillitsperson som står i et overmaktsforhold forstår at mottakerens samtykke neppe ville kommet i stand om det ikke var for det asymmetriske forholdet mellom partene, slik at det foreligger en form for utnyttning, vil dette derimot tale for at handlingen er utilbørlig.

Momentet forledelse sikter til situasjoner der vedkommende har fått villedende informasjon eller forledes til å gjennomføre konverteringsterapi. Et eksempel vil kunne være at en person er forespeilet en vanlig samtale eller sommerleir, mens samtalen eller leiren har et behandlingsformål. Dette vil være et moment som inngår i en bredere helhetsvurdering der blant annet maktforhold og personens forutsetninger for å forstå situasjonen kan tillegges vekt.

I enkelte situasjoner kan det tenkes at den som mottar konverteringsterapi samtykker, men at vedkommende har begrenset evne til å forstå hva det er samtykket til. Dette kan for

eksempel skyldes rus, sykdom eller en kognitiv funksjonsnedsettelse. Slike omstendigheter kan etter konkret helhetsvurdering tilsi at det vil være utilbørlig å utføre konverteringsterapi. Etter departementets syn bør det derfor fremgå av lovteksten at også andre forhold som påvirker mottakerens evne til å forstå hva vedkommende har samtykket til er et moment som kan tale for at handlingen er begått under omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig.

Etter departementets vurdering bør mottakerens alder og modenhet listes opp som momenter i utilbørlighetsvurderingen. Alder og modenhet vil være særlig relevant å ta i betraktning dersom aldersgrensen for et absolutt forbud settes ved 16 år, se kapittel 8.3.2.3. Momentet alder og modenhet kan imidlertid være relevant også dersom aldersgrensen for et absolutt forbud settes ved 18 år. Det er for eksempel større grunn til å anse konverteringsterapi som utilbørlig dersom mottakeren er en umoden 19-åring som har vært utsatt for press enn der mottakeren er en eldre, reflektert person. Departementet viser blant annet til at evnen til selvbeherskelse i følelsesmessige situasjoner (psykososial modenhet) når voksnivå først i 20-årene⁹¹. Som nevnt over, vil imidlertid terskelen for å anse en handling som utilbørlig være vesentlig høyere der handlingen begås overfor en voksen person enn der handlingen begås overfor personer mellom 16 og 18 år.

8.3.3.3 Menneskerettighetene er ikke til hinder for et forbud med et samtykke- og utilbørlighetsvilkår

Lovavdelingen har i sin uttalelse konkludert med at et forbud med en utilbørlighetsbegrensning ikke vil innebære et uforholdsmessig inngrep i utførerens eller mottakerens rett til familieliv og privatliv, rett til religionsfrihet og rett til ytringsfrihet, se for øvrig kapittel 7.2 og uttalelsen punkt 4.3.2, 5.3.1.2 og 6.3.1. Under Lovavdelingens vurderinger knyttet til retten til familieliv og privatliv skriver Lovavdelingen blant annet:

"Det skisserte forbudet *med* en utilbørlighetsbegrensning søker å balansere hensynet til personlig autonomi mot statens interesse i å beskytte borgerne mot helseskadelig praksis, diskriminering og begrensninger i retten til selvbestemmelse, personlig utvikling og identitet. Slik forbudet er skissert, vil det primært ramme tilfeller der det ikke kan sies å foreligge et reelt samtykke, slik at forbudet heller ikke utgjør noe inngrep i mottakerens rett til privatliv, jf. punkt 4.2.2 ovenfor. I situasjoner hvor det er usikkert om det foreligger et reelt samtykke, typisk på grunn av press eller feilinformasjon, eller fordi den som mottar «konverteringsterapi», er særlig sårbar eller står i et avhengighetsforhold til den som utfører «konverteringsterapien», vil det kunne variere i hvilken grad beslutningen om å motta «konverteringsterapi» bygger på egen fri vilje.

I *Pretty mot Storbritannia* uttalte EMD at staten har adgang til å se hen til sårbarheten til en gruppe som helhet ved regulering av skadelige aktiviteter, og at et absolutt forbud ikke nødvendigvis er et uforholdsmessig inngrep selv om det i visse tilfeller også vil omfatte personer som er i stand til å ta en informert og frivillig beslutning, se avsnitt 72, 74 og 76.

⁹¹ Steinberg, I.G m.fl., Adolescents' cognitive capacity reaches adult levels prior to their psychosocial maturity: Evidence for a "maturity gap" in a multinational, cross-sectional sample. *Law and Human Behavior*, 2019, 43 (1), side 69–85. Se også Groning, Husabø og Jacobsen, *Frihet, forbrytelse og straff*, Bergen 2019 side 493 med videre henvisninger.

Uttalelsene har overføringsverdi til situasjonen vi vurderer her, hvor det skisserte forbudet vil kunne ramme enkelte som ønsker «konverteringsterapi», men hvor forbudet har til hensikt å beskytte personer som av ulike grunner befinner seg i en sårbar situasjon.

Selv om forbudet vil kunne ramme noe videre enn formålet tilsier, finner vi at momentene i utilbørighetsbegrensningen medfører at forbudet vil være tilstrekkelig målrettet til å fange opp tilfeller hvor det er legitimt å la andre hensyn enn retten til selvbestemmelse veie tyngst. Det skisserte forbudet mot «konverteringsterapi» overfor voksne vil etter vår vurdering i tilstrekkelig grad balansere hensynet til den enkeltes rett til selvbestemmelse og til å utvikle sin egen identitet mot hensynet til å beskytte helsen mv. til den som utsettes for «konverteringsterapi». På denne bakgrunn utgjør ikke det skisserte forbudet mot «konverteringsterapi» rettet mot personer over 18 år noe uforholdsmessig inngrep i retten til respekt for privatliv."

Lovskravet, som blant annet er nedfelt i Grunnloven § 96 og EMK artikkel 7, forutsetter visse minstekrav til et straffebeds presisjon. Legalitetsprinsippet står likevel ikke i veien for at et straffebed kan ha skjønnsmessige vilkår, som for eksempel en utilbørighetsvurdering. Rettspraksis fra Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) viser at hensynet til forutberegnelighet for borgeren må balanseres opp mot behovet for fleksibilitet. Lovavdelingen har i sin uttalelse punkt 4.3.1 side 20 bemerket at utilbørighetsbegrensningen ikke vil komme i konflikt med lovskravet forutsatt at vilkåret utdypes i lovteksten eller lovforarbeidene.

8.4 Hvem bør et forbud mot å utføre konverteringsterapi rette seg mot?

Departementet foreslår at et forbud skal rette seg mot enhver som utfører konverteringsterapi, det vil si enhver som utfører en behandlingslignende handling som har som formål å få en annen til å endre eller fornekte (ev. undertrykke) sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet.

Departementet mener likhetshensyn taler for at en regulering ikke bør skille mellom handlinger som er begrunnet i religiøs overbevisning og handlinger som er begrunnet på annen måte, for eksempel en forestilling om at det å bryte med normer for kjønn og seksualitet strider "mot naturen" eller er en psykisk lidelse.

Bufdirs kartlegging av organisasjonenes kjennskap til konverteringsterapi i Norge viser at slike handlinger som oftest finner sted i religiøs kontekst (trossamfunn, religiøse organisasjoner og andre religiøse aktører) og i nære relasjoner (foreldre/foresatte og annen familie). Organisasjonene hadde i mindre grad kjennskap til at slike handlinger utøves av helsepersonell, sosionomer og familierapeuter. Også omfattende undersøkelser fra andre land viser at konverteringsterapi ofte finner sted i religiøs kontekst og nære relasjoner. Basert på den kunnskapen vi har, er det derfor viktig at det ikke gjøres unntak for konverteringsterapi som finner sted i slike sammenhenger. Departementet viser for øvrig til at konverteringsterapi som utføres av helsepersonell vil rammes av helsepersonelloven i dag, og at det først og fremst er behov for et forbud på områder som ikke omfattes av denne loven.

At et forbud gjelder enhver innebærer at også foreldre som utfører konverteringsterapi på sine barn kan straffes. Lovavdelingen har i sin uttalelse konkludert med at et slikt forbud ikke vil utgjøre et uforholdsmessig inngrep i foreldres rett til å oppdra sine barn i tråd med sin egen overbevisning. På side 28 og 29 i uttalelsen skriver Lovavdelingen:

"Det skisserte forbudet er utformet på en slik måte at foreldre fortsatt vil ha betydelig rom til å oppdra barn i henhold til egen tro eller overbevisning. For at en handling skal være forbudt, må den for det første ha som formål å «få en annen til å endre eller undertrykke/fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet». Religiøs påvirkning av mer generell karakter rammes derfor ikke av forbudet, og heller ikke foreldres formidling av oppfatninger om at det er galt å ha eller uttrykke en bestemt seksuell orientering eller kjønnsidentitet. For det andre inntreer forbudet kun i tilfeller der det begås «behandlingslignende påvirkningshandlinger». Forbudet oppstiller en viss terskel med hensyn til alvorlighetsgraden av handlingene. Samtaler om religion, seksuell orientering og kjønn må for eksempel ifølge arbeidsgruppen ha en «systematisk karakter» for å omfattes av forbudet. Det fremgår av arbeidsgruppens notat at som utgangspunkt vil verken «en streng formaning fra foreldre om at barnet ikke skal ha kjæreste av samme kjønn» eller «et krav fra et trossamfunn om at et medlem lever i seksuell avholdenhet eller avstår fra å leve i homofilt samliv» være tilstrekkelig til å kunne straffes. På denne bakgrunn finner vi at det skisserte forbudet er basert på en rimelig balanse mellom foreldrenes rett til å oppdra sine barn i tråd med sin egen overbevisning og barns interesse i å utvikle sin egen identitet og ikke utsettes for diskriminering eller handlinger som kan skade den psykiske helsen."

Departementet ser på denne bakgrunn ikke grunn til at terskelen for når foreldre skal kunne straffes bør ligge på et annet nivå enn det som gjelder for øvrig.

8.5 Skyldkravet

Etter gjeldende rett er skyldkravet i strafferetten forsett, med mindre det uttrykkelig fremgår at også uaktsomme handlinger er straffbare, jf. straffeloven § 22.

Departementet foreslår at skyldkravet i straffebudet skal være forsett. Forsettet må dekke alle omstendigheter i den objektive gjerningsbeskrivelsen.

Når det gjelder voksne, må forsettet dekke at handlingen er begått under omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig. Å utføre konverteringsterapi på en voksen vil dermed blant annet ikke kunne straffes dersom utføreren ikke har kjennskap til at mottakeren er presset eller villedet av sine omgivelser til å oppsøke vedkommende. Utføreren kan heller ikke straffes om utføreren ikke var kjent med at mottakeren ikke var i stand til å forstå hva et samtykke innebærer. Om andre enn utføreren, som for eksempel foreldre, forleder eller tvinger et barn til å motta konverteringsterapi vil disse handlinger likevel kunne rammes av et eget straffebud om dette som departementet foreslår, se kapittel 9.

Departementet har foreslått at barn under 18 (ev. 16 år) skal ha et særlig vern mot konverteringsterapi. For å sikre at vernet blir effektivt, mener departementet at gjerningspersonen må foreta nødvendige undersøkelser for å sikre at vedkommende ikke utfører konverteringsterapi overfor mindreårige. Departementet foreslår derfor å innføre et aktsomhetsansvar knyttet til barns alder. Straffeloven § 257 tredje ledd andre punktum og § 307 første punktum oppstiller et særlig strengt aktsomhetsansvar knyttet til barns alder ved menneskehandel og visse seksuallovbrudd. Det følger av disse bestemmelsene at

uvitenhet om et barns alder ikke skal fritas for straff hvis gjerningspersonen på noe punkt kan klandres for sin uvitenhet. Dette innebærer at det er tilstrekkelig at tiltalte har utvist den letteste graden av uaktksomhet for å bli holdt ansvarlig for sin uvitenhet, jf. Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) kapittel 16.7 side 446. Gjerningspersonen må dermed "utvise aktivitet for å bevise at han er uskyldig ved å redegjøre for konkrete omstendigheter som kan underbygge at han har vært aktsom i relasjon til fornærmedes alder", jf. Høyesteretts uttalelse i Rt. 2005 s. 833 avsnitt 88. Det er ikke tilstrekkelig at gjerningspersonen har stolt på fornærmedes egne opplysninger om alder eller basert seg på barnets utseende, se for eksempel Rt. 2008 s. 867 avsnitt 8 og 32 til 33.

Departementet foreslår et tilsvarende strengt aktsomhetsansvar ved et forbud mot å utføre konverteringsterapi.

8.6 Strafferammen

Departementets foreløpige vurdering er at strafferammen ved overtredelse av forbudet mot å utføre konverteringsterapi bør være bøter eller fengsel i inntil 1 år eller begge deler.

Til sammenligning er det strafferamme på 1 år ved overtredelse av blant annet straffeloven § 267 (krenkelse av privatlivets fred), straffeloven § 266 om hensynsløs atferd, straffeloven § 298 (seksuelt krenkende atferd offentlig eller uten samtykke) og straffeloven § 271 (kroppskrenkelse).

Departementet mener det bør være anledning til å ilegge fengselsstraff inntil 1 år dersom handlingen er særlig krenkende, og den ikke kan straffes etter andre bestemmelser. Departementet vil derfor ikke foreslå lavere strafferamme enn dette. De alvorligste handlingene knyttet til konverteringsterapi, vil kunne rammes av andre bestemmelser i straffeloven som kan medføre høyere straff. Dersom utøveren har benyttet tvang eller frihetsberøvelse for å presse en voksen til å samtykke til konverteringsterapi, vil det være utilbørlig å gjennomføre handlingen. Departementet forutsetter imidlertid at forholdet subsumeres under straffeloven § 251 om tvang eller § 254 om frihetsberøvelse dersom vilkårene i disse straffebudene er oppfylt. Tvang og frihetsberøvelse verner, i likhet med straffebudet om å utføre konverteringsterapi overfor personer over 18 år [ev. 16 år], om retten til selvbestemmelse. Departementet heller i retning av at dette tilsier at straffebudene ikke skal anvendes i idealkonkurrens etter straffeloven § 79.

8.7 Foreldelse

Den alminnelige foreldelsesfristen for straffeansvar er to år når den høyeste lovbestemte straffen er bot eller fengsel i inntil 1 år, jf. straffeloven § 86 første ledd bokstav a. Departementets foreløpige vurdering er at foreldelsesfristen på to år skal gjelde ved overtredelse av det foreslåtte straffebudet.

Departementets foreløpige vurdering er videre at foreldelsesfristen ved overtredelse av et forbud mot å utføre konverteringsterapi skal regnes fra den dagen den fornærmede fyller 18 år.

Straffelovens alminnelige foreldelsesfrist regnes fra den dagen det straffbare forholdet opphørte, jf. straffeloven § 87 første ledd første punktum. Ved enkelte lovovertridelser regnes imidlertid fristen fra den dagen den fornærmede fyller 18 år, jf. første ledd andre punktum. Dette gjelder blant annet ved overtredelse av straffeloven § 253 om tvangsekteskap, § 257 om menneskehandel, § 282 om mishandling i nære relasjoner, § 284 om kjønnslemlestelse og ved enkelte seksuallovbrudd overfor barn. Begrunnelsen for at foreldelsesfristen begynner å løpe ved fylte 18 år ved slike overtredelser er det kan være slik at den fornærmede først i voksen alder er i stand til eller ønsker å anmelde forholdet, blant annet fordi barn kan stå i avhengighetsforhold til gjerningspersonen.⁹² Særlig i saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn, kan det dessuten ta tid å erkjenne hva som har skjedd og at overgrepene er straffbare forbrytelser.⁹³

Etter departementets syn gjør de samme hensynene seg gjeldende ved konverteringsterapi som ved overtredelse av de ovenfor nevnte straffebudene. Når det gjelder konverteringsterapi, kan det være vanskelig å forstå at denne type handlinger er ulovlige, for eksempel dersom barnet er vokst opp i et religiøst miljø der dette blir ansett som akseptabelt og påkrevd. Det vil også kunne være vanskelig for disse barna å anmelde et slikt forhold, da det i noen tilfeller trolig vil kunne innebære at barnet må bryte med familien og miljøet det har vokst opp i. Et argument mot utskutt foreldelse i denne type saker er at det kan være vanskelig å bevise hva som har skjedd. Dette vil imidlertid ikke være unikt for denne type saker.

9 Bør det å presse, forlede eller på annen måte medvirke til at en annen mottar konverteringsterapi kriminaliseres?

9.1 Handlinger som begås i Norge eller i utlandet overfor voksne

9.1.1 Er det behov for å kriminalisere slike handlinger?

For at det å utføre konverteringsterapi på voksne skal kunne straffes, er det en forutsetning at det skjer uten samtykke eller foreligger omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig. I vurderingen av om handlingen er utilbørlig, vil det blant annet særlig legges vekt på om det foreligger et sosialt press og om personen er forledet til å gjennomgå konverteringsterapi. Det kan oppstå situasjoner der den som utfører konverteringsterapi ikke er kjent med at den som gjennomgår behandlingen ikke deltar av egen fri vilje. I slike tilfeller kan den som utfører konverteringsterapi ikke straffes. Det skyldes at forsettet må dekke alle gjerningselementene i straffebudet, se kapittel 8.5.

⁹² Prop. 96 L (2013–2014) kapittel 3.5.3 side 14.

⁹³ Innst. O. 38 (1997–1998) kapittel 2.

Den alminnelige bestemmelsen om medvirkning i straffeloven § 15 dekker psykisk medvirkning som styrker gjerningspersonens forsett, men kommer ikke til anvendelse når handlingen lar seg gjennomføre fordi "offeret" har blitt påvirket.

Å gjennomgå konverteringsterapi på bakgrunn av press fra nærstående eller andre innflytelsesrike personer eller etter å ha blitt forledet, kan være minst like inngripende og skadelig for den enkelte som å gjennomgå slik behandling som følge av press eller villedning fra utøveren. For at vernet mot konverteringsterapi skal bli mer effektivt, mener departementet derfor at det også er behov for et forbud som fanger opp disse situasjonene.

Departementet vil likevel ikke foreslå at enhver form for negativ sosial kontroll som resulterer i at en person oppsøker konverteringsterapi skal omfattes av et slikt forbud. Departementet viser til at det strafferettslige skyldprinsippet tilsier at bare den som har opptrådt klanderverdig, i relasjon til den interessen som straffebudet skal beskytte, bør holdes ansvarlig og straffes. Dette tilsier at et svært vidtgående forbud mot å påvirke en annen til å gjennomgå konverteringsterapi er problematisk, og at forbudet bør begrenses til å gjelde der det foreligger omstendigheter av en viss alvorlighet.

Å tvinge en annen til å motta konverteringsterapi rammes allerede av straffeloven § 251 dersom pressmildelet er straffbart eller annen urettmessig atferd eller trussel om slik atferd. Bestemmelsen rammer ikke tvang i form av sterkt sosialt press.

Departementet foreslår på denne bakgrunn et straffebud som innebærer at den som ved utilbørlig press tvinger en annen til å gjennomgå konverteringsterapi straffes på samme måte som den som utfører konverteringsterapi, det vil si med bot eller fengsel inntil 1 år. Departementet foreslår videre at også den som forleder en annen til å motta konverteringsterapi straffes på denne måten.

Bufdirs kartlegging av organisasjonenes erfaringer med konverteringsterapi i Norge indikerer at personer bosatt i Norge har vært utsatt for konverteringsterapi utenlands. For å sørge for at vernet mot konverteringsterapi blir mer effektivt, mener departementet at forbudet mot det å ved utilbørlig press eller forledelse få en annen til å gjennomgå konverteringsterapi også bør gjelde der konverteringsterapien gjennomføres i utlandet.

9.1.2 Det menneskerettslige handlingsrommet

Lovavdelingen har ikke spesifikt tatt stilling til om menneskerettighetene er til hinder for et eget forbud som rammer det at en annen enn selve utføreren påvirker en annen til å gjennomgå konverteringsterapi. På bakgrunn av Lovavdelingens vurderinger i vedlagte uttalelse, mener imidlertid departementet at et forbud mot å få en annen til å gjennomgå konverteringsterapi ved utilbørlig press eller forledelse, ligger innenfor statens skjønnsmargin.

9.1.3 Rekkevidden av forbudet

Departementet foreslår at skyldkravet også i dette straffebudet skal være forsett. Gjerningspersonens forsett må dekke det at en person gjennomgår konverteringsterapi enten i Norge eller i utlandet. Et forbud vil dermed ikke favne om situasjoner der det kun

foreligger et underliggende subtilt press, selv om et slikt press kan føre til at en person oppsøker konverteringsterapi.

Uttrykket "utilbørlig press" skal forstås på samme måte som i straffeloven § 253 om tvangsekteskap, og er dermed ment å dekke situasjoner der det foreligger et element av tvang. Vilkåret vil for eksempel være oppfylt dersom en person utestenges eller trues med utestengelse fra et sosialt fellesskap av stor betydning for den enkelte om vedkommende ikke gjennomgår konverteringsterapi. Vilkåret vil også være oppfylt dersom for eksempel et familiemedlem sier vedkommende vil sulte seg om personen ikke går til konverteringsterapi. Oppfordringer om at en person skal gå til konverteringsterapi vil etter dette som det klare utgangspunkt ikke kunne straffes. Forbudet skal heller ikke ramme generelle ytringer om at for eksempel likekjønnet seksualitet er synd eller formidling av en tro på at endring av seksuell orientering eller kjønnsidentitet er mulig.⁹⁴

Departementet mener, som påpekt, at også det å forlede en person til å gjennomgå konverteringsterapi som utføres av andre bør kunne straffes. Forledelse vil for eksempel kunne bestå i at en person forespeiler en annen et leiopphold og holder tilbake informasjon om at personen der vil gjennomgå konverteringsterapi.

9.1.4 Strafferamme og foreldelse

Departementets foreløpige vurdering er at strafferammen ved overtredelse av forbudet mot å ved utilbørlig press tvinge en annen til å motta konverteringsterapi i Norge eller utlandet bør være bøter eller fengsel i inntil 1 år eller begge deler. Departementet antar at en strafferamme på 1 år vil være tilstrekkelig til å fange opp spennet av handlinger som vil omfattes av dette straffebudet og press som skjer ved hjelp av ulovlig atferd eller trusler om slik atferd rammes av straffeloven § 251 om tvang. Strafferammen i § 251 er inntil 2 år. Departementets foreløpige vurdering er at strafferammen ved overtredelse av forbudet mot å forlede en annen til å motta konverteringsterapi også bør være 1 år.

Når det gjelder foreldelse, foreslår departementet at fristen bør være den samme som ved forbudet mot å utføre konverteringsterapi, se kapittel 8.7, og tilsvarende at foreldelsesfristen ved overtredelse av straffebudet skal regnes fra den dagen den fornærmede fyller 18 år.

9.2 Handlinger som begås i Norge eller i utlandet overfor barn

9.2.1 Medvirkning til at barn mottar konverteringsterapi i Norge

Departementet har vurdert om et forbud mot å bidra til at en annen mottar konverteringsterapi bør være mer vidtgående når det gjelder barn enn voksne.

Selv om det kan være sterkt kritikkverdige å bidra til at et barn mottar konverteringsterapi som utføres av andre, mener departementet at slike handlinger som utgangspunkt kun bør forbys dersom det foreligger forledelse eller utilbørlig press. Departementet viser til at

⁹⁴ Se Lovavdelingens uttalelse punkt 6.3.1 side 47.

departementet har foreslått et absolutt forbud mot å utføre konverteringsterapi overfor barn (ev. barn under 16 år), se kapittel 8.3.2.1. Den som utfører konverteringsterapi vil etter departementets forslag ha en plikt til å undersøke barnets alder, se kapittel 8.5. Dersom for eksempel en forelder uten å forlede barnet og uten å utsette barnet for utilbørlig press tar barnet med til en religiøs leder for at barnet skal motta konverteringsterapi og den religiøse lederen avviser dem fordi dette vil være en ulovlig handling, vil foreldrenes handling etter departementets syn ikke være av en slik karakter at den bør straffes. Dersom foreldrene derimot bruker forledelse eller utilbørlig press som virkemiddel, er dette såpass klanderverdig i seg selv at handlingen bør kunne straffes som forsøk på medvirkning til konverteringsterapi. Se for øvrig kapittel 9.1.3 om forbudets rekkevidde.

9.2.2 Medvirkning til at et barn reiser til utlandet for å motta konverteringsterapi

Forbudet mot å *utføre* konverteringsterapi overfor barn (ev. barn under 16 år) vil kun få anvendelse for handlinger utført i Norge. Foreløpig er det få land i verden som eksplisitt regulerer konverteringsterapi. Det vil derfor være større fare for at konverteringsterapi overfor barn gjennomføres i utlandet enn i Norge. For å forebygge dette mener departementet at det kan være behov for et mer vidtrekkende medvirkningsforbud for slike handlinger. Departementet ser samtidig at det er enkelte argumenter som taler mot et slikt forbud. Departementet ber derfor om tilbakemelding fra høringsinstansene på om det bør foreslås et mer vidtrekkende forbud mot å medvirke til at et barn reiser til utlandet for å motta konverteringsterapi og om aldersgrensen for vern eventuelt bør settes til 16 eller 18 år.

Straffeloven § 253 andre ledd forbyr det å forlede eller på annen måte medvirke til at en person reiser til et annet land for å bli utsatt for tvangsekteskap. I forarbeidene til denne bestemmelsen heter det blant annet:

"Bestemmelsen er ment å ramme også tilfeller der fornærmede er klar over det reelle formålet med reisen, og derfor ikke kan sies å være forledet. Dette er bakgrunnen for at også medvirkning til reisen på annen måte enn ved å forlede omfattes av ordlyden. Det kan være kulturelle og familiemessige strukturer og tradisjoner som samlet gjør at fornærmede ikke anser seg i posisjon til å motsette seg å reise, på tross av at vedkommende kjenner reisens formål. Gjerningspersonens forsett må dekke at det i det andre landet skal inngås tvangsekteskap etter bestemmelsens første ledd."⁹⁵

Etter departementets syn kan dette ha en viss overføringsverdi til konverteringsterapi. Samtidig er det enkelte vesensforskjeller mellom tvangsekteskap og konverteringsterapi. Enkelte barn vil kunne ha et oppriktig ønske om å motta konverteringsterapi og selv ta initiativ til en utenlandsreise for å gjennomgå konverteringsterapi. Selv om departementet foreslår et absolutt forbud mot å utføre konverteringsterapi overfor barn under 18 år (ev. 16 år) uavhengig av barnets samtykke, er det ikke gitt at et medvirkningsforbud bør rekke like langt. For eksempel kan det stilles spørsmål ved om det er rimelig å straffe en bror

⁹⁵ Prop. 42 L (2015–2016) kapittel 8.2 side 24.

eller søster på 15 år som etter sterkt påtrykk fra et eldre søsken som ønsker å oppsøke konverteringsterapi i utlandet hjelper vedkommende med å betale flybillett.

Departementet mener at et eventuelt forbud mot å medvirke til at et barn mottar konverteringsterapi i utlandet bør avgrenses nærmere for å hindre urimelige utslag, og heller i retning av at straffeansvar først og fremst bør ramme tilfeller der medvirkningen foretas med sikte på eller i hensikt å bidra til at barnet gjennomgår konverteringsterapi. En mulighet er derfor å utforme straffebudet slik at det må foreligge hensiktsforsett. Et slikt straffebud vil kunne ramme tilfeller der noen bidrar økonomisk eller praktisk til en reise i den hensikt at barnet skal motta konverteringsterapi i utlandet, men vil ikke ramme situasjoner der medvirkerens rolle er perifer og medvirkeren ikke har til hensikt at barnet skal motta konverteringsterapi, slik som i eksemplet ovenfor.

Departementet ser at et vidtgående forbud mot medvirkning potensielt kan reise enkelte vanskelige menneskerettslige spørsmål. Blant annet kan det trolig være vanskelig å trekke grensen mellom en oppfordring om at et barn bør forsøke å endre sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, som i en del tilfeller vil kunne være vernet av ytringsfriheten, og ulovlig medvirkning. Et eventuelt slikt forbud må derfor vurderes grundig i lys av Grunnloven og Norges menneskerettslige forpliktelser.

Departementet vil allerede nå bemerke at et forbud ikke vil ramme ytringer om at det å bryte med normer for kjønn og seksualitet er synd eller ytringer som formidler en tro på at endring av seksuell orientering er mulig, selv om slike ytringer kan føre til at et barn føler seg presset til å oppsøke konverteringsterapi i utlandet. Departementet viser til Lovavdelingens uttalelse punkt 6.3.1 side 47, der Lovavdelingen har vektlagt disse kriteriene i vurderingen av om et absolutt forbud mot å utføre konverteringsterapi overfor barn ligger innenfor det menneskerettslige handlingsrommet.

9.2.3 Strafferammen for et eventuelt mer vidtgående medvirkningsforbud

Som påpekt kan et vidtgående forbud mot å medvirke til at barn mottar konverteringsterapi i utlandet tenkes å gripe inn i ytringsfriheten. Én forutsetning for at et slikt inngrep skal være lovlig, er at reaksjonen ved overtredelse ikke er uforholdsmessig tyngende.

Ved fastsettingen av strafferammen er det også grunn til å se hen til føringene som er gitt i lovforarbeidene til straffeloven.⁹⁶ Her fremgår det at strafferammene bør settes slik at de står i et rimelig forhold til lovovertredsens straffverdighet. Videre fremgår det at strafferammen ikke bør settes urealistisk høyt. Det er et mål at strafferammene utformes slik at de gir et riktig bilde av de reelle straffenivåene.⁹⁷ Strafferammen bør også stå i et rimelig forhold til strafferammen i andre sammenlignbare straffebud. Ekvivalenssynspunkter kan tale for at strafferammen for å medvirke til at et barn reiser til utlandet for å motta konverteringsterapi settes lavere enn strafferammen for å bryte det

⁹⁶ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) kapittel 11.2 side 125 flg.

⁹⁷ Innst. O nr. 72 (2004–2005) kapittel 10.2.2 side 26.

foreslåtte forbudet mot å utføre konverteringsterapi eller å tvinge eller forlede en annen til å motta konverteringsterapi. Departementet ber likevel om tilbakemelding fra høringsinstansene på om strafferammen bør settes til bot eller fengsel inntil 1 år eller om strafferammen bør settes til maksimalt seks måneders fengsel.

10 Bør det å tilby eller markedsføre konverteringsterapi forbys?

Departementet har vurdert om også andre rettslige virkemidler enn et forbud mot å utføre konverteringsterapi eller tvinge eller forlede noen til å gjennomgå konverteringsterapi bør foreslås. Departementet viser til at den tyske loven, som departementet har sett særlig hen til, i tillegg til å ha forbud mot å utføre konverteringsbehandling også forbyr å formidle, tilby og markedsføre konverteringsbehandling, jf. loven § 3.

Departementet vil ikke foreslå et selvstendig forbud mot å formidle konverteringsterapi. Enkelte former for formidling av konverteringsterapi vil kunne dekket av det foreslåtte forbudet mot å tvinge eller forlede en annen til å gjennomgå konverteringsterapi. Noen former for formidling vil også etter omstendighetene kunne rammes av det alminnelige medvirkningsforbudet i straffeloven § 15. For eksempel vil straffelovens alminnelige medvirkningsforbud kunne få anvendelse dersom en person på vegne av utføreren står på utsiden av et lokale og lokker barn inn i et lokale der konverteringsterapi utføres.

Departementet har vurdert om det bør forbys å rette tilbud om konverteringsterapi til konkrete enkeltpersoner. Eksistensen av konverteringsterapi i samfunnet forutsetter at personer blir kjent med at det finnes tilbydere. En adgang til å fremsette tilbud om konverteringsterapi direkte overfor personer kan dermed bidra til opprettholdelsen av slik praksis, noe som igjen kan ha skadevirkninger. Når det gjelder tilbud som fremsettes overfor voksne, mener departementet imidlertid det vil være problematisk å forby dette. Departementet viser til at det ikke er foreslått et absolutt forbud mot å utføre konverteringsterapi overfor voksne, blant annet fordi et slikt forbud ikke vil stå seg opp mot menneskerettighetene, se kapittel 8.3.3.1. En avtale om å utføre konverteringsterapi overfor en voksen, må antas å komme i stand gjennom tilbud og uttrykkelig eller stilltiende aksept. Etter departementets syn vil det derfor være vanskelig å forby en tilbyder å gå i dialog med voksne mennesker om konverteringsterapi.

Når det gjelder tilbud som fremsettes overfor barn, er departementet usikker på om det er behov for et eget forbud mot å tilby konverteringsterapi, tatt i betraktning at departementet foreslår et absolutt forbud mot å utføre konverteringsterapi overfor barn. Departementet mener også at et forbud mot å fremsette tilbud om konverteringsterapi reiser vanskelige avgrensningsspørsmål opp mot ytringsfriheten. For eksempel kan det være krevende å skille mellom når en oppfordring er av en slik art at den er vernet av ytringsfriheten og når en oppfordring går over til å bli et tilbud.

Departementet mener for øvrig at det foreslåtte forbudet mot å forlede en annen eller ved utilbørlig press tvinge en person til å motta konverteringsterapi vil kunne fange opp de

mest klanderverdige tilfellene. Departementet vil også påpeke at det ikke er tradisjon i norsk strafferett for å kriminalisere forberedelseshandlinger.

Departementet har også vurdert om *markedsføring* av konverteringsterapi bør forbys. Markedsføring av konverteringsterapi er uheldig og kan bidra til økt stigmatisering og diskriminering av lhbtqi-personer generelt.

Gjeldende lovgivning har ikke et eksplisitt forbud mot å promotere konverteringsterapi. Enkelte tilfeller av markedsføring vil kunne fanges opp av markedsføringsloven dersom det gis uriktige eller misvisende informasjon om effekt i markedsføringen, jf. markedsføringsloven § 6 flg. Markedsføring av konverteringsterapi overfor barn kan være i strid med markedsføringsloven § 19 flg. Markedsføringsloven forbyr videre at markedsføringshenvendelser rettes til fysiske personer ved elektroniske kommunikasjonsmetoder som tillater individuell kommunikasjon, som for eksempel elektronisk post, telefaks eller automatisert oppringningssystem (talemaskin) uten mottakerens forutgående samtykke, jf. § 15. Markedsføringsloven gjelder imidlertid kun for næringsdrivende og det må antas at mye av den virksomheten som kan defineres som konverteringsterapi utføres av organisasjoner og personer som ikke utøver næringsvirksomhet i markedsføringslovens forstand.

Heller ikke lov om alternativ behandling med tilhørende forskrift vil nødvendigvis ramme denne type tilbud og markedsføring. I likhet med markedsføringsloven, regulerer ikke lov om alternativ behandling markedsføringen av selve tjenesten, men kun måten markedsføringen skjer på. Det følger av § 8 sjette ledd at "[d]en som tilbyr alternativ behandling, kan i sin markedsføring kun gi en nøktern og saklig beskrivelse av virksomhetens art." Av forskriften følger det at den som tilbyr alternativ behandling ikke kan benytte påstander i markedsføringen om at en behandlingsform har virkning mot konkrete sykdommer eller lidelser eller på andre måter utforme markedsføringen slik at den gir inntrykk av dette, jf. § 2 andre ledd. Videre følger det av § 2 tredje ledd at den som tilbyr alternativ behandling ikke kan markedsføre behandlingsformer eller behandling av sykdom eller lidelser som vedkommende i medhold av alternativ behandlingsloven eller annen lov ikke har lov til utføre. Reglene gjelder annonsering og markedsføring av enhver art og i ethvert medium, jf. forskriften § 3. Aktiviteter som er forankret i en tro og ritualer knyttet til denne, omfattes imidlertid ikke av lov om alternativ behandling.

Helsepersonells markedsføring av konverteringsterapi vil være i strid med helsepersonelloven § 13. Denne bestemmelsen setter vilkår for markedsføring av helse- og omsorgstjenester. Markedsføringen skal være forsvarlig, nøktern og saklig. Det er ikke lovlig å fremme udokumenterte påstander om effekten av behandlingen. Påstander om effekten av behandlingen må være vitenskapelig dokumenterbare. Det anses ikke som tilstrekkelig dokumentasjon på behandlingseffekt at tidligere pasienter har gitt uttalelser om effekten. Det er på denne bakgrunn forbudt for helsepersonell å tilby konverteringsterapi.

Gjennomgangen av gjeldende rett viser altså at det i dag ikke eksisterer et fullgodt vern mot markedsføring av konverteringsterapi. Departementet mener dette er uheldig. Samtidig ser departementet at et forbud mot markedsføring av konverteringsterapi byr på

enkelte særlige utfordringer, og at det er vanskelig å avgrense et slikt forbud på en hensiktsmessig måte. Uttrykket markedsføring anvendes som oftest i sammenheng med kommersiell virksomhet. Det må antas at konverteringsterapi ofte ikke utøves av næringsdrivende og at det ofte ikke vil ytes betaling for denne type tjenester. Et forbud som kun forbyr kommersiell markedsføring av konverteringsterapi, ville derfor ikke vært særlig effektivt. Etter departementets syn kunne et forbud heller ikke vært avgrenset til å gjelde markedsføring fremsatt i offentligheten, da man ved et slikt forbud kunne risikere at promoteringen i stedet skjer direkte overfor personer, for eksempel via telefon eller via e-post. Å få reklame for konverteringsterapi direkte rettet mot seg, kan oppleves mer støtende og invaderende enn å være utsatt for mer generell markedsføring.

Etter departementets syn ville en regulering som kun gjelder markedsføring rettet mot barn, ikke være særlig effektiv, da barn uansett kan påvirkes av markedsføring som retter seg mot voksne. Et forbud som kun ivaretar barn, vil derfor trolig i hovedsak ha en symbolsk funksjon.

Et forbud som legger en svært vid forståelse av markedsføring til grunn og som også gjelder markedsføring rettet mot voksne, kan reise vanskelige spørsmål om ivaretagelsen av voksne menneskers rett til personlig autonomi og religionsfrihet. Dersom et markedsføringsforbud forstås så vidt at det også omfatter tilfeller av konkrete tilbud som fremsettes overfor en voksen, vil dette kunne gripe uforholdsmessig inn i mottakerens autonomi, se for øvrig departementets drøftelse ovenfor om hvorvidt det bør foreslås et forbud mot å tilby konverteringsterapi overfor konkrete personer.

I tillegg til utfordringer knyttet til avgrensning og presisjon, reiser et markedsføringsforbud problemstillinger knyttet til håndheving. For at et forbud skulle få realitet, kreves det at håndhevingen er effektiv. Etter departementets syn er det vanskelig å se for seg hvilket offentlig organ som eventuelt skulle få ansvar for håndhevingen av slike saker.

På denne bakgrunn har departementet falt ned på å ikke foreslå et forbud mot å markedsføre konverteringsterapi på det nåværende tidspunkt. Det kan imidlertid være aktuelt å vurdere et forbud mot markedsføring senere. Departementet vil derfor oppfordre høringsinstansene til komme med forslag til hvordan et eventuelt markedsføringsforbud kunne vært utformet og avgrenset og til hvilket organ som er mest nærliggende til å håndheve et slikt forbud. Departementet vil gjøre oppmerksom på at et eventuelt fremtidig forbud mot å markedsføre konverteringsterapi kan få betydning for i hvilken lov straffebudene departementet foreslår i dette høringsnotatet skal plasseres, se kapittel 11.

11 Plassering av straffebudene

Departementets utgangspunkt er at de foreslåtte straffebudene bør plasseres i straffeloven, men ønsker også synspunkter på om en egen spesiallov kan være hensiktsmessig.

De foreslåtte straffebudene kan plasseres i straffeloven kapittel 24, som inneholder straffebud som verner om den personlige frihet og fred, herunder enkeltpersoners psykiske ro. Departementet viser til at et sentralt siktemål med bestemmelsene er å beskytte lhbt-

personers frihet til å utvikle og bevare sin seksuelle orientering og kjønnsidentitet og verne personer i denne gruppen mot handlinger som kan være skadelige for deres psykiske helse. Departementets forslag til forbud mot å forlede eller ved utilbørlig press tvinge en annen til å motta konverteringsterapi av andre, har flere fellestrekk med straffeloven § 253 om tvangsekteskap. Departementet har også foreslått at "utilbørlig press" skal tolkes på samme måte som straffeloven § 253 første ledd. Dette kan tale for at straffebudene bør være plassert i samme lov.

På den annen side vil regulering i en spesiallov kunne få en mer pedagogisk utforming, ved at definisjonen av konverteringsterapi kan plasseres i en egen paragraf. I en spesiallov vil det også være mulig å ha en formålsbestemmelse, noe man ikke finner i straffeloven. I en spesiallov vil det dessuten kunne være rom for å gjøre tilføyelser, dersom det på sikt skulle være behov for å tilføye flere lovbestemmelser. I en spesiallov vil det også være rom for at ulike lovbestemmelser møtes med ulike reaksjoner, det vil si både strafferettslige og administrative reaksjoner. Etter departementets syn bør for eksempel et eventuelt markedsføringsforbud møtes med administrative, og ikke strafferettslige, reaksjoner.

12 Økonomiske og administrative konsekvenser

Nykriminalisering vil kunne få konsekvenser for ressursbruken hos politiet, påtalemyndigheten og domstolene. Eventuelle økonomiske og administrative konsekvenser dekkes innenfor eksisterende budsjetttrammer. Dette kan gå ut over andre prioriterte oppgaver. Etter departementets syn vil det imidlertid mest sannsynlig være snakk om få saker. Departementet legger derfor til grunn at de økonomiske og administrative konsekvensene vil være beskjedne.

13 Lovforslag

13.1 Alternativ 1 - endringer i straffeloven

§ 87 første ledd annet punktum skal lyde:

Ved overtredelse av §§ 253, 257, 267 a, 282, 284, 299, 302 eller 304 skal fristen likevel regnes fra den dag den fornærmede fyller 18 år.

Ny § 267 a skal lyde:

§ 267 a Konverteringsterapi

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som

- a) utfører konverteringsterapi overfor noen under 18 år [ev. 16 år],*
- b) utfører konverteringsterapi overfor noen over 18 år [ev. 16 år] under omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig,*
- c) ved utilbørlig press tvinger noen til å motta konverteringsterapi i Norge eller utlandet, eller*
- d) forleder noen til å motta konverteringsterapi i Norge eller utlandet.*

- e) *[på annen måte enn nevnt i bokstav c eller d medvirker til at en person under 18 år [ev. 16 år] reiser til utlandet i den hensikt at vedkommende der vil motta konverteringsterapi.]*

Med konverteringsterapi menes behandlingslignende handlinger som har som formål å få en annen til å endre eller fornekte [ev. undertrykke] sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. [I vurderingen av om en eller flere handlinger er behandlingslignende skal det særlig legges vekt på handlingenes karakter, om handlingene er systematiske og gjentakende, gjerningspersonens påvirkningskraft og om handlingene kan være skadelige for en mottakers psykiske helse.] Anerkjent helsefaglig behandling av kjønnsinkongruens anses ikke som konverteringsterapi etter denne paragrafen.

I vurderingen av om det foreligger omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig etter første ledd bokstav b skal det særlig legges vekt på mottakerens alder og modenhet, andre forhold som påvirker mottakerens evne til å forstå hva vedkommende har samtykket til, om mottakeren har vært utsatt for press eller er forledet til å gjennomgå konverteringsterapi, og om gjerningspersonen har misbrukt avhengighets-, tillits- eller maktforhold.

[Den som på annen måte enn nevnt i første ledd bokstav c eller d medvirker til at en person under 18 år [ev. 16 år] reiser til utlandet i den hensikt at vedkommende der vil motta konverteringsterapi straffes med bot eller fengsel i inntil [1 år][6 måneder].

13.2 Alternativ 2 - ny spesiallov:

§ 1 Formål

Formålet med denne loven er å ivareta alle menneskers rett til å utvikle og bevare sin seksuelle orientering og kjønnsidentitet.

§ 2 Definisjon av konverteringsterapi

Med konverteringsterapi menes i denne loven behandlingslignende handlinger som har som formål å få en annen til å endre eller fornekte [ev. undertrykke] sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. [I vurderingen av om en eller flere handlinger er behandlingslignende skal det særlig legges vekt på handlingenes karakter, om handlingene er systematiske og gjentakende, gjerningspersonens påvirkningskraft og om handlingene kan være skadelige for en mottakers psykiske helse.]

Anerkjent helsefaglig behandling av kjønnsinkongruens anses ikke som konverteringsterapi etter loven her.

§ 3 Forbud mot å utføre konverteringsterapi

Den som utfører konverteringsterapi overfor en person under 18 år [ev. 16 år] straffes med bot eller fengsel i inntil 1 år. Uvitenhet om barnets riktige alder fører ikke til straffrihet hvis gjerningspersonen på noe punkt kan klandres for sin uvitenhet.

På samme måte straffes den som utfører konverteringsterapi overfor en person over 18 år [ev. 16 år] dersom mottakeren ikke har samtykket eller det foreligger andre omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig. [I vurderingen av om det foreligger omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig skal det særlig legges vekt på mottakerens

alder og modenhet, om mottakeren har vært utsatt for press eller er forledet til å gjennomgå konverteringsterapi, og om gjerningspersonen har misbrukt avhengighets-, tillits- eller maktforhold. Det skal også legges vekt på andre forhold som påvirker mottakerens evne til å forstå hva vedkommende har samtykket til.]

§ 4 Forbud mot å medvirke til at en person mottar konverteringsterapi

Den som ved utilbørlig press tvinger en annen til å motta konverteringsterapi straffes med bot eller fengsel i inntil 1 år. På samme måte straffes den som forleder en annen til å motta konverteringsterapi. Det er uten betydning om konverteringsterapien utføres i Norge eller utlandet.

[Den som på annen måte medvirker til at en person under 18 år [ev. 16 år] reiser til utlandet i den hensikt at personen der vil motta konverteringsterapi, straffes med bot eller fengsel i inntil [1 år] [6 måneder].]

§ 5 Foreldelse

Fristen for foreldelse av straffansvar etter §§ 4 og 5 er 2 år. Var fornærmede under 18 år da overtredelsen fant sted, regnes fristen fra den dagen vedkommende fyller 18 år.

§ 6 Ikraftsetting

Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer.

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENT

Lovavdelingen

Kulturdepartementet
Postboks 8030 DEP
0030 OSLO

Deres ref.
19/3656-42

Vår ref.
21/571 – EO ASRI/HFA

Dato
25.03.2021

**Vurdering av et mulig forbud mot å utføre, markedsføre og tilby
"konverteringsterapi" – forholdet til menneskerettslige forpliktelser**

1. INNLEDNING

Vi viser til brev 25. januar 2021 hvor Kulturdepartementet (KUD) ber Lovavdelingen om å «vurdere om det innenfor rammene av Grunnloven og de internasjonale menneskerettskonvensjonene Norge er bundet av er anledning å regulere å gjennomføre "konverteringsterapi", å markedsføre "konverteringsterapi" og å fremsette konkrete tilbud om "konverteringsterapi" overfor enkeltpersoner». I bestillingen defineres «konverteringsterapi» som «behandlingslignende påvirkningshandlinger som har til formål å få en eller flere bestemte personer til å endre eller fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet».

Lovavdelingen er bedt om å vurdere om Norges menneskerettslige forpliktelser etter Grunnloven og internasjonale konvensjoner er til hinder for å innføre tre former for forbud:

1. Et forbud mot å utføre «konverteringsterapi» overfor en eller flere bestemte personer
2. Et forbud mot å markedsføre «konverteringsterapi» overfor enhver
3. Et forbud mot å fremsette konkrete tilbud om «konverteringsterapi» til en eller flere bestemte personer

Postadresse Kontoradresse
Postboks 8005 Dep Gullhaug Torg 4a
0030 Oslo 0484 Oslo

Leveringsadresse
Varemottak
Akersgata 59
0180 Oslo

Telefon - sentralbord
22 24 90 90
Org.nr.: 972 417 831

Lovavdelingen
Astrid Rikheim
22 24 59 96
astrid.rikheim@jd.dep.no

Vårt primære oppdrag er å vurdere om Norge lovlig kan innføre et absolutt forbud mot «konverteringsterapi» rettet mot personer under 18 år, og et forbud mot «konverteringsterapi» rettet mot personer over 18 år under omstendigheter som gjør slike påvirkningshandlinger utilbørlige. Arbeidsgruppen har i sitt notat gitt uttrykk for at den «antar at det ikke er forenelig med menneskerettighetene å forby utøvelse av konverteringsterapi overfor voksne personer som har gitt et reelt samtykke», men at den likevel «ønsker Lovavdelingens vurdering av dette spørsmålet». Hovedvekten av vurderingen vil ligge på et forbud mot å utføre «konverteringsterapi» overfor voksne *med* en utilbørlighetsbegrensning, men vi vil i lys av arbeidsgruppens bemerkning også komme inn på adgangen til å innføre et absolutt forbud mot «konverteringsterapi» overfor voksne. Se også beskrivelse av oppdraget og enkelte utgangspunkter for vurderingen i punkt 2.1 nedenfor og nærmere blant annet i punkt 3.2 om forutsetninger knyttet til mulige skadevirkninger av slik «terapi».

KUDs brev og det vedlagte notatet med forslag og vurderinger utarbeidet av den interdepartementale arbeidsgruppen som utreder et forbud mot «konverteringsterapi», inneholder en rekke presiseringer av og forutsetninger for den skisserte reguleringen. Med mindre det gis uttrykk for noe annet, bygger vår vurdering på disse presiseringene og forutsetningene. «Konverteringsterapi» er ikke et presist begrep, og vi antar at betegnelsen ikke vil bli benyttet i en eventuell regulering. Vi vil likevel benytte denne betegnelsen som en forenkling, og vi sikter da til den forståelsen som er lagt til grunn i arbeidsgruppens notat.

I punkt 2 vil vi gi en oversikt over noen utgangspunkter for vurderingen og en oppsummering av våre funn. Punkt 2 gjelder både forbud mot å *utføre, markedsføre* og *fremsette tilbud om* «konverteringsterapi», men med hovedvekt på det førstnevnte. Punkt 3 gjelder spørsmål om det kan utledes noen plikt til å regulere «konverteringsterapi» fra retten til den høyest oppnåelige helsestandard. Punkt 4 til 7 behandler nærmere et forbud mot å utføre konverteringsterapi, der punkt 4 gjelder retten til respekt for privatliv og familieliv, punkt 5 gjelder retten til religionsfrihet og punkt 6 gjelder retten til ytringsfrihet, mens punkt 7 kort omtaler utvalgte andre spørsmål. Disse gjelder vern om eiendom (7.1), forbud mot diskriminering (7.2), adgangen til å innføre et absolutt forbud mot «konverteringsterapi» overfor personer som ikke har «samtykkekompetanse» (7.3) og en eventuell sivilrettslig regulering av «konverteringsterapi» (7.4). I punkt 8 og 9 vurderes henholdsvis forbud mot å markedsføre «konverteringsterapi» og forbud mot å fremsette konkrete tilbud om slik «terapi».

Vi nevner innledningsvis at Lovavdelingen normalt avgir tolkningsuttalelser om gjeldende rett basert på anmodning fra ett eller flere departementer, hvor spørsmålet som skal vurderes, er relativt avgrenset og nærmere utredet. Bredere utredninger av forholdet til menneskerettslige forpliktelser i forbindelse med lovarbeid foretas vanligvis av det departementet som har ansvaret for lovarbeidet. Det er annerledes i

denne saken der vårt oppdrag er basert på en regjeringsbeslutning, og der vi har foretatt det alt vesentlige av utredningen. Dette må således betraktes som et særtilfelle.

2. ET FORBUD MOT Å UTFØRE "KONVERTERINGSTERAPI" MV. – UTGANGSPUNKTER OG OPPSUMMERING

2.1 Oppdraget og enkelte utgangspunkter for vurderingen

Lovavdelingen er som nevnt prinsipalt bedt om å vurdere om Grunnloven og internasjonale konvensjoner er til hinder for å innføre et «forbud mot alle behandlingslignende påvirkningshandlinger som begås mot barn, samt mot personer over 18 år under omstendigheter som gjør slik handling utilbørlig» (alternativ a). Dersom vi skulle finne at menneskerettslige forpliktelser etter Grunnloven og internasjonale konvensjoner er til hinder for et absolutt forbud mot behandlingslignende påvirkningshandlinger rettet mot barn, er vi subsidiært bedt om å vurdere et «forbud mot behandlingslignende påvirkningshandlinger overfor personer under og over 18 år som begås under omstendigheter som gjør slik handling utilbørlig» (alternativ b). På denne bakgrunn tar vurderingen utgangspunkt i det skisserte alternativ a. Vi vil i tillegg kort omtale et eventuelt absolutt forbud mot «konverteringsterapi» også overfor personer over 18 år.

Et eventuelt forbud mot «konverteringsterapi» vil potensielt kunne berøre en rekke bestemmelser etter Grunnloven og internasjonale menneskerettighetskonvensjoner, slik som retten til respekt for privatliv og familieliv, retten til religionsfrihet, retten til ytringsfrihet, retten til den høyest oppnåelige helsestandard, hensynet til barnets beste og andre rettigheter som særlig gjelder for barn. I det følgende vil særlig rettigheter som følger av den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK), FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP), FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) og FNs barnekonvensjon (BK) stå sentralt. De nevnte konvensjonene er gjennomført i norsk rett ved menneskerettsloven § 2. I menneskerettsloven § 3 heter det at bestemmelser i de inkorporerte konvensjonene «ved motstrid [skal] gå foran bestemmelser i annen lovgivning». Begrensninger i rettigheter som følge av et eventuelt forbud mot «konverteringsterapi» må holde seg innenfor rammene i Grunnloven og disse konvensjonene.

Saken reiser flere problemstillinger, men den viktigste er nok om det skisserte forbudet utgjør et lovlig inngrep i retten til respekt for privatliv og familieliv, retten til religionsfrihet og retten til ytringsfrihet. Dette reiser spørsmål om et forbud mot «konverteringsterapi» kan anses å være nødvendig i et demokratisk samfunn. Sentralt i denne vurderingen er om forbudet utgjør et forholdsmessig inngrep i de nevnte menneskerettighetene.

Forholdsmessighetsvurderingene preges i denne saken av at en eventuell regulering må søke å balansere flere ulike hensyn. Det er ikke tale om å regulere én konkret

situasjon, men snarere gjennom lovgivning å finne en rimelig balanse mellom rettighetene til både den som kan tenkes å utføre, tilby eller markedsføre «konverteringsterapi», og den som «konverteringsterapien» vil kunne rette seg mot. Et forbud mot «konverteringsterapi» berører flere aspekter ved ulike konvensjonsfestede rettigheter: Forbudet vil ha til formål blant annet å beskytte retten til respekt for privatliv og familieliv for den «terapien» retter seg mot, samtidig som det vil kunne gripe inn i retten til religionsfrihet, retten til respekt for privatliv og familieliv og retten til ytringsfrihet både for den som utøver og den som mottar «konverteringsterapi». En eventuell regulering krever derfor at det foretas en avveining av ulike aspekter ved én enkelt rettighet, en avveining av flere rettigheter mot hverandre og en balansering av ulike personers rettigheter. Avveiningene medfører i stor grad at rettigheter som er konvensjonsfestede, må balanseres mot hverandre, slik som retten til religionsfrihet og retten til ytringsfrihet mot retten til respekt for privatliv og familieliv. Basert på rettspraksis fra Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) mener vi at dette medfører at staten må innrømmes en særlig vid skjønnsmargin.

Dette prinsippet kommer klartest til uttrykk i rettspraksis fra EMD som omhandler avveiningen av retten til respekt for privatliv etter artikkel 8 og retten til ytringsfrihet etter artikkel 10. For eksempel uttalte EMD i storkammerdommen Perinçek mot Sveits, saksnr. 27510/08, 15. oktober 2015 blant annet følgende i avsnitt 198:

“If the balancing exercise has been carried out by the national authorities in conformity with the criteria laid down in the Court’s case-law, the Court would require strong reasons to substitute its view for theirs».

EMD har også uttalt at staten har en vid skjønnsmargin ved avveining mellom retten til privatliv og familieliv etter artikkel 8 og religionsfriheten etter artikkel 9, jf. for eksempel storkammerdommen Fernández Martínez mot Spania, saksnr. 56030/07, 12. juni 2014, avsnitt 123 og 125. Uttalelser fra Høyesterett indikerer videre at også nasjonale domstoler vil være tilbakeholdne med å overprøve politiske myndigheters avveining mellom en persons rettigheter etter EMK artikkel 9 og andres rettigheter, se Høyesteretts dom 11. oktober 2018 (HR-2018-1958-A) avsnitt 86. Samtidig har retten til privatliv og familieliv, religionsfrihet og ytringsfrihet en kjerne som staten må respektere.

Dette er viktige utgangspunkter for vurderingene, som vi kommer tilbake til i ulike sammenhenger nedenfor.

Flere steder viser vi til generelle kommentarer fra FNs menneskerettskomité, FNs komité for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter og FNs barnekomité. I motsetning til konvensjonene er ikke disse generelle kommentarene bindende for statene. Høyesterett har i flere avgjørelser uttalt seg om de generelle kommentarenes relevans og vekt. I dom 21. desember 2017 (HR-2017-2428-A) uttalte Høyesterett følgende om vekten av menneskerettskomiteens generelle kommentarer (avsnitt 57):

«Ved tolkningen av SP står uttalelser fra FNs menneskerettskomité sentralt. I storkammeravgjørelsen i Rt-2008-1764 avsnitt 81 uttaler førstvoterende at en «konvensjonstolking foretatt av FNs menneskerettskomité må ha betydelig vekt som rettskilde». På denne bakgrunn er det naturlig å hente holdepunkter for forståelsen i komiteens generelle kommentarer og dens praksis i individklagesaker.»

I dom 12. februar 2015 (Rt. 2015 s. 193) uttalte Høyesterett følgende i en sak hvor ØSK-komiteens generelle kommentarer ble benyttet som rettskilde (avsnitt 42):

«Uttalelser fra FN-komiteer må generelt tillegges vekt ved tolkningen, se Rt-2008-513 avsnitt 58 og Rt-2008-1764 avsnitt 81. Men vekten avhenger blant annet av hvor klart vedkommende organ gir uttrykk for forståelsen av konvensjonen. I Rt-2009-1261 avsnitt 44 uttaler førstvoterende følgende om uttalelser fra FNs barnerettskomité:

"Det avgjørende vil likevel være hvor klart den må anses å gi uttrykk for overvåkingsorganenes forståelse av partenes forpliktelser etter konvensjonene. Særlig må man vurdere om uttalelsen må ses som en tolkingsuttalelse, eller mer som en tilråding om optimal praksis på konvensjonens område. Dernest må man vurdere om uttalelsen passer på det aktuelle faktum og rettsområde. Dette siste er av særlig betydning ved generelle uttalelser som ikke er knyttet til enkeltsaker eller landrapporter, og som derfor ikke har vært gjenstand for dialog mellom komitéen og den berørte staten."»

I Høyesteretts dom 30. oktober 2018 (HR-2018-2096-A) ble det uttalt følgende om vekten av barnekomiteens generelle kommentarer (avsnitt 14):

«Barnekomiteens General Comment no. 10 (2007) (CRC/C/GC/10) [GC-2007-10-CRC]1 Children's rights in juvenile justice gir generelle kommentarer til, blant annet, gjennomføringen av artikkel 40. Før jeg går nærmere inn på hva som er sagt der, nevner jeg at Høyesterett i en rekke saker har lagt til grunn at General Comments fra barnekomiteen er en relevant rettskilde når innholdet av konvensjonsforpliktelsene skal fastlegges. Hvilken vekt som skal legges på uttalelsene, beror blant annet på hvor godt de er forankret i konvensjonsteksten. Et annet sentralt moment er om det dreier seg om tolkningsuttalelser, eller om uttalelsen mer må sees som en tilråding om optimal praksis på konvensjonens område. Jeg viser til plenumsdommen i Rt-2015-1388 avsnitt 151 følgende med videre henvisning til Rt-2009-1261 avsnitt 44.»

På bakgrunn av Høyesteretts praksis legger vi til grunn at FN-komiteenes generelle kommentarer er en viktig rettskilde ved tolkningen av konvensjonsbestemmelsene, men at vekten avhenger av hvor godt uttalelsene er forankret i konvensjonsteksten, om uttalelsene må anses å gi uttrykk for overvåkingsorganenes forståelse av partenes forpliktelser etter konvensjonene eller snarere en tilråding om optimal praksis, og om uttalelsen passer på det aktuelle faktum og rettsområde.

Slik bestillingen fra KUD er formulert, forutsetter vi at vi i hovedsak skal vurdere i hvilken grad menneskerettslige forpliktelser er *til hinder for* det skisserte forbudet mot

«konverteringsterapi». Hovedvekten av vurderingen vil derfor ligge på dette spørsmålet. Vi ser det likevel som hensiktsmessig også å komme inn på i hvilken grad Norge kan være *forpliktet til* å forby «konverteringsterapi», særlig i lys av forpliktelsen etter ØSK artikkel 12 og BK artikkel 24 til å anerkjenne retten til den høyest oppnåelige helsestandard og retten til respekt for privatliv etter EMK artikkel 8, se punkt 3.3, 3.4 og 4.2.3.

2.2 Oppsummering av våre vurderinger

Etter vårt syn strider ikke de skisserte forbudene mot Norges menneskerettslige forpliktelser etter Grunnloven eller internasjonale konvensjoner. Det er imidlertid noe usikkerhet knyttet til vurderingen av et absolutt forbud mot «konverteringsterapi» overfor barn som nærmer seg myndighetsalder.

Vi har kommet til at retten til den høyest oppnåelige helsestandard etter ØSK artikkel 12 og BK artikkel 24 ikke medfører noen plikt til å innføre et slikt forbud mot «konverteringsterapi» som skisseres i bestillingen, se nærmere punkt 3.3 og 3.4. Etter vår vurdering er heller ikke terskelen nådd for at staten har en positiv forpliktelse til å forby «konverteringsterapi» for å beskytte andres rett til privatliv og familieliv etter EMK artikkel 8, se punkt 4.2.3.

Saken reiser flere problemstillinger, men særlig sentralt står spørsmålet om det skisserte forbudet utgjør et forholdsmessig inngrep i retten til respekt for privatliv og familieliv, se punkt 4, retten til religionsfrihet, se punkt 5, og retten til ytringsfrihet, se punkt 6. Vurderingene av adgangen til å gjøre inngrep i ulike rettigheter er i hovedsak gjort med utgangspunkt i EMK og praksis fra EMD, men vi vurderer også løpende forholdet til andre konvensjoner og Grunnloven.

Vi forutsetter at et eventuelt forbud vil utformes i tråd med kravene til hjemmel som stilles etter EMK og nasjonal rett. Vi har i tillegg forutsatt at et eventuelt forbud er ment å beskytte helse, ivareta retten til personlig utvikling og identitet og hindre diskriminering, som er legitime formål etter konvensjonen. Det avgjørende spørsmålet har vært om forbudet kan anses å være nødvendig i et demokratisk samfunn.

Som vist i punkt 2.1 er forholdsmessighetsvurderingene i dette tilfellet preget av at det er tale om å balansere flere ulike hensyn som hver for seg kan være beskyttet av menneskerettighetene. Et forbud mot «konverteringsterapi» kan eksempelvis utgjøre et inngrep i retten til privatliv og retten til religionsfrihet, samtidig som inngrepet skal beskytte retten til en persons egen fysiske og psykisk helse og til å bestemme over sin egen seksuelle orientering og kjønnsidentitet, som også er beskyttet av menneskerettighetene. I et slikt tilfelle vil lovligheten av et nasjonalt inngrep bero på om reguleringen sikrer en rimelige balanse mellom de ulike rettighetene innenfor den vide skjønnsmarginen statene vil ha dersom de har gjennomført en grundig vurdering av de kryssende hensynene.

Så vidt vi forstår, foreligger det ingen konsensus blant Europarådets medlemsstater om behovet for å forby «konverteringsterapi». Dette er ytterligere et moment som taler for at det primært bør være nasjonale myndigheter som foretar avveiningen mellom de kryssende rettighetene og hensynene i vurderingen av om «konverteringsterapi» kan forbys og hvordan et eventuelt forbud bør utformes.

Det skisserte forbudet mot «konverteringsterapi» overfor voksne vil etter vår vurdering i tilstrekkelig grad balansere retten til selvbestemmelse, religionsfrihet og ytringsfrihet for potensielle mottakere av «terapi» mot hensynet til å beskytte vedkommendes helse og rett til personlig utvikling og identitet og til å hindre diskriminering, se nærmere punkt 4.3.2, 5.3.1.2 og 6.3.1. Forbudet vil derfor etter vårt syn være innenfor den skjønnsmarginen statene har på dette området. Vi har særlig vektlagt at utilbørighetsbegrensningen medfører at forbudet ikke vil ramme tilfeller der det foreligger et klart samtykke til «konverteringsterapi», og at retten til personlig autonomi derfor er ivaretatt. Derimot er det mye som taler for at en alternativ regulering med et absolutt forbud mot «konverteringsterapi» også overfor personer over 18 år, trolig er i strid med blant annet retten til respekt for privatliv og retten til religionsfrihet.

Etter vårt syn taler hensynet til barnets beste for at et absolutt forbud mot «konverteringsterapi» overfor barn ikke er et uforholdsmessig inngrep i barns rett til respekt for sitt privatliv, rett til religionsfrihet og rett til ytringsfrihet. Vi har imidlertid vært noe i tvil når det gjelder anvendelse av forbudet overfor barn som nærmer seg myndighetsalder. Forbudet vil overfor disse ungdommene kunne utgjøre et klarere inngrep i rettighetene, herunder ungdommenes autonomi på disse områdene. Dette spørsmålet er særlig vurdert i punkt 4.3.3 og 5.3.1.3. Når vi har kommet til at et inngrep sannsynligvis vil være forholdsmessig også overfor denne gruppen, basert på den vide skjønnsmarginen EMK gir statene ved et spørsmål som dette, skyldes det blant annet at vi har lagt vekt på de betenkelige sidene ved «konverteringsterapi», at ungdomstiden er en sårbar periode for unges utvikling av en egen identitet, inkludert identiteten knyttet til seksuell orientering og kjønnsuttrykk, og at ungdom kan være særlig utsatt for uheldig påvirkning som kan ha stor negativ innvirkning på psyken og selvbildet.

Det skisserte forbudet er etter vårt syn heller ikke et uforholdsmessig inngrep overfor de som ønsker å utøve «konverteringsterapi», se punkt 5.3.1.2 og 6.3.1. Forbudet er skissert slik at det fremdeles vil være adgang til å gi uttrykk for og forsøke å overbevise andre om sin religiøse tro straffritt, herunder å gi uttrykk for sin tro eller forsøke å overbevise andre i spørsmål knyttet til seksuell orientering og kjønnsidentitet. Ytringer som vil rammes av et eventuelt forbud, vil ikke ligge i kjernen av det ytringsfriheten skal beskytte, nemlig det frie ordskiftet, samtidig som ytringene vil kunne gripe sterkt inn i andres rett til privatliv. Det skisserte forbudet vil derfor, etter vår vurdering, være basert på en rimelig balansering av ulike kryssende rettigheter og hensyn.

Vi mener at det skisserte forbudet heller ikke vil utgjøre et uforholdsmessig inngrep i foreldres rett til å oppdra sine barn i tråd med sin egen overbevisning. I dette tilfellet finner vi at det skisserte forbudet er basert på en rimelig balanse mellom foreldrenes rett til å oppdra sine barn og hensynet til barnets beste, herunder barns interesse i å utvikle sin egen identitet og ikke utsettes for handlinger som kan skade den psykiske utviklingen, se punkt 4.3.4 og 5.3.1.3.

Ved vurderingen av forholdsmessigheten av forbud som medfører inngrep i konvensjonsfestede rettigheter, legger EMD gjennomgående vekt på hvor tyngende eventuelle sanksjoner vil være. Bestillingen skisserer primært et strafferettslig forbud. I forbindelse med et eventuelt lovforslag må det sikres at strafferammene utformes slik at straffen ikke vil bli uforholdsmessig tyngende.

Vi kan ikke se at konklusjonen skulle bli annerledes for et forbud mot å markedsføre «konverteringsterapi» eller et forbud mot å fremsette konkrete tilbud om «konverteringsterapi» til en eller flere bestemte personer, se punkt 8 og 9.

3. RETTEN TIL DEN HØYEST OPPNÅELIGE HELSESTANDARD

3.1 Innledning

Spørsmålet er her om retten til den «høyest oppnåelige helsestandard», som er uttrykt i flere konvensjoner, kan tenkes å gi statene en *plikt* til i gitte situasjoner å forby «konverteringsterapi».

Det følger av ØSK artikkel 12 at statene er forpliktet til å anerkjenne retten for enhver til den høyest oppnåelige helsestandard. ØSK artikkel 12 nr. 1 lyder:

«The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health.»

ØSK artikkel 12 nr. 2 gir eksempler på tiltak som statene skal treffe for å oppnå full virkeliggjørelse av denne rettigheten. Ingen av disse gjelder «konverteringsterapi», men de illustrerer at statene kan ha positive forpliktelser til å iverksette tiltak for å sikre retten til den høyest oppnåelige helsestandard.

BK artikkel 24 nr. 1 samsvarer i hovedsak med ØSK artikkel 12 nr. 1. BK artikkel 24 nr. 2 fastsetter at statene «shall pursue full implementation of this right». I tillegg pålegger BK artikkel 24 nr. 3 statene å treffe alle effektive og egnede tiltak for å avskaffe tradisjonsbunden praksis som er skadelig for barns helse:

«States Parties shall take all effective and appropriate measures with a view to abolishing traditional practices prejudicial to the health of children.»

Retten til vern av helse er også regulert i den reviderte europeiske sosialpakt artikkel 11. Vi forutsetter at vernet etter sosialpakten ikke går lenger enn vernet etter ØSK og BK, slik at det ikke er nødvendig å vurdere forholdet til sosialpakten særskilt.

I vurderingen av hvilke tiltak som skal settes i verk for å beskytte retten til den høyest oppnåelige helsestandard, har statene en vid skjønnsmargin, jf. ØSK-komiteens generelle kommentar nr. 14 (2000) om retten til den høyest oppnåelige helsestandard, avsnitt 53:

«The most appropriate feasible measures to implement the right to health will vary significantly from one State to another. Every State has a margin of discretion in assessing which measures are most suitable to meet its specific circumstances.»

3.2 Nærmere om helsebegrepet

Det fremgår direkte av ordlyden i ØSK artikkel 12 at bestemmelsen omfatter både fysisk og psykisk helse. BK artikkel 24 må forstås på samme måte. Helsebegrepet omfatter også seksuell helse, som i ØSK-komiteens generelle kommentar nr. 22 (2016) om retten til seksuell og reproduktiv helse, under henvisning til Verdens helseorganisasjons definisjon, defineres som “a state of physical, emotional, mental and social well-being in relation to sexuality”, jf. avsnitt 6.

Bestillingen til Lovavdelingen redegjør ikke nærmere for de antatt helseskadelige konsekvensene av «konverteringsterapi», men bygger på en forutsetning om at «konverteringsterapi» er skadelig. For eksempel uttales det på side 7 i arbeidsgruppens notat:

«En behandling som tar utgangspunkt i at det er noe er feil eller sykt i noe som er en helt grunnleggende del av en persons identitet, vil gripe inn i den enkeltes rett til å bestemme over egen identitet og også kunne ha et stort skadepotensiale, særlig der påvirkningshandlingen retter seg mot barn.»

Skadepotensialet er åpenbart i de tilfellene «konverteringsterapi» omfatter handlinger som kan skade den fysiske helsen, slik som fysisk vold. Vi antar imidlertid at spørsmålet om hvilken skade «konverteringsterapi» vil kunne påføre den psykiske helsen, er det mest sentrale. Vi har begrenset grunnlag for å vurdere i hvilken grad «konverteringsterapi» er skadelig for den psykiske helsen, selv om det fremstår rimelig å anta at handlinger som har til formål å endre grunnleggende trekk ved noens personlighet eller identitet, og som tar utgangspunkt i at det er behov for å korrigere et «avvik», vil kunne være psykisk skadelig. For denne vurderingens formål legger vi til grunn at «konverteringsterapi» medfører en risiko for psykisk skade, men vi forutsetter at dette er noe som vil bli vurdert og begrunnet nærmere i forbindelse med utarbeidelsen av et eventuelt lovforslag.

3.3 Omfanget av statenes forpliktelser

Det er i prinsippet mulig å utlede ulike former for forpliktelser for statene fra retten til den høyest oppnåelige helsestandard.

Etter vår vurdering er det klart at «konverteringsterapi» som eventuelt tilbys som helsetjeneste, ikke vil oppfylle de kravene til helsetjenesters kvalitet som kan utledes av ØSK artikkel 12. ØSK-komiteen har uttalt at helsetjenester skal være «scientifically and medically appropriate and of good quality», jf. generell kommentar nr. 14 (2000) avsnitt 12 (d). I mangel av vitenskapelig eller faglig grunnlag for «konverteringsterapi» vil ikke dette kravet være oppfylt dersom «konverteringsterapi» søkes tilbudt som en helsetjeneste. Vi antar for øvrig at «konverteringsterapi», i den formen den beskrives i bestillingen til Lovavdelingen, ikke kan tilbys av helsepersonell i Norge, jf. bl.a. kravet til forsvarlighet i helsepersonelloven § 4 første ledd.

Vi nevner også at ØSK-komiteen har lagt til grunn at lovgivning som *påbyr* «konverteringsterapi», klart er i strid med retten til seksuell og reproduktiv helse, se generell kommentar nr. 22 (2016), avsnitt 23.

Videre vurderer vi det slik at statene heller ikke vil være forpliktet til generelt å *forby* det som er beskrevet som «konverteringsterapi» gjennom plikten til anerkjenne retten til den høyest oppnåelige helsestandard. Vi finner imidlertid grunn til å redegjøre nærmere for denne vurderingen og grensene for statens forpliktelser her.

Staten har etter ØSK artikkel 12 og BK artikkel 24 en viss plikt til å beskytte sine borgere mot helseskadelige handlinger som utføres av tredjepersoner. I ØSK-komiteens generelle kommentar nr. 14 (2000) er denne plikten beskrevet slik (avsnitt 51):

“Violations of the obligation to protect follow from the failure of a State to take all necessary measures to safeguard persons within their jurisdiction from infringements of the right to health by third parties. This category includes such omissions as the failure to regulate the activities of individuals, groups or corporations so as to prevent them from violating the right to health of others; the failure to protect consumers and workers from practices detrimental to health, e.g. by employers and manufacturers of medicines or food; the failure to discourage production, marketing and consumption of tobacco, narcotics and other harmful substances; the failure to protect women against violence or to prosecute perpetrators; the failure to discourage the continued observance of harmful traditional medical or cultural practices; and the failure to enact or enforce laws to prevent the pollution of water, air and soil by extractive and manufacturing industries.”

Ifølge ØSK-komiteens generelle kommentar nr. 22 (2016) omfatter retten til seksuell og reproduktiv helse blant annet «effective protection from all forms of violence, torture and discrimination and other human rights violations that have a negative impact on the right to sexual and reproductive health» (avsnitt 7). Statens plikt til å beskytte mot inngrep fra tredjeparter i retten til seksuell og reproduktiv helse utdypes i avsnitt 42:

«The obligation to protect requires States to take measures to prevent third parties from directly or indirectly interfering with the enjoyment of the right to sexual and reproductive health. The duty to protect requires States to put in place and implement laws and policies prohibiting conduct by third parties that causes harm to physical and mental integrity or undermines the full enjoyment of the right to sexual and reproductive health, including the conduct of private health care facilities, insurance and pharmaceutical companies, and manufacturers of health-related goods and equipment. This includes the prohibition of violence and discriminatory practices, such as the exclusion of particular individuals or groups from the provision of sexual and reproductive health services.»

Enkelte handlinger som, i alle fall i prinsippet, vil kunne inngå i «konverteringsterapi», vil være av en slik karakter at staten klart har en plikt til å beskytte mot dem. Det vil for eksempel være tilfellet hvis «konverteringsterapi» utføres ved hjelp av vold, tvang, frihetsberøvelse mv. Slike grove integritetskrenkninger er imidlertid allerede straffbare etter norsk rett, jf. for eksempel straffeloven § 251 om tvang, § 254 om frihetsberøvelse, § 273 om kroppsskade og § 282 om mishandling i nære relasjoner. Handlinger som inngår i «konverteringsterapi» som utøves innad i familien vil, avhengig av handlingenes grovhet, omfang mv., kunne medføre at barnevernlovens vilkår for ulike tiltak er oppfylt. Etter omstendighetene vil handlinger som inngår i «konverteringsterapi», kunne omfattes av likestillings- og diskrimineringslovens forbud i § 6 mot diskriminering på grunnlag av seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk eller trakasseringsforbudet i § 13. Etter norsk rett er det altså allerede et vern mot de groveste handlingene som vil kunne tenkes å inngå i «konverteringsterapi», selv om beskyttelsen er fragmentarisk og de ulike lovbestemmelsene ikke er direkte rettet mot «konverteringsterapi». Som nevnt ovenfor er også helsepersonellovens krav til forsvarlighet til hinder for at helsepersonell utfører «konverteringsterapi».

For den videre vurderingen kan det være naturlig først å se på «konverteringsterapi» rettet mot voksne, samtykkende personer. Vi kan ikke se at retten til den høyest oppnåelige helsestandard medfører noen generell plikt for staten til å beskytte denne gruppen fra å utsette seg for praksiser som vil kunne ha en negativ påvirkning på deres psykiske helse. Spørsmålet er så vidt vi kjenner til ikke behandlet av ØSK-komiteen, men i generell kommentar nr. 14 (2000) er komiteen inne på at staten ikke kan sørge for beskyttelse mot enhver mulig årsak til dårlig helse (avsnitt 9):

«The notion of “the highest attainable standard of health” in article 12.1 takes into account both the individual's biological and socio-economic preconditions and a State's available resources. There are a number of aspects which cannot be addressed solely within the relationship between States and individuals; in particular, good health cannot be ensured by a State, nor can States provide protection against every possible cause of human ill health. Thus, genetic factors, individual susceptibility to ill health and the adoption of unhealthy or risky lifestyles may play an important role with respect to an individual's health. Consequently, the right to health must be understood as a right to the enjoyment

of a variety of facilities, goods, services and conditions necessary for the realization of the highest attainable standard of health.»

Følgelig kan vi ikke se at det foreligger noen plikt til å innføre et *generelt* forbud mot «konverteringsterapi». Det må imidlertid også undersøkes om staten etter ØSK artikkel 12 likevel kan være forpliktet til å innføre forbud mot flere elementer av det som er omtalt som «konverteringsterapi», enn det som følger av den eksisterende lovgivningen.

Som nevnt innledningsvis har statene en vid skjønnsmargin i vurderingen av hvordan retten til den høyest oppnåelige helsestandard skal oppfylles. ØSK artikkel 12 kan ikke medføre en plikt til å forby enhver praksis som vil kunne påvirke den psykiske helsen negativt, jf. også ØSK-komiteens uttalelser gjengitt ovenfor. Norsk rett beskytter allerede mot grove integritetskrenkninger som vil kunne tenkes å inngå i «konverteringsterapi». Da må det i utgangspunktet ligge innenfor statens skjønnsmargin å vurdere hvilke ytterligere virkemidler som er nødvendige og hensiktsmessige for å sikre ivaretagelse av borgernes psykiske helse, herunder om et straffesanksjonert forbud er riktig virkemiddel. Et eventuelt forbud mot «konverteringsterapi» må også vurderes i lys av andre menneskerettslige forpliktelser, slik som retten til religionsfrihet, retten til respekt for privatliv og retten til ytringsfrihet. Dette kommer vi tilbake til. Hensynet til å beskytte borgernes psykiske helse inngår i forholdsmessighetsvurderingen som skal gjøres ved inngrep i andre rettigheter.

På denne bakgrunn finner vi at det ikke kan foreligge noen plikt etter ØSK artikkel 12 til å innføre et slikt forbud mot «konverteringsterapi» overfor voksne som skisseres i bestillingen. Vi kan også vanskelig se at det skulle være noen plikt til å forby flere elementer som vil kunne inngå i det som omtales som «konverteringsterapi» enn det som allerede er forbudt etter eksisterende lovgivning, men vi har ikke forutsetninger for å foreta noen grundig vurdering på dette punktet.

3.4 Særlig om omfanget av statenes plikt til å beskytte barns helse

Plikten til å beskytte barns psykiske helse krever likevel en særskilt vurdering. Etter Grunnloven § 104 andre ledd skal hensynet til barnets beste være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger og avgjørelser som berører barn. Det samme følger av BK artikkel 3 nr. 1. Som nevnt ovenfor pålegger også BK artikkel 24 nr. 3 statene å treffe alle effektive og egnede tiltak for å avskaffe tradisjonsbunden praksis som er skadelig for barns helse. ØSK-komiteen og FNs kvinnekomité har i en felles generell kommentar nr. 31 (2019) om skadelige praksiser tolket «traditional practices» vidt, se særlig avsnitt 9 og 16. Barns rett til den høyest oppnåelige helsestandard henger også sammen med statenes plikt etter BK artikkel 19 til å beskytte barn mot alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnyttning.

Det må antakelig kunne legges til grunn at plikten til å beskytte barn mot helseskadelige handlinger fra tredjepersoner, strekker seg lenger enn plikten til å beskytte voksne. Men også et eventuelt forbud mot «konverteringsterapi» rettet mot barn krever en vurdering av forholdet til andre rettigheter og en avveining av til dels motstridende rettigheter. Vi antar derfor at det heller ikke for barns del kan sies å foreligge noen plikt i lys av retten til den høyest oppnåelige helsestandard til å innføre et slikt generelt forbud mot «konverteringsterapi» som skisseres i bestillingen.

4. RETTEN TIL RESPEKT FOR PRIVATLIV OG FAMILIELIV

4.1 Oversikt over de relevante bestemmelsene

Retten til respekt for privatliv og familieliv er beskyttet av Grunnloven § 102, EMK artikkel 8, SP artikkel 17 og BK artikkel 16.

Grunnloven § 102 første ledd første punktum lyder i bokmålsversjon:

«Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin kommunikasjon.»

EMK artikkel 8 lyder:

«1. Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.

2. There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.»

SP artikkel 17 lyder:

“1. No one shall be subjected to arbitrary or unlawful interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to unlawful attacks on his honour and reputation.

2. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks.”

BK artikkel 16 lyder:

“1. No child shall be subjected to arbitrary or unlawful interference with his or her privacy, family, home or correspondence, nor to unlawful attacks on his or her honour and reputation.

2. The child has the right to the protection of the law against such interference or attacks”

Høyesterett har lagt til grunn at Grunnloven § 102 skal tolkes i samsvar med EMK artikkel 8 og SP artikkel 17. I dom 29. januar 2015 (Rt. 2015 s. 93) uttalte Høyesterett følgende i avsnitt 57:

«Bestemmelsen kom inn ved grunnlovsreformen i mai 2014, og bygger blant annet på FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 17 og EMK artikkel 8. Likhetstrekkene med EMK er store. Jeg legger til grunn at § 102 skal tolkes i lys av de folkerettslige forbildene, men likevel slik at fremtidig praksis fra de internasjonale håndhevingsorganene ikke har samme prejudikatsvirkning ved grunnlovstolkningen som ved tolkningen av de parallelle konvensjonsbestemmelsene: Det er etter vår forfatning Høyesterett – ikke de internasjonale håndhevingsorganene – som har ansvaret for å tolke, avklare og utvikle Grunnlovens menneskerettsbestemmelser.»

Vi viser også til Høyesteretts plenumsdom 16. desember 2016 (HR-2016-2554-P) avsnitt 81, jf. avsnitt 140, hvor synspunktene i Rt. 2015 s. 93 er fulgt opp.

Vi legger til grunn at innholdet i retten til respekt for privatliv og familieliv i hovedsak er sammenfallende etter Grunnloven og de nevnte konvensjonsbestemmelsene. I den videre drøftelsen tar vi utgangspunkt i EMK artikkel 8.

4.2 «Konverteringsterapi» og anvendelsesområdet for retten til respekt for privatliv og familieliv

4.2.1 Oversikt over beskyttede rettigheter og posisjoner

«Konverteringsterapi» og et eventuelt forbud mot dette berører retten til privatliv og familieliv etter EMK artikkel 8 på flere ulike måter. På den ene side kan muligheten til å utøve eller motta konverteringsterapi være beskyttet av EMK artikkel 8, og et forbud vil da utgjøre et *inngrep* i retten til privatliv eller familieliv. Det er den primære vurderingen her, og vi oppsummerer denne inngrepsvurderingen i punkt 4.2.2. På den annen side kan retten til privatliv og familieliv også beskytte den som mottar slik «terapi» mot sin vilje eller beskytte mot påvirkning fra andre i utviklingen av egen identitet. Dette blir rettslig sett formål som kan *begrunne inngrep* i rettigheter etter EMK, som gjennomgående angir beskyttelse av andres rettigheter som et relevant formål ved inngrep i rettigheter. Spørsmålet blir da om inngrep i en rettighet av hensyn til å beskytte retten til privatliv og familieliv er *forholdsmessig* og dermed lovlig, se punkt 4.3.2, 5.3.1 og 6.3.

I tillegg er det slik at statene i en viss utstrekning har en positiv *plikt* til å innføre tiltak for å beskytte privatliv og familieliv. Vi vil i punkt 4.2.3 vurdere om det kan tenkes å være en plikt til å *forby* «konverteringsterapi» eller elementer som inngår i slik «terapi».

Her i punkt 4.2.1 vil vi gå gjennom hvilke rettigheter og posisjoner som anses beskyttet av EMK artikkel 8 og i hvilke sammenhenger de fremstår som relevante. Det er da naturlig å skille mellom ulike mottakere av konverteringsterapi. Ett skille går mellom

barn og voksne, et annet mellom mottakere som ønsker å motta «konverteringsterapi» og de som ikke ønsker dette. For både barn og voksne mottakere har vi delt dette i tre hovedgrupper: De som klart samtykker til å motta «konverteringsterapi», de som klart ikke samtykker eller ikke kan samtykke, og de som det er uklart om har gitt et reelt samtykke.

Vi er ikke kjent med at EMD har behandlet saker om «konverteringsterapi» eller praksiser som ligner på «konverteringsterapi».

EMD har fremhevet at «privatliv» er et omfattende begrep, som det verken er mulig eller nødvendig å definere uttømmende. Også «familieliv» dekker mange aspekter. Dette kan deles inn på ulike måter, men vi har identifisert seks ulike elementer eller rettigheter som særlig kan ha betydning ved vurderingen av et forbud mot «konverteringsterapi». Disse går noe over i hverandre, men det kan likevel være grunn til å skille mellom dem.

- 1) Retten til å bestemme sin seksuelle orientering, sitt kjønnsuttrykk og sin kjønnsidentitet
- 2) Retten til egen psykisk og moralsk integritet, inkludert seksualliv
- 3) Retten til personlig utvikling og personlig autonomi (selvbestemmelse)
- 4) Retten til å stifte og opprettholde familieliv og andre relasjoner, inkludert parforhold med personer av samme kjønn
- 5) Retten til tankefrihet og religionsfrihet
- 6) Foreldres rett til å oppdra sine barn i tråd med sine egne overbevisninger

De to første punktene vil i første rekke utgjøre argumenter *for* et forbud mot «konverteringsterapi» siden en slik behandling typisk vil være rettet mot å endre en persons seksuelle orientering, kjønnsuttrykk eller kjønnsidentitet. Disse sidene ved retten til privatliv vil dermed komme inn som formål bak inngrep i konvensjonsfestede rettigheter og i vurderingen av om et slikt inngrep er et *forholdsmessig* tiltak. Retten til å bestemme sin seksuelle orientering, sitt kjønnsuttrykk sin og kjønnsidentitet er blant annet omtalt i Sousa Goucha mot Portugal, saksnr. 70434/12, 22. mars 2016, avsnitt 27, Dudgeon mot Storbritannia, saksnr. 7525/76, 22. oktober 1981, avsnitt 41, Beizaras og Levickas mot Litauen, saksnr. 41288/15, 14. januar 2020, avsnitt 109 og storkammerdommen Christine Goodwin mot Storbritannia, saksnr. 28957/95, 11. juli 2002, avsnitt 90. For omtale av retten til egen psykisk og moralsk integritet, inkludert seksualliv, se for eksempel X og Y mot Nederland, saksnr. 8978/80, 26. mars 1985, avsnitt 22.

Det tredje punktet – retten til personlig utvikling og personlig autonomi – er sentralt ved vurderingen av «konverteringsterapi». For eksempler fra EMDs praksis vises det til Pretty mot Storbritannia, saksnr. 2346/02, 29. april 2002, avsnitt 61 og storkammerdommen El-Masri mot Den tidligere jugoslaviske republikk Makedonia, saksnr. 39630/09, 13. desember 2012, avsnitt 248. Retten til å bestemme over seg selv

og sin utvikling kan være et argument *for* et forbud mot konverteringsterapi. Det gjelder særlig der den som slik «terapi» er rettet mot, ikke selv ønsker dette. Vedkommende kan tenkes utsatt for et betydelig press for å gjennomføre slik «terapi», og hans eller hennes reelle selvbestemmelse og rett til personlig utvikling kommer da inn som et formål bak inngrep i konvensjonsfestede rettigheter og et argument for at et forbud er *forholdsmessig*. Samtidig vil retten til respekt for privatliv også omfatte den personlige autonomien til personer som selv ønsker å motta «konverteringsterapi» og deres ønske om å endre sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Fra dette perspektivet vil et forbud mot «konverteringsterapi» utgjøre et *inngrep* i dette aspektet ved retten til respekt for privatliv. Det samme hensynet, som forkortet omtales som selvbestemmelse eller personlig autonomi, kan altså både begrunne inngrep i konvensjonsfestede rettigheter og medføre at et forbud mot «konverteringsterapi» utgjør et inngrep i retten til privatliv.

Også det fjerde punktet, retten til å stifte og opprettholde familieliv og andre relasjoner, kan komme inn i forholdsmessighetsvurderingen som en begrunnelse for å tillate et forbud mot «konverteringsterapi». Artikkel 8 omfatter retten til å utvikle forhold til andre personer, se for eksempel Niemietz mot Tyskland, saksnr. 13710/88, 16. desember 1992, avsnitt 29. Artikkel 12 beskytter retten til å stifte familie, mens artikkel 8 beskytter familielivet til etablerte par, inkludert par av samme kjønn, se for eksempel Schalk og Kopf mot Østerrike, saksnr. 30141/04, 24. juni 2010, avsnitt 93-95. Parrelasjoner som ikke er tilstrekkelig etablerte til å omfattes av retten til respekt for familieliv, vil kunne omfattes av retten til respekt for privatliv. «Konverteringsterapi» som har som formål å forsøke å overtale en person til ikke å etablere et forhold med en person av samme kjønn eller til å tre ut av et slikt forhold, kan begrense vedkommendes privatliv og familieliv.

Når det gjelder det femte elementet i retten til privatliv og familieliv, bemerkes at tankefrihet og religionsfrihet er omfattet av artikkel 8, i tillegg til artikkel 9, fordi personlig overbevisning også er en sentral del av privatlivet, se for eksempel storkammerdommen Folgerø m.fl. mot Norge, saksnr. 15472/02, 29. juni 2007, avsnitt 98. «Konverteringsterapi» kan være begrunnet i en personlig religiøs eller filosofisk overbevisning om at visse former for seksuell orientering, kjønnsuttrykk eller kjønnsidentitet utgjør «avvik» som må «korrigeres». Dermed kan et forbud mot «konverteringsterapi» utgjøre et *inngrep* i privatlivet ved å gripe inn i tankefriheten og religionsfriheten. Spørsmålet om «konverteringsterapi» utgjør et inngrep i retten til religionsfrihet, behandles nærmere under punkt 5.

Artikkel 8 gjelder «enhver». Det vil si at også barns seksuelle orientering og kjønnsuttrykk, personlige integritet, identitet og autonomi er beskyttet av bestemmelsen, og at et forbud mot «konverteringsterapi» dels kan være et inngrep i barns privatliv og dels ha til formål å sikre barns rett til respekt for sitt privatliv. Samtidig beskytter artikkel 8 retten til respekt for familieliv. Artikkel 8 må leses i sammenheng med artikkel 9 om religionsfrihet og første tilleggsprotokoll artikkel 2

(P1-2) om respekt for foreldres rett til å sikre barn utdanning og undervisning i samsvar med foreldrenes egen religiøse og filosofiske overbevisning. Sammenholdt etablerer disse bestemmelsene en plikt for staten til å respektere foreldres rett til å oppdra sine barn i tråd med sin egen overbevisning, se *Vojnity mot Ungarn*, saksnr. 29617/07, 12. februar 2013, avsnitt 37 og *Wetjen m.fl. mot Tyskland*, saksnr. 68125/14 og 72204/14, 22. mars 2018, avsnitt 66. Et forbud mot «konverteringsterapi» kan på denne måten gripe inn i og begrense foreldres oppdragelsesrett, og dermed innebære et inngrep i familielivet, som nevnt i det sjette punktet ovenfor.

4.2.2 Nærmere om et forbud vil utgjøre et inngrep i retten til respekt for privatliv og familieliv

Gjennomgåelsen i punkt 4.2.1 viser at et forbud mot «konverteringsterapi» kan utgjøre et inngrep i retten til respekt for privatliv og familieliv i flere ulike relasjoner. Vi ser først på situasjonen for *mottakere over 18 år*, der forslaget er et forbud mot slik «terapi» dersom den anses utilbørlig.

Overfor voksne mottakere som *ikke har gitt samtykke* til å motta «konverteringsterapi», er det vanskelig å se at et forbud vil utgjøre et inngrep i privatliv eller familieliv. Retten til privatliv og familieliv vil tvert imot tilsa at det innføres et forbud mot å utføre «konverteringsterapi» overfor denne gruppen. Dermed kan hensynet til å beskytte retten til privatliv og familieliv være et formål som begrunner inngrep i konvensjonsfestede rettigheter. Situasjonen blir annerledes overfor den som *utøver konverteringsterapi*. Et forbud mot å utføre «konverteringsterapi» vil for utøverens del i første rekke måtte vurderes som et inngrep i retten til religionsfrihet etter EMK artikkel 9 og ytringsfriheten etter EMK artikkel 10.

Som nevnt i punkt 1 ønsker arbeidsgruppen Lovavdelingens vurdering av et eventuelt forbud mot «konverteringsterapi» overfor voksne som har gitt et reelt samtykke, i tillegg til en vurdering av et forbud med en utilbørlighetsbegrensning. Overfor voksne som har gitt et *klart samtykke* til å motta konverteringsterapi, vil et absolutt forbud utgjøre et inngrep i retten til privatliv. Det vil særlig gripe inn i retten til selvbestemmelse, men også utgjøre et inngrep i retten til tankefrihet og religionsfrihet, som omfattes både av EMK artikkel 8 og artikkel 9. Når det gjelder det skisserte forbudet *med* en utilbørlighetsbegrensning, forstår vi det imidlertid slik at situasjoner hvor voksne personer etter eget valg oppsøker «konverteringsterapi», i alle fall som utgangspunkt ikke omfattes av forbudet. Vi antar derfor at «konverteringsterapi» ikke vil være forbudt overfor personer som har gitt et velinformert og klart samtykke til slik «behandling». Når handlingen ikke er forbudt, vil reguleringen heller ikke innebære et inngrep i retten til privatliv, verken overfor mottakeren eller utøveren av «konverteringsterapi».

Spørsmålet om «konverteringsterapien» oppsøkes etter eget valg, kan imidlertid være vanskelig. Det gjelder eksempelvis der det kan være elementer av sosialt eller religiøst press, asymmetriske maktforhold, rus, kognitive funksjonsnedsettelse mv. Vi forstår

bestillingen slik at dette er momenter som vil kunne komme inn i utilbørighetsvurderingen. I den grad «konverteringsterapi» vil være forbudt i situasjoner der det er *usikkert om det foreligger et reelt samtykke*, vil forbudet kunne utgjøre et inngrep etter artikkel 8 fordi det begrenser mottakerens selvbestemmelse, og eventuelt også tankefrihet, som beskrevet i forrige avsnitt. I denne mellomkategorien med usikkerhet om det foreligger et reelt samtykke, men der tilbud om «konverteringsterapi» anses utilbørlig og dermed ulovlig, vil hensynet til mottakerens rett til å bestemme sin seksuelle orientering, sitt kjønnsuttrykk og sin kjønnsidentitet og rett til reell selvbestemmelse også være argumenter for lovligheten av forbudet i forholdsmessighetsvurderingen ved inngrep i konvensjonsfestede rettigheter.

For mottakere av «konverteringsterapi» som er *under 18 år*, blir situasjonen til dels annerledes. Det foreslås et absolutt forbud mot «konverteringsterapi» overfor denne gruppen.

Dersom barnet *ikke samtykker*, vil et forbud ikke utgjøre et inngrep i barnets rettigheter etter EMK artikkel 8. Det vil derimot kunne utgjøre et inngrep i utøverens rettigheter, som beskrevet foran om «konverteringsterapi» rettet mot ikke-samtykkende voksne. I tillegg vil et forbud kunne utgjøre et inngrep i foreldrenes rett til å oppdra sine barn i tråd med sin overbevisning, forutsatt at foreldrene ønsker «konverteringsterapi» gjennomført. Overfor de ikke-samtykkende barna, inkludert barn som ikke har forutsetninger for å samtykke, står deres rett til privatliv, herunder rett til egen seksualitet, identitet og – i den grad de har forutsetninger for det – selvbestemmelse, sentralt i vurderingen av om forbudet er et forholdsmessig inngrep i rettighetene til utøveren og til foreldrene.

For barn som har gitt et *klart og velinformert samtykke* til «konverteringsterapi», vil et absolutt forbud også utgjøre et inngrep i barnets rett til selvbestemmelse og rett til egen seksualitet, kjønnsidentitet mv. Vi antar at dette kan være aktuelt for unge som nærmer seg 18 år, og som har mulighet til å ta velinformerte valg om et så komplekst og vanskelig tema som dette. Overfor denne gruppen blir forholdsmessighetsvurderingen særlig kompleks, se nærmere i punkt 4.3.3 nedenfor.

Den siste gruppen er unge i en situasjon der det er *usikkert om det foreligger et reelt samtykke*. Det fremstår som nokså aktuelt, både fordi det kan spørres hvor velinformerte valg selv relativt store barn tar i slike spørsmål, og fordi de kan være utsatt for sosialt eller religiøst press, asymmetriske maktforhold mv., som beskrevet foran om voksne mottakere i en lignende situasjon. For denne gruppen kan et forbud være et inngrep både i barnets rettigheter etter EMK artikkel 8 og i foreldrenes bestemmelsesrett dersom de ønsker «konverteringsterapi» for barnet. Samtidig kan hensynet til å beskytte barns rettigheter etter artikkel 8 begrunne inngrep i konvensjonsfestede rettigheter. Vurderingen av inngrepets forholdsmessighet må foretas i alle disse relasjonene.

4.2.3 Særlig om en eventuell plikt til å forby «konverteringsterapi»

Staten kan i visse tilfeller ha plikt til å regulere relasjoner og handlinger mellom individer for å sikre deres rettigheter etter EMK, se for eksempel storkammerdommen *Evans mot Storbritannia*, saksnr. 6339/05, 10. april 2007, avsnitt 75. I punkt 3.3 og 3.4 foran kom vi til at retten til den høyest oppnåelige helsestandard etter ØSK artikkel 12 og BK artikkel 24 ikke innebærer en plikt til å forby andre elementer av «konverteringsterapi» enn de som allerede i dag er forbudt. Norsk rett gir allerede beskyttelse mot en rekke alvorlige og skadelige handlinger som vil kunne inngå i «konverteringsterapi», slik som vold, trusler og andre grove integritetskrenkninger. Her er spørsmålet om staten etter EMK artikkel 8 har en mer omfattende positiv plikt enn etter ØSK artikkel 12 og BK artikkel 24 til å forby flere elementer av «konverteringsterapi».

Staten har en positiv plikt til å forhindre at individer blir utsatt for vold og tvang, se for eksempel storkammerdommen *Z m.fl. mot Storbritannia*, saksnr. 29392/95, 10. mai 2001, avsnitt 73-75. Staten har en særlig plikt til å forhindre at barn blir utsatt for slike handlinger fordi de er sårbare og mer utsatt for vold og tvang, se for eksempel storkammerdommen *Söderman mot Sverige*, saksnr. 5786/08, 12. november 2013, avsnitt 81 og *M.P mfl. mot Bulgaria*, 22457/08, 15. november 2011, avsnitt 108. Staten kan videre ha en positiv plikt til å forby krenkninger av barns integritet, også i tilfeller der krenkelsen ikke innebærer bruk av vold eller tvang, se for eksempel *Söderman mot Sverige*. Saken omhandlet en stefar som filmet sin mindreårige stedatter før hun dusjet. Svensk lovgivning ga ifølge EMD ikke tilstrekkelig beskyttelse mot krenkelsen fordi slike handlinger heller ikke var dekket av øvrig lovgivning. Om staten har en plikt til å forby «konverteringsterapi», kan etter praksis bero blant annet på om særlig intime deler av privatlivet eller viktige deler av en persons identitet er truet, se *Mosley mot Storbritannia*, saksnr. 48009/08, 10. mai 2011, avsnitt 109.

«Konverteringsterapi» har betydning for flere ulike aspekter ved retten til privatliv og familieliv. Hvilke aspekter ved denne rettigheten det skisserte forbudet vil gripe inn i, vil variere ut fra en rekke forhold som er beskrevet i punkt 4.2.1 og 4.2.2 foran. En regulering av «konverteringsterapi» vil eksempelvis kunne beskytte en persons rett til å utvikle sin egen identitet, men den vil samtidig kunne gripe inn i retten til selvbestemmelse og retten til religionsfrihet. Regulering av «konverteringsterapi» reiser en rekke problemstillinger som krever at det foretas en avveining av ulike aspekter ved én enkelt rettighet, en avveining av flere rettigheter mot hverandre og en balansering av ulike personers rettigheter. Det er ikke tale om å regulere én konkret situasjon, men snarere gjennom lovgivning å finne en rimelig balanse mellom rettighetene til alle involverte. Dette gir, som beskrevet foran i punkt 2.1, statene en vid skjønnsmargin til å fastsette regulering på området, og det må da også særlig mye til før statene har en *plikt* til positivt å regulere et forhold. Etter vårt syn tilsier dette at et slikt forbud mot «konverteringsterapi» som skisseres, ikke er *påkrevet* for å oppfylle statenes plikt til å beskytte borgernes rett til respekt for privatliv og familieliv. Vi har ikke med dette tatt stilling til om det kan tenkes å være elementer som vil kunne inngå i

«konverteringsterapi» som i dag ikke er regulert, men som EMK krever at statene forbyr.

I denne vurderingen er det sentralt at norsk rett allerede beskytter mot en rekke alvorlige og skadelige handlinger som vil kunne inngå i «konverteringsterapi». Hovedformålet til artikkel 8 er å beskytte mot statlige inngrep, og etter vår vurdering er ikke terskelen nådd for at staten har en positiv forpliktelse til å forby «konverteringsterapi» for å beskytte andres rett til privatliv og familieliv. Statens formål i å beskytte personers selvutfoldelsesrett og identitet vil imidlertid være et sentralt moment i vurderingen av om inngrepet som forbudet vil utgjøre i ulike rettigheter, kan anses som nødvendig i et demokratisk samfunn, og derfor om staten har *anledning* til å forby «konverteringsterapi».

4.3 Utgjør forbud mot «konverteringsterapi» et lovlig inngrep i retten til privatliv og familieliv?

4.3.1 Oversikt over kravene – særlig om EMK artikkel 8 nr. 2

For at et inngrep skal være i samsvar med EMK artikkel 8 nr. 2, må tre vilkår være oppfylt: Inngrepet må ivareta et av formålene som er angitt i bestemmelsen, det må ha hjemmel i nasjonal rett, og det må være nødvendig i et demokratisk samfunn.

Vi forutsetter at et eventuelt forbud mot «konverteringsterapi» er ment å beskytte psykisk helse, ivareta retten til selvbestemmelse, personlig utvikling og identitet og hindre diskriminering. Formålet med forbudet vil dermed være omfattet av alternativene «beskytte helse» og «beskytte andres rettigheter og friheter» i EMK artikkel 8 nr. 2.

Kravet om at inngrepet må være foreskrevet ved lov, innebærer at det må ha grunnlag i nasjonal rett, at regelen må være tilgjengelig slik at den gir den enkelte tilfredsstillende angivelse av hvilke regler som gjelder i et konkret tilfelle, og at regelen er tilstrekkelig presist formulert til at den enkelte kan tilpasse sin atferd etter den. Vi legger til grunn at et eventuelt forbud vil utformes i tråd med disse kravene. Vi nevner i den forbindelse at legalitetsprinsippet, nedfelt blant annet i Grunnloven § 113, innebærer at det stilles strenge krav til hjemmelens kvalitet også etter nasjonal rett, særlig på strafferettens område.

Kravet til hjemmel i nasjonal rett er ikke til hinder for at lovbestemmelsen inneholder skjønnsmessige kriterier, for eksempel en utilbørighetsbegrensning, eller at skjønnsmessige kriterier utdypes i forarbeidene. Uavhengig av om denne utdypingen skjer i lovteksten eller i forarbeidene, tilsier kravene til hjemmelens kvalitet at innholdet i en eventuell utilbørighetsbegrensning bør beskrives tydeligere enn det er gjort i arbeidsgruppens notat. Basert på arbeidsgruppens beskrivelse på side 2-3 i notatet kan det for eksempel synes noe uklart om utilbørighetsvurderingen i realiteten er begrenset til en vurdering av om det er gitt et reelt samtykke til

«konverteringsterapien», hvor de ulike momentene som nevnes vil kunne være momenter i vurderingen av om samtykket er reelt, eller om utilbørighetsbegrensningen forutsetter en bredere vurdering enn dette.

Kravet om at inngrepet må være nødvendig i et demokratisk samfunn, betyr etter praksis fra EMD blant annet at inngrepet må være egnet til å ivareta formålet med tiltaket, og at formålet ikke kan nås med mindre inngripende tiltak. Bestemmelsen krever videre en forholdsmessighetsvurdering, der de samfunnsmessige hensynene inngrepet skal ivareta, må veies mot konsekvensene av inngrepet for den enkelte som rammes.

Spørsmålet om et inngrep kan anses forholdsmessig, avhenger blant annet av hvilken skjønnsmargin staten har i det enkelte tilfellet. Dersom det aktuelle tiltaket griper inn i intime eller særlig viktige deler av en persons identitet, vil skjønnsmarginen være begrenset, se for eksempel Evans mot Storbritannia avsnitt 77 og storkammerdommen Hämäläinen mot Finland, saksnr. 37359/09, 16. juli 2014, avsnitt 67. Vi antar derfor at staten vil ha en relativt begrenset skjønnsmargin ved regulering som omfatter voksne som har gitt et klart samtykke til å motta «konverteringsterapi».

I tilfeller der den aktuelle reguleringen balanserer motstridende rettigheter som i seg selv er beskyttet av EMK, vil statene ha en vid skjønnsmargin til å fastsette den ønskede reguleringen. EMD har gjentatte ganger understreket at en slik balansering av ulike konvensjonsfestede rettigheter tilsier at staten må gis en vid skjønnsmargin, se for eksempel Evans mot Storbritannia avsnitt 77. Dette gjelder særlig dersom det er gjort en grundig avveining av de ulike hensynene og rettighetene. I storkammerdommen Chassagnou m.fl. mot Frankrike, saksnr. 25088/94, 28331/95 og 28443/95, 29. april 1999 uttalte for eksempel EMD følgende i avsnitt 113:

«In the present case the only aim invoked by the Government to justify the interference complained of was “protection of the rights and freedoms of others”. Where these “rights and freedoms” are themselves among those guaranteed by the Convention or its Protocols, it must be accepted that the need to protect them may lead States to restrict other rights or freedoms likewise set forth in the Convention. It is precisely this constant search for a balance between the fundamental rights of each individual which constitutes the foundation of a “democratic society”. The balancing of individual interests that may well be contradictory is a difficult matter, and Contracting States must have a broad margin of appreciation in this respect, since the national authorities are in principle better placed than the European Court to assess whether or not there is a “pressing social need” capable of justifying interference with one of the rights guaranteed by the Convention.»

Regulering av “konverteringsterapi” innebærer blant annet at det foretas en avveining av hensynet til psykisk helse og adgangen til å bevare og leve ut sin seksuelle orientering og kjønnsidentitet mot retten til selvbestemmelse og til å begrense ulike aspekter ved sin egen personlighet. En regulering vil i tillegg kunne gripe inn i forholdet mellom private parter, og kan medføre at rettighetene til den som utfører og

den som får utført «konverteringsterapi», må avveies mot hverandre. Se punkt 4.2.1 og 4.2.2 for en nærmere beskrivelse av de ulike rettighetene og beskyttede posisjonene en regulering av «konverteringsterapi» kan gripe inn i. Denne avveiningen tilsier at staten må innrømmes en vid skjønnsmargin ved vurderingen av om en regulering av «konverteringsterapi» er forholdsmessig.

Dersom det ikke foreligger noen enighet mellom konvensjonsstatene om hvordan et livsområde bør reguleres, taler det for at staten har en vid skjønnsmargin. Dette gjelder særlig i tilfeller der den aktuelle reguleringen dreier seg om etiske spørsmål, se for eksempel Evans mot Storbritannia avsnitt 77 og storkammerdommen Dubska og Krejzová mot Tsjekia, 15. november 2016, saksnr. 28859/11 og 28473/12, avsnitt 178. «Konverteringsterapi» er regulert i Tyskland og Malta, men vi er ikke kjent med at det foreligger noen felles forståelse av spørsmål om regulering av «konverteringsterapi» mellom konvensjonsstatene som kan begrunne en innskrenkning av statenes skjønnsmargin ved den menneskerettslige vurderingen. I tillegg har regulering av «konverteringsterapi» en klar etisk dimensjon. Samlet sett må derfor staten ha en vid skjønnsmargin ved regulering av «konverteringsterapi».

Vi vil i tillegg bemerke at det vil være sentralt for forholdsmessigheten om de hensynene et forbud mot «konverteringsterapi» skal ivareta, allerede er tilstrekkelig ivaretatt gjennom eksisterende lovgivning. Et forbud mot «konverteringsterapi», med eller uten utilbørlighetsbegrensning, innebærer et ytterligere inngrep i rettigheter etter EMK, og må kunne begrunnes som nødvendig for å gi tilstrekkelig beskyttelse av de hensynene en ønsker å ivareta. Vi går ikke nærmere inn på graden av beskyttelse etter dagens regulering sammenlignet med de skisserte forbudene, men vi forutsetter at dette vurderes og omtales i forbindelse med et eventuelt lovforslag.

Ordlyden i Grunnloven § 102 gir ikke anvisning på om det kan gjøres begrensninger i retten til privatliv og familieliv. Høyesterett har forutsatt at det er adgang til å gjøre inngrep i Grunnloven § 102 dersom inngrepet har hjemmel i lov, ivaretar et legitimt formål og er forholdsmessig, se blant annet Høyesteretts dom 29. januar 2015 (Rt. 2015 s. 93) avsnitt 57 og 60 og Høyesteretts dom 27. september 2016 (HR-2016-2017-A), avsnitt 57 med videre henvisninger (flertallet) og avsnitt 78 (mindretallet).

4.3.2 Retten til respekt for privatliv – nødvendighet og forholdsmessighet

Som vi har redegjort for i punkt 4.2.2, vil et forbud mot å utøve «konverteringsterapi» overfor voksne kunne utgjøre et inngrep i mottakerens rett til respekt for sitt privatliv i to situasjoner: der det foreligger et reelt samtykke til «terapien» (ved et eventuelt absolutt forbud) og der det er usikkert om det er gitt et reelt samtykke, men hvor «konverteringsterapi» anses utilbørlig, for eksempel fordi det foreligger elementer av sosialt eller religiøst press, asymmetriske maktforhold, rus, kognitive funksjonsnedsettelse mv. Vurderingen av inngrepets forholdsmessighet må derfor gjøres med utgangspunkt i disse situasjonene.

Selv om staten forfølger et beskyttelsesverdig formål, er det ikke nødvendigvis adgang til å forby enhver praksis som har til formål å få en person til endre eller undertrykke/fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Individets rett til å begrense disse aspektene ved egen identitet må også respekteres. I Christine Goodwin mot Storbritannia uttalte EMD blant følgende (avsnitt 90):

«[T]he very essence of the Convention is respect for human dignity and human freedom. Under Article 8 of the Convention in particular, where the notion of personal autonomy is an important principle underlying the interpretation of its guarantees, protection is given to the personal sphere of each individual, including the right to establish details of their identity as individual human beings.»

Staten er forpliktet til å finne en balanse mellom respekten for individets rett til selvbestemmelse og formålene inngrepet skal ivareta, herunder hensynet til å beskytte helsen. Dette gjelder selv om «konverteringsterapi» i visse tilfeller kan medføre risiko for skade.

I Laskey m.fl. mot Storbritannia, saksnr. 21627/93, 21628/93 og 21974/93, 19. februar 1997 ble staten innrømmet en vid skjønnsmargin ved avveiningen mellom hensynet til offentlig helse og individets rett til selvbestemmelse. Spørsmålet i saken var om straffeforfølgelse av voksne som frivillig deltok i seksuelle handlinger som påførte deltakerne skader, utgjorde en krenkelse av artikkel 8. Deltakerne hadde blitt påført betydelige, men ikke varige skader. Det var ikke omtvistet at partene hadde samtykket til skadene. EMD uttalte at det i et slikt tilfelle lå innenfor statens skjønnsmargin å avgjøre grensen for hvilke fysiske skader som ved samtykke kunne påføres straffritt.

Pretty mot Storbritannia omhandlet også avveiningen mellom personlig autonomi og samfunnets adgang til å regulere handlinger som anses som skadelige. Pretty hevdet at et forbud mot assistert selvmord blant annet krenket hennes rett til privatliv etter artikkel 8. EMD kom frem til at et slikt forbud ikke var i strid med konvensjonen. EMD uttalte blant annet at jo større skadepotensial en handling har, jo større grunn er det til å la hensynet til personlig autonomi vike, se avsnitt 74.

Bruk av vold eller grove integritetskrenkelser for å endre eller påvirke en persons seksuelle orientering eller kjønnsidentitet vil som nevnt i punkt 3.3 ovenfor rammes av andre lovbestemmelser enn et forbud mot «konverteringsterapi». Når det gjelder skadepotensialet ved «konverteringsterapi», viser vi til forutsetningene vi la til grunn i punkt 3.2. Det er imidlertid grunn til å tro at både skadepotensialet og eventuelle skaders karakter ved «konverteringsterapi», i alle fall som et utgangspunkt, vil skille seg fra dommene nevnt ovenfor. Dette innebærer etter vår vurdering at staten i større grad må respektere individets selvbestemmelsesrett ved regulering av «konverteringsterapi». Vi finner på denne bakgrunn at i tilfeller hvor en person klart samtykker til «konverteringsterapi», vil det vanskelig kunne anses forholdsmessig å gripe inn i personens rett til selvbestemmelse av hensyn til å beskytte vedkommende mot eventuell psykisk skade. Et eventuelt absolutt forbud kan også ha til formål å sikre

at *ingen* utsettes for «konverteringsterapi» mot sin vilje, og således ivareta hensynet til andres rettigheter og friheter. En slik innretning av forbudet vil imidlertid være problematisk i lys av at kravet til forholdsmessighet innebærer at det ikke skal benyttes mer inngripende virkemidler enn nødvendig, idet forbudet da vil ramme langt bredere enn formålet tilsier. Så lenge det er mulig å utforme forbudet slik at det i større grad treffer de situasjonene hvor det er behov for beskyttelse, vil ikke et absolutt forbud være forholdsmessig.

Det skisserte forbudet *med* en utilbørlichhetsbegrensning søker å balansere hensynet til personlig autonomi mot statens interesse i å beskytte borgerne mot helseskadelig praksis, diskriminering og begrensninger i retten til selvbestemmelse, personlig utvikling og identitet. Slik forbudet er skissert, vil det primært ramme tilfeller der det ikke kan sies å foreligge et reelt samtykke, slik at forbudet heller ikke utgjør noe inngrep i mottakerens rett til privatliv, jf. punkt 4.2.2 ovenfor. I situasjoner hvor det er usikkert om det foreligger et reelt samtykke, typisk på grunn av press eller feilinformasjon, eller fordi den som mottar «konverteringsterapi», er særlig sårbar eller står i et avhengighetsforhold til den som utfører «konverteringsterapien», vil det kunne variere i hvilken grad beslutningen om å motta «konverteringsterapi» bygger på egen fri vilje.

I *Pretty mot Storbritannia* uttalte EMD at staten har adgang til å se hen til sårbarheten til en gruppe som helhet ved regulering av skadelige aktiviteter, og at et absolutt forbud ikke nødvendigvis er et uforholdsmessig inngrep selv om det i visse tilfeller også vil omfatte personer som er i stand til å ta en informert og frivillig beslutning, se avsnitt 72, 74 og 76. Uttalelsene har overføringsverdi til situasjonen vi vurderer her, hvor det skisserte forbudet vil kunne ramme enkelte som ønsker «konverteringsterapi», men hvor forbudet har til hensikt å beskytte personer som av ulike grunner befinner seg i en sårbar situasjon.

Selv om forbudet vil kunne ramme noe videre enn formålet tilsier, finner vi at momentene i utilbørlichhetsbegrensningen medfører at forbudet vil være tilstrekkelig målrettet til å fange opp tilfeller hvor det er legitimt å la andre hensyn enn retten til selvbestemmelse veie tyngst. Det skisserte forbudet mot «konverteringsterapi» overfor voksne vil etter vår vurdering i tilstrekkelig grad balansere hensynet til den enkeltes rett til selvbestemmelse og til å utvikle sin egen identitet mot hensynet til å beskytte helsen mv. til den som utsettes for «konverteringsterapi». På denne bakgrunn utgjør ikke det skisserte forbudet mot «konverteringsterapi» rettet mot personer over 18 år noe uforholdsmessig inngrep i retten til respekt for privatliv.

4.3.3 Særlig om retten til respekt for privatliv til personer under 18 år – nødvendighet og forholdsmessighet

Arbeidsgruppen har ikke foreslått noen utilbørlichhetsbegrensning i forbudet mot «konverteringsterapi» rettet mot personer under 18 år. Det vil si at enhver behandlingslignende påvirkningshandling som har til formål å få et barn til å endre eller

undertrykke/fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, vil være forbudt. Ovenfor kom vi til at et slikt absolutt forbud overfor voksne ikke ville være forholdsmessig inngrep i retten til respekt for privatlivet. Spørsmålet her blir om dette stiller seg annerledes for personer under 18 år.

Gruppen «personer under 18 år» favner svært ulike tilfeller, fra små barn som ikke har noe grunnlag for å forstå hva «konverteringsterapi» er, til personer som nærmer seg myndighetsalder og som kan tenkes å ha like veloverveide oppfatninger som personer over 18 år. For den siste gruppen kan derfor et absolutt forbud gripe sterkere inn i retten til privatliv, særlig dersom vedkommende har et klart ønske om å få gjennomført «konverteringsterapi».

Barn har, i likhet med voksne, rett til å utvikle og bestemme over sin egen identitet, jf. EMK artikkel 8, som gjelder «enhver», BK artikkel 16 om barns rett til respekt for sitt privatliv og BK artikkel 8 om barns rett til å bevare sin identitet. Seksuell orientering og kjønnsidentitet er også viktige aspekter ved barns identitet. At barn er sårbare og i utvikling, tilsier imidlertid en særlig årvåkenhet overfor praksiser som vil kunne skade deres psykiske helse og begrense deres utvikling av en egen identitet. Barns rett til utvikling er nedfelt i BK artikkel 6 nr. 2 og Grunnloven § 104 tredje ledd.

Det følger av BK artikkel 12 at barns synspunkter skal tillegges vekt i samsvar med deres alder og modenhet. Det kan ikke forventes at yngre barn forstår konsekvensene av «konverteringsterapi» og kan gi et informert samtykke til å delta i praksisen. Eldre barn har bedre forutsetninger for å forstå hva «konverteringsterapi» innebærer og hvilke konsekvenser en slik praksis kan tenkes å ha, noe som kan tale for at barn som nærmer seg myndighetsalderen, selv bør få ta stilling til om de ønsker å motta «konverteringsterapi». BK artikkel 12 må imidlertid tolkes i lys av BK artikkel 3 nr. 1, som fastsetter at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som berører barn, jf. også den i hovedsak tilsvarende bestemmelsen i Grunnloven § 104 andre ledd.

Barnekomiteen har i generell kommentar nr. 14 (2013) om hensynet til barnets beste gitt uttrykk for at et barns identitet er et moment som skal tas hensyn til ved bedømmelsen av hva som er til barnets beste. Seksuell orientering er en del av et barns identitet som må respekteres, samtidig som religion og kulturell tilhørighet også er en del av barns identitet. Komiteen uttaler imidlertid at «although preservation of religious and cultural values and traditions as part of the identity of the child must be taken into consideration, practices that are inconsistent or incompatible with the rights established in the Convention are not in the child's best interests» (avsnitt 57). I tillegg inngår «the safety and integrity of the child» i vurderingen av barnets beste (avsnitt 74). Vi antar at det kan legges til grunn at ungdomstiden er en sårbar periode for barns utvikling av en egen identitet, inkludert identiteten knyttet til seksuell orientering, kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet, og at barn kan være særlig utsatt for påvirkning som kan ha negativ innflytelse på psyken og selvbildet i denne perioden. Etter vårt syn

trekker hensynet til barnets beste i retning av at et absolutt forbud mot «konverteringsterapi» overfor barn, ikke er et uforholdsmessig inngrep i barns rett til respekt for sitt privatliv.

I generell kommentar nr. 20 (2016) om implementering av barns rettigheter i ungdomstiden, som berører flere av barnekonvensjonens bestemmelser, uttaler barnekomiteen seg blant annet om særlige hensyn statene bør vektlegge i saker som gjelder homofile, biseksuelle, transseksuelle og interseksuelle ungdommer, se avsnitt 33 og 34:

«33. Adolescents who are lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex commonly face persecution, including abuse and violence, stigmatization, discrimination, bullying, exclusion from education and training, as well as a lack of family and social support, or access to sexual and reproductive health services and information. In extreme cases, they face sexual assault, rape and even death. These experiences have been linked to low self-esteem, higher rates of depression, suicide and homelessness.

34. The Committee emphasizes the rights of all adolescents to freedom of expression and respect for their physical and psychological integrity, gender identity and emerging autonomy. It condemns the imposition of so-called «treatments» to try to change sexual orientation and forced surgeries or treatments on intersex adolescents. It urges States to eliminate such practices, repeal all laws criminalizing or otherwise discriminating against individuals on the basis of their sexual orientation, gender identity or intersex status and adopt laws prohibiting discrimination on those grounds. States should also take effective action to protect all lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex adolescents from all forms of violence, discrimination or bullying by raising public awareness and implementing safety and support measures.»

Det kan være uklart om komiteen med uttalelsene hvor den fordømmer «konverteringsterapi» overfor ungdommer og oppfordrer statene til å avskaffe slik praksis, har ment å gi uttrykk for et syn på tolkningen av konvensjonen, jf. redegjørelsen i punkt 2.1 for generelle kommentarers vekt. Etter vårt syn kan uttalelsen likevel tas til inntekt for at barnekomiteen anerkjenner behovet for statlig inngripen for å sikre barns rett til fysisk og moralsk integritet, kjønnsidentitet og selvbestemmelse. Dette taler igjen for at det skisserte forbudet ikke er et uforholdsmessig inngrep i ungdommers rett til privatliv.

EMD har i tillegg uttalt at det skal mindre til for å etablere en positiv plikt for staten til å gripe inn i retten til privatliv dersom inngrepet er ment å sikre barn eller andre sårbare grupper, se blant annet Z m.fl. mot Storbritannia avsnitt 73, Söderman mot Sverige avsnitt 81 og M.P m.fl. mot Bulgaria avsnitt 108. Dette taler også for at staten har en større adgang til å gripe inn i retten til privatliv i tilfeller der det foreligger risiko for at et barns psykiske helse blir negativt påvirket. Vi viser også til de ovennevnte uttalelsene fra EMD i Pretty mot Storbritannia avsnitt 72, 74 og 76, som underbygger at staten har adgang til å se hen til sårbarheten til en gruppe som helhet ved regulering av skadelige aktiviteter.

Vi vil til slutt trekke en parallell til den helserettslige myndighetsalderen i norsk rett. Utgangspunktet etter pasient- og brukerrettighetsloven § 4-3 første ledd bokstav b er at personer mellom 16 og 18 år har rett til å samtykke til helsehjelp. Bestemmelsen innebærer at barn som er fylt 16 år, i utgangspunktet har rett til selvbestemmelse i helsespørsmål – herunder rett til å nekte å ta imot helsehjelp selv om det vil kunne være skadelig for barnets helse.

Retten til å samtykke til helsehjelp for barn over 16 år er imidlertid ikke absolutt: Det følger av § 4-3 første ledd bokstav b at denne retten gjelder «med mindre annet følger av særlig lovbestemmelse eller av tiltakets art». I Ot.prp. nr. 12 (1998–1999) på s. 84-85 uttales følgende om hva som omfattes av unntaket for «tiltakets art»:

«16-årsgrensen kan suspenderes i visse tilfeller. For det første etter «tiltakets art». Det kan tenkes personlige helseanliggender som bør ligge under en normalt utviklet ungdoms rådighetssfære også før fylte 16 år. Det kan også tenkes eksempler på avgjørelser som ikke bør kunne tas før myndighetsalder er oppnådd, f.eks deltakelse i forskningsprosjekter eller eksperimentell behandling, smertefull eller risikofylt behandling og behandling som er irreversibel, bl.a. plastisk kirurgi.»

Etter vårt syn er spørsmålet om de eldste ungdommene bør ha adgang til å samtykke til «konverteringsterapi», ikke sammenlignbart med adgangen til å samtykke til ordinær helsehjelp. «Konverteringsterapi» bygger ikke på et medisinskfaglig eller psykologfaglig grunnlag. Det er derfor, etter vårt syn, minst like stor grunn til å begrense selvbestemmelsesretten til ungdommer ved valg om «konverteringsterapi» som ved valg om deltakelse i forskningsprosjekter, eksperimentell behandling og smertefull eller risikofylt behandling.

Selv om den helserettslige myndighetsalderen i visse tilfeller kan innebære at 16-17-åringene kan la være å samtykke til behandling og dermed utsette seg selv for skade eller fare, foretas et slikt valg innenfor en annen ramme enn valg om å motta «konverteringsterapi». For eksempel antar vi at pasienten før valget om ikke å motta behandling tas, normalt vil ha fått informasjon og råd fra helsepersonell om konsekvensene av å motta eller ikke å motta behandling mv. En 16-åring som velger ikke å motta helsehjelp, vil dermed normalt ha et annet og bedre informasjonsgrunnlag for beslutningen enn en 16-åring som velger å motta «konverteringsterapi».

Vi har vært noe i tvil om et absolutt forbud mot konverteringsterapi vil være et forholdsmessig inngrep i de eldste ungdommenes rett til respekt for sitt privatliv, men finner at inngrepet sannsynligvis vil være forholdsmessig også overfor denne gruppen. Vi har særlig lagt vekt på de betenkelige sidene ved «konverteringsterapi», at ungdomstiden er en sårbar periode for unges utvikling av en egen identitet, inkludert identiteten knyttet til seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, og at ungdom kan være særlig utsatt for uheldig påvirkning som kan ha stor negativ innvirkning på psyken og selvbildet. Disse særlige hensynene tilsier etter vår vurdering at det overfor eldre ungdom, i motsetning til for voksne, vil være forholdsmessig å

innføre et forbud som også vil ramme tilfeller hvor det foreligger samtykke til «terapien».

4.3.4 Retten til respekt for familieliv – nødvendighet og forholdsmessighet

Som nevnt ovenfor omfatter EMK artikkel 8 sammenholdt med artikkel 9 og P1-2 en rett for foreldre til å oppdra barn i tråd med sin overbevisning. Spørsmålet er om det skisserte forbudet mot «konverteringsterapi» overfor barn er et forholdsmessig inngrep i denne retten. EMD har uttalt at foreldre kan formidle sine overbevisninger på en iherdig eller anmassende måte. Denne retten gir imidlertid ikke foreldre adgang til å utsette barn for farlige praksiser som kan forårsake fysisk eller psykisk skade, se Vojnity mot Ungarn avsnitt 37 og Wetjen m.fl. mot Tyskland avsnitt 66.

Dette følger også av BK artikkel 19 som pålegger statene en plikt til å beskytte barn mot blant annet «alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk». I tillegg fastsetter BK artikkel 3 og Grunnloven § 104 at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som berører barn. EMD har også i en rekke saker kommet med følgende generelle uttalelse om vekten av hensynet til barnets beste, jf. bl.a. storkammerdommen Elsholz mot Tyskland, nr. 25735/94, 13. juli 2000, avsnitt 50:

« [A] fair balance must be struck between the interests of the child and those of the parent (...) and, that in doing so particular importance must be attached to the best interests of the child which, depending on their nature and seriousness, may override those of the parent. In particular, the parent cannot be entitled under Article 8 of the Convention to have such measures taken as would harm the child's health and development.»

I Vojnity mot Ungarn ble en far fratatt retten til samvær med sin sønn på bakgrunn av at myndighetene mente at faren krenket sønnens rett til psykisk helse ved sine forsøk på å overbevise ham om sin egen religiøse tro og at faren ble ansett å ha et irrasjonelt verdenssyn som gjorde ham ute av stand til å oppdra sønnen. Spørsmålet i saken var om samværsnektelsen utgjorde en krenkelse av EMK artikkel 8 sammenholdt med diskrimineringsforbudet i artikkel 14. EMD kom til at tiltaket ikke var forholdsmessig fordi det ikke var godtgjort noen risiko for skade, selv om barnet kunne ha opplevd uro, ubehag og forlegenhet på grunn av farens forsøk på religiøs påvirkning.

Det skisserte forbudet er utformet på en slik måte at foreldre fortsatt vil ha betydelig rom til å oppdra barn i henhold til egen tro eller overbevisning. For at en handling skal være forbudt, må den for det første ha som formål å «få en annen til å endre eller undertrykke/fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet». Religiøs påvirkning av mer generell karakter rammes derfor ikke av forbudet, og heller ikke foreldres formidling av oppfatninger om at det er galt å ha eller uttrykke en bestemt seksuell orientering eller kjønnsidentitet. For det andre inntreer forbudet kun i tilfeller der det begås «behandlingslignende påvirkningshandling». Forbudet oppstiller en

viss terskel med hensyn til alvorlighetsgraden av handlingene. Samtaler om religion, seksuell orientering og kjønn må for eksempel ifølge arbeidsgruppen ha en «systematisk karakter» for å omfattes av forbudet. Det fremgår av arbeidsgruppens notat at som utgangspunkt vil verken «en streng formaning fra foreldre om at barnet ikke skal ha kjæreste av samme kjønn» eller «et krav fra et trossamfunn om at et medlem lever i seksuell avholdenhet eller avstår fra å leve i homofilt samliv» være tilstrekkelig til å kunne straffes. På denne bakgrunn finner vi at det skisserte forbudet er basert på en rimelig balanse mellom foreldrenes rett til å oppdra sine barn i tråd med sin egen overbevisning og barns interesse i å utvikle sin egen identitet og ikke utsettes for diskriminering eller handlinger som kan skade den psykiske helsen.

På denne bakgrunn finner vi at et forbud mot å utføre «konverteringsterapi» overfor barn er innenfor den skjønnsmarginen staten har til å gripe inn i retten til familieliv.

5. RETTEN TIL RELIGIONSFRIHET

5.1 Oversikt over de relevante bestemmelsene

Religionsfriheten er vernet av Grunnloven § 16, som i bokmålsversjonen lyder:

«Alle innbyggere i riket har fri religionsutøvelse. Den norske kirke, en evangelisk-luthersk kirke, forblir Norges folkekirke og understøttes som sådan av staten. Nærmere bestemmelser om Kirkens ordning fastsettes ved Lov. Alle tros- og livssynssamfunn skal understøttes på lik linje.»

I tillegg er det bestemmelser om religionsfrihet i EMK artikkel 9, SP artikkel 18 og BK artikkel 14.

EMK artikkel 9 lyder:

«1. Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief, in worship, teaching, practice and observance.

2. Freedom to manifest one's religion or beliefs shall be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary in a democratic society in the interests of public safety, for the protection of public order, health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.»

SP artikkel 18 lyder:

«1. Everyone shall have the right to freedom of thought, conscience and religion. This right shall include freedom to have or to adopt a religion or belief of his choice, and freedom, either individually or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief in worship, observance, practice and teaching.

2. No one shall be subject to coercion which would impair his freedom to have or to adopt a religion or belief of his choice.
3. Freedom to manifest one's religion or beliefs may be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary to protect public safety, order, health, or morals or the fundamental rights and freedoms of others.
4. The States Parties to the present Covenant undertake to have respect for the liberty of parents and, when applicable, legal guardians to ensure the religious and moral education of their children in conformity with their own convictions.»

BK artikkel 14 lyder:

- «1. States Parties shall respect the right of the child to freedom of thought, conscience and religion.
2. States Parties shall respect the rights and duties of the parents and, when applicable, legal guardians, to provide direction to the child in the exercise of his or her right in a manner consistent with the evolving capacities of the child.
3. Freedom to manifest one's religion or beliefs may be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary to protect public safety, order, health or morals, or the fundamental rights and freedoms of others.»

5.2 Utgjør forbudet mot å utføre «konverteringsterapi» et inngrep i retten til religionsfrihet?

5.2.1 Generelt om vurderingen

Påvirkningshandlinger som har til formål å få en person til å endre, undertrykke eller fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, kan være motivert av religiøs overbevisning, enten for den som utfører «konverteringsterapi», den «terapien» retter seg mot eller begge. Det må derfor vurderes om et forbud mot slike påvirkningshandlinger kan være et inngrep i religionsfriheten. Spørsmålet om inngrep i retten til religionsfrihet vil i så fall kunne oppstå i følgende situasjoner: Et forbud mot å utføre «konverteringsterapi» vil kunne utgjøre et inngrep i utøverens rett til religionsfrihet, enten mottakeren har samtykket til «terapien» eller ikke. Videre vil forbudet kunne utgjøre et inngrep i mottakerens rett til religionsfrihet i tilfeller hvor han eller hun har samtykket til «terapien» eller der det er usikkert om det foreligger et reelt samtykke. Det vil imidlertid ikke oppstå noe spørsmål om inngrep i mottakerens rett til religionsfrihet i tilfeller hvor han eller hun ikke har samtykket til «terapien».

Religionsfriheten omfatter forskjellige dimensjoner. Det fremgår av ordlyden i EMK artikkel 9 og av EMDs praksis at religionsfriheten omfatter frihet til å anta en religiøs tro, til å tilhøre og utøve sin religion i et samfunn med andre troende, til å meddele og forkynde sin religiøse tro overfor andre, til å etterleve religiøse forholdsregler i sitt

daglige liv og til å markere sin religiøse tilhørighet overfor andre (positiv religionsfrihet), se for eksempel storkammerdommen S.A.S mot Frankrike, saksnr. 43835/11, 1. juli 2014, avsnitt 125. Religionsfriheten omfatter også frihet fra å utøve en annen religion enn ens egen og i det hele fra å bli utsatt for religiøs påvirkning og deltakelse i religiøse ritualer (negativ religionsfrihet), se for eksempel S.A.S mot Frankrike avsnitt 124 og Kokkinakis mot Hellas, saksnr. 14307/88, 25. mai 1993, avsnitt 31.

Et forbud mot «konverteringsterapi» kan bidra til å beskytte enkeltindividers rett til å ha sin egen forståelse av religion og at deres religiøse overbevisning er forenlig med deres seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Et forbud kan trolig også i visse tilfeller være med på å sikre retten til å ikke ha en religiøs overbevisning. Rettslig sett er dette hensyn som inngår i vurderingen av om et inngrep i konvensjonsfestede rettigheter er forholdsmessig og dermed lovlig av hensyn til å beskytte andres rettigheter og friheter.

En forutsetning for å vurdere om et forbud mot «konverteringsterapi» innebærer et inngrep i religionsfriheten, er at «konverteringsterapi», slik dette er definert av arbeidsgruppen, kan anses som utøvelse av religion. Bestemmelsene om religionsfrihet i Grunnloven § 16, EMK artikkel 9, SP artikkel 18 og BK artikkel 14 har ulik utforming, og hva slags praksiser som er beskyttet av religionsfriheten etter bestemmelsene, kan variere noe.

5.2.2 Grunnloven § 16

Grunnloven § 16 beskytter retten til «fri religionsutøvelse». Bestemmelsen bygger på, og viderefører deler av, den tidligere Grunnloven § 2. Det finnes lite rettspraksis knyttet til den tidligere § 2 og den nåværende § 16. Forhistorien til Grunnloven § 2 tilsier at uttrykket «fri religionsutøvelse» i Grunnloven har vært mindre omfattende enn begrepet religionsfrihet slik det er brukt i internasjonale menneskerettskonvensjoner.

Grunnloven § 16 fikk dagens innhold da den ble vedtatt av Stortinget 21. mai 2012 som et ledd i kirkeforliket. Det ble samtidig gjort endringer i Grunnloven § 2, som nå viser til vår «humanistiske og kristne arv» og til at Grunnloven skal sikre «demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene». Det ble gjort noen språklige endringer i § 16 i forbindelse med grunnlovsreformen i 2014. Vedtakelsen av § 16 om religionsfrihet i 2012 innebar på flere måter en modernisering, med sikte på å «bringe grunnlovsbestemmelsen bedre i overensstemmelse med de internasjonale menneskerettighetskonvensjonene», jf. Dokument 16 (2011–2012) side 158. Det heter samme sted at moderniseringen ikke vil «medføre noen endringer i dagens rettstilstand, annet enn at Grunnloven da vil gi tanke- og samvittighetsfriheten et formelt bedre vern mot eventuelle fremtidige endringer i rettstilstanden». På side 153 heter det, riktignok i en litt annen sammenheng, at også den tidligere Grunnloven § 2 måtte «forstås og anvendes i lys av EMK artikkel 9 og SP artikkel 18, som begge tillater nødvendige innskrenkninger i retten til religionsutøvelse».

Grunnloven § 16 om religionsfrihet kan neppe sies å bygge på «de folkerettslige forbildene» i samme grad og på samme måte som for eksempel Grunnloven § 102. Det fremstår likevel som sannsynlig at Høyesterett i en eventuell fremtidig sak om religionsfrihet vil se hen til EMK artikkel 9 og SP artikkel 18 ved tolkningen av i det minste deler av Grunnloven § 16. I alle tilfeller foreligger det ingen rettskilder som tilsier at vernet av religionsfriheten etter Grunnloven § 16 går lenger enn vernet etter EMK artikkel 9 og SP artikkel 18. På denne bakgrunn har vi valgt å konsentrere den videre drøftelsen om EMK artikkel 9 og SP artikkel 18. Det kan være noe usikkert om vernet etter Grunnloven § 16 overlapper fullt ut vernet etter EMK artikkel 9 og SP artikkel 18, men i mangel av holdepunkter for noe annet antar vi at innholdet i rettighetene og adgangen til å gjøre inngrep i dem i hovedsak er sammenfallende.

5.2.3 EMK artikkel 9

EMK artikkel 9 nr. 1 beskytter retten til å «gi uttrykk for sin religion eller overbevisning, ved tilbedelse, undervisning, praksis og etterlevelse». Spørsmålet er om religiøst motivert «konverteringsterapi» kan anses å være en måte «å gi uttrykk for sin religion» gjennom «praksis og etterlevelse». Det følger av praksis fra EMD at ikke enhver handling med tilknytning til en religiøs overbevisning kan anses som et uttrykk for religion. EMD har uttalt blant annet i *Eweida m.fl. mot Storbritannia*, saksnr. 48420/10, 59842/10, 51671/10 og 36516/10, 15. januar 2013 at det må foreligge en «sufficiently close and direct nexus between the act and the underlying belief». Det kreves imidlertid ikke at utøveren godtgjør at «he or she acted in fulfilment of a duty mandated by the religion in question», se avsnitt 82. EMD har i noen saker uttalt at det må stilles enkelte minimumskrav til religionsutøvelsens «cogency, seriousness, cohesion and importance», jf. blant annet *Leela Förderkreis E.V. m.fl. mot Tyskland*, saksnr. 58911/00, 6. november 2008, avsnitt 80.

Utgangspunktet etter EMK er at de kravene konvensjonen stiller til statens nøytralitet og upartiskhet, ikke er forenlige med at staten skal vurdere legitimiteten til religiøse overbevisninger, jf. storkammerdommen *Leyla Şahin mot Tyrkia*, saksnr. 44774/98, 10. november 2005, avsnitt 107. Dette er blitt gjentatt og understreket i senere dommer. I *Eweida m.fl. mot Storbritannia* kom EMD til at to arbeidstakere som henholdsvis nektet å delta i etableringen av sivile partnerskap mellom homofile par og nektet å utføre terapi overfor homofile par, ga uttrykk for sin religion etter artikkel 9. Det var tilstrekkelig at handlingen var direkte motivert av deres religiøse overbevisning, se avsnitt 103 og 108. Vi nevner også at Høyesterett i en dom avsagt 11. oktober 2018 (HR-2018-1958-A) la til grunn i et obiter dictum at det å nekte en fastlege å reservere seg mot innsetting av spiral av samvittighetsgrunner, ville innebære et inngrep i legens rettigheter etter EMK artikkel 9.

Artikkel 9 omfatter «the right to try to convince one's neighbour, for example through "teaching"» se *Kokkinakis mot Hellas* avsnitt 31 og *Larissis m.fl. mot Hellas*, saksnr. 23372/94, 24. februar 1998, avsnitt 45.

Dersom «konverteringsterapi» utføres på grunn av mottakerens eller utøverens religiøse overbevisning, er det grunn til å tro at handlingen vil være beskyttet av EMK artikkel 9 nr. 1. Handlingene vil i et slikt tilfelle trolig være direkte motivert av en religiøs overbevisning, og det vil også trolig foreligge en tilstrekkelig nær sammenheng mellom handlingen og den underliggende religiøse troen. Det kan imidlertid ikke utelukkes at enkelte tilfeller av «konverteringsterapi» ikke har en tilstrekkelig tilknytning til en religiøs overbevisning, selv om religion har vært en del av begrunnelsen for handlingene. Dette kan særlig være tilfellet hvis religion kun er én av flere samvirkende årsaker til utføringen av «konverteringsterapi», og den religiøse begrunnelsen ikke er fremtredende, eller hvis «konverteringsterapien» må anses som en så fjern og avledet konsekvens av en religiøs overbevisning at det ikke kan sies å være en tilstrekkelig sammenheng mellom tro og handling. Spørsmålet om «konverteringsterapi» er omfattet av EMK artikkel 9 nr. 1, må avgjøres konkret.

Etter EMDs praksis kan EMK artikkel 9 også påberopes av religiøse sammenslutninger, se for eksempel Institut de Prêtres Français m.fl. mot Tyrkia, saksnr. 26308/95, 14. desember 2000, Finska Församlingen i Stockholm og Hautaniemi mot Sverige, saksnr. 24019/94, 11. april 1996 og Chappell mot Storbritannia, saksnr. 12587/86, 14. juli 1987. I den grad «konverteringsterapi» utføres i regi av et trossamfunn, vil et forbud også kunne utgjøre et inngrep i trossamfunnets rett til religionsfrihet.

5.2.4 SP artikkel 18

Det er noe mer usikkert om religiøst motivert «konverteringsterapi» er omfattet av SP artikkel 18 nr. 1. Bestemmelsen beskytter blant annet «freedom [...] to manifest his religion or belief in worship, observance, practice and teaching».

«Konverteringsterapi» kan som nevnt være motivert av en religiøs overbevisning, men praksisen ligger i utkanten av hva som vanligvis anses som en religiøs skikk. FNs menneskerettskomité har uttalt i generell kommentar nr. 22 (1993) om tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet avsnitt 4 at «the freedom to manifest religion or belief in worship, observance, practice and teaching encompasses a broad range of acts». Dette taler for at det ikke bør legges en for snever forståelse til grunn med hensyn til hvilke handlinger som er omfattet av bestemmelsen. Den generelle kommentaren lister opp flere handlinger som er omfattet av bestemmelsen: «observance of dietary regulations, the wearing of distinctive clothing or headcoverings, participation in rituals associated with certain stages of life, and the use of a particular language customarily spoken by a group». Listen er neppe ment å være uttømmende. Samtidig gir oppstillingen en indikasjon på at bestemmelsen i hovedsak omfatter handlinger med en relativt nær tilknytning til utøvelse av religion eller praktisering av kultur med nær sammenheng til en religion. Det kan argumenteres for at «konverteringsterapi» er noe mer fjernet fra tradisjonell religionsutøvelse sammenlignet med de opplistede eksemplene. «Konverteringsterapi» er heller ikke på

samme måte et uttrykk for en religiøs-kulturell tilhørighet som for eksempel bruk av språk og klesdrakt.

5.2.5 BK artikkel 14

I en uttalelse fra 19. mars 2010 (JDLOV-2010-3839) vurderte Lovavdelingen rekkevidden av BK artikkel 14 i forbindelse med en vurdering av et eventuelt forbud mot hijab i skolen. Lovavdelingen uttalte i punkt 2.6.1:

«Ordlyden i barnekonvensjonen art. 14 nr. 1 er knapp. Dette skyldes at det under forhandlingene om konvensjonen var stor uenighet, særlig om barns rett til å velge og skifte religion, jf. Eva Brems: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Article 14 (Leiden 2006) s. 18 flg. I motsetning til EMK art. 9 nr. 1 og SP art. 18 nr. 1 inneholder derfor ikke barnekonvensjonen art. 14 nr. 1 noen uttrykkelig opplisting av hva vernet om religionsfriheten omfatter. Når bestemmelsen ses i sammenheng med konvensjonens art. 14 nr. 3, synes det likevel klart at også barnekonvensjonen gir et vern for adgangen til å gi uttrykk for ens religion eller overbevisning bl.a. gjennom bruk av religiøse hodeplagg og symboler.»

Etter vårt syn er denne beskrivelsen av rettstilstanden fremdeles dekkende. Barnekomiteen har ikke avgitt noen generell kommentar om religionsfriheten etter artikkel 14, og den har heller ikke realitetsbehandlet noen individklager etter denne bestemmelsen.

Det kan argumenteres for at «konverteringsterapi» er noe mer fjernet fra tradisjonell religionsutøvelse enn bruk av religiøse hodeplagg. Vi viser til drøftelsen under punkt 5.2.4 om rekkevidden av SP artikkel 18. Det er derfor usikkert om «konverteringsterapi» er en praksis som er beskyttet av BK artikkel 14.

5.3 Utgjør forbudet mot «konverteringsterapi» et lovlig inngrep i retten til religionsfrihet?

5.3.1 EMK artikkel 9 nr. 2

5.3.1.1 Kravene etter bestemmelsen – særlig om skjønnsmargin

Når det gjelder hvilke krav som etter EMK artikkel 9 nr. 2 stilles for at et inngrep i retten til religionsfrihet skal være lovlig, viser vi til redegjørelsen i punkt 4.3.1 for de i hovedsak tilsvarende kravene etter EMK artikkel 8 nr. 2.

EMD har flere ganger uttalt at staten må innrømmes en vid skjønnsmargin i avgjørelsen av om en begrensning av utøvelse av religion er nødvendig i et demokratisk samfunn. Dette gjelder ifølge EMD særlig i tilfeller som gjelder forholdet mellom religion og stat, se blant annet S.A.S. v. Frankrike avsnitt 129 og Leyla Şahin mot Tyrkia avsnitt 109. Statens skjønnsmargin kan være noe snevrere ved regulering av utøvelse av religion i en privat kontekst.

Skjønnsmarginen er vid i tilfeller der staten må balansere ulike konvensjonsrettigheter mot hverandre, se blant annet Eweida m.fl. mot Storbritannia avsnitt 99, 106 og 109 og Fernández Martínez mot Spania avsnitt 123 og 125 der EMD kom til at nasjonale myndigheter måtte ha en vid adgang til å avveie retten til privatliv etter artikkel 8 mot retten til autonomi for religiøse organisasjoner etter artikkel 9. Tilsvarende søker staten ved regulering av «konverteringsterapi» nettopp å balansere retten til religionsfrihet og retten til å bevare, utvikle og leve i overenstemmelse med sin egen seksuelle orientering og kjønnsidentitet, som begge er rettigheter beskyttet av konvensjonen. Regulering av «konverteringsterapi» innebærer både en avveining av den positive og negative religionsfriheten og en avveining av ulike konvensjonsrettigheter mot hverandre. I tillegg kan en regulering innebære at rettighetene til den som utfører og den mottar «konverteringsterapi», må avveies mot hverandre. Dette taler for at staten må innrømmes en særlig vid skjønnsmargin ved reguleringen av «konverteringsterapi». Vi viser også til rettspraksisen nevnt i punkt 4.3.1 om skjønnsmarginen ved forholdsmessighetsvurderingen etter artikkel 8.

Vi nevner også at Høyesterett i det tidligere nevnte obiter dictum i HR-2018-1958-A gir uttrykk for at skjønnsmarginen også vil være vid i forholdet mellom nasjonale domstoler og politiske myndigheter når rettighetene etter EMK artikkel 9 må avveies mot andre rettigheter (avsnitt 86):

«Selv om det kan anføres at departementets vurdering av forholdet til EMK var temmelig generell, anser jeg det klart, og i samsvar med EMDs praksis, at domstolene på dette feltet må være tilbakeholdne med å overprøve de avveininger av legitime hensyn som er foretatt av politiske myndigheter. Statenes skjønsmessige spillerom utvides hvis det må foretas en avveining mot andres rettigheter, blant annet pasienters helse og sikkerhet, jf. blant annet Eweida-dommen avsnittene 99, 106 og 109 [EMD-2010-48420].»

EMD har lagt til grunn at man ved bedømmelsen av skjønnsmarginen også må se hen til felleseuropeisk praksis dersom det er relevant, se for eksempel S.A.S mot Frankrike avsnitt 156. «Konverteringsterapi» er regulert i blant annet Tyskland og Malta. Vi er imidlertid ikke kjent med at det foreligger en felleseuropeisk forståelse av spørsmål om regulering av «konverteringsterapi» som kan føre til en innskrenkning av statenes skjønnsmargin. Dette taler også for at staten har en vid skjønnsmargin i avgjørelsen av om «konverteringsterapi» kan forbys.

5.3.1.2 Nærmere om forholdsmessigheten av et forbud mot «konverteringsterapi» overfor personer over 18 år

Etter vårt syn er det relativt klart at det skisserte forbudet er et forholdsmessig, og dermed lovlig, inngrep i religionsfriheten til den som utfører «konverteringsterapi». EMK artikkel 9 beskytter retten til å overbevise andre om sin religiøse tro. Det skisserte forbudet innebærer ikke et sterkt inngrep i denne retten, samtidig som det kan være sterke og beskyttelsesverdige interesser som kan begrunne et forbud, se blant annet punkt 4.2.1. Når det gjelder inngrepet i utøverens religionsfrihet, vil forbudet slik det er skissert, ikke ramme det å uttrykke personlig religiøs

overbevisning. Samtaler om religion, seksuell orientering og kjønn må for eksempel ifølge arbeidsgruppen ha en «systematisk karakter» for å omfattes av forbudet. Se også punkt 6.3 der vi konkluderer med at forbudet er et forholdsmessig inngrep i retten til ytringsfrihet.

Det finnes ikke direkte relevant praksis fra EMD, men EMDs vurdering i Larissis m.fl. mot Hellas kan ha en viss overføringsverdi. Her kom EMD til at det var forholdsmessig å begrense offiserers adgang til å forsøke å overbevise sine underordnede om sin religiøse tro. Det ble særlig vektlagt at det hierarkiske systemet i militæret medførte at forsøk på religiøs påvirkning fra en overordnet kunne innebære at en underordnet ble utsatt for utilbørlig press, se avsnitt 51. En slik situasjon kan ha visse likhetstrekk med tilfeller der «konverteringsterapi» utføres under omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig. Til sammenligning fant EMD at det ikke var forholdsmessig å begrense religiøs påvirkning overfor sivile som ikke hadde det samme avhengighetsforholdet til den som øvet den religiøse påvirkningen, se avsnitt 59.

Det neste spørsmålet er om et forbud mot «konverteringsterapi» vil utgjøre et uforholdsmessig inngrep i mottakerens rett til religionsfrihet. Vi ser først på tilfeller der det er usikkert om det foreligger et reelt samtykke, men der «terapien» anses utilbørlig, for eksempel fordi mottakeren har blitt presset eller står i et avhengighetsforhold til den som utfører «konverteringsterapien». Idet arbeidsgruppen i tillegg har bedt om Lovavdelingens syn på adgangen til å innføre et absolutt forbud mot «konverteringsterapi» overfor voksne, vil vi her også vurdere dette spørsmålet.

Som tidligere nevnt har EMD uttalt at stater ikke kan bedømme nødvendigheten eller legitimiteten av religiøse praksiser, se blant annet Leyla Şahin mot Tyrkia avsnitt 107. I Jehovah's Witnesses in Moscow m.fl. mot Russland, saksnr. 302/02, 10. juni 2010 uttalte EMD i avsnitt 119 at dette innebærer at staten må «advance serious and compelling reasons for an interference with the choices that people may make in pursuance of the religious standard of behaviour within the sphere of their personal autonomy».

I Fernández Martínez mot Spania uttalte EMD følgende i avsnitt 129:

«The Court further reiterates that, but for very exceptional cases, the right to freedom of religion as guaranteed under the Convention excludes any discretion on the part of the State to determine whether religious beliefs or the means used to express such beliefs are legitimate».

Dette taler for at staten ikke har adgang til å begrense individers utøvelse av religiøs motivert «konverteringsterapi» alene av den grunn at praksisen etter statens syn mangler en rasjonell begrunnelse eller utføres basert på et syn som avviker fra majoritetens syn på seksuell orientering og kjønnsidentitet. At en religiøs praksis kan være skadelig, er heller ikke nødvendigvis tilstrekkelig for at staten kan hindre en informert, samtykkende person i å få praksisen utført. Artikkel 9 omfatter for eksempel rett til å nekte å motta helsehjelp på bakgrunn av religiøs overbevisning, selv i tilfeller

der dette vil få alvorlige konsekvenser for vedkommendes helse, se for eksempel Jehovah's Witnesses in Moscow m.fl. mot Russland avsnitt 134-136. På denne bakgrunn finner vi at et absolutt forbud mot å utføre «konverteringsterapi» overfor voksne, ikke vil være et forholdsmessig inngrep i mottakerens rett til religionsfrihet.

I tilfeller hvor det er usikkert om det foreligger et reelt samtykke, kan det skisserte forbudet etter omstendighetene utgjøre et visst inngrep i religionsfriheten til den som mottar «konverteringsterapi». Dette er imidlertid etter vårt syn et mindre markert inngrep i religionsfriheten enn ved tilfeller der det foreligger et klart og upåvirket samtykke, og det er i større grad tale om å balansere religionsfrihet mot retten til å bevare, utvikle og leve i overenstemmelse med sin egen seksuelle orientering og kjønnsidentitet etter artikkel 8. Staten vil derfor ha en vid skjønnsmargin ved reguleringen av disse tilfellene.

Praksis fra EMD illustrerer at hensynet til å verne andre mot religiøst press, kan utgjøre del av begrunnelsen for å innføre begrensninger i retten til religionsfrihet som rammer bredere enn de som er utsatt for slikt press. I Leyla Şahin mot Tyrkia kom EMD til at tyrkiske myndigheter kunne forby bruk av religiøse hodeplagg ved universiteter av hensyn til den tyrkiske statens sekulære grunnsyn, hvor blant annet likestilling inngår som en sentral verdi. Forbudet omfattet personer som selv ønsket å bruke religiøse hodeplagg. Disse personene måtte tåle et visst inngrep i sin rett til å gi uttrykk for sin religion for å beskytte andres rettigheter og friheter. I Leyla Şahin mot Tyrkia ga storkammeret sin tilslutning til uttalelser i EMDs kammerdom, som blant annet fremhevet hensynet til å beskytte mot religiøst press (avsnitt 115). Tilsvarende antar vi at enkeltpersoner i visse religiøse miljøer vil kunne oppleve et press om å endre eller fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, og at hensynet til å beskytte mot slikt press kan rettferdiggjøre et forbud som også kan tenkes å omfatte enkelte personer som ønsker å motta «konverteringsterapi».

Vi nevner videre at i Eweida m.fl. mot Storbritannia aksepterte EMD inngrep i religionsfriheten fordi inngrepet var ment å forhindre diskriminering på bakgrunn av seksuell orientering, se avsnitt 102 flg. Klagernes nektelse av å utføre arbeidsoppgavene fordi de var i strid med deres religiøse overbevisning, førte til at de etter hvert ble sagt opp. De hevdet at dette utgjorde en krenkelse av artikkel 9 sammenholdt med diskrimineringsforbudet i artikkel 14. EMD vektla at staten har en vid skjønnsmargin i tilfeller der det er tale om å balansere to ulike rettigheter, og kom til at forholdet ikke var et uforholdsmessig inngrep i artikkel 9. Saken er et eksempel på at formål om å forhindre diskriminering på bakgrunn av seksuell orientering kan begrunne selv tyngende inngrep i religionsfriheten.

Vi finner at det skisserte forbudet mot «konverteringsterapi» rettet mot voksne ikke vil utgjøre et uforholdsmessig inngrep i retten til religionsfrihet, verken for den som utøver «konverteringsterapi» eller den som «terapien» retter seg mot. Vi har særlig lagt vekt på at staten etter EMDs praksis har en vid skjønnsmargin ved avveiningen av ulike

konvensjonsrettigheter, og at utilbørlighetsbegrensningen vil medføre at forbudet ivaretar en rimelig balanse mellom individets rett til religionsfrihet og behovet for å beskytte mot inngrep i privatlivet, helseskadelige praksiser og diskriminering. For den som gjennom et eventuelt forbud vil hindres i å utøve «konverteringsterapi», er det også sentralt at forbudet ikke griper inn i adgangen til å kunne gi uttrykk for personlig religiøs overbevisning, heller ikke der det gis uttrykk for at det er noe galt ved å ha eller å uttrykke en bestemt seksuell orientering eller kjønnsidentitet.

5.3.1.3 Nærmere om forholdsmessigheten av et forbud mot «konverteringsterapi» overfor personer under 18 år

Barns rett til religionsfrihet reiser to ulike problemstillinger ved regulering av «konverteringsterapi». For det første er det spørsmål om i hvilken grad staten ved regulering av «konverteringsterapi» kan gripe inn i barnets rett til religionsfrihet. For det andre er det spørsmål om i hvilken grad staten kan gripe inn i forholdet mellom foreldre og barn ved regulering av «konverteringsterapi».

Når det gjelder den første problemstillingen, viser vi til drøftelsen under punkt 4.3.3 der vi konkluderer med at et absolutt forbud mot «konverteringsterapi» må anses som et lovlig inngrep i retten til privatliv og familieliv, sannsynligvis også overfor de eldste ungdommene. Vi vil imidlertid her knytte noen supplerende kommentarer til den «religiøse myndighetsalderen» i norsk rett.

Etter trossamfunnsloven § 2 første ledd første punktum kan personer som har fylt 15 år, selv melde seg inn i eller ut av tros- og livssynssamfunn. Bestemmelsen må forstås som et uttrykk for at samfunnet oppfatter de eldste ungdommene som modne nok til å ta stilling til tros- eller livssynsmessig tilhørighet. I Prop. 130 L (2018–2019) på side 141-142 utales følgende om bestemmelsen:

«Spørsmålet om aldersgrense her handler på den ene siden om at barnet ikke skal behøve å ta stilling til religiøs tilhørighet før det er modent nok. På den andre siden handler det om å respektere barns religionsfrihet, slik at barnet skal ha anledning til å ta stilling. Departementet er enig i Stålnett-utvalgets utgangspunkt om at barn selv bør få velge sin religion eller sitt livssyn så snart det er i stand til å gjøre seg opp en mening om denne typen spørsmål. Barn utvikler seg forskjellig, og en aldersgrense for når barnet er modent nok, vil naturlig nok ikke passe på alle. Samtidig vil en aldersgrense, holdt sammen med foreldrenes omsorgsplikt, i alle fall til en viss grad kunne beskytte barn mot skadelige forhold.»

Se også barnelova § 32 som gir barn som har fylt 15 år, rett til å avgjøre spørsmål om valg av utdanning og rett til å melde seg inn i eller ut av foreninger. Barns religionsfrihet er videre beskyttet av BK artikkel 14 nr. 1, som vi kommer tilbake til i punkt 5.2.5 og 5.3.2, og et barns synspunkter skal etter BK artikkel 12 tillegges behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.

Vi kan ikke se at det at et barn som er fylt 15 år, anses tilstrekkelig modent til å ta valg om religiøs tilhørighet, nødvendigvis medfører at barnet må ha adgang til å foreta alle valg som kan avledes fra en religiøs overbevisning. Et forbud mot «konverteringsterapi» griper heller ikke inn i barnets rett til å velge hvilken religion det ønsker å etterleve eller om det skal ha en religiøs overbevisning overhodet.

Når det gjelder forholdet mellom staten, barnet og foreldrene, viser vi hovedsakelig til drøftelsen om inngrepsadgangen under retten til respekt for familieliv i punkt 4.3.4. Det klare utgangspunktet etter artikkel 9 er, i likhet med etter artikkel 8, at foreldrene har hovedansvaret for den religiøse oppdragelsen til sine barn. Også etter artikkel 9 har imidlertid EMD akseptert at foreldrenes rett til å oppdra sine barn i tråd med sin religiøse overbevisning kan begrenses for å ivareta barnets interesser. I saken *Osmanoğlu og Kocabaş mot Sveits*, saksnr. 29086/12, 10. januar 2017 nektet for eksempel foreldrene å sende sine barn på svømmeundervisning fordi de mente at felles svømmeundervisning for jenter og gutter var i strid med deres religiøse overbevisning. EMD kom til at selv om staten hadde en plikt til å respektere foreldrenes religiøse overbevisning, var staten ikke forpliktet til å unnta barna fra svømmeundervisningen. Deltakelse i felles undervisning ble ansett viktig for barns utvikling, og det var derfor forholdsmessig å kreve deltakelse i undervisningen for å fremme integrering.

Etter vårt syn er det ikke rettskildemessige holdepunkter for å anta at adgangen til å gripe inn i forholdet mellom barn og foreldre ved å innføre et forbud mot «konverteringsterapi» for personer under 18 år, må anses snevrere etter EMK artikkel 9 enn etter EMK artikkel 8. Det kommer riktignok til en ekstra dimensjon ved at foreldrenes ønske om at barnet skal gjennomgå «konverteringsterapi» kan være begrunnet både i et ønske om en bestemt oppdragelse (artikkel 8) og i en religiøs overbevisning. Dette endrer imidlertid ikke vår konklusjon om at et forbud mot «konverteringsterapi» må anses som et forholdsmessig, og dermed lovlig, inngrep i foreldrenes bestemmelsesrett.

Vi anser at det skisserte forbudet heller ikke er et uforholdsmessig inngrep i andre personers rett til å overbevise barn om sin religiøse overbevisning, jf. punkt 5.3.1.2 ovenfor. Etter vårt syn er det klart at hensynet til barnets beste innebærer at en slik begrensning av retten til å overbevise andre om sin religiøse tro etter artikkel 9, er forholdsmessig.

5.3.2 BK artikkel 14

Forutsatt at BK artikkel 14 kommer til anvendelse på «konverteringsterapi», mener vi at et forbud mot at barn utsettes for «konverteringsterapi» ikke er et uforholdsmessig inngrep i barns religionsfrihet.

Det følger av BK artikkel 14 nr. 3 at hensynet til å sikre barns psykiske helse og å beskytte andres grunnleggende rettigheter og friheter, som inkluderer retten til privatliv og frihet fra diskriminering, er relevante formål ved inngrep i religionsfriheten.

Etter vårt syn tilsier hensynet til barnets beste etter BK artikkel 3 nr. 1 at det bør være adgang til å forby utøvelse av behandlingstilsvarende påvirkningshandlinger for å få barn til å endre, fornekte eller undertrykke sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Vi viser også til FNs barnekomité's generelle kommentar nr. 20 (2016), som er omtalt i punkt 4.3.3, hvor komiteen uttrykker fordømmelse av «konverteringsterapi».

Etter vår vurdering foreligger det heller ikke rettskildemessige holdepunkter for å anta at adgangen til å innføre et forbud mot «konverteringsterapi» må anses snevrere etter barnekonvensjonen artikkel 14 nr. 3 enn etter EMK artikkel 9 nr. 2.

5.3.3 SP artikkel 18 nr. 3 og 4

Det følger av SP artikkel 18 nr. 3 at statene på visse vilkår kan gjøre inngrep i de rettighetene som er omfattet av artikkel 18 nr. 1. Bestemmelsen er svært lik unntaksbestemmelsen i EMK art. 9 nr. 2. Etter det vi kjenner til, har ikke FNs menneskerettskomité behandlet saker om «konverteringsterapi» eller lignende praksiser.

Etter vårt syn er det ikke holdepunkter for å anta at adgangen til å innføre et forbud mot «konverteringsterapi» overfor personer over 18 år, må anses snevrere etter SP artikkel 18 nr. 3 enn etter EMK artikkel 9 nr. 2. Vurderingen av om et forbud mot «konverteringsterapi» overfor personer under 18 år er i strid med SP artikkel 18, krever derimot en nærmere vurdering.

I motsetning til EMK artikkel 9 inneholder SP artikkel 18 nr. 4 en uttrykkelig bestemmelse om at staten plikter å respektere foreldrenes frihet til å sørge for sine barns religiøse og moralske oppdragelse i samsvar med foreldrenes egen overbevisning. Spørsmålet er om denne uttrykkelige henvisningen til foreldrenes frihet tilsier at adgangen til inngrep med det formål å verne barn mot skadelige praksiser begrunnet i foreldres religiøse overbevisning, er snevrere etter SP artikkel 18 enn etter EMK artikkel 9.

Menneskerettskomiteen har i avsnitt 8 i generell kommentar nr. 22 (1993) uttalt at «(...) the liberty of parents and guardians to ensure religious and moral education cannot be restricted» med hjemmel i SP artikkel 18 nr. 3, noe som kan forstås slik at det ikke under noen omstendighet kan gjøres inngrep i denne rettigheten.

Etter vårt syn er det nødvendig å se hen til BK ved fastleggingen av foreldrenes rettigheter etter SP artikkel 18 nr. 4. SP og BK er begge FN-konvensjoner, og det eksisterer ikke noen formell rangordning mellom konvensjonene. BK er dessuten av nyere dato enn SP. Vi mener derfor at SP artikkel 18 nr. 4 må tolkes i samsvar med den utviklingen i synet på barns rettigheter BK er et utslag av. Det generelle prinsippet i Wienkonvensjonen om traktatretten (1969) art. 31 nr. 3 bokstav c om at traktater skal tolkes i samsvar med «relevant rules of international law», taler også for en slik

tolkning. Vi nevner at en tilsvarende forståelse av SP artikkel 18 nr. 4 ble lagt til grunn i Lovavdelingens uttalelse 19. mars 2010 om forbud mot hijab i skolen, se JDLOV-2010-3839 punkt 2.5.2.

SP artikkel 18 nr. 4 bygger på en forutsetning om at foreldre og barn har sammenfallende interesser. Det kan imidlertid være behov for å begrense foreldres rettigheter i visse tilfeller for å ivareta barnets menneskerettigheter nedfelt i BK eller andre konvensjoner. Det følger for eksempel av BK artikkel 8 at staten er forpliktet til å respektere «the right of the child to preserve his or her identity, including nationality, name and family relations». Barnekomiteen har i generell kommentar nr. 14 (2013) uttalt at et barns identitet omfatter seksuell orientering, jf. avsnitt 55. Vi viser også til uttalelsene til barnekomiteen i generell kommentar nr. 20 (2016) avsnitt 34, der komiteen blant annet fordømmer «behandlinger» som har til formål å endre barns seksuelle orientering, jf. omtalen i punkt 4.3.3 ovenfor.

«Konverteringsterapi» ligger ikke i kjernen av de religiøse praksiser SP artikkel 18 er ment å beskytte, jf. vurderingen av rekkevidden av SP artikkel 18 nr. 1 i punkt 5.2.4 ovenfor. Det kan også hevdes at «konverteringsterapi» ikke hører naturlig inn under det man vanligvis anser som «religious and moral education». Ordlyden tilsier at det er overføring av religiøs kunnskap og religiøst syn mellom foreldre og barn som er det sentrale. Et forbud mot «konverteringsterapi» vil ikke begrense foreldres rett til å lære opp barna i en bestemt tro. Vi antar videre at et sentralt formål med artikkel 18 nr. 4 er å gi foreldre og barn et vern mot religiøs påvirkning i statlig regi. De individuelle klagenes om denne bestemmelsen som menneskerettskomiteen har behandlet, har hovedsakelig omhandlet tilfeller der stater ikke har opptrådt tilstrekkelig nøytralt og upartisk i religionsundervisning. Vi mener at det har formodningen mot seg at SP art. 18 nr. 4 var ment å gi foreldre en absolutt frihet til å bestemme over sine barns deltakelse i enhver praksis motivert av foreldrenes religiøse overbevisning.

Vi antar på denne bakgrunn at adgangen til å foreta inngrep i den hensikt å beskytte barn mot religiøse praksiser som kan medføre skade, vil være den samme etter SP artikkel 18 som etter EMK artikkel 9 og BK artikkel 14.

6. RETTEN TIL YTRINGSFRIHET

6.1 Oversikt over de relevante bestemmelsene

Retten til ytringsfrihet følger av Grunnloven § 100, EMK artikkel 10, SP artikkel 19 og BK artikkel 13.

Grunnloven § 100 første til tredje ledd lyder slik i bokmålsversjonen:

“Ytringsfrihet bør finne sted.

Ingen kan holdes rettslig ansvarlig for å ha meddelt eller mottatt opplysninger, ideer og budskap med mindre det lar seg forsvare holdt opp imot ytringsfrihetens begrunnelse i sannhetssøken, demokrati og individets frie meningsdannelse. Det rettslige ansvar bør være foreskrevet i lov.

Frimodige ytringer om statsstyret og hvilken som helst annen gjenstand er tillatt for enhver. Det kan bare settes klart definerte grenser for denne rett der særlig tungtveiende hensyn gjør det forsvarlig holdt opp imot ytringsfrihetens begrunnelser.»

EMK artikkel 10 lyder slik:

“1. Everyone has the right to freedom of expression. This right shall include freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas without interference by public authority and regardless of frontiers. This article shall not prevent States from requiring the licensing of broadcasting, television or cinema enterprises.

2. The exercise of these freedoms, since it carries with it duties and responsibilities, may be subject to such formalities, conditions, restrictions or penalties as are prescribed by law and are necessary in a democratic society, in the interests of national security, territorial integrity or public safety, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, for the protection of the reputation or rights of others, for preventing the disclosure of information received in confidence, or for maintaining the authority and impartiality of the judiciary.”

SP artikkel 19 nr. 2 og 3 lyder slik:

“2. Everyone shall have the right to freedom of expression; this right shall include freedom to seek, receive and impart information and ideas of all kinds, regardless of frontiers, either orally, in writing or in print, in the form of art, or through any other media of his choice.

3. The exercise of the rights provided for in paragraph 2 of this Article carries with it special duties and responsibilities. It may therefore be subject to certain restrictions, but these shall only be such as are provided by law and are necessary:

- a. for respect of the rights or reputations of others;
- b. for the protection of national security or of public order (ordre public), or of public health or morals”

BK artikkel 13 lyder slik:

“1. The child shall have the right to freedom of expression; this right shall include freedom to seek, receive and impart information and ideas of all kinds, regardless of frontiers, either orally, in writing or in print, in the form of art, or through any other media of the child's choice.

2. The exercise of this right may be subject to certain restrictions, but these shall only be such as are provided by law and are necessary:

- (a) For respect of the rights or reputations of others; or
- (b) For the protection of national security or of public order (ordre public), or of public health or morals”

For de spørsmålene som skal vurderes her, legger vi til grunn at vernet om retten til ytringsfrihet i hovedsak er sammenfallende etter Grunnloven og de nevnte konvensjonsforpliktelsene, herunder at inngrepsadgangen i hovedsak er den samme. Drøftelsen tar derfor utgangspunkt i EMK artikkel 10.

6.2 Utgjør forbudet mot å utføre «konverteringsterapi» et inngrep i retten til ytringsfrihet?

Ytringsfriheten etter EMK artikkel 10 favner vidt. Den dekker både meddelelse av opplysninger eller tanker ved hjelp av talte eller skrevne ord og ved hjelp av nonverbale handlinger, og formidling av både faktiske opplysninger og vurderinger, se Kjølbro, Den europeiske menneskerettighedskonvention – for praktikere, femte utgave, 2020, s. 1081. Den innebærer en rett både til å meddele og å motta tanker og meninger. Tanker og meninger som formidles av den som utøver «konverteringsterapi», vil være omfattet av ytringsfriheten. I den grad en person frivillig ønsker å motta «konverteringsterapi», omfatter ytringsfriheten også denne personens rett til å motta tanker og meninger som formidles som del av «terapien».

Etter EMDs praksis verner ytringsfriheten også ytringer som kan fornærme, provosere eller opprøre, se for eksempel EMDs dom Handyside mot Storbritannia, saksnr. 5493/72, 7. desember 1976, avsnitt 49. At utsagn fra den som utøver «konverteringsterapi», vil kunne oppfattes støtende eller moralsk problematiske, ekskluderer dem ikke fra ytringsfrihetens vern. Som eksempel på at nedsettende utsagn om seksuell orientering kan være omfattet av ytringsfriheten, nevner vi EMDs dom i saken Vejdeland m.fl. mot Sverige, saksnr. 1813/07, 9. februar 2012. Klagerne var i svenske domstoler dømt for hets mot en folkegruppe etter at de hadde lagt brosjyrer i skapene til elever på en videregående skole hvor det blant annet ble gitt uttrykk for at homoseksualitet var en avvikende seksuell tilbøyelighet som hadde en moralsk destruktiv effekt på samfunnet, og at homofile hadde skylden for utbredelsen av hiv/aids. EMD slo kort fast at domfellelsen utgjorde et inngrep i klagerne ytringsfrihet.

På denne bakgrunn finner vi at et forbud mot å utføre «konverteringsterapi» vil utgjøre et inngrep i retten til ytringsfrihet overfor den som utøver «terapien» og overfor mottakere av «konverteringsterapi» som har samtykket til «terapien». Etter omstendighetene vil det også utgjøre et inngrep i ytringsfriheten til personer som det er usikkert om har gitt et reelt samtykke.

6.3 Utgjør forbudet mot «konverteringsterapi» et lovlig inngrep i retten til ytringsfrihet?

Når det gjelder hvilke krav som etter EMK artikkel 10 nr. 2 stilles for at et inngrep i retten til ytringsfrihet skal være lovlig, viser vi til redegjørelsen i punkt 4.3.1 for de i hovedsak tilsvarende kravene etter EMK artikkel 8 nr. 2.

EMD har i saken *Perinçek mot Sveits* uttalt følgende om kravene til presisjon for straffebestemmelser som griper inn i retten til ytringsfrihet (avsnitt 133):

«Even in cases in which the interference with the applicants' right to freedom of expression had taken the form of a criminal "penalty", the Court has recognised the impossibility of attaining absolute precision in the framing of laws, especially in fields in which the situation changes according to the prevailing views of society, and has accepted that the need to avoid rigidity and keep pace with changing circumstances means that many laws are couched in terms which are to some extent vague and whose interpretation and application are questions of practice (see, among other authorities, *Müller and Others v. Switzerland*, 24 May 1988, § 29, Series A no. 133; *Tammer v. Estonia*, no. 41205/98, § 37, ECHR 2001-I; and *Chauvy and Others v. France*, no. 64915/01, § 43, ECHR 2004-VI).»

I tråd med disse føringene fra EMD vil kravet til grunnlag i nasjonal rett være oppfylt selv om en eventuell lovbestemmelse om forbud mot «konverteringsterapi» inneholder skjønnsmessige elementer, for eksempel et utilbørighetskrav. En utdyping i loven eller forarbeidene av hva som ligger i vage eller skjønnsmessige kriterier, vil bidra til forutberegneligheten. Etter EMDs praksis kan det imidlertid ikke kreves noen uttømmende redegjørelse for momenter som vil kunne inngå i utilbørighetsvurderingen.

Statenes skjønnsmargin i vurderingen av hvilke inngrep som er nødvendige, vil kunne variere avhengig av hva slags ytringer det er tale om. EMD gir i liten grad statene noen skjønnsmargin i saker som gjelder pressefrihet og politiske ytringer, se for eksempel *Lingens mot Østerrike*, saksnr. 9815/828, 8. juli 1985, avsnitt 41 og 42. Når det gjelder kommersielle ytringer, har derimot EMD ved flere anledninger slått fast at skjønnsmarginen er vesentlig, særlig når området som reguleres er komplekst og varierende, se for eksempel *Casado Coca mot Spania*, saksnr. 15450/89, 24. februar 1994, avsnitt 50. I slike saker er EMDs kontroll begrenset til en vurdering av om tiltaket er prinsipielt berettiget og proporsjonalt.

I tilfeller hvor utøvelsen av ytringsfriheten griper inn i andre rettigheter etter EMK, har EMD utviklet en metode hvor domstolen vurderer om nasjonale myndigheter har funnet en rimelig balanse mellom ytringsfriheten og den andre rettigheten. I dette tilfellet må det foretas en avveining mellom ytringsfriheten og retten til privatliv, jf. redegjørelsen i punkt 4.2.1 foran om blant annet seksuell orientering og kjønnsidentitet som aspekter ved retten til respekt for privatlivet. *Perinçek mot Sveits* gjaldt blant annet avveiningen mellom EMK artikkel 10 og 8 i en sak hvor klageren var straffedømt for å

ha uttalt på to pressekonferanser og i et politisk møte at det ikke hadde funnet sted noe folkemord på armenere i 1915. Armenernes rett til respekt for sin egen og sine forfedres verdighet ble ansett omfattet av retten til respekt for privatliv. I avsnitt 198 oppsummerer EMD følgende generelle utgangspunkter for avveiningen mellom de to rettighetene:

«198. The general principles applicable to cases in which the right to freedom of expression under Article 10 of the Convention has to be balanced against the right to respect for private life under Article 8 of the Convention were set out by the Grand Chamber in *Von Hannover*, cited above, §§ 104-07) and *Axel Springer AG v. Germany* ([GC], no. 39954/08, §§ 85-88, 7 February 2012). They can be summarised as follows

(i) In such cases, the outcome should not vary depending on whether the application was brought under Article 8 by the person who was the subject of the statement or under Article 10 by the person who has made it, because in principle the rights under these Articles deserve equal respect.

(ii) The choice of the means to secure compliance with Article 8 in the sphere of the relations of individuals between themselves is in principle a matter that falls within the High Contracting Party's margin of appreciation, whether the obligations on it are positive or negative. There are different ways of ensuring respect for private life and the nature of the obligation will depend on the particular aspect of private life that is in issue.

(iii) Likewise, under Article 10 of the Convention, the High Contracting Parties have a margin of appreciation in assessing whether and to what extent an interference with the right to freedom of expression is necessary.

(iv) The margin of appreciation, however, goes hand in hand with European supervision, embracing both the legislation and the decisions applying it, even those given by independent courts. In exercising its supervisory function, the Court does not have to take the place of the national courts but to review, in the light of the case as a whole, whether their decisions were compatible with the provisions of the Convention relied on.

(v) If the balancing exercise has been carried out by the national authorities in conformity with the criteria laid down in the Court's case-law, the Court would require strong reasons to substitute its view for theirs.»

EMD tilkjenner altså nasjonale myndigheter en vid skjønnsmargin i avveiningen av retten til ytringsfrihet mot retten til privatliv dersom avveiningen er utført i overensstemmelse med kriteriene som følger av EMDs rettspraksis.

I *Perinçek mot Sveits* avsnitt 228 regner EMD opp følgende momenter som relevante for den konkrete vurderingen av om nasjonale myndigheter har funnet en rimelig balanse mellom ytringsfriheten og retten til privatliv:

«the nature of the applicant's statements; the context in which the interference occurred; the extent to which they affected the Armenians' rights; the existence or lack of

consensus among the High Contracting Parties on the need to resort to criminal-law sanctions in respect of such statements; the existence of any international-law rules bearing on this issue; the method employed by the Swiss courts to justify the applicant's conviction; and the severity of the interference.»

6.3.1 Nærmere om forholdsmessigheten av et forbud mot «konverteringsterapi»

Selv om Perinçek mot Sveits gjaldt en annen type ytringer, og momentene gjengitt ovenfor ble benyttet til å vurdere om nasjonale domstoler hadde funnet en rimelig balanse i den konkrete saken, kan flere av disse momentene være relevante for den mer abstrakte avveiningen mellom rettigheter som må gjøres ved vurderingen av om «konverteringsterapi» kan forbys.

Når det gjelder ytringenes art, er spørsmålet ifølge EMD om det er tale om en type ytring som nyter et forsterket eller et svakere vern etter EMK artikkel 10. I Perinçek mot Sveits avsnitt 230 oppsummeres rettstilstanden slik at «expression on matters of public interest is in principle entitled to strong protection, whereas expression that promotes or justifies violence, hatred, xenophobia or another form of intolerance cannot normally claim protection».

Vi antar at religiøst begrunnede meningsytringer i utgangspunktet nyter et relativt sterkt vern under EMK artikkel 10, jf. også retten til religionsfrihet etter EMK artikkel 9. I redegjørelsen for arbeidsgruppens forslag og vurderinger i vedlegget til KUDs bestilling til Lovavdelingen fremgår det imidlertid at rene meningsytringer eller ytringer som formidler et religiøst budskap, i utgangspunktet ikke skal anses som behandlingslignende påvirkningshandlinger, selv om de kan være sterkt ubehagelige for noen. Det legges videre til grunn at ytringer som fremsettes fra en talerstol til en større krets, som formidler et religiøst budskap og som uttrykker at for eksempel homofile kan endre sin seksuelle orientering, ikke vil rammes av et eventuelt forbud. Samtaler om en persons livssituasjon, herunder at en person har vanskeligheter med sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, eller samtaler der en person gir uttrykk for sin religiøse overbevisning, vil som utgangspunkt ikke anses som påvirkningshandling, og heller ikke at en person gjennom samtaler forsøker å overbevise en annen om at vedkommende bør forsøke å endre sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet.

Forbudet vil altså ikke legge særlige begrensninger på adgangen til fritt å uttrykke synspunkter på spørsmål knyttet til seksuell orientering og kjønnsidentitet, verken i mediene, i offentlig debatt, fra en talerstol eller i samtale med andre. Det som derimot vil rammes av det skisserte forbudet, er ytringer som faller i en behandlingslignende situasjon, hvor formålet er å få en annen til å endre, undertrykke eller fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Dette kan ikke sammenlignes med ytringer om tema som har offentlig interesse, som etter EMDs praksis nyter det sterkeste vernet. Det kan ikke utelukkes at enkelte ytringer som faller i forbindelse med «konverteringsterapi», vil kunne krysse grensen for ytringer som fremmer eller

rettferdiggjør hat eller intoleranse, som etter EMDs praksis normalt ikke nyter vern under ytringsfriheten. Vi oppfatter imidlertid EMDs praksis slik at terskelen for at ytringer ikke skal være vernet av ytringsfriheten, er høy. Slik et eventuelt forbud mot «konverteringsterapi» er skissert, rekker det videre enn ytringer som når opp til denne terskelen. På denne bakgrunn antar vi at ytringene som forbudet vil gripe inn i, ikke er blant dem som nyter det sterkeste vernet etter EMK artikkel 10, men at de heller ikke er blant de ytringene som normalt ikke er vernet av ytringsfriheten overhodet.

Det vil kunne variere fra tilfelle til tilfelle hvilken kontekst inngrepet skjer i. En fellesnevner vil imidlertid være at det er en behandlingstilnærmet situasjon, hvor det ifølge arbeidsgruppens notat «som utgangspunkt må være tale om flere handlinger som pågår over tid i en og samme påvirkningsprosess». For at enkeltstående handlinger skal rammes, må de ifølge arbeidsgruppen være mer kvalifisert, for eksempel vil forsøk på djevelutdrivelse kunne rammes, selv om det skjer som en enkeltstående handling. Handlingene må også være rettet mot konkrete enkeltpersoner. Det skisserte forbudet vil typisk ramme situasjoner hvor mottakeren er sårbar eller hvor det er et asymmetrisk forhold mellom den som utøver og den som mottar «konverteringsterapi», enten fordi den som mottar «konverteringsterapi» er et barn eller fordi det foreligger omstendigheter som medfører at mottakeren ikke har gitt et reelt samtykke eller det er usikkert om det foreligger et reelt samtykke.

Forbudet vil derimot ikke ramme situasjoner hvor personer gir uttrykk for sitt syn på spørsmål knyttet til seksuell orientering og kjønnsidentitet fra en talerstol, i mediene eller i samtale. Det vil heller ikke ramme enkeltstående oppfordringer til å endre eller til å undertrykke eller fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet.

Det er videre relevant i hvilken grad ytringene påvirker andres rettigheter. Som det fremgår i punkt 4.3.2 ovenfor, utgjør seksuell orientering og kjønnsidentitet sentrale elementer i en persons identitet. Retten til en egen identitet nyter et sterkt vern under retten til respekt for privatliv. Uttalelser som har til formål å få noen til å endre, undertrykke eller fornekte sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, kan potensielt gripe sterkt inn i denne retten. «Konverteringsterapi» overfor barn vil kunne gripe sterkt inn i deres utvikling av en egen identitet. At mottakeren av ytringene er et barn, kan etter EMDs praksis være relevant: I saken Vejdeland mot Sverige la EMD for eksempel vekt på at brosjyrene med nedsettende uttalelser om homofile var blitt pådyttet unge mennesker «at an impressionable and sensitive age», ved at de var lagt i skapene til elever som ikke hadde mulighet til å nekte å ta dem imot.

I tilfeller hvor «konverteringsterapi» skjer på tross av at mottakeren klart ikke har samtykket til «terapien», er inngrepet i retten til privatliv betydelig. I andre tilfeller vil grensedragningen mellom frivillig «konverteringsterapi» og situasjoner hvor valget om å motta «konverteringsterapi» er påvirket av en sårbarhet eller et avhengighetsforhold, være vanskelig. For personer som selv ønsker å motta «konverteringsterapi», vil «konverteringsterapien» kunne oppleves som et middel til å oppnå en ønsket

identiteten, og ikke som et inngrep i retten til å utvikle sin identitet. Dette vil kunne være situasjonen i de tilfellene hvor det er usikkert om det er gitt et reelt samtykke eller hvor barn – og da særlig ungdom som nærmer seg myndighetsalder – selv ønsker å motta «konverteringsterapi». Selv om det vil kunne oppstå vanskelige grensetilfeller, synes utilbørighetsbegrensningen å sikre at forbudet mot å utføre «konverteringsterapi» overfor voksne, hovedsakelig rammer situasjoner hvor «terapien» vil påvirke mottakerens rett til privatliv i betydelig grad. For øvrig viser vi til vurderingen i punkt 4.3.2 og 4.3.3 om forholdsmessigheten av et forbud som omfatter tilfeller der det er usikkert om det er gitt et reelt samtykke og av et absolutt forbud mot «konverteringsterapi» overfor barn.

Så vidt vi forstår, foreligger det ingen konsensus blant Europarådets medlemsstater om behovet for å forby «konverteringsterapi». Etter det vi har fått opplyst, har kun noen få stater (Tyskland og Malta) vedtatt forbud mot «konverteringsterapi».

Som vi har vært inne på, vil enkelte handlinger som kan inngå i «konverteringsterapi», kunne være så alvorlige at statene har en plikt til å beskytte mot dem. Det eksisterer etter vår vurdering derimot ingen folkerettslig forpliktelse til å forby enhver form for «konverteringsterapi», og heller ikke til å vedta et slikt forbud som skisseres i bestillingen.

Når det gjelder inngrepets alvorlighetsgrad, viser vi til at det primært skisseres et straffesanksjonert forbud. Etter EMDs praksis har det betydning i forholdsmessighetsvurderingen at straff er en inngripende reaksjon.

Etter vår vurdering må statene ha en vid skjønnsmargin til å gripe inn i den typen ytringer som vil kunne rammes av det skisserte forbudet mot «konverteringsterapi». Både ytringenes art og konteksten for ytringer som vil rammes, tilsier at ytringene ikke vil ligge i kjernen av det ytringsfriheten skal beskytte, nemlig det frie ordskiftet. Samtidig kan ytringer som vil rammes av forbudet, gripe sterkt inn i andres rett til privatliv. At det ikke foreligger noen konsensus blant Europarådets stater om behovet for å forby «konverteringsterapi» og at det ikke kan sies å foreligge noen folkerettslig forpliktelse til å innføre et forbud i den formen som skisseres, er ytterligere momenter som taler for at det først og fremst bør være nasjonale myndigheter som foretar avveiningen mellom de kryssende rettighetene. At det eventuelt innføres et straffesanksjonert forbud, vil ikke i seg selv medføre at inngrepet blir uforholdsmessig. Det må imidlertid vurderes nøye hvilken strafferamme forbudet skal ha, i lys av at reaksjonen ved overtredelse ikke må være uforholdsmessig tyngende.

På denne bakgrunn finner vi at det skisserte forbudet mot «konverteringsterapi» ikke utgjør et uforholdsmessig inngrep i verken utøverens eller mottakerens rett til ytringsfrihet etter Grunnloven § 100, EMK artikkel 10, SP artikkel 19 eller BK artikkel 13. Det gjelder både forbudet mot «konverteringsterapi» overfor voksne med en utilbørighetsbegrensning og det absolutte forbudet mot slik «terapi» overfor barn. Et

eventuelt absolutt forbud mot «konverteringsterapi» overfor voksne synes derimot å være et uforholdsmessig inngrep i utøverens og mottakerens ytringsfrihet, særlig fordi ytringene ikke kan sies å gripe inn i retten til privatliv overfor voksne som klart har gitt samtykke til «terapien».

7. VURDERING AV ENKELTE ANDRE SPØRSMÅL

7.1 Vern om eiendom

Eiendomsretten er beskyttet av EMK første tilleggsprotokoll artikkel 1 (P1-1), som lyder slik:

«Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.

The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties.»

I den grad «konverteringsterapi» utføres som del av næringsvirksomhet, kan det stilles spørsmål om et forbud mot å utføre «konverteringsterapi» utgjør et inngrep i eiendomsretten etter P1-1.

Det skisserte forbudet vil kunne ramme den fremtidige inntekten til eventuelle kommersielle tilbydere av «konverteringsterapi». Det vil derimot ikke medføre noen plikt til å tilbakebetale allerede opptjent inntekt. Et fremtidig inntektstap er ikke i seg selv beskyttet av eiendomsretten etter P1-1, og det foreligger derfor ikke et inngrep i eiendomsretten ved at forbudet vil kunne ramme fremtidig inntekt. Dette er lagt til grunn blant annet i EMDs storkammerdom *Anheuser-Busch Inc. mot Portugal*, saksnr. 73049/01, 11. januar 2007, hvor EMD uttaler følgende i avsnitt 64: «Article 1 of Protocol No. 1 applies only to a person's existing possessions. Thus, future income cannot be considered to constitute "possessions" unless it has already been earned or is definitely payable.» Se også storkammerdommen *Denisov mot Ukraina*, saksnr. 76639/11, 25. september 2018, avsnitt 137.

Etter EMDs praksis vil imidlertid også regulering som påvirker verdien av en virksomhets kundegrunnlag, av virksomhetens gode navn og rykte eller av virksomheten generelt, kunne anses som inngrep i eiendomsinteresser etter P1-1, se for eksempel *Könyv-Tár Kft m.fl. mot Ungarn*, saksnr. 21623/13, 16. oktober 2018 og *Tre Traktörer Aktiebolag mot Sverige*, saksnr. 10873/84, 7. juli 1989. Selv om vi vanskelig kan se for oss at et forbud mot «konverteringsterapi» vil få slike konsekvenser, er det ikke prinsipielt utelukket. EMD har tolket inn et forholdsmessighetskrav i P1-1 andre ledd, men har lagt til grunn at statene har en vid skjønnsmargin både i valg av tiltak og ved vurderingen av om konsekvensene av

tiltakene er legitime ut fra hensynet til allmennhetens interesse og det formålet som søkes oppnådd. I lys av konklusjonene våre ovenfor knyttet til forholdsmessigheten av inngrep i ulike rettigheter, kan vi ikke se at et forbud mot å utøve «konverteringsterapi» skulle utgjøre et uforholdsmessig inngrep i eiendomsretten etter P1-1.

7.2 Forbud mot diskriminering

Forbud mot «konverteringsterapi» kan reise spørsmål knyttet til menneskerettslige diskrimineringsforbud, jf. EMK artikkel 14, SP artikkel 26 og BK artikkel 2. Grunnloven § 98 inneholder også et forbud mot «usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling.»

EMK artikkel 14 lyder som følger:

«The enjoyment of the rights and freedoms set forth in this Convention shall be secured without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status.»

Selv om et forbud mot «konverteringsterapi» er generelt utformet, kan det argumenteres for at et slikt forbud først og fremst vil ramme religiøse personer og trossamfunn, slik at det medfører en indirekte forskjellsbehandling på grunnlag av særlig religion. Bestemmelsen rammer både direkte og indirekte forskjellsbehandling. Slik forskjellsbehandling vil imidlertid ikke stride mot konvensjonsvernet mot diskriminering hvis den forfølger et legitimt formål og det er forholdsmessighet mellom midlene som brukes og målet som søkes oppnådd.

Et eventuelt forbud vil som tidligere nevnt ha til formål å sikre retten til privatliv, beskytte helse og nettopp hindre diskriminering. Dette vil stille seg likt enten det er tale om religiøst motivert «konverteringsterapi» eller ikke. Etter Lovavdelingens syn er det ikke grunn til å tro at et forbud som ikke anses å være i strid med retten til religionsfrihet etter artikkel 9, vil stride mot diskrimineringsforbudet i artikkel 14. Vi antar derfor at et forbud mot «konverteringsterapi», så lenge det er generelt utformet, ikke vil være i konflikt med EMK artikkel 14. I denne sammenheng nevner vi også S.A.S. mot Frankrike (avsnitt 160-162), der EMD kom til at det franske forbudet mot ansiktsdekkende plagg på offentlig sted ikke var i strid med diskrimineringsforbudet i EMK artikkel 14, under henvisning til begrunnelsen for at forbudet ikke krenket retten til religionsfrihet.

Av samme grunner antar vi at et forbud mot «konverteringsterapi» ikke vil komme i konflikt med diskrimineringsforbudene i SP artikkel 26, BK artikkel 2 eller Grunnloven § 98.

7.3 Særlig om et eventuelt forbud mot forbud mot «konverteringsterapi» overfor personer som ikke har «samtykkekompetanse»

Det fremgår av arbeidsgruppens notat at «Lovavdelingen bør vurdere om Norges menneskerettslige forpliktelser tilsier at et forbud mot behandlingslignende påvirkningshandlinger overfor personer som ikke er i stand til å forstå hva et samtykke innebærer (at en person mangler «samtykkekompetanse») bør være absolutt». Vi antar at det sentrale spørsmålet her, som ellers i vår vurdering, er om de menneskerettslige forpliktelsene er *til hinder for* et slikt absolutt forbud, dvs. uten en utilbørighetsbegrensning. Vi forutsetter at det ved et slikt absolutt forbud skal gjøres en nærmere vurdering av om en person i en konkret situasjon har vært i stand til å forstå hva et samtykke til «konverteringsterapi» innebærer, og ikke at det legges til grunn at enkelte grupper av personer per definisjon ikke er i stand til å forstå hva et samtykke innebærer, for eksempel på grunnlag av diagnose.

Personer som måtte anses ikke å ha «samtykkekompetanse», er omfattet av menneskerettighetskonvensjonene behandlet ovenfor, og har de samme rettigheter som andre personer. Det må derfor foretas en tilsvarende avveining for denne gruppen mellom de ulike rettighetene et forbud mot «konverteringsterapi» kan berøre. Vi viser til drøftelsene i punkt 4, 5 og 6 ovenfor.

Norge er i tillegg folkerettslig forpliktet til å overholde FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD). Det følger av CRPD artikkel 12 nr. 2 at «States Parties shall recognize that persons with disabilities enjoy legal capacity on an equal basis with others in all aspects of life». Etter CRPD artikkel 4 er statene forpliktet til å sikre og fremme full gjennomføring av alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter for alle mennesker med nedsatt funksjonsevne, uten diskriminering av noe slag på grunn av nedsatt funksjonsevne.

Komiteen for rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne har i generell kommentar nr. 1 (2014) om likhet for loven uttalt at praksiser som fratrar noen rettslig handleevne på bakgrunn av antatt mangelfull mental kapasitet, innebærer diskriminering. Tilnærmingen hvor rettslig handleevne bedømmes på bakgrunn av om en person kan forstå hva en konkret beslutning innebærer, hvilke konsekvenser den vil ha eller en persons evne til å nyttiggjøre seg og veie relevant informasjon, betegnes av CRPD-komiteen som en «funksjonell tilnærming». Komiteen gir i avsnitt 15 uttrykk for at den funksjonelle tilnærmingen, i likhet med tilnærminger som baserer seg på diagnose eller på konsekvensene av en beslutning, medfører en diskriminerende nektelse av rettslig handleevne:

«This approach is flawed for two key reasons: (a) it is discriminatorily applied to people with disabilities; and (b) it presumes to be able to accurately assess the inner-workings of the human mind and, when the person does not pass the assessment, it then denies him or her a core human right — the right to equal recognition before the law. In all of those approaches, a person's disability and/or decisionmaking skills are taken as legitimate

grounds for denying his or her legal capacity and lowering his or her status as a person before the law. Article 12 does not permit such discriminatory denial of legal capacity, but, rather, requires that support be provided in the exercise of legal capacity.»

Høyesterett har foreløpig ikke tatt tydelig stilling til hvilken vekt som skal legges på CRPD-komiteens generelle kommentarer. I dom 20. desember 2016 (HR-2016-2591-A) fant ikke Høyesterett grunn til å gå nærmere inn på dette spørsmålet (avsnitt 57-58):

«(57) Det er på det rene at komitéuttalelser generelt ikke er folkerettslig bindende, jf. Rt-2009-1261 avsnitt 41 (Sri Lanka). Synspunktet er senest lagt til grunn i Rt-2015-1388 avsnitt 151 (lengeværende barn II). Samtidig er det klart at slike uttalelser kan ha betydelig vekt som rettskilde, jf. Rt-2008-1764 avsnitt 81 om konvensjonstolking foretatt av FNs menneskerettskomité, eventuelt vekt etter en mer sammensatt og konkret vurdering, jf. Rt-2015-1388 avsnitt 151 flg. med ytterligere henvisninger.

(58) Det er imidlertid – slik foreliggende sak ligger an – ikke nødvendig for meg å gå nærmere inn på vekten av uttalelsene fra CRPD. Dette har sammenheng med at den norske tolkningserklæringen til artikkel 12 etter mitt syn må føre til at konvensjonen får begrenset betydning når rekkevidden av vergemålsloven § 22 andre ledd skal fastlegges i lys av folkeretten.»

Som nevnt innledningsvis har Høyesterett lagt til grunn at vekten av generelle kommentarer under andre FN-konvensjoner avhenger av hvor godt uttalelsene er forankret i konvensjonsteksten, om uttalelsene må anses å gi uttrykk for overvåkingsorganenes forståelse av partenes forpliktelser etter konvensjonene eller snarere en tilråding om optimal praksis, og om uttalelsen passer på det aktuelle faktum og rettsområde. Slik CRPD-komiteens uttalelser er formulert, synes komiteen å gi uttrykk for en forståelse av partenes forpliktelser etter konvensjonen, og ikke bare en tilråding om optimal praksis. Det kan imidlertid spørres hvor godt disse uttalelsene er forankret i konvensjonsteksten.

I CRPD artikkel 2 defineres diskriminering på grunnlag av nedsatt funksjonsevne slik:

«[A]ny distinction, exclusion or restriction on the basis of disability which has the purpose or effect of impairing or nullifying the recognition, enjoyment or exercise, on an equal basis with others, of all human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural, civil or any other field. It includes all forms of discrimination, including denial of reasonable accommodation;»

Et absolutt forbud mot «konverteringsterapi» overfor personer som ikke er i stand til å forstå hva et samtykke innebærer, vil ikke innebære at diagnose brukes som kriterium for forskjellsbehandling. Det er dermed ikke tale om noen direkte forskjellsbehandling av personer med nedsatt funksjonsevne. I praksis kan imidlertid et slikt forbud antas å medføre at personer med kognitive funksjonsnedsettelse i større grad enn andre ikke gis muligheten til selv å avgjøre om de skal motta «konverteringsterapi». Følgelig kan

et slikt forbud medføre indirekte forskjellsbehandling av personer med kognitive funksjonsnedsettelser.

Under ulike internasjonale diskrimineringsbestemmelser legges det vanligvis til grunn at en forskjellsbehandling ikke er diskriminerende hvis den har en objektiv og rimelig begrunnelse, som gjerne utdypes med at forskjellsbehandlingen må forfølge et legitimt formål og være forholdsmessig, jf. punkt 7.2 foran. Hvorvidt forskjellsbehandling kan tillates under CRPD hvis slike vilkår er oppfylt, fremgår ikke av konvensjonstekstens ordlyd og det er heller ikke omtalt i CRPD-komiteens generelle kommentarer. Praksis fra CRPD-komiteen i individuelle klagesaker er ikke entydig på dette punktet (se gjennomgåelse av komitépraksis i Gubai, «Beyond the Pragmatic Definition? The Right to Non-discrimination of Persons with Disabilities in the Context of Coercive Interventions», *Health and Human Rights Journal*, vol. 22/1, juni 2020), men i enkelte individklagesaker har CRPD-komiteen lagt til grunn at indirekte forskjellsbehandling utgjør diskriminering dersom den savner en objektiv og rimelig begrunnelse, se H.M. mot Sverige (CRPD/C/7/D/3/2011), 19. april 2012, Marlon James Noble mot Australia (CRPD/C/16/D/7/2012), 2. september 2016 og Iuliia Domina og Max Bendtsen mot Danmark (CRPD/C/20/D/39/2017), 31. august 2018.

Lovbestemmelser basert på en funksjonell tilnærming til rettslig handleevne finnes allerede i norsk rett, se for eksempel vergemålsloven § 20 andre ledd og pasient- og brukerrettighetsloven § 4-3 andre ledd. Reglene om tilregnelighet i straffeloven § 20 kan også sies å bygge på elementer av funksjonell tilnærming. Ifølge Banteaks m.fl., *The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, 2018, s. 352 benyttes den funksjonelle tilnærmingen eller varianter av den i økende grad i lovgivning verden over. Det synes ikke å være holdepunkter for å anta at statene som er parter i CRPD, har hatt en oppfatning om at lovbestemmelser som bygger på en funksjonell tilnærming til rettslig handleevne, per definisjon er diskriminerende i strid med CRPD.

Vi mener at det er rimelig å legge til grunn at CRPD, i likhet med andre sentrale FN-konvensjoner, tillater indirekte forskjellsbehandling dersom den har en objektiv og rimelig begrunnelse. Vi antar at et forbud mot behandlingslignende påvirkningshandlinger overfor personer som ikke er i stand til å forstå hva et samtykke innebærer, vil ha til formål å verne om personens helse og integritet og beskytte personen mot overgrep og utnytting, noe som må anses som saklige formål. Med den begrensede informasjonen som fremgår av arbeidsgruppens notat, har vi ikke grunnlag for å vurdere nødvendigheten og forholdsmessigheten av et slikt absolutt forbud. Det må også vurderes nærmere om hensynene et slikt absolutt forbud eventuelt skulle ivareta, kan ivaretas tilstrekkelig på andre måter, for eksempel ved den generelle utilbørighetsvurderingen hvor kognitiv funksjonsevne ifølge arbeidsgruppens notat inngår som et relevant moment.

Vi antar på denne bakgrunn at CRPD ikke nødvendigvis vil være til hinder for et absolutt forbud mot konverteringsterapi overfor personer som ikke er i stand til å forstå

hva et samtykke innebærer. For at en slik bestemmelse ikke skal medføre indirekte diskriminering i strid med CRPD, må imidlertid behovet for en slik bestemmelse begrunnes nærmere, i tråd med kravene til en objektiv og rimelig begrunnelse skissert ovenfor. Vi nevner at hensynet til å unngå diskriminering av personer med nedsatt funksjonsevne, også må tas i betraktning når det skal skisseres nærmere hvordan kognitiv funksjonsevne skal inngå som moment i utilbørighetsvurderingen.

7.4 Eventuell sivilrettslig regulering av «konverteringsterapi»

I brevet fra KUD uttales følgende:

«Utgangspunktet skal være at forbudet skal straffesanksjoneres. Dersom det ikke lar seg gjøre å formulere straffebudet tilstrekkelig klart, vil embetsgruppen vurdere om forbudet skal være sivilrettslig. Kulturdepartementet ber derfor Lovavdelingen prinsipalt ta utgangspunkt i et strafferettslig forbud, og subsidiært en sivilrettslig regulering der brudd på reguleringen kan gi grunnlag for pålegg om stansing og rett til oppreisning og erstatning.»

I tråd med dette har vurderingen ovenfor tatt utgangspunkt i et strafferettslig forbud. Beskrivelsen i bestillingen av en eventuell sivilrettslig regulering er knapp, og vi har begrenset grunnlag for å vurdere et slikt forbud nærmere. I utgangspunktet kan vi ikke se at en eventuell sivilrettslig regulering skulle reise spørsmål som ikke er dekket av vurderingen ovenfor, slik at det skulle være prinsipielle menneskerettslige innvendinger til en slik regulering. Hvorvidt dette er et område som det er hensiktsmessig å regulere sivilrettslig, er et spørsmål som går utenfor rammene av bestillingen til Lovavdelingen.

8. ET FORBUD MOT Å MARKEDSFØRE "KONVERTERINGSTERAPI" OVERFOR ENHVER

Lovavdelingen er i bestillingen punkt 2 bedt om å vurdere om Norges menneskerettslige forpliktelser etter Grunnloven og internasjonale konvensjoner er til hinder for «[e]t forbud mot å markedsføre behandlingslignende påvirkningshandlinger uavhengig av om terapien skjer som ledd i økonomisk aktivitet». Det skisserte forbudet retter seg mot enhver, og det skal gjelde all markedsføring, uavhengig av mottaker. «Konverteringsterapi» er i denne sammenhengen definert på samme måte som i bestillingen punkt 1, men det er ikke et krav om at påvirkningshandlingen er utilbørlig. I arbeidsgruppens notat fremgår følgende om formålet med et slikt forbud:

«Å markedsføre konverteringsterapi kan bidra til stigmatisering og diskriminering av LHBTIQ-personer. Markedsføring kan også føre til at etterspørselen øker og til at flere personer blir utsatt for sosialt press for å få ham eller henne til å oppsøke slik praksis. Et forbud mot markedsføring vil derfor kunne være et preventivt tiltak for å forhindre påvirkningshandlinger.»

Et forbud mot å markedsføre «konverteringsterapi» vil kunne reise spørsmål om rett til religionsfrihet og rett til ytringsfrihet for enkeltpersoner og trossamfunn. Basert på arbeidsgruppens beskrivelse av formålet med forbudet legger vi til grunn at forbudet vil ivareta formål som er legitime ved inngrep i disse rettighetene, nemlig å beskytte andres rettigheter og friheter og å beskytte helsen. Vi mener at drøftelsen i punkt 4.3, 5.3 og 6.3 av adgangen til å gjøre inngrep i de ulike rettighetene i hovedsak er dekkende også for vurderingen av om et slikt forbud mot markedsføring av «konverteringsterapi» er i tråd med menneskerettslige forpliktelser. Vi kan ikke se at det er problematisk fra et menneskerettslig perspektiv at forbudet, i motsetning til forbudet mot å utføre «konverteringsterapi», ikke inneholder noen utilbørighetsbegrensning. Det fremstår lite praktikabelt å begrense et markedsføringsforbud til situasjoner hvor påvirkningshandlinger vil være utilbørlige eller til utilbørlig markedsføring.

I den grad markedsføring av «konverteringsterapi» skjer i kommersiell sammenheng, er det grunn til å presisere at retten til ytringsfrihet også gjelder kommersielle ytringer. Som nevnt i punkt 6.3 ovenfor har statene etter EMDs praksis en vid skjønnsmargin i vurderingen av behovet for inngrep i kommersielle ytringer. I lys av ytringsfriheten er det også sentralt at arbeidsgruppens notat presiserer at et eventuelt forbud ikke vil ramme «kampanjer i trykt skrift, sosiale medier eller lignende om at homofili er synd eller at transpersoner er "feil"». Vi vurderer også omtalen av vernet om eiendomsretten etter EMK P1-1 i punkt 7.1 som dekkende for de begrensningene forbudet vil medføre for markedsføring av «konverteringsterapi» i kommersiell sammenheng.

Vi understreker imidlertid at vi ikke har vurdert i hvilken grad markedsføringsloven eller annen lovgivning allerede er til hinder for markedsføring av «konverteringsterapi». Det vil være sentralt i vurderingen av forholdsmessigheten av et slikt forbud om eksisterende lovgivning allerede i tilstrekkelig grad ivaretar formålene bak et slikt eventuelt markedsføringsforbud.

Med forbehold for at vi ikke har vurdert forholdet til eksisterende lovgivning, finner vi at Norges menneskerettslige forpliktelser ikke er til hinder for det skisserte forbudet mot markedsføring av «konverteringsterapi».

9. ET FORBUD MOT Å FREMSETTE KONKRETE TILBUD OM "KONVERTERINGSTERAPI"

Lovavdelingen er i bestillingen punkt 3 bedt om å vurdere om Norges menneskerettslige forpliktelser etter Grunnloven og internasjonale konvensjoner er til hinder for «[e]t forbud mot å tilby behandlingstilsvarende påvirkningshandlinger til en eller flere bestemte personer under 18 år, samt til personer over 18 år under omstendigheter som gjør slik handling utilbørlig» (alternativ a). I lys av vår konklusjon i punkt 4, 5 og 6 ovenfor er det ikke nødvendig å vurdere alternativ b.

Vi mener at drøftelsene i punkt 4, 5 og 6 av adgangen til å gjøre inngrep i de ulike rettighetene, i hovedsak er dekkende også for vurderingen av om et slikt forbud mot å tilby «konverteringsterapi» er i tråd med menneskerettslige forpliktelser. Vi kan ikke se at et slikt forbud reiser menneskerettslige problemstillinger som skulle medføre en annen konklusjon enn den vi kom til i punkt 4, 5 og 6.

På denne bakgrunn finner vi at Norges menneskerettslige forpliktelser ikke er til hinder for det skisserte forbudet mot å fremsette konkrete tilbud om «konverteringsterapi».

Med hilsen

Ketil Bøe Moen
ekspedisjonssjef

Astrid Rikheim
rådgiver

Dokumentet er godkjent og sendes uten signatur

DEN NORSKE KYRKJA

Agder og Telemark bispedømmeråd

Sakshandsamar	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Geir Myre	571	21/02730-2	

Saksordfører: Markus Westermoen

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
68/21	Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	06.09.2021

Høring om endringer i gravplassloven og gravplassforskriften

Vedlegg:

Høring av endringer i gravplassloven og gravplassforskriften
Høringsnotat - endringer i gravplassloven og gravplassforskriften

Saksorientering

Bakgrunn for høyringa

I høyringsnotatet finn med følgjande samandrag av høyringa.

Kapittel 2 til 7 gjeld forvaltningsrettslege spørsmål. Nokre av framlegga er utløyste av ny trussamfunnslov frå januar 2021. I kapittel 2 er framlegget at arkivlova skal gjelde for gravplasstyresmakta slik ho gjorde medan dei kyrkjelege fellestråda blei regulerte av kyrkjelova. I kapittel 3 er framlegget at dei tilsette på gravplassane og i gravplasstyresmakta skal ha lovfesta teieplikt slik dei hadde då forvaltningslova gjaldt direkte for dei kyrkjelege fellestråda. I kapittel 4 er framlegget at statsforvaltaren er klageinstans når gravplasstyresmakta gjer vedtak om innsyn etter offentleglova. Det blir her gjort framlegg om endring i offentlegforskrifta. I kapittel 5 er framlegget at gravplasstyresmakta (når ho er kommunal) skal hente inn synspunkt frå dei organa i Den norske kyrkja som saka vedkjem, ved utviding, endring og liknande på gravplass kring ei kyrkje. I kapittel 6 er framlegget å oppheve regelen om unntak frå det oppheva kravet om medlemskap i Den norske kyrkja for tilsette som arbeider med gravplassar. Den generelle reguleringa i likestillings- og diskrimineringslova er vurdert som tilstrekkeleg.

Kapittel 7 følgjer opp Prop. 86 L (2019–2020) og den nye føresegna om urnevegg med nærare reglar om korleis slik gravlegging skal gå føre seg, og naudsynte endringar i forskrifta.

Kapittel 8 gjeld namneflytting. Departementet ber om synspunkt på to alternative føresegner som tillèt namneflytting til namna minnelund.

Kapittel 9 gjeld nedbryting i kistegrav og eit framlegg om regelendringar for situasjonar der nedbrytinga tek lang tid.

Kapittel 10 og 11 følgjer opp to framlegg i NOU 2014: 2 om kven som skal kunne tre inn i festekontraktane til avlidne, og om fjerning av gravminne.

Kapittel 12 gjer framlegg om ein heimel til å gi løyve til forsøk med ny teknologi eller gravferdsformer, det vil seie nye måtar å bryte ned kister på. Framlegget er at berre gravplasstyresmakter kan søkje om slike forsøk.

Frist for uttale er 1. oktober

Forvaltningsmessige endringar Kap 2 -7

Dei forvaltningsmessige endringane som departementet foreslår finn med i høyringsnotatet på s. 10 – 19. Reguleringane gjeld endringar som i større grad sikrar at ein i gravplassforvaltninga er forplikte opp mot arkivering etter arkivlov, teieplikt, klagerett og

rutinar for tilsetjing. Då kyrkja sitt eige regleverk ikkje har den same rettslege binding mot lovverket i alle saker, ønsker departementet at dette blir regulert i forskrift eller lovverk.

1. Arkivering

Etter at kyrkjelova blei oppheva 1. januar 2021 har ikkje dei kyrkjelege fellesråda hatt lovfesta arkivplikt når dei utøver makt eller løyser oppgåver etter gravplasslova. For å sikre fortsatt lovfesta plikt til arkivering når kyrkjeleg fellesråd utøver gravferdsmyndighet og fortsett plikt for Arkivverket til å ta i mot arkivmateriale foreslår departementet følgjande endring:

Gravplasslova § 23 første leddet ny andre setning skal lyde:

Arkivloven gjelder ved utøving av offentlig myndighet, utforming av gravkart og føring av gravregister og kremasjonsregister etter loven her.

Svar

Agder og Telemark bispedømmeråd sluttar seg til forslaget. Det er i tråd med kyrkja sine eigne intensjonar om å fylgje reglar for ei open og etterretteleg sakshandsaming.

2. Tieleplikt:

Fordi Den norske kyrkja ikkje lenger er eit offentlig organ, gjeld forvaltningslova i utgangspunktet ikkje for rettssubjektet Den norske kyrkja, dei kyrkjelege fellesråda eller sokna.

Forvaltningslova vil likevel gjelde kvar gong dei kyrkjelege fellesråda eller andre organ i Den norske kyrkja «treffer enkeltvedtak eller utferdiger forskrift», Sjølv om tilslutning til å følgje *Forvaltningslova, offentliglova og regler om offentlege organer i arkivlova* er regelfesta i § 42 av Ordning for Den norsk kyrkje, blir dette sett på som kyrkja sine interne reglar og ikkje lovfesta. Det manglar og reglar for tieplikt om anonyme graver.

Departementets forslag til endring:

Gravplasslova § XX skal lyde:

§ XX Taushetsplikt: Enhver som utfører tjeneste eller arbeid regulert i loven her, har taushetsplikt etter forvaltningsloven §§ 13 til 13 e. Plasseringen av anonyme graver er undergitt taushetsplikt

Gravplassforskrifta § 19 andre leddet tredje setninga skal lyde: Registerføreren skal avgi skriftlig taushetserklæring

Svar

Agder og Telemark bispedømmeråd sluttar seg til endringa utan merknader.

3. Klageorgan

Regelendringa gjeld fastsetting av overordna organ i høve til krav om innsyn. Sidan Statsforvaltaren nå er klageorgan for enkeltvedtak etter gravferdslova fatta av gravferdsforvaltninga, er det naturleg at det og er Statsforvaltaren som handsamar klagene på krav om innsyn i desse sakene. Dette krev ei endring i forskrift til offentliglova (offentlegforskrifta)

Departementets forslag til endring:

Forskrift 17. oktober 2008 nr. 1119 til offentliglova (offentlegforskrifta) § 11 nytt fjerde ledd skal lyde (gjeldande fjerde og femte ledd blir femte og sjette ledd):

Avgjerder etter offentliglova tekne av lokal gravplassstyresmakt, jf. gravplasslova § 23, kan påklagast til Statsforvaltaren.

Svar:

Agder og Telemark bispedømmeråd sluttar seg til forslaget utan merknader.

4. Uttale frå kyrkjelege organ ved søknad om anlegg, utviding eller vesentleg endring av gravplass.

Frå 2021 er det Statsforvaltaren i Vestfold og Telemark som har avgjerdsmyndighet i saker som gjeld utviding og anlegging av gravplass. Før dette var det bispedømmerådet som hadde denne avgjerdsmakta. Nærare halvparten gravplassane vi har i Noreg, ligg i tilknytning til ei kyrkje, mange av dei i tilknytning til ei freda eller listeført kyrkje.

Kyrkjerundskrivet (Q-6/2000) seier noko om samarbeid mellom Statsforvaltar, kyrkjelege og statlege styresmakter i kapittel 3.5 og 4.4.2 – men dette gjeld i større grad kyrkjer som er freda eller listeført som verneverdige. Nytt forslag skal i større grad sikre organ i Den norske kyrkja å bli høyrd i slike saker.

Departementets forslag: Ny andre setning i gravplasslova § 4 første ledd skal lyde (gjeldande andre setning blir tredje setning): Ligger gravplassen i tilknytning til kirkebygg, skal gravplassmyndigheten innhente uttalelse fra berørte organer i Den norske kirke.

Svar:

Agder og Telemark bispedømmeråd sluttar seg til endringsforslaget. Etter gjeldande kyrkjeordning er det Biskopen som tek avgjerd knytt til endringar på kyrkjebygg og som uttaler seg i saker som rører ved omgjevnadane. Det er difor naturleg å følgje dette opp i Ording for Den norske kyrkje med å stadfeste Biskopen som berørt part.

Krav om medlemskap ved tilsetting

Kravet frå Kyrkjelova § 29 om medlemskap er ikkje ført vidare i trussamfunnslova. Difor er det heller ikkje behov for unntaket frå lova i § 22 i gravplasslova. Forslaget frå departementet er difor å ta ut denne paragrafen. Likestillings- og diskrimineringslova vil då setje rammene for tilsetjing i stillingar som kombinerer oppgåver på gravplass/krematorium og i kyrkja (til dømes kyrkjetenar, vaktmeister, reinhaldar). Ein har erfaring av praktiseringa av gravplasslova § 22 i dei kyrkjelege fellesråda har vore i samsvar med likestillings- og diskrimineringslova § 30.

Forslag til vedtak:

Agder og Telemark bispedømmeråd sluttar seg til forslaget, men legg til grunn at kyrkja framleis kan praktisere § 40 i Kyrkjeordning for den norske kyrkje i del av kombinasjonsstillingar der del av stilling fell inn under definisjonen gitt i andre avsnitt av § 40 i ordninga, sjølv om dette og får følgjer for den stillingdelen som gjelder gravplassen.

Del 2

Del to omhandlar;

- Nærare regulering av urnevegg,
- Namneflytting
- Nedbryting i kistegrav
- Utvida heimel til å stengje del av gravplass for kistegravlegging
- Krav til massar ved lukking av opna kistegrav
- Registrering av avvik
- Økonomiske og administrative konsekvensar av forslaga.

Desse sakene gjeld drifta av gravplassane og handsaming av regelverket. Etter at Statsforvaltaren overtok handsaming slike saker er ikkje dette lenger ein del av saksfelt til bispedømmeråda. Bispedømmerådet har difor ikkje vidare merknader til dei neste punkta.

Likevel ynskjer bispedømme ut frå den administrative erfaringa dei seinare år å kommentere generelt at ein er tilfreds med at fleire av sakene som tidlegare er spelt inn til departementets gravplassrågjevar nå blir tatt hand om. Mellom anna namneflytting til namna minnelund og problem knytt til stenging av gravfelt i samband med nedbryting av kistegrav i leirehaldig jord.

Agder og Telemark bispedømme har i områder til dømes mykje leirehaldig jord, og ser eit stort behov for at ein finn gode løysningar i lovverket.

Forslaga knytt til dei administrative endringane gjer truleg ikkje større utslag økonomisk eller i arbeidsmengde. Men det er viktig at kyrkjelege fellesråd framleis er sikra fri rådgjevingsteneste frå overordna organ.

Forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd sluttar seg til forslag til høringssvar som det fremkommer gjennom saksfremlegget.

DET KONGELEGE BARNE- OG FAMILIEDEPARTEMENT

Ifølgje liste

Dykkar ref

Vår ref

Dato

21/1838-2

2. juli 2021

Høring av endringer i gravplasslova og gravplassforskrifta

Barne- og familiedepartementet sender med dette på høring forslag endringer i gravplasslova og gravplassforskrifta. Det er gjort greie for forslaga i elleve tematiske kapittel. Fyrste kapittel gir eit samandrag.

Høringar er opne, og alle kan sende svar til oss. Vi ber mottakarane av dette brevet vurdere om høyringsnotatet også bør sendast underliggjande organ og andre som ikkje står på lista.

Vi ber om at høyringssvar blir levert digitalt på [nettsidene](#) våre. Høyringssvar er som hovudregel offentlege og vil bli publisert. Vi ber om merknader innan 1. oktober 2021.

Med helsing

Ellen Ur (e.f.)
avdelingsdirektør

Martin Hill Oppegaard
utgreiingsleiar

Dokumentet er signert elektronisk og har derfor ikkje handskrivne signaturar

Vedlegg: høyringsnotat

Postadresse
Postboks 8036 Dep
0030 Oslo
postmottak@bfd.dep.no

Kontoradresse
Akersgt. 59
www.bfd.dep.no

Telefon*
22 24 90 90
Org.nr.
972 417 793

Avdeling
Forbrukar-, trus- og
livssynsavdelinga

Saksbehandlar
Martin Hill
Oppegaard
22 24 80 04

Høringsnotat om namneflytting, teieplikt osb. Endringar i gravplasslova og gravplassforskrifta

2. juli 2021. Høringsfrist 1. oktober 2021

Innhald

1	Innleiing og samandrag	5
1.1	Hovudinnhald	5
1.2	Samandrag av forslaga i høyringsnotatet	5
1.3	Nylege regelendringar	6
1.4	Digitalisering.....	7
1.5	Om høyring og kunngjering av gravplassvedtekter	7
1.5.1	Kunngjering på Lovdata	7
1.5.2	Om saksførebuing og høyring av vedtektene	8
2	Arkivlova	10
2.1	Gjeldande rett.....	10
2.2	Departementets vurdering	10
2.3	Departementets forslag	11
2.4	Økonomiske og administrative konsekvensar.....	11
3	Teieplikt for tilsette på gravplassane og tilsette med oppgåver etter gravplasslova	12
3.1	Gjeldande rett.....	12
3.2	Departementets vurdering	12
3.3	Departementets forslag	14
3.4	Økonomiske og administrative konsekvensar.....	14
4	Kven handsamar klage på ei avgjerd gravplasstyresmakta har teke etter offentleglova.	15
4.1	Gjeldande rett.....	15
4.2	Departementets vurdering	15
4.3	Departementets forslag	15
4.4	Økonomiske og administrative konsekvensar.....	15
5	Uttale frå kyrkjelege organ ved søknad om anlegg, utviding eller vesentleg endring av gravplass.....	16
5.1	Gjeldande rett.....	16
5.2	Departementets vurdering	16

5.3	Departementets forslag	16
5.4	Økonomiske og administrative konsekvensar	17
6	Krav om medlemskap i gravplasslova § 22.....	18
6.1	Gjeldande rett.....	18
6.2	Departementets vurdering	19
6.3	Departementets forslag	19
6.4	Økonomiske og administrative konsekvensar	19
7	Nærare regulering av urnevegg.....	20
7.1	Bakgrunn. NOU 2014: 2 og høringa i 2014.....	20
7.2	Nordisk rett.....	21
7.2.1	Sverige.....	21
7.2.2	Danmark	21
7.2.3	Finland	22
7.3	Departementets vurderingar	23
7.3.1	Fredingstid	23
7.3.2	Storleik og utforming av nisjane	23
7.3.3	Namn og data.....	24
7.3.4	Krav om at tekst og anna på minnesmerke skal vere sømmeleg.....	24
7.4	Departementets forslag	24
7.5	Økonomiske og administrative konsekvensar.....	25
8	Namneflytting	26
8.1	Innleiing.....	26
8.2	Gjeldande rett.....	26
8.3	Bakgrunn. Dispensasjonar frå departementet.....	27
8.4	Nordisk rett.....	28
8.5	Flytting av namn frå ordinær kiste- eller urnegrav til namna minnelund	29
8.5.1	Erfaringar med dispensasjon til å flytte namn til namna minnelund.....	29
8.5.2	Departementets vurdering	31
8.5.3	Departementets forslag	34
8.6	Namneflytting i særlege situasjonar.....	34
8.6.1	Innleiing.....	34
8.6.2	Flytting av namn til tom grav.....	34
8.6.3	Påføring av namn på avliden gravlagd i anonym grav	34
8.6.4	Påføring av namn frå grav som er sletta.....	35
8.6.5	Departementets vurdering	35

8.7	Økonomiske og administrative konsekvensar.....	35
9	Nedbryting i kistegrav	37
9.1	Bakgrunn.....	37
9.1.1	Nordisk rett.....	37
9.2	Utvida heimel til å stengje del av gravplass for kistegravlegging.....	38
9.2.1	Gjeldande rett.....	38
9.2.2	Departementets vurdering	38
9.2.3	Departementets forslag	40
9.3	Krav til massar ved lukking av opna kistegrav	40
9.3.1	Gjeldande rett.....	40
9.3.2	Departementets vurdering	40
9.3.3	Departementets forslag	41
9.4	Registrering av avvik.....	41
9.4.1	Gjeldande rett.....	41
9.4.2	Departementets vurdering	41
9.4.3	Departementets forslag	41
9.5	Økonomiske og administrative konsekvensar.....	41
10	Når festaren døyr.....	43
10.1	Gjeldande rett.....	43
10.2	NOU 2014: 2 og høyringa.....	43
10.3	Departementets vurdering	44
10.4	Departementets forslag	45
10.5	Økonomiske og administrative konsekvensar.....	46
11	Betaling for å fjerne gravminne	47
11.1	Gjeldande rett.....	47
11.1.1	Betaling for å fjerne gravminne.....	47
11.1.2	Blikk til sida: Plikt til å fjerne eit gravminne på grav utan ansvarleg?	47
11.2	NOU 2014: 2	47
11.3	Departementets vurdering	48
11.4	Departementets forslag	48
11.5	Økonomiske og administrative konsekvensar.....	49
12	Heimel til å gi løyve til forsøk som avvik frå lova	50
12.1	Bakgrunn.....	50
12.2	Gjeldande rett.....	50
12.2.1	Tillatne gravferdsformer	50

12.2.2	Forsøk.....	50
12.2.3	Lovendring nødvendig.....	50
12.2.4	Lae-utvalet (NOU 2014: 2)	50
12.2.5	Svenske erfaringar med frysetørkingsteknologien og den private aktøren som fremja den	51
12.3	Departementets vurdering	51
12.4	Departementets forslag	52

1 Innleiing og samandrag

1.1 Hovudinnhald

Departementet varsla i Prop. 1 S (2019–2020) at det ville «vurdere behovet for endringar i dei føresegnene som er gitte i medhald av gravferdslova». Meir generelt heiter det i budsjettproposisjonen at i takt med samfunnsutviklinga er det viktig stadig å sjå på behovet for å revidere regelverket, sjå side 120. Dette høyringsnotatet om endringar i gravplasslova og gravplassforskrifta handlar mellom anna om

- den forvaltningsmessige plasseringa av den lokale gravplasstyresmakta (arkivplikt, teieplikt og krav om medlemskap i Den norske kyrkja)
- høyring og kunngjering gravplassvedtekter
- urnevegg
- gravlegging ved vanskelege jordbottilhøve
- flytting av namn til namna minnelund
- forsøk med ny teknologi

Høyringsnotatet er disponert slik at forvaltningsrettslege spørsmål kjem først. Deretter kjem framlegg som har med forvaltninga av gravplassane å gjere, som namneflytting, og som har med drift av gravplassane å gjere, som dårlege jordbottilhøve.

Høyringsnotatet vil ikkje svare på alle forslaga i NOU 2014: 2 *Lik og likskap* eller alle innspel som kom i høyringa. Departementet vil arbeide vidare med sikte på at gravplasslovgivinga legg til rette for fleire alternativ i møte med eit meir mangfaldig samfunn og i møte med ein venta auke i talet på dødsfall dei neste tiåra. Eit tema departementet tek sikte på å vurdere i den samanhengen, er reglane om oskespreiing.

1.2 Samandrag av forslaga i høyringsnotatet

Kapittel 2 til 7 gjeld forvaltningsrettslege spørsmål. Nokre av framlegga er utløyste av ny trussamfunnslov frå januar 2021. I kapittel 2 er framlegget at arkivlova skal gjelde for gravplasstyresmakta slik ho gjorde medan dei kyrkjelege fellesråda blei regulerte av kyrkelova. I kapittel 3 er framlegget at dei tilsette på gravplassane og i gravplasstyresmakta skal ha lovfesta teieplikt slik dei hadde då forvaltningslova gjaldt direkte for dei kyrkjelege fellesråda. I kapittel 4 er framlegget at statsforvaltaren er klageinstans når gravplasstyresmakta gjer vedtak om innsyn etter offentleglova. Det blir her gjort framlegg om endring i offentlegforskrifta. I kapittel 5 er framlegget at gravplasstyresmakta (når ho er kommunal) skal hente inn synspunkt frå dei organa i Den norske kyrkja som saka vedkjem, ved utviding, endring og liknande på gravplass kring ei kyrkje. I kapittel 6 er framlegget å oppheve regelen om unntak frå det oppheva kravet om medlemskap i Den norske kyrkja for tilsette som arbeider med gravplassar. Den generelle reguleringa i likestillings- og diskrimineringslova er vurdert som tilstrekkeleg.

Kapittel 7 følgjer opp [Prop. 86 L \(2019–2020\)](#) og den nye føresegna om urnevegg med nærare reglar om korleis slik gravlegging skal gå føre seg, og naudsynte endringar i forskrifta.

Kapittel 8 gjeld namneflytting. Departementet ber om synspunkt på to alternative føresegner som tillèt namneflytting til namna minnelund.

Kapittel 9 gjeld nedbryting i kistegrav og eit framlegg om regelendringar for situasjonar der nedbrytinga tek lang tid.

Kapittel 10 og 11 følgjer opp to framlegg i NOU 2014: 2 om kven som skal kunne tre inn i festekontraktane til avlidne, og om fjerning av gravminne.

Kapittel 12 gjer framlegg om ein heimel til å gi løyve til forsøk med ny teknologi eller gravferdsformer, det vil seie nye måtar å bryte ned kister på. Framlegget er at berre gravplasstyresmakter kan søkje om slike forsøk.

1.3 Nylege regelendringar

I desember 2019 blei gravplassforskrifta § 35 endra slik at krematorium må føre opp bustadkommunen til den avlidne i kremasjonsregisteret. Dette legg til rette for at kremasjonsstatistikken for 2020 og seinare kan opplyse om kremasjonsprosent per kommune.

Stortinget vedtok i april 2020 endringar i gravplasslova, jf. [Prop. 130 L \(2018–2019\)](#) og [Innst. 208 L \(2019–2020\)](#). Mellom anna fekk lova nytt namn (gravplasslova) og organet med makt etter lova blei omtalt som *gravplassmyndigheten* (på nynorsk i høyringsnotatet her: gravplasstyresmakta). Oppgåvene til bispedømmeråda etter lova blei overførte til statsforvaltaren. Statsforvaltaren kan no overføre oppgåvene som lokal gravplasstyresmakt til kommunen utan krav om samtykke frå Den norske kyrkja lokalt. Departementet fekk heimel til å krevje opplysningar, det vil seie til å innhente statistikk. I samsvar med [Prop. 144 L \(2020–2021\)](#) har Stortinget retta ein feil i gravplasslova § 16 andre leddet andre setninga.

I samsvar med endringa av namnet på lova ble korttittelen på forskrifta endra til gravplassforskrifta. I forskrifta blei tilvisingane til lova endra slik at det står *gravplassloven*. *Kirkelig fellesråd* blei gjennomgåande erstatta med *gravplassmyndigheten*. Opphevinga av gravplassforskrifta § 38 om delegering til dagleg leiar tek til å gjelde frå 1. januar 2002.

I [Prop. 86 L \(2019–2020\)](#) foreslo departementet endringar i gravplasslova for å tillate urnevegg og for å likestille kremasjon og kistegravlegging juridisk, sjå òg [Innst. 313 L \(2019–2020\)](#). Departementet orienterte om endringane frå 1. januar i [brev 26. juni 2020](#).

Departementet la oppgåvene som bispedømmeråda har hatt etter gravplasslova, til Statsforvaltaren i Vestfold og Telemark frå januar 2021. Alle statsforvaltarar vil handsame søknader om oskespreiing. Fagkompetansen og oppgåvene til gravplassrådgivaren (tidlegare kyrkjegardskonsulenten) er samla hos Statsforvaltaren i Vestfold og Telemark. Kompetansen til å fremje motsegn i plansaker av omsyn til gravplassar blei flytta til statsforvaltaren saman med dei andre oppgåvene, jf. [vedlegg](#) til rundskriv H-2/14 *Retningslinjer for innsigelse i plansaker etter plan- og bygningsloven* frå Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Kompetansen biskopane hadde til å kome med motsegn i arealsaker om kyrkjer, er ikkje vidareført.

1.4 Digitalisering

Som ledd i oppfølginga av [digitaliseringsstrategien](#) til regjeringa har departementet sett i gang eit [forprosjekt for digitalisering av prosessen etter dødsfall](#). Dette blir ein del av Digitaliseringsdirektoratets arbeid med å digitalisere [livshendinga dødsfall og arv](#) (DOA) og vil innebere at ein ikkje lenger treng fylle ut det sokalla [begjæringsskjemaet](#).

1.5 Om høring og kunngjering av gravplassvedtekter

1.5.1 Kunngjering på Lovdata

Hovudregelen er at forskrifter skal kunngjerast på Lovdata, jf. forvaltningslova § 38. Dette gjeld også lokale forskrifter. Forvaltningslovutvalet seier det slik ([NOU 2019: 5 punkt 31.5.5.2](#)): "Det er grunnleggende i en rettsstat at de rettsregler som anvendes, skal være kjent og tilgjengelige for allmennheten. Kunngjøringsplikten bidrar til å sikre dette."

Sjølv om forvaltningslova ikkje vil gjelde direkte for dei kyrkjelege fellesråda som organ etter 1. januar 2021, vil reglane i forvaltningslova gjelde når det blir dei som «treffer enkeltvedtak eller utferdiger forskrift», jf. forvaltningslova § 1.

For «kirkegårdsvedtekter» blei det i 1973 gjort unntak frå kunngjeringsplikta, jf. brev 31. juli 1973 frå Statsministerens kontor til Kyrkje- og undervisningsdepartementet.¹ Det var tilstrekkeleg med kunngjering «i den eller de aviser hvor det er nødvendig for at vedtektene skal bli alminnelig kjent i vedkommende distrikt. Kunngjøringen kan begrenses til en kort omtale av vedtektene med opplysning om hvor de i sin helhet kan fåes eller finnes». Bakgrunnen for unntaket var truleg at vedtektene var relativt standardiserte, og at kunngjering i Norsk Lovtidend innebar nokså mykje arbeid og papir.

Statsministerens kontor har 24. mars 2021 stadfesta overfor departementet at «føringene gitt i brev 31. juli 1973 fra Statsministerens kontor til Kirke- og undervisningsdepartementet, ikke lenger er relevante». Departementet legg etter dette til grunn at gravplassvedtekter skal kunngjerast i samsvar med hovudreglane i forvaltningslova.

Departementet legg vidare til grunn at plikta til å kunngjere gravplassvedtekter på Lovdata vil gjelde for alle nye og endra vedtekter i samsvar med forvaltningslova § 38. Vedtektene skal vere godkjende av Statsforvaltaren i Vestfold og Telemark før dei blir kunngjorde. Der berre delar av vedtektene blir endra, bør den lokale gravplasstyresmakta likevel sørge for at heile dei lokale vedtektene blir vurdert av statsforvaltaren før kunngjeringa. Dermed kan ein unngå at eldre feil eller manglar blir kunngjorde på Lovdata.

Departementet oppmodar den lokale gravplasstyresmakta til å leggje ut dei lokale gravplassforskriftene på nettsidene sine og å informere om viktige reglar og endringar der. Også kommunens nettsider kan nyttast for å informere, sjå kommunelova § 4-1.

Departementet ser for seg at det vil kunne vere praktisk å ha éi forskrift om gravplassane i kommunen, i motsetning til eigne forskrifter for kvar gravplass.

Forvaltningslova seier at ei forskrift skal kallast forskrift ved kunngjeringa, jf. fvl. § 38 første leddet bokstav d. Ved kunngjeringa skal tittelen såleis vere «Forskrift om gravplassvedtekt,

¹ Kompetansen til å gjere unntak frå kunngjeringsplikta i forvaltningslova § 38 ligg i dag i Justis- og beredskapsdepartementet.

Lillevik kommune, Austland». Gravplassvedtektene blir då kunngjorde slik ein gjer med politivedtektene: «Forskrift om politivedtekt, [kommune], [fylke]». Tittelen på forskrifta kan ikkje vere «Gravplassvedtekt» eller «Vedtekter for gravplassar i Lillevik kommune».

1.5.2 Om saksførebuing og høyring av vedtektene

Forvaltningslova § 37 første ledd krev at saka er så godt opplyst som mogleg før avgjerda treffes. [Forvaltningslovutvalet](#) peika på grunnar til å bruke tid på å førebu forskrifter, sjå NOU 2019: 5 punkt 31.5.2.1:

Avhengig av saksfeltet og forskriftens innhold kan en forskrift ha minst like stor betydning og være like bestemmende for en enkeltperson som mange enkeltvedtak. I tillegg inngår forskrifter ofte som et ledd i samfunnsmessig styring for å nå bestemte mål.

Også ved forskrifter er bruken av tid og ressurser et mothensyn mot en omfattende utredningsplikt. At en forskrift vil gjelde for mange, gjør likevel at det er rimelig å bruke mer tid og ressurser på å utrede en forskrift enn et enkeltvedtak med tilsvarende innhold.

Departementet legg til grunn at gravplastyresmaktene greier ut og gjer vurderingar av kva det er behov for å regulere og korleis. Det vil ikkje vere tilstrekkeleg å sende utkastet til mal på høyring. Det må gjerast eigne vurderingar for kvar kommune av kva det er nødvendig å regulere. Ikkje alle endringar vil være like store og viktige, og kravet om høyring bør derfor etter departementes syn gjelde vesentlege endringar. Terskelen for kva som er vesentleg, vil være opp til den lokale gravplastyresmakta å avgjere.

Forvaltningslova § 37 seier at dei som forskrifta skal gjelde for, eller som ho elles får særlege verknader for, skal få uttale seg i forkant. Forvaltningslovutvalet skriv: "Høringen skal tjene til å opplyse saken, forberede berørte på hva som kan bli vedtatt, gi berørte mulighet for å påvirke saksutfallet, og bidra til å samordne regelverk og andre offentlige tiltak." (NOU 2019: 5 punkt 31.5.3.2). Forvaltningslova gir forvaltningsorganet fridom når det gjeld korleis dette skal gå føre seg, og kva fristen for å uttale seg skal vere. Desse nokså runde formuleringane om mellom anna «forhåndsvarsling» gir grunnlag for at forvaltningslovutvalet oppsummerer gjeldande rett slik at det gjeld ei plikt til høyring (NOU 2019: 5 punkt 31.5.3):

Etter forvaltningsloven har forvaltningsorganet som hovedregel plikt til å foreta høring før en forskrift blir fastsatt, endret eller opphevd (§ 37 annet ledd). [...] I praksis skjer høringen på grunnlag av et forslag til forskrift med kommentarer, og høringsfristen varierer. Vanligvis er høringen skriftlig, men forvaltningsorganet kan samtykke i muntlige uttalelser eller at høringen skal foregå i et møte (§ 37 femte ledd).

Dei lokale forskriftene for gravplassane i kommunane er avgjerande for spørsmål som før eller seinare blir viktige for dei fleste. Derfor er det viktig at forskriftene er kjende og blir drøfta når dei skal endrast. Mellom anna kan spørsmålet om kva for gravplass ulike delar av kommunen høyrer til, dersom forskriftene har slike reglar, vere viktig for folk. Høyringa gir òg høve til å spreie informasjon i forkant av at gravfelt eller gravplassar blir stengde for kistegravlegging, jf. kravet om å varsle festarar og rettshavarar i gravplassforskrifta § 5.

Fordi det meste av gravplassvedtektene vil ha karakter av forskrift, jf. forvaltningslova § 2, er det oftast tenleg at heile førebuinga og vedtaket følgjer krava i forvaltningslova kapittel VII. Når vedtektene for gravplassane blir vedtekne, bør saksframlegget gjere greie for og drøfte synspunkta som kom fram i høyringa.

2 Arkivlova

2.1 Gjeldande rett

Arkivlova krev at arkivmateriale skal takast vare på og berre kasserast i samsvar med bevarings- og kassasjonsreglar.² Arkivlova har ikkje eit funksjonelt avgrensa verkeområde, men gjeld berre visse typar organ. Etter at kyrkje-lova blei oppheva 1. januar 2021 har ikkje dei kyrkjelege fellestråda hatt lovfesta arkivplikt når dei utøver makt eller løyser oppgåver etter gravplasslova, sjå [Prop. 130 L \(2018–2019\) punkt 20.5.7.](#)³ Fordi kommunane er nemnde i arkivlova § 2, gjeld lova for kommunane som har forvaltningsansvar etter gravplasslova. Arkivlova vil gjelde for arkivmateriale skapt i Den norske kyrkja lokalt medan ho var offentleg organ.

I høyringa av ny, felles trussamfunnslov ønskte [Arkivverket](#) at lova skulle slå fast at «Den norske kirke skal følge arkivlovens bestemmelser om offentlige arkiver». Departementet viste i proposisjonen til at arkivlova §§ 19 og 20 gir Arkivverket heimel til å gjere vedtak om at reglane om offentlege arkiv likevel skal gjelde, sjå [Prop. 130 L \(2018–2019\) punkt 20.5.7.](#) Kulturdepartementet har seinare opplyst at § 20 berre kan nyttast i det eit organ skiftar status, mellom anna frå statleg til privat, ikkje når det har gått ei tid etter statusskiftet.

I [kyrkjeordninga](#) som Kyrkjemøtet har vedteke, pålegg Den norske kyrkja seg sjølv å følgje arkivlova, sjå § 42.

2.2 Departementets vurdering

Gravlegging er ei offentleg teneste. Departementet tek utgangspunkt i at det er forskjell på om forvaltningsrettslege reglar blir fastsette av staten eller gjeld som internt regelverk fastsett av interne organ.

Etter departementets vurdering bør dei offentlegrettslege rammene for verksemda etter gravplasslova vere uttrykkjeleg regulerte. Dette gjeld òg krava om å ta vare på arkivmateriale for ettertida.

Departementet legg til grunn at delar av arkivmaterialet skapt av gravplasstyresmaktene har ein karakter som tilseier bevaring i ein nasjonal arkivinstitusjon. Gravkart, gravregister, kremasjonsregister og så bortetter vil vere interessant for mellom andre slektsforskarar og bør med tida vere tilgjengelege digitalt i nasjonale basar. Arkivlova har reglar om avlevering, altså om at Arkivverket tek over statleg arkivmateriale når det ikkje lenger er i bruk i verksemda. Det er verksemda som skapte materialet, som tek kostnadene ved å avlevere materialet, mellom anna tilrettelegging av data for avlevering. Arkivverket ber kostnadene ved langtidsbevaring av materialet. Utan lovregulering vil Arkivverket ikkje ha plikt til å ta imot materialet.

² Riksarkivarens vedtak av 1994 og rundskriv F-27-97 av 10. mars 1997 finn ein her: <https://www.arkivverket.no/for-arkiveiere/arkivavslutning-og-innlevering2/overforing-av-papirarkiver/veiledning-for-geistlige>

³ Sjå òg drøftinga i [Prop. 55 L \(2015–2016\)](#) punkt 3.8 og 4.2.2, då arkivlova blei teken inn i rekkja i kyrkje-lova § 38 .

Å lovfeste at arkivlova skal gjelde for nokre av oppgåvene etter gravplasslova, kan i prinsippet innskrenke den fridommen trussamfunnslova gir Den norske kyrkja i dokumentasjonsforvaltninga. Fristillinga av Den norske kyrkja slettar likevel ikkje ut andre sektorpolitiske omsyn, til dømes at det bør vere dokumentert for ettertida kvar personar er gravlagde. Det er dessutan i samsvar med [kyrkjeordninga](#) som Kyrkjemøtet har vedteke, der Den norske kyrkja pålegg seg sjølv å følgje arkivlova, jf. § 42.

Når arkivlova skal gjelde for gravplasstyresmaktene, må dei kyrkjelege fellesråda framleis fastsetje rutinar for dokumentasjonsforvaltninga, bevaring og kassasjon i samsvar med bevarings- og kassasjonsreglane frå Arkivverket. Også krematoria vil framleis måtte følgje arkivlova, også dei som er organiserte som interkommunale selskap. Arkivverket gir rettleiing om arkivlova.

2.3 Departementets forslag

Gravplasslova § 23 første leddet ny andre setning skal lyde:

Arkivloven gjelder ved utøving av offentlig myndighet, utforming av gravkart og føring av gravregister og kremasjonsregister etter loven her.

2.4 Økonomiske og administrative konsekvensar

Forslaget vidarefører det som gjaldt under kyrkjelova og har såleis ikkje økonomiske eller administrative konsekvensar.

3 Teieplikt for tilsette på gravplassane og tilsette med oppgåver etter gravplasslova

3.1 Gjeldande rett

Forvaltningslova gir generelle reglar om teieplikt. Fordi Den norske kyrkja ikkje lenger er eit offentleg organ, gjeld forvaltningslova i utgangspunktet ikkje for rettssubjektet Den norske kyrkja, dei kyrkjelege fellesråda eller sokna, sjå kyrkelova § 38 og drøftinga i [Prop. 130 L \(2018–2019\) punkt 20.5.7](#).⁴ Forvaltningslova vil likevel gjelde kvar gong dei kyrkjelege fellesråda eller andre organ i Den norske kyrkja «treffer enkeltvedtak eller utferdiger forskrift», jf. fvl. § 1 andre setninga.⁵ Forvaltningslova vil ikkje gjelde direkte når tilsette på gravplassane løyser andre oppgåver.

Gravplassforskrifta § 19 om gravregister har ein spesialregel i andre leddet om teieplikt, innsyn og personvern:

Gravregister er omfattet av lov om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven), og retten til innsyn i registeret for den registrerte reguleres av personvernforordningen artikkel 15. Retten til innsyn for andre reguleres av offentleglova. Opplysninger om anonyme gravlegginger og personlige forhold er undergitt taushetsplikt, og registerføreren skal avgi skriftlig taushetserklæring.

Tilsette på gravplassane er ikkje omfatta av personkategoriane som er nemnde i straffelova § 211 om såkalla kallsmessig teieplikt.

Kyrkjemøtet har vedteke ei [kyrkjeordning](#) som i § 42 gir saksbehandlingsreglar: «Forvaltningsloven, offentleglova og regler om offentlige organer i arkivlova gjelder for den virksomhet som drives av kirkelige organer.» Dette inneber at reglane om teieplikt i forvaltningslova gjeld som internt regelverk i Den norske kyrkja, ikkje som norsk lov.⁶

3.2 Departementets vurdering

Teieplikta inneber eit forbod mot å gjere opplysningar som er omfatta av teieplikt, kjende for utanforståande ved å fortelje om dei eller levere ut dokument som inneheld slike opplysningar, til utanforståande. Det er ikkje nok at ein lèt vere å bringe slike opplysningar vidare, ein må aktivt hindre at andre får kjennskap til opplysningane. Dette inneber mellom

⁴ Når Den norske kyrkja ikkje lenger er del av offentleg forvaltning, vil verksemda ikkje falle inn under Sivilombodsmannen, sjå Prop. 130 L (2018–2019) punkt 20.5.7. Innbyggjarane vil ikkje ha same grunnlag for å klage til ombodsmannen, men dette utelukkar ikkje at ombodsmannen vil sjå seg kompetent til å gå inn i ei sak som gjeld gravplassar.

⁵ Sjå Prop. 130 L (2018–2019) punkt 20.5.7: «Dersom kirkelige organer treffer enkeltvedtak eller forskrift, gjelder forvaltningsloven og offentlighetsloven for behandlingen av slike saker. Dette er særlig aktuelt for vedtak i gravferdsforvaltningen, og det er foreslått at det videreføres regler om klageadgang i gravplassforvaltningen i samsvar med forvaltningslovens forutsetninger.» Departementet varsla at det vil kome tilbake til spørsmålet om føresegn om teieplikt i trussamfunnslova for prestar og det som før heitte «forstandarar», jf. punkt 21.8. Dette gjaldt ikkje gjeremål etter gravplasslova.

⁶ Sjå notatet https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkeradet/2020/september/kr_70_1_20_h%C3%B8ringsdokument.pdf, som har ei drøfting av konsekvensane av brot på desse interne reglane.

anna plikt til å ta vare på opplysningar som er underlagde teieplikt, på ein trygg måte, slik at utanforståande ikkje får tilgang til dei.

Spørsmålet her er om det bør gjelde reglar om teieplikt for gjeremål etter gravplasslova som ikkje har samband med enkeltvedtak eller forskrift. Departementet oppfattar at tilsette på gravplassane og i dei kyrkjelege fellesråda har god rolleforståing og høg profesjonsetikk. Departementet er ikkje kjent med at personopplysningar om avlidne, etterlatne eller festarar blir spreidde.

Departementet meiner at oppgåvene etter gravplasslova er allmenne velferdstenester som bør vere ramma inn med lovpålagt teieplikt på lik linje med oppgåver som kommune og stat utfører. Lovforankra plikter er prinsipielt noko anna enn at Kyrkjemøtet pålegg organ i Den norske kyrkja lokalt å følge forvaltningslova. Departementet meiner derfor at gravplasslova bør innehalde reglar om teieplikt, slik at det også for denne sektoren er klart at det er Stortinget som har fastsett teieplikta.

Departementet gjer derfor framlegg om ei eiga føresegn som gjer det klart at reglane i forvaltningslova om teieplikt skal gjelde. Teieplikta vil ikkje berre gjelde for dei tilsette, men for alle som utfører teneste eller arbeid, både faste og mellombels tilsette tenestemenn, folkevalde og dei som utfører enkeltstående oppdrag for gravplastyresmakta, som private sakkunnige eller konsulentar. Til dømes vil ein ekstern IT-konsulent ha teieplikt etter forvaltningslova § 13 for opplysningar om personlege tilhøve og anna som vedkomande blir kjend med i samband med dette arbeidet. Gravplastyresmakta skal gjere slike eksterne oppdragstakarar kjende med teieplikta, jf. forvaltningslova § 13 c første leddet. Forvaltningslova vernar òg opplysningar om «tekniske innretningar og fremgangsmåter samt drifts- eller forretningsforhold», men dette har neppe så mykje å seie på gravplasssektoren.

Gravplasslova gjeld for trussamfunnsgravplassar. Dermed vil teieplikta òg gjelde for arbeid eller oppdrag på trussamfunnsgravplassar, jf. trussamfunnslova § 21 andre setninga.

I NOU 1989: 7 blei anonym gravlegging omtalt på side 314 (sjå vedlegg 2). Ein såg føre seg som framtidig ordning for anonyme graver at «[d]et kan heller ikke opplyses om hvor i feltet den enkelte er gravlagt». Gravplassforskrifta § 19 andre leddet ser ut til å gå noko lenger, slik at fleire opplysningar er omfatta av teieplikta: «Opplysninger om anonyme gravlegginger og personlige forhold er undergitt taushetsplikt, (...)». Føresegna er ikkje endra sidan ho kom i 1997.

Departementet meiner det er grunn til å presisere kva som er omfatta av teieplikta etter § 19 andre leddet. Det kan vere gode grunnar til å gi opplysning om *at* ein person er gravlagd på gravplassen. Er grava sletta eller avlidne gravlagd anonymt, vil etterlatne eller andre ikkje finne noko gravminne. Det kan ha verdi for dei å vite at avlidne er gravlagd, og at dei ikkje treng å leite på andre gravplassar eller andre stader i landet. Vidare er det å velje anonym gravlegging ikkje uttrykk for tru eller livssyn. Departementet gjer derfor framlegg om endring i denne reguleringa slik at det berre er *plasseringa* av anonyme graver som omfatta av teieplikta. Fordi forvaltningslova vil gjelde, er det ikkje naudsynt å seie at personlege tilhøve er omfatta av teieplikta.

Fordi det er tale om ei presisering av rekkevidden av den lovfesta teieplikta, bør reguleringa stå i lova, ikkje i forskrifta. I forskrifta bli det dermed berre ståande att at registerføraren skal skrive under ei forsikring om å teie.

3.3 Departementets forslag

Gravplasslova § XX skal lyde:

§ XX Taushetsplikt

Enhver som utfører tjeneste eller arbeid regulert i loven her, har taushetsplikt etter forvaltningsloven §§ 13 til 13 e. Plasseringen av anonyme graver er undergitt taushetsplikt

Gravplassforskrifta § 19 andre leddet tredje setninga skal lyde:

Registerføreren skal avgi skriftlig taushetserklæring.

3.4 Økonomiske og administrative konsekvensar

Forslaget vidarefører det som gjaldt under kyrkjelova og har såleis ikkje økonomiske eller administrative konsekvensar.

4 Kven handsamar klage på ei avgjerd gravplasstyresmakta har teke etter offentleglova

4.1 Gjeldande rett

Lov om rett til innsyn i dokument i offentlig verksemd (offentleglova) gjeld for andre rettssubjekt enn stat, fylkeskommune og kommune «i saker der dei gjer enkeltvedtak eller utferdar forskrift», jf. offentleglova § 2. Gravplasstyresmaktene vil mellom anna vere omfatta av offentleglova når dei fastset vedtektene for gravplassen (gravplasslova § 21) eller godkjenner gravminne (gravplassforskrifta § 25). Også ut frå internt kyrkjeleg regelverk er det fastsett at offentleglova skal gjelde for dei kyrkjelege fellesråda. Kyrkjeordninga § 42 andre leddet fastset at klager på vedtak eit kyrkjeleg fellesråd gjer etter offentleglova, blir handsama av bispedømmerådet.

Offentleglova § 32, som gjeld klage på avslag om innsyn, fastset at «[a]vgjerder etter denne lova kan påklagast til det forvaltningsorganet som er nærmast overordna det forvaltningsorganet som har gjort vedtaket», jf. første setninga første leddet.

Gravplasslova § 24 har reglar om at enkeltvedtak som er gjorde av ei lokal gravplasstyresmakt «etter loven her eller etter regler i medhold av loven», kan påklagast til statsforvaltaren. Når ei lokal gravplasstyresmakt avslår ein søknad om innsyn etter offentleglova, er dette eit enkeltvedtak, men sidan det er eit enkeltvedtak etter offentleglova og ikkje gravplasslova, blir det uklart om reglane om klage i gravplasslova § 24 gjeld, eller om det er reglane om klage i kyrkjeordninga § 42 som gjeld.

4.2 Departementets vurdering

Departementet meiner at det bør vere uttrykkjeleg regulert kva for organ som skal handsame ein klage på ei avgjerd etter offentleglova gjord av det kyrkjelege fellesrådet som gravplasstyresmakt. Det er høve til å gi forskrift om kva organ som er klageinstans for avgjerder av rettssubjekt som er omfatta av offentleglova § 2 første leddet bokstav b, jf. offentleglova § 32 første leddet femte setninga. Departementet meiner at statsforvaltaren bør vere klageinstans, slik som for dei kommunane som har teke over oppgåva som gravplasstyresmakt, og slik som klageretten er regulert i gravplasslova elles. Departementet tek sikte på å leggje oppgåva med å handsame slike klager til Statsforvaltaren i Vestfold og Telemark.

4.3 Departementets forslag

Forskrift 17. oktober 2008 nr. 1119 til offentleglova (offentlegforskrifta) § 11 nytt fjerde ledd skal lyde (gjeldande fjerde og femte ledd blir femte og sjette ledd):

Avgjerder etter offentleglova tekne av lokal gravplasstyresmakt, jf. gravplasslova § 23, kan påklagast til Statsforvaltaren.

4.4 Økonomiske og administrative konsekvensar

Gravplasstyresmaktene tek få avgjerder etter offentleglova, og det er derfor få klager. Dei økonomiske og administrative konsekvensane av endringa er tilsvarende små.

5 Uttale frå kyrkjelege organ ved søknad om anlegg, utviding eller vesentleg endring av gravplass

5.1 Gjeldande rett

Gravplasslova § 4 gav opphaveleg bispedømmerådet avgjerdsrett til å gi løyve til anlegg, utviding og anna av gravplass. Fordi gravplassstyresmakta stort sett er kyrkjeleg fellesråd, kunne ein leggje til grunn at det var dialog mellom organ i Den norske kyrkja tidleg i slike saker, mellom anna slik at det blei teke omsyn til kyrkjebygget i saker der gravplassen låg kring eller nær eit kyrkjebygg. Frå 2021 er det Statsforvaltaren i Vestfold og Telemark som har avgjerdsrett etter gravplasslova § 4 første ledd.

5.2 Departementets vurdering

Nærare halvparten av dei 2200 gravplassane vi har i Noreg, ligg i tilknytning til ei kyrkje. Av desse ligg om lag 700 i tilknytning til ei freda eller listeført kyrkje. Langt dei fleste av desse gravplassane har kyrkjeleg fellesråd som lokal gravplassstyresmakt.

Gravplasslova § 4 stiller i dag krav om at kommunen skal ha slutta seg til søknad om anlegg og anna av gravplass. Føresegna stiller ikkje krav om at kommunen som gravplassstyresmakt skal ha dialog med Den norske kyrkja i slike saker. Når myndet til å gi løyve til anlegg, utviding og anna av gravplass etter lova § 4 no ligg til Statsforvaltaren i Vestfold og Telemark, er det ingenting som rettsleg sikrar at kyrkjelege organ kan uttale seg der det til dømes skal gjerast vesentlege endringar på ein gravplass som ligg kring ei kyrkje, og der kommunen er gravplassstyresmakt.

Departementet har i rundskriv Q-6/2000 kapittel 3.5 og 4.4.2 omtala korleis statsforvaltaren og kyrkjelege og antikvariske styresmakter bør samarbeide ved bygge- og endringstiltak i uteområda til kyrkja. Omtalen regulerer likevel berre når det er krav om å innhente uttale frå kulturmiljøstyresmaktene, og vil derfor ikkje sikre at organ i Den norske kyrkja er høyrde i saker som blir omfatta av § 4.

Departementet meiner at kommunen som gravplassstyresmakt bør ha dialog med og innhente skriftleg uttale frå dei organa i Den norske kyrkja som saka vedkjem, som ved anlegg eller vesentleg endring og anna av gravplass som ligg i tilknytning til eit kyrkjebygg. Dermed kan Statsforvaltaren i Vestfold og Telemark av saksdokumenta sjå kva som er meint om omsynet til mellom anna kyrkjebygg, felles tilkomstveggar, felles parkeringsplassar og etablerte gravplassar. Dette vil gjere sakshandsaminga meir effektiv og rettsleg sikre at tiltak som er omfatta av gravplasslova § 4, ikkje blir gjennomførte på ein gravplass som ligg i tilknytning til ei kyrkje, utan at kyrkjelege instansar har fått uttale seg.

For kommunen som gravplassstyresmakt vil det normalt vere Den norske kyrkja lokalt ein har dialog med, det vil seie kyrkjeleg fellesråd etter kyrkjeordninga. Det er opp til Den norske kyrkja sjølv å gi interne reglar om samordning i arealsaker.

5.3 Departementets forslag

Ny andre setning i gravplasslova § 4 første ledd skal lyde (gjeldande andre setning blir tredje setning):

Ligger gravplassen i tilknytning til kirkebygg, skal gravplassmyndigheten innhente uttalelse fra berørte organer i Den norske kirke.

5.4 Økonomiske og administrative konsekvensar

Endringa vil ikkje ha vesentlege økonomiske og administrative konsekvensar.

6 Krav om medlemskap i gravplasslova § 22

6.1 Gjeldande rett

Kyrkjelova § 29 kravde at kyrkjeleg tilsette skulle vere medlem av Den norske kyrkja. Fordi oppgåvene etter gravplasslova blir løyste på vegner av det offentlege, gjer i dag gravplasslova § 22 unntak frå kravet om medlemskap i Den norske kyrkja for tilsette i kyrkjelege fellesråd «med arbeidsoppgaver alene knyttet til gravplass, gravkapell og krematorium». Kravet om medlemskap er ikkje ført vidare i trussamfunnslova, jf. Prop. 130 L (2018–2019). Gravplasslova § 22 var ikkje tema i NOU 2014: 2 *Lik og likskap*, i Kulturdepartementets høyringsnotat i 2017 eller i Prop. 130 L (2018–2019).

Likestillings- og diskrimineringslova § 6 forbyr diskriminering (forskjellsbehandling) på grunn av religion eller livssyn. § 9 i lova opnar likevel for forskjellsbehandling på grunn av religion eller livssyn dersom dette har eit sakleg formål, er naudsynt for å oppnå formålet og ikkje er uforholdsmessig inngripande overfor den eller dei som blir forskjellsbehandla. § 30 tredje ledd opnar for å be om opplysningar om religion eller livssyn i tilsetjingsprosessen:

Innhenting av opplysningar om søkerens samlivsform, religion eller livssyn er tillatt hvis virksomheten har som formål å fremme bestemte livssyn eller religiøse syn, og arbeidstakers stilling vil ha betydning for å gjennomføre formålet. Dersom slike opplysningar vil bli krevet, må dette oppgis i utlysningen av stillingen.

KA Arbeidsgivarorganisasjon for kyrkjelege verksemder skriv i sitt [rundskriv 1/2018](#) *Diskrimineringslovgivningen*:

Ved tilsetjing i stillinger som har nær tilknytning til religionsutøvelsen i Den norske kirke, er det i tillegg til dette saklig grunnlag for å innhente og legge vekt på opplysningar om hvordan den aktuelle søker stiller seg til teologiske spørsmål. Det må foretas en konkret vurdering av hver enkelt stilling og arbeidsoppgavene som er lagt til den. Tilsettingsorganet vil måtte kunne begrunne behovet for dette i det enkelte tilfellet og om nødvendig kunne bevise at den er saklig, nødvendig og forholdsmessig.⁷

Kyrkjemøtet vedtok våren 2019 ei [kyrkjeordning](#) som fører vidare store delar av kyrkjelova. Den vedtekne § 40 i kyrkjeordninga lyder:

Kirkelige ombud skal være medlem av Den norske kirke. Biskopen kan dispensere fra kravet når særlige grunner tilsier det. For nasjonale ombud er preses i Bispemøtet dispensasjonsmyndighet.

Ved tilsetjing i kirkelige stillinger som er av betydning for å virkeliggjøre Den norske kirkes formål, skal tilsettingsmyndigheten oppstille krav om medlemskap i Den norske kirke i tråd med adgangen til dette i likestillings- og diskrimineringsloven § 9, jf. § 30. Det skal oppgis i utlysningen av stillingen at medlemskap kreves. Biskopen kan gi

⁷ Sitatet er frå side 33. Regelen er omtalt på side 33–34 og 41–42.

dispensasjon fra tilsettingsmyndighetens plikt til å oppstille slikt krav til medlemskap når særlige grunner tilsier det.

6.2 Departementets vurdering

Gravplassane er allmenne og skal forvaltast slik at ordningane i hovudsak er felles for alle. Gravplasslova legg offentlege oppgåver til eit trussamfunn, sjå omtale i Prop. 130 L (2018–2019) punkt 22.1 og 22.6.1. Departementet legg til grunn at arbeid på gravplass, gravkapell og krematorium ikkje vil ha noko å seie for verkeleggjeringa av det religiøse formålet til Den norske kyrkja. Dermed kan dei kyrkjelege fellesråda etter likestillings- og diskrimineringslova § 30 ikkje stille krav om at tilsette med slike oppgåver skal vere medlemmer av Den norske kyrkja.

6.3 Departementets forslag

Departementet foreslår at gravplasslova § 22 blir oppheva. Likestillings- og diskrimineringslova vil då setje rammene for tilsetjing i stillingar som kombinerer oppgåver på gravplass/krematorium og i kyrkja (til dømes kyrkjetenar, vaktmeister, reinhaldar). Departementet legg til grunn at praktiseringa av gravplasslova § 22 i dei kyrkjelege fellesråda har vore i samsvar med likestillings- og diskrimineringslova § 30. Opphevinga inneber dermed inga endring av gjeldande rett.

6.4 Økonomiske og administrative konsekvensar

Endringa vil truleg ikkje ha økonomiske og administrative konsekvensar.

7 Nærare regulering av urnevegg

7.1 Bakgrunn. NOU 2014: 2 og høyringa i 2014

Stortinget vedtok 8. juni 2020 å opne for urnevegg, jf. [Innst. 313 I \(2019–2020\)](#) og [Prop. 86 L \(2019–2020\)](#). Gravlegging i urnevegg vil seie at oskeurna blir oppbevart eller mura inn i ein lukka nisje i ein vegg eller eit byggverk.⁸ Namn og data på den avlidne står normalt utanpå nisen. Ein urnevegg kan stå både inne og ute.

Formålet med lovendringa var at gravplasslovgivinga skal leggje til rette for fleire alternativ i møte med eit meir mangfaldig samfunn og i møte med ein venta auke i talet på dødsfall dei neste tiåra. Departementet understreka i proposisjonen at den lokale gravplastyresmakta vil stå fritt til å byggje eller la vere å byggje urnevegg.

Opninga for urnevegg i lova kjem fram av § 21, som er ein heimel om avgifter. Det er derfor behov for nærare regulering av utforminga urnevegger. Det er òg behov for reglar om urna og om kva som skal skje etter at fredingstida og eventuelt festeperioden er over. Forskrifta vil ha heimel i gravplasslova § 26.

Denne forma for gravlegging i to omgangar – første gong ved innsetjing i urnevæggen og andre gong ved nedsetjing i jorda – inneber ikkje brot på gravfreden. Hovudprinsippet skal framleis vere at oska skal i jorda, til dømes ved nedsetjing i anonym urnegrav eller minnelund. Dette stadiet vil ikkje innebere medverknad eller deltaking frå dei etterlatne. Departementet varsla at det vil vurdere om det unntaksvis kan givast høve til urnevegg som endeleg gravlegging dersom behovet er grunnlagt religiøst, til dømes for buddhistmunkar, jf. Innst. O. nr. 46 (1995–1996) side 31.

Lae-utvalet utforma eit forslag til forskriftsregulering av gravlegging i urnevegg, sjå NOU 2014: 2 punkt 11.4. Bergen kyrkjelege fellesråd uttalte i høyringa av NOU-en:

BKF ser ingen betenkeligheter ved å gi mulighet for vidare leie av urneplass i kolumbarium eller navnet minnelund, så lenge det er noen som ønsker å ta det ansvaret. Ut fra prinsippet om at en grav bare bør bestå så lenge det fortsatt er noen i levende live som husker avdøde, kan det være nærliggende å tenke seg en maksimal leietid på 20 år etter utløpet av den betalingsfrie perioden. I dag opplever gravplassforvaltningen ofte at langtidsfeste av graver handler mye om å sikre mulighet for gravlegging på akkurat det stedet, på den gravplassen; tanken om å «hvile i samme grav». Dette aspektet forsvinner både i kolumbarium og i navnet minnelund, og man vil ikke ha den samme beveggrunn for lange leieperioder.

I Narvik har ein frå gammalt av ein urnemur. I [vedtektene](#) frå 2019 er urnemuren regulert slik:

Navneplatene skal være av stein. Sterke farger (marmor) tillates ikke. Platene bestilles og betales av ansvarlig for graven / fester. Urner skal være av ikke forgjengelig materiale. Åpning av nisje som tidligere er tatt i bruk, skal skje like i forkant av ny

⁸ Kirsten G. Lunde har gitt ein kort omtale av «Kolumbarium – oppbevaring av askeurner i lukkede nisjer» på side 88–89 i heftet [Kremasjon og gravformer for aske](#) (2017).

innsetting. Åpen nisje skal være under tilsyn. Lukking av nisjen skal skje straks etter innsetting. Platen skal limes eller boltes fast. Når gravstedet, av ulike årsaker, slettes, skal asken gravsettes i åpent grav eller anonym grav. Det skal ikke registreres hvor. Tomme urner og kremasjonsbrikke destrueres. Maksimalt 6 urner kan gravsettes i en nisje. [...]

Gravsted i urnemuren kan ikke beplantes/pyntes.

7.2 Nordisk rett

7.2.1 Sverige

Ifølgje bransjeorganisasjonen Sveriges kyrkogårds- og krematorieförbund (SKKF) finst det i overkant av 40 kolumbarium i Sverige, men ikkje tal for kor ofte dei blir nytta. Det er langt mellom nye kolumbarium.

Den svenske gravplasslova gjer unntak frå den generelle regelen om gravfred for kolumbarium, sjå [begravningslag](#) 6 kap. 3 § (*lag 1999:306*):

Trots det som sägs i 1 § får huvudmannen för begravningsverksamheten eller den som annars förvaltar en allmän begravningsplats ta ut aska som har gravsatts i ett utrymme i ett kolumbarium eller en urnmur där gravrätten har upphört.

Askan skall i så fall grävas ned inom begravningsplatsen eller inom någon annan närbelägen begravningsplats.

Dette inneber at gravlegging av oska etter fredingstida eller festeperioden ikkje er eit brot på den uttrykkjelege regelen om gravfred. Norsk rett har ikkje nokon slik uttrykkjeleg regel om gravfred. Etter svensk rett skal oskeurna gravleggjast på same eller nærliggjande gravplass. Ifølgje SKKF er det eit råd at urna som blir nytta i eit kolumbarium, skal vere uforgjengeleg og nisjen skal vere mogleg å låse. Vidare skal oskeurna etter tida i kolumbariet ikkje gravleggjast på anonym urnelund (minnelund).

7.2.2 Danmark

Den danske [lov om begravelse og ligbrænding](#) slår i § 3 andre ledd fast at hovudregelen er at oskeurner blir sette ned på gravplassen, men opnar for at urnen «anbringes på et andet sted, der er godkendt af kirkeministeren». Lova har ingen reglar om kolumbarium, til dømes om fredingstid.⁹ Ei [forskrift frå 1975](#) gir enkelte reglar:

§ 12. Kister og askeurner skal jordfæstes på folkekirkens kirkegårde eller andre af kirkeministeriet godkendte begravelsespladser. Askeurner kan dog nedsættes eller anbringes på andet af kirkeministeriet dertil godkendt sted. Jordfæstelse af aske kan ske uden brug af urne. Med kirkeministeriets tilladelse kan der forholdes med asken på anden sømmelig måde, når der foreligger et bestemt udtalt ønske herom fra afdøde.

⁹ Vi byggjer her på opplysningar frå Marjun Egholm i Kirkeministeriet.

§ 13. Henvendelse om foretagelse af jordfæstelse og om erhvervelse eller fornyelse af gravsted rettes til bestyrelsen for den kirkegård, hvor afdødes kiste eller urne ønskes jordfæstet. Henvendelse om foretagelse af ligbrænding og om anbringelse af urne i kolumbarium rettes til krematoriets bestyrelse. [...]

I eit [rundskriv frå 1975](#) heiter det at departementet gir løyve til å etablere kolumbarium. Dessutan «kan urner anbringes i gravkamre på kirkegårde, hvor dette er hjemlet i kirkegårdsvedtægten eller tillades af kirkegårdsbestyrelsen». I eit anna rundskriv frå same år er det fastsett at urner til bruk i urnevegg skal vere av «brændt ler, sten, bronze eller andet holdbart materiale».¹⁰

I ei [rettleiing frå 2018](#) heiter det:

Kirkeministeriet har alltid meddelt afslag på ansøgninger om tilladelse til anbringelse af askeurner i hjemmet, da en sådan anbringelse vil kunne indebære en tilsidesættelse af de etiske hensyn, der ligger til grund for begravelseslovens bestemmelser. Er ønsket om opbevaring i hjemmet for eksempel begrundet i ønsket om til sin tid at kunne anbringe asken i en urne sammen med længstlevende ægtefælles aske, kan der enten peges på muligheden for at anbringe urnen i et kolumbarium eller anbringelse i et gravsted med henblik på opgravning og sammenblanding med længstlevendes aske ved længstlevendes død.

Dette opnar for mellombels plassering av urne i urnevegg. Nærare reglar er truleg gitt i vedtekter for gravplassane der det er urnevegger.

7.2.3 Finland¹¹

I hovudstadsregionen i Finland finst det åtte kolumbarium. Det eldste er frå 1926 og det nyaste frå 2004. I heile Finland finst det 20 krematorium, og to er under planlegging. Det manglar eit samla regelverk for oppføring av kolumbarium. Ulik tolking av lova hjå regionale styresmakter gjer det vanskelegare å føre opp kolumbarium enn før.

I [begravningslagen 18 §](#) (i kapittelet om krematorium og kremering) er hovudregelen: «Huvudmannen för ett krematorium får lämna ut aska endast för att gravsättas eller för att på ett annat bestående sätt placera den på en plats.» Historisk har kolumbarium blitt rekna som ein slik permanent måte å plassere oskeurna på.

Gravplassar skal i Finland godkjennast av lokale, regionale og kyrkjelege styresmakter. [Kyrkolagen](#) har eit eige kapittel om gravplassar og stiller mellom anna krav om planar over gravplassen, sjå § 8. [Kyrkoordningen](#) gir nærare reglar om drift av gravplassar. § 6 gjer greie for kva som skal stå i ein gravplassplan som ligg til grunn for godkjenninga.

¹⁰ Cirkulære nr. 221 af 1. december 1975 om udførelse af ligbrænding

¹¹ I Finland blir dei allmenne gravplassane forvalta av den evangelisk-lutherske kyrkja. Dei ortodokse og dei katolske kyrkjelydane forvaltar sine eigne gravplassar med tilskot frå staten. Dei muslimske gravfelta ligg inntil gravplassane forvalta av den evangelisk-lutherske kyrkja og blir forvalta av ho.

Fredingstida i urnevegg er minst 15 år. I lokale forskrifter kan soknet fastsetje lengre fredingstid. Når fredings- og festetida er ute, blir oska gravlagd på den same gravplassen.¹²

7.3 Departementets vurderingar

7.3.1 Fredingstid

Stortingskomiteen føresette i innstillinga si, slik departementet gjorde i proposisjonen, at det skal vere ei fredingstid i nisjen i urneveggen, men òg at det ikkje inneber brot på gravfreden når urna blir teken ut av nisjen og gravlagd.¹³ Lovendringa i gravplasslova § 21 andre leddet seier ikkje uttrykkjeleg noko om dette, men gravplasslova § 8 seier at minste fredingstid er 20 år. Dette vil òg gjelde for urnevegg.

Etter fredingstida og utløpet av eventuell festeperiode er framlegget at urna blir gravlagd anonymt innanfor kommunen. Ei ordinær anonym urnegrav kan nyttast, og det er derfor ikkje eit vilkår for å ha urnevegg at det er etablert namna eller anonym minnelund i kommunen. Urna kan gravleggjast på namna minnelund dersom det ikkje blir sett opp namneplate.

Bergen kyrkjelege fellesråd meinte i høyringa i 2014 at festeperioden i urnevegger (etter fredingstida) burde vere avgrensa til 20 år utan rett til forlenging. Departementet meiner at regelverket bør leggje til rette for at urnevegg kan opplevast som eit fullverdig alternativ til urnegrav og namna minnelund. For etterlatne kan det vere ønskjeleg å velje type grav i samband med dødsfallet utan å måtte ta stilling til ønskt maksimal festetid. Ved dødsfallet vil det vere mange val å gjere, og kapasiteten til å kjenne på behov 40 år inn i framtida, kan vere avgrensa. Dersom urnevegg skulle vere einaste gravtype underkasta ein statleg regel om maksimal festetid på 20 år, ville urnevegg framstå som eit mindre attraktivt alternativ. Departementet foreslår derfor ikkje ei grense på fredingstida.

7.3.2 Storleik og utforming av nisjane

Departementet meiner det ikkje er behov for nasjonale reglar om storleiken på nisjane. Gravplassforskrifta § 14 første ledd bør derfor ikkje gjelde i urnevegg. Det vil gi gravplassstyresmakta fridom til å utforme nisjane, mellom anna til å gi reglar i vedtektene om fleire urner kan plasserast i same nisje. Ved ny gravlegging av fleire urner i same nisje i fredingstida, vil gravplassforskrifta § 16 innebere at det blir ny periode utan festeavgift.

Kravet om minst 0,5 meter jordoverdekking og jord på alle kantar i gravplassforskrifta § 14 andre leddet kan ikkje gjelde i urnevegg.

Urneveggen skal stå på ein gravplass. Dette utelukkar ikkje at ein ny gravplass berre har urnevegg (ikkje kiste- og urnegraver), men gravplassen må vere godkjend etter gravplasslova § 4. Gravplassar som til dømes berre har urnevegg og minnelund for urnegraver, krev svært avgrensa areal og kan vere eit alternativ ved til dømes mindre kapell og krematorium. Urnevegg kan òg stå på gravplass godkjend etter trussamfunnslova § 21. At

¹² Opplysningar frå Harri Palo i Kyrkostyrelsen i Evangelisk-Lutherska Kyrkan i Finland.

¹³ Innst. 313 L (2019–2020): «Denne formen for gravlegging i to omganger – første gang ved innsetting i urneveggen og andre gang ved nedsetting i jorden – innebærer ikke brudd på gravfreden. Departementet foreslår å forskriftsfeste hva som skal skje etter at fredningstiden og eventuelt festeperioden er over.»

urnevegg skal stå på gravplass, kan ikkje gjelde fullt ut dersom det blir søkt om urnevegg innomhus, til dømes i kyrkjer tekne ut av bruk eller i tempel og seremonirom i vanleg bruk.¹⁴ I slike tilfelle må ein søkje departementet om dispensasjon, jf. gravplassforskrifta § 39.

Urnene skal ikkje vere tilgjengelege. Derfor skal nisjane vere lukka. Det er ikkje nødvendig å stille krav til korleis nisjane blir lukka. Gravplastyresmakter som ønskjer å ta i bruk historiske urnevegger innomhus eller av andre grunner ikkje vil lukke nisjane, kan søkje departementet om dispensasjon, jf. gravplassforskrifta § 39.

Departementet meiner at det heller ikkje er nødvendig å setje frist for når gravplastyresmakta skal gravleggje oska i jorda etter utløpet av festeperioden eller fredingstida i urnevæggen.

7.3.3 Namn og data

Nisjane i ein urnevegg skal vere lukka. Utanpå kan namn og data på avlidne stå, eventuelt saman med symbol eller tekst i samsvar med lova og dei lokale gravplassforskriftene. Utforminga skal godkjennast av gravplastyresmakta, jf. gravplassforskrifta § 25. Forslaget opnar ikkje for å gravleggje anonymt i urnevegg.

7.3.4 Krav om at tekst og anna på minnesmerke skal vere sømmeleg

Kravet om at tekst, fotografi, dekor og symbolbruk skal vere sømmeleg, gjeld etter ordlyden i gravplassforskrifta § 21 første leddet første setninga berre gravminne. Etter departementets vurdering bør dette kravet òg gjelde ved utforminga av minnesmerke og urnevegger og ved utforminga av namneplatene som blir festa på desse. I gravplassvedtektene kan gravplastyresmakta fastsetje at det ikkje kan vere symbol i tillegg til namn og data.

Kravet om godkjenning av gravminne i gravplassforskrifta § 25 første ledd gjeld gravminne og bør ikkje gjelde namneplater. Sakshandsaming av kvar namneplate er ikkje naudsynt og lite effektiv bruk av ressursane. Ev. reaksjonar på brot på kravet i gravplassforskrifta § 21 første ledd om sømmeleg tekst på namneplate, må dermed kome i etterkant.

7.4 Departementets forslag

Etablering av urnevegg vil vere ei vesentleg endring av gravplassen som skal ha tilslutning frå kommunen og godkjenning frå statsforvaltaren, jf. gravplasslova § 4 første leddet.

Fredingstida er den same som for urnegraver. Å opne nisjen og å gravleggje oska etter fredingstida, er ikkje brot på gravfreden. Dei etterlatne deltek ikkje ved denne gravlegginga og har ingen innverknad på kvar, når eller korleis oska blir gravlagd. Plasseringa på minnelunden er berre kjend for den lokale gravplastyresmakta.

Gravplassforskrifta § 14 nytt tredje ledd skal lyde (gjeldande tredje ledd blir fjerde ledd):

Første og andre ledd gjelder ikke i urnevegg.

Gravplassforskrifta § 15a skal lyde:

¹⁴ Sjå Innst. O. nr. 46 (1995–1996) side 31 og omtalen i [Prop. 86 L \(2019–2020\) punkt 3.2.1.](#)

§ 15a. Anonym *minnelund*, navnet minnelund og *urnevegg*

Med minnelund forstås gravfelt på gravplass uten adgang til gravminne knyttet til den enkelte grav. § 13 første ledd og § 15 annet og tredje ledd gjelder tilsvarende for grav i anonym og navnet minnelund. *Med urnevegg forstås vegg eller byggverk på gravplass med plass til askeurne i lukkede nisjer.*

Gravens plassering på anonym minnelund er bare kjent for *gravplassmyndigheten*. Plassering av grav på navnet minnelund kan gjøres kjent. Anonym og navnet minnelund skal plasseres i atskilte gravfelt.

Ved anonym minnelund kan det plasseres minnesmerke. Ved navnet minnelund skal det plasseres minnesmerke med navn og data på de gravlagte. *På urnevegg skal navn og data på de gravlagte stå utenpå den enkelte nisje. Dersom graven ikke festes etter fredningstidens utløp, gravlegges aske fra urnevegg anonymt på gravplass i kommunen.*

Grav på anonym minnelund har ingen ansvarlig. På navnet minnelund og *i urnevegg* kan grav festes når det har gått 20 år etter gravleggingen. Nærmere bestemmelser gis i gravplassens vedtekter.

Gravplassforskrifta § 21 første leddet første setninga skal lyde:

Tekst, fotografi, dekor og symbolbruk på gravminne, *minnesmerke og urnevegg* skal være sømmelig, og det *navnet* som settes *på*, skal være identisk med navnet på den som er gravlagt.¹⁵

Gravplassforskrifta § 31 første leddet ny andre setning skal lyde:

Urne som gravlegges i urnevegg, skal tåle oppbevaring i 100 år.

7.5 Økonomiske og administrative konsekvensar

Det er opp til den enkelte gravplasstyresmakt å avgjere om ein ønskjer å etablere urnevegg eller ikkje. Utgiftene ein lokalt har til å byggje urnevegg, fell inn under kommunens finansieringsansvar etter gravplasslova § 3. Økonomiske og administrative konsekvensar bør greiast ut av gravplasstyresmakter som vurderer å etablere urnevegg. Forslaga til regjendingar her gir spelerom i val av oskeurne og utforming av urneveggen.

Gravplasslova gir frå nyttår heimel til å få dekt ein del av kostnadene av dei etterlatne. Avgifta blir fastsett av kommunen etter forslag frå gravplasstyresmakta. Urnevegg krev avgrensa med areal på gravplassen. Gjenbruk av nisjane kan over tid føre til at gravplasstyresmakta får dekt meir enn kostnadene ved å etablere urneveggen.

¹⁵ Endringane i den andre leddsetninga er berre korrektur.

8 Namneflytting

8.1 Innleiing

Namnet på eit gravminne skal gi informasjon om den avlidne i grava. Det same gjeld i namna minnelundar: Namneplatene seier kven som er gravlagd der. Etter fredingstida (når leivningane er brotne ned) kan namnet bli ståande dersom etterlatne vil feste grava. Samsvar mellom gravinnhaldet og namnet på gravminnet eller minnesmerket er grunnleggjande i norsk gravplasskultur.

Reglane om namneflytting i gravplassforskrifta § 21 andre leddet fører til at det ikkje alltid er samsvar mellom gravinnhald og namnet over jorda. Føresegna tillèt at gravplasstyresmakta etter søknad kan gi løyve til at namnet blir sett opp på eit anna gravminne og samstundes sletta frå gravminnet der leivningane ligg.

Omgrepet symbolsk flytting har vore brukt fordi flytting av namnet var eit alternativ til å flytte kista eller urna fysisk etter gravlegginga. Etter departementets vurdering er uttrykket *namneflytting* lettare å forstå og meir dekkjande enn *symbolsk flytting*, og departementet rår til at det blir nytta framover.

Spørsmålet i dette punktet er om ein skal opne for namneflytting til namneplater i namna minnelundar.

8.2 Gjeldande rett

Gravplassforskrifta § 21 første leddet krev at namn på gravminne «skal være identisk med navnet på den som er gravlagt». Andre ledd gir den lokale gravplasstyresmakta heimel til å gi løyve til at namn og data på avlidne blir flytta frå det opphavlege gravminnet. § 21 andre leddet lyder:

Gravplassmyndigheten kan gi tillatelse til at navn på person påføres gravminne på en eksisterende grav et annet sted enn der vedkommende er gravlagt. Navnet må da fjernes fra det opprinnelige gravminnet.

Kultur- og kyrkjedepartementet uttalte i brev 3. oktober 2006 til Bergen kyrkjelege fellesråd om forståinga av § 21 andre leddet andre setninga:

Det er etter vårt syn ikke et absolutt krav at navnet flyttes fra et eksisterende gravminne, men navnet på den som er gravlagt, kan ikke finnes på flere gravminner samtidig, jf. nevnte forskrift § 21 andre leddet annet punktum.

Denne forståinga opna i den konkrete saka for at namn og data frå ei sletta grav blei førte opp på gravminnet på grava til den lengstlevande ektefellen. Sjølv om det altså ikkje var noko namn å slette, kunne ein i den konkrete saka likevel setje namnet på eit gravminne der leivningane ikkje låg.

Føresegna opnar for å gi løyve til å flytte namnet til ei anna grav, men ikkje til ein namna minnelund.¹⁶ Dette kjem tydeleg fram i [rundskriv P-12/2012](#) 18. desember 2012 i samband med ei endring i gravplassforskrifta § 21 første leddet:

Departementet finner ikke å kunne åpne for såkalt symbolsk flytting fra det opprinnelige gravminnet til navnet minnelund, da dette antas å ville få et langt større omfang. På grunn av minnelundenes innretning med like mange plasser på minnesmerket som det er graver i tilhørende gravfelt, ville symbolsk flytting til minnelund bli vanskelig å håndtere på sikt.

Anonyme graver reiser særlege spørsmål når det gjeld namneflytting. Etter gjeldande rett kan namn på ein avliden som er gravlagd i ei anonym grav eller ein anonym minnelund, ikkje påførast ei ordinær grav med gravminne eller namna minnelund. I slike tilfelle oppstår spørsmålet om kven som kan søkje om å påføre namnet, i og med at ei anonym grav ikkje har nokon ansvarleg.

Det er berre den ansvarlege for grava eller den som festar ho, som kan søkje om namneflytting. Det er ikkje gitt reglar som løyser konflikhtar dersom andre etterlatne har innvendingar mot flyttinga, men dei kan ha klagerett på avgjerda om namneflytting.

Ved flytting av siste namn frå eit gravminne, altså når det ikkje lenger er fleire namn på eit gravminne, blir grava sletta.

Reservering av grav ved sida av i minnelund, er ikkje regulert i gravplassforskrifta, men kan regulerast i vedtektene. I gravplassrådgivarens mal for utkast til lokale gravplassforskrifter (2019) er det to alternative reguleringar:

Alt. 1

I navnet minnelund kan det festes en grav ved siden av. Dette gjelder også urnegrav. Ved feste av grav ved siden av betales det festeavgift fra det tidspunkt den første graven tas i bruk. Ved feste av grav ved siden av i navnet minnelund, vil ikke nødvendigvis gravene komme ved siden av hverandre, men navneplatene.

Alt. 2

I navnet minnelund kan det ikke festes en grav ved siden av.

Ved reservasjon av grav ved sida av i minnelund kan det anten bli sett av plass til ny plate ved sida av til neste namn eller eit namn til på same plate. Om namneplatene kan ha plass til to namn, er eit spørsmål om korleis minnelunden er designa. Det er opp til gravplasstyresmaktene lokalt om det å reservere plass ved sida av i namna minnelund, inneber at urnene blir ståande ved sida av kvarandre i jorda. For gravplasstyresmaktene er det sjølv sagt mest praktisk å gravleggje urnene fortløpande.

8.3 Bakgrunn. Dispensasjonar frå departementet

Departementet har dei siste åra motteke søknader om å dispensere frå gravplassforskrifta § 21 andre leddet, jf. heimelen i § 39. Søknadene har i hovudsak dreidd seg om

¹⁶ Sjå òg <https://kirken.no/nb-NO/gravplassradgiver/graven/symbolsk%20flytting/>

namneflytting til namna minnelund. Mellom anna gav departementet 28. august 2019 dispensasjon til Kongsberg kyrkjelege fellesråd frå gravplassforskrifta § 21:

"[...] slik at Kongsberg kyrkjelege fellesråd kan opne for symbolsk flytting av namn på ektefelle/sambuar/partnar frå eksisterande gravminne til namna minnelund. Namnet på eksisterande gravminne skal fjernast. Opninga for å symbolsk flytte i tråd med dette, bør inn i vedtektene til gravplassen og desse bør utformast i tråd med anbefalingane frå gravplassrådgeveren. Vi gjer merksame på at endringar i vedtektene skal godkjennast av bispedømmerrådet, jf. gravferdsloven § 21 første ledd".

Dispensasjonen var basert på ei tilråding frå gravplassrådgivaren som hadde utforma eit forslag til ei føresegn i den lokale gravplassforskrifta:

"Barne- og familiedepartementet har gitt dispensasjon etter gravferdsforskriften § 39 til symbolsk flytting til navnet minnelund. Kongsberg kirkelig fellesråd kan derfor etter søknad tillate at det påføres navn på ektefelle/samboer/partner selv om vedkommende er gravlagt et annet sted. Navnene skal stå på samme navneplate, og navnet må fjernes fra det opprinnelige gravminnet".

Høvet til namneflytting etter dispensasjonane er nokså avgrensa: Det må dreie seg om namneflytting av ektefelle, sambuar eller partnar, i nokre tilfelle også barn. Flyttinga kan i Kongsberg-saka berre skje til same navneplate som namnet og data til førsteavlidne står på.

Departementet har i godt og vel ti saker gitt dispensasjon til å namneflytte til namna minnelund. Det rettslege landskapet er dermed todelt:

- Dei fleste stader gjeld gravplasslova og gravplassforskrifta fullt ut, og her er det ikkje mogleg å flytte namn til namna minnelund.
- På godt og vel ti stader er det lov å flytte namn og data til namna minnelund etter dispensasjon frå departementet.

8.4 Nordisk rett

I dansk gravplasslovgiving er det ikkje reglar om flytting av namn, men i lokale vedtekter kan dette vere regulert i samband med reglar om å setje opp gravminne.¹⁷

Heller ikkje i svensk gravplasslovgiving er det reglar om flytting av namn. Dette kan vere regulert lokalt. Dei etterlatne søkjer om løyve frå den lokale gravplasstyresmakta der dei ønskjer namnet flytta til. Det er tradisjon for at ei symbolsk mengd jord frå plantefeltet ved gravminnet kan bli flytta til den nye grava, men dette er ikkje noko krav. Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund (SKKF) meiner at namnet på gravlagde i så stor utstrekning som mogleg skal vere der dei er gravlagde, og rår derfor til at det ved namnet blir skrive «gravsatt/vilar på annan plats» når eit namn er flytta. SKKF rår ikkje til å gi løyve til namneflytting etter anonym gravlegging fordi anonymiteten kan ha vore ønskt av avlidne.

¹⁷ Vi byggjer her på opplysningar frå Marjun Egholm i Kirkeministeriet. I [bekendtgørelse nr. 1172 af 19. september 2016 om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde](#) er det fastsett reglar om flytting av kister og urner.

SKKF rår òg til å vere restriktiv til namneflytting til namna minnelund, mellom anna fordi namneplatene ofte er for små til at ein kan skrive at avlidne er gravlagd ein annan stad.

8.5 Flytting av namn frå ordinær kiste- eller urnegrav til namna minnelund

8.5.1 Erfaringar med dispensasjon til å flytte namn til namna minnelund

Departementet bad i april 2020 om opplysningar om erfaringane med å flytte namn til namna minnelund. Dei kyrkjelege fellesråda i Bergen, Færder, Kongsberg, Lier, Nordre Follo og Stavanger hadde på dette tidspunktet dispensasjon etter gravferdsforskrifta § 39 til å gi vedtekter som tillét flytting av namn til namna minnelund. Fleire har kome til etter det. Departementet bad om opplysningar om talet på søknader og kor mange som var avslått, om sakshandsaminga var krevjande, erfaringane med å vurdere om vilkåra var oppfylte, om dei som fekk avslag, slo seg til ro med resultatet, og ei vurdering av om avslaga framstod som rimelege. Departementet viste endeleg til rundskriv P-12/2012 der det står: «På grunn av minnelundenes innretning med like mange plasser på minnesmerket som det er graver i tilhørende gravfelt, ville symbolsk flytting til minnelund bli vanskeleg å håndtere på sikt.» Departementet bad om ei vurdering av om denne utsegna stemte med erfaringane til fellesråda.

I Kongsberg er det gitt løyve til namneflytting i samsvar med dispensasjonen berre éin gong, sjå dispensasjonsvedtaket sitert ovanfor. Sakshandsaminga var ukomplisert.

Dispensasjonen i Bergen kjem slik fram i [dei lokale gravplassforskriftene](#):

I navnet minnelund er det anledning til å påføre navn på ektefelle/livsledsager, barn eller foreldre, selv om vedkommende er gravlagt et annet sted. Navnet skal stå på samme navneplate, og navnet må fjernes fra det opprinnelige gravminnet.

Bergen rapporterer om fire innvilgingar og ingen avslag. Det mest vanlege er at den lengstlevande ektefellen ved sin død blir lagd i namna minnelund, og at namnet til den først avlidne blir påført namneplata.

Føresegna i [dei lokale gravplassforskriftene](#) i Stavanger tilsvarer den i Bergen, bortsett frå at foreldre ikkje er nemnde. Stavanger rapporterer om åtte namneflyttingar til namna minnelund og to avslag. Dei viser til at folk gjerne ringjer før dei søker, og dermed får rettleiing på om dei fyller vilkåra eller ikkje. Stavanger kyrkjelege fellesråd meiner at det må krevjast festeavgift i samband med namneflytting fordi det medfører at «en gir fra seg muligheten til frigrav» og dermed utløyser festeavgift.

I tillegg har Stavanger kirkelige fellesråd dispensasjon til å føre opp namn på anonymt gravlagde barn på ein seinare etablert namna minnelund ved sida av. I brev 27. november 2017 føresette departementet «at det er barnets biologiske mor som enten står som søker, eller som gir samtykke til påføring av navn». Fem namn er flytta. Sjå nærare nedanfor.

Dispensasjonen i Færder opnar for «symbolsk flytting av tidlegare ektefelle eller samboer fra eksisterende gravplass til navnet minnelund i de tilfeller hvor siste avdøde eller dens pårørende vil velge navnet minnelund». Færder rapporterer om éin innvilga søknad og ingen avslag. Namnet blei sett opp på eksisterande namneplate. Flyttinga til namna minnelund utløyser ikkje krav om betaling av festeavgift, men allereie betalt festeavgift for grava som blir sletta, blir ikkje refundert.

Dispensasjonen i Lier kjem slik fram i [dei lokale gravplassforskriftene](#):

I navnet minnelund kan kirkelig fellesråd etter søknad, tillate at det påføres navn på ektefelle/samboer/partner og/eller navn på barn av avdøde. Navnene skal stå på samme navneplate, og navnet må fjernes fra det opprinnelige gravminnet.

Symbolsk flytting til navnet minnelund kan bare skje når det er foretatt en urnenedsettelse i den navnedde minnelunden.

Lier rapporterer om to innvilgingar og eit avslag. I Lier er det eit krav at namneflyttinga skjer samtidig med gravlegging i minnelunden. Det er med andre ord ikkje høve til namneflytting til ei namneplate som allereie er sett opp i minnelunden.

Dispensasjonen i Nordre Follo kjem fram slik i [vedtektene](#):

Navneplate har plass til to navn. Ved dødsfall er det anledning til symbolsk flytting av navn fra tidligere gravlagt ektefelle/samboer/partner eller barn.

Nordre Follo rapporterer om fem innvilgingar og tre avslag. Avslaga gjaldt namneflytting utan samanheng med gravlegging, det vil seie utan at dei som søkte, hadde ei grav i minnelunden frå før.¹⁸

Departementet merkar seg at ingen av gravplastyresmaktene rapporterte om administrative utfordringar med å handheve ordninga. Sakshandsaminga er med andre ord ikkje meir krevjande enn for andre saker om namneflytting. Dette kan ha samanheng med at det i dispensasjonsvedtaka frå departementet er sett nokså stramme krav til tilknyttinga mellom den som hadde namnet som skal flyttast, og den som er gravlagd i minnelunden namnet skal flyttast til. I tillegg er det fleire stader krav om at namnet må setjast på ei eksisterande namneplate. Det har vore relativt få namneflyttingar og endå færre avslag.

Bergen, Nordre Follo, Stavanger og Lier krev at namnet som blir flytta, skal stå på same namneplate som eit namn som allereie er på minnelunden. Kravet om same namneplate inneber at dispensasjonen ikkje reduserer talet på graver som kan takast i bruk i minnelunden. Talet på namneflyttingar til no i dei andre kommunane tilseier ikkje fare få fylle opp minnelunden med platene med flytta namn.

¹⁸ Nordre Follo tek opp spørsmålet om registrering av namneflytta i gravprotokollen. Det er praksis i Nordre Follo å setje «(navneflyttet)» i parentes etter namnet.

8.5.2 Departementets vurdering

8.5.2.1 Utgangspunkt

Namneflytting bryt samanhengen mellom gravinnhald og namn og data på gravminnet eller namneplata. Namneflytting bør derfor ikkje bli vanleg. Departementet meiner vidare at endring av den fysiske utsjånaden av gravplassane bør skje gjennom gravlegging og dermed over tid, ikkje ved at gravminne blir sletta fordi namna blir flytta til minnelundar.

Namneflytting inneber at namn blir flytta. Når ei grav er sletta eller ei namneplate teken ned, vil det ikkje vere høve til namneflytting fordi det ikkje er noko namn å flytte. I punkt 11.6 nedanfor drøftar departementet enkelte særlege situasjonar, men kjem til at det ikkje er tenleg å gi reglar for dei.

Flyttinga av ei namneplate innanfor same minnelund er ikkje namneflytting, men det er berre gravplasstyresmakta som kan flytte namneplater.

Namneflytting må gå fram av gravregisteret.

8.5.2.2 Vurderingar i lys av erfaringane der det har blitt gitt dispensasjon

Gravplassforskrifta § 21 andre leddet er tolka slik at ho ikkje tillèt å flytte namn til namna minnelund. Enkelte stader er flytting av namn og data til namna minnelund tillate med grunnlag i dispensasjon frå departementet og etterfølgjande regulering i lokale gravplassforskrifter. Departementet meiner at ein slik todelt rettstilstand ikkje er heldig.

Departementet viser til at erfaringane med dispensasjonane ovanfor har vore gode. Reguleringa og praktiseringa har variert noko.

Departementet meiner at gravplasstyresmakta, som i dag, bør kunne nekte namneflytting eller setje vilkår. Dette kan mellom anna vere aktuelt dersom det ikkje er tilstrekkeleg plass i den aktuelle minnelunden eller i minnelundane i kommunen. Departementet er likevel i tvil om kor mykje som bør regulerast lokalt, og kor mykje som bør regulerast i sentrale forskrifter.

I det følgjande vil departementet derfor setje fram to alternativ til regulering, som vi ber høringsinstansane ta stilling til. I begge alternativa legg departementet til grunn at det berre er den ansvarlege eller festaren av grava namnet skal flyttast frå, som kan søkje om namneflytting. I tillegg må det i begge alternativa liggje føre samtykke frå den som festar eller er ansvarleg for grava med gravminnet som ein ønskjer å flytte namnet til, eller grava i minnelunden som ein ønskjer å flytte namnet til. Alternativa skil seg frå kvarandre ved at alternativ 2 også set krav om at namneflytting berre kan skje i samband med gravlegging, og at det berre er høve til å flytte eitt namn. Skilnaden mellom alternativ 1 og 2 er altså kor mykje som er regulert i den nasjonale forskrifta, og kva det er opp til gravplasstyresmakta lokalt å regulere i dei lokale gravplassforskriftene.

Dispensasjonane som er nemnde ovanfor, føreset ein relasjon mellom den avlidne som har namnet som skal flyttast, og den avlidne som allereie er gravlagd eller blir gravlagd i den namna minnelunden. Namn på ektemake eller sambuar, barn og foreldre kan flyttast. Slike

vilkår gjeld ikkje ved namneflytting til ordinært gravminne. Departementet meiner at det er vanskeleg å gi nasjonale reglar om at det berre skal vere høve til å namneflytte ved vanlege relasjonar mellom avlidne. Fordi familiar og relasjonane mellom folk varierer, vil departementet ikkje gjere framlegg om nasjonale reglar som avgrensar namneflytting til ein bestemt personkrins. Departementet legg til grunn at det normalt vil vere ei form for relasjon mellom den som skal namneflyttast, og den som er festar eller er ansvarleg for grava i minnelunden det skal namneflyttast til.

Fordi det ser ut til å bli meir vanleg å etablere namna minnelundar, bør ein rekne med at det vil kome ønske om namneflytting frå éin namna minnelund til ein annan, til dømes på ein annan kant av landet. Forslaga stengjer ikkje for det. Forslaga stengjer heller ikkje for namneflytting frå minnesmerke i namna minnelund til gravminne på ordinær grav.

Departementet meiner at det ikkje er naudsynt å fastsetje nasjonale reglar for kor lenge ei grav etter namneflytting kan festast etter fredingstida. Her bør reguleringa av namna minnelundar følgje reglane elles i lov og forskrift. Det inneber mellom anna at gravplastyresmakta som før er fri til å fastsetje ei grense i dei lokale gravplassforskriftene for kor lenge ei ordinær grav og ei grav i namna minnelund kan festast etter fredingstida. Det kan gjelde ein maksimal festeperiode etter siste gravlegging for grava namnet blir flytta frå. Denne tidsmessige grensa gjeld festekontrakten, ikkje namnet. Det er derfor høve til å flytte eit namn frå eit ordinært gravminne der grava nærmar seg maksimalgrensa, og setje namnet opp i ein namna minnelund. For det flytta namnet vil festeperioden og maksimalgrensene i minnelunden gjelde.

8.5.2.3 Alternativ 1

Søknad om namneflytting kan berre fremjast av den som festar eller er ansvarleg for grava namnet blir flytta frå. Saman med søknaden må det følgje samtykke frå den som festar eller er ansvarleg for grava namnet skal flyttast til, eller grava i minnelunden namnet skal flyttast til. Det er med andre ord ikkje mogleg å flytte namn til ein namna minnelund utan samtykke frå den som er ansvarleg for eller festar ei grav der allereie.

Føresetnaden for å gi løyve til namneflytting er at namn og data blir fjerna frå det opphavlege gravminnet eller minnesmerket. Plikta til å fjerne namnet ligg på den eller dei som søker om namneflytting.

Ingen har rettskrav på løyve til å flytte eit namn. Gravplastyresmakta får med forslaget ei utvida kan-fullmakt. Ettersom gravplastyresmakta kan seie nei, kan ho òg setje vilkår for løyvet. Slike vilkår bør normalt gå fram av dei lokale gravplassforskriftene.

Gravplastyresmakta kan gi nærare reglar og avgrensingar i dei lokale gravplassforskriftene. Dette kan til dømes vere å fastsetje at namneflytting berre kan skje i samband med ei gravlegging i ein namna minnelund, eller at flytting til namna minnelund føreset at namna skal stå på same namneplate.

8.5.2.4 Alternativ 2

Dette alternativet byggjer vidare på alternativ 1. Skilnaden er at forskrifta her set fleire vilkår for namneflytting. Formålet er å redusere talet på moglege namneflyttingar og ta sterkare omsyn til at namna minnelundar er utforma slik at det er plass til like mange namn (eller namneplater) som det er graver i jorda.

I reguleringa som er fastsett i Follo etter dispensasjon frå departementet, er det eit vilkår at namneflytting berre kan skje ved dødsfall. Dette er særleg praktisk der det er plass til to namn på namneplatene. Typisk ved gravlegginga av den lengstlevande ektemaken i ein namna minnelund blir namnet til den først avlidne flytta til minnelunden. Departementet foreslår i alternativ 2 å setje som eit vilkår at ein søknad om namneflytting berre kan fremjast i samband med gravlegging. Vilkåret vil gjelde både ved namneflytting til ordinært gravminne og til namna minnelund.

I dette alternativet er det òg ei avgrensing at det berre er eitt namn som kan flyttast til namna minnelund. I dei aller fleste tilfella vil det vere tilstrekkeleg. Å avgrense til eitt namn vil hindre rask vekst i talet på namneplater i minnelundane som ikkje har samband med gravlegging. Dette vilkåret inneber at det blir ein skilnad mellom namneflytting til namna minnelund (avgrensa til eitt namn) og namneflytting til ordinært gravminne (ikkje avgrensa tal på namn). Gravplastyresmakta må godkjenne namneflyttinga i begge tilfelle.

Departementet har vurdert om det også burde givast sentrale forskrifter om at namnet må setjast på same namneplata, men har kome til at dette er eit vilkår som best eignar seg for lokal regulering, fordi minnelundar er ulikt utforma rundt om i landet. Som nemnt ovanfor vil det derfor også her vere opp til gravplastyresmakta eventuelt å krevje i gravplassvedtektene at det flytta namnet må setjast på same namneplate.

8.5.2.5 Dispensasjon

I situasjonar som ikkje er omfatta av alternativa 1 og 2, vil departementet kunne dispensere etter gravplassforskrifta § 39.

8.5.2.6 Nærare om betaling ved namneflytting til namna minnelund

Ved gravlegging i namna minnelund kan gravplastyresmakta krevje avgift for «for bruk av [...] navnet minnelund», sjå gravplasslova § 21 andre leddet. Namneflytting til namna minnelund vil òg vere bruk av namna minnelund, og dermed kan det krevjast avgift som ved gravlegging i namna minnelund.

Namneflytting er ikkje gravlegging. Dersom namnet til ein som levde utanfor kommunen, blir flytta til kommunen, er det ikkje høve til å krevje avgift for utanbygds gravlegging.

Dersom ei ordinær grav blir sletta etter ei namneflytting, har festaren ikkje krav på å få tilbake betalt festeavgift for komande år. Namneflytting til ordinært gravminne eller til ei namneplate der det står eit namn frå før, startar ikkje ein ny frigravsperiode.

Blant gravplastyresmaktene som har fått dispensasjon, er det berre Stavanger som krev festeavgift frå dag éin ved namneflytting til namna minnelund. Etter departementets

vurdering vil det ikkje vere høve til å krevje festeavgift i namna minnelund for ei namneplate før fredingstida er ute. Dette gjeld òg ved namneflytting.

8.5.3 Departementets forslag

Alternativ 1: Gravplassforskrifta § 21 andre leddet skal lyde:

Gravplassmyndigheten kan gi tillatelse til at navn og data på person påføres gravminne på en eksisterende grav eller på minnesmerke på en navnet minnelund et annet sted enn der vedkommende er gravlagt. Søknad om navneflytting må fremmes av den som er ansvarlig for eller fester graven navnet skal flyttes fra. Den som er ansvarlig for eller fester graven navnet skal flyttes til, må samtykke. Det samme gjelder ved flytting til navnet minnelund. Navnet må fjernes fra det opprinnelige gravminnet eller minnesmerket.

Alternativ 2: Som over, men i tillegg skal nytt femte punktum lyde:

Søknad om navneflytting til en navnet minnelund kan bare fremmes i forbindelse med gravlegging og bare for ett navn.

8.6 Namneflytting i særlege situasjonar

8.6.1 Innleiing

Departementet drøfter i dette punktet enkelte særlege situasjonar der det kan vere behov for namneflytting. Nokre slike konkrete saker har løyst seg ved at departementet har nytta heimelen i gravplassforskrifta § 39 til å dispensere.

8.6.2 Flytting av namn til tom grav

Gravplasstyresmakta kan gi løyve til å flytte ei gravlagd kiste eller urne. Vilkåret i gravplasslova § 7 andre ledd er «sterke grunner», og det kan setjast vilkår. Gravplasstyresmakta kan på den andre sida ikkje gi løyve til at namn og data på ein gravlagd blir flytta til ei såkalla tom grav, altså ei grav som er klar for gjenbruk eller bruk.

Det er svært sjeldan at gravlagde kister eller urner blir flytta. I heilt spesielle tilfelle der slik flytting kunne vere aktuelt, kunne eit alternativ vere å la kista eller urna bli der ho er gravlagd, og heller flytte gravminnet eller setje opp eit nytt gravminne med namn og data på ei ny kiste- eller urnegrav.

8.6.3 Påføring av namn på avliden gravlagd i anonym grav

Anonym gravlegging er eit val som blir gjort av den som er ansvarleg for gravferda, ofte i samsvar med ønska til avlidne. Dette valet kan ikkje gjerast om i etterkant. Ei anonym grav har ingen ansvarleg. Plasseringa av grava er berre kjend for gravplasstyresmaktene, jf. gravplassforskrifta §§ 15 og 19.

Stavanger kyrkjelege fellesråd fekk 27. november 2017 (KUD-sak 17/4091-4) dispensasjon til å gi løyve til namneflytting frå ein anonym minnelund (med foster og dødfødde barn) til ein namna minnelund like ved. Denne dispensasjonen kjem ikkje fram av vedtektene. Ei anonym

grav har ingen ansvarleg, og departementet sette derfor som føresetnad at «det er barnets biologiske mor som enten står som søker, eller som gir samtykke til påføring av namn». Bakgrunnen for søknaden om å få gi løyve til namneflytting var at den namna minnelunden kom etter den anonyme minnelunden for dødfødde og barn.¹⁹ Dei som gravla anonymt, kunne ikkje velje namna minnelund. Minnelundane ligg inntil kvarandre. I søknaden skriv Stavanger kyrkjelege fellesråd: «Gravlundssjefen er kjent med at noen foreldre i ettertid har angret på at de gravla barnet sitt i anonym grav fordi de da ikke har hatt noen mulighet til å få satt opp en gravstein eller navneplate senere.» Departementet viser til at haldningane til gravlegging av dødfødde og avlidne små barn har endra seg over tid.

Stavanger rapporterer at alle fem søknader er innvilga, og legg til at dette «har åpenbart vært positivt for de det gjelder». Erfaringane frå Stavanger viser at det er mogleg å dempe smerta enkelte kan kjenne i samband med at gravlegginga av avlidne barn skjedde anonymt. Departementet meiner at ein i saka frå Stavanger fann ei god løysing i ei konkret sak, men strekar under at tilhøva lokalt var ein føresetnad for denne løysinga.

Det er særleg krevjande å gi løyve til namneflytting etter anonym gravlegging fordi ei anonym grav ikkje har nokon ansvarleg. Ingen vil vere formell part. Dess lengre tid som har gått sidan gravlegginga, dess mindre sannsynleg vil det vere at gravplasstyresmakta finn at nokon kan representere interessene til dei etterlatne. Det er vidare heller ikkje opplagt at dei etterlatne er samde, eller kven av dei etterlatne gravplasstyresmakta skal lytte til.

8.6.4 Påføring av namn frå grav som er sletta

Sletting av grav er endeleg. Sletting er ein naturleg og heilt naudsynt del av forvaltninga av ein gravplass. Departementet har blitt kjent med ei konkret sak der den ansvarlege for ei ordinær grav sletta ho på grunnlag av feilaktige opplysningar om at namnet seinare kunne først opp på minnesmerke i namna minnelund. Det var på tidspunktet for slettinga ikkje klart kva for minnelund som ville bli vald for ein eldre slektning.

8.6.5 Departementets vurdering

I dei tre situasjonane ovanfor kan det i særlege tilfelle vere omsyn som taler for å tillate at namn som ikkje kan slettast frå eit gravminne, likevel blir påført eit gravminne eller minnesmerke. Dette skjer svært sjeldan, og det er ikkje naudsynt eller ønskjeleg å gi ein eigen regel. Den generelle dispensasjonsheimelen i gravplassforskrifta § 39 kan nyttast ved behov. Det er departementet som kan dispensere. Ingen vil ha rettskrav på dispensasjon og terskelen vil og skal vere svært høg.

8.7 Økonomiske og administrative konsekvensar

Ein namna minnelund er ei fullverdig grav som er like varig som ei ordinær grav, men mykje meir arealeffektiv og enklare for dei etterlatne. Namneflytting til ein namna minnelund ved sletting av ordinære graver kan frigjere areal på gravplassen (dersom fredingstida er omme) og vere ein praktisk og økonomisk fordel for dei etterlatne.

Departementet reknar ikkje med at det vil kome så mange søknader om namneflytting at det er naudsynt å ta omsyn til ressursane sakshandsaminga i gravplasstyresmakta vil krevje.

¹⁹ Den anonyme minnelunden blei etablert i 1985 og den namna i 2014/2015.

Sletting av graver vil frigjere areal til gjenbruk. Gravplassstyresmakta vil få dekt kostnadene til sakshandsaming gjennom avgift for bruk av minnelund. Gravplassstyresmakter som ikkje tek tilstrekkeleg høg avgift for bruk av minnelund, kan slite med å få dekt kostnadene sine.

9 Nedbryting i kistegrav

9.1 Bakgrunn

Gravplassforskrifta § 12 tredje ledd lyder: «Tidligere benyttet grav kan bare brukes på nytt når det ikke finnes annet enn grove knokler og kisterester etter tidligere gravlegging.» Gravplassstyresmakta lokalt kjenner gravplassane sine. Gjennom gravleggingar vil ein kjenne eigenskapane til kvart gravfelt, og gjennom gravkarta og gravregistra vil ein vite når ei grav blei brukt sist.

God nedbryting er viktig både for gjenbruk og for arbeidstilhøva til dei tilsette på gravplassane. I tillegg har det ei etisk side, fordi etterlatne forventar at den gravlagde blir til jord. For festarar kan dårlege jordforhold føre til at det ikkje blir mogleg å nytte grava som føresett. Det er ikkje ein uvanleg situasjon på norske gravplassar at nedbrytinga av kisteinnhaldet tek meir enn 20 år. Slik departementet oppfattar det, er erfaringa at forlenga fredingstid ikkje alltid inneber at kisteinnhaldet blir brote ned i løpet av fredingstida. Plastsveip, leirehaldig jord, høgt vassinnhald og anna kan føre til at nedbrytinga tek lang tid. Føresegna i gravplassforskrifta § 12 tredje leddet er viktig fordi ho tek omsyn til dei tilsette (HMS eller HMT) når nedbrytinga ek lengre tid enn venta.

NIBIO Norsk institutt for bioøkonomi gjennomfører eit prosjekt som dei kallar «Nedbrytningsforhold på gravplasser», og som vil gi eit faktagrunnlag for gravplassstyresmaktene lokalt, sjå [rapport nr. 70/2020](#). Prosjektet er mellom anna grunnlaget for ein rettleiar om [geoteknisk vurdering ved anleggjing av gravplass](#) (2020).

KA Arbeidsgivarorganisasjon for kyrkjelege verksemder gjennomførte i 2020 ei undersøking som er oppsummert i [rapporten «Når er det greit å gjenbruke en kistegrav?»](#). Rapporten gjengir ei rekkje forslag frå gravplassstyresmaktene som svarte på undersøkinga, til regelendringar som kunne forbetre situasjonen og arbeidet på gravplassane i møte med sein nedbryting. Departementet tek i dette høyringsnotatet ikkje stilling til alle forslaga i rapporten.

9.1.1 Nordisk rett

Den høge kremasjonsprosenten i Danmark og Sverige gjer at dei har færre kistegraver og dermed vil eventuelle dårlege jordbottilhøve ikkje vere eit like stort problem som i Noreg. Kremasjonsprosenten er lågare i Finland (57 prosent), og der er dei kjende med problem med nedbryting i kistegraver. Fredingstida i Finland er minimum 15 år. Ved behov kan gravplassstyresmakta (soknet) fastsetje i den såkalla disposisjonsplanen for gravplassen at graver ikkje kan gjenbrukast.²⁰ Festarar har høve til å klage på desse restriksjonane, men det er praksis for slike restriksjonar. Haldninga er at grava primært er der for den avlidne, ikkje for dei som ser føre seg å bli gravlagde der.²¹

²⁰ Sjå [kyrkolagen](#) 17 kap. 8 § og [kyrkoordningen](#) 17 kap. 6 § 2.

²¹ Opplysningar frå Harri Palo i Kyrkostyrelsen i Evangelisk-Lutherska Kyrkan i Finland.

9.2 Utvida heimel til å stengje del av gravplass for kistegravlegging

9.2.1 Gjeldande rett

Frå 2013 har gravplassforskrifta § 5 andre leddet opna for å stengje ein gravplass permanent for kistegravlegging. Endringa blei omtalt slik i rundskriv [P-12/2012](#):

"Kirkelig fellestråd gis myndighet til å stenge enkeltgraver, mens stenging av deler av en gravplass eller hele gravplassen for kistegravlegging gjøres av bispedømmerrådet gjennom bestemmelse i vedtektene. Stenging skal bare kunne skje når det foreligger slike tungtveiende grunner som er listet opp i § 5 annet ledd, og slike forhold ikke kan utbedres ved utarbeidelse av nytt gravkart, oppfylling av jord, eller drenering omkring et utsatt gravfelt. Stenging av hele eller deler av gravplass for kistegravlegging kan ikke være begrunnet i at det aktuelle gravfeltet for eksempel er vanskelig tilgjengelig, eller at jorda der det skal graves, inneholder store røtter eller stein.

Permanent stenging griper inn i rettighetene til festere av kistegrav. Av hensyn til festerne bør det tilstrebes å ta slike områder ut av bruk til kistegravlegging ved at fester fra neste forfall bare får anledning til å gjenfeste graven som urnegrav.

Gravplassforskrifta § 5 andre leddet gir ei uttømmende liste over situasjonar der gravplastyresmakta kan stengje for kistegravlegging. Det er berre dersom «gravstørrelse, jorddybde eller grunnvannsstand ikke samsvarer med forskriftens krav», at gravplastyresmakta har heimel til å stengje for kistegravlegging. Rundskrivet som er sitert ovanfor, føreset at det ikkje skal bli stengt for kistegravlegging dersom «utarbeidelse av nytt gravkart, oppfylling av jord, eller drenering omkring et utsatt gravfelt» kan betre forholda.

Frå 2013 blei kravet til jordoverdekking over ei kiste redusert frå 100 cm til 80 cm jordoverdekking, jf. gravplassforskrifta § 13. Kravet er framleis 30 cm jord under kista. I KAs rapport om gjenbruk av kistegraver (2020) svarer 37 prosent at det reduserte kravet til jordoverdekking har gjort det mogleg å gravleggje ei ny kiste over ei tidlegare gravlagd kiste.²² 43 prosent svarte nei og resten visste ikkje.

9.2.2 Departementets vurdering

Slik departementet forstår situasjonen, finst det gravplassar der utfordringane ikkje er knytte til at «gravstørrelse, jorddybde eller grunnvannsstand ikke samsvarer med forskriftens krav», og der «nytt gravkart, oppfylling av jord, eller drenering omkring et utsatt gravfelt», ikkje vil hjelpe. Dette gjeld gravplassar der jordkvaliteten ikkje er eigna til nedbryting av kister, typisk leirjord. Dersom det ikkje er mogleg å fylle opp med eller skifte ut massar på slike gravplassar, kan ikkje grava eller gravplassen stengjast etter gravplassforskrifta § 5 andre leddet. Departementet reknar med at dette ikkje er ein uvanleg situasjon. Konsekvensen kan vere at kister blir sette ned utan at det er utsikter til nedbryting sjølv innanfor ei utvida fredingstid.

²² Sjå punkt 8.3 i KA: Gjenbruk av kistegraver – Sluttrapport fra prosjektet «Når er det greit å gjenbruke en kistegrav?» 4. desember 2020.

Gravplasstyresmakta har plikt til å forvalte gravplassen «med den orden og verdighet som dens egenart tilsier», jf. gravplassforskrifta § 1. Det er sjølv sagt at ein skal etterleve gravplasslova og gravplassforskrifta, men det medverkar òg til å oppfylle plikta i § 1. Nedbryting av kister og urner er ei uttalt forventning bak ei rekkje av føresegnene i lova og forskrifta. Dette dreier seg ikkje berre om gjenbruk av graver, men likeså mykje om ei forventning hos menneske om å gå tilbake til naturen og ikkje bli oppbevart over lang tid som meir eller mindre nedbrotne leivningar. Det dreier seg altså om verdige tilhøve. Gravplasstyresmakta har plikt til å leggje til rette for nedbryting av kister og urner, mellom anna gjennom å etterleve gravplasslova og gravplassforskrifta. Det er følgjeleg ei utfordring dersom lovgivinga ikkje gir gravplasstyresmakta verkemiddel til å unngå å gravleggje på gravfelt der jorda ikkje er eigna.

Ein føresetnad for resonnementet over er at det kan vere situasjonar der påfylling og/eller masseutskifting ikkje er mogleg. Var dette berre eit spørsmål om økonomi, ville det mest nærliggjande vere at gravplasstyresmakta tok spørsmålet opp med kommunen, jf. gravplasslova § 3 andre leddet.

Det er uheldig dersom ein i praksis gjennomfører kistegravleggingar i jord ein veit ikkje fører til nedbryting innan sjølv ei forlengd fredingstid. Departementet meiner at omsynet til verdige tilhøve talar for at gravplasstyresmakta gjennom vedtektene i slike tilfelle bør kunne stengje for kistegravlegging, men terskelen bør vere høg. Derfor bør ein krevje at gravplasstyresmakta kan dokumentere at tilhøva i jorda ikkje fører til nedbryting, mellom anna gjennom avviksmeldingar ved opning av graver. Dersom nedbryting neppe vil vere skjedd innan 60 år, bør gravplasstyresmakta kunne stengje for kistegravlegging.

Dersom ein slik heimel til å stengje for kistegravlegging står i gravplasslova § 5 andre leddet, vil vedtaket måtte gå fram av dei lokale gravplassforskriftene. Dermed gjeld krava til opplysing av sak i forvaltningslova. Det følgjer allereie av dette leddet, jf. «Berørte rettighetshavere skal så langt det er mulig varsles skriftlig i god tid og senest tre uker før permanent stenging for kistegravlegging iverksettes.»

Den nye heimelen til å stengje for kistegravlegging bør ikkje nyttast på enkeltgraver eller i enkelttilfelle, men heile gravfelt eller gravplassar.

Forslaget vil setje gravplasstyresmakta som arbeidsgivar i stand til å oppfylle HMS-ansvaret sitt, det vil seie å verne dei tilsette mot å opne graver med manglande nedbryting.

Det bør vere vilkår for når lova gir gravplasstyresmakta rettsleg kompetanse til å stengje for kistegravlegging. Departementet meiner at på stader i landet der klima, tele og anna forseinkar nedbrytinga, er det rimeleg å vente 60 år før gjenbruk av kistegraver. Gravplasstyresmakta kan ikkje stengje for kistegravlegging dersom ein meiner at nedbrytinga vil kunne skje på 60 år. Der ein meiner at tilhøve i jorda fører til at nedbrytinga vil ta lenger enn 60 år, kan den nye heimelen nyttast.

9.2.3 Departementets forslag

Gravplassforskrifta § 5 andre leddet ny andre setning skal lyde (gjeldande andre til fjerde setning blir tredje til femte setning):

Dersom gjenbruk av kistegraver ikke er mulig på grunn av jordbunnsforholdene på gravplassen, jf. § 12 tredje ledd første setning, kan deler av eller hele gravplassen stenges permanent for kistegravlegging.

Departementet ber om synspunkt på om det bør vere eit tilleggsvilkår at gravplasstyresmakta reknar med at nedbrytinga neppe vil bli fullført på 60 år.

9.3 Krav til massar ved lukking av opna kistegrav

9.3.1 Gjeldande rett

Gravplasslovgivinga stiller ikkje uttrykkjelege krav til jorda eller massane på gravplassar, men det er ein underliggjande føresetnad at jorda skal bryte ned urner og kister og innhaldet i dei.

9.3.2 Departementets vurdering

Gravplassar blir nytta i generasjonar. Det vil skje endringar i gravferdspraksisen, men slike endringar skjer sakte, og dei fleste gravferder vil i overskødeleg framtid skje innanfor etablerte former og tradisjonar.

At kvaliteten på jorda ikkje fører til god nok nedbryting innanfor sjølv ei forlengd fredingstid, er noko gravplasstyresmakta ofte vil kjenne til. Det vil ikkje forbetre situasjonen å lukke ei opna kistegrav med slik jord. I boka *Gravplassen – en håndbok* frå 2016 gir Helge Klingberg følgjande råd på side 43:

På enkelte gravplasser som ikke har gjennomgått tilstrekkelig gode grunnarbeider under opparbeidelsen, kan en erstatte oppgravd, tett masse med sand eller knuste steinprodukter når det graves graver. Andre fyller tilbake jord som er rik på organisk materiale.

Det er imidlertid neppe noen som kan uttale seg sikkert om virkningen av disse tiltakene.

Når en erstatter oppgravd jord med annen masse, vil det alltid være behov for et jorddepot og en fylling for oppgravd masse [...] av hensyn til mulige beinrester fra tidligere gravlagte.

Dersom gravplasstyresmakta kjenner til at jorda ikkje er optimal for nedbryting av kister, er det etter departementets vurdering tenleg at gravplassforskrifta støttar opp under ein praksis som tek denne kunnskapen på alvor i form av eit forbod mot å lukke ei opna kistegrav med jord ein veit ikkje er eigna. Dette bør gjelde både urnegraver og kistegraver.

Lukking av opna kistegraver med jord av ein annan og meir eigna kvalitet kan over tid medverke til å forbetre nedbrytinga i kistegravene på gravplassen eller gravfeltet. Kor lang tid dette vil ta, og om jorda vil vere betre eigna sidan (til dømes blåleire), er det nødvendig å vinne og dele erfaringar om. Gravplasstyresmakta må ha ein plan for å handtere jorda frå den opna grava som ikkje blir nytta til å lukke grava med.

Departementet viser til pågåande forskning. Departementet vel å høyre denne føresegna no for raskt å kunne setje ho i kraft dersom denne forskinga gir svar på kva slags jord som er eigna å lukke ei grav med. Om nokon gravplasstyresmakter har erfaringar med å lukke med anna jord, er dei velkomne til å gjere greie for desse i høyringssvaret.

9.3.3 Departementets forslag

Gravplassforskrifta § 13 nytt femte ledd skal lyde:

Åpnet grav skal lukkes med masser som bidrar til nedbrytning.

9.4 Registrering av avvik

9.4.1 Gjeldande rett

Gravplassforskrifta krev ikkje uttrykkeleg at avvik skal registrerast. Gravplasstyresmakta er ansvarleg for sitt eige HMS-arbeid i samsvar med generelle reglar.

9.4.2 Departementets vurdering

Gravplassforskrifta stiller mellom anna krav til avstanden mellom kista og grunnvatnet (§ 8) og til når ei opna grav ikkje kan nyttast (§ 12). Situasjonar der ein bryt eller er nær ved å bryte krava i forskrifta, bør noterast som avvik. Dette bør vere ein systematisk praksis som set gravplasstyresmakta i stand til å skjerme dei etterlatne og dei tilsette for konsekvensane av eigenskapane ved jord, grunnvatn og så bortetter ved den enkelte grava.

9.4.3 Departementets forslag

Gravferdsforskrifta § 19 første leddet ny tredje setning skal lyde:

Opplysninger om enkeltgraver som ikke tilfredsstiller forskriftens krav, skal registreres.

9.5 Økonomiske og administrative konsekvensar

Stenging av gravplass eller gravfelt for kistegravlegging utløyser ikkje krav på erstatning, jf. gravplassforskrifta § 5 fjerde leddet, som viser til § 11 første leddet: «Det kan ikke kreves erstatning for rettigheter som faller bort som følge av at gravplass eller deler av den blir nedlagt.» Dette omfattar også dersom festa grav ved sida av fri grav ikkje kan nyttast til kistegravlegging. Det kan heller ikkje krevjast erstatning dersom ein festar ikkje får nytta festa grav til kistegravlegging i anleggsperioden for masseutskifting. Gravplasstyresmakta bør kommunisere tidleg til festarar og ansvarlege for graver om utfordringane med kistegravlegging på det aktuelle feltet, slik at dei kan ta utsiktene til mogleg stenging med i vurderingane når eit feste skal fornyast eller nokon skal gravleggjast.

Forslaget om endring i forskrifta § 5 har ikkje økonomiske konsekvensar for staten eller for statens overføringar til kommunesektoren. Kommunane har finansieringsansvaret for gravplassar, jf. gravplasslova § 3 andre leddet. Masseutskifting og andre tiltak for å betre jorda på gravplassane kan gravplasstyresmakta ta opp med kommunen i budsjettforslaget.

Fagsystema på gravplassektoren må utviklast for at avvik i enkeltgraver kan registrerast. Departementet legg derfor opp til at føresegna skal ta til å gjelde etter noko tid. Kostnadene ved å utvikle fagsystema må gravplasstyresmaktene bere. Vi legg til grunn at ev. auka lisenskostnader vil vere svært avgrensa. Å registrere avvik vil krevje arbeidsinnsats og for somme også opplæring. Også desse kostnadene må gravplasstyresmaktene bere. Registreringa av avvika set gravplasstyresmakta betre i stand til å følgje opp eit allereie gjeldande HMS-ansvar.

10 Når festaren dør

10.1 Gjeldande rett

Når ein som festar ei grav dør, skal dødsbuet, ifølgje gravplasslova § 16 andre leddet, gi gravplasstyresmakta melding om kven festet skal overførast til. Ved usemje tek gravplasstyresmakta avgjerda.

10.2 NOU 2014: 2 og høyringa

Lae-utvalet drøfta gravplasslova § 16 andre leddet i [NOU 2014: 2 punkt 11.5](#) (utvalet foreslo å endre omgrepsbruken frå feste til leige og innarbeidde dette ordvalet i teksten):

Etter gjeldande rett er det kommunen som skal ta avgjerda dersom dei etterlatne er usamde om kven som skal ta seg av gravferda, sjå gravferdslova § 9 tredje og fjerde ledd. Dersom det er usemje om kven ein gravleigeavtale skal overførast til når gravleigaren dør, tek kyrkjeleg fellesråd avgjerda, sjå gravferdslova § 16 andre ledd. Konfliktløysinga er lagd til ulike forvaltningsorgan for desse sakene, truleg fordi det kyrkjelege fellesrådet har registeret over gravleigeavtalar og dermed har meir informasjon når usemje skal løysast etter § 16 andre ledd.

Etter kva utvalet kjenner til, er det ei utfordring at dødsbua ikkje sender melding til gravplassforvaltninga om kven gravleigeavtalen skal overførast til. Bustyrar og dei etterlatne er kanskje ikkje medvitne om kravet i gravferdslova § 16 andre ledd. Dersom ingen sender melding og tida går, kan buet vere skifta innan gravplassforvaltninga spør kven gravleigeavtalen skal overførast til. Då blir det den som tek seg av gravferda, eller ein slektning som får spørsmålet om kven gravleigeavtalen skal overførast til.

Utvalet gjer framlegg om ei regelendring som klargjer kven som i utgangspunktet skal få høve til å leige grava, men som i dag utan frist for når andre etterlatne kan ta spørsmålet opp til avklaring. Fordi grava kan liggje ein annan stad enn der gravleigaren blei gravlagd, kan det også med ei slik lovendring gå lang tid før det blir avklart kven som endeleg skal vere gravleigar. Utvalet legg likevel til grunn at gravleigar i mange tilfelle vil leige grav innanfor same kommune som ho eller han sjølv blir gravlagd.

Utvalet gjer framlegg om at gravferdslova § 16 andre ledd skal lyde:

Når gravleier dør, skal den som besørger gravferden, gis anledning til å bli leier av grav gravleieren leide, med mindre noen etterlatte skriftlig krever spørsmålet avgjort av gravplassforvaltningen der den leide graven ligger.

Merknader:

- Føresegna byggjer på ein presumpsjon om at den som tek seg av gravferda, stod den avlidne nær og normalt var knytt til dei som er gravlagde i gravene som den avlidne leigde. Dersom denne presumpsjonen ikkje står²³ til, kan dei

²³ Det skulle nok ha stått "slår" her.

etterlatne krevje spørsmålet om kven som skal leige grava, avgjort av gravplassforvaltninga der den leigde grava ligg.

- Dersom den avlidne leigde graver i fleire kommunar, er det fleire avgjerder som må bli tekne. Gravplassforvaltninga tek berre avgjerd om dei gravene som er leigde hos seg.
- Dersom det teknisk er mogleg, bør personvernomsyn ikkje hindre gravplassforvaltninga frå å gjere søk på namnet til konkrete avlidne gravleigarar på tvers av kundar/kommunar i databasar over gravleigeavtaler. Opplysningane om gravene avlidne leigde, skal ikkje spreiest, men nyttast til å fastsetje ny gravleigar, sjå forvaltningslova § 13 a nr. 1 om at opplysningar omfatta av teieplikt kan «gjøres kjent for dem som de direkte gjelder». Om teieplikta, sjå rundskriv V-18 B/2006.
- Den no gjeldande føresegna set ikkje opp nokon frist for å krevje at gravplassforvaltninga tek stilling til kven gravleigeavtalen skal overførast til. Heller ikkje framlegget her set nokon frist. I ei konkret sak kan det vere ulike grunnar til at dei etterlatne ikkje tek opp eller kan ta opp spørsmålet om gravleigeavtalen i samband med dødsfallet. Det kan derfor vere uheldig om lova set ein frist, men det vil vere god skikk å ta opp spørsmålet så snart som råd.
- Dersom det blir fastsett ny gravleigar, kan den som inntil då var gravleigar, ikkje krevje at ny gravleigar skal gjere opp for innbetalt gravleige.

Bergen kyrkjelege fellesråd uttalte i høyringa:

Man går fra formuleringen «skal dødsboet ...» til «gis anledning til ...». Her mener vi at plikten må understrekes i større grad, eventuelt med en bestemmelse om at hvis ikke den som besørger gravferden har gitt tilbakemelding om dette innen 6 måneder, tilfaller graven gravplassmyndigheten og kan slettes. I dag er det ikke noe overordnet system som sikrer at det meldes fra til gravplassforvaltningen i en kommune når fester, bosatt i en annen kommune, dør. Det betyr at f.eks. gravarkivet i Bergen kan ha stående en grav med en ansvarlig som ikke lenger er i live. Gravplassforvaltningen vil ikke oppdage dette før det er behov for kontakt med den ansvarlige, eller at det rutinemessig søkes mot Folkeregisteret. Det er heller ikke alle gravplassforvaltninger som har en slik mulighet for søk. De etterlatte etter den ansvarlige vil ofte ikke være klar over avdødes ansvar for en grav i en annen kommune, og har dermed heller ingen oppfordring til å gi melding om hvem som skal overta ansvaret. Når ingen av de etterlatte har kjennskap til graven i en annen kommune synes det rimelig å forutsette at tilknytningen til den gravlagte ikke er særlig stor, og at en frist på 6 måneder må være tilstrekkelig.

10.3 Departementets vurdering

Festeperioden startar normalt når fredingstida er over. Ein festeavtale gjeld ein avgrensa periode og strekkjer seg normalt uavbrote frå etableringa til tidspunktet festaren vel å ikkje fornye festeavtalen. Opninga for å krevje at gravplastyresmakta avgjer kven som skal ha festeretten, oppstår berre når festaren døyr, ikkje ved anna overføring av festerett. Feste kan

berre overførast med løyve frå gravplasstyresmakta. For å førebyggje seinare usemje bør gravplasstyresmakta sørkje for å dokumentere medverknaden til partane ved overføringa.

Departementet viser til at Lae-utvalet oppfatta at dødsbua ikkje gir slik melding lova krev. Utvalet foreslo i staden ein regel som tek utgangspunkt i personkrinsen gravplasstyresmakta i alle høve har kontakt med i samband med gravlegginga. Når ein person som er festar (dvs. er part i ein festekontrakt) dør, var forslaget at ho eller han som er ansvarleg for denne gravferda, får rett til å gå inn som ny part i festekontraktane til den avlidne. Departementet meiner dette kan gi ein smidigare overgang, fordi gravplasstyresmakta får ein konkret person å spørje om festekontraktane som avlidne hadde.

Det er ikkje fastsett noka plikt for gravplasstyresmakta til å søkje etter moglege etterlatne etter avlidne festarar i Folkeregisteret eller på annan måte. Dette er likevel er ei viktig oppgåve. Ei grav kan vere svært viktig for etterlatne som ikkje har rolla som festar, eller som står utanfor den inste krinsen. Det kan ha stor verdi for etterlatne å få tilbod om å feste vidare ei grav som elles ville blitt sletta. Når utviklinga går i retning av meir samansette familiemønstre, bør ein kanskje ikkje leggje til grunn at familiane sjølv tek seg av å gi gravplasstyresmakta opplysningar om ny festar, mellom anna fordi dei kanskje ikkje kjenner til eventuelle graver som avlidne festa. Ei utfordring for gravplasstyresmakta er å unngå at andre etterlatne som òg kunne tenkje seg å feste grava, ikkje blir spurde. Opplysningane i Folkeregisteret gir ikkje alltid heile biletet.

Bergen kyrkjelege fellesråd foreslo i høyringa eit tillegg om at festeretten fell bort dersom ingen tek over festeretten innan seks månader etter at festaren døydde. Det ville innebære at forskotsbetalt festeavgift ville tilfalle gravplasstyresmakta, og at grava kunne nyttast til ny gravlegging etter seks månader. Departementet meiner at festekontraktar og innbetalingar i tillit til dei, bør respekterast. Samstundes er det vesentleg at ei grav har ein ansvarleg. Departementet meiner det ikkje er tenleg å lovfeste når gravplasstyresmakta kan slette ei grav midt i festeperioden.

Den som sørger for gravferda, har ikkje plikt til å overta festet. Det er gravplasstyresmakta der grava ligg, som skal sjå til at den som sørger for gravferda, får høve til å bli ny festar. Dette kan gravplasstyresmakta berre gjere dersom dei får melding om dødsfallet og om kven som sørger for gravferda. Dersom avlidne festa graver i fleire kommunar, vil den som sørger for gravferda kunne overta også desse festeavtalane. Andre etterlatne kan krevje eitt eller fleire feste overført til seg.

10.4 Departementets forslag

Gravplasslova § 16 andre leddet skal lyde:

Når festeren dør, skal den som sørger for gravferden gis anledning til å bli ny festar, med mindre noen etterlatte skriftlig krevjer spørsmålet avgjort av gravplassmyndigheten der graven ligger.

10.5 Økonomiske og administrative konsekvensar

Forslaget vil føre til færre saker der det er tvil om kven som er rett festar av grav, fordi den ansvarlege for gravferda har tettare kontakt med gravplasstyresmakta og med dei etterlatne enn dødsbuet. Færre saker kan gi gravplasstyresmakta lågare kostnader til saksbehandling og større inntekter frå festeavgift.

11 Betaling for å fjerne gravminne

11.1 Gjeldande rett

11.1.1 Betaling for å fjerne gravminne

Gravplasslova § 18 andre leddet lyder: «Når festet opphører, skal festeren om mulig gis anledning til å fjerne gravminne og lignende innretning fra gravplassen. Det som ikke er fjernet fra gravplassen innen seks måneder etter festets opphør, tilfaller gravplassen.»

Gravplassforskrifta § 21 tredje leddet lyder: «Eieren skal besørge fjerning av gravminne fra grav som ikke festes. Dersom gravplassmyndigheten fjerner gravminne, skal navn og data tas bort.»

Dei same reglane gjeld for festarar som for ansvarlege for frigraver, jf. gravplasslova § 19 første leddet tredje punktum. Dei to siterte føresegnene gir ulike svar på om ein må betale for å fjerne gravminnet eller ikkje.

11.1.2 Blikk til sida: Plikt til å fjerne eit gravminne på grav utan ansvarleg?

Gravplasslova §§ 15 og 19 er tydeleg på at det må vere ein ansvarleg (eller ein festar) før eit gravminne blir sett opp. Dersom festaren dør, vil festaren kunne bli gravlagd i grava, jf. gravplasslova § 15 andre leddet, men ingen har plikt til å overta rolla som festar. Også i andre situasjonar kan det hende at ei grav i fredingstida ikkje lenger har nokon som er ansvarleg for ho eller for gravminnet. I slike tilfelle vil ikkje gravplasstyresmakta ha noka plikt til å fjerne gravminnet, men det vil vere gravplasstyresmakta som må ta ansvar for det. (Noko ansvar for stell har gravplasstyresmakta ikkje.) Det er rimeleg at eit gravminne som står godt, får stå fredingstida ut, men gravplasstyresmakta er ikkje forplikta til å ta på seg store kostnader for å rette opp eller vedlikehalde eit gravminne når ingen etterlatne vil ta ansvar for grava.

11.2 NOU 2014: 2

Lae-utvalet skreiv i NOU 2014: 2 punkt 7.5.11 om betaling for fjerning av gravminne (utvalet foreslo å endre omgrepsbruken frå feste til leige og innarbeidde dette ordvalet i teksten):

Gravleigaren avgjer sjølv om ho eller han ikkje vil leige grava vidare, med mindre leigeforholdet har nådd ei maksimumsgrense og gravplassforvaltninga ikkje samtykkjer i forlenging.

Ved avsluttinga av leigeforholdet eller dersom ansvarleg for fri grav vel å ikkje leige grava, skal leigaren eller den ansvarlege få høve til å fjerne gravminne frå grava. Dersom gravminnet ikkje er fjerna innan seks månader, blir det gravplassen sin eigedom, sjå gravferdslova §§ 18 andre ledd og 19. Utvalet forstår gjeldande rett slik at dersom gravleigaren eller den ansvarlege skriftleg seier frå seg gravminnet, har gravplassforvaltninga ansvaret for det.

Av 94 gravplassforvaltningar i dei fem fylka utvalet har kartlagt, har tolv fastsett ein sats for betalinga for fjerning av gravminnet. Prisane spenner frå kr 500 til kr 800. Det er

ikkje heimel for å krevje dette som avgift, så dette er betaling for ei teneste. Ein pris på kr 500 er så høg at det for dei etterlatne mange stader vil kunne vere meir lønsamt å leige vidare i staden for å betale gravplassforvaltninga for å fjerne gravminnet. Når nye graver i gjennomsnitt kostar kr 15 000 å etablere, er det nok at éin leigar avsluttar leigeforholdet for å dekkje dei tapte inntektene frå 30 gravleigarar som ikkje må betale kr 500 for å fjerne gravminnet.

Utvalet viser til at gravplassforvaltninga tek over gravminnet etter eit halvt år. Det inneber at dei som betaler for å få fjerna gravminnet, er gravleigarar som fjernar det i løpet av eit halvt år etter at leigeforholdet er avslutta. Blant desse kan det vere gravleigarar eller ansvarlege som ikkje forstod at dei kunne sleppe å betale ved å sitje stille. Derfor bør gravplassforvaltninga ikkje krevje betalt for å fjerne gravminnet frå ei grav som skal slettast. Dersom gravleigaren eller den ansvarlege vil ha gravminnet som privat eigedom, kan ho eller han be eit firma hjelpe seg med å flytte gravminnet bort.

Utvalet foreslo ei ny føresegn i gravplassforskrifta: «Gravplassforvaltningen kan ikke kreve betaling for å fjerne gravminne fra en grav som skal slettes, jf. gravferdsloven § 18.» NOU 2014: 2 var på høyring i 2014. Få, om nokon, høyringssvar kommenterte dette spørsmålet.

11.3 Departementets vurdering

Det er etter departementets vurdering ikkje tvil om at gravplasstyresmakta kan ta betalt for å hjelpe festarar med arbeid med gravminnet. Dette er ei teneste som festarar bestiller, og som gravplasstyresmakta yter på marknadsvilkår, og treng dermed ingen heimel i lov eller forskrift.

Det er uheldig at gravplassforskrifta § 21 tredje leddet gir inntrykk av at festaren og den ansvarlege for ei grav som ikkje blir festa, skal betale for å fjerne gravminnet når gravplasslova § 18 slår fast at gravplasstyresmakta har ansvaret for gravminnet etter eit halvt år. Dei tilsynelatande motstridande føresegnene inneber at den kyndige (som kjenner systemet i lova) slepp å betale ein kostnad som den ukyndige må betale. Slike situasjonar må lovverket unngå. Departementet meiner at festarar og ansvarlege for frigraver som ønskjer å overta gravminnet til eige bruk, bør betale for fjerninga og transporten. Det vil dei fleste forstå. Er ikkje gravminnet fjerna innan seks månader, jf. lova § 18 andre leddet, fell det tilbake til den lokale gravplasstyresmakta. Departementet meiner det ikkje er grunn til å skilje mellom festarar (som har betalt festeavgift) og ansvarlege for frigraver (som ikkje har inngått festeavtale etter frigravsperioden). Dersom festarar eller ansvarlege for frigraver ikkje ønskjer å overta gravminnet til eige bruk, bør gravplasstyresmakta ta kostnaden ved å fjerne gravminnet.

11.4 Departementets forslag

Gravplassforskrifta § 21 tredje leddet første punktum blir oppheva.

11.5 Økonomiske og administrative konsekvensar

Lae-utvalet viste til at få gravplasstyresmakter tek betalt for å fjerne gravminne, og meinte at det ikkje var behov for kompensasjon frå staten for regelendringa. Departementet sluttar seg til dette.

Forslaget vil ha svært avgrensa økonomiske og administrative konsekvensar, fordi eit klart mindretal av gravplasstyresmaktene tek betalt for denne tenesta. Nokre stader kan gravplasstyresmakta gå glipp av inntekter, men dei får kompensert ved å krevje betalt ved gjenbruk av gravminne.

12 Heimel til å gi løyve til forsøk som avvik frå lova

12.1 Bakgrunn

Gravplasslova opnar ikkje for andre gravferdsformer enn kistegravlegging og kremasjon med urnegravlegging eller oskespreiing. Det er heller ikkje heimlar i lova for forsøk med alternative gravferdsformer. Det inneber at gravplasslova må endrast dersom det er ønskjeleg med forsøk med ny teknologi for å bryte ned kiste og kisteinnhald.

12.2 Gjeldande rett

12.2.1 Tillatne gravferdsformer

Gravplasslova regulerer tre typar graver:

- a) kistegraver, jf. § 12
- b) urnegrav (ev. i urnevegg) og oskespreiing etter kremasjon, jf. § 10
- c) såkalla naturleg grav når leivningane ikkje blir funne, jf. § 1 tredje ledd

Systemet i gravplasslova er at dei måtane menneskeleivningar kan handterast på, er positivt førte opp. Det som er tillate, er positivt regulert. Det som ikkje er regulert, er forbode.

Kremasjon er historisk og i dag knytt til flammer, jf. mellom anna religiøse førestillingar om reinsing (*purification*) og det norske ordet bålferd. I lova er *kremasjon* og *oske* knytte saman. Sjølv om *oske* ikkje er legaldefinert, er tilknyttinga til kremasjonsprosessen til hinder for at andre metodar som resulterer i reinsa bein, kan reknast som ei regulert og tillaten gravferdsform.

12.2.2 Forsøk

Gravplasslova inneheld ingen generell dispensasjons- eller forsøksregel. Departementet kan gi reglar til «gjennomføring og utfylling» av lova, jf. § 26, men det gir ikkje høve til å fråvike lova. Gravplassforskrifta § 39 er ein generell derogasjonsregel (dvs. at han heimlar fråvik frå reglane elles), men gjeld berre reglane i forskrifta.

Lov om forsøk i offentleg forvaltning (forsøkslova) av 1993 kan ikkje brukast fordi dei kyrkjelege fellesråda ikkje er omfatta av ho. Dessutan vil det truleg vere å strekkje ordlyden å seie at introduksjon av ei heilt ny gravferdsform er eit avvik frå reglar om korleis oppgåver skal løysast, jf. forsøkslova § 3 bokstav a.

12.2.3 Lovendring nødvendig

Lova må endrast dersom ein skal ta i bruk nye måtar (ny teknologi) å handtere menneskeleivningar på. Lovendringa kan anten uttrykkeleg tillate ein særskild ny teknologi eller vere utforma som ein heimel for forsøk (som i neste omgang kan leie til at lova blir endra slik at visse teknologiar blir tillatne).

12.2.4 Lae-utvalet (NOU 2014: 2)

Lae-utvalet uttalte etter ein nokså kort gjennomgang av spørsmålet at «det ikkje er noko mål at norsk gravplassforvaltning skal vere i første rekkje i den teknologiske utviklinga. Utvalet vil ikkje gjere noko framlegg om ein heimel for forsøk eller dispensasjon i gravferdslova». (Sjå punkt 3.3.1.2.) Utvalets tilnærming var altså å sjå an utviklinga i andre land.

12.2.5 Svenske erfaringar med frysetørkingsteknologien og den private aktøren som fremja den

Lae-utvalet viste til eit svensk utval som hadde «sett nærare på ny teknologi og nye gravferdsformer, sjå [SOU 2013: 82](#). Dei gjer ikkje framlegg om å innarbeide nye gravferdsformer i svensk lovgjeving, men rår til at lova regulerer korleis ei slik godkjenning skal gå føre seg». Lae-utvalet gjer greie for tilrådinga slik:

Tilrådinga er at éin av länsstyrelsene (tilsvarer Fylkesmannen) får i oppgåve å ta imot søknader om godkjenning av nye gravferdsformer og førebu saka for avgjerd i departementet. Regjeringa kan anten innarbeide gravferdsforma i lovgjevinga eller la vere. Denne avgjerda kan ikkje påklagast. Søkjaren må betale kostnadene ved saksbehandlinga og sakkyndige fråsegner. Søkjaren må vere lokal gravplassforvaltning eller ha tilslutning frå lokal gravplassforvaltning. Sjå SOU 2013: 82 side 55–71.

Etter det vi har fått opplyst, har svenske styresmaktar fastsett at det framleis er regjeringa som tek avgjerd om nye metodar, med andre ord blei forslaget ikkje følgt opp. SKKF meiner at forslaget ikkje blei følgt opp fordi den einaste aktøren i svensk gravferdsbransje som marknadsførte ny teknologi, gjekk konkurs og la ned verksemda. Frysetørkingsteknikken viste seg ikkje å fungere, og kister som var frosne ned i påvente av frysetørking, blei tinte og kremerte. Fordi det ikkje lenger var aktivitet i firmaet som tilbydde frysetørking, var det ikkje behov for reglar om godkjenning av ny teknologi.

12.3 Departementets vurdering

Departementet har ikkje greidd ut rettslege og praktiske spørsmål kring teknologiane som har vore framme i media. Eit utgangspunkt er at nye teknologiar som krev eigne anlegg der nedbrytinga skjer, vil krevje unntak frå gravplasslova. På den andre sida ligg forbetring av nedbrytinga med nye massar, mindre jordoverdekking, jordblandingar eller naturlege tilsetjingar, ikkje langt unna ordinær forvaltning av gravplassane.

Norsk gravplasssektor har relativt små fagmiljø. Nye metodar som eventuelt blir tekne i bruk i Noreg, vil derfor mest sannsynleg vere utvikla og prøvde ut i andre land.

Utgreiingsinstruksen og god forvaltning av sektoransvaret krev at departementet har eit solid kunnskapsgrunnlag før ein gjer regelendingar som introduserer nye metodar for nedbryting av kister og kisteinnhald. Høyring av framlegg til regelendingar vil medverke til å avstemme eventuelle forslag med haldningar og praktiske omsyn i sektoren. Å ta i bruk nye metodar for å bryte ned leivningar etter menneske, krev etisk gjennomtenking og praktisk tryggleik. At noko er uvant i Noreg, inneber ikkje i seg sjølv at det ikkje er etisk forsvarleg. På den andre sida er det ikkje opplagt at ein metode som er teken i bruk i utlandet, skal prøvast ut i Noreg.

I dag ser det ikkje ut til at nabolanda våre har teke i bruk nye metodar som utan vidare kan bli tillatne i Noreg. Dette utelukkar ikkje at det kan bli aktuelt å ta i bruk nye metodar. Departementet har fått spørsmål frå gravplasstyresmakter som planlegg investeringar, om det vil kome nye metodar som kan takast i bruk.

At dei eldste døyr først, er eit generelt argument for at endringar på gravplasssektoren gjerne bør skje sakte. Dette argumentet tek ikkje omsyn til kva gravplassane har å seie for yngre

menneske som òg må ha i tankane at dei ein gong skal døy. Utforminga av gravplassane og det som skjer med leivningane, har noko å seie også for menneske midt i livet. Nye eller uvande gravferdsformer som folk får vite om gjennom media eller på reise, kan vekke ei interesse som ein kanskje ikkje bør avvise ved å seie at forvaltninga ikkje ønskjer å vere teknologileiande.

Eit alternativ til eventuelt å tillate ny teknologi gjennom lovendring (full implementering) er å gi reglar om korleis ny teknologi kan prøvast ut og vurderast med sikte på tillating seinare gjennom lovendring. For å gjere det mogleg å prøve ut nye metodar i Noreg kan det utformast ein heimel for forsøk som føreset avvik frå gjeldande reglar. Departementets heimel til å avvike frå gravplassforskrifta er ikkje tilstrekkeleg. Det er naudsynt å fråvike lova, og det har departementet ikkje rettsleg kompetanse til.

Ein eventuell regel om forsøk inneber ikkje at nokon får rett til unntak frå gjeldande rett eller rett til å få løyve til forsøk. Departementet meiner at private verksemdar ikkje bør kunne søkje om forsøk åleine. Det er ei lokal gravplastyresmakt som må søkje om forsøket, underbygge søknaden med eiga saksførebuing og vere budd på å ta dei økonomiske konsekvensane. Departementet ser at dette kan heve terskelen for å sende søknader, men meiner at det er liten grunn for det offentlege til å bruke tid på eit forsøk som ingen gravplastyresmakter finn interessant. Søknaden må vise kva som er måla, behova og verknadene av forsøket, og korleis det skal evaluerast. Departementet kan setje vilkår og rammer for forsøket. Det er mellom anna nærliggjande at søkjaren skal ta kostnadene ved evalueringa.

Sentrale spørsmål som ein søknad og ei evaluering må seie noko om, er miljøkonsekvensar (energibruk og forureining), tryggleik for dei tilsette, stabil drift og etikk/verdige tilhøve (at leivningane blir brotne ned og haldne åtskilde). To føresegner vil setje grenser for kva for forsøk departementet kan gi løyve til:

- Gravplasslova § 1: "Gravlegging skal skje med respekt for avdødes religion eller livssyn".
- Gravplassforskrifta § 1: "Gravplassen skal holdes i hevd og forvaltes med den orden og verdighet som dens egenart tilsier."

Det kan vere behov for å trekkje inn fleire typar fagkompetanse i vurderingane ein forsøkssøknad krev. Terskelen for å få løyve til forsøk vil vere høg.

12.4 Departementets forslag

Ny § 39a skal lyde:

§ 39a Forsøk

Departementet kan etter søknad fra gravplassmyndighet gi forskrift som tillater tidsbegrensede avvik fra loven her eller regler i medhold av loven. Forsøket kan ikke stride mot § 1 eller mot hensynet til gravplassenes orden og verdighet.

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Saksbehandler	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Tone Klev Furnes	630	21/03055-1	

Saksordfører: Stein Reinertsen

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
69/21	Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	06.09.2021

Status på kulturfeltet 2016 - 2021

Vedlegg:

Bdr sak Kultur og kirke 2016.pdf

KM 11 18.pdf

KR 33-21.pdf

Saksorientering

Innledning

Kirkemusikk og andre kunstneriske uttrykksformer er integrert i - og utvider kirkens forkynnelse, trospraksis og tilbedelse. Kirkemøtet ser arbeidet med kunst og kultur som et kjerneområde som åpner troens rom gjennom et mangfold av uttrykk. Dette arbeidet må ivaretas i plan- og budsjettarbeid på alle nivåer i kirken. (Vedtak 1 Kjerneområde i KM 11/18).

I Kirkemøtevedtak KM 11/18 *Rapport og veivalg for Den norske kirkes kunst- og kultursatsing* og i Kirkerådets vedtak KR 33/21 *Oppfølging av kultursaken (KM 11/18) med tildeling av kulturmidler* gis det retning og kurs for videre arbeid og satsing på kulturfeltet i Den norske kirke. (KM 11/18 og KR 33/21 vedlagt).

KM 11/18 og KR 33/21 er fulgt opp på kulturfeltet i bispedømmet ved kulturrådgivers besøk i tjenestekonferanser for prester og kirkemusikere og gjennom formidling til kirkevergene og dialog med enkelt menigheter.

Kirkerådet har vedtatt at det skal tildeles 2 millioner kroner til kultur i 2021. Midlene skal bidra til å realisere KM 11/18 *Rapport og veivalg for Den norske kirkes kunst- og kultursatsing*.

Tilbakeblikk

Kirkerådet ga i 2003 Norske kirkeakademier i oppdrag å utforme en kulturmelding for Den norske kirke. I kirkemøtevedtakene KM 7/05 fremheves verdien av kulturelt og kunstnerisk arbeid i forhold til gudstjenesten, og kirkens brede kulturarbeid lokalt, regionalt og nasjonalt. Kirkemøtet oppfordret kirken til større åpenhet og dristighet i samspill med kultur og kunstmiljøer og til å invitere kulturarbeidere og kunstnere til å se kirkens trosunivers med sine fortellinger og symboler som en faglig utfordring. Her ble samtidig politikere oppmuntret til å inkludere kirken, lokalt og nasjonalt, når kulturell og kunstnerisk utfoldelse skal prioriteres.

I Statsbudsjettet for 2009 ble det bevilget fem millioner kroner til ny kultursatsing i kirken. Midlene var ikke knyttet til produksjons- eller tilskuddsordning, men skulle tilføre kirken kompetanse og kapasitet til å bruke av eksisterende ordninger innenfor kunst- kulturfeltet. Midlene var øremerket stillinger på kulturfeltet, og ble bevilget over kulturbudsjettet og dermed ikke tatt fra andre kirkelige formål. I Statsbudsjettet for 2011 ble kulturrådgiverstillingene innarbeidet i kapittel for Kirkelig administrasjon med budsjettmessig helårsvirkning.

Agder og Telemark bispedømmeråd har hatt kulturrådgiver ansatt siden 2009. Stillingen omfatter rådgivning og saksbehandling innen kulturfeltet i saker og henvendelser fra menigheter, det allmenne kulturlivet, offentlig sektor, fylker, kommuner og andre. I bispedømmerådssak fra 2016, 009/16 *Kultur og kirke* (vedlagt), skisseres utviklingstrekk og resultater innen kulturfeltet i bispedømmet i perioden 2009-2015. I den forbindelse er det naturlig å se på utviklingstrekk på kulturfeltet i perioden 2016-2021 og status på kulturfeltet i dag.

Utviklingstrekk og status på kulturfeltet

I oppbygningen av kulturfeltet er det lagt vekt på en strukturell og systemrettet organisering, som samarbeid og relasjonsbygging med menigheter, kommuner og fylkeskommuner, universitet og høyskoler, og med kunst- og kulturinstitusjoner. Nedenfor vises noen trekk ved arbeidet på kulturfeltet i dag, med blick på utvalgte områder. For mer spesifikk informasjon om tiltak og resultater vises til kultursak 009/16 og årsrapporter fra 2009 til 2020. Blant flere nasjonale og regionale samarbeidsparter kan nevnes Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, Nasjonalbiblioteket, Kulturdepartementet, Kilden Teater og Konserthus og KORO (kunst i offentlig rom). Gjennom årene er det etablert flere møteplasser for kultur som samarbeid mellom bispedømmet, menighet og det allmenne kulturliv.

Menighetsfokus

Kultursatsingen til Den norske kirke har et klart menighetsfokus, og det er menigheten og det byggende kirkelige kulturarbeidet som er sentralt. Menighetene i bispedømmet tar kontakt om råd, veiledning og samarbeid, og kulturrådgiver inviteres til besøk i stab, menighetsråd og i kirkelige utvalg. Kulturrådgiver tar også selv initiativ til besøk i tjenestekonferanser for prester og kirkemusikere for å formidle fagstoff og legge til rette for dialog, samhandling og kompetansehevede tiltak.

Fagråd og fagdag for kirkemusikk

Etter initiativ fra kulturrådgiver ble det i 2014 opprettet fagråd innen kirkekunst og innen kirkemusikk.

Fagrådene består av biskop, kirkefagsjef og kulturrådgiver i tillegg til konservator fra Sørlandets kunstmuseum (Fagråd for kirkekunst) og kirkebygggrådgiverne ved bispedømmekontoret (Fagråd for kirkekunst). To kirkemusikere inviteres for to år av gangen til å delta i Fagråd for kirkemusikk.

I organiseringen av kirkemusikkfeltet arrangeres den årlige fagdag for kirkemusikere og biskopens møte med kirkemusikerne. I tillegg til biskopens innlegg og samtale med kirkemusikerne, er det invitert foredragsholdere som formidler faglig aktuelle tema, og dette kombineres med musikk og gjerne minikonsert av domkantor. Fagdagen er organisert og blir gjennomført av fagråd for kirkemusikk og holdes i Kristiansand domkirke.

Kulturfeltet

Reformasjonsjubileet i 2017 innebar stort potensiale for arbeid på flere fagområder, blant annet kunstutstillingen *Sola Gratia. Kunst og kirke i 500 år*. Utstillingen var et samarbeid med Tunsberg bispedømme og ble vist i Drammens museum og Telemarksgalleriet på Notodden med stor publikumsoppslutning. Det ble også gitt ut en kunstbok med samme tittel som utstillingen, og flere tusen barn og unge fikk oppleve utstillingen gjennom Den kulturelle skolesekken,- i samarbeid med fylke og kommune. Menighetene i bispedømmet skapte en rekke arrangementer og konserter knyttet til jubileet, det ble holdt temagudstjenester, og de to utstillingsstedene hadde samarbeid med den lokale menighet. En egen forestilling om Martin Luther i Den kulturelle skolesekken ble gjennomført av Tore

Thomassen for skoler i Aust-Agder fylke. I år er det 250 år siden Hans Nielsen Hauge ble født. Det markeres med nasjonal jubileumsfeiring. Det finnes mange spor etter Huges virksomhet i både Agder og i Telemark. Biskop har nedsatt en bredt sammensatt komite for markeringen av jubileet, der fagseminarer, samt kulturkveld i domkirken er del av programmet. Også menighetene i bispedømmet deltar i markeringen gjennom ulike tiltak.

Konsserter og arrangementer

En sentral del av arbeidet på kulturfeltet er rådgiving til menighetene i forbindelse med konsserter og arrangementer; som råd om finansiering og tilrettelegging. Største del av 2020 og våren 2021 ble preget av pandemien, og dette virket inn på antall deltakere på konsserter og kulturarrangementer i 2020. Men tar man også med tallene fra firmaet Rambølls kartlegging over deltakere på digitale aktiviteter er der vekst i antall deltakere på konsserter og arrangementer. (For tallmaterieell, se årsrapport 2020). Det er gledelig å se det store tilfang av digitale produksjoner innen konsserter og kulturarrangementer, der de fleste opptak ble gjort inne i kirkerommet. Slik har også kirkens iboende estetiske kvaliteter som arkitektur, kunst og utsmykning fått en bred formidling. Samtidig har også en rekke nye arenaer for konsserter og musikkinnslag funnet sted, og menighetene rapporterer om blant annet sangandakt foran sykehjem, og innspilling av salmer foran høytidene. Det er grunn til å notere at kirkens konsserter og kulturarrangementer har nådd et bredere publikum gjennom det store tilfang av digitale produksjoner og at erfaringer og resultater fra denne type formidling har dannet et grunnlag for videre bruk av digitale plattformer på ulike arenaer i menighetens virke. Det kan også legges til at digitale plattformer og kulturnettverk generelt har økt i antall og omfang i menighetene de siste årene. Flere menigheter har også i dag egne kunst- og kulturutvalg eller websider for kultur, og noen menigheter er knyttet til offentlige kulturnettverk.

Kulturfrivillighet

Tallet for antall frivillige medarbeidere har naturlig gått ned som følge av færre tiltak på kulturfeltet grunnet pandemien, likevel viser 1399 frivillige i 2020 en god oppslutning, mot 2050 frivillige i 2019, da også tiltakene var dobbelt så mange. Nasjonalt jobbes det med temaet kulturfrivillighet, og dette følges opp i bispedømmet som dialoger med -og seminar (webinar) - for menighetene. Kulturfrivilligheten er sterk, den skaper gode relasjoner i gleden over et felles engasjement, og frivillige kan nytte sin kompetanse i et menighetsbyggende fellesskap.

Barn og unge

Til regjeringens arbeid med en kulturmelding for barn og unge i 2019 ble kulturrådgiverne oppfordret av Kirkerådet til å skrive innspill. Innspillet fra Agder og Telemark bispedømme løftet frem kor og kirkemusikk og viste til kirkemusikernes kompetanse og kirkerommets kvalitet som kulturell arena for utfoldelse og mestring, og at dette kan utgjøre en samarbeidsplattform mellom menighet og kommune. I innspillet ble det også poengtert viktigheten av å synliggjøre menighetenes tilbud til barn og unge i kommunale aktivitetskalendre.

Vedtak 8 i KM 11/18 *Barne- og Ungdomskultur* viser til at det er en forutsetning at barn og unge får være med å utforme og delta aktivt i kirkens kulturarbeid. Kirkens ansatte og frivillige er ressurspersoner som tar del i skapende arbeid sammen med barn og ungdom gjennom veiledning og oppfølging. Den norske kirke må bruke mulighetene for samarbeid med kulturskoler, lokale organisasjoner og grupperinger som jobber med barn og unge på området. For å fremme og utvikle kulturetten barne- og ungdomsarbeid, særlig korarbeidet, ber Kirkemøtet Kirkerådet om å stå sammen med barne- og ungdomsorganisasjonene i kirken om kompetanseutvikling og rekruttering.

Det arbeides med motivasjon og rekruttering til kor i bispedømmet, og der er vekst innen flere typer kor, blant annet jentekor og guttekor, i tillegg til barnekor og kor for ungdom og for voksne. Ung Kirkesangs landsomfattende guttekorprosjekt *Gå for gull* startet opp i 2013 etter et initiativ fra kirkemusiker i Lista menighet og med midler fra Norsk kulturråd. Salmer i trosopplæring har vært tema for flere fagsamlinger for kirkemusikerne og som seminar på stiftsdager. Menighetene har vært oppfordret til å lage en salmekanon i trosopplæringen, og

flere kirkemusikere har levert eksempel på salmekanon – utarbeidet sammen med trosopplærer i menigheten.

Kulturrådgiver har kontakt- og samarbeid med organisasjoner, både i kirkelig og offentlig regi, blant andre *Ung Kirkesang*. Rekruttering til kirkemusikeryrket har vært et satsingsområde i bispedømmet siden 2010 med flere fagsamlinger om barn og orgel. Det fokuseres derfor på orgelundervisning og samarbeid mellom menighet og kulturskole, der det er aktuelt, ellers samspillet mellom kantor og elev- ofte gjennom orgelskoler og orgelklubber.

Stortingsmelding nr. 8 (2007-2008) *Kulturell skolesekk for framtida* viser til at kirken er en viktig bidragsyter innen kulturarv programmet i Den kulturelle skolesekken. Siden 2010 har nær 40 000 elever i grunn- og videregående skole i vårt bispedømme fått oppleve en visning i Den kulturelle skolesekken i kirkelig regi og i samarbeid med kommune eller fylke. Det arbeides med å stimulere menigheter til samarbeid med kommuner om produksjoner innen blant annet kulturarv, i kirkerommet eller på skolen, der slikt samarbeid kan være aktuelt. Det arbeides også med å legge til rette for fylkesvise turneer og visning i kirken eller på skolen, der programinnholdet tilsier det.

Finansieringsformer og tilskuddsordninger

Det arbeides med rådgivning rundt støtteordninger både på kulturfeltet generelt og på kirkemusikkfeltet. Det siste året har regjeringens kompensasjonsordninger for tapte inntekter ved konserter og arrangementer vært formidlet grundig til fellesråd og menighetsråd og med råd om søknadsveiledning. Gjennom kulturrådgivers søknadsveiledning, arbeid med finansieringsformer og søknadsprosesser er det tilført 7-8 millioner kroner i eksterne kulturmidler til tiltak i kirkelig regi i bispedømmet i perioden 2010, til hittil i 2021. I tillegg er det holdt flere seminar for menigheter gjennom årene om finansieringsformer, og det er gitt søknadsveiledning.

Pilegrim

Til kulturfeltet ligger ansvar for kontakten med det nasjonale pilegrimsarbeidet. Kulturrådgiver og andre fra bispedømmet og menigheter deltar på den årlige pilegrimskonferansen i regi av Nasjonalt kirkelig pilegrimsutvalg. I sak 063/16 *Pilegrimsarbeidet i Agder og Telemark bispedømme- status og videre utvikling* ber bispedømmerådet administrasjonen videreføre arbeidet med de årlige vandringene fra Vest-Telemark til Røldal og fra Hovden til Røldal, samt arbeide for å motivere og engasjere menighetene lokalt. Rådet ber videre administrasjonen kartlegge eksisterende pilegrimsarbeid i bispedømmet, og sammen med fylkeskommunene koordinere pilegrimsvandringene i både kirkelige og offentlige informasjonskanaler, samt legge til rette for en sterkere tilknytning til det nasjonale pilegrimsarbeidet. Høsten 2021 gjennomføres en ny kartlegging av pilegrimsarbeidet i menighetene, og i 2022 planlegges et fagseminar om pilegrimstemaet for alle menigheter. Med bakgrunn i kartleggingen og fagseminaret vil det tas kontakt med fylkeskommunene for dialogmøte. Tema for fagseminaret vil blant annet være hvordan man kan drive pilegrimsarbeid i menigheten, åpne pilegrimskirker og sikring av disse etter veiledning fra KA.

Åpen kirke

Statistikk viser at antall åpne kirker har økt i vårt bispedømme. Det har vært arbeidet med å stimulere til og holde kirkene åpne, spesielt under Allehelgensdag, og flere kirker holder derfor minnegudstjeneste søndagen, og er åpne både lørdag og søndag. Samtidig ser man økt fokus på veikirker. Flere menigheter arrangerer konserter og konsertserier om sommeren og holder åpne kirker som del av begrepet sommerkirker. En rekke menigheter holder kirkene åpne som ledd i formidlingen mot turisme, og flere legger til rette for formidlingen av kunsten, utsmykningen og arkitekturen med faste åpningstider med omvisere og formidlere. (Tallmateriale for åpne kirker i Årsrapport for 2020). Åpne og tilgjengelige kirkerom er viktige både for lokalsamfunnet og for mennesker på reise. Ved de regionale vandringene fra Vest-Telemark til Røldal og Hovden-Røldal oppfordres det til å la kirkene langs leden være åpne.

Oppsummering

Kulturfeltet i bispedømmet har etablert en plattform for interaksjon og samhandling regionalt og nasjonalt med god kontakt med både kirkelige aktører og offentlige kunst- og kulturinstitusjoner. Blant kulturrådgivers oppgaver er fortsatt fokus på å bygge og styrke kirkelig kunst- og kulturkompetanse. Menighetene i bispedømmet er hovedfokus for kulturfeltet, og kontakten opprettholdes og videreføres som besøk i stabsmøter, prostisamlinger, tjenestekonferanser og som fagsamlinger i regi av bispedømmet. Kirkemøtevedtak KM 11/18 *Rapport og veivalg for Den norske kirkes kunst- og kultursatsing* med Kirkerådets oppfølging i KR 33/21 *Oppfølging av kultursaken (KM11/18) med tildeling av kulturmidler* danner grunnlaget for fortsatt strategisk arbeid på kulturfeltet.

Forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd tar orienteringen om kulturarbeidet i bispedømmet til orientering.

Sakspapir

Saksbehandler	Arkiv	ArkivsakID
Tone Klev Furnes	BDRSF - 480	15/4401

Saksnr	Utvalg	Type	Dato
009/16	Agder og Telemark bispedømmeråd	BS	18.01.2016

Kultur og kirke

Vedlegg:

Kultur og kirke Bdrsak 109 i 2008

Kultur statistikk

Referat fra panelsamtalen - Kulturrådgiversamlingen i Kirkens Hus august 2015

Saksopplysninger:

<https://intranett.kirken.no/nb/arbeidsstotte/kunst-og-kultur/lokalmenigheten-aktor-i-det-lokale-kunst-og-kulturliv/>

Konsserter og kulturarrangementer i regi av menigheter og andre 2009-2014. KOSTRA. Kirke SSB, tabell 04693. (Vedlegg).

Referat fra panelsamtale i Kulturrådgiversamlingen i Kirkens hus 25. august 2015. (Vedlegg).

Innledning

2015 markerer 10-års jubileum for Den norske kirkes kulturmelding med kirkemøtevedtakene KM 7/05. Begivenheten ble markert under kulturrådgiversamlingen i Kirkens Hus i Oslo 24.- 25. august 2015. Kirkerådet presenterte statistikk som viser klar vekst på kulturfeltet med økning i antall konsserter og kulturarrangementer og deltakere på disse. (Vedlegg). Samtidig var det bred enighet om at samspillet mellom kultur og kirke bør ha fokus for Den norske kirke i årene fremover.

Agder og Telemark bispedømme har hatt kulturrådgiver siden august 2009, og i den forbindelse kan det være naturlig å skissere utviklingstrekk og resultater innen kulturfeltet i

bispedømmet i perioden 2009-2015, samtidig som det foreslås retning for bispedømmets videre arbeid med forholdet mellom kirke, kunst og kultur.

Sammendrag og saksorientering

Kirkerådet ga i 2003 Norske kirkeakademier i oppdrag å utforme en kulturmelding for Den norske kirke. Meldingen ble overlevert Kirkerådet 8. mars 2005 og sendt alle landets menigheter. I Kirkemøtevedtakene KM 7/05 fremheves verdien av kulturelt og kunstnerisk arbeid i forhold til gudstjenesten, og kirkens brede kulturarbeid lokalt, regionalt og nasjonalt. Kirkemøtet oppfordret kirken til større åpenhet og dristighet i samspill med kultur- og kunstmiljøer og til å invitere kulturarbeidere og kunstnere til å se kirkens trosunivers med sine fortellinger og symboler som en faglig utfordring. Her ble samtidig politikere oppmuntret til å inkludere kirken, lokalt og nasjonalt, når kulturell og kunstnerisk utfoldelse skal prioriteres.

I Statsbudsjett for 2009 ble det bevilget fem millioner kroner til ny kultursatsning i kirken. Midlene var ikke knyttet til produksjons- eller tilskuddsordning, men skulle tilføre kirken kompetanse og kapasitet til å bruke av eksisterende ordninger innenfor kunst- og kulturfeltet. Midlene var øremerket stillinger på kulturfeltet, og ble bevilget over kulturbudsjettet og dermed ikke tatt fra andre kirkelige formål. I Statsbudsjettet for 2011 ble kulturrådgiverstillingene innarbeidet i kapittel for Kirkelig administrasjon med budsjettmessig helårsvirkning.

Bispedømmerådsvedtak: I Agder og Telemark bispedømmeråds sak ATBR-109/08 vedtok bispedømmerådet å søke Kirkerådet om midler til kulturrådgiver i bispedømmet, med anbefaling om at stillingen ble knyttet opp mot ungdom og integrering. Det var et ønske om å presentere bispedømmet som en troverdig medspiller i å utvikle kunst- og kulturarbeidet i landsdelen ved at det ble søkt om midler til kulturrådgiverstilling. Søknad ble spisset inn mot ungdom og integrering i sitt stillingsinnhold, samtidig som generelle forhold mellom kirke og samfunn i vårt bispedømme skulle ivaretas.

Kulturrådgiver: Tone Klev Furnes har vært tilsatt i stillingen som kulturrådgiver i bispedømmet siden august 2009. Hun har bred kulturfaglig bakgrunn som kunsthistoriker (Uio), pedagog og spesialpedagog (Hit) og har lang yrkeserfaring fra skole- og kultursektoren.

Som kunsthistoriker er Tone Klev Furnes forfatter og forsker og har skrevet kunsthistorisk litteratur med kristen ikonografi, blant annet om kirkekunstneren Emanuel Vigeland, og Ottar Helge Johannesens og Adolph Tidemands religiøse motiver.

Oppgaver: Bakgrunnen for stillingen som kulturrådgiver og de oppgaver som er lagt til grunn for denne stillingen, presenteres i bispedømmeråds sak ATBR-109/08.

1. Legge til rette for et samspill mellom ulike kunstarter fra det brede kulturliv, skape allianser og møteplasser.
2. Koordinere nye initiativ, tilrettelegge for kontakt mellom menigheter og kunstnere /kunst – og kulturinstitusjoner i bispedømmet, veilede i forhold til planlegging og arbeid med kunst og kulturprosjekter.
3. Bygge/styrke kirkelig kunst- og kulturkompetanse, bla. ved seminarvirksomhet og samarbeidsprosjekter med det øvrige kulturliv.
4. Samarbeide med kirkelige kulturfestivaler i området, og videreformidle erfaringer til det nasjonale nettverket av kirkelige kulturarbeidere.
5. Ha kunnskap om og hente ut offentlige kulturmidler av ulike slag, og arbeide med finansieringsformer for kultur i bispedømmet.
6. Delta i møtepunkter med kulturrådgivere i andre bispedømmer og med Kirkerådets rådgiver for å koordinere og finne felles strategier og satsinger for kirkens kulturengasjement, også nasjonalt.
7. «Kunsten å være kirke – kirkens kulturmelding» og Kirkemøtets vedtak fra 2005 legger føringene for kirkens kulturprogram. Dette gir føring og retning for en kirkelig kulturforståelse, som også legges til grunn for stillingen på feltet i kirken.

Kulturfeltet i bispedømmet 2009-2015

Kulturrådgivers arbeidsoppgaver, vist i pkt. 1-7 i ATBR-109/08, omfatter flere fagområder; musikk, kirkemusikk, visuell kunst, scenekunst, litteratur, ungdom og inkludering, nasjonalt pilegrimsarbeid, Den kulturelle skolesekken og Kulturskolen.

Oppbygning av kulturfeltet: Kulturrådgiver har lagt vekt på en strukturell og systemrettet organisering av kulturfeltet i bispedømmet, som samarbeid med kommuner og fylkeskommuner, universitet og høyskoler, videre med kunst- og kulturinstitusjoner. I kirkelivsavdelingen samarbeider kulturfeltet tverrfaglig med flere fagfelt; misjon, inkludering,

diakoni, undervisning, trosopplæring, kirkemusikk og ungdom.

- **Nasjonale samarbeidsparter:** Blant flere nasjonale samarbeidsparter kan nevnes Mfo (Musikernes Fellesorganisasjon), Det norske Solistkor, Stavanger Symfoniorkester, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, Nasjonalbiblioteket, Kulturdepartementet og KORO (Kunst i offentlig rom).
- **Menighetsfokus:** Kultursatsningen til Den norske kirke har et klart menighetsfokus, og det er menigheten og det byggende kirkelige kulturarbeidet som er sentralt. Menighetene i bispedømmet tar kontakt for råd, veiledning og samarbeid, og kulturrådgiver har vært invitert til mange menigheter og menighetsråd i bispedømmet.
- **Opprettelse av fagråd på bispedømmeplan:** Strukturell organisering av fagfeltet visuell kunst og kirkemusikk i bispedømmet er gjennomført ved opprettelsen av både Fagråd for kirkemusikk og Fagråd for kirkekunst. Fagråd for kirkemusikk organiserer og gjennomfører også en årlig fagdag for kirkemusikere/ biskopens møte med kirkemusikerne.

Resultater på kulturfeltet i bispedømmet

Blant kulturrådgivers oppgaver nevnes her noen hovedtrekk og resultater av arbeidet.

Møteplasser: Det er skapt en rekke nye møteplasser for kirkelig sektor: Kilden Teater -og Konserthus, kulturhus, orkestre, kunst- og kulturorganisasjoner, ungdomsorganisasjoner, kommuner og fylker, og omvendt; kirkerommets muligheter og betydning som møteplass for dialog, samtale og kunstnerisk utøvelse; i både gudstjenesteliv og andre sammenhenger.

Kompetanseheving: Det er lagt vekt på bygge og styrke kirkelig kunst og kulturkompetanse. Flere seminarer er gjennomført for kirkens ansatte i perioden 2009-2014: *Den kulturelle skolesekken, Den kulturelle spaserstokken, Salmeskatten, Den nye salmeboka, Visuell kunst og kirken, Om kulturmidler og søknadsprosesser, Dialog og inkludering i menighetene og Rekruttering til kirkemusikeryrket.*

Digitale plattformer og kulturnettverk: Bispedømmet har en egen facebookside for kultur. Flere menigheter har i dag egne kunst- og kulturutvalg eller websider for kultur, og noen menigheter er knyttet til offentlige kulturnettverk.

Økonomi: Kulturrådgiver har ikke eget budsjett, men søker administrasjonen om midler til

gjennomføring av seminarer (1-2 årlige seminar), som stort sett dekkes gjennom tilskuddsordninger og deltakeravgift.

Flere av kulturrådgiverne i øvrige bispedømmer har egne budsjetter opp til 150 000 kroner. Midlene benyttes blant annet til å bygge og styrke kirkelig kulturkompetanse, og til kulturrådgivers egen kompetanseheving.

Eksterne kulturmidler: Kulturrådgiver har arbeidet målrettet for å tilføre menighetene, kunstnere, kirkemusikere, scenekunstnere, forfattere, ungdom og kulturprosjekter eksterne kulturmidler. Gjennom søknadsveiledning, arbeid med finansieringsformer og søknadsprosesser er det derfor tilført 6 millioner i eksterne kulturmidler til tiltak i kirkelig regi bispedømmet i perioden 2009-2015. Midlene er bevilget fra blant andre Kulturdepartementet, Norsk-Islandsk kulturfond, Institusjonen Fritt Ord, Norsk Kulturråd, Fond for lyd og bilde, Musikkutstysordningen, Cultiva, Aktiv Ungdom, Frifond, kommuner og fylker.

Koordinering av nasjonale, regionale og lokale tiltak: Kulturrådgiverne i bispedømmene møtes to ganger årlig. Tema for samlingene er struktur, planarbeid og kompetanseheving. Flere større nasjonale tiltak har vært gjennomført. For vårt bispedømme kan nevnes *Landskonferanse inkludering* i 2011 og utstillingen *Adolph Tidemand. Scener fra norsk kristenliv* i 2014, begge i samarbeid med Kirkerådet. Gjennom målrettet samarbeid på kulturfeltet fikk nylig Kirkerådet ved seksjonene Kultur og Trosopplæring 1,5 millioner kroner til scenekunstproduksjoner i trosopplæringstiltak i Reformasjonsjubileet 2017. Bispedømmene samarbeider også om å koordinere tiltak og turneer, som turne med Det norske Solistkor i samarbeid med barnekor (Domkirken i Kristiansand september 2016).

Den kulturelle skolesekken (DKS): Det er spillemidler fra Norsk Tipping som finansierer tiltak innen *Den kulturelle skolesekken*, og midler overføres hvert år fra Staten til fylkeskommunene, og videre til kommunene. 25 000 elever i grunn- og videregående skoler i Aust-Agder, Vest-Agder og Telemark fylke har opplevd en DKS produksjon i kirken eller på skolen, i regi av bispedømmet. Produksjoner som: *Guds Gjøgler*, *Pilegrim*, *Camilla Collett*, *Jørgen Moe – Den modige*, *Adolph Tidemand - Scener fra norsk kristenliv*, er blant forestillinger der bispedømmet har samarbeidet med fylkeskommuner og kommuner. Alene *Jørgen Moe- Den modige*, der samarbeidet var mellom bispedømmet, Kilden Teater og Konserthus og Vest-Agder fylkeskommune, nådde 13000 grunnskoleelever.

Skien menighet hadde etablert godt samarbeid med Skien kommune og Den kulturelle skolesekken før 2009 og har derfor vært en stor ressurs for kulturrådgiver. Skien menighets produksjon

omhandler Skien kirkes arkitektur, kunst og historie, og 3500 elever på 6.klassetrinnet har hittil opplevd denne produksjonen. Samlet sett har bispedømmet etablert en solid plattform som bidragsyter til Den kulturelle skolesekken, og satsningen føyer seg inn i Visjonsdokumentet for Den norske kirke 2015-2018; »Folkekirken engasjerer seg i samfunnet».

Utfordringer på kulturfeltet i bispedømmet

Generelle utfordringer: Kirkemøtevedtak 4 i KM 7/05 viser til at kulturmeldingens utfordringer må få prege trosopplæring, gudstjeneste, diakoni og «ung i kirken». Omvendt må erfaringene fra disse områdene være med å forme kirkens arbeid i forhold til kunst og kultur. Her ligger en utfordring i forhold til tverrfaglig samarbeid i menighetene, og menighetene og prostiene seg imellom, som nok kan styrkes. Fra bispedømmets side er det planlagt en «Tenketank» der prester inviteres til samtale om- og utvikling av temaet kultur og kirke for videre tiltak i prostier og menigheter.

Kirkemusikk: I lys av kristen skapertro har musikken en verdi i seg selv. Kirkemusikken kommer til uttrykk både i selve gudstjenesten, kirkelige handlinger, i korvirksomhet og konserter. Kirkerommene representerer attraktive konsertlokaler, og kirken har lang tradisjon for selv å være konsertarrangør. Det finnes svært gode tilskuddsordninger for kirkemusikk, og flere kirkemusikere har fått økonomisk støtte, både til bestillingsverk for skriving/komponering av ny musikk, til menighetens kor – og konsertvirksomhet og til andre musikk tiltak. Nasjonale institusjoner, blant andre Norsk Kulturråd, har etablert økonomiske ordninger for å løfte frem kirkemusikken og kirkemusikernes vilkår. De muligheter for vekst og utvikling som ligger i disse ordningene, blir likevel ikke benyttet i særlig grad. Dette forholdet er tatt med i kulturfeltets årsrapporter. Det er også holdt seminar for kirkemusikere i samarbeid med Kirkevergelaget og KA for slik å stimulere til økt interesse for kirkemusikalsk satsning. En årsak til den lave andelen søknader fra det kirkemusikalske feltet i vårt bispedømme, kan blant annet forklares ved de mange deltidsstillinger for kirkemusikere.

Kor: Statistikken fra KOSTRA over antall konserter og kulturarrangementer viser generell nedgang i antall kor, også i vårt bispedømme. Det arbeides derfor målrettet for å stimulere til økt vekst innen kor for barn, unge og voksne. Kirkemusikk og kor er også trosopplæring.

Ungdom: Ungdom er både brukere og aktive utøvere av kultur. De må få bringe frem sine kulturelle uttrykk i menighetene. Møte med kunst og kultur kan være en vei til tro. For å

styrke menighetens arbeid med kulturtiltak for, av og med ungdom kan det søkes om midler ved flere tilskuddsordninger. Det har vært gjennomført søknadskurs for ungdom, og flere ungdomsledere tar kontakt for råd om hvor de kan søke midler og for hjelp til å utforme selve søknaden. Ungdomsgrupper har fått verdifull økonomisk støtte; flere har mottatt tilsagn på beløp mellom 80 – 100 000 kroner, og en menighet har fått støtte til blant annet musikk bingje. Spesielt har tilskuddsordningen Aktiv Ungdom i Barne, ungdoms- og familiedirektoratet svært gode muligheter for utvikling og vekst. Ordningen støtter prosjekter for ungdom mellom 13 og 30 år og de som jobber med ungdom.

<http://www.aktivungdom.eu/>

Kulturfeltet i bispedømmet har samarbeidet med Aktiv Ungdom siden 2010. Ungdomsledere og prester i menigheter tar ofte kontakt med kulturrådgiver for søknadsveiledning, men gjennom et samarbeid også med daglig ledere i menigheten vil søknadene få større tyngde, og kompetansehevingen vil nå flere.

Vurdering

Kulturfeltet i bispedømmet har gjennom tverrfaglig samarbeid i kirkelivsavdelingen ved bispedømmekontoret etablert en plattform for videre interaksjon og samhandling med menigheter, prostier og kirkens ansatte. Den gode kontakten som er etablert med offentlig sektor, kommuner, fylkeskommuner og kunst- og kulturinstitusjoner øker mulighetene til vekst og utvikling rundt forholdet kultur, kunst og kirke. Kulturfeltet i bispedømmet har flere fag – og satsningsområder, og det arbeides videre med disse, især kirkemusikkfeltet, barn, ungdom og inkludering.

Forslag til vedtak:

Agder og Telemark bispedømmeråd tar orienteringen om kulturarbeidet i bispedømmet til etterretning. Bispedømmerådet har tidligere valgt ungdom og integrering (inkludering) som

satsningsområde (ATBR-109/08) og viderefører denne prioriteringen.

Som et særskilt tiltak i tilknytning til Ungdommens År 2016/2017 tilbys kompetansehevende tiltak i søknadsprosesser for målgruppen ungdomsledere og daglig ledere i menighetene og at tiltaket gjennomføres i løpet av 2016 i samarbeid mellom kulturfeltet i bispedømmet og Barne,-ungdoms og familiedirektoratets tilskuddsordning Aktiv Ungdom. Målet for dette tiltaket er at samlet tilskuddsbeløp til tiltak for, av og med ungdom i bispedømmet, vil nå 1 million kroner innen 2017.

Agder og Telemark bispedømmeråd - 009/16

ATBDR - behandling:

ATBDR - vedtak:

Agder og Telemark bispedømmeråd tar orienteringen om kulturarbeidet i bispedømmet til etterretning. Bispedømmerådet har tidligere valgt ungdom og integrering (inkludering) som satsningsområde (ATBR-109/08) og viderefører denne prioriteringen.

Som et særskilt tiltak i tilknytning til Ungdommens År 2016/2017 tilbys kompetansehevende tiltak i søknadsprosesser for målgruppen ungdomsledere og daglig ledere i menighetene og at tiltaket gjennomføres i løpet av 2016 i samarbeid mellom kulturfeltet i bispedømmet og Barne,-ungdoms og familiedirektoratets tilskuddsordning Aktiv Ungdom. Målet for dette tiltaket er at samlet tilskuddsbeløp til tiltak for, av og med ungdom i bispedømmet, vil nå 1 million kroner innen 2017.

Enstemmig

, den 12.01.2016

KM 11/18 Rapport og veivalg for Den norske kirkes kunst- og kultursatsing

Kirkemøtets vedtak

«Gud har skapt oss med kropp, sinn og sanser. Kunst og sanselige uttrykk kan speile og berøre våre liv, slik at vi beveges til en stadig dypere tro.»
(fra forbønn under Kirkemøtet 2018)

1. Kjerneområde

Kirkemusikk og andre kunstneriske uttrykksformer er integrert i og utvider kirkens forkynnelse, trospraksis og tilbedelse. Kirkemøtet ser arbeid med kunst og kultur som et kjerneområde som åpner troens rom gjennom et mangfold av uttrykk. Dette arbeidet må ivaretas i plan- og budsjettarbeid på alle nivåer i kirken.

2. Kunsten å være kirke

Kirkemøtet gleder seg over arbeidet som har skjedd på kulturfeltet i Den norske kirke siden 2005. Utredningen *Kunsten å være kirke – om kirke, kunst og kultur* og betydningen av dens høringsmaterieell, videreføres som et sentralt grunnlagsdokument i arbeidet med kirke, kunst og kultur på alle plan i Den norske kirke, også innenfor samisk kirkeliv. Kirkemøtet ønsker at kirken skal ha et kontinuerlig faglig arbeid innen teologi og kunst slik at kompetanse på feltet blir ivarettatt og videreutviklet.

3. En mangfoldig kirke

Et mangfold av estetiske uttrykk hører hjemme i kirkens rom. Taktil kunst, ordkunst, tegnspråkpoesi og andre visuelle uttrykksformer er eksempler på kunstformer som også kan kommunisere på en særlig måte med mennesker med funksjonsnedsettelse.

4. Kirkerommet

Kirkerommet er hellig og kan brukes av kunstnere til kunstuttrykk som beveger, utfordrer, åpner opp og utvider horisonten vår. Kirkemøtet er opptatt av at kirken er åpen og inviterende når kunstnere og kunstinstitusjoner bruker kirkerommet.

5. Kirkemusikerne

Kirkemusikerne er nøkkelpersoner i kirkens arbeid med kunst og kultur. Kirkemøtet vil fremholde betydningen av at kirkemusikerstillingene har en tilstrekkelig stillingsprosent som gir rammer til å drive kor- og øvrig kulturarbeid, i tillegg til ansvar for musikk ved gudstjenester og kirkelige handlinger.

6. Barne- og ungdomskultur

Det er en forutsetning at barn og unge får være med å utforme og delta aktivt i kirkens kulturarbeid. Kirkens ansatte og frivillige er ressurspersoner som tar del i skapende arbeid sammen med barn og ungdom gjennom veiledning og oppfølging. Den norske

kirke må bruke mulighetene for samarbeid med kulturskoler, lokale organisasjoner og grupperinger som jobber med barn og unge på dette området.

For å fremme og utvikle kulturrettet barne- og ungdomsarbeid, særlig korarbeidet, ber Kirkemøtet Kirkerådet om å stå sammen med barne- og ungdomsorganisasjonene i kirken om kompetanseutvikling og rekruttering.

7. Kulturrådgiverstillingene

Kirkemøtet fremhever betydningen kulturrådgiverne har for kirken. De bidrar til et bredt samarbeid mellom kirken og ulike kulturinstitusjoner og aktører. Kirkemøtet mener kulturrådgiverne må ha tett kontakt med kirkemusikerne og skape arenaer for faglig oppfølging og fagsamlinger for denne yrkesgruppen

8. Kirkelige kultursentra

Kirkemøtet vil fremheve den betydning kirkelige kultursentra som *Kirkemusikksenter Nord* og *KULT Senter for kunst, kultur og kirke* har hatt i oppfølgingen av *Kunsten å være kirke*. Kirkemøtet ser også muligheten for at flere regionale kompetansesentra eller formaliserte nettverk for kunst og kultur kan dannes. Det forutsetter et finansielt spleiselag - med lokale variasjoner - mellom kirkelige og kommunale instanser og andre bidragsyttere.

9. Stipendordning

Kirkemøtet ber Kirkerådet vurdere muligheten for å opprette en stipendordning for skapende kunstnerisk arbeid.

10. Koordinering av kultur i samisk kirkeliv

Kirkemøtet oppfordrer Kirkerådet og Samisk kirkeråd sammen med bispedømmerådene til å styrke og koordinere satsningen på samisk kirkemusikk og kirkekunst.

11. Integrering av kultur i eksisterende planverk

Kirkemøtet anbefaler alle landets menigheter å integrere sitt kulturarbeid i det eksisterende planverk. I tillegg til *Plan for kirkemusikk* hører dette naturlig hjemme også i trosopplærings- og diakoniplaner. Innholdet må samordnes slik at også kulturarbeidet innenfor samisk kirkeliv ivaretas. Videre oppfordrer Kirkemøtet alle landets menigheter til å vedta og jevnlig oppdatere sin *Plan for kirkemusikk*.

12. Bygging av nye kirker

Kirkemøtet vil fremheve betydningen av å utarbeide planer for utsmykning, inventar og utstyr samt plass til orgel fra starten av når det skal bygges ny kirke. I samiske områder bør samiske kulturuttrykk være en likeverdig del i planene for kirkebyggets arkitektur, utsmykning og inventar. Det er viktig at arkitekt, kunstner og orgelbygger samarbeider tidlig om et helhetlig uttrykk for kirkebygget. Akustikk og lyssetting må integreres i prosjekteringen sammen med øvrige behov kirken har i sine kulturaktiviteter.

Prinsippet om universell utforming må også gjelde for kirkens gudstjenesteliv og arbeidet med kunst og kultur slik at det kommuniserer til flere sanser.

13. Åpne kirker og pilegrimsarbeid

Kirkemøtet ser at åpne og tilgjengelige kirkerom er viktig både for lokalsamfunnet og mennesker på reise.

Kirkemøtet oppfordrer menighetene til å samarbeide med hverandre og relevante samarbeidspartnere for å sørge for flere åpne kirker. Særlig er dette viktig langs pilegrimsledene.

14. Utdanningsinstitusjoner

Kirkemøtet oppfordrer utdanningsinstitusjonene til å legge inn kulturkompetanse – også for samisk kultur – i sine utdanningsprogram for de kirkelige yrkesgrupper både i grunn-, etter- og videreutdanning.

Kirkerådet bes følge opp dette arbeidet i kompetansekrav til de vigslede stillingene

Referanser:

KM 07/05 Kunsten å være kirke - kulturmelding for Den norske kirke

KM 11/18 Rapport og veivalg for Den norske kirkes kunst- og kultursatsing

KM 11.3/18 Innstilling fra komité A

KR 45.3/18 Orienteringssak om oppfølgingsplan for kultursaken (KM 11/18)

KR 59/20 Kirkelig kulturarvstrategi

KR 06/21 Kirkelig kulturarvstrategi

KM 04/21 Kirkelig kulturarvstrategi

Arkivsak: 19/04316-10

Oppfølging av kultursaken (KM 11/18) med tildeling av kulturmidler

Sammendrag

Kirkerådet vedtok i sak KR 91/20 å sette av 2 millioner kroner til kultur dekket over mindreforbruk i 2020. Det var i samtalen rundt vedtaket en særlig oppmerksomhet om Kirkerådets oppfølging av KM 11/18 Rapport og veivalg for Den norske kirkes kunst- og kultursatsing¹. Denne saken gjennomgår oppfølgingen av KM 11/18 og peker på hvordan de 2 millionene best kan brukes for å følge opp vedtaket. Hvert vedtak belyses ut fra historikk, nå-situasjon, henvendelser om behov fra kirkens kulturaktører og de kulturpolitiske tiltak og prosesser som pågår før det pekes på mulige tiltak og eventuelt behov for tildeling av midler. Følgende vedtak i sak KM 11/18 peker seg da ut: Vedtak 1 Kjerneområde, 3 En mangfoldig kirke, 5 Kirkemusikerne, 6 Barne- og ungdomskultur, 8 Kirkelige kultursentre, 9 Stipendordning og 10 Koordinering av kultur i samisk kirkeliv. Dette gjenspeiles i forslag til vedtak i denne saken.

Forslag til vedtak

Kirkerådet fordeler 2 millioner kroner til kultur på følgende måte:

1. 250.000 kr i utlyst tilskudd til litteratur som kunstnerisk uttrykksform i kirken.

¹ Heretter omtalt som Kultursaken, og tilgjengelig her: https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkemotet/2018/saksdokumenter/km_11_0_18_rapport_veivalg_den_norske_kirkes_kunst-og_kultursatsing.pdf

2. 250.000 kr i utlyst tilskudd til kompetanseheving og utøvelse av musikkprogram hvor de unge selv medvirker til utforming av tiltaket.
3. 400.000 kr i utlyst tilskudd til opprettelse av kirkelige kultursentre og 600.000 kr til utprøving av engasjementstillinger for profesjonelle sangere i domkorene.
4. 100.000 kr i oppdragsmidler til Kirkemusikksenter Nord til etablering av et allment tilgjengelig kirkemusikalsk arkiv for notemateriell.
5. 300.000 kr i utlyst arbeidsstipend til salmedikting og melodikomposisjon.
6. 100.000 kr til ferdigstilling av spillebok for nord-samisk salmebok.

Saksorientering

Bakgrunn

Kirkemøtet behandlet rapport om kirkens kultursatsing i 2018 og besluttet veivalg for arbeidet fremover (KM 11/18 og KM 11.3/18). Kirkens kulturmelding fra 2005 *Kunsten å være kirke* (KM 07/05) ble her videreført som et grunnlagsdokument for arbeidet med kirke, kunst og kultur på alle plan i Den norske kirke. Orientering om oppfølgingsplan for saken innenfor vedtatt visjonsdokument 2019-2021 (KM 07/18) ble fremlagt Kirkerådet september 2018 (KR 45.3/18). Kirkerådet vedtok i desembermøtet 2020 at det skulle settes av 2 millioner kroner til kultur og satsing på regionale kultursentre dekket over mindreforbruk i 2020 (sak KR 91/20). Denne saken går igjennom status for oppfølgingen av Kirkemøtets vedtak i 2018 og foreslår hvordan de vedtatte 2 millionene kan brukes for å realisere Kirkemøtets vedtak.

Vedtak 1 Kjerneområde

Vedtaket lød:

«Kirkemusikk og andre kunstneriske uttrykksformer er integrert i og utvider kirkens forkynnelse, trospraksis og tilbedelse. Kirkemøtet ser arbeid med kunst og kultur som et kjerneområde som åpner troens rom gjennom et mangfold av uttrykk. Dette arbeidet må ivaretas i plan- og budsjettarbeid på alle nivåer i kirken.»

Oppfølging 2019-2020:

Kirkerådet har brukt digitale plattformer for å gjøre vedtaket i KM 11/18 tilgjengelig, inkludert grunnlagsdokumentet *Kunsten å være kirke*. Kultur har stått på dagsorden i Kirkerådets møter med stiftsdirektørene og KA. I KA og deres fagutvalg for musikk (FUM) har fokus blant annet vært på samarbeid om planarbeid for kirkemusikk, kor og kultur i Håndbok for menighetsråd og kirkelige fellesråd. Kultur er ivarettatt i Kirkerådets årsplaner og budsjett.

Oppfølging 2021:

Tilskudd til kirkemusikk under budsjettgruppe 2 i budsjett for Den norske kirke², var ved opprettelsen i 2005/2006 på 1,2 millioner kroner. Potten ble økt til drøyt 1,9 millioner kroner i 2020³. Midler til kirkemusikkordningen i Norsk kulturråd ble etablert i 2005 og hadde da 3⁴ millioner kroner til fordeling. Summen økte til 8,4

² Tidligere *Tilskuddsordning 1B*, som omtaler blant annet kirkemusikk.

³ Dvs. at potten har økt omtrent 1,6 ganger siden ordningen ble etablert.

⁴ I KAs rapport *Mangfold og egenart Utfordringer og kompetansebehov på kirkemusikksektoren* fra 2006 står det 4. millioner Det er feil. Det korrekte tall er 3 millioner Se også side 21-22, men også 23-24 (Kirkemusikk og økonomi).

millioner kroner i 2019⁵. Kirkerådet vil derfor i 2022 utrede om Budsjetgruppe 2, tilskudd (kirkemusikk) bør økes slik at tilskuddet prosentmessig kommer på nivå med økningen av midler til kirkemusikk i Norsk kulturråd.

Vedtak 2 Kunsten å være kirke

Vedtaket lød:

«Kirkemøtet gleder seg over arbeidet som har skjedd på kulturfeltet i Den norske kirke siden 2005. Utredningen Kunsten å være kirke – om kirke, kunst og kultur og betydningen av dens høringsmaterie, videreføres som et sentralt grunnlagsdokument i arbeidet med kirke, kunst og kultur på alle plan i Den norske kirke, også innenfor samisk kirkeliv. Kirkemøtet ønsker at kirken skal ha et kontinuerlig faglig arbeid innen teologi og kunst slik at kompetanse på feltet blir ivaretatt og videreutviklet.»

Oppfølging 2019-2020:

Kulturrådgiversamlingene har vært arena for å bidra til at et kontinuerlig fagarbeid innen teologi og kunst blir ivaretatt på alle nivåer i kirken. Sammen med KA og Kirkevergelaget har Kirkerådet hatt møter med artister og management om kirken som utleieaktør. En veileder om dette er produsert og lansert for å øke profesjonaliteten som utleieaktør.

Oppfølging 2021:

Vedtak 2 og 4 i KM 11/18 løfter frem ønske om økt bruk av utøvende kunstnere i kirken. Forskning⁶ viser at kirke/gudshus/religiøse forsamlingshus rangerer som nummer 2 i økt bruk av profesjonelle utøvere. Bibliotekene ligger på førsteplass. I kirker melder 92 % om økt eller samme bruk som før⁷. Kirkekulturpolitisk og i møte med allment kulturliv vil det styrke kirken som kulturaktør å ha dokumentasjon på bruk av utøvende kunstnere i gudstjenestelige handlinger og til kunst- og kulturarrangement. Kirkerådet vil derfor gjennomgå kirkelig statistikkføring på kulturfeltet for å vurdere om det bør gjøres endringer for bedre å kartlegge bruk av profesjonelle utøvere.

Vedtak 3 En mangfoldig kirke

Vedtaket lød:

«Et mangfold av estetiske uttrykk hører hjemme i kirkens rom. Taktile kunst, ordkunst, tegnspråkpoesi og andre visuelle uttrykksformer er eksempler på kunstformer som også kan kommunisere på en særlig måte med mennesker med funksjonsnedsettelse.»

Oppfølging 2019-2020:

Det er igangsatt en arbeidsgruppe med fokus på to aspekt: plikter og rettigheter i forhold til likestillings- og diskrimineringsloven og Kulturdepartementets oppdrag til Norsk kulturråd om mangfold i kulturlivet og forventinger innad i kirken som kulturarena og aktør på dette feltet.

Kirkerådet fikk 600.000 kr av Nasjonalbiblioteket i Bokåret 2019 til litteraturtiltak i menigheter. Midlene ble fordelt på 36 aktører som gjennomførte 62 arrangement med tilsammen 4 990 publikummere. Dette økte kirkens bruk av litteratur som

Domkirkemidlene gikk inn i rammetilskuddet til rDnk i 2018, jf. KR 53/17. Se også KM 11/18, side 56-57.

⁵ Dvs. at potten har økt omtrent 2,8 ganger siden den ble etablert.

⁶ *Kulturarenaer 2016: Kartlegging av kulturaktiviteter og kulturarenaer i norske kommuner* ved Uni Rokkan-senteret. Ferdigstilt desember 2016. Se også KM 11/18, side 47.

⁷ 47 % melder om økt bruk, 45 % om samme bruk som før og kun 8 % om mindre bruk.

uttrykksform. Tilbakemeldingene fra tilskuddsmottakerne viser at det er potensial for økt bruk av kulturtilbud innen litteratur i kirken, men det forutsetter økonomisk støtte.

Oppfølging 2021:

I 2020 ga regjeringen Norsk kulturråd i oppdrag å være nasjonal koordinator for økt mangfold, inkludering og deltakelse i kultursektoren. Tilgjengelige kulturlokaler inngår i dette for å ivareta et mangfold hos bruker, utøver og innhold⁸. Kirkerådet har deltatt med innspill og på webinar om hvordan dette kan iverksettes og har en egen arbeidsgruppe på feltet. I gruppen henter man inspirasjon fra erfaringer fra aktører som f.eks. Foreningen !les og metodikken i Hålogaland Teaters tilrettelagte program⁹, samt tiltak fra blant annet Døvekirken, KABB og bispedømmene. Saken skal også drøftes med kulturrådgiverne med tanke på å utarbeide en strategi.

I det lokale kulturtilbudet er musikk og scenekunst de dominerende kunstformene når man ser kulturlivet under ett. Dette avspeiler seg i kirken med hensyn til bruk av kunstneriske uttrykksformer¹⁰. Tiltak for å sikre en mangfoldig bruk av kunstneriske uttrykk er således en villet kulturpolitisk satsing i kirken, inkludert tilrettelegging. Sammen med oppfølging av vedtak 12 vil Kirkerådet styrke oppfølgingen av tilgjengeliggjøring av kirken som kulturarena for brukere og utøvere, jf. Norske konsertarrangørers innsats på dette feltet¹¹.

Ett tiltak foreslås tildelt midler:

Litteraturprogram i kirken lokalt til barn og unge: Det settes av 250.000 kr i 2021 i tilskudd til videre utforskning av bruk og tiltak innen litteratur som kunstnerisk uttrykksform i kirken. Tiltaket skal være utviklet lokalt sammen med barn og unge, og det oppfordres til å utvikle tilrettelagte tiltak. Midlene lyses ut og tildeles etter søknad.

Vedtak 4 Kirkerommet

Vedtaket lød:

«Kirkerommet er hellig og kan brukes av kunstnere til kunstuttrykk som beveger, utfordrer, åpner opp og utvider horisonten vår.»

Oppfølging 2019-2020: :

Vedtaket er ivaretatt blant annet gjennom lov- og regelverk for bruk av kirken, på kirkens inter- og intranett og KAs kirkebyggdatabase www.kirkesok.no. Det har vært dialoger med Riksantikvar, kirken lokalt, biskopene og andre sentrale aktører om forvaltning av kirkebygg for å sikre en aktiv bruk og forvaltning av kirken som kulturinstitusjon.

Oppfølging 2021:

Utredningsarbeid om kirkens kulturarv er gjennomført. Kirkelig kulturarvstrategi blir Kirkemøtesak i 2021, jf. KR 59/20, KR 6/21 og KM 04/21.

⁸ Dette medfører også et tilretteleggingsperspektiv med tiltak som tilgjengelighetssertifisering og ledsagerbevisordningen. Se KM 11/18 vedtak 12, <https://www.tilgjengelighetsmerket.no/> og https://bufdir.no/Nedsatt_funksjonsevne/Ledsagerbevis/Informasjon_til_kommunene/

⁹ Hålogaland Teater, Relæxt teater – forestillinger for alle som liker løserer rammer: <https://halogalandteater.no/opplev-mer/relæxt-teater>.

¹⁰ 90 % av kirke/gudshus/religiøse forsamlingslokaler byr på musikk/konserter av noe slag (musikk 95 %, scenekunst 64 %, litteratur 56 %, visuell kunst 42 % og film/video 33 %), se KM 11/18 side 44-45.

¹¹ <https://www.tilgjengelighetsmerket.no/>

Vedtak 5 Kirkemusikerne

Vedtaket lød:

«Kirkemusikerne er nøkkelpersoner i kirkens arbeid med kunst og kultur. Kirkemøtet vil fremholde betydningen av at kirkemusikerstillingene har en tilstrekkelig stillingsprosent som gir rammer til å drive kor- og øvrig kulturarbeid, i tillegg til ansvar for musikk ved gudstjenester og kirkelige handlinger.»

Oppfølging 2019-2020:

Utviklingen av kirkemusikerstillingene er fulgt opp gjennom Kirkerådets observatørplass i KAs Fagutvalg for kirkemusikk (FUM). Kirkemusikere har vært involvert i å sikre kvalitet på feltet liturgisk musikk. Rekrutteringsprosjektet Pilegrim i orgelsko (PIO) er gjennomført. Prosjektet involverte 60 barn og unge mellom 7 og 19 år sammen med organister, studenter som instruktører og noen folkemusikere. Det ble samarbeidet med musikkfestivaler, Ung kirkesang og utvalgte kulturskoler. Flere av deltakerne i prosjektet har søkt høyere utdanning innen kirkemusikk. Prosjektet lever videre i barne- og ungdomsorganisasjonen Ung kirkesang.

Oppfølging 2021:

Å styrke produksjon av nye salmer er satt på dagsorden for 2021. Det er også en konsultasjon om kirkemusikernes erfaringer med kirkelig festivalarbeid.

Norsk kulturråd la om kirkemusikkordningen med virkning fra 2020. Foreløpig effekt av den viser at kirken har kommet godt ut av endringen¹², men kirken kan bli bedre, særlig på søknader for bestillingsverk. Ved tildeling av midler til kulturrådgiiverstillingene presiserte departementet at en sentral arbeidsoppgave for kulturrådgiiverne var å utvikle høy kompetanse i menighetene lokalt innen prosjektutvikling og søknadsskriving¹³. Kulturrådgiiverne skal bistå kirkemusikerne med å imøtekomme utfordringen fra Norsk kulturråd til å utvikle søknader innen bestillingsverk, men også generell søknadsskriving. Kirkerådet vil drøfte med kulturrådgiiverne hvordan kirkelig søknadskompetanse kan styrkes ytterligere.

Vedtak 6 Barne- og ungdomskultur

Vedtaket lød:

«Det er en forutsetning at barn og unge får være med å utforme og delta aktivt i kirkens kulturarbeid. Kirkens ansatte og frivillige er ressurspersoner som tar del i skapende arbeid sammen med barn og ungdom gjennom veiledning og oppfølging. Den norske kirke må bruke mulighetene for samarbeid med kulturskoler, lokale organisasjoner og grupperinger som jobber med barn og unge på dette området. For å fremme og utvikle kulturet barne- og ungdomsarbeid, særlig korarbeidet, ber Kirkemøtet Kirkerådet om å stå sammen med barne- og ungdomsorganisasjonene i kirken om kompetanseutvikling og rekruttering.»

Oppfølging 2019-2020:

Korarbeidet er fulgt opp gjennom eksisterende møtepunkt med koraktører. Oppfølging av kompetanseutvikling og rekruttering overfor barn og unge er gjort blant annet gjennom kontakt med orgelskolene og nevnte Pilegrim i orgelsko. Synliggjøring av kulturprogram er styrket, sist med webinar.

¹² Rapport fra Norsk kulturråd med tall fra tre av fire kvartal viser blant annet: færre søknader, men økt tildelingssum. Dette er en villet retning. Flest søknader innen feltene utøver og arrangør.

¹³ Se KM 11/18 side 16-19.

Oppfølging i 2021:

Den statlige Barne- og ungdomskulturmeldingen kommer våren 2021. Den skal drøftes med Den norske kirkes Ungdomsutvalg (DnkU) og Samarbeidsrådet for barne- og ungdomsorganisasjoner (SBU). Kirkemøtet vektla i vedtak 6 samarbeid med kulturskoler, lokale organisasjoner og barne- og ungdomsorganisasjoner. På vei ut av pandemien bør kirken stå i fremste rekke med et styrket programtiltak innen kunst- og kultur hvor barn og unge selv får utforme og delta aktivt i kirkens kulturarbeid.

Ett tiltak foreslås tildelt midler:

Kulturmidler til barn og unge (musikk- og korvirksomhet): Det tildeles 250.000 kr i tilskudd til kompetanseheving og utøvelse av musikkprogram hvor de unge selv medvirker til utforming av tiltaket/verket, og det oppfordres til å utvikle tilrettelagte tiltak. Midlene tildeles etter søknad.

Vedtak 7 Kulturrådgiverstillingene

Vedtaket lød:

«Kirkemøtet fremhever betydningen kulturrådgiverne har for kirken. De bidrar til et bredt samarbeid mellom kirken og ulike kulturinstitusjoner og aktører. Kirkemøtet mener kulturrådgiverne må ha tett kontakt med kirkemusikerne og skape arenaer for faglig oppfølging og fagsamlinger for denne yrkesgruppen.»

Oppfølging 2019-2020:

Kirkerådet har ansvar for en årlig samling for kulturrådgiverne. Kirkerådet og kulturrådgiverne har etablert dialog med domkantorene om deres kirkemusikalske virke. Kulturrådgiverne ved bispedømmekantorene har regionale nettverk for kirkemusikere.

Oppfølging 2021:

Kulturrådgiverstillingene er finansiert innenfor nåværende budsjetter. Kirkerådet koordinerer kulturrådgiverne, og ledelsen av disse skjer ved hvert kontor.

Vedtak 8 Kirkelige kultursentre

Vedtaket lød:

«Kirkemøtet vil fremheve den betydning kirkelige kultursentra som Kirkemusikksenter Nord og KULT Senter for kunst, kultur og kirke har hatt i oppfølgingen av Kunsten å være kirke. Kirkemøtet ser også muligheten for at flere regionale kompetansesentra eller formaliserte nettverk for kunst og kultur kan dannes. Det forutsetter et finansielt spleiselag - med lokale variasjoner - mellom kirkelige og kommunale instanser og andre bidragsytere.»

Oppfølging 2019-2020:

Kirkerådet hadde konsultasjon i 2019 og møte med de etablerte sentrene og sentre under utvikling i 2020, der styrking og muligheten for å etablere sentre eller formaliserte nettverk har vært tema. Saken har også vært drøftet med kulturrådgiverne og andre relevante aktører.

Arbeidet med å få etablert og bygd ut kirkelige kultursentre før 2018 omtales i KM 11/18¹⁴, bla med henvisning til erfaringene fra Liturgisk senter i Trondheim og fra

¹⁴ KM 11/18, kap. 1.1. side 14-19 og kap. 3.2 side 71-77. Her omtales også stipulert økonomisk kostnad ved drift av kirkelige kultursentre: <https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres->

Møre bispedømme. Møre bispedømme konkluderte siden med at den aktuelle arrangørkirke heller burde ta direkte kontakt med utøvende kunster. Tunsberg bispedømme har hatt dialog med Bragernes kirke og organisasjonen Ad Fontes om oppbygging av et senter. Per i dag ønsker bispedømmet å kjøpe kompetanse av miljøene ved behov. I Bjørgvin bispedømme pågår utredning av opprettelse av Kirkemusikksenter Vest i samarbeid med Bergen kirkelige fellestråd og Bergen Domkirkes menighetsråd. En beslutning er planlagt tatt før sommeren 2021. Kirkerådet har ikke kjennskap til hvordan de andre bispedømmene stiller seg til regionale kultursentra.

Norsk kulturråd har nylig revidert driftstilskuddordning for regionale kompetansesentre for musikk og nettverk. De regionale kompetansesentrene for musikk gikk inn i en egen ordning innenfor driftstøtteordningen i Norsk kulturfond. Kirkemusikksenter Nord har vært på statsbudsjettet siden 2019 og er inkludert i den nye omleggingen. Det kan argumenteres for at Den norske kirke i større grad bør benytte seg av driftstøtteordningen i Norsk kulturråd fremover.

Kirkemusikerne er nøkkelpersoner i kirkens arbeid med kunst og kultur. I dette arbeidet representerer domkirkene ved deres korvirksomhet en spydspiss. Muligheten som disse regionale miljøene representerer, ble fremhevet av Kirkemøtet i 2005 i vedtaket om opprettelse av regionale kirkelige kultursentre¹⁵. Det er derfor et spørsmål om disse kan anses som kirkemusikalske sentre. Det er igangsatt oppbygging av profesjonelle kor i Norge¹⁶. Det kan argumenteres for at kirken bør være en betydelig aktør i den oppbyggingen og slik ivareta den kirkemusikalske arven på korfeltet. Representanter for domkantorene har overfor Kirkerådet ytret ønske om å kunne få midler til profesjonelle sangere i koret. På bakgrunn av dette har Kirkerådet ytret ønske overfor Norsk kulturråd om å styrke tildeling av midler til profesjonelle sangere i kor gjennom deres tilskuddsordninger.

Kirkelige kultursentre – oppgave og organisering

For å sikre at kirken oppretter robuste og levedyktige kirkelige kultursentre med adekvat plassering i organisasjonen, bør blant annet følgende spørsmål drøftes og avklares:

- Hvilket behov vil regionale kirkelige kultursentre dekke som ikke kan gjøres av andre?
- Hva skal oppgavefordelingen mellom kulturrådgiverne og sentrene være?
- Hvor i organiseringen vil kirkelige kultursentre og domkorene inngå, og på hvilken måte?
- Skal sentrene være produksjons- og/eller kompetansesentre?
 - Produksjonssenter krever at menighetene vil ta imot produksjoner heller enn å utvikle egne produksjoner
 - Kompetansesentre må vurderes i lys av de kirkelige utdanningsstedenes ansvar for etter- og videreutdanning, men også etablerte kompetansesentre for det allmenne kulturliv
- Hvordan skal økonomien komme på plass, og hvem skal ha det økonomiske ansvaret for sentrene?

[kirken/kirkemotet/2018/saksdokumenter/km_11_0_18_rapport_veivalg_den_norske_kirkes_kunst_og_kultursatsing.pdf](https://kirken.no/globalassets/kirken.no/migrering/km2005_sak7_vedtak.pdf)

¹⁵ Vedtak 15 b): https://kirken.no/globalassets/kirken.no/migrering/km2005_sak7_vedtak.pdf

¹⁶ Se Strategidokumentet *Fleirstemt. Strategi for korutvikling i Norge* (2016) side 10 og 29. Nidaros domkirke og Vår Frue menighet omtales i et prosjekt sammen med Trondheim symfoniorkester (treårig prosjekt fra 2015 hvor 12 engasjementsstillinger med 60 % stillingsbrøk ble utlyst, se side 14). Se også KM 11/18 side 55-56.

Det foreslås at det nedsettes en arbeidsgruppe for å se på dette i 2021, og at en sak om dette fremmes for Kirkerådet når arbeidsgruppen er ferdig.

To tiltak foreslås tildelt midler:

Kirkelige kultursentre og domkorene: Det avsettes 400.000 kr i 2021 til opprettelse av kirkelige kultursentre og 600.000 kr til utprøving av engasjementstillinger av profesjonelle sangere ved korene. Midlene utlyses og tildeles etter søknad.

Kirkemusikalsk notearkiv: Kirkerådet er informert om at det er krevende å få tilgang til notemateriell innen kirkemusikk til bruk lokalt i kirken. Grunnen til dette er at store deler av materialet finnes i private samlinger. Kirkemusikksenter Nord har derfor igangsatt et prosjekt for bygge opp et kirkemusikalsk notearkiv slik at notene blir allment tilgjengelig. Nasjonalbiblioteket bør konsulteres i dette arbeidet for å sikre at notematerialet også blir oppbevart og distribuert forskriftsmessig forsvarlig i henhold til gjeldene opphavsrettsrettigheter og lover og forskrifter for arkivering. Det tildeles 100.000 kr i 2021 i oppdragsmidler til Kirkemusikksenter Nord til etablering av et allment tilgjengelig kirkemusikalsk arkiv for notemateriell. Nasjonalbiblioteket skal konsulteres for å sikre at notematerialet blir innhentet, oppbevart og distribuert forskriftsmessig i henhold til gjeldene opphavsrettigheter og lover og forskrifter for arkivering.

I tillegg foreslås det nedsatt en arbeidsgruppe for å se på spørsmål knyttet til regionale kirkelige kultursentra.

Vedtak 9 Stipendordning

Vedtaket lød:

«Kirkemøtet ber Kirkerådet vurdere muligheten for å opprette en stipendordning for skapende kunstnerisk arbeid.»

Oppfølging 2019-2020:

Man bør regne med at de statlige og andre støtteordninger jevnlig tas opp til vurdering, inkludert stipend av ulik art til utøvende kunstnere. Beslutning om en kirkelig stipendordning bør tas i lys av de til enhver tid eksisterende rammebetingelser innen det allmenne kulturliv. Kirkerådet har derfor ventet på regjeringens beslutning om innholdet i en regionalisering av kulturlivet, særlig endringer av ulike tilskuddsordninger. Regjeringen skrinla regionaliseringen av kulturlivet før sommeren 2020¹⁷.

Oppfølging 2021:

Når regionalisering av kulturmidler nå er avlyst, vil Kirkerådet starte arbeidet med å se på i hvilken grad kirken utnytter muligheten til å søke om midler til kultur i det allmenne kulturliv. Kirkerådet vil på bakgrunn av dette vurdere en egen kirkelig stipendordning¹⁸. En utprøving av stipendtildeling i 2021 vil i denne sammenheng styrke beslutningsgrunnlaget for en eventuell opprettelse av en kirkelig stipendordning.

Det er behov for nye salmer for å fornye det teologiske språket og billedbruken. I utgivelsen av Norsk salmebok 2013 er det en overvekt av mannlige tekstforfattere, oversettere og komponister.

¹⁷ Lenke til informasjon om skrinlegging av regionalisering av kulturlivet:

<https://www.nrk.no/kultur/regjeringen-snur--skrinlegger-kulturens-regionreform-1.15004224>

¹⁸ Jf. KM 11/18 pkt 3.17 Kirkelige kulturfond side 96-97.

Ett tiltak foreslås tildelt midler:

Arbeidsstipend: Det avsettes 300.000 kr i 2021 i midler til arbeidsstipend til salmedikting og melodikomposisjon. Stipendene vil være på inntil 50.000 kr. Kvinner og yngre tekstforfattere og komponister oppfordres til å søke. Midlene utlyses og tildeles etter søknad.

Vedtak 10 Koordinering av kultur i samisk kirkeliv

Vedtaket lød:

«Kirkemøtet oppfordrer Kirkerådet og Samisk kirkeråd sammen med bispedømmerådene til å styrke og koordinere satsningen på samisk kirkemusikk og kirkekunst.»

Oppfølging 2019-2020:

Kirkerådet og Samisk kirkeråd har igangsatt en arbeidsgruppe sammen med representanter fra de fire bispedømmene med et særlig ansvar for samisk kirke- og kulturliv. Manus til spillebok for nordsamiske samler er påbegynt, men trenger ytterligere ressurser for å kunne ferdigstilles i 2021. Det er nedsatt en samisk kirketekstilgruppe og det samarbeides med Svenska kyrkan om en sørsamisk salmebok.

Oppfølging 2021:

Det blir utarbeidet en veiledning for økt bruk av samisk kirkemusikk og kirkekunst i kirken i 2021. Det blir arbeidet med å få tilstrekkelig med ressurser for å ferdigstille det påbegynte arbeidet.

Ett vedtak foreslås tildelt midler:

Spillebok for nordsamisk salmebok: Det avsettes 100.000 kr i 2021 til ferdigstilling av spillebok for nord-samisk salmebok – inkludert innhenting av rettigheter.

Vedtak 11 Integrering av kultur i eksisterende planverk

Vedtaket lød:

«Kirkemøtet anbefaler alle landets menigheter å integrere sitt kulturarbeid i det eksisterende planverk. I tillegg til Plan for kirkemusikk hører dette naturlig hjemme også i trosopplærings- og diakoniplaner. Innholdet må samordnes slik at også kulturarbeidet innenfor samisk kirkeliv ivaretas. Videre oppfordrer Kirkemøtet alle landets menigheter til å vedta og jevnlig oppdatere sin Plan for kirkemusikk.»

Oppfølging 2019-2020:

Kirkerådet har bidratt til at integreringen av kultur i det eksisterende planarbeidet i økende grad blir et fast tema på ulike fagrådgersamlingene. Innen det samiske området er dette ivaretatt på Samisk kirkelivskonferanse og nettverksseminar for samisk trosopplæring. Plan for kirkemusikk inngår i dette oppfølgingsarbeidet.

Oppfølging 2021:

Helhetlig menighetsplan, som skal til Kirkemøtet 2021, vil gi en ny anledning til å jobbe helhetlig med kirkemusikk og kultur i menighetene.

Vedtak 12 Bygging av nye kirker

Vedtaket lød:

«Kirkemøtet vil fremheve betydningen av å utarbeide planer for utsmykning, inventar og utstyr samt plass til orgel fra starten av når det skal bygges ny kirke. I samiske områder bør samiske kulturuttrykk være en likeverdig del i

planene for kirkebyggets arkitektur, utsmykning og inventar. Det er viktig at arkitekt, kunstner og orgelbygger samarbeider tidlig om et helhetlig uttrykk for kirkebygget. Akustikk og lyssetting må integreres i prosjekteringen sammen med øvrige behov kirken har i sine kulturaktiviteter. Prinsippet om universell utforming må også gjelde for kirkens gudstjenesteliv og arbeidet med kunst og kultur slik at det kommuniserer til flere sanser.»

Oppfølging 2019-2020:

Momentene i vedtaket ble blant annet vektlagt i vurdering av søknad om godkjenning av bygging av ny kirke i Sola sentrum¹⁹. Når nå godkjenning av nye kirker er overført fra departementet til Den norske kirke, vil Kirkerådet ha en større anledning til å påvirke dette.

Oppfølging 2021:

Vedtaket vil ha løpende oppfølging, særlig med hensyn til godkjenning av bygging av nye kirker da godkjenning av slike saker ble overdratt til Den norske kirke med virkning fra og med 1. jan. 2021.

Vedtak 13. Åpne kirker og pilegrimsarbeid

Vedtaket lød:

«Kirkemøtet ser at åpne og tilgjengelige kirkerom er viktig både for lokalsamfunnet og mennesker på reise. Kirkemøtet oppfordrer menighetene til å samarbeide med hverandre og relevante samarbeidspartnere for å sørge for flere åpne kirker. Særlig er dette viktig langs pilegrimsledene.»

Oppfølging:

Kirkerådet har hatt temaet åpne kirker som løpende sak i *Nasjonalt kirkelig Pilegrimsutvalg*. Nytt mandat for utvalget vektlegger tettere samarbeid med *Nasjonalt pilegrimsenter* for å utvikle program for åpne kirker bl.a. gjennom kirketurisme og stedsutvikling og felles årskonferanse. En arbeidsgruppe er igangsatt for å utarbeide en motiverende veiledning om hvordan og hvorfor kirkene kan være åpne. KA er med i denne arbeidsgruppen. Veiledningen lanseres mai 2021.

Vedtak 14 Utdanningsinstitusjonene

Vedtaket lød:

«Kirkemøtet oppfordrer utdanningsinstitusjonene til å legge inn kulturkompetanse – også for samisk kultur – i sine utdanningsprogram for de kirkelige yrkesgrupper både i grunn-, etter- og videreutdanning. Kirkerådet bes følge opp dette arbeidet i kompetansekrav til de vigslede stillingene.»

Oppfølging 2019-2020:

Kirkerådet har fulgt opp kirkens kompetansebehov innen kulturfeltet, også det samiske, gjennom etablerte møtepunkt med utdanningsinstitusjonene.

Oppfølging 2021:

Arbeidet forsetter i 2021.

¹⁹ I brev av 23. mai 2019 fra Kirkerådet til departementet.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Kirkerådet har 2 millioner kroner til disposisjon til kultur og satsing på regionale kultursentre. Midlene dekkes inn over mindreforbruk i 2020. Kirkerådet administrerer utlysning av midlene innenfor eksisterende stillinger og tildeler etter søknad.

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Saksbehandler	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Tone Klev Furnes	633	21/02016-3	

Saksordfører: Turid T Håland

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
70/21	Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	06.09.2021

Forespørsel om oppnevning av representant til styret for kirkelig kultursenter i Bø i Telemark

Vedlegg:

Brev fra Bø sokn 16. august 2021

Saksorientering

Innledning

Kirkerådet har vedtatt at det skal tildeles 2 millioner kroner til kultur i 2021. Midlene skal bidra til å realisere KM 11/18 *Rapport og veivalg for Den norske kirkes kunst- og kultursatsing*. Midlene er en engangsbevilgning for 2021. I Kirkerådets utlysningstekst 13.04.2021 for disse midlene blir det vist til at det er avsatt midler også til opprettelse av kirkelige kultursentre.

Bakgrunn

I KM 11/18 *Vedtak 8 Kirkelige kultursentre* heter det: «Kirkemøtet vil fremheve den betydning kirkelige kultursentra som Kirkemusikksenter Nord og KULT Senter for kunst, kultur og kirke har hatt i oppfølgingen av *Kunsten å være kirke*. Kirkemøtet ser også muligheten for at flere regionale kompetansesentra eller formaliserte nettverk for kunst og kultur kan dannes. Det forutsetter et finansielt spleiselag - med lokale variasjoner - mellom kirkelige og kommunale instanser og andre bidragsytere». Utlysningsteksten viste videre til at det totalt er 400 000 kroner til disposisjon til tiltakene, det må opplyses at tiltaket er støttet av Kirkerådet og bispedømmet bes kontaktet for nærmere opplysninger om mulig opprettelse for et kirkelig kultursenter i bispedømmet.

Bø sokn ved kirkemusikerne tok kontakt med bispedømmet for opplysninger om mulig opprettelse for et kirkelig kultursenter. Dette ble formidlet bispedømmerådet som orientering i møte 09.06.2021 med tilbakemelding om at bispedømmerådet var positive til at det ble søkt Kirkerådet fra Bø sokn og at bispedømmerådet var orientert om at det kunne komme henvendelse om å oppnevne representant til et eventuelt styre.

Tilsagn og opprettelse av styre

Bø sokn ved kirkemusikerne mottok 400 000 kroner fra Kirkerådet etter søknad om midler til opprettelsen av et kirkelig kultursenter i Bø i Telemark. I brev fra Bø sokn ved

kirkemusikerne til bispedømmerådet av 16.08.2021 vises det til at kultursenteret som organisasjon vil ha regionalt fokus med særlig vekt på Agder og Telemark bispedømme. Det vil bli gjennomført et stiftelsesmøte i september/oktober og der nedsatt et interimstyre med oppgave å arrangere det første årsmøtet i organisasjonen. Avsender håper bispedømmerådet har mulighet til å oppnevne en representant til interimstyret og at denne gjerne også kan fortsette som styrerepresentant i et valgt styre etter årsmøtet. Se vedlagte brev.

Vurdering

Det er svært interessant at det nå opprettes et kirkelig kultursenter i vårt bispedømme med midler fra Kirkerådet. Senteret vil ha stor betydning for kompetanse og utvikling på kirkemusikkfeltet i bispedømmet, for pedagogikk og for korarbeid. Senteret vil kunne bygge ut og styrke de nettverk som er etablert i bispedømmet, og samtidig skape nye nettverk som inkluderer både kirkelige og offentlige aktører og samarbeidsparter

Forslag til vedtak

Agder og Telemark bispedømmeråd er positive til å utnevne en representant til interimstyret og som også kan fortsette i et valgt styre etter det første årsmøtet.

Som representant oppnevnes:

BØ SOKN VED KIRKEMUSIKERNE

95183114
rolf.lie@mtkyrkje.no

16. august 2021

Kyrkjevegen 78
3800 BØ i Telemark

Agder og Telemark bispedømmeråd
V/ kulturrådgiver Tone Klev Furnes

Viser til informasjon i bispedømmerådsmøte 9. juni og takker for all velvilje og gode ord i prosessen med å søke midler fra kirkerådet til opprettelse av kirkelig kultursenter sør, KISS, beliggende i Bø i Telemark.

Vi har nå fått tilslag på søknaden og fått 400.000,- til en stilling for opprettelsen av senteret! Svært gledelig og med gode tilbakemeldinger på planene, søknaden og det arbeidet vi allerede bedriver her i Bø.

Vi vil opprette Kultursenteret som organisasjon med regionalt fokus, med særlig vekt på bispedømme vårt og vil gjennomføre et stiftelsesmøte helt i slutten av september (ev tidlig oktober) og nedsette et interimstyre med oppgave å arrangere det første årsmøte i organisasjonen (på vinter/vår 2022)

Vi håper bispedømmerådet fremdeles nå har mulighet til å oppnevne en representant til interimstyret, som gjerne kan sitte videre i et valgt styret etter årsmøte.

Randi Prestbakken fra Bø sokneråd, Sverre Jakobsen fra Midt-Telemark kulturnettverk og Henrik Ødegård har sagt seg villig til å sitte i interimstyret, samt at Rolf eller Grete sitter der.

Ber om snarlig avklaring og ser frem til videre samarbeid.

Med vennlig hilsen

Grete Hasselgård Sele og Rolf Axelsen Lie

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Saksbehandler	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Grethe Ruud Hansen	421	18/01713-21	

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
71/21	Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	06.09.2021

Eventuelt 06.09.21

Saksorientering

Skriv inn teksten her.

Forslag til vedtak

Skriv inn teksten her.

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Saksbehandler	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Grethe Ruud Hansen	421	19/04887-46	

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
72/21	Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	06.09.2021

Referatsaker 06.09.21

Vedlegg:

Korrigerte tildelinger etter vedtak i kirkerådet.msg

Søknad om dispensasjon fra utdanningskrav ved tilsetting av diakon i Vennesla -

Behandling i Agder og Telemark bispedømmeråd AU.

Høring om kirkelig organisering: Müller-Nilsen-utvalgets utredning Samhandling i en selvstendig folkekirke - ny kirkelig organisering

21_01906-8Opprettelse av kirkelige kultursentre svar på søknad.pdf

Informasjonsmøte vedrørende høring om kirkelig organisering

Saksorientering

1. Korrigerte tildelinger etter vedtak i Kirkerådet
2. Søknad om dispensasjon fra utdanningskrav ved tilsetting av diakon i Vennesla – Behandling i Agder og Telemark bispedømmeråd AU
3. Høring om kirkelig organisering: Müller-Nilsen- utvalgets utredning. Samhandling i en selvstendig folkekirke – ny organisering
4. Opprettelse av kirkelige kultursentre svar på søknad
5. Informasjonsmøte vedrørende høring om kirkelig organisering

Forslag til vedtak

Sakene tas til orientering

Fra: Oddleiv Moen
Sendt: tirsdag 1. juni 2021 16:58
Til: Agder-bdr; Bjørgvin-bdr; Borg-bdr; Hamar-bdr; Møre-bdr; Nidaros-bdr; Nord-Hålogaland-bdr; Oslo bispedømme; Stavanger-bdr; Sør-Hålogaland-bdr; Tunsberg-bdr
Kopi: Anne Bergljot Skoglund; Anne Sofie Rosenvinge; Aslak Wegge; Bjørn Olaf Storhaug; Eigil Morvik; Freddy Knutsen; Jan Ove Fjelltveit; Jorunn Kraft Vistnes; Ole Christian Erikstad; Ole Edvard Wold-Reitan; Siv S. Birkeland; Steinar Skomedal; Trine Nordvik Løkås
Emne: Korrigerte tildelinger etter vedtak i kirkerådet

Til alle bispedømmeråds postmottak, med kopi til alle stiftsdirektører

Viser til vårt brev av 26.05, ref. 20/01240-31.

Som det ble gitt beskjed om i e-post 31.mai, var beklageligvis beløpet som ble fordelt til bispedømmene feil.

Kirkerådet vedtok å sette av kr 3,5 mill til diakonal utvikling, men av disse skal bare kr 1 mill fordeles på bispedømmene. Av det resterende er kr 1 mill er satt av til utdeling av masterstipender for diakoner, mens kr 1,5 mill er satt av til tiltak for unge i storbyer. Dere vil få mer informasjon om dette senere.

Fordelingen av diakonale midler til bispedømmene, blir som følger:

Diakonimidler 2021 - kr 1 mill - fordeling			
Oslo	143 000	Bjørgvin	114 000
Borg	114 000	Møre	57 000
Hamar	86 000	Nidaros	86 000
Tunsberg	114 000	Sør-Hålogaland	57 000
Agder	86 000	Nord-Hålogaland	57 000
Stavanger	86 000		

NB: Midlene er nå fordelt etter antall diakonstillinger, på samme måte som ekstratildelingene i 2019 og 2020.

Vennlig hilsen

Oddleiv Moen

Teamleder økonomi

Felles økonomienhet

Tlf 99387220

 DEN NORSKE KIRKE - DEN NORSKE KYRKJA - NOROGGA GIRKU
 Kirkerådet - Kyrkjerådet - Girkoráðði

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd

Notat

Ref: 21/02323-2

Dato: 14.06.2021

Møte i Bispedømmerådets AU 14.06.21

Til stede;
 Leder Kai Steffen Østensen
 Nestleder Markus Westermoen
 Biskop Stein Reinertsen

Søknad om dispensasjon fra utdanningskrav ved tilsetning av diakon i Vennesla - Behandling i Agder og Telemark bispedømmeråd AU.

Bakgrunn for saken;

Agder og Telemark bispedømmeråd mottok 11.06.21 søknad fra Vennesla menighet om dispensasjon fra krav om masterutdanning i diakoni ved ansettelse i Ungdomsdiakonstilling. Dette i henhold til tjenesteordning og kvalifikasjonskrav for diakoner §4 pkt. 3 , andre ledd.

I henhold til delegasjonsreglement er slike saker i utgangspunktet delegert til Stiftsdirektør. For å sikre habilitet i behandlingen ble saken lagt frem for bispedømmerådets AU for behandling.

Agder og Telemark bispedømmeråd – AU fattet slikt enstemmig vedtak i saken;

1. I henhold til tjenesteordning og kvalifikasjonskrav for diakoner §4 pkt. 3 tillates det at det tilsettes i stilling innen diakoni uten at søker tilfredstiller kvalifikasjonskravene.
2. Tillatelsen gjelder kun ved denne konkrete tilsettingen, og ikke ved et fremtidig skifte i stillingen.

DEN NORSKE KIRKE

Kirkerådet

Agder og Telemark bispedømmeråd
Postboks 208
4662 KRISTIANSAND S

Dato: 17.06.2021

Vår ref: 21/01622-13 aa333

Deres ref:

Høring om kirkelig organisering: Müller-Nilssen-utvalgets utredning "Samhandling i en selvstendig folkekirke - ny kirkelig organisering"

Siden 2005 har Kirkemøtet i Den norske kirke hatt som mål å samle arbeidsgiveransvaret for alle som jobber lokalt i kirken. I mars 2021 leverte Müller-Nilssen-utvalget sin utredning om hvordan dette kan se ut med en organisering på prostinivå. En organisering på dette nivået er ikke blitt behandlet før, og derfor bad Kirkerådet om en utredning av dette nivået.

Organisering på prostinivå er nå utredet. Det som her skal høres, er om dette er modeller som kan brukes for å tegne ut en ny kirkelig organisering av Den norske kirke. Kirkerådet sender derfor rapporten på høring for å få tilbakemeldinger på de ulike forslagene og modellene som Müller-Nilssen-utvalget redegjør for. I vedlagte høringsnotat presenteres hovedlinjene i utvalgets rapport, med tilhørende hørings spørsmål.

Høringsfristen er 1. desember 2021.

Müller-Nilssen-utvalgets rapport, en informasjonsfilm og presentasjonsmaterieell finnes tilgjengelig på kirken.no/kirkeligorganisering.

Bakgrunn

Den nye trossamfunnsloven trådte i kraft 1. januar 2021. Før dette ga kirkeloven detaljert regelverk for organisering av kirken. Nå har Stortinget gjennom trossamfunnsloven overlatt til Kirkemøtet å beslutte kirkens organisering. Innenfor visse rettslige rammer er det opp til kirken selv å bestemme hvordan trossamfunnet skal være organisert. Trossamfunnsloven viderefører ordningen med at trossamfunnet Den norske kirke har to typer rettssubjekter, soknet og rettssubjektet Den norske kirke. Denne strukturen har betydning for arbeidsgiverorganiseringen. Det at det er to finansieringskilder for kirken har også stor betydning for handlingsrommet for en kirkelig organisering. Kirken er avhengig av å finne en organisering som sikrer godt samarbeid med kommunene fordi kommunene finansierer den lokale kirkes virksomhet. Samtidig skal kirken være en profesjonell og attraktiv arbeidsgiver, og små enheter kan skape utfordringer med å ha kompetanse og kapasitet til dette. Med disse rammevilkårene ble det naturlig for Kirkerådet å be om en utredning av en felles organisering av arbeidsgiveroppgavene på prostinivå, som er nært nok og samtidig stort nok til å være en velegnet arbeidsgiverenhet.

Kirkerådet vedtok i sak KR 59/19 å sette ned et hovedutvalg og fire arbeidsgrupper for å arbeide med særskilte temaer. Hovedutvalget for kirkelig organisering (Müller-Nilssen-

utvalget) skulle se på helheten i en ny organisering, og utvalget leverte sin rapport ved utgangen av mars 2021.

Om høringen

Utvalget har levert en omfattende rapport som berører mange sentrale spørsmål for en ny organisering. På enkelte områder har utvalgets medlemmer ulike oppfatninger av hvilke løsninger som er best egnet for å nå de målene som er satt for arbeidet. For å få gode høringssvar har Kirkerådet utarbeidet et høringsnotat som inneholder en kortfattet informasjon om bakgrunnen for rapporten, sentrale temaer for høringen og ulike høringsspørsmål.

Høringsspørsmålene i høringsnotatet svares på i et elektronisk skjema. En person fyller ut skjemaet på vegne av høringsinstansen og følgende lenke skal benyttes:

<https://surveys.analyzer.com?pid=dimb3n6f>

Kirkerådet er opptatt av å få frem ulike synspunkt og vurderinger. Høringen er ikke en «avstemming» for ulike modeller. Det er derfor lagt til rette for utstrakt mulighet for å begrunne svar og gi supplerende kommentarer. En viktig hensikt med å bestille rapporten, har vært å få forslag til hvordan man kan oppnå at de som arbeider lokalt kan forholde seg til samme arbeidsgiver og at kirkens attraktivitet som arbeidsplass styrkes. Vi ber derfor om at høringsinstansene har et særlig fokus på dette temaet når høringen besvares.

I tillegg til foreliggende høringsnotatet er det utarbeidet en presentasjon som kan benyttes for å innlede til diskusjon om utvalgets rapport. Det er også lagd en informasjonsfilm som kan benyttes til forberedelser og i møter der saken skal diskuteres. Dette materialet finnes på kirken.no/kirkeligorganisering.

Om den videre prosessen

Når høringsfristen er utløpt vil høringsinnspill bli sammenstilt og forelagt Kirkerådet som skal forberede saken for Kirkemøtet. I kirkerådssak 37/19 og 59/19 har Kirkerådet lagt en plan om at Kirkemøtet skal vedta ny kirkelig organisering i to «omganger». Først et prinsippvedtak om kirkelig på Kirkemøtet i september 2022, før en ny kirkeordning kan skrives ut og så besluttes på Kirkemøtet i 2023.

Müller-Nilssen-utvalget peker på flere temaer som bør utredes videre. Samtidig mener utvalget selv at det nå er nok kunnskap til å kunne gjøre et prinsippvedtak. En første behandling i Kirkemøtet vil også at det peke på flere hensyn som må ivaretas og bør utredes nærmere. I utvalgsrapporten kapittel 13 redegjør utvalget for utredningsbehov på flere områder. Kirkerådet har besluttet å igangsette utredninger innenfor følgende temaer med frist 31.12.2021:

- 1) Gjennomgang av dagens prostistruktur med forslag til prosess for å fastsette ny struktur
- 2) Oppgave- og ansvarsfordeling mellom menighetsråd og prostifellesråd i ny kirkelig organisering, oppsummere og ytterligere detaljere utvalgets forslag.
- 3) Biskopens lederrolle og tilsyn. Denne skal bygge videre på utredningsarbeidet fra prosjektet kirkelig organisering og avklare de gjenstående elementene som Müller-Nilsen-utvalget har bedt om at konkretiseres nærmere.
- 4) Organisering og ledelse på arbeidsplassen lokalt i ny kirkelig organisering.
- 5) Bispedømmerådets rolle og ansvar hvis arbeidsgiveransvaret flyttes til prostifellesrådet.

En utredning av folkevalggtrollen i Den norske kirke er allerede i gang og har frist i slutten av januar 2022. Disse utredningene vil sammen med rapporten «Samhandling i en selvstendig folkekirke» og høringssvar i denne saken vil være et viktig grunnlag for den videre behandling i Kirkerådet og Kirkemøtet. Kirkerådet vil vurdere ytterligere utredninger løpende.

Om høringsinstansene

Denne høringen er rettet til menighetsråd, kirkelige fellesråd, KA, arbeidstakerorganisasjoner på KA-området, utdannings- og forskningsinstitusjoner mfl. Det er Kirkemøtet som med hjemmel i trossamfunnsloven har myndighet til å beslutte kirkens organisering, og de som blir berørt bør høres i saken. Kirkerådet mener derfor at de fleste spørsmål og problemstillinger som utredningen reiser, først og fremst bør forelegges de kirkelige virksomhetene som blir berørt i denne saken.

Utvalgets rapport inneholder imidlertid enkelte sentrale spørsmål som berører relasjonen til aktører utenfor det kirkelige området, og i særlig grad kommunene. Kirkerådet vil derfor sende disse eksterne aktørene et eget høringsbrev. Her vil de inviteres til særlig å svare på utvalget spørsmål som vedrører relasjonen mellom disse virksomhetene og kirken. Det vil for eksempel gjelde kommuner, KS – Kommunesektorens organisasjon, departementer og Statsforvalteren i Vestfold og Telemark. Dette vil ikke være til hinder for at disse organisasjonene også kan komme med synspunkter på øvrige deler av utredningen.

Det er Kirkemøtet som vedtar kirkens organisering. Siden medlemmene av bispedømmerådene også er medlemmer av Kirkemøtet, er det ikke gitt at bispedømmerådene og biskopene skal avgi høringsuttalelse på linje med andre kirkelige virksomheter. Samtidig er både biskop og bispedømme berørte i saken. Kirkerådet har besluttet at både bispedømmeråd og biskoper skal være høringsinstanser, men mener denne rollekombinasjonen gjør det viktig å skille mellom rollene i de ulike fasene av prosessen, samtidig som at viktige argumenter kommer fram og at prosessen blir mest mulig transparent.

Alle kan avgi høringsuttalelse. Høringsuttalelser er offentlige etter offentleglova og vil bli publisert på kirken.no.

Avslutning

Den norske kirke må rigge seg for fremtiden. Vi vet ennå ikke hvordan samfunnet vi framstår «post-korona». Men det vi vet, er at både samfunnet og kirkens medlemmers behov er i endring og at det blir sentralt for kirken å videreføre sin rolle som folkekirke som er aktivt til stede i folks liv. Vi håper at dere gjennom denne høringsprosessen vil få en mulighet til å løfte blikket og se kirken, ikke bare fra innsiden men også litt fra utsiden, både som et trossamfunn og som en sentral samfunnsaktør.

Det vil alltid være en risiko med endring. Kanskje vil noen miste arbeidsoppgaver eller måtte løse nye, kanskje vil noen få en ny leder og kanskje vil arbeidsgiverorganet måtte arbeide annerledes enn tidligere og ha andre relasjoner. Samtidig kan det også være en risiko ved ikke å gjennomføre endringer. Dette handler blant annet om forventninger om god ledelse og effektiv ressursutnyttelse i hele kirken. Helt siden 2005 har Kirkemøtet hatt et ønske om å få til en felles arbeidsgiverorganisering for dem som arbeider lokalt i kirken. Det er på tide at Kirkemøtet tar et valg om kirkens organisering. Å holde på dagens organisering er en mulighet, men da oppfylles ikke Kirkemøtets ønske om felles arbeidsgiverorganisering for de som arbeider lokalt.

En organisering på prostnivå er ikke besluttet, men gjennom utvalgets rapport har Kirkerådet fått et godt grunnlag for hvordan dette kan se ut. På enkelte punkter deler utvalget seg i sine anbefalinger. Dette er sannsynligvis et uttrykk for at det finnes ulike syn i kirken på hva som er en hensiktsmessig organisering og hvilke mål modellene måles mot. Kirkerådet håper derfor at dere som mottar denne hørings-saken legger til rette for god involvering og deler deres vurderinger av de sentrale spørsmålene som saken reiser. Dersom dere har spørsmål i saken kan disse [sendes inn via skjemaet på denne siden](#).

Med vennlig hilsen

Kristin Gunleiksrud Raaum
leder i Kirkerådet

Ingrid Vad Nilsen
direktør

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen signatur.

Vedlegg:
Høringsnotat til kirkelige høringsinstanser

Mottakere:

Alle menighetsråd		
Alle kirkelige fellesråd		
Hovedverneombudet i rettssubjektet Den norske kirke, Hilde Fylling		
Agder og Telemark bispedømmeråd	Postboks 208	4662 KRISTIANSAND S
Borg bispedømmeråd	Bjarne Aasgt. 9	1606 FREDRIKSTAD
Bjergvin bispedømmeråd	Postboks 1960	5817 BERGEN
Hamar bispedømmeråd	Postboks 172	2302 HAMAR
Nidaros bispedømmeråd	Kongsgårdsgata 1a, Erkebispegården	7013 TRONDHEIM
Nord-Hålogaland bispedømmeråd	Postboks 790	9258 TROMSØ
Oslo bispedømmeråd	Postboks 9307 Grønland	0135 OSLO
Stavanger bispedømmeråd	Lagårdsveien 44	4010 STAVANGER
Sør-Hålogaland bispedømmeråd	Tolder Holmers vei 11	8003 BODØ
Tunsberg bispedømmeråd	Postboks 10 Kaldnes	3119 TØNSBERG
Møre bispedømmeråd	Moldetrappa 1	6415 MOLDE
Nidaros Saemien Åålmege	Gløttvegen 2	7750 NAMDALSEID
Kirkelig Undervisningsforbund	Rådhusgata 1-3	0151 OSLO
Hamar biskop	Postboks 172	2302 HAMAR
Nidaros biskop	Kongsgårdsgata 1a, Erkebispegården	7013 TRONDHEIM
Acta barn og unge i Normisjon	Postboks 7153 St. Olavs plass	0130 OSLO
Den norske israelsmisjon	Holbergs plass 4	0166 OSLO
Det Norske Diakonforbund	Rådhusgate 1-3	0151 OSLO
Den norske kirkes presteforening	Postboks 437 Sentrum	0103 OSLO
Misjonsalliansen	Postboks 6863 St. Olavsplass	0130 OSLO
Oslo biskop	Postboks 9307 Grønland	0135 Oslo
Bjergvin biskop	Postboks 1960	5817 BERGEN
Fagforbundet Teologene	Boks 7003 St.	0130 OSLO

Nord-Hålogaland biskop	Olavsplass	
Det teologiske fakultet	Postboks 790	9258 TROMSØ
	Postboks 1023	0315 OSLO
VID	Blindern	
	Postboks 184	0319 OSLO
	Vinderen	
KUN - Kirkelig Utdanningscenter nord – VID	Breivika	9037 TROMSØ
Tromsø		
Døvekirkenes fellesråd	Fagerborggt. 12	0360 OSLO
HimalPartner	Postboks 6646 St	0129 OSLO
	Olavsplass	
KIFO - Institutt for kirke- religions- og	Øvre Slottsgate 2 B	0157 OSLO
livssynsforskning		
Svalbard Kirke		
KRIK - Kristen idrettskontakt	Pb. 3822 Ullevål	0855 OSLO
	Stadion	
Norsk kvinnelig teologforening		
IKO	Postboks 2623, St.	0131 OSLO
	Hanshaugen	
NLA Høgskolen	Postboks 74	5812 BERGEN
	Sandviken	
Møre biskop	Moldetrappa 1	6415 MOLDE
Åpen folkekirke - Gard Realf Sandaker-		
Nielsen		
Arbeidsgiverorganisasjon for kirkelige		
virksomheter - KA		
Agder og Telemark biskop	Postboks 208	4662
		KRISTIANSAND S
Søndagsskolen Norge	Postboks 98,	0101 OSLO
	Sentrum	
KFUK-KFUM-speiderne		
Stavanger biskop	Lagårdsveien 44	4010 STAVANGER
Tunsberg biskop	Postboks 10 Kaldnes	3119 TØNSBERG
Borg biskop	Bjarne Aasgt. 9	1606
		FREDRIKSTAD
Kirkelig ressurscenter mot vold og seksuelle		
overgrep		
Ung Kirkesang	Konsul Wilds vei 1	4621
		KRISTIANSAND S
MF vitenskapelig høyskole	Postboks 5144	0302 Oslo
	Majorstuen	
Sør-Hålogaland biskop	Tolder Holmers vei	8003 BODØ
	11	
Fagforbundet		
Stefanusalliansen	Pb 6603 Rodeløkka	0502 OSLO
Det Norske Misjonsselskap	Postboks 226	4001 STAVANGER
	Sentrum	
Areopagos	Bernhard Getz' gt. 3	0165 OSLO
KFUK-KFUM NORGE	Grubbegata 4	0179 OSLO
Skjærgårds LIVE hovedkontor	Boks 303	3791 KRAGERØ
Bønnelista	c/o Jo	3157 BARKÅKER
	HedbergHortensveien	
	60	
Norske kirkeakademier - NKA		
Creo	Postboks 9007,	0133 OSLO
	Grøland	
NMSU	PB 226 Sentrum	4001 STAVANGER

Return2Sender Normisjon	Postboks 7153St. Olav plass	0130 OSLO
NLM Ung		
Akademikerforbundet	Tollbugata 35	0157 Oslo
Arkitektenes fagforbund	PB 5899 Majorstuen	0308 Oslo
Delta	Pb. 9202, Grønland	0134 Oslo
Econa	Postboks 1869 Vika	0124 Oslo
Fellesorganisasjonen	Pb 4693 Sofienberg	0506 Oslo
Forskerforbundet	Postboks 1025 Sentrum	0104 Oslo
Lederne	Storgata 25	0184 Oslo
Naturviterne	Keysers gate 5	0165 Oslo
NITO	Postboks 1636 Vika	0119 Oslo
Norges Juristforbund		
Norsk Lektorlag	MBE 326Postboks 1 Youngstorget	0028 Oslo
Norsk Sykepleierforbund	Postboks 456Sentrum	0104 Oslo
Parat	Postboks 9029 Grønland	0133 Oslo
Samfunnsviterne	Kristian Augusts gt. 9	0164 Oslo
Samfunnsøkonomene	Kr. Augustsgt. 9	0164 Oslo
Tekna	Postboks 2312 Solli	0201 Oslo
Utdanningsforbundet	Postboks 9191 Grønland	0134 Oslo
Den norske kirkes ungdomsutvalg		
Norges Kristelige Student- og skoleungdomslag		
Lovisenberg diakonale høgskole	Lovisenberggt. 15b	0456 OSLO

Høringsnotat til kirkelige høringsinstanser

Müller-Nilssen-utvalgets utredning: Samhandling i
en selvstendig folkekirke – ny kirkelig organisering

HØRINGSNOTAT TIL KIRKELIGE HØRINGSINSTANSER

Innledning

Siden 2005 har Kirkemøtet i Den norske kirke hatt som mål å samle arbeidsgiveransvaret for alle som jobber lokalt i kirken. I mars 2021 leverte Müller-Nilssen-utvalget sin utredning om hvordan dette kan se ut med en organisering på prostinivå. En organisering på dette nivået er ikke blitt behandlet før, og derfor bad Kirkerådet om en utredning på dette nivået.

Organisering på prostinivå er ikke besluttet. Kirkerådet sender nå rapporten ut på høring for å få tilbakemeldinger på de ulike forslagene og modellene som Müller-Nilssen-utvalget foreslår. I høringsnotatet presenteres hovedlinjene i utvalgets forslag, med tilhørende høringsspørsmål. Høringsfristen er 1. desember 2021. Høringssvarene vil sammen med andre utredninger, legge grunnlaget for det videre arbeidet med kirkelig organisering.

Om notatet

Hovedutvalget for kirkelig organisering, heretter Müller-Nilssen-utvalget, leverte sin sluttrapport ved utgangen av mars 2021 på oppdrag fra Kirkerådet. I rapporten foreslås det blant annet at dagens kirkelige fellesråd skal erstattes av et felles kirkelig organ på prostinivå. Det er tre ulike modeller for hvordan dette kan organiseres. Dette organet, prostifellesrådet, vil være arbeidsgiverorgan for alle de som arbeider lokalt (dagens fellesrådsansatte og menighetsprester). En slik endring vil føre med seg andre spørsmål bl.a. valgordninger og sammensetning av prostifellesrådet, ordning for daglig ledelse, konsekvenser for biskop og bispedømmeråd og betydningen for menighetsrådets ansvar og oppgaver.

Kirkens egne organer og kirkelige virksomheter får nå dette og andre spørsmål til høring. Høringsnotatet vil først beskrive hensikten med arbeidet med ny organisering, redegjøre for sakens bakgrunn og noen sentrale utfordringer som kirken står i. Deretter vil høringsnotatet presentere Müller-Nilssen-utvalgets forslag til endringer, og ulike høringsspørsmål knyttet til disse. I noen spørsmål presenterer utvalget flere løsninger, og er delt i anbefalingen. Hvilke utvalgsmedlemmer som anbefaler hva i ulike spørsmål, finnes i kapittel 10 i rapporten.

Müller-Nilssen-utvalgets rapport *Samhandling i en selvstendig folkekirke – ny kirkelig organisering* kan lastes ned og leses fra kirken.no/kirkeligorganisering.

Hvorfor vurderes en ny kirkelig organisering nå?

Den norske kirke er en kompleks organisasjon med mange organer, stillingskategorier, ansatte og folkevalgte. Til sammen utgjør dette en komplisert organisasjonsstruktur.

I dag har kirkens medarbeidere som arbeider side ved side i menighetene lokalt forskjellige arbeidsgivere. De fleste har kirkelig fellesråd på kommunenivå som arbeidsgiver, mens prestene er ansatt på nasjonalt nivå, med store deler av arbeidsgivermyndigheten delegert til biskop og bispedømmeråd.

Kjernen i denne saken handler om hvordan kirken kan organisere den lokale virksomheten. Målet er at kirken blir en bedre arbeidsgiver, at ressursene kan brukes best mulig og at ressurser kan frigjøres til å møte mennesker lokalt, dele evangeliet og være en relevant samfunnsaktør i bygd og by. Denne saken har derfor ikke en ny organisering som målsetning, men handler om hvordan organiseringen kan bidra til best mulig utvikling av folkekirken i hele Norge.

Ved å samle funksjoner, kan kirken ruste seg for å møte en fremtid med et livssynsåpent samfunn, med endringer i befolkningsmønstre, strengere krav til offentlige og private

virksomheter og en svakere offentlig økonomi. Gjennom de siste tiårene er norsk arbeidsliv blitt stadig mer formalisert og regulert. Arbeidsmiljøloven er utvidet til flere områder, det har kommet forskrifter for internkontroll, personvern, datasikkerhet mm. Dette fører til at den som er ansvarlig arbeidsgiver har fått økt formelt og reelt ansvar med større krav til virksomhetens styring. Kirken må ha en organisasjon som er godt rustet for å ta dette ansvaret. Utøvelse av felles arbeidsgiveransvar for de som arbeider lokalt handler derfor særlig om å ha enheter med kapasitet og kompetanse til å ivareta kirkens lokale oppgaver generelt og arbeidsgiveroppgaver spesielt. Samtidig må disse hensynene balanseres mot behov for lokal forankring hos sokn og menighetsråd og behov for fortsatt gode relasjoner og nærhet til den enkelte kommune.

Saken handler også om hvordan kirken bør ledes på lokalplan. Kirken har mange og viktige oppgaver i lokalsamfunnet og mange kompetente og ansvarsfulle medarbeidere som løser oppgavene. Forventningene fra dagens medarbeidere er annerledes enn tidligere og økende med hensyn til at arbeidsgiver skal være en profesjonell part som setter retning og tar ansvar for virksomheten og som samtidig følger opp de ansatte og gir dem handlingsrom. De ansatte forventer tydelige roller og mandater i organisasjonen de skal arbeide i, de forventer gode kollegiale forhold og de forventer en leder som har tid og kompetanse til å drive ledelse både faglig og personalmessig. Også folkevalgte forventer tydelige strukturer, roller og mandater for de kirkelige organene de er valgt inn i.

I den nye trossamfunnsloven som trådte i kraft 1. januar 2021 har kirken fått myndighet til å beslutte sin egen organisering. Kirken skal løse disse utfordringene i en brytningstid. Den norske kirke er ett trossamfunn, med ulike organer og roller som er gitt særskilt myndighet. Innenfor det handlingsrommet som er gitt i trossamfunnsloven skal Kirkemøtet ta stilling til spørsmålet om ny organisering av kirken. Hensikten er at kirken kan videreutvikles som folkekirke, for alle dens medlemmer og alle dem som søker kirkens fellesskap, med klare oppgaver for de ansatte, de folkevalgte, de frivillige medarbeiderne og for befolkningen for øvrig.

Kort historisk bakgrunn

Hvordan ble det slik? Dagens kirkelige organisering har røtter fra gammelt av da lokalsamfunnet hadde ansvaret for kirkebygget og kongen sendte prester for å tjenestegjøre i menighetene. Denne todelingen har fulgt kirken helt frem til i dag. Gjennom de siste 200 årene er kirken gradvis blitt utviklet som organisasjon og nye lover og organer har bidratt på veien mot en selvstendig folkekirke. Den todeltede organiseringen har tjent kirken vel og vært en hensiktsmessig ansvarsfordeling for statskirken i mange år. Etter hvert som flere ansatte har kommet til og det stilles større krav til arbeidsledelse og arbeidsmiljø enn tidligere, er det vanskelig å se at en slik todeling er hensiktsmessig når kirken i dag har ansvar for å bestemme sin egen organisering.

I 1997 kom en ny kirkelov. Da ble soknets status som rettssubjekt lovfestet, og menighetene fikk en mer selvstendig stilling i forholdet sitt til kommunen. Kirkeloven sørget for at lokalt tilsatte i kirken ble overført fra kommunen til et lovbestemt kirkelig organ på kommunenivå, dagens fellesråd. Kateketer som før var statsansatte, fulgte også med til dette nye kirkelige forvaltningsnivået på kommunenivå. Prestene fortsatte sitt ansettelsesforhold i staten som embetsmenn og tjenestemenn. Tilsettingsmyndigheten for prester var gradvis blitt overført til kirkelige organer, og i 1989 ble tilsettingsmyndigheten for alle menighetsprester, bortsett fra proster og biskoper, overført til bispedømmerrådet. Biskopen har over tid fått flere arbeidsgiverfunksjoner, men også Kongen og departementet hadde arbeidsgiverfunksjoner for presteskaper. Biskopen har ikke arbeidsgiverfunksjoner i alle lutherske kirker. Biskopens viktigste oppgave i lutherske kirker er å ha tilsyn med hele kirken, både ansatte og råd. I 2008 inngikk Stortinget et kirkeforlik med sikte på å endre relasjonene mellom stat og kirke. En viktig

del av dette var at kirkens egne organer skulle overta ansvaret for å ansette biskoper og proster.

Dette skjedde i 2012. Et annet viktig skritt var å etablere Den norske kirke som et eget rettssubjekt (RDNK), skilt fra staten. Dette skjedde i 2017 og samtidig ble alle prester og tilsatte i bispedømmeråd og Kirkerådet overført fra staten til dette nye kirkelige rettssubjektet.

Allerede i 2005 vedtok Kirkemøtet målsettingen om felles arbeidsgiveransvar i en fremtidig kirkeordning. Dette ble bekreftet på Kirkemøtet i 2013, og Kirkerådet ble bedt om å fortsette arbeidet med ny kirkeordning når ny rammelov for Den norske kirke ble vedtatt av Stortinget. I 2015 og 2016 behandlet Kirkemøtet saker som forberedte organisasjonen på skillet mellom stat og kirke fra 2017, og kirkeordningen etter dette.

På Kirkemøtet i 2016 ble en sak om *Veivalg for fremtidig kirkeordning* behandlet. Tre alternative løsninger for arbeidsgiveransvar ble vurdert. Da denne saken ble behandlet var ennå ikke finansieringsordningen for Den norske kirke eller trossamfunnsloven klare. Først når trossamfunnsloven var klar, ble det klart hvilken myndighet Kirkemøtet har til å bestemme kirkens organisering og hvilke rammer dette må skje innenfor.

Veivalgsaken viste at to av de tre forslagene som ble lagt fram (modell A *Storfellesrådsmodellen* og B *Bispedømmerådsmodellen*) ikke var egnet for å samle kirken. Den tredje løsningen, modell C (samordnet arbeidsgiverorganisering) ble vedtatt, samtidig som målsetningen om «felles arbeidsgiveransvar» ble fastholdt i et senere trinn i utviklingen av kirkeordningen. Kirkerådet anbefalte at Kirkemøtet i 2019 i første rekke skulle vedta en kirkeordning som bygget på kirkeloven, uten større endringer. Samtidig ba Kirkerådet Kirkemøtet om å få et mandat til å arbeide videre med kirkens fremtidige organisering for å innfri målsettingen om «felles arbeidsgiveransvar». Det vil si at Kirkerådet skulle gå rett til trinnet for å innfri målsetningen om «felles arbeidsgiveransvar». Dette mandatet fikk Kirkerådet.

Etter 2017 fortsatte utviklingen fram mot den trossamfunnsloven som trådte i kraft i 2021. Trossamfunnsloven viderefører at Den norske kirke er å definere som et trossamfunn, med Kirkemøtet som øverste representative organ, og to typer rettssubjekter, soknet og RDNK. Noe av det som måtte avklares i denne loven, var om kirken fortsatt skulle finansieres av både stat og kommune eller om staten skulle overta all offentlig finansiering av kirken, slik det var foreslått å gjøre for alle andre tros- og livssynssamfunn. Kirkemøtet vedtok, med stort flertall, å anbefale å gå inn for å beholde den todelte finansieringsordningen. Dette forslaget ble fulgt av Stortinget.

Det betyr at det er noen gitte rammevilkår for Den norske kirke, både når det gjelder typer rettssubjekt og finansieringsordning. Det er to finansieringskilder for kirken, stat og kommune, og dette definerer langt på vei handlingsrommet for en kirkelig organisering ved at man er avhengig av å finne en organisering som sikrer godt samarbeid med kommunene for å finansiere den lokale kirkes virksomhet. Kommunene bevilger ca. 2/3 av kirkens totale økonomi. Kommunene har erfaring med å finansiere interkommunalt samarbeid, men kommunenes vilje til å overføre midler til organer lenger borte enn det, for eksempel til et bispedømmenivå er mer uklart. I høringen til kommunene vil de utfordres på å mene noe om hva som bør være sentrale hensyn ved fastsetting av nye prostigrenser.

Det er mange små kommuner med små fellelråd og få ansatte. Det gir utfordringer når det gjelder å være en profesjonell arbeidsgiver med kompetanse og kapasitet på det brede felt av oppgaver som kirken i dag har.

På bakgrunn av alt dette, ble det naturlig for Kirkerådet å be om en utredning av en felles organisering av arbeidsgiveroppgavene på prostinivå, som er nært nok og samtidig stort nok til å være en velegnet arbeidsgiverenhet.

Mål og mandat for utredningsarbeidet

På Kirkemøtet i 2019 vedtok Kirkemøtet følgende:

Kirkemøtet ber Kirkerådet om så snart som mulig i kommende kirkemøteperiode å fremme et forslag til Kirkemøtet om fremtidig arbeidsgiverorganisering og den øvrige kirkeordning (KM 06/19, vedtakspunkt 5)

På denne bakgrunn nedsatte Kirkerådet, etter behandling av sak KR 37/19 og KR 57/19 et bredt sammensatt utvalg og besluttet mandat for utredningsarbeidet i september 2019.

Hovedoppgaven for utvalget har vært å utrede mulige løsninger knyttet til et nytt felles kirkelig organ på prostinivå, der dette fellesorganet kan utøve arbeidsgiverfunksjoner for alle som jobber i den lokale kirken.

Selv om mandatet er spisset inn mot et organ på prostinivået, betyr det ikke at dette nivået er besluttet eller at dagens prostistruktur skal legges til grunn. Det er Kirkemøtet som beslutter en ny kirkelig organisering, og Kirkemøtet kan eventuelt også gi retningslinjer for å fastlegge en ny prostistruktur på grunnlag av denne høringen. Kirkemøtet kan også beslutte å ikke vedta en ny kirkelig organisering på prostinivå.

Mandatet ble gitt for å utrede om det var mulig å tegne ut modeller mellom løsning A) storfellesrådsmodellen og løsning B) bispedømmerrådsmodellen i veivalgssaken (KM 08/16), der ingen av disse alternativene fikk tilstrekkelig oppslutning. Storfellesrådsmodellen forutsatte etablering av storfellesråd over hele landet, fortrinnsvis som enheter som er geografisk sammenfallende med (justerte) prostier, anslagsvis 150 i tallet. Storfellesrådsmodellen skiller seg fra utvalgets forslag til en organisering på prostinivå, blant annet ut fra at det er forskjellige rettslige modeller, og fordi det er uttegnet modeller for daglig ledelse av prostifellesrådet og en tydeligere relasjon prost og biskop. Samtidig vil organiseringen på prostinivå anslagsvis utgjøre 90–150 prostier, mens storfellesrådsmodellen ville utgjøre anslagsvis 150 storfellesråd.

Da mandatet ble gitt, var lovproposisjonen til ny trossamfunnslov og dermed rammebetingelsene for organiseringen og finansieringsordningen kjent. Kirkemøtet og et flertall av de lokale og regionale kirkelige høringsinstansene gikk inn for en fortsatt todelt finansiering, bl.a. begrunnet i at ordningen vil sikre et fortsatt nært samarbeid mellom kommunen og kirken.

I Kirkerådets sak KR 59/19 ble mål og mandat for utredningsarbeidet vedtatt. Det er dette Müller-Nilsen-utvalget har jobbet etter. Her sies det blant annet:

Formålet med utredningen er å gi grunnlag for å treffe beslutning om fremtidig arbeidsgiverorganisering i Den norske kirke og gjøre andre tilpasninger og endringer i kirkeordningen.

Kirkerådet ønsker at utvalget særlig skal utrede mulige løsninger knyttet til et nytt, felles kirkelig organ på prostinivå, der dette fellesorganet kan utøve arbeidsgiverfunksjoner for alle som jobber i den lokale kirke. Utredningen skal bygge på det som kan være en egnet størrelse for fremtidig arbeidsgiverorganisering og skal ta utgangspunkt i dagens prostier og i ny kommunestruktur.

Arbeidet skal ha fokus på arbeidsoppgavene i soknet og hvordan strategisk og faglig ledelse i soknet kan styrkes. Utredningen konsentreres om arbeidsgiveransvar, med særlig fokus på arbeidsledelse og tilsetninger for alle som arbeider lokalt i kirken.

Med henblikk på formålet, skal følgende utredes:

- «Prostiråd/storfellesrådet» som fellesorgan for soknene og arbeidsgiverorgan for alle kirkelig tilsatte.
- Oppgavefordeling mellom menighetsrådene og det nye fellesorgan for soknene med utgangspunkt i Kirkemøtets tidligere føringer og bispedømmerådernes relasjon til det nye fellesorganet.
- Biskopens rolle i ny kirkeordning, herunder det nærmere innhold av biskopens ledelse og tilsyn. Forholdet mellom embete og råd på et nytt mellomnivå, herunder prostens rolle som kirkefaglig leder, må tydeliggjøres sammen med avklaring av biskopens rolle. Det skal utredes en tydelig sammenheng mellom biskopens, prostens og menighetsprestens tjeneste. Utredningen må se hen til de økumeniske avtaler Den norske kirke er forpliktet på.
- Ordning for daglig ledelse i «prostiråd/storfellesrådet».
- Bispedømmerådets rolle og funksjon. Bispedømmerådene skal bestå.
- Sammensetning av og valgordning for kirkelige organer som del av det kirkelige demokratiet. Direkte valg til kirkelige organer skal vektlegges.

Mandatet slår fast at det er et mål å komme frem til løsninger som kan få bredest mulig oppslutning.

Utvalgets målbilde

Müller-Nilsen-utvalget har valgt å formulere fem målbilder ut fra målene som er beskrevet i mandatet. De peker på hvordan kirken skal være i framtiden. Her nevnes både det som må ivaretas fra dagens ordning og hvor det bør gjøres endringer:

En folkekirke i hele landet

Den norske kirke er en kirke som er til stede i hele landet og oppfyller samfunnsoppdraget om å være folkekirke. Over hele landet er kirken en attraktiv arbeidsplass med kvalifiserte ansatte. Den norske kirke formidler evangeliet gjennom ord og handling, og er med på å forvalte den kristne kulturarven.

Kirken står sterkt lokalt

Soknet er den kirkelige grunnenhet. Det er lokalt at kirken deler evangeliet og får nære møter med medlemmer, frivillige og de som søker kirkens tjenester. Fleksible strukturer sikrer lokalt handlingsrom innenfor nasjonale rammer, slik at kirken til enhver tid er godt tilpasset lokale forhold.

Avklarte roller og mandat

Den norske kirke har både folkevalgte, frivillige og ansatte som bidrar til drift og utvikling av kirken. Alle disse opplever trygghet i rollen ved at det er definert hvilken rolle og hvilket mandat den enkelte har. Strukturen har et godt samvirke mellom embete og råd, og sammensetningen av ulike organer er gjennomtenkt og begrunnet.

God ledelse på alle nivå

Kirken har god, strategisk, folkevalgt og faglig ledelse på alle nivå, slik at kirkens ansatte har det bra på jobb og får brukt sin kompetanse. Frivillige opplever god oppfølging og involvering. Nasjonal ledelse gir retning og rammer for hele kirken, og bidrar til at kirken henger sammen lokalt, regionalt og nasjonalt. Det er et velfungerende strategiarbeid mellom nivåer, og prosesser for medvirkning.

God ressursutnyttelse

For å nå bredest mulig ut med kirkens budskap brukes menneskelige og økonomiske ressurser på best mulig måte. På denne måten er man i kirken gode forvaltere ved å unngå dobbeltarbeid, samle kompetanse og frigjøre ressurser til kirkelig tilstedeværelse lokalt.

Rapporten fra Müller-Nilsen-utvalget gir uttrykk for at utvalgets forslag, uavhengig av modell, ventes å gi høyere måloppnåelse enn dagens organisering. Dette er fordi alle modellene innebærer å samle arbeidsgiveransvar for de som arbeider lokalt i prostifellesråd. Les mer om utvalgets vurdering av måloppnåelse i rapportens kapittel 9.

Hvorfor er det behov for endring?

Müller-Nilssen-utvalget har vært opptatt av å identifisere utfordringer i dagens kirkeorganisering med delt arbeidsgiveransvar for de ansatte lokalt. I avsnitt 4.2 peker utvalget særlig på følgende utfordringer:

Sårbare arbeidsmiljøer og mye deltid

Siden arbeidsgivernivået lokalt i dag følger kommunestrukturen, er det mange arbeidsgivere med til dels svært få ansatte. Få ansatte gjør det vanskeligere å bygge fagmiljøer på alle de områdene kirken skal dekke, og gir sårbarhet når ansatte er syke eller slutter. Mange fellesråd er i dag så små at de ikke kan tilby heltidsstillinger på alle områder, og flertallet av fellesrådstilsatte er i dag deltidsansatte. Selv om få ansatte og deltid kan ha fordeler, kan det også gjøre det vanskeligere å rekruttere fagpersonell og ledere, og å få på plass gode systemer som tilfredsstillende stadig skjerpede krav til for eksempel til helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid.

Ulik styring på samme arbeidsplass

Siden ulike ansatte på et menighetskontor i dag har ulike arbeidsgivere, kan de få formidlet ulike prioriteringer og instruksjoner selv om de alle skal bidra til å realisere det samme oppdraget i samme sokn. Dette kan gjøre det vanskeligere å løse oppgavene på en god måte, særlig når de krever tverrfaglig samarbeid på tvers av arbeidsgiverlinjene. De to arbeidsgiverlinjene kan dermed ta ressurser fra arbeidet med å formidle evangeliet og å møte enkeltmennesker. Det kan også skape konflikter mellom de ansatte.

Vanskelig konflikthåndtering

De to arbeidsgiverlinjene gjør at det ikke finnes én leder med ansvar for alle ansatte som har siste ord ved håndtering av konflikter. Det er heller ikke symmetri i arbeidsgiverlinjene slik at ledere i de to linjene tilhører samme geografiske område. Ved konflikter kan menighetsprestene involvere først prost og deretter bispedømmenivået, mens de ansatte i fellesrådene har fellesrådet ved kirkevergen som øverste leder. Mangel på symmetri kan gjøre det vanskeligere å håndtere konflikter raskt og på en måte som oppleves rettferdig for alle involverte.

Svakere rekruttering enn ønskelig

En del steder er det i dag vanskelig å rekruttere ansatte med riktig kompetanse. Spredtbygde strøk kan by på rekrutteringsutfordringer også for andre virksomheter, men for kirkens del er det grunn til å tro at organisering preget av uklare ansvarsforhold og delt ledelse forsterker utfordringene.

Styringsmessig kompleksitet

Den norske kirke er en kompleks institusjon med parallelle styringssystemer og flere styringsnivåer. Kompleksiteten representerer en styringsmessig utfordring. Müller-Nilssen-utvalgets forsøk på å få kartlagt ressursbruken i kirken viser at det ikke finnes noen samlet oversikt over ressursbruken på ulike formål i dag, og at organiseringen av

fellesrådene, rapporteringssystemene mv. gjør at det heller ikke er mulig å lage en slik oversikt. Dermed er det også vanskeligere å sikre at ressursene brukes effektivt.

Organiseringen gir dessuten mer ressurskrevende koordinerings- og styringsprosesser, og dobbeltarbeid i form av at samme oppgave gjøres flere steder. Kompleksiteten utgjør også en demokratisk utfordring.

Hva ønsker Kirkerådet tilbakemelding på i denne høringen?

Müller-Nilssen-utvalget har hatt i oppgave å foreslå en ordning med felles arbeidsgiverorgan på prostnivå for alle som arbeider i lokalkirken. I rapporten pekes det på at det ved etableringen av et slikt organ må tas en rekke valg (se avsnitt 5.1) blant annet om fordeling av ansvar og myndighet mellom ulike organer, sammensetning og valg til disse organene. Utvalget har valgt å behandle disse spørsmålene tematisk i kapittel 5 og 6 i rapporten, før spørsmål om de rettslige rammebetingelsene for arbeidsgiverorganisering og mulige modeller for organisering behandles i kapittel 7 og 8. Noen av problemstillingene henger sammen, men som vist i rapportens kapittel 8 kan mange valg også ses uavhengig av hverandre.

I denne høringssaken inviteres høringsinstansene til å gi tilbakemelding på de vurderinger som er gjort av utvalget i ulike spørsmål og på ulike modeller. Selv om høringen inneholder en del forhåndsdefinerte valgalternativer, er Kirkerådet opptatt av å få fram at denne høringen ikke er ment som en enkel avstemming på hvilke modeller eller løsninger som er å foretrekke. Uavhengig av høringsinstansens syn på en prostimodell, ber Kirkerådet om svar på alle spørsmål, fordi dette uansett er viktig informasjon i det videre arbeid med kirkens organisering.

For Kirkerådet er det både viktig å få fram hva de ulike høringsinstansene mener og hvorfor høringsinstansene vurderer spørsmålene slik som de gjør, inklusive en klargjøring av hvilke hensyn det legges vekt på. Det er derfor lagt opp til omfattende muligheter for bruk av fritekst i besvarelsen. Selv om det ikke framgår av dette høringsnotatet, vil det i det elektroniske svarskjemaet være mulig for høringsinstansene å angi om det er et flertall hos høringsinstansene som står bak høringssvaret eller om det er et mindretall som har andre synspunkter. Det vil også være mulig å angi stemmefordeling og begrunnelse for de ulike synene.

Om begrepsbruk knyttet til arbeidsgiverorganisering

Sentralt i utvalgets arbeid står spørsmålet om arbeidsgiverorganisering. I den forbindelse er det i rapporten brukt fagbegreper som kan kreve noe forklaring.

Arbeidsmiljøloven § 1-8 andre ledd definerer arbeidsgiver som «enhver som har ansatt arbeidstaker for å utføre arbeid i sin tjeneste». Arbeidsgiverbegrepet er altså definert ut fra ansettelsesforholdet. Den som har ansatt noen for å utføre arbeid i sin tjeneste, har tilhørende arbeidsgiverfunksjoner (også i rapporten omtalt som arbeidsgiverbeføyelser eller arbeidsgivermyndighet). Dette er en fellesbetegnelse på de disposisjoner arbeidsgiver har rett eller plikt til å foreta i egenskap av å være arbeidsgiver, herunder ledelse, kontroll, ansettelse og oppsigelser, oppfølging av arbeidstid og arbeidsmiljø osv. Sentralt i denne sammenheng står arbeidsgivers styringsrett, som tradisjonelt er definert som retten til å organisere, lede, kontrollere og fordele arbeidet innenfor rammene av det arbeidsforholdet som er inngått¹. Videre kan arbeidsgiverfunksjoner dreie seg om plikter overfor offentlige myndigheter, herunder skattetrekk og betaling av arbeidsgiveravgift.

Videre fremgår det av arbeidsmiljøloven § 1-8 andre ledd andre punktum at det «*som i denne lov er bestemt om arbeidsgiver, skal gjelde tilsvarende for den som i arbeidsgivers sted leder virksomheten*». Dette innebærer at arbeidsgiveransvaret innad i en virksomhet kan deles opp slik at ulike personer eller myndighetsnivåer ivaretar ulike deler av arbeidsgiveransvaret. For

¹ jf. Rt-2000-1602

eksempel er arbeidsgiveransvaret for de fleste prester i trossamfunnet Den norske kirke i dag formelt forankret i rettssubjektet Den norske kirke, der Kirkemøtet er øverste organ, et ansvar som ivaretas av Kirkerådet mellom Kirkemøtets samlinger. Utøvelsen av arbeidsgiveransvaret innenfor prestatjenesten er delegert til biskopene, prostene og bispedømmerådene (arbeidsgiverorgan). For soknene er det definert i kirkeordningen § 17 at det er kirkelig fellesråd som har arbeidsgiveransvaret for de som lønnes over fellesrådets budsjett.

I noen tilfeller kan det være ønskelig at andre enn arbeidsgiver utfører arbeidsgiverfunksjoner som f.eks. ledelse, kontroll, ansettelse, oppfølging av arbeidstid mv. Verken arbeidsmiljøloven eller rettspraksis setter begrensninger på adgangen til å delegere selve utøvelsen av arbeidsgiverfunksjoner, til et annet rettssubjekt (ekstern delegasjon), men dette vil ikke frata arbeidsgiver de rettigheter og plikter som følger av det å være arbeidsgiver. En av modellene for arbeidsgiverorganisering (modell 3) som er foreslått av utvalget er delvis basert på slik ekstern delegasjon av arbeidsgiverfunksjoner.

Høringsspørsmål

Svar på spørsmålene fylles ut digitalt, av en person på vegne av høringsinstansen via [elektronisk svarskjema](#).

Innledende spørsmål

01. Navn på høringsinstans

02. Type høringsinstans

a. Menighetsråd

Hvor mange medlemmer i soknet?

0-2000 / 2 001-10 000 / Over 10 001

b. Fellesråd

For menighetsråd og fellesråd:

Hvilket bispedømme / Hvilket prosti

Hvor mange sokn er det i fellesrådsområdet?

Hvor mange ansatte er det i fellesrådet (heltids- og deltidsstillinger)?

Hvor mange prester har sitt tjenestested i sokn i fellesrådsområdet?

c. Arbeidstakerorganisasjon

d. Arbeidsgiverorganisasjon

e. Vernetjeneste

f. Utdanningsinstitusjon

g. Forskningsinstitusjon

h. Barne- og ungdomsorganisasjon

i. Interesseorganisasjon

j. Valgliste

k. Enkeltperson

l. Andre, spesifiser

03. Kontaktperson hos høringsinstansen [Navn / Stilling/verv / E-post-adresse]

Høringsspørsmål til utvalgets ulike forslag

Del 1. Etablering av prostifellesråd og daglig ledelse

1. Om etablering av prostifellesråd som arbeidsgiverorgan

Slik er det i dag

I dagens organisering er alle menighetsprester ansatt i rettssubjektet (RDNK). Tidligere var prestene ansatt i staten, men siden 2017 har RDNK vært arbeidsgiver. Prestene har prostiet som sitt tjenestedistrikt, og har et nærmere definert tjenestested innenfor prostiet.

De ansatte i fellesrådet som har kirkevergen som leder, er ansatt i fellesrådet. Fellesrådet er et fellesorgan på vegne av soknene, og henter dermed sin rettslige handleevne for ansettelsene, i soknene.

Kirkelig fellesråd har i dag et partssammensatt utvalg bestående av representanter for rådet og arbeidstakerrepresentanter. Dette foretar de fleste steder tilsetting av de fleste fellesrådsansatte. Menighetsprester blir ansatt av bispedømmerådet.

Müller-Nilssen-utvalgets anbefaling

Helt siden 2005 har Kirkemøtet hatt som mål å samle utøvelsen av arbeidsgiveransvaret for alle som arbeider lokalt i Den norske kirke. Müller-Nilssen-utvalget ble bedt om å utrede hvordan arbeidsgiverorganisering på prostinivå kan se ut. I rapporten presenterer utvalget tre alternative modeller for hvordan et felles kirkelig organ på prostinivå kan være arbeidsgiverorgan for alle de som arbeider lokalt (dagens fellesrådsansatte og menighetsprester). Dette organet vil erstatte dagens kirkelige fellesråd.

Uavhengig av modellvalg vil *utøvelsen* av arbeidsgiveransvaret skje fra prostifellesrådet.

- Modell 1: Prostifellesrådet henter både sin rettslige handleevne og legitimitet fra soknet, og alle er ansatt i prostifellesrådet.
- Modell 2: Prostifellesrådet henter sin rettslige handleevne fra RDNK. Alle er ansatt i RDNK. Legitimiteten hentes fra soknet gjennom indirekte valg fra menighetsrådet. En rettslig vurdering av gjennomførbarhetene av denne modellen framgår i avsnitt 7.4.2.
- Modell 3: Prostifellesrådet henter sin rettslige handleevne fra både soknet og RDNK: Dagens fellesrådsansatte blir ansatt i prostifellesrådet, mens menighetsprestene forblir ansatt i RDNK. RDNK delegerer de fleste av sine arbeidsgiverfunksjoner for menighetsprestene til prostifellesrådet. Legitimiteten hentes fra soknet.

De tre modellene er beskrevet i rapportens kapittel 8, og på side 100 er det gjort en skjematisk oppsummering og sammenlikning av de tre modellene.

Et konsulentfirma har gjennomført konsekvensanalyser av de ulike forslagene og kommet til at alle de tre modellene for arbeidsgiverorganisering som presenteres nedenfor vil gi bedre muligheter for å nå målene enn dagens organisering. Konsulentfirmaets vurderinger ligger vedlagt utvalgsrapporten.

Høringsspørsmål

Kirkerådet ønsker høringsinstansenes synspunkt på «grepet» med å etablere kommuneoverskridende prostifellesråd til erstatning for dagens kirkelige fellesråd, der prostifellesrådene vil være arbeidsgivere for både dagens fellesrådsansatte og menighetsprestene:

04. Hva er fordeler og muligheter med å etablere felles kirkelig organ på et justert prostinivå der dette prostifellesrådet skal være arbeidsgiverorgan for alle de som arbeider lokalt? [Fritekst]
05. Hva er ulemper og risikoer med å etablere felles kirkelig organ på prostinivå der dette prostifellesrådet skal være arbeidsgiverorgan for alle de som arbeider lokalt? [Fritekst]
06. Hvilke tiltak kan iverksettes for å redusere eventuelle uheldige konsekvenser ved å etablere kommuneoverskridende prostifellesråd? [Fritekst]
07. Andre innspill eller synspunkter på det å etablere prostifellesråd som felles arbeidsgiverorgan for alle de som arbeider lokalt i kirken, og til erstatning for dagens kirkelige fellesråd? [Fritekst]

Utvalgets medlemmer har lagt vekt på ulike hensyn ved anbefaling av modell for arbeidsgiverorganisering på prostinivå, og utvalget er derfor delt i sin anbefaling. Momenter som har vært vektlagt er blant annet hvor gjennomførbar modellen er, om den er egnet til å nå målet om at kirken skal «henge godt sammen lokalt, regionalt og nasjonalt», om den øker muligheten for strategisk ledelse av kirkens virksomhet lokalt og om den kan bidra til at målet om at Den norske kirke skal være en attraktiv arbeidsplass med god ledelse. Sett hen til disse momentene og deres erfaringer:

08. Hvilken modell for arbeidsgiverorganisering er å anbefale?
[Modell 1 / Modell 2 / Modell 3] Begrunn hvorfor og spesifiser gjerne hvilke mål dere har lagt mest vekt på (se rapportens avsnitt 2.3 og kapittel 9) i fritekst]
09. Har høringsinstansen synspunkter på hvordan tilsettinger bør foregå? [Fritekst]
10. I dagens modell er det to arbeidsgiverlinjer og Kirkemøtet har vedtatt mål om en felles arbeidsgiverlinje. Kirkerådet ønsker å høre følgende:
 - A. Finnes det en bedre modell for å nå målet om én arbeidsgiverlinje enn modellene som er presentert i denne høringen? [Ja / Nei / Hvis ja, begrunn svaret]
 - B. Ønsker dere å opprettholde dagens ordning med to arbeidsgiverlinjer, med eventuelle justeringer, på tross av Kirkemøtets vedtak om én arbeidsgiverlinje? [Ja / Nei / Hvis ja, begrunn svaret]

2. Daglig ledelse i prostifellesrådet

Slik er det i dag

I dagens organisering er det to arbeidsgiverlinjer, og derfor to steder det foregår daglig ledelse.

Størstedelen av ansatte i Den norske kirke er ansatt i et av de 348 kirkelige fellesrådene. Disse har kirkevergen som øverste leder. Kirkevergen er daglig leder for alle ansatte i fellesrådet, og står ansvarlig overfor det folkevalgte organet. Det er ingen nasjonalt definerte kvalifikasjonskrav for kirkeverger, dette avgjøres av fellesrådet i forbindelse med utlysning av stilling.

Alle menighetsprestene har prostiet som sitt tjenestedistrikt, og har prosten som sin nærmeste overordnede. Prosten leder prestatjenesten i prostiet under biskopens overordnede lederansvar for prestatjenesten i bispedømmet. Gjennom tjenesteordning og kvalifikasjonskrav er det satt opp kvalifikasjonskrav for prosten, som må være prest. Biskopene inngår igjen i et større system hvor Kirkemøtet er øverste arbeidsgivermyndighet, med Kirkerådet som dets utøvende organ som leder arbeidet på nasjonalt nivå. Preses i Bispemøtet ivaretar

arbeidsgivers omsorgsplikter overfor de andre biskopene. Kirkerådets direktør er daglig leder av Kirkerådets virksomhet.

Müller-Nilsen-utvalgets anbefaling

Prostifellesrådet vil ha stor bredde i sine oppgaver og ansvarsfelt, og den daglige ledelsen vil derfor ha ansvar for mange ansatte med ulike arbeidsoppgaver og ulike faggrupper. Dette er nærmere beskrevet i avsnitt 5.6 i utvalgets rapport, og under avsnitt 5.6.3 peker utvalget på sentrale hensyn ved valg av ordning for daglig ledelse.

Utvalget mener at kirkeordningen fortsatt bør inneholde krav om at de valgte arbeidsgiverorganene skal ha en daglig leder som opptrer på vegne av seg når medlemmene ikke er samlet i møte, og at det også må stilles et slikt krav til prostifellesrådet. Utvalget peker på at det må utarbeides et delegasjonsreglement som tydelig avgrenser daglig leders myndighet i relasjon til det folkevalgte organet, og peker på muligheten for at kirkeordningen kan definere noen rammer for et slikt reglement.

Prostifellesrådet skal være arbeidsgiver for daglig leder. Utvalget går ikke inn for at det stilles spesifikke nasjonale kvalifikasjonskrav til den daglige lederen gjennom kirkeordningen, annet enn at vedkommende må være medlem av kirken og ha et engasjement for kirkens budskap. I tillegg vil det være opp til prostifellesrådet å fastsette ytterligere kvalifikasjonskrav. Det bør fortsatt være slik at det er arbeidsgiver som har hovedansvaret for å fastsette ønsket kompetanseprofil ved utlysning og tilsetting av daglig leder av prostiet.

Utvalget deler seg i synes på ledermodell og behov for kirkefaglig kompetanse i den daglige ledelsen. Et flertall mener at det vil være tilstrekkelig at kirkeordningen fastsetter at det i tillegg til daglig leder skal være en prost i daglig leders stab. Dette vil gjelde også i de tilfeller der det er tilsatt en person med kirkefaglig/teologisk bakgrunn, eventuelt en tidligere prost, i stillingen som daglig leder. Et mindretall mener at det normalt vil være behov for to ledere i den daglige ledelsen av prostifellesrådet, med klare roller og ansvarsområder dem imellom og at en av disse lederne har kirkefaglig kompetanse. De to lederrollene vil være overordnet en eventuell struktur med mellomledere.

Utvalget peker på at dagens prostestillinger og kirkevergestillinger vil bli endret i utvalgets forslag til ny kirkelig organisering. Prostens rolle må vurderes særskilt og utvalget foreslår at prostens rolle rendyrkes som en kirkefaglig leder i prostiet. Kirkevergetittelen har lange historiske røtter, men tittelen trenger ikke nødvendigvis brukes i en ny kirkelig organisering og den kan gis ulike innhold. Dette illustreres i ledermodellene nedenfor som er nærmere beskrevet i rapportens avsnitt 5.6.6. Utvalget presiserer at alle rollene i den daglige ledelsen av prostifellesrådet vil få et annet innhold enn i dagens organisering, og at det ikke er gitt at det er dagens proster og kirkeverger skal fylle disse stillingene.

Utvalget skisserer tre ulike modeller for daglig ledelse, og er delt i sin anbefaling.

- Modell 1 legger enhetlig ledelse til grunn og åpner for lokal variasjon for at enten kirkevergen eller prosten (nye lederroller) har rollen som daglig leder i prostiet. Den andre vil være «assisterende leder» på et nivå over et eventuelt neste nivå av mellomledere.
- Modell 2 legger enhetlig ledelse til grunn og at daglig leder er øverste ansvarlige leder. I tillegg skal det være prost i daglig leders stab. Prosten vil på vegne av daglig leder ha det overordnede ansvar for den kirkefaglige virksomhet i prostiet (nye lederroller).
- Modell 3 er inspirert av daglig ledelses-modellen på de andre nivåene i kirken, for eksempel bispedømmenivået med biskop og stiftsdirektør. I prostiet vil prosten være kirkeleder og geistlig representant i prostifellesrådet, mens kirkevergen er administrativ

leder (nye lederroller). De to rollene møtes i prostifellesrådet, som gjennom budsjett, planverk og andre vedtak legger rammene for begge lederrollene.

Hørings spørsmål

11. Utvalget har lagt vekt på ulike hensyn ved anbefaling av modell for daglig ledelse. Momenter som har vært vektlagt er bl.a. om modellen gir økt mulighet for strategisk ledelse av kirkens virksomhet lokalt og om modellen bidrar til målet om å være en attraktiv arbeidsplass med god ledelse. Sett hen til disse momentene og deres erfaringer: Hvilken modell for daglig ledelse er i sum å foretrekke? [Modell 1 / Modell 2 / Modell 3] [Begrunn hvorfor og spesifiser gjerne hvilke mål dere har lagt mest vekt på (se rapportens avsnitt 2.3 og kapittel 9) [Fritekst]]
12. Finnes det andre og bedre modeller for daglig ledelse som er å foretrekke? [Forklar hvilke(n) og hvordan foreslått modell på en bedre måte svarer ut målene for arbeidet [Fritekst]]
13. Hvilke nasjonale krav til kvalifikasjoner bør stilles til den daglige lederen? [Alternativ 1: Det er tilstrekkelig at daglig leder er medlem og har et engasjement for kirkens budskap / Alternativ 2: Det må stilles nasjonale krav i tillegg til de som er oppstilt i alternativ 1. [Spesifiser i fritekst]. / Har de andre synspunkter på nasjonale krav [Fritekst]]
14. Müller-Nilssen-utvalget har benyttet begrepene «kirkeverge» og «prost», men poengtert at disse kan få nytt innhold og nye titler. Gitt at innholdet vil bli noe endret, bør disse titlene videreføres i ny organisering, eller bør de endres? [Titlene bør ikke endres / Titlene bør endres / begrunn og spesifiser eventuelt forslag]

Del 2. Oppgaver og ansvar på de ulike nivåene

3. Biskopens rolle

Slik er det i dag

I dag er biskopen øverste leder av prestedtjenesten i bispedømmet. Biskopen fører også tilsyn med bispedømmets menigheter, kirkelige råd, kirkelig tilsatte og øvrige medarbeidere. Noe av ledelsen utøves i forbindelse med det arbeidsgiveransvaret biskopen i dag har for prostene og prestene og noe av ledelsen utøves som en del av biskopens tilsynsansvar. Biskopen utøver også ledelse som verken følger av tilsynsansvaret eller arbeidsgiveransvaret, blant annet gjennom strategisk ledelse. Se utvalgets rapport avsnitt 5.8.2.

Müller-Nilssen-utvalgets anbefaling

Utvalget mener at biskopens leder- og tilsynsrolle bør tydeliggjøres. Utvalget har diskutert om dette best gjøres ved at biskopen ikke er arbeidsgiver for prestene. Dette henger dels sammen med organisering av arbeidsgiveransvaret, og utvalget er delt i anbefalingen i dette spørsmålet. Flertallet foreslår at biskopen ikke lenger skal ha selvstendig arbeidsgiveransvar, noe som innebærer et tydeligere skille mellom biskopens tilsynsrolle og arbeidsgiverrollen, uavhengig av modell for arbeidsgiveransvaret. Et mindretall mener biskopen bør ha en selvstendig arbeidsgiverrolle hvis man velger å organisere arbeidsgiverløsningen etter modell 2 eller 3. Les mer om dette i avsnitt 5.8.2 i rapporten.

Utvalget mener det er viktig at biskopen har tilstrekkelige virkemidler og ressurser for å kunne utøve sitt tilsyn og ledelsesansvar. I utredningen pekes det på ulike alternativer for hva dette kan være, blant annet en faglig kompetent stab, rolle i tilsettingsaker, bindende pålegg,

prostivisitaser og innkalling til kompetansehevende tiltak. Les mer om dette i avsnitt 5.8.2 i rapporten.

Nedenfor stilles det spørsmål knyttet til virkemidler for biskopens tilsyn og ledelse. I tillegg har utvalget pekt på følgende videre utredningsbehov:

- I. Det må utredes hvordan arbeidsgiver skal følge opp biskopens bindende pålegg.
- II. Tydeligere krav til saksbehandling i vigslings- og tilsynssaker bør utredes
- III. Prosten bør få i oppgave å legge til rette for at biskopen får nødvendig kjennskap til forholdene i prostiet og menighetene

Høringsspørsmål

15. Gitt at arbeidsgiveroppgavene blir samlet i prostifellesrådet, hva bør gjøres for å styrke biskopenes tilsynsansvar overfor sokn, ansatte og råd? [Fritekst]

Alt etter hva slags arbeidsgivermodell som velges, hva slags virkemidler bør biskopen ha for å ivareta sin leder- og tilsynsrolle? [Fritekst]

16. Gitt at arbeidsgivermodell 2 velges der de som arbeider lokalt blir ansatt i RDNK, bør biskopen ha et selvstendig arbeidsgiveransvar, eller bør biskopens tilsynsrolle frikobles fra arbeidsgiveransvaret? [Biskopen bør ha et selvstendig arbeidsgiveransvar / Biskopens tilsynsrolle bør frikobles fra biskopens selvstendige arbeidsgiveransvar / Begrunnelse i fritekst]

17. Hva slags oppgaver mener høringsinstansen det er viktig at biskopen ivaretar? [Fritekst]

18. Er høringsinstansen enig eller uenig i følgende tiltak? [Helt uenig/litt uenig/verken eller/litt enig/Helt enig. Begrunn [Fritekst]]

- I. Det må etableres en tydelig forbindelse mellom biskopen, prosten og den øvrige ledelsen i prostiet som legger til rette for samarbeid og samhandling innen bispedømmet, gjennom faste møtepunkt gjennom året.
- II. Biskopen må sikres en faglig kompetent stab.
- III. Biskopen må sikres en rolle i tilsettingssaker. [Hvis enig, spesifiser hvordan?]
- IV. Biskopen må kunne innkalle alle kirkelige medarbeidere til fagsamlinger og kompetansehevende tiltak.
- V. Det bør være korte prostivisitaser for å sikre biskopen de nødvendige virkemidler til å utøve sitt tilsynsansvar på en god måte.

4. Bispedømmerådernes oppgaver

Slik er det i dag

I dag er det elleve bispedømmeråd i landet. Bispedømmerådet har som formål å ha sin oppmerksomhet på alt som kan gjøres for å «vekke og nære det kristelige liv i menighetene». Dette gjøres blant annet gjennom strategier og planarbeid. Bispedømmerådet har også bl.a. budsjettmyndighet for prestatjenesten, fordeler tilskudd til diakoni, trosopplæring, er vedtaksmyndighet ved endring av sokne- og prostiinndeling, er klageinstans for noen av beslutningene menighetsråd og fellesråd treffer, og er godkjenningmyndighet for soknets låneopptak m.m. Bispedømmerådene forvalter i dag ca. 500 millioner i tilskuddsmidler til trosopplæring, kirkelig undervisning, diakoni og kirkemusikk.

Bispedømmerådet er det organet som ansetter menighetsprester og proster.

Müller-Nilssen-utvalgets anbefaling

I en ny organisering foreslår Müller-Nilssen-utvalget at bispedømmerådet i større grad blir et organ som driver strategisk og faglig utvikling i bispedømmet.

Bispedømmerådets formål og oppgaver bør i hovedsak være det samme som i dag, men uten ansvaret for å ansette menighetsprester.

Utvalget peker på behov for å gjennomgå rollene og oppgaveporteføljene til både bispedømmerådet og de ansatte på bispedømmekontoret på nytt. Dette er derfor pekt på som et videre utredningstema i kapittel 13. Et selvstendig tema i dette er bispedømmenivåets rolle i arbeidet med kompetanseheving i Den norske kirke. Også ansvaret for å forvalte tilskuddsmidler til menighetsprestetjenesten og øvrige statlige tilskuddsmidler til diakoni og undervisning er en viktig oppgave som må videreføres.

Bispedømmerådet vil ikke lenger ha en rolle i ansettelse av menighetsprestene, men det kan tenkes at biskopen har en rolle i dette. Se nærmere om dette i avsnitt 5.8.2 i rapporten.

Hørings spørsmål

19. Hva bør være de sentrale oppgavene for bispedømmerådet? [Fritekst]

5. Oppgaver og ansvar for nytt folkevalgt organ – prostifellesrådet

Slik er det i dag

I dag finnes det folkevalgte organer på soknenivå (menighetsråd), kommunenivå (kirkelig fellesråd), bispedømme (bispedømmeråd) og nasjonalt (Kirkemøtet og Kirkerådet).

Kirkelig fellesråd er et fellesorgan for flere sokn som har ansvar for å ivareta administrative og økonomiske oppgaver for soknene, utarbeide mål og planer for den kirkelige virksomhet i kommunen, fremme samarbeid mellom menighetsrådene og ivareta soknenes interesser i forhold til kommunen. Fellesrådet har arbeidsgiveransvaret for kirkelig ansatte utenom prester, og har bl.a. ansvar for gravplass- og kirkebyggforvaltning. I ettsoknskommuner utøver menighetsrådet de funksjoner som ellers ligger til kirkelig fellesråd, i tillegg til menighetsrådsfunksjonene sine.

Det finnes også en mulighet for å opprette et frivillig prostiråd som kan behandle felles saker for prostiet, men avgjørelsene er ikke bindende for menighetsrådene. Ordningen med prostiråd er ikke særlig utbredt.

Müller-Nilssen-utvalgets anbefaling

Utvalget foreslår å opprette et folkevalgt organ på prostinivå, og har i utredningen kalt dette for «prostifellesråd». Prostifellesrådet vil erstatte dagens kirkelige fellesråd.

Utvalget foreslår at prostifellesrådet blir et kirkelig fellesorgan for soknene i prostiet, og at det tydeliggjøres at prostifellesrådet vil få et medansvar for det kristelige livet i menighetene.

Utvalget har foreslått en formålsbestemmelse som uttrykker formålet med prostifellesrådet:

Prostifellesrådet skal bistå menighetsrådene i deres arbeid for å vekke og nære det kristelige liv i prostiets sokn, og det skal fremme samarbeid mellom de enkelte menighetsråd og lokale arbeidsgrupper i prostiet, samt i trossamfunnet ellers.

Prostifellesrådet vil bli et viktig organ som samler trådene fra kirkens organer lokalt, regionalt og nasjonalt. Det er prostifellesrådet som ivaretar relasjonen til kommunene og lokalsamfunnet, sammen med menighetsrådene.

Høringsspørsmål

20. Bør prostifellesrådet ha en formålsbestemmelse som foreslått? [Ja / Nei. Hvis nei, spesifiser hva som ønskes endret]
21. Müller-Nilssen-utvalget har brukt «prostifellesråd» som navn på nytt folkevalgt organ. Er dette et godt navn, eller er det andre forslag? [Ja / Nei, spesifiser / Ingen formening]

6. Oppgaver og ansvar for menighetsrådet

Slik er det i dag

I dag er det et menighetsråd i hvert sokn – med unntak av de stedene der sokn har felles menighetsråd. Menighetsrådet har et overordnet ansvar for å «vekke og nære» det kristelige livet i soknet. Menighetsrådet har ansvar for at kirkelig undervisning, kirkemusikk og diakoni innarbeides og utvikles i soknet. Dette gjøres blant annet gjennom å vedta planer, lede frivillige og samarbeide med både ansatte og organisasjoner. Menighetsråd i ettsoknskommuner utøver både menighetsrådsfunksjoner og de funksjoner som ligger til kirkelig fellesråd. Forrettende prest er ansvarlig for «prosjektgjennomføring» av gudstjenester og kirkelige handlinger jf. tjenesteordning for menighetsprester § 7. I dag er det en linje mellom forrettende prest via prost og biskop til direktøren i Kirkerådet som øverste ansvarlige for at virksomheten skjer i tråd med alle krav til HMS.

Et menighetsråd har anledning til å opprette stillinger for egne innsamlede midler. Når menighetsprester tilsettes er menighetsrådet involvert. For andre tilsetninger enn for prester, er menighetsrådets rolle i dag lite regulert, og det varierer hvordan menighetsrådet er involvert i tilsettingene.

Kirkelig fellesråd utfører oppgaver på vegne av soknene, blant annet knyttet til økonomi, administrasjon, tilsetninger, kirkebygg og gravplassforvaltning.

Müller-Nilssen-utvalgets anbefaling

Utvalget foreslår at dagens oppgavefordeling mellom sokn og kirkelig fellesråd, kan videreføres tilsvarende for sokn og prostifellesråd. Menighetsrådets ansvar for å «vekke og nære» er foreslått uendret, og menighetsrådet skal fortsatt ha mulighet til å opprette stillinger for innsamlede midler. Les mer om dette i avsnitt 5.4 i utvalgsrapporten.

På samme måte som menighetsrådet har et ansvar for kirkelig undervisning, kirkemusikk og diakoni, foreslår utvalget at menighetsrådet også skal få et innholdsmessig ansvar for menighetsprestetjenesten. Det vil si et ansvar for de beslutninger som ikke ligger hos et annet organ, for gjennomføring av gudstjenester og kirkelige handlinger. Det gjelder den myndigheten som i dag ligger hos rettssubjektet Den norske kirke og som ikke allerede er lagt til biskop gjennom biskopens forordning, Kirkemøtets liturgiske bestemmelser og menighetsprestens selvstendighet gitt av ordinasjonen.

Menighetsrådets rolle bør ifølge utvalget styrkes og reguleres i tilsettingsaker for alle som arbeider i soknet, ikke bare for prestene.

Høringsspørsmål

22. Bør menighetsrådet få et ansvar for gjennomføring av gudstjenester og kirkelige handlinger, dvs. det ansvaret som ikke er begrenset av biskopens forordning, Kirkemøtets liturgiske bestemmelser og prestenes selvstendighet gitt av ordinasjonen? [Ja / Nei / Begrunn i fritekst]
23. Bør menighetsrådets rolle i tilsettinger av de som arbeider i soknet tydeliggjøres og nedfelles i kirkeordningene eller i annet kirkelig regelverk? [Ja. Hvis ja, spesifiser hva og hvorfor. Nei. Hvis nei, spesifisere hvorfor].
24. Er det oppgaver i dag som gjøres av fellesrådet som heller bør ligge til menighetsrådet? Og motsatt: Oppgaver som i dag ligger til menighetsrådene som bør ligge hos prostifellesrådet? [Spesifiser i stikkordsform]

7. Prostimøte

Slik er det i dag

På samme måte som det er mulig å opprette et prostiråd når et flertall av menighetsrådene ønsker det, kan det opprettes et prostimøte. Prostimøtet består av samtlige menighetsråd i prostiet.

Prostimøtet kan behandle saker som er felles for prostiet, men vedtakene er ikke bindende for menighetsrådene.

Müller-Nilssen-utvalgets anbefaling

For å styrke lokalkirken og hvert enkelt menighetsråd, foreslår utvalget å etablere et årlig fellesmøte for alle menighetsrådsmedlemmer i prostiet. Her kan prostifellesrådet informere om styringen av prostiet og presentere prioriteringer og strategier.

Prostimøtet kan behandle saker som dreier seg om strategi og satsinger i prostiet, og det er videre et spørsmål om hvilken myndighet prostimøtet skal ha. Utvalget er delt i synet på hvilken myndighet prostimøtet skal ha. Et alternativ er at det er rådgivende organ som ikke binder prostifellesrådet. Et annet alternativ er at prostimøtet har sterkere formell myndighet, som kan vedta føringer for prostifellesrådets arbeid, for eksempel knyttet til budsjett. Les mer om utvalgets forslag om prostimøte i avsnitt 5.4.3 i rapporten.

Høringssspørsmål

25. Er det tjenlig å opprette et årlig prostimøte?
[Ja, som et rådgivende organ for prostifellesrådet innenfor bl.a. strategi og satsninger i prostiet / Ja, som et organ med formell myndighet som vedtar rammebudsjett, godkjenner årsmelding og regnskap / Nei. Hvis nei, mulig å spesifisere hvorfor.]

Del 3. Kirkelig demokrati, valg og sammensetning

Trossamfunnslovens kapittel 3 har som formål å legge til rette for at Den norske kirke forblir en landsdekkende og demokratisk evangelisk-luthersk folkekirke. Dette er i overensstemmelse med Den norske kirkes selvsforståelse, slik den er uttrykt av Kirkemøtet. Ethvert medlem i Den norske kirke som fyller 15 år innen utgangen av valgåret, har stemmerett ved kirkelige valg. I denne delen er spørsmål knyttet til kirkelig demokrati, valgordninger og kirkelige organers sammensetning samlet.

8. Menighetsrådet og prostifellesrådet

Slik er det i dag

Menighetsrådet består av fire, seks, åtte eller ti medlemmer og soknepresten. Menighetsrådet velges direkte i kirkevalget.

Kirkelige fellesråd består av en til to menighetsrådsmedlemmer fra hvert menighetsråd, avhengig av hvor mange sokn det er i kommunen, og en prest eller prost oppnevnt av biskopen. I tillegg kan kommunen oppnevne en kommunal representant.

Müller-Nilsen-utvalgets anbefaling

Utvalget foreslår at valgordning og sammensetning av menighetsråd videreføres som i dag.

Utvalget foreslår at alle menighetsråd velger en representant til prostifellesrådet, av og blant menighetsrådets medlemmer. I tillegg oppnevnes en geistlig representant (prest eller prost) som sitter i rådet.

Utvalget er delt i anbefalingen om kommunene skal inviteres til å oppnevne representant(er). Blant de som mener at kommunene skal inviteres til å oppnevne representanter er det delte oppfatninger av om kommunerepresentant(ene) skal ha stemmerett i alle saker eller om de skal ha møte- og talerett, uten stemmerett. En grunn for å ha kommunal representasjon er å sikre nærhet til kommunene, men det er også prinsipielle motforestillinger knyttet til likebehandling av trossamfunn. Les mer om utvalgets forslag til sammensetning i rapportens avsnitt 5.3.

Høringsspørsmål

26. Utvalget har vurdert hvordan prostifellesrådet bør velges, og foreslår at prostifellesrådet velges av menighetsrådene. Er høringsinstansen enig i dette? [Enig. Begrunn / Uenig. Begrunn / Andre forslag [Fritekst]]
27. Utvalget foreslår én representant fra hvert menighetsråd i prostifellesrådet. Enig? [Enig / Uenig. Hvis uenig, spesifiser endring]
28. Bør det være kommunal representasjon i prostifellesrådet? [Ja, med full stemmerett / Ja, med møte- og talerett / Nei / Eventuell fritekstkommentar]
29. Har høringsinstansen andre synspunkter på menighetsrådets og prostifellesrådets sammensetning? [Fritekst]

9. Bispedømmerådet

Slik er det i dag

Hvert bispedømmeråd består av syv leke valgte medlemmer som velges direkte av kirkemedlemmene i bispedømmet ved kirkevalget, biskopen, en lek kirkelig tilsatt og en prest. Prestene velges av stemmeberettigede prester i bispedømmet og den leke kirkelig tilsatte velges av de stemmeberettigede leke kirkelig tilsatte i bispedømmet. I de tre nordligste bispedømmene er det en samisk representant i bispedømmerådet, og i Oslo er en representant fra døvemenighetene.

Müller-Nilsen-utvalgets forslag

I utredningens avsnitt 5.8.5 presenterer utvalget tre måter å sette sammen bispedømmerådet på. I noen av alternativene er det en helt eller delvis sammenheng mellom de som sitter i

bispedømmerådet og de som sitter i Kirkemøtet (hhv. alt. 1 og 3), mens et av alternativene innebærer at det ikke er noen sammenheng (alt. 2):

1. Kirkemøtemedlemmer valgt fra bispedømmet (som i dag)
2. Et prostifellesrådsmedlem fra hvert prostifellesråd
3. Dagens bispedømmeråd (Kirkemøtemedlemmene valgt fra bispedømmet) og et prostifellesrådsmedlem fra hvert prostifellesråd

I alle modeller er det videreført samisk representasjon i de tre nordligste bispedømmene, døvemenighetenes representant i Oslo og biskopen. Müller-Nilssen-utvalget anbefaler alternativ 3.

Hørings spørsmål

30. Hvilken sammensetning av bispedømmerådet bør velges?

[Alternativ 1: Kirkemøtemedlemmer valgt fra bispedømmet (som i dag) / Alternativ 2: Et prostifellesrådsmedlem fra hvert prostifellesråd / Alternativ 3: Kirkemøtemedlemmene valgt fra bispedømmet og et prostifellesrådsmedlem fra hvert prostifellesråd (utvalgets anbefaling)]

10. Kirkemøtet

Slik er det i dag

Kirkemøtet er det øverste demokratiske organet i Den norske kirke. Oppgaver og myndighet for Kirkemøtet følger av trossamfunnsloven. Her står det blant annet at Kirkemøtet fastsetter kirkens grunnlag, lære, liturgier og gudstjenestelige bøker. Kirkemøtet skal også gi nærmere bestemmelser om kirkens organisering, kirkelig inndeling og kirkelige organer og valg til disse.

I dag består Kirkemøtet av medlemmene i de elleve bispedømmerådene, samt preses og leder i Samisk kirkeråd. Totalt har 116 medlemmer stemmerett, i tillegg er det enkelte med tale- og forslagsrett: Leder av Mellomkirkelig råd, de tre teologiske fakulteter og fire representanter fra Ungdommens kirkemøte.

Siden det i dag er ti til elleve medlemmer i hvert bispedømmeråd, er det flere kirkemedlemmer som står bak hvert mandat i noen bispedømmer enn andre, slik at det varierer hvor mye en stemme teller, avhengig av hvor man er bosatt. I Nord-Hålogaland bispedømme er det 25 991 kirkemedlemmer bak hvert folkevalgte mandat, mens det er 66 674 kirkemedlemmer bak hvert folkevalgte mandat i Borg bispedømme.

Müller-Nilssen-utvalgets anbefaling

Kirkemøtets mandat og oppgaver følger av trossamfunnsloven, og utvalget har derfor bare foreslått endringer i Kirkemøtets sammensetning.

Utvalget anbefaler at ordningen med direkte valg av folkevalgte medlemmer i Kirkemøtet videreføres. Utvalget går inn for at ordningene med eget valg av lek kirkelig tilsatt og prest avvikles. Utvalget har vist til at det er et grunnleggende demokratisk prinsipp at færrest mulig skal bli utelukket fra valg, dvs. ikke være valgbare. Det er derfor det ved andre valg kun er noen få stillinger og funksjoner som er utelukket fra valgbarhet, slik som kommunedirektør, kommunalsjefer, høyesterettsdommere og ansatte i departementene. Utvalget mener derfor det må åpnes opp for at de ansatte kan velges som folkevalgte medlemmer i kirkevalget, med unntak av enkelte stillinger i Kirkerådet og ved bispedømmekontoret. Utvalget har pekt på at en slik endring vil kunne medføre at det blir flere kirkelige tilsatte valgt inn i Kirkemøtet, men

det er et forhold som må veies opp mot prinsippet om at alle bør ha lik mulighet til å stemme og bli valgt til Kirkemøtet. Utvalget la avgjørende vekt på det sistnevnte prinsippet, og viste til at det er opp til nominasjonsprosessene og velgerne å sikre at det ikke blir for mange kirkelig tilsatte i Kirkemøtet.

Utvalget har også foreslått at antall folkevalgte medlemmer til Kirkemøtet fra det enkelte bispedømme skal differensieres ut ifra antall kirkemedlemmer i bispedømmet, etter inspirasjon fra hvordan fordeling av mandater foretas ved stortingsvalg. Begrunnelsen for dette er en vurdering av at hvert kirkemedlem sin stemme prinsipielt sett bør veie like tungt, uavhengig av hvor man er bosatt. En konsekvens av dette er at bispedømmer med færre kirkemedlemmer vil få færre medlemmer i Kirkemøtet enn et bispedømme med flere kirkemedlemmer. En annen konsekvens er at hvert kirkemøtemedlem vil ha noenlunde like mange medlemmer «i ryggen», samtidig som mindre valgkretser/bispedømmer fortsatt vil være noe overrepresentert. Bortsett fra et utvalgsmedlem som ikke ønsket å ta stilling til spørsmålet, anbefaler utvalget en slik differensiering. Se nærmere om dette i rapportens avsnitt 6.5.5.

I tillegg til folkevalgte medlemmer, anbefaler utvalget at Kirkemøtet består av biskopene, tre samiske representanter, døvemenighetenes representant, lederen av Samisk kirkeråd og lederen av Den norske kirkes ungdomsutvalg.

Les mer om sammensetning og valgordning for Kirkemøtet i utvalgets rapport, avsnitt 6.5.

Høringsspørsmål

31. Bør antall Kirkemøte-medlemmer fra hvert bispedømme fastsettes (vektes) i forhold til medlemstall i bispedømmet? [Ja / Nei / Begrunnelse i fritekst]
32. Bør ordningen med valg av prest til Kirkemøtet avvikles? [Ja / Nei / Begrunnelse i fritekst]
33. Bør ordningen med valg av lek kirkelig tilsatt til Kirkemøtet avvikles? [Ja / Nei / Begrunnelse i fritekst]
34. Hvis ordningen med valg av prest og/eller lek kirkelig tilsatt avvikles, i hvilken grad bør prester og leke kirkelig tilsatte være valgbare til Kirkemøtet? [De bør være valgbare som folkevalgte, med unntak av ansatte på bispedømmekontorene og i Kirkerådets sekretariat / De bør ikke være valgbare / Annet, spesifiser].
35. Andre merknader til Kirkemøtets sammensetning? [Fritekst]

11. Kirkerådet

Slik er det i dag

Kirkerådet er det utøvende organet til Kirkemøtet og leder kirkens arbeid på nasjonalt nivå. Det er Kirkerådet som forbereder de saker som skal behandles av Kirkemøtet, og iverksetter Kirkemøtets beslutninger. Kirkerådet har ansvar for økonomiforvaltningen av de midlene som Kirkemøtet disponerer.

Kirkerådet velges av Kirkemøtet gjennom flertallsvalg, slik at de som får flest stemmer blir valgt. Det er et krav om at minst 20 prosent på valglisten skal være under 30 år og at kvinner og menn skal være representert med minst 40 prosent på valglisten.

Kirkerådet består i dag av elleve leke medlemmer, en lek kirkelig tilsatt og fire prester valgt av Kirkemøtet, samt en biskop valgt av Bispemøtet, totalt 17 medlemmer. Hvert bispedømme skal være representert i Kirkerådet. I tillegg møter lederne av Samisk kirkeråd, Mellomkirkelig råd og Den norske kirkes ungdomsutvalg med tale- og forslagsrett.

Müller-Nilssen-utvalgets anbefaling

Utvalget foreslår at Kirkerådet velges slik at Kirkerådet sammensettes tilnærmet forholdsmessig ut fra valgresultatet, dersom det stilles ulike valglistene ved valget. Hvis det blir fremmet flere lister i Kirkemøtet, gjennomføres valget av Kirkerådet som avtalevalg eller forholdsvalg (listevalg). Ved forholdsvalg stilles det flere lister og rådet blir sammensatt forholdsmessig ut fra hvor mange som valgte listen. Ved avtalevalg forhandler grupperingene om hvem som skal sitte i rådet og lager en avtale om dette, og avtalen blir deretter bekreftet av Kirkemøtet.

Utvalget foreslår i avsnitt 6.6 en endret sammensetning, slik at Kirkerådet består av totalt 17 medlemmer: leder, 15 andre folkevalgte medlemmer og preses av Bispemøtet.

Hvert bispedømme skal være representert i Kirkerådet. At antallet medlemmer opprettholdes og ikke reduseres, vil gjøre det enklere å kombinere kravet om at hvert bispedømme skal være representert med muligheten til å få en tilnærmet forholdsmessig representasjon i rådet. Utvalget mener minst 20 prosent på valglisten fortsatt må være under 30 år. I tillegg mener utvalget at kvinner og menn skal være representert med minst 40 prosent i Kirkerådet etter valgoppgjøret.

Høringsspørsmål

36. Hvordan bør Kirkerådet velges hvis det er flere lister i Kirkemøtet?
[Flertallsvalg / Forholdsvalg (listevalg) / Avtalevalg / Avtalevalg hvis gruppene blir enige. Hvis ikke: forholdsvalg / En annen ordning. Forklar i fritekst].
37. Hvordan bør Kirkerådet sammensettes, hvis ordningen med valg av prest og lek kirkelig tilsatt til Kirkemøtet avvikles?
[1. Av leder, 15 andre folkevalgte medlemmer og preses i Bispemøtet (utvalgets forslag) / 2. Av leder, elleve andre folkevalgte medlemmer og preses i Bispemøtet / 3. På annet hvis; spesifiser]
38. Hvordan bør Kirkerådet sammensettes, hvis ordningen med valg av prest og lek kirkelig tilsatt ikke avvikles?
[1. Av leder, elleve folkevalgte medlemmer, fire prester, en lek kirkelig tilsatt og preses i Bispemøtet (som i dag) / 2. Av leder, elleve folkevalgte medlemmer, en prest, en lek kirkelig tilsatt og preses i Bispemøtet / 3. På annet hvis; spesifiser]
39. Hvilket alternativ for krav til balanse mellom kvinner og menn i Kirkerådet bør anvendes?
[Krav om minst 40 prosent kvinner og menn i Kirkerådet etter valgoppgjøret / Krav om minst 40 prosent kvinner og menn på valglisten]

Del 4. Relasjon til kommunene og ny prostiinnndeling

12. Om relasjon til kommunene

Slik er det i dag

Ved overgangen til 2021 var det 94 geografiske prostier og 348 kirkelige fellesråd (inkludert menighetsråd med fellesrådsfunksjoner i ettsoknskommuner) i Norge.

Müller-Nilssen-utvalgets anbefaling

Forslaget vil bety at flertallet av de kirkelige fellesorganene for soknene (prostifellesrådene) vi bli kommuneoverskridende. En ny kirkelig organisering kan derfor ha flere konsekvenser for relasjonen mellom kirke og kommune. I rapportens avsnitt 5.5 erkjennes det at etablering av

prostifellesråd kan øke avstanden mellom kommunen og kirken, noe som vil kunne få uheldige konsekvenser. Samtidig har norske kommuner lang og god erfaring med samarbeid mellom kommuner innenfor kommunal tjenesteyting f.eks. innenfor barnevern, kommunaltekniske tjenester osv.

Høringsspørsmål

Dersom Kirkemøtet beslutter en ordning med prostifellesråd;

40. Hvilke av de tiltakene som er nevnt nedenfor er viktig for å opprettholde og videreutvikle en god relasjon mellom kirke og kommune? [For hvert alternativ: Svar på en skala fra 1-5, der 5 er veldig viktig, mens 1 er helt uviktig]
- a. Videreføre en én til én-relasjon mellom kommune og prostifellesrådet i forbindelse med budsjettprosesser og annet samarbeid mellom kirke og kommune, slik det i dag er det mellom kommunene og fellesrådet.
 - b. Skille mellom driftsbudsjett og investeringsbudsjett, slik at kommunene kan være sikre på at investeringer som kommunen gjør kommer kommunen til gode.
 - c. Styrke kirkens rolle som samskappingsaktør for kommunene, ved å skape nye tilbud sammen og samarbeide om eksisterende prosjekt.
 - d. Annet; spesifiser i fritekst

13. En ny prostistruktur

Slik er det i dag

De fleste prostier omfatter flere kirkelige fellesråd og dermed også kommuner, men det finnes også eksempler på store kommuner som utgjør ett prosti, eller det er flere prostier i en kommune.

Müller-Nilssen-utvalgets anbefaling

Hovedutvalget har vurdert at dagens prostistruktur ikke gjennomgående bør legges til grunn for en ny kirkelig organisering, men at en slik ny struktur bør utredes videre, jf. avsnitt 12.2 og kapittel 13 i rapporten. Utvalget har lagt til grunn at det bør legges til rette for en lokal forankret prosess innenfor et nasjonalt regelverk. Det er bispedømmerådene som skal fastsette den nye strukturen iht. det samme regelverket.

Utvalgets utgangspunkt har vært at prostifellesrådene må være store nok til å drive effektivt, legge til rette for flere heltidsstillinger, rekruttere kvalifiserte ansatte og bygge fagmiljøer. Samtidig må prostiet være nært nok, må forstå lokalforhold, opprettholde kommunenes finansieringsvilje og legge til rette for lokalt eierskap og engasjement. Prosessen bør i stor grad vektlegge lokale initiativ og ønsker, og balansere disse hensynene:

1. Medlemsstørrelse
2. Geografisk størrelse
3. Identitet/naturlig område
4. Antall sokn
5. Antall prostier i bispedømmet
6. Antall kommuner

7. Kjente strukturer i kirken og samfunnet
8. Andre særlige hensyn (ivaretagelse av samisk kirkeliv, storbyene, nylig sammenslåtte kommuner)

Hørings spørsmål

41. I hvilken grad mener dere utvalget har pekt på de relevante hensynene som det bør legges vekt på ved fastsetting av nye prostigrenser. Svar på en skala fra 1-5 der 5 er veldig relevant, mens 1 er veldig irrelevant. Er det eventuelt andre hensyn som bør vektlegges? [Fritekst]
42. I hvilken grad oppleves dagens prostigrenser som hensiktsmessige for etablering av prostifellesråd? [Svært hensiktsmessig / Nokså hensiktsmessig / Verken eller / Nokså lite hensiktsmessig / Svært lite hensiktsmessig].
43. Andre synspunkter på prostistrukturen, for eksempel hva som er en egnet størrelse på et nytt arbeidsgiverorgan? [Fritekst]

14. Samisk kirkeliv

Slik er det i dag

Den norske kirkes demokratiske organer rommer samisk selvbestemmelse og medbestemmelse. I strategiplan for samisk kirkeliv 2019–2027 vises det til at selvbestemmelse i Den norske kirke skjer ved at det finnes egne demokratiske myndighetsrom der samer selv har ansvar og mulighet til å utforme sitt eget kirkeliv. Medbestemmelse handler om mulighetene for deltakelse og påvirkning i beslutningsprosesser.

Samisk kirkelig valg møte er et representativt organ for samisk kirkeliv i Den norske kirke som skal bidra til å verne og fremme samisk kirkeliv. Valgmøtet er en arena både for valg, demokratiske prosesser og drøfting av sentrale fagspørsmål innenfor samisk kirkeliv. Samisk kirkeråd er Kirkemøtets organ for samisk kirkeliv, valgt av Kirkemøtet etter nominasjon fra Samisk kirkelig valg møte.

Samisk medbestemmelse i kirke demokratiet sikres i dag blant annet gjennom særskilt samisk representasjon i de tre nordligste bispedømmerådene og dermed i Kirkemøtet, og ved at Samisk kirkeråd deltar i den forberedende rådsbehandlingen av saker til Kirkemøtet. Videre er Samisk kirkeråds leder fullverdig medlem av Kirkemøtet og har møterett i Kirkerådet.

Indre Finnmark prosti og Saemien Åålmege (sørsamisk menighet) har et særlig ansvar for å ha kunnskap og kompetanse innenfor samisk språk og samisk kirkeliv i hhv. nordsamiske og sørsamiske områder.

Müller-Nilsen-utvalgets forslag

Müller-Nilsen-utvalget hadde i mandatet sitt at det skulle ivareta samisk kirkeliv i utredningen. Utvalget har lagt til grunn at det betyr at en ny modell for kirkelig organisering fortsatt må legge til rette for at menigheter skal kunne tilby kirkelige tjenester på samisk språk, med forankring i den samiske kulturen. Dette er hensyn som gjelder for samisk kirkeliv i hele landet og særlig i forvaltningsområdet for samisk språk.

For å hindre at en ny organisering har en negativ effekt på samisk kirkeliv, foreslo utvalget å ha en egen samisk representant i de prostifellesråd som inkluderer et eller flere sokn som ligger i en kommune innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Den konkrete valgordningen for en samisk representant i prostifellesrådet, mener utvalget burde utredes

videre med involvering av Samisk kirkeråd, de tre bispedømmene med et særskilt ansvar for samisk kirkeliv og andre aktører innenfor samisk kirkeliv. Utvalget mener også at valgbarhetskriterier burde avgjøres etter konsultasjon med Samisk kirkeråd, og det vises det til arbeidet som er gjort knyttet til valgbarheten til samisk kirkelig valg møte som en modell. Der er følgende ansett som valgbar: Valgbar (...) er de som oppfyller følgende vilkår: a) har kirkelig stemmerett og, b) oppfatter seg selv som same og som enten har samisk som hjemmespråk, eller har eller har hatt forelder, besteforelder eller oldeforelder med samisk som hjemmespråk, eller c) har annen tilknytning til samisk kirkeliv ut fra nærmere kriterier bestemt av Samisk kirkeråd.

Utvalget hadde som mandat særlig å utrede et nytt organ på prostinivå, og utvalget har derfor ikke vurdert samisk representasjon i menighetsråd.

Utvalget foreslår å videreføre dagens samiske representasjon i både de tre nordligste bispedømmerådene, Kirkemøtet og Kirkerådet.

Høringsspørsmål

44. Bør det velges en egen samisk representant i prostifellesrådet i de prostiene som har minst ett sokn som ligger i forvaltningsområdet for samisk språk? [Ja / Nei / Begrunnelse]
45. Hvordan kan samisk kirkeliv ivaretas i ny kirkelig organisering på lokalt nivå? [Fritekst]
46. Hvordan kan samisk kirkeliv ivaretas i ny kirkelig organisering med folkevalgt organ på prostinivå? [Fritekst]
47. Hvordan kan samisk kirkeliv ivaretas i en ny kirkelig organisering på nasjonalt nivå? [Fritekst]

15. Andre innspill eller synspunkter

Høringsspørsmål

48. Dersom dere har andre innspill eller synspunkter til rapporten eller saken om kirkelig organisering kan de skrives her [Fritekst]

DEN NORSKE KIRKE

Kirkerådet

Agder og Telemark bispedømmeråd
Postboks 208
4662 KRISTIANSAND S

Aslak Wegge

Dato: 28.06.2021

Vår ref: 21/01906-8 tm783

Deres ref:

Opprettelse av kirkelige kultursentre, svar på søknad

Kirkerådet takker for de tre søknadene som kom inn om opprettelse av kirkelige kultursentre. Den totale søknadssummen var på 1 mill. kroner. Kirkerådet kan med glede meddele at Bø sokn har fått innvilget kr. 400.000,- til opprettelse av Kirkelig kultursenter Sør (KISS).

Målet med midlene

Målet med midlene er å opprette et Kirkelig kultursenter Sør (KISS) med fokus på pedagogikk og metodikk for barn og unge.

Bruk av midlene

Midlene skal gå til lønne en 40 % administrativ stilling i oppstartsfasen – inkl. kontor- og administrasjons- kostnader.

Regnskap og rapportering

Tilskuddet utbetales innen 1. oktober. Seniorrådgiver Turid Myrholt vil kontakte dere i andre halvdel av august for å avtale overføring av midlene. Kirkerådet ber om at rapport for bruk av midlene sendes Kirkerådet innen 1. februar 2022.

Vi ønsker dere alt godt for kunst- og kulturarbeidet i deres region.

Med vennlig hilsen

Jan Christian Kielland
Avdelingsdirektør for kirkefag og økumenikk

Inger Anne Naterstad
Seksjonsleder, gudstjenesteliv og kultur

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen signatur.

Kopi til:

Agder og Telemark bispedømmeråd, Aslak
Wegge

Postboks 208

4662
KRISTIANSAND S

Mottakere:

Bø sokn, Grete Hasselgård Sele

Bø sokn, Rolf A. Lie

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd

Adresseinformasjon fylles inn ved ekspedering. Se mottakerliste nedenfor.

Dato: 30.06.2021

Vår ref: 20/03363-11

Deres ref:

Informasjonsmøte vedrørende høring om kirkelig organisering

I forbindelse med høringsbrevet om kirkelig organisering datert 17. juni 2021 fra Kirkerådet, ønsker Agder og Telemark kirkevergelag og Agder og Telemark bispedømmeråd å invitere menighetsråd og fellesråd til informasjonsmøter i hvert enkelt prosti.

På disse møtene ønsker vi å gi god informasjon slik at det enkelte menighetsråd og fellesråd kan få en god prosess og behandling av saken, før de avgir sin høring innen fristen 1. desember.

Vi ønsker at dere setter av datoen nå, så vil vi komme tilbake til nærmere sted for møtet som vi planlegger holdes klokken 18.00 til 20.00.

Møtene vil avholdes på følgende datoer:

15. september:	Arendal prosti
16. september:	Otredal prosti
22. september:	Skien prosti
23. september:	Vest Nedenes prosti
27. september:	Bamble prosti
28. september:	Øvre Telemark prosti
11. oktober:	Domprostiet
12. oktober:	Lister og Mandal prosti
13. oktober:	Aust Nedenes prosti

Med ønske om en god sommer.

Med vennlig hilsen

Aslak Wegge
Agder og Telemark bispedømmeråd

Martin Stærk
Agder og Telemark kirkevergelag

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen signatur.

Kopi til:		
Fjære menighetsråd, Vidar Øvland	Fjæreveien 185	4885 GRIMSTAD
Mottakere:		
Skien kirkelige fellesråd	Schweigaards gate 11	3717 SKIEN
Kristiansand kirkelige fellesråd	Postboks 417 Lund	4604 KRISTIANSAND S
Grimstad kirkelige fellesråd	Odden 1	4876 GRIMSTAD
Arendal kirkelige fellesråd	Postboks 123	4891 GRIMSTAD
Kragerø kirkelige fellesråd	Postboks 128	3791 KRAGERØ
Valle og Hylestad kyrkjelege fellesråd	Kyrkjekontoret	4747 VALLE
Bamble kirkelige fellesråd	Rådhuset	3970 LANGESUND
Birkenes kirkelige fellesråd	Postboks 115	4795 BIRKELAND
Bygland kyrkjelege fellesråd	Kommunehuset	4684 BYGLAND
Bykle sokn		4754 BYKLE
Drangedal kirkelige fellesråd	Gudbrandsveien 7	3750 DRANGEDAL
Evje og Hornnes sokn	Ljosheimvegen 1	4735 EVJE
Farsund kirkelige fellesråd	Omlandsveien 8	4560 VANSE
Flekkefjord kirkelige fellesråd	Anna Wahlsgt 5	4400 FLEKKEFJORD
Froland kirkelige fellesråd	Frolandsveien 995	4820 FROLAND
Fyresdal sokn	Fyresdalsvegen 2225	3870 FYRESDAL
Gjerstad sokn	Gjerstadveien 1335	4980 GJERSTAD
Hægebostad kirkelige fellesråd	Birkeland	4595 TINGVATN
Hjartdal kyrkjelege fellesråd	Saulandsvegen 414	3692 SAULAND
Iveland sokn	Kommunehuset	4724 IVELAND
Kvinesdal kirkelige fellesråd	Nesgata 12	4480 KVINESDAL
Kviteseid sokn	Kviteseidgata 13	3850 KVITSEID
Lillesand kirkelige fellesråd	Postboks 29	4791 LILLESAND
Lyngdal kirkelige fellesråd	Postboks 265	4576 LYNGDAL
Nissedal kyrkjelige fellesråd	Kommunehuset	3855 TREUNGEN
Nome kirkelige fellesråd	Ringsevja 30	3830 ULEFOSS
Notodden kirkelige fellesråd	O. H. Holtasgt. 21	3678 NOTODDEN
Porsgrunn kirkelige fellesråd	Jernbanegata 3	3916 PORSGRUNN
Risør kirkelige fellesråd	Postboks 297	4953 RISØR
Seljord kirkelige fellesråd	Brøsløsvegen 13 A	3840 SELJORD
Siljan sokn	menighetskontoret@siljan.kirken.no	3749 SILJAN
Sirdal sokn	Postboks 133	4441 TONSTAD
Tinn kirkelige fellesråd	c/o Tinn kommune, Postboks 14	3661 RJUKAN
Tokke kirkelige fellesråd	Storvegen 60	3880 DALEN
Tvedestrand kirkelige fellesråd	Tjennaveien 35	4900 TVEDESTRAND
Vegårshei sokn	Kommunehuset, Molandsveien 11	4985 VEGÅRSHEI
Vennesla kirkelige fellesråd	Venneslamoen 12	4700 VENNESLA
Vinje kyrkjelege fellesråd	Vinjevegen 1439	3890 VINJE
Åmli kyrkjelege fellesråd	Postboks 57	4864 ÅMLI
Åseral sokn	Gardsvegen 68	4540 ÅSERAL
Midt-Telemark kyrkjelege	Postboks 131	3833 BØ I

fellesråd
Lindesnes kirkelige fellesråd

Postboks 210

TELEMARK
4503 MANDAL

DEN NORSKE KIRKE

Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023

Saksbehandler	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Grethe Ruud Hansen	421	19/04887-45	

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
73/21	Agder og Telemark bispedømmeråd 2020 - 2023	06.09.2021

Orienteringssaker 06.09.21

Saksorientering

1. Orientering fra biskopen
2. Orientering fra bispedømmerådets medlemmer
3. Orientering fra stiftsdirektøren

Forslag til vedtak

Sakene tas til orientering